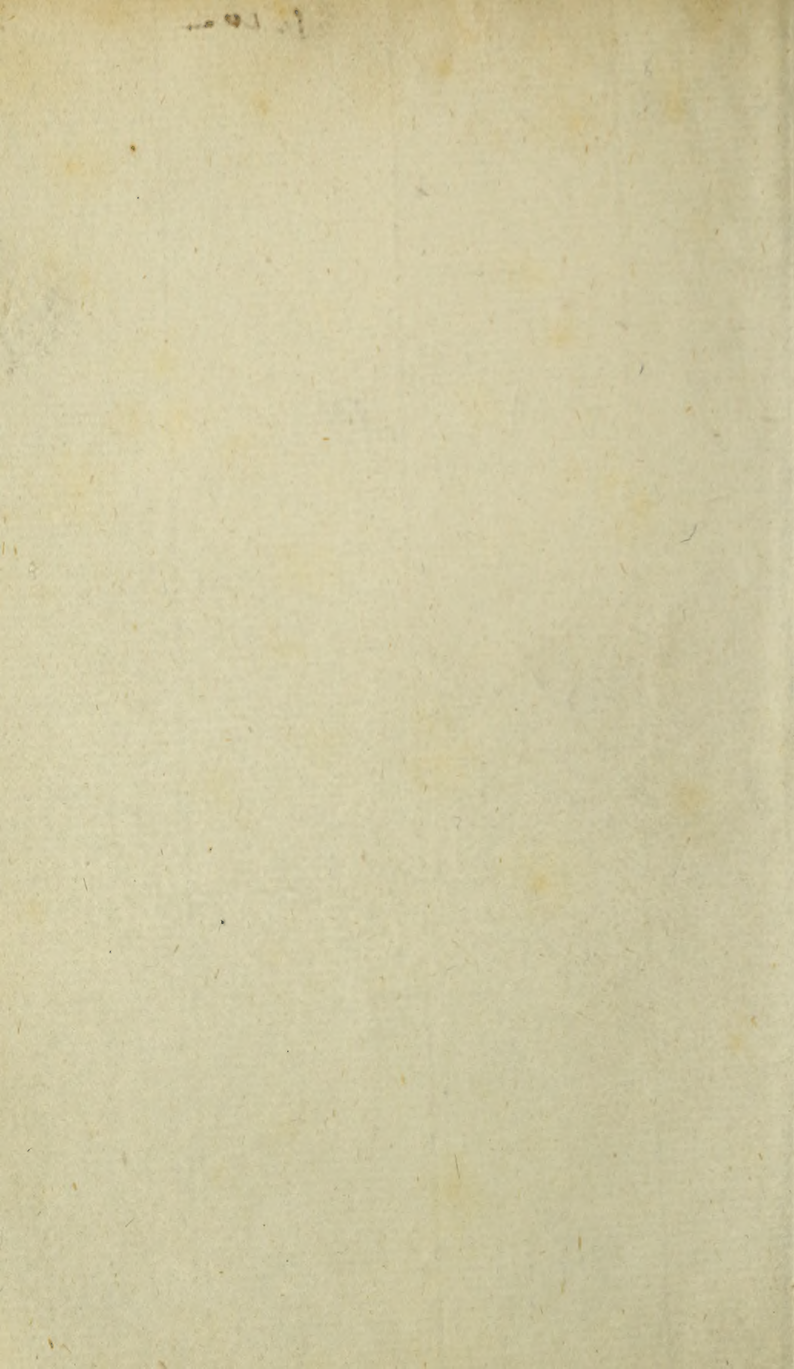
2.75 ℔ 1.51 net

1,20 —

IVS
B et P.
HVGO GROTIVS
ADVOC. FISC. SYND. ROTER. EIVSDEMQV.
VRBIS IN CONVENTV ORDIN. HOLL.
ET VVESTFR. DELEGATVS,
Ætate iuniore usque ad A.C. CIƆIƆCXX
VER.
REL.
CHR.

HVGONIS GROTII
BELGARVM PHOENICIS
MANES
AB
INIQVIS OBTRECTATIONIBVS
VINDICATI
ACCEDIT
SCRIPTORVM EIVS
TVM EDITORVM
TVM INEDITORVM
CONSPECTVS TRIPLEX

*

PARS PRIOR

DELPHIS BATAVORVM

CIↃ IↃCC XXVII

DIS

HVGONIS GROTII

MANIBVS

S

LECTOR BENEVOLE,

PErluſtrare librum hunc ſi dignabere, intelliges haud obſcure et perſpicies, praeſtantiſſimi huius integerrimique VIRI res geſtas, omni uirtutum genere plenas, acerbiſſimis quibuſque & indigniſſimis hominum calumniis, obtrectationibus, mendaciis, odiis, iniuriis, maleficiis, ab aetate prima ad extremum uitae halitum, immo, poſt obitum ipſum, fuiſſe obnoxias, ſimulque ſenties, cauſas haud unas me impuliſſe, cur MAXIMI huius BATAVI MANES qualicunque hoc meo ſcripto uindicare ſim

 cona-

conatus. Ac profecto, quiſquis in his VINDICIIS fata GROTII recte perpenderit, is utique reperiet, uitam fortunamque VIRI, mortalium afflictiſſimi, inſtar quidem catenae fuiſſe omnium aerumnarum, calamitatumque & malorum, una tamen ſpeculum quoddam coeleſtis illius diuinaeque prouidentiae, in quod intuens nemo non mirari cogatur, hominem unum, tot tantiſque ornatum dotibus, in tot tantaque mala, DEI permiſſu, identidem incidiſſe, ut neque ſuorum atrociſſimas uexationes inimicorum, maximam partem ciuium, neque uinculorum indignitates, euitare potuerit, bonis quoque et facultatibus tantum non omnibus exutus. Verum DEVS, cui latere nihil poteſt, et, cui innocentiſſimi huius VIRI mentis animique receſſus patebant, multo iam ante praeuiderat, optimum hunc VIRVM, in Conditoris ſui gratiam, nihil non toleraturum, nihilque recuſaturum, quod tale quidem

eſſet

esset, ut ex eo cum ceterae, VIRO tanto dignae, uirtutes cognosci possent, tum uel maxime incredibilis illa seu patientia, seu constantia animi et altitudo prope singularis, haud ulla uel hominum, uel temporum, ui labefactata unquam, nedum fracta, cum aeternaque Maximi HVGONIS laude et gloria continenter coniuncta. Omnino enim, uel unius exemplo GROTII nostri, comprobare licebit, quantopere DEO curae cordique sint eiusmodi homines, qui res spesque suas omnes in prouidentia NVMINIS ipsius collocare malunt, quam consiliis fidere humanis, quae suos autores, in ipso plerunque conatu, destituunt turpiter ac deludunt.

Sigillatim *Belgis* causa non erat una serio sibi gratulandi, VIRVM ex ciuibus suis ortum esse eum, quo maiorem fortasse neque sol ille *Batauorum* aspexit, neque ullum orbis solum tulit unquam, nisi causas iam haberent iidem plures serio, sero licet, poeni-

 tendi

tendi dolendique, VIRVM ſeſe, quem, PALLADII inſtar cuiuſdam, coeleſti munere datum, unice in deliciis habere debebant, pro innumerabilibus eius in Patriam meritis, modis longe peſſimis, uiuum mortuumque mactaſſe.

Auguſtanae illius Formulae Sanctioris Socii rationes item habent idoneas collaetandi, hunc talem, ipſos inter *Reformatos*, ut appellant, uelut anteſignanum, prodiiſſe in aciem, pro doctrinaque, de *Electione diuina*, tum exemplo ſuo, tum uita ſcriptiſque ſuis, intrepide ſatis & animoſe propugnaſſe, paſſurum extrema quaeque citius, & mortem ipſam ſubiturum, quam receſſurum, uel latum unguem, ab religioſo hoc inſtituto & meliore ſententia ſua.

Maxime omnium uero cultior uniuerſus ille orbis Chriſtianus gaudeat, oportet, fuiſſe VIRVM, qui nihil perinde habuerit in uotis, quam Rei, tum Publicae, tum Sacrae, ſince-

cerum, quo erga utramque flagrabat, amorem, quibus posset modis, perpetuo declarare, extinctam utrinque charitatem fraternam inflammare denuo et redintegrare, bella et ob religionem dissidia delere, errores in coetu DEI lenitate maiori tollere, quem ad modum de VIRI huius, longe pacis amantissimi, et solertissimi cupidissimique disciplinae sacrae amplificatoris, conatibus, omni laude applausuque dignis, testari, inter alia, potest aureolus eius gemmeusque, de *Veritate Religionis Christianae*, Liber, in linguas tantum non omnes translatus earum gentium, ad quas uel minima de uero DEO notitia penetrauit. Idem illud insigne pacis, speciatim ciuilis, studium confirmare potest luculentissimum ipsius, de *Iure Belli et Pacis*, Opus, dignum utique plurium linguis nationum, dignum tot Interpretibus, immo, dignum, ob quod corona ciuica, eaque aurea, conditor eius olim donatus fuisset.

 Quan-

Quantum ille PHOENIX, in omnibus diuinarum humanarumque literarum ſpatiis, uerſatus fuerit et exercitatus, id uero conſtanter teſtimonia comprobant non modo ſummorum quorumque Virorum, ſed integrarum quoque Nationum, ex quibus cultiſſima *Gallorum* illa, quantumuis, ſuorum quippe copia ſuperbiens ingeniorum, in hominum externorum laudes prodiga temere non ſit, hoc tamen honoris tribuere ſemper conſueuit Magno huic BATAVO, ut, ſi uirum uere doctum nominare cupiat, GROTIVM ante alios hoc praeconio dignetur. Cum *Gallis*, in eodem laudis genere, quodammodo conſpirare uiſus eſt Magnus ille *Gothorum Alexander*, *Guſtauus*, inquam, *Adolphus*, breui, ſed neruoſo plane, uſus elogio, cum diceret, VNVM ESSE GROTIVM, id eſt, *parem habere nullum.*

Ex quibus aliiſque pluribus LECTORI haud iniquo colligere licebit,

quam

quam utile organum et ſalutare VIR ille fuerit, et, quam neceſſarium foret, ſi quis integram VITAE fortunaeque GROTIANAE Hiſtoriam ſcriberet, quam ego ſane, perinde, ac filii ipſius, *Petri*, uix ab ullo, nedum a me, exhauriri ſatis poſſe, reor. In PATRIS enim illa, controuerſiae ac lites occurrunt *Arminianae*, Principis item *Arauſionenſis*, *Mauritii*, uariae, ſub iiſdem, molitiones, quo eodem tempore *Lupeſteniana*, quae uocabatur, Factio emergebat, *Mauritianae* hydrae ueluti neruos incidere anniſa, Induciae porro cum *Hiſpanis*, ad annos duodecim, quibus *Batauorum* Reſpublica uel maxime ſuccreuit, Synodus *Dordracena*, res *Sueonum* cum *Germanis* atque *Gallis*, in quibus omnibus ac ſingulis perſonam potiorem egit HVGO ille noſter. At, in eius filii, *Petri*, Vita, non *VVitteniana* modo Factio reperitur, ſed Bellum quoque *Belgas* inter et *Gallos*, quippe ad quos

a *Batauis* ſuis, cum dignitate Legati, miſſus erat hic *Petrus*, in quo Bello *Britanni* et Epiſcopus *Monaſterienſis*, ut Socii *Gallorum*, *Caeſar* item et Princeps El. *Brandemburgicus*, *Fridericus Guilielmus*, ut *Belgarum* ſocii, in campum prodeunt, ut in Vita quidem utriuſque dici iure queat, Rempublicam *Batauorum*, ſub his dictis Factionibus, paene animam agere coepiſſe. Ad eiuſmodi Vitae condendam Hiſtoriam requiritur omnino tempus, documenta, plenior notitia, ipſiſque adeo *Batauis*, in PAR tam nobile Civium ſuorum ingratis, Rhodius hic ſaltus, labor, inquam, nimis improbus, ueluti poenae loco, relinquendus eſſe uidetur.

In ſpem uenio, LECTOR OPTIME, non uulgarem, tibi me bonam uoluntatem meam potius et procliue ſtudium, quam uires, ad VIRVM, contra tot uel calumniatores, uel obtrectatores, digne uindicandum, ſuffecturas, iam approbaſſe. Quamuis enim

enim GROTIVM et innocentia ſua, et res integerrime ab ipſo geſtae, ſcriptaque ipſius non una, longe omnium optime defendant, nihilo tamen ſecius, cum ab nemine quoquam adhuc, in eo genere, paulo ſit accuratius inquiſitum, VIRIque ſummi innocentia ueluti ſuccumbere uideri quibuſdam poſſit, temperare mihi non potui, quin, pro meo in GROTII MANES cultu et ueneratione, ſinceritatis plena, has Nominis Virtutiſque GROTIANAE VINDICIAS, ſi tamen hanc appellationem uendicare ipſis licet, hortantibus non unis, uel tandem exire paterer in lucem. Ingenue enim fateor, me intra fere ſolos VINDICIARVM ſubſtitiſſe fines, hominem quippe extra fines *Batauiae* natum, progreſſurum utique longius, niſi plurium inopia documentorum, cum rationibus cauſiſque aliis, aliam, ut dixi, et arctiorem uiam inire me coegiſſet. Quod ſi tamen ultra hos VINDICIARVM fines progredi quaedam

dam uideantur, ea cum VINDICIIS tam arcte coniuncta esse, LECTOR AEQVVS existimabit, ut, uix, ac nec uix quidem, potuerint praetermitti.

Illud uere tibi, LECTOR BENIGNE, possum confirmare, me haud quicquam scripsisse temere, quod non ex ueris germanisque hauserim fontibus, licet a proletaria saepe testium enumeratione maluerim abstinere. Neque hoc praeterire debeo, Epistolas non unas, ab ipsomet GROTIO nostro ad *Gallos* perscriptas, easque facile, ex omni numero, tum selectissimas, tum secretissimas, me, ubi praesertim aliis essem testibus destitutus, in subsidium uocasse, tanquam testes omni exceptione maiores, cum, optimorum quorumque iudicio, ex Epistolis ingenia hominum et mores haud paulo clarius, quam ex alio scribendi genere ullo, pernoscere detur. Equidem, *Parte* VINDICIARVM *posteriore*, ad has ipsas Epistolas subinde, in re una alteraque confirmanda,

da, LECTOREM remiſi, ne, una eademque uerba plus ſemel repetendo, nauſeam ipſi crearem. Quorundam quoque Scriptorum, teſtiumue, *Batauorum* in primis et domeſticorum, uerba in his VINDICIIS retuli, elegantiora praeſertim et neruoſiora, aut ab iis profecta, quorum autoritas haud temere ſpernenda uideretur, quo lucidius uel ex his appareat, non tam me, meae quippe tenuitatis probe mihi conſcium, quam ipſos tanti CIVIS Ciues, quam Admiratores VIRI SVMMI ſummos, ſumma eius in Patriam promerita, ſummamque pariter innocentiam, non ſine luculento Nominis GROTIANI incremento, nolentes, uolentes, uindicare paſſim fuiſſe coactos.

Nomen meum non magnum, magnitudine Nominis GROTIANI et religione ſingulari ductus, reticere malui, narus utique ac memor, BATAVVM hunc non ſuorum modo *Delphiorum*, ſed orbis uniuerſi cultioris, Ora-

Oraculum quoddam et Miraculum fuiſſe, immo, eſſe etiam nunc, et permanſurum tantiſper eſſe, quoad monumenta ſcriptorum eius factorumque permanebunt.

Quare iuſtam hanc ſeu uenerationem, ſeu modeſtiam, ſeu uerecundiam, haud iniuſte LECTOR IVSTVS interpretabitur, uerum potius qualeſcunque hos meos VINDICIARVM conatus, MANESque una GROTIANOS, aduerſus male ſanos obtrectatores, uindicare mecum nihil dubitabit, ſibique perſuadebit, haud ullum ab orbe politiori nomen uel inuentum eſſe olim, uel hodieque uſurpari, quod ſuffecturum ſatis mihi ſit, ad exprimendam erga HVGONEM GROTIVM ſinceram perpetuamque pietatem meam, ſiue *addictisſimi* illud uocabulo, ſiue *ſubiectisſimi*, *demiſiſſimique*, ſiue *deuotisſimi*, ſiue *clientis* denique, *ſerui*, aut *uaſalli*, contineatur. B. V.

IN EFFIGIEM HVGONIS GROTII, MANIVMQVE GROTIANORVM NOBILEM VNA VINDICEM, EXCLAMATIO ADMIRATORIS CVIVSDAM GROTIANI.

HIC ILLE EST GROTIVS, MAIVS QVO DOCTIOR ORBIS
NIL HABVIT, CREDO, NIL HABITVRVS ERIT.

GALLIA QVEM STVPVIT, STVPVIT QVEM SVECIA, VERVS
QVI PHOEBVS DELPHIS, ORBE PHARVSQVE, FVIT.

NON MAGNAM MAGNI, LECTOR, VENERARE TABELLAM,
ET MAIORA TIBI MAXIMA SCRIPTA DABVNT.

CETERA, ET ILLA VIRI FATIS CONTRARIA FATA,
QVAM BENE CVNCTA DEDIT, QVI DEDIT HVNC CE LIBRVM.

Fuisse

HVGONIS GROTII

 num

num emendandos, post sacras Meditationes, adornat, 193. 203. Mala tractatio *Grotii* in carcere. 203. Deploratur ideo ab Eruditis, 204. - 206.

Liberatio e captiuitate, cum adiunctis, per Vxorem, 206. 213. Laudatur ea ab omnibus, 213. quanto in moerore fuerit *Grotius* super relicta uxore, 213. *Antuuerpiam* fuga se recipit, 215. Epistolam scribit ad Ordines Foederatos, ubi refutantur uerba leuiter ei afficta, *se libertatem quaesiuisse. etc.* 215. 216. Amorem semper ardentem habuit erga Patriam, ad uindictam non procliuis, 217. Variae Epistolae et Carmina gratulatoria in liberationem, arcam, baiulos, et uxorem liberatricem, 217. 231.

Grotii discessus in *Galliam*. 232. Gesta et fata *Grotii* in *Gallia*, deficientibus aliis relationibus historicis, ex Epistolis ipsius ad *Gallos* suppleta, uerbis ipsius H. *Gr.* bona fide retentis, ad quae alibi quoque passim prouocatur pag. 236. ad 366. Continent ea seqq.

Bene in *Gallia* excipitur. 235. ad 237. Spes ei fit accipiendi pensionem a Rege *Galliae* 236. et 239. introducitur per Cancellarium ad Reg. *Galliae*, 240. accipit pensionem trium millium librarum per annos aliquot, ex bonis suis ne teruncium quidem accipiens, 241. Neque Princeps *Auriacus*, *Henricus Fridericus*, bene ei cupiens, in bona eius, fisco addicta, eum reducere audet, metu aduersae *Grotio* factionis, 241. *Lutetiae Paris.* subsistit, 241. Agresti uita saepe gaudet, more *Batavorum*, 242. 243. Ad studia Literarum sese confert, 243. Calumniis *H. Grotius* pressus et uexationibus, Apologeticum edit, 258. 259. Rex *Galliae* miratur constantiam et patientiam eius, 254. In Apologia copiose demonstrat, indigne se damnatum fuisse, 251. 252. Proscribitur hic Liber et Autor in *Hollandia*, 252. In tutelam recipitur a Rege Christianissimo, 252. *Batavi* obseruant

uant omnes eius actiones, et eum perſequuntur, 253. 254. Morbo uxoris ac liberorum affligitur, 254. Tandem uictus, ſeu penſio illa, ſubtrahitur, ſuper quibus tot tantisque euentibus, doloris plenus, conqueritur 256 - 258. In his aerumnis ſingularem oſtendit patientiam, erga Deum, 258. 260. Afflictisſimus Vir ope ſolatioque Sacerdotum iniuſte deſtituitur, 260. cauſa, 261.

Hymnos ſuos de *Veritate Relig. Chriſt.* Latine reddit, 261. Dedicatio eorum, 262. Eſt liber elegans, et plenus argumentorum, 263. Fabula, quaſi ex *Arabicis* literis haec ſumpſerit, reiicitur, 263. 264. *Peireſcio* ſuaſore, ad Libros de *Iure belli ac pacis* procedit, 265. probatur ex epiſtolis, 265. 266. Praeclarum opus, 266. non res tantum, ſed res maximi ponderis, continet, 267. Inſcriptio operis, 267. cauſae, 267. 268. Vtrum ex Iure Naturae belli fundamenta ſint elicienda, an ex neceſſitate, perquiritur, 268. 269. cur primum ſtatuerit, 269. Ipſe ſe corrigit, 269. 270. Scopus huius libri, quo intendat, 270. 271. Pro Principibus horumque miniſtris ſtatus confectus, 271. In deliciis habitus a *Guſtavo Adolpho*, qui in Linguam *Svecicam* transf. curauit, etiam a *Carolo Guſtavo* in pretio habitus, 272. incredibili applauſu in omnibus Academiis *Europae* ſuſceptus, 272. quid porro intenderit per hoc opus 273. *Zigleri* uerba notabilia, de excellenti hoc opere, 273. ante alia ſcripta, *Boeclerus* iuuentuti id impenſe commendauit, 274. 275. *Kulpiſius* felicem diem praedicat, quo primum opus *Grotianum* in manus ſumſit, 275. Virtutes operis. 275. ſequitur ſententiam *Ariſtotelis*, nihil certi eſſe in moralibus, 275. 276. Notatur ideo a *Pufendorfio*, 277. Cur hoc ſtatuerit 277. maſcule excuſatur, 277 279. operis diuiſio in partes tres, 279. Quid in una quaque tractet, 279. Vt in hoc intricato impeditoque argumento progrederetur,

que non paucis quaesiturus sibi gloriam, ex tanti Viri, tam iniuste damnati, in integrum restitutione, 295. *Amstelodamum* se confert, ubi tamen hostes, opinione plures, offendit 295. uix eam ingressus, perpetuo exilio mulctatur, 295. etsi luculentum ipsi affuerit patrocinium ordinis equestris, ac Ciuitatum, *Roterodamensis*, *Delphensis*, et *Amstelodamensis*. 295. praeualuit tamen maior pars, 295. Princeps *Arausionensis*, metu partis *Grotio* aduersae, contradicere non audet, 296. impense ideo conqueritur, 297.

Coactus denuo Patria sua excedere illustris *Exul* 297. *Hamburgum* se confert, 297. ubi non ingratus fuit hospes, 298. nec longe ibi latitare potuit, fama de eius doctrina et scriptis longe lateque percrebescente, 298. semel iterumque ad multa splendida officia, quae hic recensentur, inuitatus, omnia tamen modeste declinauit, 299. id probatur ex epistolis *Vossii* et *Grotii* haud unis, 299. tandem, ad Legati munus a *Sueciae* Rege, *Gustauo Adolpho*, destinatus obit, 299. 300.

Stupenda eius doctrina et scientia tantam ei famam conciliauit, inprimis Opus illud de *Iure B. et P.* iam tum, per uniuersam *Germaniam*, magno in pretio habitum, 300. *Gustauus Adolphus*, eodem illo perlecto magna admiratione captus, Autorem ad se euocare statuit, 300. in qua uoluntate Cancellarius *Oxenstirna Gustauum* confirmabat, qui Opus hoc continenter legebat, 300. 301. quam uocationem uero mors *Gustaui Adolphi* per aliquod tempus intercipiebat, 301. 302.

Inducuntur, suis locis, rationes de morte *Gustaui Adolphi*, ut *Lector* statum *Germaniae*, Armorumque *Sueciae* et Protestantium, morem praeterea et molitiones *Galliae* ab excessu *Gustaui Adolphi*, perspicere, atque ex his quendam ueluti praegustum rerum, in altera *Vindiciarum Grotianarum* parte exponendarum, cognoscere queat,

303. plures rationes, *ibidem.* Initium igitur a dubiis circumſtantiis fit Regiae mortis, quae tam incertis adhuc modis deſcriptæ paſſim fuerunt, ut operae pretium ſit, eas accuratius perquirere lucidiusque demonſtrare, quo cetera deinceps omnia ſint procliuiora, 305. Circumſtantiae ueriſſimae mortis *Guſtaui Adolphi*, contra diſſentientes uariorum *Hiſtoricorum* opiniones, afferuntur, atque *Puſendorfii*, tanquam ueriſſima, defenditur, per ſex obiectiones ac reſponſiones 305. 332. accedit breuis delineatio pugnae *Luzenſis*, pericula et uirtutes *Guſtavi Adolphi, ib.* Status deplorandus poſt mortem eius, itemque *Grotii* iudicium de hac morte, 331. 332. *ſeqq.*

CONSPECTVS PARTIS II.

B*Ernhardo*, Duci *Saxoniae*, poſt mortem Regis *Guſtaui Adolphi*, ſumma imperii militaris confertur, 343. Pileus ei capite deiicitur in pugna *Luzenſi*, 343. fortiter hoſtem inuadit, 343. *Oxenſtirna* poſt mortem *Guſtaui A.* nuntium ad Senatum *Sueciae* mittit, 344. mandata ei, cum plena ac liberrima poteſtate, ex *Suecia* afferuntur, 344. ſenſus horum mandatorum, 344. Encomium *Oxenſtirnae* 344. 345. ab *Vrbano* VIII, Pontifice Romano inter uiros peritiſſimos memoratur, 345. ab *Oxenſtirna* petit Rex *Sueciae* conſilia in difficilimis negotiis, 345. is monet Regem, quoties e Republica eſſe uideretur, 345. 346. in rebus arduis optimam inuenit uiam, 346. Amor eius in patriam, etiam cum premeretur, 346. Exemplum huius amoris, 347. Accipit dignitatem *Plenipotentiarii Suecici ſupremi*, 347. Principes Imperii Romani, exceptis Electoribus, agnoſcunt in eo hoc munus, 348. quidam aegre hoc ferunt, 348. Occaſionem dedit *Saxoni* Electori particularem faciendi Pacem *Pragae*, 348.

Oxen-

notatu dignum, 429. Rex *Galliae* moritur 429. hauſtum uenenum cauſam fuiſſe mortis, medici iudicant, 429. *Grotius*, nihil inter foedus *Gallorum* et *Sueonum* mutatum fuiſſe ſcribit, ad *Chriſtinam*, 430. fœdus renouatur 430. clauſulae explicatio 430. quia *GR.* monuerat, cauillatoribus *Galliam* haud uulgaribus abundare, 431.

Teſtimonia ex defectu alius notitiae, denuo ex Epp. *Grotii* ad *Gallos*, a pag. 432, ad 444. continent autem amicitiam, quam cum praecipuis et eruditiſſimis viris contraxit, ex quibus actiones eius quodammodo perſpicere licet. Cum *Maurerio*, 432. 433. *Iacobo Aug.* et *Franciſco Aug. Thuano*, 433. 434, 435. *Gerardo Ioanne Voſſio*, 437. et *Iſaaco Voſſio*, 437, 438, 439. maxime cum *Salmaſio*, 439, 440, 441. hoc minus cauſae *Salmaſio* fuit male de *Grotio* loquendi, 442. ut *infra*, 602. 603. 604. 605. cum *Hieronymo Bignonio*, 442. cum *Patino*, 443. cum Ieſuitis, *Dion. Petavio* et *Jac. Sirmondo*, quamuis *Ieſuitas* non amaret, 443. ſummatim, celeberrimi totius *Europae* Viri innoteſcere huic Oraculo cupiebant, 444. *Hamburgi* et *Lutetiae Pariſiorum* confluebant, 444. 445, 446. *Peireſcius* tanti eum aeſtimauit, ut eum depingendum curaret, 444. multi nomen eius celeberrimum Albis ſuis cuſtodire deſiderant, 445. *Grotii* humanitas et promptitudo iuuandi, 446. *Buchneri* admiratio Grotiani nominis, 446, 447. certe nemo unquam gratior uixit orbi, quam *GR.* 447.

H. Grotii lis cum ſacerdotibus *Charentonenſibus*, 447. eum nolunt ad Synaxin ſacram admittere, quod *Arminianus* ſit 447. poenitet huius facti poſt ſacerdotes, 448. famoſum de *Grotio* excitauit rumorem, 448.

Scribit disſertationem de *Origine Gentium Americanarum*, 448. cui ſe opponit *Laetius*, 449. refutat eum *Grotius*, 449. ſcribit hiſtoriam *Gothicam* et *Vandali*-

 quo

 Stel-

fa-

facie, tum membris, fuiſſe dicitur *Guſtauo Adolpho*, 582, 583. uitae ratione uſus fuit ſaepe agreſti, 583, 584. quibus rebus uitae ſuae tempus praecipue impenderit, 584, 585. eius animi dotes, 582. ſolertia eius incredibilis, 583. quas linguas calluerit, 583. memoria felici pollebat, 585. idem teſtatur *Maurerius*, 585. eius eloquentia, 585, 586. ingenium eius maturum, et iudicium plane admirandum, 586. eruditio prorſus incomparabilis, 586, 587. cum *Apolline* comparatur, 586, 587. charitas eius ingens in patriam, 588.

Opuſculi *Grotiani*, de *Veritate Religionis Chriſtianae*, fama 1689. *Grotius* libello ſuo pro nauigationibus in *Oceano* aſſertis, non *Delphos* ſolos, aut ſolos *Batauos*, ſed *Germanos*, *Anglos*, *Hiſpanos*, *Italos*, *Danos*, *Sueonas*, *Polonos*, in admirationem ſui, *Iuuenis adhuc*, pertraxit, 589. in primis, per illos VI Libros de *Veritate Relig. Chriſtianae*, *Hic Diuini Numinis Vindex*, immortalitatem ſibi conciliauit, in quibus inuenit ſuam *Arius* ruinam, *Socinus* interitum ſuum, ſuam *Atheus* deſtructionem, ſuam *Gomarus* emendationem, neq; *hi Libri* partes tantummodo penetrarunt terrarum ſingulas, *Batauiam*, *Galliam*, *Germaniam*, *Angliam*, *Sueciam*, *Arabiam*, *Perſiam*, *Malabariam*, *Graeciam*, uerum omnes IV terrarum orbis plagas peruolarunt, omnem *Europam*, *Aſiam* utramque, *Americam*, *Africam* ſimul et *Aethiopiam* forſan *extremam*. *589*, Neque terreſtribus ſpatiis ſeſe *Fama et Gloria continuit meritorum* Grotii, uerum *Maris* quoque procellas tentauit. *Cantilenae* enim eius *Sacrae*, de *Ver. Rel. Chriſt. Lupeſtenii* licet, in carcere, ab ipſo confectae, quo non penetrarunt, ubi non *Ipſum* fecerunt notum, quas non uias ad aeternam poſteritatis memoriam aperuerunt, ut non ſolis fluuiis, *Vahali* ad *Arcton*, non *Danubio*, auroram

uerſus, non maris *Atlantici* inſulis, non inſulis *mediterranei Balticique* maris, nec intra *Caſſubiae* littora coarctarentur, ſed *Oceanum* ipſum, polum *Arcticum* et *Antarcticum*, nautis uaſtum immenſumque terrarum orbem circumnauigantibus, longe lateque perſonarent, *Grotiumque* quotidie celebrarent, celebraturae in poſterum quoque, *donec harum ſacrarum honos cantilenarum conſtabit.* 589, 590. Eximium illud Opus *Grotii*, de *Iure Belli* et *Pacis*, orbi uniuerſo theatrum gloriae fuit, ingentique cum applauſu exceptum, atque in omnibus Aulis et Academiis dominari coepit, in eoque extollendo magni uiri uelut certarunt, 591.

Elogium *Grotii*, ob Legationem, bene adminiſtratam, 591. literae *Friderici Henrici*, Principis *Auriaci*, quibus *Grotii* Dotes egregias extolit, 593. de iisdem literae *R. Chriſtinae* ad *Grotii* Viduam, 594. 595. *R. Chriſtinae*, deſiderium ſcripta eius nanciſcendi in his literis, 595. alia quaedam in his literis notatu digna, et cum laude *Grotii* non uulgari coniuncta, 595. Elogium *R. Guſtaui*, de *Hug. Grotio*, 596. Elogia *H. Grotii*, data ipſi a *B. A. Maurerio, N. Peireſcio, H. Bignonio. Daniele Heinſio, Cl. Salmaſio,* G. *I. Voſſio, I. Seldeno, I. Limnaeo, D. Baudio, Th. Dempſtero. H. Conringio, C. Zieglero,* G. *Calixto, Iano Douſa, C. Barlaeo, Paulo Flemmingio, Caſp.* *Barthio*, 596, ad 602. Elogium *Grotio* a *Scaligero* datum, 5. a *Iacobo Gilloto*, *8*.

Non tamen nulli aureis *H. Grotii* ſcriptis caliginem offundere ſunt conati, *6*02. in his *I. Feldenus*, 602. *Claudius Salmaſius*, 642, 603. *Salmaſii* epiſtola de hac re, 603. id ex aemulatione ſola et liuore *Salmaſii* profectum, iam olim obſeruauit *Patinus*, 604. *Salmaſius*, etſi contemptim de *Grotio* ſcribat, plurima tamen ex *Grotii* ſcriptis deſumpſit. 604. iniuſtus ergo fuit obtrectator *Grotii*, 604.

Commentatore *Ioanne Feldeno* dicendum, 631. quid de *Casp. Ziglero*, 632. de *Ioanne Adamo Osiandro*, 633, 634. *Henrico Henninges*, 634. *Ioanne Friderico Gronouio*, 635. *Ioanne Georgio Simone*, 636 *Ioanne Tesmaro*, 637. *Martino Schookio*, 637. *Valentino Velthemio*, 637. 638. *Vlrico Obrechto*, 638. *Godofr. Spinaeo*, 638. *Ioanne Georg. Kulpisio*, 639. *Conrado Samuele Schurzfleischio*, 639. *Samuele Pufendorfio*, 639. de hoc iudicium Collectorum Actorum Eruditorum Lipf. 641, 643. *Pufend.* opus fuum EL. *Palatino, Carolo Ludouico*, dedicauit, 642. Epiftola *Caroli Ludouici*, ad *Pufendorf.* ideo fcripta, 643.

De Epiftolis *Grotii* quid dicendum, 645. ufus fuit numeris et nominibus fictis in Epiftolis, quorum Clauis alicubi latet, 646.

Sequitur Notitia *Catalogorum*, ex quibus H. *Grotii* fcripta, tum edita, tum inedita, fere funt petita, ad fidem *Lectori* faciendam, 647. *ad* 654.

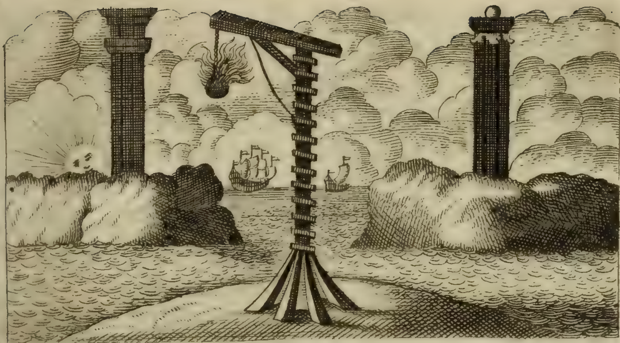
Syntagma *Arateorum*, editio una, 657, 658. Idyllia *Theocriti*, edd. IV, 658, 659. *Stobaeus*, edd. III, 659, 660. *Plutarchi*, et *Basilii Magni*, quaedam, edd. IV, 660, 661. *Excerpta* ex Tragg. et Com. Graecis, edd. VI, 661, 662. *Excerpta* de *Fato*, edd. III, 662. *Anglica* Verfio, 662. *Hierocles*, edit. una, 662, 663. *Procopius* et *Agathias*, edd. III, 663. *Suecica* Verfio, 663. *Iuftini Martyris* Apologia, ed. una, 664. *Menandri* et *Philemonis* Reliquiae, 664. *Martiani Capellae* Satyricon, edd. VII, 666. *Lucani* poetae, edd. XXVIII, 666 - 670. Notae in *Tacitum*, edd. VI, 671, 672. *Florum Sparfio*, edd. VII, 672, 673. *Oratio* ad *Senat. Amftel.* edd. IV, 674.

H. *Grotii Epiftolae* ad *Gallos*, edd. XII, 675, 677. *Epiftola Confol.* ad *B. A. Maurerium*, edd. totidem, 677. feorfim edita femel, 677. *Anglica* eius Verfio, 677. Epiftola de *ftud. Polit.* edd. IV, 678. *Gallica* eius Verfio, 678. *Anglica*, 678.

H.

L. B. h. l. monendus, in Indicem Script. *Rerum et Verborum, Autore abſente, non nulla irrepſiſſe menda, haud difficulter tamen emendanda.*

Fuiſſe

FVisse, ante aliquot * secula, plures in agro *Delphensi*, uulgo, *Delphlandia*, illustrium familiarum arces, seu domos gentiles, quae, per iniurias bellorum, tam finitimorum, quam ciuilium, partim incendiis, partim deuastationibus, perierunt, ex iis constat, qui illorum res temporum scriptis suis sunt complexi. Neque dubium illis est, fuisse inter eas arcem quoque *Crayemburgicam*, cognomini genti propriam, sitam, *Delphos* inter et *Hagam*, ad orientem illius fossae plagam, quae *Corbulonis* creditur, et *Lugdunum Batauorum* ducit, ibidem, uel non longe ab illo loco, ubi hodie ea conspicitur domus, quae *Crayenesta* uulgo dicitur, et a Viro amplissimo, *Herberto Beaumontio*, Proceribus *Hollandiae* et *VVestfrisiae* a secretis, possidetur. Similiter, hanc domum, *Crayemburgicam* puta, illam fuisse, ex qua originem suam traxit, uel

A po-

* *Videatur Anon. Belga, in* H. GROTII *Vita, pll. circiter quatuor constante.*

potius una eademque fuit, ea familia, quae hodie GROTIANA dicitur, ex non obſcuris indiciis colligitur, deſumpto GROTII nomine ex Belgico *de Groot*, quod proprie *Magnum* ſignificat, et, iam quadringentis abhinc annis, illi familiae fuit inditum, ob eximium aliquod, uti credibile eſt, in patriam meritum. Nam, fuiſſe eos iam pridem, qui ex ea ſtirpe nati ſunt, ut patriae ſuae amantiſſimos, ita Iuris quoque publici ſtrenuiſſimos, uel cum periculo ſuo, aſſertores, ex publicis monumentis ſatis conſtat. Hi, deſtructa, praeter complures alias arces, arce *Crayemburgica*, cum tutiores ſibi ſedes quaererent, in proximam tandem urbem, *Delphos* dictam, ſe receperunt, ibique honorifice excepti, et ad primarias urbis dignitates admiſſi, perceptos honores, ſub eodem *Magni* cognomento, in poſteris ſuis, ad aetatem uſque noſtram, continuauerunt, retentis ſemper *Crayemburgicae* gentis inſignibus, quae etiam nunc familiae GROTIANAE, eique ſoli, propria ſunt, tanquam certiſſima originis in ea gente documenta. Ex hac progenie ortus HVGO GROTIVS, apud Belgas, de GROOT, patrem habuit *Ioannem de Groot*, eiuſdem urbis Conſulem, et Academiae *Lugduno Batauae* Curatorem, ad quem Epiſtolae extant *Lipſii*, illuſtris item uiri, *Iani Douſae*, Carmina, nec pauca aliorum monumenta, nomini eius inſcripta. Matrem nactus eſt *Alidam* ab *Ouerſchie*, ex primoribus eiuſdem ciuitatis ortam. Auus ei fuit ille *Hugo de Groot*, qui, ex illuſtri *Cornetſiorum* gente progna-

gnatus, primus GROTIANVM illud nomen in familiam ſuam intulit, quippe, cum, circa annum triceſimum ſeculi quinti decimi, in *Didrico de Groot*, eiuſdem ciuitatis Conſule, nec paucis legationibus ſatis claro, ſtirps uirilis defeciſſet, filia eius, *Ermgarda de Groot*, domus ſatis opulentae heres, uiro nobiliſſimo nupſit, *Cornelio Cornetſio*, genus ſuum ex ea *Cornetſiorum* proſapia ducenti, qui, ſub Ducibus *Burgundiae*, ex Gallia in *Belgium* migrauerant, id quod ex quadam ipſius H. GROTII noſtri epiſtola, ad *Nicol. Peireſcium*, qui Hiſtoriam *Provinciae Narbonenſis*, aliquot uoluminibus comprehenſam, teſte, in eius uita, *P. Gaſſendo*, condidit, clare patet, ubi GROTIVS his utitur uerbis. [1])

Mitto inſignia familiae apud nos, cui nomen CORNETS, *uel, des* CORNETS, *reſpondens ſcilicet ipſis inſignibus. Sed ſcutum, quod in medio eſt ſtellatum, nota eſt alicuius ex ea gente minoris filii. Gentem e Gallia ueniſſe, et nomen oſtendit, et conſtat aliunde. Nunc intelligo, in* Prouincia *ueſtra fuiſſe gentem nominis eiuſdem, cuius et in Arauſionenſibus chartis mentionem, ſcio, reperiri. Scire uelim, anne haec eadem, dempto illo ſcuto, inſignia uſurpauerit. Id aut nemo nouerit, aut tu, qui, inter tot praeclariſſima ſtudia, etiam hanc, de familiarum originibus, tuae ſemper curae eſſe, uoluiſti, et, pro ea, qua merito flores, autoritate atque amicitiis, etiam ad illa, quae alios fugiunt, aditum habes.*

 Nuptura,

1) *Ep.* CXVII. *ad Gall., edit. Lipſ. et Francof. 1684, 12.*

Nuptura mater, matrimonium non iniit, niſi hac conditione, ne, qui ex patre naſcerentur, ſexus uirilis utriuſque liberi alio, quam GROTII, nomine appellarentur. Ita natus *H. de Groot*, eius HVGONIS, de quo loquimur, auus, uir, ſupra, quam ea tempora ferebant, Latinarum, Graecarum et Hebraearum, callens literarum, utriuſque familiae, *Grotianae* ſcilicet et *Cornetſianae*, nomina, inſignia, facultates et honores, coniunxit, redintegratiſque, opera ſua, priſtinis *Grotianae* domus dignitatibus, quae, iam ante tria ſecula, in ea familia uelut hereditaria fuerant, et in parentem eius, extra *Hollandiam* natum, tranſferri non potuerant, Senatoria et Conſularia munia, magno cum populi applauſu, accepit et geſſit. Vxorem is duxit *Elſelingam Heemskerkiam*, ex ea *Heemskerkiorum* domo ortam, quae, antiquitus inter nobiliſſimas *Hollandiae* habita, praeter alios eminentes uiros, *Iacobum* quoque *Heemskerkium* patriae dedit, qui, rem ſtrenue gerendo, ad *Calpen* occubuit. Per ſuorum deinceps liberorum matrimonia nobiliſſimis etiam domibus, nominatim, *Almundanae*, deſcendenti e *Strydenis* in *Hollandia* Toparchis, *Reneſſiae* atque *Vtenenganae*, apud *Traiectinos*, ſe innexuit. Verum de uniuerſae gentis GROTIANAE propaginibus, quae longe lateque patent, peculiarem TABVLAM, aeri inciſam, hic inſerendam, curauimus, Belgico quidem ſermone, fideliter tamen, ut reor, conſignatam, quam ciuitate Latina donare, nobis paene duximus religioni, ut quam integerrimam exhiberemus, ex qua non obſcure *lectori* haurire plura licebit.

HVGO

INCLVTAE GENTI GRO=

- Wilhelm Jan Reijens van Heemskerk Borgermeester tot Leyden getrout met Margareta Engelberts Ramp beijde begraven tot Leyden in 't hoge Choor van de Hogelanse Kerck.
- Magtelt Jan Reyens van Heems kerck ongetroud.

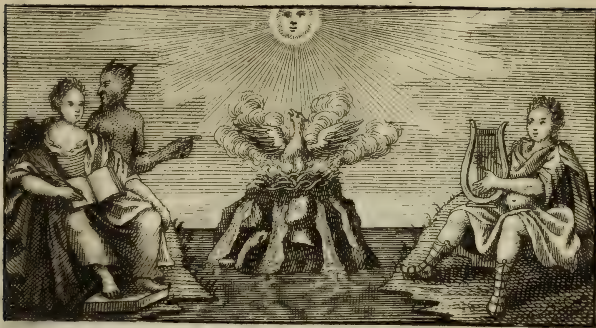
Magtelt van Heemskerck getrout met Jacob Adriaan Pauw, Borgermeester tot Delft, gebooren Aº. 1558 gestorven 1620.

- Adriaan Jacobs Pauw, troude 1) Elisabet van der Chijs 2) Jannetje Groenswegen.
  - Jacob Adriaans Pauw, Raad en Schepen tot Delft, getrout met Agatha Goeree.
    - Elisabet Jac. Pauw, getrout met Mr. van Dusse Rentmeester tot Delft
    - Pieter Pauw
  - Elisabet Adriaanse Pauw, troud Willem van der Chijs.
    - Adriaan Willems van der Chijs.
- Willem Jacobs Pauw, getrout met Lodowijckje Oetsens.
- Pieter Jacobs Pauw Borgermeester en Bewinthobber der Oost-indische Compagnie tot Alckmaar getrout met Wijntje Heijrkens.
- Anna Jacobs Pauw, getrout met Dirck Robberts Schilpencort Borgermeester tot Delft.
- Egbert Jacobs Pauw Raad en Bewinthebber der Oost-indische Compagnie getrout met Maria Hogshock.
  - Magtelt Egb: Pauw, trout Arent van der Graaf Schepen tot Delft en Raad ter Admiraliteijt.
    - Magdalena Arents van der Graaf getrout met Marie Frans predikant tot Delft.
    - Maria van der Graaf getrout met Pieter Spierink Raad tot Delft.
  - Catharina Egbers Pauw getrout met Mr. Loijs Heinsij Secretaris van de Wees-Kamer tot Delft.
    - Mr. Antonij Heinsius.
    - Maria Heinsius getrout met N: Cocceius Dr. Theol.
  - Mr. Marten Egbers Pauw Borgermeester en Bewinthobber der Oost-indische Compagnie ontfanger generaal van Holland getrout met Elsie van Meer.
    - Maria Maertens Pauw.
    - Cornelia Maertens Pauw.
    - Engelbert M: Pauw getrout met Josina van der Goens Secretaris van de Reekenkamer.
    - Volkera Maertens Pauw.
  - Anna Egberts Pauw, getrout met Cornelia Druijf.
    - Maria Cornelis Druijf.
    - Henderik Cornelis Druijf.
  - Maria Egberts Pauw, getrout met Pieter van Ruijven Raad tot Delft.
  - Angelica Egberts Pauw troude Cornelis van der Geest Secretaris en Raad, tot Alkmaar
    - Maria Cornelis van der Geest.
    - Magteld Cornelis van der Geest.
    - Egbert Cornelis van der Geest.
    - Jacob Cornelis van der Geest.
- Henderick Pauw.
- Margareta Jacobs Pauw troude Pieter Arents van der Graaf.
  - Arent Piet van d: Graaf Burgermeester tot Alkmaar en Rentmeester van de Domijne van Hollandt getrout met Geertruijt van der Hoge.
  - Mr. Jacob Piet van der Graaf Raats-Heer van 't Hof provintial van Hollant getrout met Wijbrigje Burgmans.
    - Geertruijt Jac. van d: Graaf.
    - Mr. Pieter Jac: van der Graaf.
    - Jacob Jac. van der Graaf
    - Dirck Jacobs van der Graaf.
  - Magtelt Piet van der Graaf.
  - Pieter Pieters van der Graaf Raad tot Delft getrout met Sophia van der Hoge.
    - Magtelt Pieters van der Graaf getrout met Adriaan Tijcq.
    - Cornelia van d: Graaf getrout met Johan Pieters van der Brande Hr. van Cleverskerck Raad tot Middelburg.
  - Henderick Pieters van der Graaf getrout met Loijsa van der Myle.
    - Adrian Henr: van der Graaf
    - Margareta Henr: van der Graaf
    - Agneta Henr: van der Graaf
    - Magtelt Henr: van der Graaf.
- Brechtlanda ten Groten Huijs troudt met Jr. Geraerd de Beer, waarvan de descendenten in een particulier Register staan.
  - Brechtlanda van de Graaf troudt met Bartholomeus Auxbrebis.
    - Abraham Auxbrebis.
    - Sara Auxbrebis getrout met Wouter Woutman.
    - Margareta Auxbrebis troude Jacob Kelle.
  - Maria van de Graaf troude Mr. Anderies Allarst Advt. tot Uyttrecht
    - Beatrix van Allarst troudt Mr. Johan Verpoort.
      - Andrea Verpoort.
      - Johannis Verpoort.

TIANAE SACRUM.

- Jan Reijens van Heemskerck Borgermeester tot Leijden troude met 1) Diderikje van Montfoort 2) Elsje Simons 3) Geertruijd van Alphen.
  - Willem Jan Reijens van Heemskerck Geestelik.
    - Maria van Heemskerck troudt Arent ten Grooten Huijs Bewinthebber der Oostintische Compagnie tot Amsterdam.
      - Margareta ten Grooten Huijs troude Abraham van de Graaf Koopman.
        - Govert van de Graaf troude Susanna van de Graaf.
          - Abraham van der Graaf Advokaat en ordinaar Leenman van de Fol en Leen Kamer der Stad en Meijerij van s. Hertogen Bosch.
          - Isaacq van de Graaf Advocaat en Raad der Stad 's Hertogenbosch getrout met Margareta Krull.
            - Allarstius Veepoort.
            - Susanna Maria van de Graaf.
          - D. Jacob van de Graaf Predikant tot Wijck te Duurstede.
          - Willem van de Graaf Coopman trout met Susanna Meersman
          - Maria van de Graaf trout Willem Verpoorte Luijtenant.
            - Jacob Verpoort.
            - Johan Isaacq Verpoort
        - Susanna van de Graaf
        - Margareta van de Graaf getrout met Henderick Cambier.
          - Alida Cambier.
          - Margareta Cambier.
          - Johanna Cambier.
          - Susanna Cambier.
          - Caspar Cambier.
          - Abraham Cambier.
          - Anna Sara Cambier.
      - Willem ten Grooten Huijs waar van de Descandenten in Particulier Register Staan.
  - Eselina Jan Reijens van Heemskerck trout Mr. Hugo de Groot Borgermeester tot Delft.
    - Cornelis de Groot Requestmeester van Prins Willem van Orange, trout Geertruijdt Vijtteneng.
    - Jan de Groot laast Raat van de Graave van Hohenlo trout Alida van Overschie.
      - HUGO DE GROOT Pensionaris van Rotterdam en laast Ambassadeur van Sweede aan 't Hof van Vranckrijck trout Maria van Reijgers Bergh.
        - Cornelia de Groot trout Bastiaan de Mombats Commissaris general van de Cavallereij der Geunicerde Provintien
          - Jaquelina de Mombas.
          - Jan de Mombas.
        - Eene onbenaende gestorven 1635.
        - Cornelis de Groot Lantdrost van de Meijerij van S. Hertogen bosch Cap.t van de Gaarde van Hollant Ridder van S. Marck.
        - Pieter de Groot Ambassadeur van haar Hoog Mogende van de Have van Sweden en Vranckrijck Pensionaris van Amsterdam en van Rotterdam, en laast Gedepudeerte ter Verga: van de Hr. Staaten trout Agatha van Rijn.
          - Hugo de Groot Drossart van Bergen op Zoom trout Elisabet Bastingius.
            - Pieter de Groot.
            - Cornelia de Groot
          - Alatta de Groot.
          - Adriana Jacoba de Groot.
          - Jan de Groot.
        - Dirck de Groot Kamer Heer van de Hertog van Wijmar Gouverneur van Louwingen en Schoren Adjutant de Camp en Colonel in Dienst van Vranckrijck.
      - Adriana de Groot trout Frederik van Losecat Baeljuw van de Baronij van Liesvelt en Commissaris van de Monstering.
        - Eselina Losecaet trout Leonare van Sorgen ontfanger van de Verpondingen van Berge op Zoom en Steenbergen.
          - Adriaan van Sorgen getrout met Johanna Margareta van Sambeek.
            - Adriaan van Sorgen.
            - Anna van Sorgen
        - Anna getrout met Willem van Schagen vrij Heer van Schagen, en Lit van de Ridderschap en Edel van Hollant Raat van State.
        - Dirck Losecaet.
      - Willem de Groot Advocaat von Prins Willem de II. van Orange getroudt met Alida van Graswinkel.
        - Jan de Groot Resident van de Hertog van Courlant Advokaat van Sweden trout Maria van Leeuwen.
          - Hugo de Groot.
          - Maria de Groot trout Frederick Wolfert van Overschie.
            - Maria van Overschie.
            - Francois Jacob van Overschie
            - Jan Pieter van Overschie.
        - Jacob de Groot Raad en Resident van de Vorstin van Oosturies Lant en de Over Phals.
        - Maria de Groot.
        - Alida de Groot getrout met Pieter de Groot Staten Generaal.
        - Francoise de Groot getrout met Adriaan Raets, Raat en Fiscaal der Admiraliteijt van Maze, Ambassadeur van 't Hof van Spanje, Raad der Stad Rotterdam.

HVGO GROTIVS,

RE et nomine magnus, unus e potiſſimis celeberrimisque ſeculi poſt N. C. XVII uiris, quo lumine, ſecundum *Voſſium*, patrem, cum magno *Eraſmo*, nihil eruditius uel uidit ſol, uel ſolum excepit, a patre, *Ioanne Grotio*, et *Alida Ouerſchia*, matre, primus, inter alios liberos, genitus fuit, unico fratre, *Guilielmo*, et unica ſorore, *Adriana*, gauiſus. Natus uero eſt *Delphis Batauorum*, urbe inter primas earum ciuitatum, penes quas, ſine controuerſia, ius eſt ſupremae in *Hollandia* poteſtatis, gente eius loci honeſtiſſima, et, propter uiros, quos ea ſemper, alios poſt alios, habuit, percelebri, A. C. CIↃ IↃ XXCIII, ipſo Chriſti in uitam redeuntis ſolenni ſacro, quo eodem anno, centum ante annis, anno, inquam, CIↃ CCCC LXXXIII, diuinus ille Theologus, *Martinus Lutherus*, hanc

lucem aſpexerat, omine haud obſcuro, uti *Lutherum* Religionis, ita Iuris GROTIVM, uindicem fore pereximium et inſtauratorem. Qui dies GROTII natalis, nullo non tempore renouari, meretur, ut incomparabilis hic uir, PHOENICIS inſtar noui, magis in dies e cineribus ſuis reſurgat, eiuſque memoria haud unquam apud poſteros deleatur. Quamuis enim *Batavi* quidam fuerunt ingenioſi, non tamen multi, in tanta multitudine hominum, fuerunt, immo, perpauci, quos inter non poſſum non laudare, poſt *Deſiderium Eraſmum*, hominem ſummi et ingenii, et doctrinae, ita, ut, ſuo aeuo, parem uix habuerit, hunc ipſum HVGONEM GROTIVM, ea ingenii praeſtantia, ea eruditionis copia, hominem, ut non temere dederit aut haec, aut patrum, aetas illi ſimilem, certe nullum, qui in omnibus ad illam peruenerit laudem. Ipſe profecto GROTIVS diſerte ingenueque profitetur, pro illa multitudine hominum, tametſi *Lugdunum Batauorum* floruerit ſtudioſorum numero, pleraque tamen ſtudia ibi fuiſſe cruda, non ea, ut patria cenſeri poſſit *Eraſmi*, aut *Chriſtophori Longolii*, qui etiam ipſe ingenio fuit magno, quod arguunt in primis editae Epiſtolae ipſius. Triumphare igitur iure duobus his ciuibus *Batauia* poteſt, GROTIO et *Eraſmo*, quibus pares, nedum ſuperiores, poſtera ſecu-
la

la non facile ſunt datura. Vnus enim ſemper idemque erit GROTIVS, omnium, qui ſunt, qui erunt, quique fuerunt, iuris peritiſſimus. Sic mirari nemo ſatis poteſt DEI prouidentiam, qui excitauit ſummos illos uiros, *Ioſephum* in Aegypto, *Danielem* Babylone, Athenis *Solonem* et *Periclem*, *Numam* Romae et *Papinianum*, ad conſeruandam humanam ſocietatem augendumque iuſtitiae ſplendorem. Quantum in hoc etiam GROTIO patriae fuerit a DEO conceſſum, non ſola urbs *Delphorum*, aut ſola teſtatur *Batauia*, uerum Europa omnis, Aſia, Africa et America, omnis, idem confirmant. Facit enim GROTIVS ut, quod *Iuſtinianus* Iuris Romani ſectatoribus, quod *Hippocrates* Medicorum filiis, quod ſapientiae ſtudioſis fuit *Ariſtoteles*, atque poſt *Ariſtotelem*, poſt *Hippocratem*, poſt *Iuſtinianum*, multi eſſe concupiuerunt, aſſecutus eſt nemo, id rerum publicarum Conſultis, earum ſcilicet, quae, praeter DEVM obnoxiae ſunt nemini, et Naturae tantummodo Gentiumque iure utuntur, ſolum eius argumenti opus GROTIANVM et adhuc fuerit, et poſthac fortaſſe, dum orbis terrarum erit, ſit futurum.

Omnis iunior eius aetas ſpem perpetuam praebebat futurae illius perfectionis, dictuque incredibile eſt, quanta is ſpecimina, iam inde a

puero, dederit nobilis cuiusdam indolis, excellentis spiritus, diligentiaeque indefessae, quippe qui, a patre, uiro longe literis excultissimo, atque, in tanta de filio spe, nequaquam negligente, ante annum aetatis septimum, traditus Magistris erudiendus, tantopere sub iis profecit, ut, ante annum aetatis nonum, iam inciperet pangere uersus, in quibus sic excelluit, ut clarissimorum etiam Criticorum elogia promereretur. In Poesi certe felix, et in primis Epigrammatum elegantia iam tum incomparabilis, admirationi uiris aetate maioribus erat, inde a *Iacobo Gilloto*, Regis Galliae in urbe *Parisiensi* Consiliario, *portentosi iuuenis ingenii* dictus, ob eumque egregium Poetices cultum, ab *Vrbano* VIII, *P. M.*, et nobilissimo *Dan. Heinsio*, *Dominicoque Baudio*, habitus in deliciis, ab *Iano* quoque *Dousa* carmine ornatus exquisito laudumque pleno.

Exarabat, puer adhuc, Tragoediam, *Adamum Exulem*, cum aliis quibusdam Carminibus, quae in editione Poematum prima non occurrunt, *Hagae Comitum*, A. CIↃ IↃCI, haud indigna tamen ipsa lectu, quod multa in illis bona reperiantur, et deprehendi in illis succrescens ille profectus possit, tam praematurus quidem, ut ipsum quoque superare sit uisus immortale gentis suae decus, *Danielem Heinsium*, qui, undecimo demum aetatis anno,

anno, non exiguo tamen praecocis ingenii argumento, uersus fudit, prout ipse, in eleganti, *de Puero* IESV, Elegia, de se testatur, hoc disticho.

Qui nondum undecimum uidi transire Decembrem,
Haec ego, de Puero, carmina canto puer.

A. C. CIƆ IƆCIV, aetatis uicesimo primo, undecim uersuum Epigramma conficiebat, in Vrbem *Ostendam*, sub imagine cuiusdam urbis, annos iam undecim obsidionem perpessae. Doctissimi quique credebant, hos ab incomparabili uena profectos esse *Iosephi Iusti Scaligeri*, uiri, in hoc genere, prorsus sine exemplo, excellentis. Postremo tamen, cum, approbatione illos et admiratione omnium dignos iudicari, sentiret, autorem sese horum profitebatur uersuum, quorum ea sane uis est, is nitor, ut non possim, quin eos, una cum aliis, alio tamen tempore factis, hoc loco subiungam.

Area parua Ducum, totus quam respicit Orbis,
Celsior una malis, et quam damnare ruinae
Nunc quoque fata timent, alieno in littore resto.
Tertius annus abit, toties mutauimus hostem,
Saeuit hiems pelago, morbisque furentibus aestas,
Et minimum est, quod fecit Iber, crudelior armis,
In nos orta lues, nullum est sine funere funus,
Nec perimit mors una semel. Fortuna, quid haeres?
Qua mercede tenes mixtos in sanguine manes?
Quis tumulos moriens hos occupat, hoste perempto?
Quaeritur, et sterili tantum de puluere pugna est.

Hiſpanis etiam, dubio procul, illa uictoria tanto maioris uenit, et, amiſſione *Grauiae* atque *Sluſae*, commoditate portus, inſtrumento claſſico, et habitatorum frequentia, longe praeſtantioris, cum *Oſtenda* capta ſepulcrum magis praeſerret mortuorum, horrens tota cadauerum ſemiſepultorum foetore intolerabili, quo correpti, tanquam lue contagioſa, plurimi interibant. Unde *Hiſpani*, ad eam incolendam, non obaeratos tantum, ſed etiam noxios, commeatu, gratia, priuilegiis ſingularibus, inuitare debuerunt. Permagni ſane facti ſunt ab omnibus hi uerſus, ob praeſtantiam ſuam et uigorem. Miſit eos *Peireſcius,* Gallicis uerſibus, non a *Vario* quodam, ſed ab celebri illo *Franciſco Malherbio,* habito deinceps Gallicae linguae arbitro et poeſeos facile principe, expreſſos, quique res alioqui perpaucas admirari ſolebat, illico, tum ad alios, tum ad ipſum *Scaligerum,* quem Latinorum carminum, arbitrabatur, eſſe autorem. Taceo autem, ut *Scaliger* ad ipſum reſcripſerit, autorem eſſe H. GROTIVM, adoleſcentem lectiſſimum, puellas vero ex Helicone, ſe, ut ſeneſcentem, pridem auerſatas. Verſus Gallici ſic ſe habent.

Trois ans deia paſſes, theatre de la Guerre,
I'exerce de deux chefs les funeſtes combats,
Et fais emerueiller tous les yeux de la terre
De uoir, que le malheur ne m'oſe mettre à bas,
A la mercy du Ciel en ces riues ie reſte,
Ou ie ſouffre l'hyuer froid a l' extremité:

Lors

Lors que l'Eté reuient il m'apporte la peste,
Et la Glaiue est le moins de ma calamité
Tout ce dont la fortune afflige cette uie,
Pêle mêle assemblé, me presse tellement,
Que c'est parmy les miens etré digne d'enuie,
Que de pouuoir mourir d' une mort seulement.
Que tardes uous destins, cecy n'est pas matiere,
Qu' auecque tant de doute il faille decider?
Toute la question n'est, que d' un cimetiere
Prononcès librement, qui le doit posseder?

Lamoignonius, primus praeses, sicuti uiua erat bibliotheca, perfecteque intelligebat, quid usquequaque pulcherrimum esset, hos uersus non solum tenebat memoria, sed eosdem crebro, nec sine uoluptate summa, recitare solebat. Quem cum GROTIVS, inde ab eius iuuentute, tanto nisu, ad uirtutem contendere, uideret, coram *B. Auberio Maurerio* sponsionem saepe fecit, hunc uirum ex iis unum aliquando fore, qui praecipuum regno essent ornamentum allaturi.

Vnum addere licebit Epigramma, quamuis A. C. demum CIↃ IↃ CXXXV ab eo confectum, ut ostendam, in Epigrammatum elegantia quam plane fuerit incomparabilis uir ille. Decem illud uersibus continetur, in quibus agit de lite ista, *Venetos* inter et *Pontificem Romanum*, de ablata *Friderici I* effigie, uera quippe litis eius, utrinque exortae, causa, licet, GROTIO iudice, melius fecissent *Veneti*, si elogium istud aeterna obliuione deleuissent, prout, Epistola IↃXLVII, ad

ad *Oxenſtirnam*, Regni Sueciae Cancellarium, A. CIↃIↃCXXXVI, ſcripta, poſtquam ei, quo modo aula Romana, propter ablatam inſcriptionem, lites cum *Venetis* alere coeperit, narrauerat, ita pergit. *Ego, ipſorum Venetorum magis, referre, puto, ut pereat memoria, ipſorum manibus oppreſſi, Imperatoris egregii, graui in principes omnes ipſoſque Venetos exemplo.* In extremo Epiſtolae, ueteris aeque, ac recentioris, meminit inſcriptionis, uerbis licet non nihil immutatis, atque, in ſubſequenti Epiſtola, ad *Ludouicum Camerarium*, eodem tempore perſcripta, idem factum, eodem fere uſus iudicio, refert. *Tam malo formidandoque principibus omnibus exemplo, ut mihi optandum, atque etiam, ſi poſſit, magno redimendum Venetis uideatur, ne qua etiam in libris extet eius facti memoria.* In literis, eodem anno, menſe, die, ad fratrem ſuum miſſis, et Appendici, numero CCCLXVI, inſertis, rem lucidius enarrat, Epigramma uenuſtum his adiungens uerbis. *Quidam, nec uetus Alexandri, nec recens Vrbani, factum probans, Fridericique memoriae aequus, hoc Epigramma ſcripſit.*

Imperii ſcutum, Germanae gloria gentis,
Exurge, et noſtras res, Friderice, *uide.*
Tot poſt ſecla, tuos committis, mortuus, hoſtes.
Viuum in te quorum uis ſociata fuit.
Quippe pudet Papam, Venetis debere triumphum,
Ingentis meriti nec monumenta manent.

Poe-

Poenitet ingrato Venetos ſeruiſſe Quiriti,
Exemplumque, in te quod ſtatuere, timent.
Nolite in faſtum titulo pietatis abuti,
Eſſe, iubet, Regum libera colla iugo.

Autorem quidem Epigrammatis non indicat, autorem tamen eius ſe eſſe ipſum, confirmat, Epiſt. CCCLXIX, ad fratrem, ubi dicit, *Gratum ſibi fore, ſi iudicia de illo ſint aequa, ſeque idem, Gallice iam redditum, inſpicere optare.* Ei quoque melius illuſtrando, teſtimonium affert celebris illius *Pauli Suauis,* ex inedita Epiſtola quadam. *Vt melius intelligatur uis,* inquit, *Epigrammatis, optimum dabo interpretem Venetum, fratrem* Paulum. *Vidi ipſius autographas ad Senatorem Pariſienſis Senatus,* Gillotum, *literas, ſcriptas d.* XII *Maii,* A. C. CIↃ IↃCIX, *in quibus haec ſunt, prudenter, ut omnia illius, dicta.*

Si quam libertatem in Italia retinemus, aut uſurpamus, totam Franciae debemus. Vos et dominationi reſiſtere docuiſtis, et illius arcana pateſeciſtis. Maiores noſtri pro filiis habebantur olim, cum Germania, Anglia et nobiliſſima alia regna, ſeruirent, ipſique ſeruitutis inſtrumenta fuere. Poſt quam, excuſſo iugo, illa ad libertatem aſpirarunt, tota uis dominationis in nos conuerſa eſt. Nos ne quidem hiſce re auſi fuiſſemus contra ea, quae maiores noſtri probauerant, niſi uos ſubueniſſetis.

Hoc

Hoc excerptum, eodem tempore mittebat GROTIVS *Lud. Camerario*, addens, *hanc partem literarum dignam, quae exſcriberetur, iudicaui, quod ad res temporum Friderici I pertineat.*

Quam celeriter autem artem poeticam aſſecutus eſt, tam cito etiam reliqua humanitatis ſtudia exhauſit, dignus inde iudicatus, qui, ante XII aetatis annum, in Academiam *Lugduno Batauam* mitteretur, ubi non ſolum in Philoſophia, anno aetatis XIV, *Theſes* quaſdam ſcripſit, ſed etiam in Matheſi, Theologia, maximeque in Iuris prudentia, tanto cum ardore, tantoque cum fructu, poſuit operam, ut publice aliquoties ex iisdem diſputare non uereretur.

In Theologia uſus eſt Magiſtris, *Vtenbogardo* et *Franciſco Iunio*, ut ipſe fatetur, in [1] Apologia.

Apud Ioannem Vtenbogardum, inquit, *habitaui adoleſcens, per annos aliquot, ſolicitis parentibus meis, ut in Dei cultu educarer. Quam ob rem* Lugduni *quidem apud* Franciſcum Iunium, Hagae *uero apud* Vtenbogardum, *me collocarunt. Gratias illi magnas debeo, tum Chriſtianae inſtitutionis, tum, quod uitae exemplo mihi praeluxit. Nec poſtea deſii, tum allocutionibus eius ad populum intereſſe, tum inchoatam amicitiam fouere, mirari ſoli-*

1) *cap.* XX.

solitus tum ingenium eius, tum eloquentiam, quae a DEO *eximia acceperat, quorumque nomine, iuxta uirtutes alias, ita placuerat Principi* Mauritio, *ut non tantum in aula et castris illo pastore, sibi gratissimo, uteretur, sed et priuatis eum rebus suis, ut intellexi, uellet admouere, quod ab ipso comiter excusatum est. Ex sermonibus factisque eius nihil aliud comperi, quam, Dogmati* Remonstrantium *ex animo eum esse addictum, ut, quod non tantum diuinis oraculis consentire, crederet, sed et ad promouendam pietatem magni esse momenti, simul tamen paratum, fide optima cum pastoribus, aliter sentientibus, fraternam unitatem seruare, ferreque eos, et ab eis ferri.*

Sed haec adhuc, intra parietes domesticos ac ductu praeceptorum, agebantur, iam noster scriptis suis in publicum prodire uolebat. Triennio enim *Lugduni Batauorum* commoratus, omnia studiorum genera, quae sibi proposuerat, absoluit, in primis, ductu magni *Scaligeri*, excoluit ibi Philologiae studium, idque tanta felicitate, ut, iam anno aetatis xv, *Ioanne Imperiali*, [1]) et *Guilielmo Saldeno* [2]) consentientibus, egregium *Martiani Capellae* opus, Annotationibus suis illustratum, et ab infinitis emaculatum mendis, emitteret in lucem.

Prin-

1) *Mus. hist. pag. 203.* 2) *de libr. pag. 368.*

Principi *Condaeo* primum hunc ingenii ſui foetum conſecrabat, icone ſua quoque praefixa, cum Epigrammate inſequenti.

Quem ſibi quindenis Aſtraea ſacrauit ab annis,
Talis HVGVEIANVS GROTIVS *ora fero.*

Primum uero innotuit doctis uiris libello ſuo de *Mari libero*, quem, in gratiam ſocietatis *Indicae*, ſcripſit ediditque *Lugduni Batau.* CIↃIↃCIX, librum ſane admirandum, praeſertim, cum iuuenis iam polluerit illa Iuris Philoſophia, ne nunc dicam de eximio omnis literaturae humanioris uſu, qui in eodem opuſculo reſplendet. Ea enim quaeſtio, circa initium ſuperioris ſeculi, occaſione commerciorum *Indicorum*, *Batauos* inter et *Hiſpanos*, magna contentione fuit diſceptata, *An Mare poſſit in alicuius Dominium uenire*, ſiue, *An Mare Imperii, uel Dominii, ſit capax?* GROTIVS, ſuppreſſo nomine ſuo, librum hunc ſcripſit, ualde adhuc, ut dixi, iuuenis, Aduocatus etiam Fiſci, in eoque, ut etiam in Opere de I. B. et P. [1]) contra *Hiſpanos*, docuit, *Mare non eſſe capax imperii, ſiue dominii, neque ſub ratione integri, neque ſub praecipuarum ratione partium.* Hiſpani autem, hoc inter arcana ſuae dominationis ſepoſitum eſſe, cupiebant, dictitantes, *Mare eſſe ſub Imperio.* Nec minus contra hunc librum inſurrexit ipſius aemulus, *Ioan-*

1) *Lib.* II, *cap.* 2, *§.* 5.

Ioannes Seldenus, in ſuo Mari clauſo, *Londini*, A. CIϽIϽCXXXVI, uulgato, quo uindicare uoluit dominium maris, quod territorium alluit ipſorum, in quibus tamen ſcriptoribus ſingulare aliquod apparet ſtudium partium, dum unuſquiſque patriae ſuae ſeruire uoluit, et uel nimium extendere materiam circa imperium dominiumque maris, uel etiam illis plane negare.

Contra *Seldenum* acerrimus GROTII defenſor, *Theodorus Graſuinccelius*, Vindicias Maris Liberi exponebat luci, refutatas, anno eodem, ab *Seldeno*, in Vindiciis Maris clauſi, *Londini*. Sed, praeterquam, quod clauſi maris indicia *Eduardi* temporibus, A. IϽLXXXXV, inuenimus, qui *Hollandis*, *Selandis* et *Friſonibus*, piſcatum permiſit in mari ſuo, prope *Iermuthum*, liberum, mediam alii uiam ſunt ingreſſi, oſtendere conati, nec liberum eſſe mare, neque claudi, inter quos ipſe quoque GROTIVS ea, quae, in Libro de Mari libero, et opere de I. B. et P.[1] pernegauerat, ea mox, ibidem, ſeq. § 8, exceptione uſus, mitigauit. *Ad hoc exemplum*, inquit, *uidetur et mare occupari potuiſſe ab eo, qui terras ad latus utrumque poſſideat, etiamſi aut ſupra pateat, ut ſinus, aut ſupra et infra, ut fretum, dummodo non ita magna ſit pars maris,* B *ut*

1) *Lib.* II, *cap.* 2, § 3.

ut non, cum terris comparata, portio earum uideri possit. Confirmat idem, Epist. IↃCCLXV, ad *Ludou. Camerar.* uerbis seqq. *Nunc et in* Dania, *audio, responderi Seldeno. Puto, non disputatur,* An Mare in ius proprium cuiusquam possit concedere, *sed,* Quanta cuique pars cessura sit? *Forte et* Sueci *in ea positione aliquid reperient sibi utile, ad Balticum, Finnicum, Botnicum, mare uindicandum.* A. C. CIↃIↃXCVIII, aetatis XV, comitatui se associauit illustrissimi uiri, *Ioannis Oldenbarneveldii*, Reipublicae *Hollandicae* Assessoris et F. B. Legati, quippe qui illo tempore legationem ad inuictissimum *Galliae* Regem, *Henricum M.*, suscipiebat, qua occasione, anno insequenti, CIↃIↃXCIX, aetatis XVI, Iuris utriusque Doctor, magno suo merito, est creatus. *Gallia* enim a puero coepit eum amare, mater illa foecunditate ingeniorum nobilissima, quando, illuc delatus, ab *Henrico M.* gratiae excelsae pignora, aureum nempe torquem, ac uultus regii effigiem, accepit. Paucorum haec sors est, praesertim externorum, qui ad solium, in quod aliunde prouehuntur, ne quidem contueri audent. Sed mentis ignea dos, et uirtus aetate maturior, admirationi singulis erant, qui naturae semina, mox ad frugem peruentura, augurio haud fallaci, cognoscerent.

Cresce-

Crefcebat in dies ardor, atque hoc magis, quo plures illo familiariter uti cupiebant. Ipfe, quoque in conciliandis animis, propenfione fummorum conferuanda augendaque, praecipuus artifex erat, dum, aperta fententia et procul fuco, fequeretur officium, quod plerique miris artibus exequuntur.

Reuerfus e *Gallia* in patriam, cura patris, ueriti, ne amoenioribus ftudiis irretiretur ipfius animus, ante annum aetatis XVII, ordini Aduocatorum Fifci *Hagae Comitum* afcriptus, caufas publicas, magna facundia, nec minore cum applaufu, coram aulae *Belgicae* Proceribus, egit, ita tamen, ut ne obliuifceretur humanioris literaturae, per quam *Iano Doufae*, aliisque magni nominis uiris, innotefcebat. Hinc, commendatione utriusque Iudicum Confeffus et Curatorum, ab *Hollandiae* Conuentu conftitutus, et, a Principe *Mauritio* lectus, ad Fifci *Hollandiae*, *Selandiae* et *VVeftfrifiae*, aduocationem, ualde licet iuuenis, aetatis quippe fuae XXIIII, grauiffimum fane in *Belgio* munus, quod non folum rebus ad fifcum proprie fpectantibus, fed etiam capitalibus contra maleficos accufationibus, continebatur. Eo in munere tanta prudentia, cura atque integritate, ufus eft, ut annuum ipfi falarium praeter morem, non folum a Proceri-

bus *Hollandiae*, in teſtimonium operae bene nauatae, ſit auctum, ſed etiam ultro locus, in ſuperiore Iudicum Conſeſſu, ſit promiſſus.

Sed, ad altiora natus, et Maiorum, ut apparuit, exemplo, rebus publicis deſtinatus, uacantem per obitum *Eliae Oldenbarneueldii*, qui fratri *Ioanni Oldenbarneueldio*, tunc Procerum *Hollandiae* Aſſeſſori, in hoc munus ſucceſſerat, *Aſſeſſuram*, ut uocant, ciuitatis Roterodamenſis, a Rectoribus eiuſdem urbis, quae, poſt *Amſtelodamum*, plurimum in aerarium publicum confert, oblatam, nullo quidem ambitu ſuo, accepit A. C. CIↃIↃCXIII, aetatis ſuae triceſimo anno. Diuiſerat, iam tum temporis, non plebis tantum, ſed Magiſtratuum etiam Procerumque, animos, orta, ante annos aliquot, de *Praedeſtinatione*, et annexis ei quaeſtionibus, controuerſia, aliis *abſolutam*, ex *Ioannis Caluini*, aliis *conditione ſubnixam*, ex *Eraſmi Caſtalionis*, *Philippi Melanchthonis et aliorum*, ſententia, amplectentibus, fouebaturque, non Clericorum tantum, ſed aliorum quoque hominum, res nouas molientium, artibus, ea diſſenſio, adeo, ut non obſcure pateret, magni aliquid per diſſidia illa tentari, nec minus Reipublicae, quam Eccleſiae, uim intendi. Quibus perpenſis et collatis cum iis, quae, in caſu non abſimili, *Lyceſtrianis* tempori-

poribus, agitata erant, oblati ſibi miniſterii functionem exercere recuſauit uir perſpicaciſſimus, niſi ſub conditione, ne in poteſtate Magiſtratus *Roterodamenſis* foret, eum unquam inuitum ab eo remouere. Hac lege initam *Aſſeſſuram* ſuſtinens, cum animaduerteret, rempublicam intus concuti a quibuſdam, res nouas periculoſe molientibus, boni ciuis eſſe, ratus, pro uiribus occurrere, ſtatumque praeſentem omnibus commendare, librum edidit de *Antiquitate Reipublicae Batauae*, in quo tamen libro, amore patriae abreptus, eidem plura fere, quam par eſt, tribuit, ac perperam de antiquo eius ſtatu non pauca admiſcuit, dicens, *Statum Batauorum ſub Francis fuiſſe liberum*, quod quam minime uero ſimile uidetur. *Hollandi* enim tum admodum fuerunt ignobiles, immo, pars ignobiliſſima *Friſici* regni. Cum enim reliqui eſſent ſub ditione, quid miſeri illi tunc *Hollandi* potuiſſent praeſtare? Nullum quoque affert huius rei argumentum, ab ipſo *Conringio*,[1]) eam ob rem notatus, cui *Monachus* aſſentitur *Nuſſienſis*, qui tradit, ex uetuſtioribus Chronicis, *VVilhelmo*, Comite *Hollandiae*, abſque liberis defuncto, praeter directum, quod iam antea competebat, utile dominium Imperio repetitum fuiſſe. Quod

1) *Operis de Finibus Imperii cap.* XXVIII.

enim pronuntiatum eſt, pertinere ad res ab Imperio, ratione utilis dominii, uindicandas, eius quoque dominium directum, neceſſe eſt, tunc penes Imperium fuiſſe. Verba *Chronici Nuſſ.* [1]) euidentia ſunt, et, propterea, quod inſtituto ſeruiunt, hic referenda. *Decretum uero fuit, uacare eum* (Comitatum Hollandiae) *Imperio, quia VVilhelmus, Comes, abſque liberis deceſſiſſet.* Perſpicuae etiam, cur GROTIVS hoc protulerit, ſunt cauſae. Nam, praeterquam, quod is liber fuit ſcriptus, cum admodum eſſet iuuenis, amore in patriam flagrans, altera cauſa in promptu eſt, uidelicet, ne priſtinam mutarent libertatem, ab *Hiſpanis* uindicatam, ſed, ut defenderent eam contra Principis *Mauritii* molitiones. Hanc *Aſſeſſuram* tanta diligentia, tantaque fide, exercuit, ut neque legitimi, id eſt, ueteres, neque noui, magiſtratus quicquam in officio eius inuenerint, quod carpere poſſent, aut accuſare. Per eam functionem non in Conuentum tantum ordinum *Hollandiae* introductus, ſed pars quoque factus eſt Conſeſſus Curatorum Reipublicae, qui uelut uicariam Ordinum *Hollandiae* poteſtatem exercent, eorumque et Foederatorum nomine conuentum frequentare ſolent.

Cum-

1) *pag.* 303.

Cumque, aliquot iam ante annis, pro continuandis in *Indiam*, uerſus ortum, nauigationibus, librum, huius argumenti iura complexum, deque *Mari Libero* inſcriptum, confeciſſet, litibus, *Britannicos* inter et *Belgicos* mercatores, longe maximis, A. CIↃIↃCXIII, exortis, ad eaſdem componendas, a Proceribus *Belgii* ad Potentiſſ. *Britanniarum* Regem miſſus, apud hunc *Batauorum* ius Indici commercii egregie aſſeruit, Regis ipſius, *Iacobi*, ſapientiſſimi ſuo tempore principis, gratiam, et doctiſſimorum quorumque, in hac felici inſula, beneuolentiam, e ſignis haud leuibus, animaduertere ſibi uiſus, occaſionem quoque nactus, eamque exoptatiſſimam, cum celeberrimo *Iſaaco Caſaubono* amicitiam arctiorem contrahendi, quem uirum ante hoc tempus, abſentem abſens, tantopere ſuſpexerat, nondumque aliter, quam per literas, ſalutarat.

Memoratu digna ſunt, quae de nauigationibus VII Prouinciarum GROTIVS narrat, [1]) *Perpetuo Hollandorum in mari eſſe hominum ſeptuaginta millia. Bis mille naues quotannis aedificari.* Atque hoc ſane modo circumfuſum Oceanum uniuerſum, ſinus omnes, portus, inſulas, littora, uel claſſibus ſecuri peruagantur *Belgae*, uel formidine

1) *Annal. Lib.* IV, A. CIↃIↃXCV.

continent ac uirtutis ſuae metu. Quicquid alibi terrarum, extra ſolem quoque et lunam, extat, aut emenſi ſunt, aut coloniis iam occuparunt. In Oceano, in glacie, in nubibus, in nocte denique ipſa, extra ſiderum conſpectus, extra limites naturae, uiuunt. Quicquid nix, aut hiems, quicquid inclementia ſolis atque ardor, quicquid ipſa uaſtitas ac ſolitudo, uel ſeruauit ſibi, uel ſepoſuit, acceſſerunt, inuaſerunt, perruperunt. Profecto enim harum incolae regionum, in potentiſſimo illo elemento, tantum ſibi gloriae compararunt, uti non ſatis habuerint, occaſione haud una, ei uelut minitari, idque in ſuam redigere poteſtatem, uerum longe diſſitas quoque regiones ſibi tributarias reddiderint, incoliſque, huius ope operaque elementi, praeſcripſerint leges, et eoſdem, cunctos, ex omni terrarum orbe, theſauros in ſuos inferre portus, coegerint, etiam ex orbe illo, nobis ante ignoto, quam natio haec tam peritos nautas et audaces produceret in uaſtum immenſumque Oceanum illum. Non ſine cauſa, iam olim, haec mente uerſauit *Horatius*, pariterque *Seneca*, tragoedus, illis nimirum hominibus, *Qui primi fragilem truci pelago ratem, ſeque una cum ea, commiſerint, robur et aes triplex circa pectus fuiſſe.* Immo, catus ille *Cato*, inter

inter facta sua stulta, quorum continenter ipsum poenituit, hoc etiam retulit, *Iter mari se fecisse illuc, quo terra peruenire potuisset.* Sic *Laodamas* ille Homericus, *nihil miserius esse*, ducebat, *quam, uirum cordatum a mari, huc, illuc, iactari*, et sapientissimus *Scytharum* Philosophus, *Anacharsis*, teste *Diogene Laertio*, dubitabat, *mortuis ne, an uiuis, annumerare nauigantes in mari deberet.* Contra ea, neque homines defuerunt, ratione summa praediti, qui uitam suam fragili naui commiserunt, exemplo *Noae*, et uel huius nationis, aquis unice gaudentis, in qua tantum non omnia sunt aggeribus hodie piscinisque circundata, incolis accolisque ita, ueluti compedibus quibusdam, reuinctis, ut sedem in ipsis potissimum aquis fixisse uideantur. Quam rem Epigramma cuiusdam sequens uel confirmare potest, uel illustrare.

Tellurem fecere Dii et sua littora Belgae,
Immensaeque patet molis uterque labor.
Dii uacuo sparsas glomerarunt aethere terras,
Nil tibi quod coeptis posset abesse suis.
At Belgis maria, et terrae, naturaque rerum,
Obstitit. Obstantes hi domuere Deos.

Ab itinere ex *Anglia* redux, statum magis magisque immutatum deprehendebat GROTIVS. Vehementer enim increbescebant et multipli-

cabantur in dies illa diffidia, circa discrimen capitum doctrinae, quae, in ipsa *Hollandia*, per speciem religionis, sese coeperant insinuare, et, ex quo tempore Reformatorum sacra in *Belgium* sunt introducta, semper e Theologis aliqui sunt reperti, qui cum solenni Reformatae Ecclesiae doctrina per omnia non consentirent, eamque in sententiam, de *Praedestinatione conditionata*, Librum, A. CIↃIↃLIIII, scripsit *Clemens Martensonius*. Ingentes inde excitatas fuisse lites, ex insequenti narratione patebit.

Sub initium Seculi ab N.C.XVI, eluxit *Iacobus Arminius*, Academiae *Lugdunensis Batauorum* Professor, homo, ineunte quidem aetate, pauperrimus, ingenii tamen animique dotibus excellens, in urbe patria, *Aquis Veteribus*, operas seruiles in diuersorio quodam publico, aduenis praestare coactus. Vbi cum mentis animique dotes notae rarioris complures in eo sese exererent, misericordia hominis miseri quidam capti, largis eum donarunt muneribus, talique modo ab isto munere, seruitutis ac taedii pleno, liberarunt. Quo facto, literarum sese studiis totum consecrauit, eaque, Senatu praesertim *Amstelodamensi* praebente sumptus, feliciter continuauit, prouti *Batesius*, in uita VValaei, de ipso memoria prodidit. Idem tam egre-

egregiam diuinarum humanarumque rerum notitiam est consecutus, ut, postquam *Lugduni Batauorum, Marpurgi, Geneuae, Basileae, Pataui*, aliisque in locis, eximiae cuiusdam eruditionis opes collegisset, A. C. CIƆIƆLXXXII, ab Senatu *Amstelodamensi* munus ei praeconis diuini conferretur. Singularia eius merita efficiebant, ut, cum *Lugdunensis Batauorum* Academia, morte *Francisci Iunii*, Theologi summi, quem *Scaliger* Theologis ceteris, quotquot post Apostolorum tempora uixerunt, praeferre solebat, iacturam haud uulgarem fecisset, eam per hunc ipsum *Arminium* resarcire niteretur. Et sane, tum eruditione, tum bona institutione, alios ita uir hic praestabat, ut idem ille *Scaliger* [1]) alio, quam insigni, eum testimonio prosequi non posset. *Fridericus Spanhemius*, [2]) hanc ei pariter laudem tribuit, *Virum esse multae doctrinae, mansuetique ingenii.* Et *Batesius*, loco dicto, ait, *Fuisse ipsi ingenium subtile, eruditionem solidam et mores compositos.* Sic *Hornbeccius* confirmat [3]), *Arminium hominem fuisse placidum, neque ad plures, extra metas argumenti huius, opiniones, multo minus ad turbas, propensum. Quaenam Arminii*, dicit [4]) GROTIVS, *super his rebus sententia esset, notum satis erat Amstelodami,*

1) *Vid. Scaligerana.* 2) *Operum Tomo II, fol. 846.*
3) *Controuers. Lib. VIII, p. 576.* 4) *Apol. c. 4, p. 38.*

mi, cum inde dimitteretur, in Academiam Lugdunensem iturus. Neque eo minus Ecclesia Amstelodamensis discedenti Arminio dedit praeclarum testimonium dogmatum et uitae. Latermannus quoque[1], et *Ioann. Valent. Andreae*[2], scribunt, *Arminium*, ipsos inter acerbissimos hostes eorumque persecutiones, incredibili quadam constantia, ad finem usque uitae, perseuerasse, errorique *Decreti*, quod uocant, *absoluti* reclamasse, ipsam item aliorum, debacchantium in ipsum classicumque canentium, inuidiam maximos quosque ad eum concursus, maximamque concitasse opinionem.

Hic *Arminius* paulo lenius de *Praedestinatione* scribere coepit, quam alioqui solerent Reformati, ita, ut, tali ratione, ad *Augustanae* Confessionis socios propius accedere uideretur. Etsi uero notus ille *Gomarus* uocationi eius multo uehementissime reluctaretur, ueteremque de *Praedestinatione* sententiam defendere modis omnibus satageret, eius tamen progressus reprimere non ualebat, neque impedire, quo minus, A. C. CIↃIↃCIII, *Arminius* professionis munus obiret. Nullum quidem non lapidem mouebant alii, ut, iam ante, quam hanc insignem prouinciam capesseret, suspectum redderent

1) *Declarat. Apol. §. 15.* 2) *Mythol. Christ. Manipulo VI, p. 281.*

derent eum uariorum, Reformatae Religioni aduerſantium, dogmatum, is tamen identidem purgauit ſe et expediuit. Ac iam, cum Academica uita, ſuum ſimul ad altiores meditationes impetum liberius in dies aperire coepit, oſtendens, quantopere iſta Reformatorum doctrina, de *Praedeſtinatione* et aliis quibuſdam ei coniunctis capitibus, codici ſacro repugnaret. [1])

Occaſio quidem diſſidii huius ualde memorabilis erat. *Arminius* ad hoc uſque tempus, a partibus ſteterat eorum, qui *Supralapſarii* nominantur. Factum autem deinceps eſt, ut *Delphis*, ab non nullis fidei ſociis, ſcriptum ederetur, in quo eius loci quidam uiri, contra *Caluinum* et *Bezam*, ad cap. IX Ep. ad Rom. non nihil monuerant, *Infralapſariorum* tamen ſuorum opiniones tueri conati. Ei ſcripto ut reſponderet *Arminius*, miſit ad eum *Martinus Lydius*, partim, quod excellentem eius eruditionem cognitam haberet, partim, quod is non ita pridem rediſſet *Geneua*, adeoque *Bezae* argumenta optime calleret. Neque uero ſubterfugiebat hanc operam *Arminius*, ſuum quondam doctorem eiusque doctrinam uindicare paratus. Sed, dum interiorem doctrinae, de abſoluta illa tum Gratia, tum Reprobatione, indolem

1) *conf.* Benthemii *Status Schol. et Eccl. Belg.*, *Parte I*, *p.* 633.

lem ſcrutari contendit, ſcripto illo ita capitur ac retinetur, ut ipſe poſtea, in capitibus v, contra ſuos diſputare inciperet, prouti *P. Bertius* de eo narrat. Hinc, quamuis initio *Supralapſariis* accedebat, ab his tamen ipſis deinceps penitus diſcedebat, et, quamuis continenter, in lectionibus ſuis, peculiares opiniones ſuas inſperſiſſet, publicis tamen ſcriptis explicare haec nolebat, donec tandem a Collega ſuo, *Franciſco Gomaro*, ad id perpelleretur. Hic, ob creditam eius heterodoxiam, acerrime ipſum apud F. B. OO. accuſauit, eoque rem perduxit, ut *Iac. Arminius*, A. C. CIƆIƆCVIII, *Hagam Comitum* euocaretur. Vbi mentem de doctrina ſua plene aperuit, celebreſque iſtos v Articulos perſcripſit atque defendit. Illi referebant, eſſe nihil repertum in iſtis, quibus tranquillitati pacis eccleſiaſticae obeſſe uideretur. Hoc initium fuit eius diſſidii, quod poſtea tot in *Belgio* tumultus excitauit. Quoties enim non oriuntur opiniones doctorum contrariae, et partes faciunt in ſcholis et Eccleſiis, etiam citra iniuriam et praeter ſciſſionem uinculi fraterni, dum quiſque, ſuo confiſus ingenio, ratione ſua debellare conatur alterius rationem? Eo tamen leuitatis proteruitatiſque, ut tunc factum eſt, temere deuenit nemo, ut propterea integrae

integrae famae uirum criminetur conuiciis, opprobriis contaminet, iudicet ſine iudicio, condemnet ſine iuriſdictione, doctrinamque eius ſine auctoritate proſcribat. Extinctus quidem eſt *Iac. Arminius*, A. C. CIↃIↃCIX, non tamen eius doctrina. Oſſa eius terra obruebantur, at eius nomen, memoria, doctrina, in multorum magnorumque animis hominum uigebant, et, quamuis hi ipſi homines indigniſſime uexarentur deinceps, nulla tamen uia modoque impediri poterat, quo minus ubiuis magni inſurgerent uiri, qui hoc ipſum dogma tuerentur. In his eminebat acutiſſimus ille Theologus, *Moſes Amyraldus*, de quo notum eſt Diſtichon,

A Moſe ad Moſen par Moſi non fuit ullus,
More, ore et calamo, mirus uterque fuit.

Is, in concionibus ſcriptiſque ſuis, uniuerſalem[1] Dei gratiam defendit, et, *Caluinum* idem docuiſſe, grauibus argumentis demonſtrauit, quam ob cauſam *Arminianiſmi*[2] quoque crimine eſt accuſatus, ut ex *Petri Molinaei*[3] oppoſitis ei ſcriptis uidere licet. Minime uero putandum eſt, errorem hunc potiſſimum ex defectu natum

1) *Praef. Specim. animaduerſ. de Gratia uniu., et Ecbatillon de la doctrine de Caluin.*

2) Bayle *Diction. hiſtor. Critique, p. 194, art. d'Amyraut et aduis de la doctrine Meſſieurs Amyraut Teniſtard. c. XIIX.*

3) *Elucid. contr. Salmur. ſect. 7, c. 1.*

tum esse Scripturae sacrae, singulari DEI reuelantis nutu consignatae, caecamque ac sibi relictam rationem perspiciendo huic errori non fuisse parem, cum etiam diuinus ille *Plato* iam olim rectius senserit, ex Lumine Naturae, non Scripturae, Christiane prorsus, licet homo non Christianus, contra eos, qui tam prauas hodie sententias de his fouere consueuerunt, hunc in modum [1]) locutus.

MALORVM AVTEM ALICVI CAVSAM ESSE IPSVM DEVM, CVM BONVS SIT, REFELLENDVM EST OMNINO, NEQVE PERMITTENDVM, HOC QVENQVAM DICERE IN SVA CIVITATE, SI BONIS INSTITVI LEGIBVS CIVITAS DEBET, NEQVE INSVPER QVENQVAM AVDIRE, SIVE SIT ILLE IVNIOR, SIVE SENIOR, SIVE CARMINIBVS HAEC INSERANTVR, SIVE SOLVTA ORATIONE NARRENTVR, TANQVAM, QVAE NEQVE DICTV SANCTA SINT, NEQVE NOBIS VTILIA, NEQVE INTER SE CONSONA.

Considerända potius causa uera est erroris huius. Vulgus id facere non poterat, quippe haud capax diiudicandi per se argumentum tanti operis ac momenti, quale erat illud *Liberi Arbitrii,*

1) *de Republ. L. II.*

Liberi Arbitrii, Praedestinationis, Gratiae DEI et *Irae.* Verbo, ipsi erant uerbi diuini praecones, quorum aliqui *absolutam* opinionem fouebant *Ioannis Caluini*, alii *conditionatam* opinionem sequebantur *Erasmi, Melanchthonis* et *aliorum.*

Diffidentes inter se praecones sacri, alter alterum inscitiae et haereseos arguebat, diuisoque et populo, et sacro coetu, suae quisque Ecclesiae Ministri opinionem sectabatur. *Gomaristae*, *Caluinum* secuti, aeterna DEI lege fixum, memorabant, cui hominum salus destinaretur, aut, qui in exitium tenderent. Inde alios ad pietatem trahi, et tractos custodiri, ne elabantur, relinqui alios, communi humanitatis uitio et suis criminibus inuolutos. Contra ea, *Arminiani* sentiebant, integrum Iudicem, sed eundem optimum Patrem, id reorum fecisse discrimen, ut peccandi pertaesis, fiduciamque in *Christum* reponentibus, ueniam daret ac uitam, contumacibus poenam, DEOque gratum esse, ut omnes resipiscant, ac, meliora edocti, meliora retineant, neminem tamen cogi. Accusabant se mutuo, *Gomaristas* quidem *Arminiani*, quod peccandi causas DEO ascriberent, ac, fati persuasione, immobiles tenerent animos, *Gomaristae* uero pariter culpabant *Armi-*

nianos, quod largius ipſis Romanenſium ſcitis hominem arrogantia implerent, nec paterentur, ſoli DEO acceptam ferri rem maximam, bonam mentem. E quibus omnibus nihil aliud conſequi poterat, quam, quod, proh dolor, toto die conſequi, triſtis experientia docet, ut, dum pars altera, tantundem laudis ac meritorum ſectae capitique ſuo detractum, putat, quantum alteri, cum propenſionis exceſſu, tribuitur, in zelum intempeſtiuum, obtrectationes mutuas, rixas et altercationes, conuicia denique et calumnias, deſinat omnis circa ueritatem, e profundo eruendam, diſputatio, maximo ſane rei ſacrae detrimento, temporisque peſſime collocati irreparabili prorſus iactura. Hae opiniones tanta pertinacia, tantoque ardore, utrinque agitabantur, ut eo tempore *Tilenus*, celebris *Arminianus*, *Aurimontanus e Sileſiis*, ob id dogma poſt a Miniſtris Eccleſiae *Sedanenſis* expulſus, tandemque, grandi iam natu, *Lutetiae Pariſiorum* mortuus, confirmaret, ſeu *Turca*, ſeu *Hugonota*, fieri cogeretur, opinionem ſeſe *Mahometi*, quam *Caluini*, malle amplecti, cauſam interſerens, *Turcas* credere in DEVM, *Caluinianos* non item, idque propterea, quod agnoſcerent illi, DEVM infinita quadam gratia miſericordiaque praeditum eſſe.

Tur-

Turcas igitur naturam DEI talem agnoſcere, *Gomariſtas* immiſericordem inclementemque ſibi ex eo fingere DEVM, qui conditos ab ſe damnet, libens, uolens.

Immo, diffidia, motuum plena, factioſaeque diſſenſiones, a Praeconibus ſacris in ipſum penetrauerant uulgus, turbauerantque ſcholas, ſuggeſta, ad Eccleſias tantum non penitus peſſundandas. Quae ab Sacerdotum uno, in matutinis ſacris, e ſuggeſto erant prolata, in pomeridianis ab altero, alteriusque fautore opinionis, in eodem ſuggeſto, refutabantur. Charitatem, praecipuam utique Chriſtianiſmi partem, negligebant penitus, et, cum populum in pietate uera atque ex ipſo DEI uerbo, unius pacis nuntio, et a mitibus bonaeque mentis hominibus facile capiendo, inſtituere deberent, ſpinoſis tempus terebant quaeſtionibus, ſupra captum poſitis uulgi, tanta utrinque uſi uehementia, omnem ut ingenii ſui uim, omnemque eruditionis apparatum, conferrent ad partem contrariam ludibrio exponendam, pluresque uerborum iniurias, quam ueras rerum cauſas, ultro citroque, proferre uiderentur. Claſſicum praeparatur hic, ad arma canitur, de religione bellum, minime tamen aut bellum, aut religioſum, inter gentes conſanguineas,

eandem confeſſas fidem, potentiſſimas, in una eademque republica degentes, et *Bataviae* tantum non principes, conflatur in cauſa *Praedeſtinationis*. Ex parte una *Gomariſtae*, *Arminiani* ex altera, occurrunt, cladem funeſtiſſimam minitantur, mutua ad arma ruunt pectora *Batauorum*. Laetiſſimis haec et oculis, et auribus, excipiunt Sacerdotes. Hi enim Praecones, uel omnium potius diſſidiorum faces, roſtra conſcendentes ſacra, loco uerbi diuini, nihil crepabant aliud, quam plauſtra conuiciorum, ad committendos utrinque animos comparatorum, atque, eructata Iliade quadam omnis generis dirarum, mentes animosque auditorum ad diſſidia mutua, exemplo peſſimo, inflammabant. Nunquam igitur e ſacro coetu dimittebantur, niſi a Praeconibus praeparati, ad ea manibus pedibuſque exequenda, quibus aegre facerent iis, quos a religionis ſuae ſententiis diſcrepare, eſſent perſuaſi.

Lis haec, magis in dies magiſque creſcens, in toto *F. Belgio*, et artibus ſacerdotum aliorumque, et innumerabilibus, ab utraque parte, editis ſparſiſque ſcriptis, ad animos diſſidentium exacerbandos comparatis, tantas egit radices, ut, ad res nouas & rerum commutationes tantum non omnia ſpectare, ac, per haec diſſidia,

res

res magnae molis, et cum Reipublicae pariter, atque Ecclesiae, periculo coniunctas, concinnari, clare perspiceretur. Dissidia enim populi ad ipsos etiam Magistratus serpebant. Ac Supremi quidem *F. Belgii*, plus semel congressi, has confusiones, in omnibus passim oppidis, irrepentes in dies et occurrentes, remouere nitebantur, *Oldenbarneueldii* quoque haec erat sententia, ad omnes Professores et Ecclesiastas Mandatum esse mittendum, ne quis amplius, de *Electione ad Gratiam, aut Iram*, siue in Academiis, siue sacris e suggestis, faceret uerba. Porro typographis una esse interdicendum, contendebat *Oldenbarneueldius*, ne ullus argumenti huius liber in prelo posterum subiiceretur, ut Clerici fraterne inter se reconciliarentur, dissidiisque suis Ecclesiam ne offenderent, quod sublimior haec sit doctrina, quam, ut in captum uulgi cadere possit. Tali modo patriae pacem et tranquillitatem breui redditum iri. Plus satis argumenti suppetere Ecclesiastis, in animis hominum consolandis, instituendis, exhortandis, tam in praeceptis diuinis, per Christianarum exercitia uirtutum, ad usum transferendis, quam in explanandis V. ac N. Testamenti Oraculis, hominumque animis ad quietem et amorem reducendis. Tunc temporis

multi prudentiorum iudicarunt, litem, de recensitis hisce dogmatum capitibus motam, praesertim uero de *Praedestinatione*, nullius indigere tumultus. Hinc Theologus quidam *Lugdunensis B.*, adhuc A. C. CIↃIↃXVII, alloquebatur his uerbis Academiae Ciues. *Imploro Vos, per Dominum Saluatorem nostrum*, Iesum Christum, *ut ab inquieta quorundam* Protestantium *concertatione uos retrahatis, et omne tempus, omnemque diligentiam, ad tranquillam adhibeatis considerationem. Quamuis enim, literas de his V Capitibus perlegere, prohibitum non sit, facta tamen eorum et acta approbare non possum, praesertim, cum in hisce tantummodo scrutari, materias uero magni ponderis susque deque habere, soleant.* Immo, quidam *Reformatus*, de hoc argumento, tempore alio, sic scribebat. *Optandum esset, ut* Belgae, *cum* Paulo, *in bonis operibus, omnem cogitationem et curam in uitam aeternam ac salutem figerent atque locarent, ac ideo uocationem ac electionem eo melius solidarent. Si enim hoc facerent, minime caderent. Hic enim est ictus morsus serpentis, si quis de electione quidem, non uero de subsidio salutis aeternae, solicitus est.* Tale interdictum exiit, seculo XVI, in *Italia*, superiore autem seculo, in *Gallia*. De priori enim tempore

pore ſic refert *Becmanus*, narrante Voetio. *Recte fecerunt Cardinales, a* Paulo IV *electi, qui, in ſcholis* Italiae, *praeſumptam illam, in praeiudicium S. Scripturae et fidei Chriſtianae, philoſophandi libertatem compeſci, uoluerunt.* Nec in hoc errauit *Concilium Lateranenſe*, ſub *Leone X*, quod, inſtitutas, contra animae immortalitatem, diſputationes prohibuit, nec *Clementina unica*, de Trinitate, quae dicit, *Haereticos eſſe cenſendos, qui pertinaciter teneant, Animam rationalem non eſſe formam hominis*, nec denique *Congregatio Cardinalium*, quae decreto inhibuit iſtam inualeſcentem, de ſolis quiete et terrae rotatione, ſententiam. Ipſe Rex *Angliae*, eo tempore commonuit in literis, *Diſputationes de his rebus multo ſubtiliores altioreſque eſſe, quam, ut publice, in ſuggeſto, aut alias, coram populo, tractari poſſent.* Eiusdem huius opinionis erat *Oldenbarneueldius*, qui ſubiungebat, *Praedeſtinationis argumentum difficultatis obſcuritatisque plenum eſſe, eoque maximis Theologis et Doctoribus, immo, Angelis ipſis, negotium, in his penetrandis, faceſſi. Non conſultum eſt, exclamat* Beza, *in Montiſbeligardenſi colloquio, coram hominibus de* Praedeſtinationis *Articulo conferre, ne forte plures offendantur, quam erudiantur, qui illam capere non poſſunt.*

 Et,

Et, iam ante hunc, ipſe *Caluinus* ait, Praedeſtinationem *Dei eſſe uere labyrinthum, unde hominis ingenium nullo modo ſe explicare poſſit.* Sapiens hoc prudenſque *Oldenbarneueldii* conſilium Rex ipſe *Galliarum* imitabatur. Is enim, cum animaduerteret, fore, ut conſimilibus regnum ſuum diſſidiis turbaretur, et in periculoſum diſſidium, diſputationibus aliiſque ſcriptis *Ignatiani* Ordinis Sociorum, eorum item, qui ſe *Ianſeniſtas* nominabant, incideret, perpetuum ſcripturientibus ſilentium impoſuit, quae res animos, infinita ſcriptorum multitudine, utrinque editorum, et ad contumeliam potius alterutrius partis, quam ad Inſtitutionem, ſpectantium, repreſſit, turbiſque adeo et diſtractioni uiam obſtruxit. Vnde pleriſque haud diſplicent uerba *Bodini*, [1] ubi, diſputationibus theologicis religionum interitum ac rerumpublicarum euerſionem aſcribit, et propterea, ſanctiſſimis principum legibus illas prohibendas eſſe, contendit.

Interea, cum ab rixoſis *Gomariſtis Arminii* Sectatores magis magiſque infeſtarentur, hi, A. C. CIↃIↃCX, libellum ſupplicem, *Remonſtrantiae* titulo inſcriptum, Ordinibus F. B. offerendum, curarunt, in quo flagitabant, ut *Confeſſio*

1) *de Rep. L.* IV, C. 7, p. 482.

fessio Belgica, *Catechesis* item *Heidelbergensis*, accuratius examinaretur, sua sibi, de suis v articulis, sententia relinqueretur libera, ipsique interim in tutelam reciperentur. Contra ea, pleni aemulationis, *Gomaristae* non quiescebant prius, quam scriptum huic aliud opponerent, quod *Contraremonstrantiam* appellabant, ex eoque tempore, sectatores *Arminii*, *Remonstrantes*, asseclae uero *Gomaristae*, *Contraremonstrantes*, uocabantur. Ac F. quidem B. Ordines decernebant, ut et *Gomaristae* tolerarentur, et *Arminiani*, quod *Oldenbarneueldio* postmodum uel maxime uitio uertebatur, quasi, prout dictitabant, *Arminianismum* tolerando, *Papismum* introducere, molitus esset. Contra haec denuo nascebantur lites, *Arminianis* defendentibus hoc Decretum, impugnantibus autem *Gomaristis*. *Sibrandus* enim *Lubbertus*, Theologiae Professor, aduersus id scribebat, confirmans, ab Ordinibus *Hollandiae* non errores, sed haereses, in Ecclesiam induci, quod tamen crimen a GROTIO, in libro, de *Pietate Ordinum Hollandiae*, redarguebatur. Cum uero *Lubbertus* hanc Pietatem nouo scripto aggrederetur, rursus eundem refutauit GROTIVS in libro, qui Tomo III Theol. eius Opp. extat, inscriptus, *Bona Fides Sibrandi*. Neque

Lubbertus ſolus huic ſeſe *Pietati* oppoſuit, ſed idem fecit *Ioannes Bogermannus*, in Annotationibus ad Pietatem Ordinum Hollandiae, editis *Amſtelodami*, CIƆIƆCXIV. Cui cum GROTIVS, in *Pietate Vindicata*, reſponderet, *Bogermannus* rurſus, tecto licet nomine, A. CIƆIƆCXVIII, *Leidae*, aliam Refutationem, ad GROTII reſponſionem, emittebat, talique ratione aderat iam lignum illud, ex quo nouus ille haereticus Mercurius, GROTIVM puta, fingeretur, cuius haereſes, ex ipſorum opinionis errore, paulo infra patebunt. Cum igitur prudenti huic Mandato, ab Ordinibus F. B., ad compeſcendas prauas eiusmodi turbas, edito, mos geri debuiſſet, *Amſtelodami* et aliis *F. Belgii* locis, aliae religiones, cum ipſorum fidei capitibus, immo, cum ipſa Chriſti Doctrina, pugnantes, iam tum tolerarentur, aliquibus tamen ex Ordine Sacro Viris, qui gladio tunc oris ſui nihil non perimere anhelabant, prudentia theologica, tantopere quidem neceſſaria, deerat, cum rationem oporteret reſpicere et conſiderare obſequam, defecatam, illuſtratam, correctam, directam et adiutam, quomodo illa ſe gerat circa ſacra. Ratio enim et mens humana hoc filo Ariadnaeo, ſi ita loqui fas eſt, in re tam ſancta et ardua, uiae huic regiae uni, ſoli et ſemper,

in-

insistere debebat, si errare noluisset. Tali ratione miscebantur bona malis, aliique cum aliis exagitabantur. Exacerbatis enim semel inter se animis, huc, illuc, rapiuntur in contrariam partem affectus rabiosi, ex quibus perniciosissimum deriuabatur in eos uitium, ut, ad Reipublicae postea negotia transducti, nihil admittant, nisi, quo semel ipsorum sit imbutum cerebrum, utque a concepta semel opinione, quamuis perplexa et erronea, nullis omnino rationibus se abduci, sinant. Quo mentis uitio nullum esse, in omnibus uitae negotiis, pestilentius, abunde historiae testantur. Id quod hic etiam euenit. Orthodoxi enim, qui *Gomaristarum* sese nomine ab aliis distinguebant, tota conuiciorum plaustra in hos effundebant, his neque ipsis tacentibus, infaustumque hoc bellum, in quo uerba et calami pro gladiis erant, non sine maximo Christianae Religionis dedecore, et cum aduersariorum gaudio summo, gestum est.

Memoratu digna sunt verba, quibus, dum *Galliae* regnum ipso ciuium suorum cruore maderet, profundoque ueluti lethargo immersum, uiolentas sibi manus inferret, externisque gentibus ferme cederet in praedam, in illo, cum *Hugonottis*, A. C. CIƆ IƆLXI, *Poissitii*, habito colloquio,

loquio, uſus fuit Cancellarius Galliae, *Mich. Hoſpitalius, Non tam infenſos Proteſtantibus eſſe debere Pontificios, fratres quippe fratribus, uno eodemque ſacri fontis lauacro regenitos, unum eundemque adorantes* Chriſtum, ut legitur relatum a Thuano.[1]) Hi, e contrario, uniuerſalem quandam, et unione inſuper confirmatam, fidei baſin urgebant. *Opiniones* Arminii *ſingulares*, inquit GROTIVS, libro de Ordinum *Hollandiae* et *VVeſtfriſiae* pietate, *iam ante initam ab eo profeſſionem, fuiſſe notas, et, poſtquam fama innotuiſſet, Profeſſores Leidenſes ualde inter ſe diſſentire, nominatim* Arminium, Gomarum, Trelcatium, *et* Cuchlinum, *manu ſua teſtatos eſſe, ſe in fundamento fidei conuenire.* Quemadmodum ipſi etiam *Reformati* minime initio dogmati huic acceſſerunt, et celebris ille *Ioſephus Hallus*, in Synodo *Dordracenſi*, diſerte contrarium teſtatus eſt, ita monens, in Oratione ſua. *Sumus omnino Fratres et Collegae. Quid nobis cum famoſo titulo* Remonſtrantium, Contra-Remonſtrantium, Caluinianorum *et* Arminianorum? *Simus Chriſtiani et concordantes. Sumus unum corpus, ſimus ergo etiam unanimi, oportet.*

Nihilo tamen ſecius plus ſatis crudeles ſeſe gerebant erga illos, qui eandem fidem, idem-

que

1) *Hiſt. Lib.* LXXVIII, *pag.* 572.

que fidei fundamentum, tenebant. Illud quoque uel maxime erat insolens, ac minime Christianum, quod isti Clerici hos *Arminianos* tolerare nolebant, adeoque aperiebant, eius sese spiritus esse liberos, quibus perpetuum sit cum Spiritu S. certamen. Ne bellua quidem belluam persequitur, et inuadit, nisi extrema cognita necessitate, at Christianis nimium quantum uolupe est, si mutuo sese persequi possunt, imitatores sese CHRISTI et Apostolorum professi, cum tamen CHRISTVS dicat, *Diligite inimicos uestros et uos mutuo, in quo cognoscetur, uos discipulos esse meos.* Cui praecepto, cum morem non gerant, neque discipuli sunt CHRISTI, neque CHRISTI imitatores. Omnem fortasse haereticorum seriem ignoraret mundus, si illi, qui, statim post Apostolorum tempora, coetibus erant praefecti, una cum successoribus, qui nomen sibi Clericorum * de facto asciuerant, commendatam ita sancte charitatem Christianam

* *De Origine huius Vocis* Rigaltius, *in notis ad* III *Cypriani Epist.*, *disquirit, eo respiciens, ut, totius Christianae plebis communem fuisse* Cleri *appellationem, ministrorum deinde sacrorum ambitu, propriam esse factam, haud abnuat. Quam sententiam doctissimus* Henricus Dodvvellus, *diss. Cyprian. cap. 1, copiose examinat. Perinde notum est,* Clericum *a* κλῆρος, *quod* Suidae *est* σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων, *deriuari.*

ſtianam, prudentiamque in rebus ſacris, circumſpectius adhibuiſſent, neque illos, qui, ad uoluntatem ipſorum, frena ſibi iniici, recuſabant, nomen impoſuiſſent haereticorum, quo nomine exoſo notabant illos Clerici, qui credere nolebant omnia, quae hominibus obtrudere ipſi conabantur. Inſequenti tempore certa quoque nomina ſunt ipſis indita, perinde, ac ſi horum diſcrimen ad fidei fundamentum requireretur, aut alia ex his appellationibus maioris, quam altera, apud DEVM eſſet dignationis. Num hac in re multum obiicere poſſimus utriſque, aut, utra pars, hac in parte, alteri parti herbam porrigere cogatur, id uero perquirere iam, ſuperſedeo, ſaltem hoc negandum non eſſe, aio, cum gentes, extra DEI coetum conſtitutae, religionis cauſa, mutuis ſeſe odiis ad mortem uſque perſecutae non fuerint, Chriſtianos, hac ipſa de cauſa, inde a ſeculo tertio, quartoue, mutuis ſeſe, et ad mortem uſque implacabilibus, odiis fuiſſe proſecutos, praecipuumque diuini cultus momentum, errore opinionis, in perſecutione collocaſſe, ab *Caroli* quoque *M.* temporibus, ad Reformationis uſque tempus, perſuaſiſſimum hoc ipſis fuiſſe, omnino licere Chriſtianis, perſequi ſeu incredulos, ſeu diſſentientes, etiamſi ab ipſis nequaquam fuerint laeſi,

ſi, animumque alios in uiam reducendi iam plus ſatis iuſtam eſſe cauſam. Latiſſimus hic nobis ſe panderet campus dicendi de hac iniuſta perſecutione, ſed ueterum libri iam pleni ſunt de hiſce, pulchris ſcilicet et egregiis, facinoribus, nec ſeculum noſtrum pauciora nobis ſuppeditat exempla. Scrutare *Germaniam*, ſi placet, et edocebit abunde, quantum ipſa detrimenti fecerit. Sane, ſi fateri uolumus, quod res eſt, nec blandiri nobis, haec atrox et peſtilens lues *Europae* ipſi intulit cladem, ipſiſque daemonibus ueluti ſacrificium obtulit, ac tantum Chriſtiani exhauſit cruoris, uix ut plura gladiatorum paria olim *Romanorum* arena conſpexerit. Vſu quoque et fama populari inualuit inſania haec inueterata, quoniam illi uitio ex uirtute, ſed corrupta, fuit ſemen. Nolo accumulare, quae Iure conſulti, et Politici, quae Theologi item, de hoc malo ſcripſerunt, de quo infra dicendum nobis erit. Id unum dicimus, ab hoc religionis zelo ſublatam prope memoriam fuiſſe religionis. Ab hoc zelo, reor, ſaepe totius Reipublicae ſpem efferri, quatenus uiri, feminae, pueri, iuuenes, ſenes, dum ab ore interpretis ſacri pendent, non a *Turcarum*, aliorumue *Barbarorum*, caterua, ſed ab eis, qui etiam ipſi nomen CHRISTO dederant, multis uulneribus,

ribus, inermes ab armatis, repente ſunt confoſſi. Quoties totae ſunt exciſae ſtirpes, quotieſque emeritorum patrum ſenium, aut ignaram miſerae prolis pueritiam, furia haec orbauit? Ecquis autem adeo humanitatem omnem exuerit, ut hunc zelum falſum, qui primum incendii ciuilium bellorum ſuſcitabulum fuit, ſine ſuſpiriis ac gemitibus audiat? Nec ullus tamen apparet tantorum finis malorum. Latius in dies ſerpit haec gangraena, et, niſi animam agenti patriae, uelut ex machina, DEVS ſuperuenerit, maiorem dabit contagionem, plurimorumque ardorem, ut inflammatione quadam, corripiet, omniaque *Europae* membra ſacer hic ignis peruagabitur, perduraturus tam diu, quam diu plena erroris, falſitatiſque et iniquitatis, opinio, de zelo pro DEI honore, qui modum profecto longe alium defendendi requirit, dominabitur in animis et inſidebit.

Haec *Gomariſtarum* impugnatio Decreti, de tolerandis *Arminianis*, Ordines F. B. permouebat, ut in ipſas illud claſſes mitterent, cum hoc Mandato, ſacerdotes ut huic obtemperarent. At hoc pleriſque diſplicebat, multi quoque ſe ab *Arminianis* diſiungebant penitus, ſua, ſibi ſuiſque ſolis ſacra reſeruantes. Complures

res *Batauorum* urbes, in primis *Amstelodamum*, ubi *Gomaristae* habitabant longe pertinacissimi, aperte resistebant. Cum autem potentissimae huius urbis exemplum permagni esset momenti, celebris ille GROTIVS, Roterodamensis eo tempore Syndicus, illuc mittebatur, quo facundia sua mentes eorum animosque alio transferret,[1]) sed frustra. Synodo enim Nationis inhaerebant, cuius ante omnia Decretum praestolari uolebant. *Amstelodami*, hoc ipso Anno CIↃIↃCXVII, plebs horrendum et exitiale exemplum praebuit. An ibi secuti sunt certissimam naturalis aequitatis Regulam, *Quod tibi fieri non uis, alteri ne feceris?* Nihil minus. Nam, tantum, cum suspicio insedisset *Remonstrantium*, coetum haberi in domo *Remi Episcopii*, qui ciuis erat notissimae probitatis, fex ipsa uulgi, quo impulsu, scit DEVS, nec homines quidam ignorant, furore quodam incredibili, clara luce, inuolauerunt domum ac diripuerunt, inaudito antea per *Hollandiam* exemplo, non impedientibus illis, quorum ad officium id spectabat, sed, contra, aduentum suum differentibus, donec barbaricum istud satellitium conata impleslet. Neque ue-

D *Am-*

1) *V. Oratio, ab* H. GROTIO *uernacule habita in Senatu* Amstelod. IX *Cal. Maias, 1616, de recta mente Ordinum in conseruanda uera Religione reformata.*

ro de tanto ſcelere, quod ad ſummam oppidi *Amſtelodami* et Patriae infamiam ſpectabat, ius dictum eſt. Pauci de tanto numero capti ſunt et dimiſſi. Dominica inſequente faciebant idem, alteraſque aedes, in quibus conuenerant *Arminiani*, penitus exſpoliabant, ut, armata manu, ſeueroque Mandato, pacem imperare Magiſtratus cogeretur. In his anguſtiis, quid agerent, aut, quo ſe uerterent, *Remonſtrantes* fere neſciebant. Familiae numero mille ac ducentae, immo, plures, *Delphos* concedebant, et, ab Eccleſia ibi *Lutherana* excipi, ſatagebant, ea tamen conditione, ne, in S. Coenae uſu, hoſtiae, ſeu orbiculi iſti, uerum ſolennis ille piſtuſque panis, qualem CHRISTVS ipſe Diſcipulis olim ſuis praebuerit, frangeretur ipſis ac porrigeretur. Re deliberata, geſtus eſt eis mos, unde illa *Delphis* Eccleſia, hoc pacto, confirmata non parum eſt, adeo, ut hodieque, in Euangelicorum ibi coetu, panis non alius ad S. Coenam accedentibus praebeatur.

Batauiae quidem *VVeſtfriſiaeque* OO. egregiam ediderant *Expoſitionem*, ſpe ducti, animos ea mitigari et ad concordiam poſſe reduci, uerum *Expoſitio* haec parum efficiebat, quoniam *Batauiae VVeſtfriſiaeque* OO., cum autoribus Conſilii huius ſui, penſionario *Oldenbarneueldio*,

et

et HVGONE GROTIO, ipſorum opinione, plane iam ſuſpecti erant, ſic, ut, quae ab ipſis proficiſcerentur, *Gomariſtae* omnia ducerent eſſe reiicienda, unde ad extrema quaeque et triſtem rerum faciem haec ruebant. Collidebantur inter ſe Chriſtiani, et illi ferales ſibi ſicas intentabant, qui plus quam fraterni foederis copula non ita pridem inter ſe obſtricti erant, et, quorum auxiliatrices manus erant oſculati quondam, earum ſaeuitiem iam ac barbariem deteſtabantur. Exorta enim factione, alterum alter odio Vatiniano proſequebatur, alter alteri fraternae charitatis officia denegabat, et, in communione perſiſtere, detrectabat, in qua tamen, ſalua ueritate diuina, et illaeſa conſcientia, tuto permanere potuiſſet. Neque his contenta erat haec malorum progenies, uerum latius ſerpebat, bruta fulmina euibrabat, haereſes exitioſas fingebat, diras poenas ipſumque orcum annuntiabat alteri parti, caeco quippe odio abrepta, licet illa, *excommunicationem* paſſa, parata ſemper exiſteret ad uinculum unionis et pacis recipiendum, nullo odio fraterno, ſed uera potius φιλαδελφίᾳ, flagrans. Ita, quod hi pacem, illi ſeruitium, libertatem illi, hi rerum perturbationem, uocabant. Omnibus in locis cernere licebat, ſacrificum panes ſacros,

ore bilis pleno, deglutire, manibusque a cruore sacrifico repurgatis, eundem cultrum, quo in sacrificio fuerat usus in pectus adigere fratris sui. Aduersus aduenam insurgit Leuita, surripiens ei panem, tunicam uero Leuitae, sine misericordia, dilacerat aduena. Calamis opponuntur calami, acutisque res geritur ferris, et ubique itur ad arma. Sacerdos incensus est contra sacerdotem, templaque iis resonant corruptelis, quae uulgo ipsi exprimant ruborem. In ueritatis cathedram infertur furor, quibusdam eo progressis audaciae, ut classicum ibi canant, ubi laetum pacis nuntium debent annuntiare. Ab oriente solis parte Alexandrinus Patriarcha, *Cyrillus*, commercium habebat literarum cum *Ioanne Vtenbogardo*, Ecclesiaste *Hagae Comitum*, eoque *Remonstrante*, quo pacto, in regionibus etiam *Orientis*, illae, ob *Arminianam* Controuersiam concitatae, turbae percrebescebant. Ponderis haud leuis illa uerba sunt, quae, ex Epistola quadam *Cyrilli*, A. CIϽIϽCXII perscripta, profert D. *Kortholtus*. [1] *Videntur aliqui exprobare Ecclesiae* orientali *τὴν ἀμάθειαν, quod uidelicet inde literarum studia et Philosophia in alias partes migrauerint. Sed certe, ob hoc, quod nunc ἀμαθὴς sit* Oriens, *ualde beatus reputari potest, quia non nouit, quaenam sint*

1) *Hist. Eccl. L. IV cap. 1 sect. 1.*

ſint peſtiferae illae Quaeſtiones, quae, hoc tempore, hominum inficiunt aures. Sicut autem Religionum conuerſiones fere cum damno periculoque ſunt coniunctae, in iiſque paucae reperiuntur, aut fortaſſis nullae, quae ex uero conſcientiae ſint impulſu profectae, ut re ipſa de ſubleſta Fidei ſuae fide homines conuicti fuerint, ita, in pleriſque omnibus, temporarium aliquod compendium, aliaeue cauſae praeualuerint profanae. Haud dubie quoque mutationes Religionum cunctae fuiſſent omiſſae, ſi primam antiquiſſimamque illam ſinceritatem religio Chriſtiana retinuiſſet. Ex quo autem iſti reſpectus humani, ſuperbia, auaritia, ambitio, in res fidei ſe coeperunt inſinuare, multa monſtra, praeſertim, ſi regnantis Principis interuenit compendium quoddam temporarium, parturierunt. Eſt enim Religio pileus, omnium Statuum capitibus aptiſſimus, quo impoſito, illaudabile alias deſiderium belligerandi et ditiones amplificandi aptiſſime tegitur, contra, ſpecies ſanctae pietatis et religioſi zeli omnium oculis commodiſſime ſiſtitur, cum tamen ſaepe nihil minus cogitet Princeps, quam Religionis propagationem, ſed ipſi potius, ſub pileo religionis, bellicoſum et inſatiabile caput abdere, libeat. Hinc fit, ut, hac externa ſatiſque

ſpecioſa Religionis larua ſuperinducta, etiam illegitimo bello ſacrum nomen imponatur, et ubique copiae auxiliatrices acquirantur. Non autem facile defuturus eſt Princeps, qui exoptatam hanc e ueſtigio non arripiat occaſionem. Ex ueteribus talem occaſionem, ſub praetextu defendendi religionem, alterius uero regionem anhelandi, optimam et ſucceſſu felicem iudicauit *Philippus*, *Macedonum* Rex, magnus magni illius *Alexandri* pater. Cum enim *Phocenſes*, Duce *Philomelo*, *Apollinis Delphici* delubrum diripuiſſent, *Philippus*, a *Thebanis* rogatus, bellum *Phocenſibus*, tanquam iniuriam, Deo illatam, uindicaturus, denuntiat, immo, quaſi ſacrilegii eſſet ultor, omnes milites laureis cingi, iuſſit, atque ita, ueluti Deo duce, in proelium uenit. Neque uero hanc religionem uindicandi occaſionem infelix eluſit euentus. Nam *Phocenſes*, laurum, inſigne *Apollinis*, conſpicientes, territi, fugiendo terga obuerterunt, *Philippus* autem hoc modo eorum dominus eſt factus. Cum ergo *Philippus*, ſub ſpecie religionis, maxima cum gloria et commodo, bellum hoc finiuerit, alii, hoc exemplo edocti, oblatam hanc occaſionem auidis manibus arripuerunt, de quibus recentiores politici teſtantur, hodiernis etiam temporibus, *Phi-*

lippi

lippi asseclas, et sub pallio uindicandae Religionis cubantes, passim inueniri Principes, qui sub hoc tegmine religiosi praetextus latitare solent. Vt enim nunquam defuturi mundo sunt bellaces, aliorumque inhiantes regionibus, ita nunquam talem occasionem, suo proposito aptam, quanquam non semper aeque successu felicem, praeteruolare patientur.

In *Belgio* quoque haec omnia se spectanda praebuerunt. Ab Sacerdotibus, ab Ecclesiis, a Magistratu, iam ad OO. *Hollandiae*, ueros illos atque summos Reipublicae Rectores, dissidia haec peruenerant, ab Ordinibus ad *Mauritium*, Principem Auriacum, Principis *Guilielmi* filium, et in illa *Praefectura* successorem, qui, simul atque huiusmodi, in capite cultus diuini, dissidia peruenerunt ad eius aures, harum cognitionem rerum sui esse arbitrii, negauit statim, dicens, ad suos cuiusque Prouinciae Ordines spectare. *Auberius* certe *Maurerius* asseuerat, saepius ex patre suo se audiuisse, Principem *Mauritium*, et asseclas eius, has nouas in Religione opiniones curasse tam parum, earumque discrimen ita susque deque habuisse, ut, si *Oldenbarneueldii* mens fuisset, *Arminianos* proscribere, *Gomaristarum* uero uiolentam opinionem illam arripere, Princeps *Mauritius* certissime

 opinio-

opinionem arrepturus fuiſſet *Oldenbarneueldii*, quam tamen damnabat, quamque mente non alia arripuerat, quam, ut obſiſteret ipſi, populum diſiungeret, factionemque efficeret ſuae partis. A Principe *Mauritio* harum ordo rerum ad *Delegatos F B.* perueniebat, quibus iam plus ſemel fuerat demonſtratum, ius peculiare ipſis in ciues Prouinciarum competere nullum, argumentis quidem ita claris, ut, ab eo tempore, ſe nemo quiſquam opponere ſit auſus. Induciae tamen, quae per tempus illud, *Hiſpanos* inter ac *Belgas*, agitabantur, priuatumque Principis *Auriaci* compendium, fomitem quaſi et oleum praebebant gliſcenti huic igni, et faciebant, ut magis magiſque Princeps reluctaretur.

Quoniam enim *Belgae*, qui deſciuerant a *Philippo II*, Hiſpaniarum rege, bellum permoleſtum annorumque circiter quadraginta, ſibi conſciuerant, factum eſt, uictoria licet in *Belgas* potiſſimum inclinante, ut, tanta, tamque diuturna, et regionum, et urbium, uaſtatione, atque horrenda illa ſanguinis Chriſtiani iactura, odium belli pariter, ac pacis deſiderium, utrinque naſceretur. Ac Pax quidem ipſa nequaquam ſerio exoptabatur a *Belgis*, quippe qui diuini potius ſui cultus, ſuique noui regiminis, momenta tueri, conſtituere atque confirmare, cogita-

gitabant. Profecto enim, niſi *Philipporum* iras, niſi ducis *Albani* ſaeuitiam ac furias, niſi deuoluta *Alpibus* ac iugis *Pyrenaeis* agmina, *Belgarum* ſenſiſſet libertas, infra magnitudinem hanc, infra hanc gloriam, omne *Belgium* conſpiceretur. Ita, quicquid *Oriens* olim, quicquid, poſt *Orientem*, *Graecia*, poſt *Graeciam*, *Italia*, poſt hanc, tot gentium ingenia percoluerunt, *Belgici* huius belli tempore, ad ſummum faſtigium eſt perductum. Verum, ex quo *Philippus* III regni *Hiſpaniarum* faſces ſuſcepit, Princeps admodum iuuenis, reique militaris imperitus, regiam in bello felicitatem non magis in amplificandis regni finibus, quam perfruendis uoluptatibus uariis, quaerere ſolitus, conſiliis melioribus neglectis, ad bella ultro haud incitabatur, immenſiſque iſtis theſauris, * ab eius patre fruſtra impenſis, ſua item in *Belgium* crudelitate, haud aliud quicquam erat conſecutus, quam, ut gens haec, libertate gaudens, otiique et pacis olim ſtudio-

 ſa,

* De his *Comanus*, Belgici belli faciens mentionem, uerba haec, notatu digna, habet. *In annis uiginti quinque primis, a parte* Hiſpanorum, *ultra centum milliones auri, centum millia genere* Hiſpanorum, *et mille millia militum ex aliis nationibus, conſumpta fuiſſe, qui numerus ad uniuerſam* Aſiam *atque* Africam *ſubigendam ſuffeciſſet, ſi cum* Belgarum *ille copiis fuiſſet coniunctus.*

ſa, uſu armorum diuturno, tantam in re militari peritiam ſibi compararet, uix ut quicquam ſpei ſupereſſet, quam diu illa inter *Belgas* concordia, uiribus coniunctis, uigeret, eorumque cum finitimis amicitia perſiſteret, has *Belgii* Prouincias, ulla ratione, ſub priſtinum *Hiſpaniae* iugum redigi poſſe. Multo etiam ſatius fore, apparebat, populos, qui deſciuerant, pace allicere atque otio, radices odii aduerſus *Hiſpaniam*, uel tempore diuturno, uel mutuo congreſſu, euellere, connubiis item *Belgas* ad priorem illum, *Hiſpanis* antea praeſtitum, retrahere cultum.

Poſtremo, ab ipſo tempore occaſiones generis haud unius praeberi poſſe uidebantur, quae iam nemini cuiquam uenirent in mentem. Sed mala remediis maiora cum eſſent, quotidie precibus Rege ſolicitato, quiſnam finis miſeriae *Luſitanorum* eſſet? Bella dum gerantur aduerſum *Belgas*, tam procul diſſitos, confici et peſſundari proxima quaeque, incendi tot naues ſuas ac diripi, unas illas florentis olim *Hiſpaniae* opes, eiuſdem obſeſſos non ita pridem fuiſſe portus, iam inſulas quoque ab aliis occupari *Moluccas*. Porro bellum *Caſtellanorum*, iam permoleſtum, cuius impenſae menſtruae *Hiſpanis* ad millia ſcutatorum circiter

ter trecenta creuiſſent, ſpe haud ulla finiendi, cum praeſertim nauium ex *America* aduentus periculi metum augeret. Impenſas etiam, ſingulis annis, ultra annuos reditus aſcendiſſe, ut caueri militum ſeditio ne exquiſita quidem *Spinolae* ſolertia uigilantiaque potuerit.

Res bello acquiſitas minoris eſſe momenti, experientiam potius docuiſſe, quantopere amnes et opera ſint ab hoſtibus communita, quam parum ſibi pateat mare, et quam non tuto copiis terras alienas liceat tranſire. Accedebant uarii terrores, falſi ueris permixti, ſparſi fere a principibus uiris, atque ab iis, qui in *Batauia* plurimum poterant, eo quidem conſilio, ut *Hiſpanos* haeſitantes ad certam nec fallentem inducerent pacem. In uulgus enim erat editum, *Gallum* hoc utique moliri, ut, certis ſub legum rationibus, *Batauiam* cum *Gallia* coniungat, *Flandriaque* perrupta, regni fines amplificet, neque id falſo ſpargi uidebatur. Contra ea, ſatius eſſe, ducebant *Hiſpani*, libertatem concedere *Batauis*, quam, non cedendo, dare imperium ſuum in caſum, regnoque externo, in primiſque aemulo, addere uires.

Arridente quoque *Indiae* fortuna, noua quaedam apud *Hollandos Zelandoſque* inſtitue-
batur

batur ſocietas, quae, claſſe ingenti, una cum mercibus, uim inferret in *Americam*, atque aduerſarios terra marique profligaret, non ſine ſpe praedae ingentis, et quae uel omnibus belli totius impenſis ſatis eſſe poſſet. Breui poſt, ſparſum hoc etiam fuit, prout olim, *Geneuenſis* Reip. ope operaque, *Helleſpontum* tranſmiſiſſent *Turcae*, ita nunc *Mauros*, *Batauorum* ſubſidio nauium, *Granatam* reliquaſque maiorum poſſeſſiones repetere, conſtituiſſe. *Albertum* praeterea et *Iſabellam*, hanc, ut feminam, illum uero, ut principem religioni deditum, aſſuefactum ſtudiis, natu denique iam grandi, abhorrentem a bello, rerum tantum non omnium defectus, ac repullulans plus ſemel militum ſeditio, gemitus item et lacrymae ciuium, ita permouebant, uti certum tranquillumque imperium ſpei uel maximae, cum metu perenni coniunctae, praeferrent. Verum praeter ceteros autor erat conſilii huius *Spinola*, qui, uerens, ne gloriam permultam, annis non multis collectam, fortuna recedente, effundere cogeretur, fracta ſimul nuper tam ſua, quam regis, fide, ſi perdurarent onera, redituſque *Americani* quodam interuerterentur caſu, recuperandi, quae erogauiſſet, ſpe omni adempta, aere obrutus alieno, fortunam lau-

tiorem

tiorem cum infortunio, dedecore et inopia, commutatum iri, ipſe ſibi tacite praeſagiebat. Apud foederatos uero populos ſpem tranquillioris rerum ſtatus plerique deponebant, alia potius omnia pertimeſcentes, ab ſuis quoque parentibus edocti, reſpuenda eſſe colloquia cum infido inuiſoque hoſte, et, pactione qualicunque tutius eſſe bellum. Hinc, ingenti hominum numero, militum non ſolum, uerum ceteri quoque uulgi, arma, machinae, copiae, claſſes, et quid non, quaeſtui paſſim exponebantur. Illi, qui paulo uideri cupiebant iuſtiores, ſicuti cauendas eſſe inſidias, ita, conandum, exiſtimabant, poſſit ne, iuſtis conditionibus, ſalua republica, ſaluiſque Sacris, ab armis diſcedi. Super utraque conſultatione *Herm. VValrauius*, ut *Bogartus* habet, *VVittenhorſtius*, *Hagam Comitum*, iuſſu miſſuque Archiducum, eſt profectus, idque in extremo Anni CIƆIƆCVI. Idem ille, prius, quam copiae ex hibernis educerentur, ineunte uere, *Geldriam Hollandiamque* obierat, colloquia tamen haud alibi, quam priuatos intra parietes, habere iuſſus, quorum haud rara ipſi opportunitas praebebatur.

Hoc uero tempore, *Ioanne Geuardo*, Turnholtanae ciuitatis ſcriba, (quem locum incolens uterque, ob depenſa partibus tributa, aditum

tum minus difficilem nancifcebatur) Procerum potioribus mandata tradidit *Alberti* et *Ifabellae*, quibus haec fere continebantur. *Nihil ipfis optatius, quam quietem populis, finem cruentis laboribus, dare. Nec ignota Ordinibus Archiducum iura, haud aliena pofcentium. Ipfi, contra, promerent, quae firmandae fecuritati arbitrarentur, pacem, feu inducias et colloquia, palam, an fecreto, mallent, ipfis permitti, iniqua omnia et infidiofa longe fore.* Sed, quia literas ad Ordines nullas Archiducum ferebant, res dilata.

At *Ioannes Oldenbarneueldius*, Batauorum ille Penfionarius, interim accuratius haec percontatus, probeque narus, quam anceps et periculofum effet, res tantas, in tanta ingeniorum opinionumque uarietate, proponere, fapientia prudentiaque fua efficiebat, totus ut Conuentus ad exiguum reduceretur numerum, iurifque iurandi religione obftringeretur, neminem quicquam eorum, quae propofuiffet, enuntiaturum, neque impediturum, quo minus ad maturitatem fuam, quae in eiufmodi occafionibus requiri folet, res perueniret. Pro his paucis tabulas, feu indices, aperiebat Reipublicae, oftendens onera, ipfis ferenda, fumptus bellicos, ab ipfis impendendos, una cum

cum aere alieno, quod conflandum porro esset, si bellandi institutum teneretur. Ex *Plenipotentiariis* quaerebat, An onera ad ulteriorem belli continuationem necessaria, sustinere uellent ac possent? Ac, plurimis eorum, fieri hoc non posse, reperientibus, docebat amplius, uias tali modo superesse duas Reipublicae statum conseruandi, unam earum, protectioni sese ac tutelae Principis alicuius committere, qui meliorem potioremque oneris partem in se susciperet, bellumque contra *Hispanos* prosequeretur, sin id improbaretur, uiam alteram esse quaerendam, per pacem. Ad priorem illam magis idoneum esse neminem, quam *Galliam*, quae tamen ipsa parum adhuc uoluntatis ostendisset, nondumque spem esse ullam, fore, ut institutum ea mentemque mutet, perparum quoque spei collocandum in ea esse, quippe, quae suorum rationes consiliorum non ad *Belgii* necessitatem, sed ad suam utilitatem, esset initura. Quare cogitandum esse, quonam pacto, per certum pacti genus, ex diuturnis eiusmodi miseriis emergi possit. Ab hoste, hanc ad rem *Belgis* commodas, offerri conditiones, commodiores etiam efficiendas, si cum attentione quadam et matura consideratione res agatur, ne, improuisa quadam

tem-

tempeſtate, quam ipſa fortaſſe neceſſitas poſſet excitare, et qua hoc aedificium facile, niſi prouideatur mature, uitium facere poſſet, ab negotio deterrerentur animi et auerterentur. Poſterior haec uia pleriſque omnibus in Conuentu placebat, in primis *VValraſio a Brederode*, qui, Nobilitatis nomine, ſolus ad conuentum admiſſus fuerat, exceptis tamen *Plenipotentiariis Amſtelodamenſibus* et *Hornanis*, multoque magis, cum *Oldenbarneueldius*, rogatus, ecquid Principi *Mauritio* hac in re cauſaque aperuiſſet, reſponderet, illud nondum ſibi conſultum fuiſſe uiſum, priuſquam accuratius meliuſque penſitaretur haec res ac praepararetur. Ac profecto, tantae auſpicium rei facere, perdifficile erat, eiuſmodi quippe in republica, in qua momenti maioris haud quicquam, ſine conſenſu Nationum, ac ſine facto ſingulis Vrbibus indicio, tranſigi ſoleret. Quam circuitionem res ea, ingentibus non dubie diſſidiis implicanda, haud permiſſura uidebatur. Qui in conſilio ſedebant *Ordinum F.F.*, aegre ſe implicaturi erant commutationis tam repentinae inuidia, niſi *Mauritius*, tum imperator bellicus, tum generis proſapia meritiſque ſuis illuſtris, pactioni temporariae, magna cum autoritate, ſe conſociaret. Is uero, tantum gloriae,

riae, quantum antea haud alius, bellica re consecutus, nouam quoque materiem nactus amplificandae gloriae, secumque reputans, uniuersae cum rege *Hispaniarum* paci fraudem subesse haud unam, ab *Oldenbarneueldio* tandem, cuius potissimum prudentia, annorumque triginta fide confirmata autoritas, consilia sustinebat pacis, eo perducitur, ut, colloquia cum hoste institui, nollet. Etenim, manere *Britanniae* regem belli tanti spectatorem otiosum, *Gallum* autem, societatis beneficio, res appetere maiores, id quod ex multis clare satis colligi possit. Quae quidem Propositiones *Mauritio* tanti uidebantur esse ponderis, ut, tametsi omnes cum *Hispanis* conditiones pacis cum dolo coniungere cogitabat, quippe quae suis, de libero dominatu, cogitationibus, quas, post illam, apud *Nouum Portum*, uictoriam, fouere coeperat, impedimento fuissent, pacisci tamen cum hoste haud recusaret.

Interim e *Galliae* regno aduentant Legati, quos inter principem locum obtinebat *Petrus Ianinus*, equestri uir dignitate, et in Senatu *Diuionensi* princeps, autor olim praecipuus foederis *Lotharingici*, uerum, una cum *Meduanio* Duce, Regis gratiam secutus, ex quo tempore, luculentis integrae fidei, neque leuiori-

bus prudentiae, datis ſpeciminibus, ſummarum quarumque rerum adminiſter eſſe, conſiliorumque grauitate eminere inter primores, exiſtimabatur. Eidem, praeter uſum rerum, legumque notitiam, ingenium optimis quibuſque literis excultum erat, fingendi quoque tum uultus, tum ſermonis, ea facultas, ut, cum apertiſſime agere uideretur, mentis animique ſententiam uel maxime occultaret. Eum comitabantur, *Buzenualius*, Galli quondam ad FF. Ordines legatus, et, huius, in munere eodem, ſucceſſor, *Elias Placius*, *Ruſſiacus*. Male *Gallum* habebat, conſciis tam paucis, poſita eſſe rei, plane ſecum non communicatae, fundamenta, rem hanc omnem, ſe potiſſimum annuente, pro ſua qua ualeret, autoritate, proque ſuis in *Batauam* gentem beneficiis haud unis, inchoari debuiſſe, arbitratus.

Huic autem Legationi, extra Ordinem ſuſceptae, cauſam praebuerat Princeps *Mauritius*, qui, modis omnibus, Regem *Henricum* IV eo perducere, laborabat, ut inſtitutum pactionis, quae confici iam uidebatur, impediret, rem quippe commodis regni *Galliae* offecturam, propterea, quod *Hiſpani*, ſi cum *Belgis* inducias facerent, uires omnes contra *Galliam* eſſent conuerſuri. Idem ille chartas publice

blice ſpargendas curabat, quibus proditionis et cum *Hiſpania* conſpirationis inſimulabat illos, qui pacem ſuadebant. Legati igitur, quos dixi, non ſine pompa ſingulari, in locum Conſeſſus admiſſi, nec pauca, de ſui Regis in *Batauos* meritis, praefati, confeſtimque tranſgreſſi ad querelas, principio grauiter incuſant eos, quibus cupiditate Rex *Batauis* imperitandi laborare uideretur, ſecundo loco, quod, inſcio Rege, colloquia cum hoſtibus *Galliae* inſtituiſſent. Regem ſane, quam leniter amicitias colat, hoc etiam tempore declarare, legatis eam ob rem ad ipſos miſſis, ut intelligant, uel arma capeſſentibus opem ſeſe laturum, uel, ſi pacem malint, autoritate nominis ſui interpoſita, ſeu in praeſentia, ſeu in poſterum tempus, pacem confirmaturum. Illud quoque flagitabant, ut certos quoſdam uiros, cum plena potentia, mitterent, quibus res ſuas aperirent, et quibuſcum ea, quae ad publica pertinerent commoda, perpendere poſſent.

Lecti e *Foederatorum* conuentu, qui, Legatis coram, aerarii uires paciſque rationes expenderent, inter quos *Ioannes Oldenbarneueldius*, qui Regi per legatos indicabat, FF. *Belgis* idem eſſe faciendum coram Rege, quod co-

ram chirurgis ac medicis facere solerent uulnerati et aegroti, id est, Regi sua ipsos uulnera, suosque morbos, commonstrare debere, ut Rex, aduerso ipsorum casu perspecto, remedia, sanandis ipsis idonea, quantum posset, afferret. Regiminis sui statum ingentibus grauatum esse uersuris, quarum usuras priuatis hominibus soluere cogerentur, qui suas Reipublicae facultates credidissent, neque aliunde uiuendi haberent subsidia, fame, nisi ex asse his persoluerentur usurae, interituri. Constitutas recens, ad belli continuationem, impensas persequendo bello non sufficere, singulisque annis mille ac trecentorum, quadringentorumue, imperialium uersuras, ultra superiores illas, ad alendos, quos hoc tempore haberent, exercitus suos, esse faciendas. Quod si tamen Rex ipsis, quae ad bellum contra *Hispanos* continuandum essent necessaria, suppeditare uellet, maiorem sese, quam antea nunquam, uirtutem esse praestituros.

At Rex, cuius exhausta iam erant aeraria, cum facile praeuideret, minimum sese ad centum tria et triginta imperialium millia, ultra millionem, ut uocant, in singulos annos ipsis exsoluenda, obligari, admittebat conditiones pacis, quae, autore ipso, postea, reluctante licet,

cet, modis omnibus, per clientes ſuos, Principe *Mauritio*, fiebat.

Contra ea, Princeps, qui *Belgium Foederatum* mente iam animoque uerſabat, pacemque pro ornamenti emolumentique ſui fulmine, quippe quo bellum ei, tanquam uerum explendi uoti ſui ſubſidium, praecidebatur, ducebat, non quoque nullorum contrarios uidebat animos, hos uehementius etiam inflammabat oratione quadam, in *Bogarti* Fundamento, ut uocat, *Belgicae Libertatis*, [1]) ad A. CIↃIↃCVII, inuenienda, quam *Ioannes Oldenbarneueldius* ſtatim refutabat, ut uideri poteſt ibidem, [2]) ac tanta quidem ui, ut, maiori conuentus factioni finem fieri, conſultum uideretur. Plus enim ſatis uidebant, pacem Reipublicae multo magis expedire, perpendebant incommoda belli, grauia, ciuiumque cenſum excedentia fere tributa, inſtabilem denique fortunam, quae facile fallere, magnamque, tum in Regimine, tum in Commerciis, efficere poſſet commutationem. Ad haec utique iam obtigerat, id quod diu erat quaeſitum, Poteſtas eminens, ſeu, non circumſcripta Libertas, unde contra ius faſque futurum eſſet, ſine cauſa bellum, ſpe ſola praedae, continuare. Terras, incolaſue, acquire-

E 3 re

1) *pag.* 93. 2) *pag.* 100.

re plures, Reipublicae ſuae, recens conſtitutae, obfuturum eſſe plus, quam profuturum. Certa igitur incertis eſſe praeferenda, cognitaque *Hiſpanorum* uoluntate procliui, atque omnium ſuorum facta renuntiatione iurium, plenam eſſe libertatem prenſandam.

Cauſa uero, quae *Oldenbarneueldium* longe quoque fortius ad pacem inducebat, quamque perpendebat ſigillatim, haec erat, quod, *Hiſpanicae* Monarchiae potentiam atque magnitudinem, ſub *Carolo* v, tanta cepiſſe incrementa, ſub *Philippo* II, per tot infelices, ambitioſas periculoſaſque molitiones, ad interitum ruiſſe, res autem *Henrici* IV, poſt tot caſus, ad ſummum felicitatis faſtigium aſcendiſſe, animaduertebat, nec ſine canſa uerebatur, *Gallos*, qui *Veruinae* iam cum *Hiſpanis* pacem iniiſſent, *Belgio* inhiaturos. Pluribus etiam allatis nuntiis, ſtrenue Regem parare bellum, augebatur eius ſolicitudo, ne, primo quoque tempore, *Belgium* a *Gallis* inuaderetur. Praeter hanc curam, alia, eaque haud leuior, ipſum exercebat, ingens nempe autoritas et potentia Principis *Mauritii*, quae, iactis olim a patre fundamentis, per huius ipſius merita gloriamque bellicam, ita iam ſuccreuerat, uti in dominationem non circumſcriptam abitura uideretur,

tur, belli quippe continuatione maius in dies incrementum captura, quo pacto nihil in eius poteſtate non fore, pace, contra, infringi eius poteſtatem autoritatemque, una potentiae ciuium cedere cogi. Eadem mente, per nouercam ſuam, *VVilhelmi*, Principis Auriaci, uiduam, *Barneueldium*, ut ſe, in obtinendo *Belgii* dominatu, adiuuaret, ſolicitauit, quae tamen repulſam ab eo tulit, interponente cauſam, rem hanc cum certiſſimo Principis interitu fore coniunctam. Huic ſententiae pacis in primis aduerſabatur Princeps *Mauritius*, qui, rem ſuſpectam eſſe, dictitans, magna ui loquebatur aduerſum alios et ſcribebat. Hunc ſequebatur *Selandia*, *Batauaeque* aliquot Ciuitates, quae, plus in bello eſſe lucri, quam in pace, ſentiebant, aperte confirmantes, Ordines re ſane ipſa eſſe liberos, eoſque, armorum ope, et egregiis, quibus adhuc fuiſſent uſi, inſtitutis, non ſine commodo ſingulari, liberos manere poſſe, quam ad rem conſenſu *Hiſpanorum* nequaquam indigerent.

Hic uero, ipſos inter Ordines, alia Quaeſtio, eaque grauis, nec ſine magno diſſidio, cooriebatur, An *Selandi*, hac in re, ad regionis libertatem, otium ac pacem, uerum quippe belli et concordiae communis ſcopum, ſpectante, alia-

rum ſuffragiis Prouinciarum ſuperari non poſſent. Dicti enim Selandi *Foedus Vltraiectinum*, tanquam coniunctionis ſuae fundamentum, obiiciebant, quo obſeruato, pacem Prouincia nulla, ſine alia, facere deberet. Atque hoc ipſum ad *Batauorum* Ciuitates perſcribebat *Mauritius*, conditiones pacis uehementiſſime diſſuadens. Poſtea, in his pertractandis, uariae oriebantur difficultates, quoniam Archidux Dominum ſeſe liberarum *Belgii* Prouinciarum appellare in poſterum quoque cupiebat, renitentibus *Batauis*, et hoc unice contendentibus, ut renuntiaret huic titulo, ipſoſque pro *Libera Gente* declararet. Tandem tamen huic etiam rei quoddam remedii genus eſt repertum, ut Archidux pronuntiaret, cum *Belgis* haud aliter ſe, ac *libera* cum *Gente*, acturum eſſe. Vnde GROTIVS quidem exiſtimat, hoc ipſo, iam tum, eos omnino pro *Gente libera* declaratos, priſtino quoque in eos iuri ab *Hiſpanis* fuiſſe renuntiatum, qui tamen ipſi longe aliter ea de re iudicarunt. Ad extremum pactio haec, conditionibus, a parte *Batauorum*, qui commerciorum ſibi *Indiae Orientalis* libertatem hic potiſſimum reſeruabant, perutilibus, ad annos duodecim, *Antvverpiae*, A. C. CIↃIↃCIX, eſt confecta.

Quan-

Quantum porro diſſidiorum, induciarum tempore, cum legatis Archiducis, itemque, ob Mandata et alias difficultates, ſit exortum, paſſim apud *Bogartum* legere licet. Vnum illud ex omnibus caput, *de Libera in Indiam Nauigatione*, obſtacula praebebat, in qua neque modum ſibi ullum, neque ullas metas, poni, homines quippe liberi, *Belgae* FF. patiebantur. Commercia, dictitabant, animam eſſe Reipubl. ſuae, in quibus ſi quid remitterent, actum de ſe eſſe. Hac in ſententia permanebant, quicquid etiam obiicerent *Hiſpani*, qui, cum inducias flagitarent, hoc ipſum caput dimittere cogebantur. Initae pacis conditiones apud *Bogartum* et alios Scriptores reperiuntur. Factae ſunt ergo hae pacis induciae A. C. CIↃIↃCIX, ſuaſu *Oldenbarneueldii*, mirum ut hinc nemini debeat uideri, parum ei fauiſſe Principem, quippe cui ferendum erat, *Galliam* non Principis *Mauritii* conſilium, ipſiuſque una commoda, ſed magni huius Ordinum Senatoris, rationes et conſilia, ſequi. Ac, tali pacto, fundamentum iactum eſt *Belgicae* illius libertatis, in qua, me quidem iudice, permultum uniuerſae genti ſitum eſt, quaeque plus commodi, quam omnes omnium uel obſidionum, uel uictoriarum, indagationes deſcriptioneſque, conciliabit, quip-

pe in qua, tanquam in ſpeculo quodam, intueri gens illa poteſt, quanta cura, ſolicitudine et cautione, fundamenta iacta ſint libertatis ſuae, cuius ſuperſtructi deinceps ſplendidi aedificii fama omnem terrarum orbem repleuit, eidemque amorem aeque, ac timorem, ſui iniecit.

Paulo poſt, Regis *Galliae*, cui *Hollandorum* potentia nimis uidebatur magna, metu *Batauia* liberabatur, putatque *Gaſſendus*, in uita Peireſcii, *Raualliacum* ab Hiſpanis pecunia fuiſſe conductum, ut periculoſa Regis conſilia, eo caeſo, impedirentur. *Patinus* dicit, interfectoris ſorori ab Rege uitium fuiſſe illatum, non ſine magnis promiſſis, quibus Rex poſtea non ſteterit, idemque addit, fratrem interfectoris, *Antuerpiae* mortuum, paulo ante finem uitae, quis nam eſſet, aperuiſſe, et una faſſum, niſi caedem feciſſet frater, eam ſe facturum certo fuiſſe. Verba eius ita ſe habent.

On ſait ici un conte effroyable, et qui me fait peur, d' un certain homme, que l' on dit etre mort en Hollande *depuis enuirons un an, qui a reuelé peu auantque de mourir, qu' il etoit frere de* Rauaillac, *ce malhereux aſſaſſin, qui tua notre bon roy* Henry quatre, *il y a 54 ans, que ſi ſon frere l' eut manqué, celuici etoit en un*

un autre endroit, et cherchoit a faire le meme coup, et que ce ne fut point par reſſentiment de religion, ni par impulſion des Eſpagnols, *mais ſeulement par uengance, irrité contre ce Roy qui auoit debauche leur ſoeur, et qui ſ' etoit moque d' elle.*

Gallici uerò Scriptores tradunt, ex Zelo Religionis a *Raualliaco* id eſſe factum. At multi credere noluerunt, *Raualliacum* facinus hoc abominandum ſua ſponte perpetraſſe, neminemque ab interfectore alium fuiſſe indicatum. Congregati certe *Gratianopoli* Reformati, inter alia grauaminum ſuorum capita, uerba haec memorabilia uſurparunt, *Regem, minorennitatem iam conſecutum, in caedem interfecti Regis, patris ſui, fortius inquirere, reoſque caedis compertos punire grauiter, debere.* Conſimilia reperiuntur in Propoſitionibus *Ligae*, ſub id tempus cum Principe *Condaeo* factae, Art. 11, *In parricidium ſeſe Regis dicti inquiſituros diligenter, caedemque ulturos.* Omnino igitur credidiſſe hos, oportet, alios etiam prauos homines Regis huius ſanguine ſe commaculaſſe. Quod ſi enim *Raualliacus* id unus ſponte ſua fecerat, tum uero et inquiſitio, et poenae executio, contra ipſum facta iam erat. Mirabile dictu, inquirere in caedem, cum, autore

caedis

caedis iam capite plexo, neque caufae cognitionem, neque confrontationem, neque tormenta, ulterius inftituere liceret, nifi iudices forfitan ipfos accufare quis uoluiffet fubleftae fidei, quafi rei huius *Raualliaci* confeffio per torturam ab ipfis corrupta fuiffet. In hos igitur fuiffet inquirendum, at una quaerendum prius,quo pacto id fieri uel debuiffet,uel potuiffet. Confideratione in primis dignum eft, Principem *Condaeum*, in magno illo Manifefto fuo, *Coucy* A.C. CIƆIƆCXV, d. IX Aug. perfcripto, Art. IV, admodum urgere, *Ex Ordinum Declaratione, in Conuentu proximo, ipfum hoc momentum, de continuanda, propter immanem Regis caedem, accuratiore inquifitione, deletum fuiffe et erafum.* Ex quo ipfo coniectura non leuis oritur, interfectorem maioris fortaffe dignationis homines enuntiaffe, contra quos tamen fufpicioni grauiori locus haud relinqui potuerit, multo minus iudicium, ab homine, tam infigniter malefico, factum, admitti. In fcripto quodam, cuius mentionem *Zeilerus* facit, quodque, *Congreffus et Colloquium inter Henricum et eius Filium*, infcribitur, A. CIƆ IƆ C XVI excufum, mors eius Principi cuidam Gallico tribuitur, additque idem ille, comperire fe nunquam potuiffe, an refutatum fuerit fcriptum iftud. Addo uerba

ba *Perefixi*, ſcriptoris fide digniſſimi. *Les iuges memes, qui l' interrogerent, n'oſerent en ouurir la bouche et n' en parlerent iamais, que des epaules.* Dux *Sullanus* memorat, Coniugem Regis, aut Coniugis certe amicum, *Concinium* Ducem, ex zelotypia, Regem interimendum curaſſe. *P. de Lancre* commemorat, caedem Regis ad magnum quendam *Galliae* Principem referri. Id quod haud obſcure *Gramondus* innuit, his uſus uerbis. *Duxit in ſuſpicionem criminis neminem* Raualliacus, *quanquam non deerant tum, neque poſtmodum, qui miſcerent inania, quibus poſtulabatur ex primo nobilitatis ordine uir probus et innocens. Vana ſine probatione murmura, iacta per inuidiam et nefas.* Quin etiam *Iulius Caeſar Bulengerus* refert, uiduae Reginae, *Mariae* nimirum *Mediceae*, non parum in uitio poſitum fuiſſe, quod lugubrem ueſtitum cito nimis depoſuiſſet, anno que uix elapſo, ueſtitu ſplendidiore ſpectandam ſeſe praebuiſſet, cum tamen eius propinqua, *Catharina Medicea*, Henricum II, maritum ſuum, per omnem uitam, lugere non deſiiſſet. Licet, opinioni quoque *Patini* locus relinqui poſſit, *Henrici IV* Coniugem, huiuſque fautorem, operae multum contuliſſe, ut *Rauralliacus* id perpetraret, quibus, dubio procul, eiuſmodi erat eligendus parricida, quem erga Regem

gem male animatum esse, certo scirent, quique, ob illatum sorori stuprum, Regis interficiendi causam habere uideretur.

Per tales inducias praecipua in *Oldenbarneueldium* cecidit inuidia, ut talium repertorem, et immensa autoritate etiam superioris fortunae hominibus grauem, nedum ut aequales illum sui, tantopere eminentem, faciles aspicerent. Ternae quoque apparuerunt literae, A. C. CIↃIↃCVIII, mense Octobri, perscriptae, quibus iam tum non obscure ad caedem is destinabatur. *Oldenbarneueldius*, tam odium, et, quod Princeps *Mauritius* iam olim, in conuentu communi, ubi de remouendo belli onere agebatur, eum non tantum arguerat mendacii, sed brachium quoque contra ipsum eleuauerat, quam illud, de cultu diuino, dissidium, *Gomarum* inter et *Arminium*, hoc anno, subortum, gliscens iam, et maiori deinceps impetu erupturum, perpendens, munus suum, in Concilio *Batauorum* deponere, constituebat, postquam officia sua, tam generatim omnibus, quam speciatim Domui *Nassouiensi*, per unum et triginta praestiterat annos, quibus Ciuitatis Roterodamensis Pensionarius fuerat, et Aduocatus Belgarum. Is dicebat, Non nouas sibi potentiorum esse offensas, nec ulla se pericula defugisse,

giſſe, qui patriae inſeruiret, aduerſum rumores et fortuita fretus conſcientiae ſolatio, ſed, quando cerneret, rem, per ſe non gratam, ſuo inſuper odio grauari, orare ſe, ut expediendis, quae e Republica uiderentur, minus inuiſa aliorum miniſteria deligerent, ſimulque coetu excedebat. Proximo die, cum in Concilio non conſpiceretur, quidam eorum delegati ſunt ad ipſum, nominatim, a Nobilibus, Dn. *Obdamus*, a Ciuitatibus, *Hugo Muis uan Holy*, *Petrus Boomius* et *Ioannes Peterſonius Stopius*, qui erant Vltraiectinae, Amſtelodamenſis et Alcmarienſis, Ciuitatum Conſules, rogatum, ne adiutam huc uſque fidelibus conſiliis Rempublicam, tempore tam difficili, deſereret, ſponſionem facientes, Concilium modis omnibus, quantum neceſſitas requireret, in fidem tutelamque eum recepturum, tanta quidem autoritate, ut, ſi quid aduerſus ipſum tentaretur, haud aliter in Conuentu accepturi ſint et interpretaturi, quam, ſi toti id Concilio accidiſſet. Quibus intellectis, hora licet infauſta, et cum ſui, in pegmate ferali, deinceps profuſi, ſanguinis damno, munus ſuum denuo in ſe ſuſcepit.

Interim utraque factio diſſidium illud, *Arminianos* inter et *Gomariſtas* ortum, ſibi faciebant lucri, animis utrinque exacerbatis, maximaque

et

et dignitate, et ciuili prudentia, praediti uiri, quibus Principis *Mauritii* autoritas nimia nimis erat ſuſpecta, ſeſe *Arminio* aſſociabant, ipſorumque caput erat *Barneueldius*, duorum et ſeptuaginta uir annorum, Penſionarius, et FF. Belgii OO. Fiſci Aduocatus. E contrario, *Mauritius* Princeps, *Gomariſtis* indulgebat, ut plebem, quae, caeco ſaepius et inconſiderato impetu, quam explorato iudicio, fertur, quippe cui nec iudicium, ut *Tacitus*[1]) ait, nec ueritas eſt, Sacerdotes item in *Belgio*, maximam partem cum *Gomariſtis* facientes, in ſua fide retineret. Dictitabant autem, *Barneueldium* conſpirare cum *Pontificiis* et *Hiſpanis*, Romanae quoque Religionis ſacra in *Belgii* F. Remp., quae his uel ſolis peſſundari poſſit, introducere conari. Et, quem ad modum *Franciſcus Aerſenius* * natura ma-

1) *Hiſt. I, 32. 2.*

* Franciſcus *hic* Aerſenius, *natione* Brabantus, *propter ea, quibus pollebat, dona, annitente* Oldenbarneueldio, *ad honeſtiſſimi fructuoſiſſimique muneris gradum euectus olim, deinceps tamen unus ex potiſſimis euaſit eorum, quorum ope operaque uſus eſt Princeps Arauſionenſis,* Mauritius, *in* Oldenbarneueldio *interimendo, eandemque ob rem, loco ueluti mercedis, pro officiis Principi tam fidelibus praeſtitis, et ciuitate* Batauorum, *et* Batauorum *equitum nobilitate, fuit donatus. Filius eius, Dn. a* Spyck, *ſtrenuam pariter operam nauauit, et, adiutore Principe* VVilhelmo, A. CIↃIↃCL, Amſtelodamum *ſubito inuadere conatus eſt, quae cauſa fuit, cur, anno inſequente, in Concilio* Batauorum, *loco ſuo cogeretur renuntiare, legem anhelans ἀμνηστείας,* [illegible] *in actiones ſuas inquireretur.*

malignus erat, audax praeterea et facundus, ore perinde, atque calamo, cuiuis rei colorem quemuis conciliare callens, ita hic quoque, arrepto calamo, ſalutarem hanc ſententiam non exoſam modo reddere, ſed explodendam quoque aliis obiicere, cogitabat. Hoc ipſum eo tempore ex uariis ſcriptis, quorum aliud poſt aliud prodibat in lucem, colligi poterat, ex quibus primum erat inſcriptum, *Praeuia Detectio*, alterum, *Diſſertatio Neceſſaria*, tertium, *Hiſpanici Conſilii Artes.* Hiſce ſcriptis pernicioſus hic homo, qui prudentiam *Oldenbarneueldii*, cuius, pro communi patriae bono, labores tam utiles, ſalutares atque fortunati, fuerant, tam commode quoque hac occaſione ceciderant, laudare debuiſſet, criminari eum publice malebat, quaſi cum Pontificiis ſeſe coniunxiſſet, pecuniaque *Hiſpanorum* corruptus, Religionem incorruptam corrumpere, *Belgiumque* denuo redigere ſub iugum, conaretur. At *Oldenbarneueldio* uerba hic non deerant, quibus officia ſua, per tempus bene longum, Ordinibus praeſtita, contra iſtas calumnias, copioſe demonſtraret. Ac principio quidem Princeps laborare uehementer uidebatur, *Vltraiectenſi* aliiſque Prouinciis, compluribus item *Batauiae* ciuitatibus, in partes inclinantibus *Arminianorum*. *Vni ex*

duobus, inquit Piasecius, ad A.C. CIↃIↃCXIX, *succumbendum erat, uel* Mauritio, *Principi, insimulato, quod regnum affectaret, et libertatem conscientiae restringeret, uel* Barneueldio, *ad res nouandas incitanti, quorum uter uinceret,* (fere exemplo Caesaris et Pompeii) *summa rerum gerendarum autoritate in illa Republica potiretur, uictus autem periret.* Conturbatio enim et exacerbatio tanta erat animorum, ut ipse etiam magnus ille Rex Britannorum, *Iacobus*, periculosos inde rerum casus facile coniectans, per epistolam, humanitatis plenam, Ordines commoneret, ut, pro sua prudentia, malum hoc longius serpere, ne paterentur, *tolerantiam* utrinque, hoc nomine, optimum quippe in re ista remedium, commendans, cum neutra sententiarum ita sit comparata, ut nequeat consistere cum ueritate fidei Christianae. Literae eius legi integrae merentur.

ORDINIBVS CONFOED. BELGII
REX MAGNAE BRITANNIAE.

Hauts et puissants Seigneurs, nos bons amis et allies.

Nostre affection au bien de uotre etat, singulierement en ce, qui touche la uraye religion Chretiene,

tiene, fait, que nous sommes tres narrys d'entendre les differents, suruenus entre uos ministres et peuple, a l'occasion de certaines disputes theologiques. Nous auons uu les articles et opinions differentes, et trouuons, que celles concernent la diuine predestination et ses dependentes points, qui souuent ont causé de grandes dissensions en l'eglise; et iacoit que nous soyons bien asseurés, que solons uotre prudence et l'autorité, qui uous appartient sur l'etat, les eglises et ministres uous saues bien assoupir et faire cesser les dits differents, a fin qu'ils n'esclattent plus fort au preiudice du pien public, du repos des eglises, de l'auancement de la gloire de DIEU, *et de la uraye pieté. Neant moins pour l'apprehensions, que nous auons, que le dits different pourront causer plus grand mal et troubles, nous uous auisons, que l'experience nous a fait connoitre, qu'a grand peine telles questions se terminent par disputes des theologiens. Ainsi, qu'il est plus conuenable les assoupir par autorité publique, faisant defence a uos ministres, de ne porter telles disputes en chaire, ou au commun peuple, auec commendement expres, d'entretenir la paix par une mutuelle tolerance en la diuersité d'opinion ou sentiment, que de part et d'autre ils ont sur les dites points, au moins iusques a ce, qu'auec pleine cognoissance*

 de

de la cause par autorité publique, autrement par uous en soit ordonné. Et a tant plus forte raison nous semble uous y deuoir persuader, qu' ayant uu en un ecrit, que nous a donné le cheuallier Carron, *uotre ambassadeur, asses amplement deduictes les opinions de l' une de l' autre de parties et les raisons en quelles ils se fondent, nous ne trouuons ne l' une ne l' autre si esgarré, qu' elles ne puissent consister et auec la uerité de la foy Chretienne, et auec le salut des ames. Ecrit a* Neumarck, *l' 6 iour de Mars, l' an.* CIϽ IϽ CXIII.

Votre bien Amy,

IAQVES ROY.

ILLVSTRES ET PRAEPOTENTES DOMINI, AMICI ET FOEDERATI,

Facit affectus noster pro bono statu Vestri, et in primis, quod tangit ueritatem religionis Christianae, ut, cum magno animi dolore, exorta, inter uestros Ministros et populum, dissidia, ob certas disputationes theologicas, perceperimus. Legimus nos Articulos et differentes opiniones, et deprehendimus, quod concernant diuinam Praedestinationem, *et quae ea consequuntur iuncta, quae saepe in Ecclesia magnorum motuum origo fuere. Licet autem satis certissimus, quod, iuxta pruden-*

tiam

tiam et autoritatem, quae uobis competit in ſtatum, eccleſiam et miniſtros ueſtros, bene ſciatis, quomodo diſſidia iſta componi debeant, ne ulterius extendantur, in praeiudicium boni publici, quietis eccleſiaſticae et augmenti gloriae diuinae, nihilo minus, quia periculum eſt, ne turbae iſtae maiores motus excitent, nos, uobis ſignificandum, duximus, quod ab experientia didicerimus, tales quaeſtiones per diſputationes theologicas nunquam finiri. Ideoque conuenientius, cenſemus, ut ſupprimantur autoritate publica, ne iſtae quaeſtiones amplius in cathedram et ad populum producantur, cum expreſſo mandato, ut pax et tolerantia mutua inter diuerſas ſententias habeatur, ad minimum eo uſque, donec aliud, per pleniorem cauſae cognitionem, ex autoritate publica ueſtra, ordinetur. Eo autem facilius nos uobis perſuaſuros, confidimus, quod in lectione ſcriptorum, quae nobis legatus ueſter, Carron, *exhibuit, atque ubi utriuſque partis fundamenta ampliſſime deducta ſunt, deprehenderimus, quod neutra ita ſint aliena, ut non poſſint conſiſtere cum ueritate fidei Chriſtianae et ſalutis Chriſtianae animarum.*

Colligi ex hac Epiſtola poteſt, quam non fuerit alienus Rex *Iacobus* a ſententia *Gratiae uniuerſalis*, *Meriti Chriſti*, *gratiae reſiſtibilis*,

quamque iudicium illius longe fuerit ſanius, quam *Gomariſtarum* et aliorum, qui dixerunt, ſe non poſſe tuto conſiſtere cum illa ſententia ante tribunal diuinum, quin etiam, quam incaute, ne dicam, impie, Synodi *Dordracenae* Patres eam ſententiam damnare ſuſtinuerint, ut in progreſſu uidebis.

Decretum illud, de mutua tolerantia *Arminianorum* et *Gomariſtarum*, referemus infra. Hic uero iudicium Regis, et Archiepiſcopi, de edicto Ordinum *Hollandiae* et *VVeſtfriſiae*, interprete *Caſaubono*, ſubiungemus.

ISAACVS CASAVBONVS S. P. D.

HVG. GROTIO.

De Edicto illuſtriſſimorum Ordinum, quod nuper miſiſti, egi accurate cum Rege Sereniſſimo, *cum Dn. Archi-Epiſcopo, et cum aliis praeſtantis doctrinae Praeſulibus, et Rex, et omnes, qui legerunt conſilium, uehementer et probarunt, et laudarunt. Intereſt enim Religionis Chriſtianae, et ad Proteſtantium exiſtimationem uel maxime pertinet, curioſis hominibus fibulam, ut deſinant tandem* φρονοῦντες, παρ᾽ ὃ δεῖ φρονεῖν, (ſapientes ſupra id, quod oportet ſapere) *pacem eccleſiarum turbare, et ſua illaudabili* πολυπραγμοσύνῃ (curioſitate) *infamiam* ἀκαταστασίας καὶ νεωτεροποιίας (confuſio-

fusionis et nouitatis studii) *apud ueritatis hostes reformationem profitentibus, inurere. Summa igitur laude* Illustrissimorum Ordinum *prudentia digna est, quae huius sui Edicti publicatione et curiosas hominum mentes,* DEO *coeptis fauente, in officio continebit, et sui imperii Ecclesiis publicam reddet tranquillitatem. Faxit* DEVS IESVS, *ille unicus Ecclesiae Autor et Conseruator, ut, quem boni sperant, fructum ex hoc saluberrimo Consilio* Illustrissimi Ordines *percipiant, et nos, pro stabilita inter Ecclesias uestras tranquillitate, occasionem ipsis gratulandi breui habeamus. Neque uero consilium duntaxat Rex* εὐσεβέστατος (pissimus) *et alii uiri grauissimi probauerunt, sed et formulam quoque ipsam, iussu Ordinum conceptam. Apparet enim, id esse actum, ut a duobus scopulis in hac doctrina, aeque periculosis, hinc* Manichaeorum, *inde* Pelagianorum, *populi auertantur, et in ea doctrina confirmentur, quae salutis nostrae proram et puppim, principium, inquam, et progressum, et* τελειώσιν (consummationem) *uni* DEO *ascribens, contemptum tamen bonorum operum non inducit. Vale, uir Clarissime, et me ama. Lond.* XV *Cal. Iun.* CIƆIƆCXIV.

Ordines *Hollandiae*, fauentes *Arminianis*, scribebant ad Electorem *Palatinum*, et postea ad *Iacobum I*, Regem, et, ut autores sint *Toleran-*

tiae inter *Contraremonstrantes* et *Remonstrantes*, petunt, statumque dissidii exponunt. Vindicant sibi ius et imperium in Ecclesias suas. Dignae sunt Epistolae, quae legantur.

SERENISSIMO PRINCIPI,
ELECTORI SACRI IMPERII, DVCI BAVARIAE,
COMITI PALATINO AD RHENVM,
ORDINES HOLLANDIAE ET VVESTFRISIAE,
S. P. D.

Serenissime Princeps Elector,

Ab initio repurgatae apud nos religionis duae nos praecipue difficultates exercuerunt. Prior, de eo Imperio, quod circa Ecclesiastica Christianis Magistratibus competit, in quo itidem, ut omnes reformati Reges, Principes ac Magistratus, et Reipublicae et Ecclesiae, incolumitatem in primis sitam, semper existimauimus, contra Ministrorum quorundam sententiam, qui, Ecclesiasticum regimen externum summo in Republica imperio non subiectum, aperte profitebantur. Altera uero, de diuersis Theologorum sententiis super diuina Praedestinatione *annexisque capitibus, sua placita non sine aliorum condemnatione, aut ignominia, Ministris quibusdam rigide urgentibus, contra, existimantibus nobis, satius esse, tales controuersias,*

ſias, plebis captum ſuperantes, a ſuggeſtis amoueri, nihilque obſtante ſententiarum diuerſitate, ſuper quaeſtionibus, inter ueteres reformatosque Doctores, adeo decertatis, pacem Eccleſiae ſeruari, eo magis, quod reformatae Eccleſiae, praeſertim uero Tuae Electoralis Serenitatis *Parentes, ipſa* Tua Electoralis Serenitas, *eiuſque praeſtantiſſimi Theologi, longius diſſidentibus Confeſſionis* Auguſtanae *Eccleſiis, eandem pacem fraternamque communionem ſaepius obtuliſſent. Et ſpes quidem fuerat, poſitis armis, qua olim omnem ferme curam ac ſolicitudinem noſtram in ſe ueterant, conſilio piorum uirorum, et publica autoritate Eccleſiam legibus ſtabilitam, et moderata aequitate compactam, in ſolido a nobis poſſe conſtitui, quo fine plurimi a nobis labores, optimo propoſito, ſuſcepti ſunt, ut ex earum literarum, quas ad* Sereniſſimum *ac* Potentiſſimum *Regem* Britanniae *mittimus, exemplo, aliiſque, eodem pertinentibus, chartis, promptum erit* Electorali Tuae Serenitati *cognoſcere. Sed miniſtri quidam, et officii ſui, et noſtri in ipſos iuris beneficiorumque, immemores, haud ante quieuerunt, quam, Eccleſia miſerabiliter diſciſſa, plebi, ſed praeſertim externis apud nos commorantibus, inobſequentius ſe gerendi exemplum, aut occaſionem, praeberent. Qui, ſicut antehac Synodis, quas nationales ipſi uocant,*

 aggreſ-

gressi sunt fratres, in controuersiis difficilibus, ut diuersus est humani ingenii captus, haud pariter secum sentientes, acerbioribus censuris premere, et ab Electione Pastorum, et reliqua Ecclesiae Inspectione, amouere Magistratum, ita nunc quoque existimant, id sibi restare, ut, quod contra leges moliti sunt hactenus, nunc Synodicis Decretis uim accipiat atque autoritatem. Quanquam uero Prouinciae quaedam, nostri foederis, illis, quas diximus, controuersiis minus obnoxiae, eo productae sunt, ut in Synodi talis indictionem consentirent, literasque eam in rem scriberent, usurpato Ordinum Generalium *nomine, nos tamen, gnari, et aliam esse apud nos Ecclesiae constitutionem, et eo, quod cum uicinis iniuimus, foedere ius Rempublicam, et in Republica Ecclesiam, gubernandi solidum atque illibatum penes nos mansisse, neque ea in re nos aliorum teneri imperiis, non magis, quam alii nostris teneantur, alia remedia monstrauimus, quae, saluo iure nostro ac publicis Legibus, ad resarciendam Ecclesiae pacem rectius ducerent, quae itidem uidere erit in chartis, quas transmittimus. Plane autem confidimus, Electoralem* Tuam Serenitatem, *hisce cognitis, non modo nulli adiutricem fore ad eas res, quae iuri nostro aduersantur, sed, contra, omni occasione, daturam operam, ut et autoritas nostra in Ministros*

nostros

nostros salua maneat, et Ecclesiarum Euangelicarum unitati, quae ex difficilium controuersiarum definitionibus, periclitari solet, leniore quadam uia, Christiana scilicet moderatione ac tolerantia, consulatur. Id nos beneficium gratissimis animis amplectemur, parati referre gratiam, quotiescunque se ulla praebebit occasio. Interea DEVM *precabimur*, Serenissime Princeps Elector, *ut* DEVS Tuam Electoralem Serenitatem *diu incolumem florentemque seruet. Dabantur in Palatio nostro*, Hagae Comitum, A. C. CIƆIƆCXVIII.

Sequitur altera Epistola, ad Iacobum I, Angliae Regem.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPI,

IACOBO,

MAGNAE BRITANNIAE REGI,

ORDINES HOLLANDIAE.

Serenissime ac Potentissime Rex,

Cum manifestum sit nobis, de Controuersiis, quae Ecclesias nostras agitant, uarios spargi rumores, qui uera misceant falsis, exigere uisa est tum Tuae Maiestatis *erga nostram Rempublicam beneuolentia, tum nostra erga* Maiestatem Tuam *reuerentia, ut aperiremus eidem morborum statum causasque, cum certa fiducia, futurum, ut, cognita ipsa*

ipsa mali origine atque natura, nihil amplius obstet, quo minus et sapientia Tuae Maiestatis *optima remedia suggerat, et monstrata quam cupidissime amplectamur. Controuersiae igitur, his in partibus ortae, cum partim ad gubernationem rerum Ecclesiasticarum, partim ad Theologicas quaestiones pertineant, ab illis, ut tempore prioribus, facto initio, deinde ad alteras ueniemus. Quo primum tempore hisce regionibus,* Erasmi Lutherique *scriptis, accensa lux est, qua collustrati homines haud pauci tyrannidem Paparum, idololatricos superstiososque cultus, et alios, paulatim in Ecclesiam inuectos, errores, agnoscere coeperunt, Pastores, qui passim pios coetus collegerunt, cum leges publicas sibi aduersas haberent, atque ideo earum praesidio uti non possent, necessitate compulsi, ad* Galliae *Exemplum, Regimen quoddam constituerunt Ecclesiasticum, quod, ex Pastoribus et delectis e fidelium multitudine Senioribus constans, e consessibus minoribus in maiores, quasi per gradus quosdam, assurgeret. Postquam uero nos, primi omnium, cum* Zelandiae *Ordinibus, ductu laudatissimi Herois,* Guilielmi, *Arausionensium Principis, armis sumptis, ad uindicandam ab illegitimis imperiis auitam libertatem, simul, quod pias Potestates decebat, ad subleuandam Ecclesiam, animum adiecimus, templa imaginibus purgata,*

emen-

emendatioris magistris doctrinae tradidimus, eosdem liberalibus e publico aerario stipendiis sustentauimus, statim inter pastores quosdam et Magistratuum plerosque ortae contentiones, cum illi quidem id, quod persecutionum necessitate inualuerat, regimen sine ulla mutatione retentum uellent, sibique ac senioribus potestatem omnem ferendarum legum Ecclesiasticarum, conferendique munera Ecclesiastica, uindicarent, hi, contra, mutatis temporibus, manente functionum discrimine, mutandam non nihil, censerent, formam gubernationis, quippe cum, ut ex uerbo diuino docet Belgica confessio, *non id modo munus sit Magistratuum, ut de ciuili politica conseruanda sint soliciti, sed et, ut operam dent tollendis adulterinis cultibus, praedicando Euangelio, propagando* Christi *regno, quod cum officium faciunt, Magistratus eosdem esse supremos, et ciuilium et Ecclesiasticarum rerum gubernatores, ac proinde nullum esse regimen externum, quod non supremo in Republica Imperio subordinetur, quia, ut fert insignis* Optati Mileuitani *sententia*, nos Respublica in Ecclesia, sed Ecclesia in Republica. *Huius sententiae cum esset fortissimus ac potentissimus* Arausionensium Princeps, *leges concepit, et easdem ab Ecclesiasticorum quorundam Obiectionibus uindicauit. Autor praeterea nobis et* Zelandiae *Ordinibus*

nibus fuit, ut eandem in curam toto animo incumberemus, uaticinatus, si hanc muneris nostri partem negligeremus, exitiale id Reipublicae atque Ecclesiae fore. In Mandatis, quae a nobis idem Princeps Arausionensium, *de exercitio collatae sibi potestatis, accepit, fuit illud quoque, ut, quae ad religionem pertinent, ordinaret, item, ne, Consistoria ulla esse, pateretur, nisi a nobis, aut Magistratibus, instituta. Verum haec omnia hodie euertuntur. Sunt, qui a ferendis legibus, quae ad ordinem, aut decorum Ecclesiae pertinent, ab ultima cognitione rerum Ecclesiasticarum ab Electione Pastorum ac Seniorum, Magistratus omnes, ipsasque summas Potestates, aperte excludunt, nihilque ipsis relinquunt, praeter executionem eorum, quae Ecclesiasticis placuere. Verbis facta congruunt. Habentur Ecclesiastici Conuentus, ab Ordinibus non indicti, immo, interdicti, honor Magistratuum, libellis et iactis in uulgus uocibus lancinatur, pluribus in locis, ubi dogmatum Controuersiae sunt nullae, uinculum Ecclesiasticae Vnitatis ob id abrumpitur, quod Magistratus, more ueteris Ecclesiae notissimo, assident Ecclesiasticis Conuentibus, et ad Electionem Pastorum ac Seniorum iuxta ipsos Pastores ac Seniores delegantur. Hac de causa, conquisitis signationibus, ad deserendos coetus ueteres plebs concitatur. Si obsistant*

Magi-

Magiſtratus, et peſſimi exempli ſeceſſionem probare nolint, ſunt, qui uim aperte minantur. Fuere et, qui intentarunt. Nos interim, gnari, quanto ampliora iura in ordinandis Eccleſiae rebus et deſignandis Paſtoribus exerceant, non Reges *tantum et* Electores, *Euangelicam ueritatem profeſſi, ſed* Comites *quoque* Germaniae, *et tum eiuſdem* Germaniae, *tum* Helueticarum *Ciuitatum, Rectores, quomodo* Geneuae *Seniores Eccleſiae non niſi ex Magiſtratuum numero eligantur ab ipſis Magiſtratibus, indignum arbitramur, nobis, qui pro tuenda uera religione, quantum uix quiſquam, fecerimus pertulerimuſque, pro multiplici beneficiorum genere has gratias rependi. Et, quanquam prudentiam* Tuae Maieſtatis *ſemper ſumus uenerati, nunquam tamen antehac ſatis animo concipere potuimus, tantum publicae autoritati periculum imminere a* Presbyteriali *iſta ſumma, imperio non ſubordinata, gubernatione, quantum iam pridem* Maieſtas Tua *uoce, in* Hamptonienſi *praeſertim Conuentu et libris editis, praedixerat, eamque ſecuti praeſtantes* Angliae *Theologi multis argumentis demonſtrauerant. Quanquam et hic olim naſcentis tum primum licentiae argumenta Princeps* Arauſionenſis *praeuiderat. Nunc uero, exaequante tot oracula triſti experimento, nihil habemus, quod prius accuſemus, quam diuti-*

nam

nam noſtram patientiam ac lenitatem. Interea tamen confidimus, DEVM OPT. MAX., *inſtitutorem legitimarum poteſtatum, qui* Hebraeis *Regibus ſupremam ſacrorum non functionem, ſed gubernationem, diſerte imperauit, eiuſque muneris negligentiam graui aſcripſit culpae, haud paſſurum, eripi, quod ipſe conceſſit, ac ſine quo neque Eccleſia florentem ſtatum retinere, neque Reipublicae ſecuritas in tuto eſſe, poteſt. Speramus quoque,* Tuam Maieſtatem,*non immemorem eorum,quae,* A. CIↃ IↃ XCVII, Edimburgi, *ſimili obtentu, a ſimili hominum genere, perpeſſa eſt, omnibus modis oſtenſuram, quantopere ſibi diſpliceant ſchiſmaticae ac ſeditioſae molitiones.*

Alteram partem malorum, quae Eccleſias noſtras exagitant, natam, diximus, e theologicis quaeſtionibus. Ita enim ſe res habet. Ab initio repurgatae apud nos Religionis, cum inter paſtores, tum in fidelium plebe, de Praedeſtinationis *Negotio, et quae huic cohaerent, uariatum eſt ſententiis. Aliis enim ea probata ſunt dogmata, quae a* Caluini, Bezae aliorumque, *autoritate non parum ſibi dignitatis conciliarunt, eadem nimirum, quae in* Anglia *defenderant uiri docti,* VVithackerus *et* Perkinſius, *alii, ab his diſſidentes, ſententiae ſuae laudabant non ſpernendos Autores,* Eraſmum, Melanchthonem, Bullingerum *atque alios.*

alios. Quanquam uero, in Geldria *quoque et* Frisia *non defuisse Pastores, qui posteriorem hanc sententiam tuerentur editis libris, apparet, tamen, in* Hollandia VVestfrisiaque *et in prouincia* Traiectina, *maior semper fuit ita sentientium numerus, partimque uiuunt adhuc, partim obierunt, professores et pastores, qui, ante annos triginta et quadraginta, hanc docendi rationem publice sunt secuti, nemine ipsis eam ob rem mouente litem. Quod si quando, in Conuentibus Ecclesiasticis, ubi priorem illam sententiam plures tuebantur, quidam Ecclesiasticas eo nomine censuras fratribus intenderent, nos, ante annos uiginti et amplius, autoritate nostra talibus censuris intercessimus, et ad Concordiam fleximus Pastorum animos. Eandem uiam secuti sumus, cum ex Academia, cui includi subtiliores istas disputationes, aequum rectumque fuerat, in Ecclesias latius serpsisset contentio, priorisque sententiae Defensores posteriorem, ut Sacris literis,* Confessioni Belgicae, *et* Catechesi Heidelbergensi *apud nos receptae, aduersam, accusarent, contra, se ac sua tuentibus aliis. Vnde nata est collatio, quae* Hagae, *coram nostro consessu,* A. CIↃIↃCXI, *est instituta. Cuius is fuit exitus, ut, sine ullo sententiarum praeiudicio, pacem et charitatem dissidentibus commendaremus iis decretis, quorum itidem*

dem exempla tranſmittimus. Confirmati ſumus plurimum Maieſtatis Tuae *literis, quas ipſi uiſum eſt ad nos mittere, Martio Menſe,* A. CIↃIↃCXIII. *Iis etiam literis,* Maieſtas Tua, *expenſis iis, quae in controuerſiam uocabantur, pro ſumma ſua prudentia monebat, experiundo ſibi cognitum, Diſputationibus Theologicis id genus Quaeſtionum uix poſſe terminari, magis e re ſore, ut publica autoritate ſopirentur, uetitis Miniſtris, eas diſputationes in ſuggeſtum aut ad plebem perferre, iuſſiſque, pacem colere, et, in iſta opinionum ac ſententiarum diſcrepantia inuicem ſe tolerare, ſaltem, donec, mature cognito negotio, autoritate publica aliter ſtatueretur. Addebat* Maieſtas Tua *compertum ſibi, neutram ſententiam ita deuiam, ut non poſſet cum fide Chriſtianae ueritatis, et cum animarum ſalute, conſiſtere. Similia ſuper hoc argumento ex Auguſto* Maieſtatis Tuae *ore ſe intellexiſſe, iam ante retulerant Legati Ordinum Foederatorum, qui in* Britannia *fuerant,* A. CIↃIↃCX. *Neque incognitum erat, cum pridem, in* Cantabrigienſi *Academia, eaedem quaeſtiones incaluiſſent, conceptas quidem* Lambethae *aſſertiones quaſdam, ſed nunquam iis acceſſiſſe publicam autoritatem. Et, cum,* A. CIↃIↃCIII, *a* Renoldo *eiuſque Sociis* Maieſtas Tua *oraretur, ut Corpori* Anglicanae *Confeſſionis pate-*

pateretur adiungi easdem assertiones, Maiestati Tuae *minime ex re uisum Ecclesiae, librum Confessionis farciri theologicis conclusionibus. Legebatur in alio libello,* Maiestatis Tuae *iussu, conscripto atque edito, rerum absolute necessariarum ad salutem non magnum esse numerum. Quare existimare* Tuam Maiestatem, *nullam ad ineundam concordiam breuiorem uiam fore, quam si diligenter separentur necessaria, et, ut de necessariis conueniat, omnis opera insumatur, in non necessariis libertati Christianae locus detur. Cum uero, in Decretis nostris prioribus, nonnulli requirerent certos* Tolerantiae *fines, ne, istarum disputationum obtentu, irreperent dogmata, aut, quae* DEVM *facerent peccati autorem, aut, quae gratiae uere gratuitae honorem delibarent, concepta est formula, quae, reiectis illis erroribus, quas Ecclesiae ueteres et reformatae damnauerant, tolerantiam disputationibus, in Collatione tractatis, tanquam limitibus quibusdam, circumscriberet, cum praecepto, ne quis in reliquis doctrinae partibus quicquam doceret, quod a receptis per Ecclesias reformatas sententiis dissideret. Haec quoque formula ad* Maiestatem Tuam *missa est, lectaque tum ipsi, tum insignibus* Angliae *Theologis. Rescriptum a Viro clarissimo, non consilium tantum* Maiestati Tuae *aliisque uiris*

grauissimis probari, sed formulam quoque ipsam. Apparere enim, id actum, ut a duobus scopulis, in hac doctrina aeque periculosis, hinc Manichaeorum, *inde* Pelagianorum, *populi auertantur, et in ea doctrina confirmentur, quae salutis nostrae proram et puppim, principium scilicet, progressum et consummationem, uni* DEO *ascribens, contemptum tamen bonorum operum non inducat. En igitur, Formula ad Ciuitates* Hollandiae *ac* VVestfrisiae *missa, multis probata, tum illius, tum huius, sententiae pastoribus, maiori parti Conuentus placuit, factumque ea de re decretum est, quod ipsum quoque* Maiestati Tuae *exhibemus. Accesserunt postea interpretamenta quaedam, quibus testati sumus, neutram nos partem praelatam alteri uelle. Impetrata haec, donec plenius res cognoscatur, atque interim* Confessioni *ac* Catechesi *saluam manere, quam obtinuerat hactenus, autoritatem, ne quid iis aduersum docere cuipiam liceat. In* Traiectina *prouincia, iam ante illud nostrum Decretum,* Tolerantia *super* Praedestinationis *controuersia, et quae huic adhaerent, Synodi Prouincialis consensu et Ordinum imperio, sancita fuerat, ut ex Canonibus, hic itidem exhibitis, uidere est. Nuper etiam* Transyluaniae *prouinciae Ordines pro* tolerantia *edictum fecere, quod ipsum quoque*

trans-

transmittitur. Confidimus quoque, a nobis uicinarumque Prouinciarum Ordinibus in hoc negotio nihil factum, quod alienum sit a piorum Magistratuum officio et certissima sententia Ecclesiarum Reformatarum, ut cuius clarissimi Doctores, conuenienter exactissimo Maiestatis Tuae *iudicio, controuersias istas, quae uersantur in explicando ordine decretorum* DEI, *quibus gratia et gloria praeparantur, aut culpae praecognitae praeparatur supplicium in conciliandis gratiae internis actionibus, ad omne bonum spirituale necessariis, cum libero uoluntatis assensu, in componenda fiducia diuini contra tentationes auxilii, quae pios unice consolatur, cum timore et tremore, in quo salutem nostram iubemur operari, retulerint non ad fundamentum, sed ad id, quod superstruitur, partim aurum et argentum, partim foenum et stipulas, eoque conuincerent, eiusmodi dissensiones non obstare, quo minus retineatur unitas Ecclesiae et Catholica communio, quam etiam his, qui tum circa ista, tum in pluribus aliis, diffident,* Augustanae Confessionis *Pastoribus gregibusque Ecclesiarum reformatarum Pastores et greges saepissime obtulerunt. Quare dolemus, acerbis orationibus et libris, perque coitiones, rem ad apertum schisma productam illis in locis, ubi nullae ostendi possunt controuersiae, praeter*

ter eas, quae Hagienſi *Collatione tractatae ſunt. Sunt, qui exiſtimarint, haſce controuerſias nationalis Synodi deciſione terminandas. Nos uero* Maieſtatem Tuam, *pro ſumma ſua tum in rebus omnibus, tum in iis praeſertim, quae ad ordinandum Eccleſiae ſtatum pertinent, ſapientia, expendere oramus, prius, An utilis ſit futura illarum controuerſiarum deciſio, deinde, an recte per nationalem Synodum id poſſit expediri. Ad prius quod attinet, rogatur* Maieſtas Tua *examinare, an credibile ſit, in iis controuerſiis, de quibus manifeſta eſt ueterum Patrum diſſenſio, de quibus inter Religionis inſtauratores conueniri non potuit, ac ne inter Pontificios quidem conuenit, praeſtari poſſe a noſtri ſeculi ingeniis, quod hactenus nulla ſecula praeſtiterunt, ut in tantae difficultatis argumento certum aliquid definiatur, in quo aut omnium, aut partis maximae animi acquieſcant an uero potius contenti eſſe debeamus illis canonibus, quos contra* Pelagium, Semi-Pelagianos, *et eos, qui ex aduerſo errabant, condiderunt* Africae *Epiſcopi in tribus* Carthaginenſibus, *unoque* Mileuitano *Concilio, et* Galli *in Synodo* Arauſiana, *quibus addi poſſunt ſententiae quindecim, ſiue* Auguſtini, *ſiue* Proſperi, *ad Capitula* Gallorum, *et illae, quas* Coeleſtinus, *Romae Epiſcopus, tranſmiſit. Et, an de cetero dicere non liceat, quod*

quod in eodem argumento dixit idem Coeleſtinus. *Profundiores difficilioreſque partes incurrentium quaeſtionum, ſicut non audemus contemnere, ita non neceſſe habemus aſtruere. Videntur enim, ſi quae aliae, hae certe quaeſtiones eius eſſe generis, quibus optimo iure applicetur illud* Auguſtini, *Sunt, in quibus inter ſe aliquando" etiam doctiſſimi atque optimi regulae catholicae" defenſores, ſalua fidei compage, non conſonant. Et" illud* Vincentii Lirinenſis, *Antiqua Sanctorum" patrum conſenſio non in omnibus diuinae legis" quaeſtiunculis, ſed ſolum, certe praecipue, in fidei" regula, magno nobis ſtudio inueſtiganda eſt et ſe-" quenda." Haec autem eo iuſtius ad noſtras controuerſias uidentur poſſe aptari, ſi recte conſiderentur ea, quae diſſentientium pars altera alteri conceſſit, quorum indicem* Maieſtati Tuae *mittimus, ut inde appareat, quam multa, in confeſſo poſita, diſputationes anguſto limite coërceant. Accedit, quod, per* Hollandiam *et* VVeſtfriſiam, *aliaſque nonnullas Prouincias, ea eſt multitudo aliter atque aliter de his quaeſtionibus ſentientium, tum Paſtorum, tum aliorum, qui aut in plebe ſunt, aut etiam in dignitatibus conſtituti, ut, utramuis in partem definitio ceciderit, laboratura ſit aut Eccleſiae autoritas, aut tranquillitas publica. Alterum, quod ad* Maieſtatis Tuae

perspicax iudicium deferimus, hoc est, An tutum satis sit, et concordiae omnium Ecclesiarum conueniens, controuersias, quae omes ferme Ecclesias sunt peruagatae, unius nostrae nationis Synodo determinari? Scit Maiestas Tua, *cui omnis Ecclesiae Historia est cognitissima, de unitate diuinae essentiae, et personarum Trinitate, de unica* Christi *persona, et duabus naturis, loquendi formulas, quibus detegerentur haeretici, et agnoscerentur recte sentientes, non nationalibus, sed uniuersalibus, Conciliis constitutas, et, si quando nationis unius conuentibus facti sunt dogmatici Canones, ut contra* Pelagium *eiusque reliquias, eos non ante ratos esse habitos, quam ad omnes Ecclesias missi, communis iudicii approbationem accepissent. Quoties aliter actum est, ferme uidemus, non abiisse id sine dispendio Catholicae unitatis, orta olim quaestione, An haereticorum baptismus uere baptismus esset? Nationalis* Africae *Synodus* LXXXVII *Episcoporum pronuntiauit, non esse. Aliis per orbem Ecclesiis aliter uisum est, et, cum earum praeualuisset sententia,* Donatistae *tamen illius Synodi autoritate schisma fecerunt insanabile. Ita et, cum, post oecumenicas Synodos,* occidentis *Ecclesia in Symbolo posuisset, Spiritum S. a Patre Filioque procedere,* orientalis *Ecclesia, indignata, adiectum aliquid*

For-

Formulae citra consensum communem, abrupit unitatis uinculum, quod nunquam ex eo bona fide restitutum est. Habemus et recens in Germania *exemplum, ubi, cum* Saxones *Theologi et Pastores librum confecissent, quem* Concordiae *uocabant, in quo multa de effectibus hypostaticae Vnionis naturarum in* Christo, *de modo praesentiae Dominici corporis in* Coena, *item, de his ipsis nostris Controuersiis, quae ad* praedestinationem *et* liberum arbitrium, *et* amissibilitatem status iustitiae, *pertinent, definierant, placuit Reginae* Elisabethae *et piis* Germaniae *Principibus,* Francofurti *conuentum instituere, in quo Legati ipsius Reginae, item Ecclesiarum* Galliae, Poloniae, Hungariae, Bohemiae, Heluetiorum *et* Belgicae *nostrae, communi consilio, Epistolam ad* Germaniae *Principes scripserunt, in qua ostendunt, recte ipsos facturas fuisse, si consilia sua contulissent cum aliis gentibus, quae eundem, quem ipsi,* DEVM *inuocant. Extat* Roberti Beli, *Legati Reginae* Angliae, *pia atque erudita ad Principes* Augustanae Confessionis *Oratio, in qua docet, ex peculiaribus definitionibus sequi Ecclesiarum distractiones, quod omnes tangit, ab omnibus tractari debere, si quid definiendum sit, indicendum conuentum, ad quem conuocentur omnes, qui reformatam religionem profitentur, cum creda-*

mus, Ecclesiam Christi *esse uniuersalem, et negotia, eandem concernentia, uniuersalia, et non particularia, esse oportere, et, propter communionem, quae inter membra Ecclesiae esse debet, non posse aliquod iudicium ferri in Ecclesiis* Germaniae, *quod non ad alios spectet et pertineat. Eadem ferme, eodem tempore, monuerunt Ecclesiae nostrae* Belgicae, *edito eam in rem praeclaro libello. Tam piis moderatisque consiliis cum non auscultarent Doctores* Saxonici, *sed paucarum Prouinciarum consensum subscriptionibus firmarent, secuta inde est illa, luctuosa nobis, lucrosa hostibus, Euangelicarum Ecclesiarum diuulsio. Quod ipsum satis graue nobis Exemplum esse debet, ne tale quid iterum committamus. Eo autem magis ad communem Euangelicarum Ecclesiarum statum pertinebit, quicquid de* praedestinatione *et adhaerentibus quaestionibus statuetur, quod* Augustanae Confessionis *theologi in his controuersiis nunc maxime pedem figant. Quare cauendum in primis uidetur, ne quos* Maiestas Tua, *Electores* Palatini, *apud nos quoque Princeps* Arausionensis, *totaeque Synodi, ad communionem reuocandas censuerunt, eos noua controuersorum dogmatum definitione longius a nobis alienemus. Neque illud silentio praetereundum, tam diu apud nos decertatis hisce controuersiis paucissimos esse Pastores, quos non suspectos habeat par-*

partium altera, quippe cum et ſingulorum, et integrorum, conuentuum praeiudicia extent, quae futuri iudicii autoritatem non leuiter infringant. Non eſt dubitandum, quin Maieſtati Tuae, *inter aſſiduas pro ſalute Eccleſiae curas, ſaepe inciderit cogitatio conuocandae Synodi generalis Eccleſiarum Reformatarum. Neque ſane cuiquam magis conuenit, in eo laborare, quam ei, cui inter emendatioris religionis Principes principem locum aſſignauit* DEVS. *Vtinam uero, ſicut aliis uirtutibus, ita hoc quoque negotio feliciter peragendo, illum ex eadem* Tua Britannia *diuinitus conceſſum Eccleſiae* Magnum Conſtantinum Tua Maieſtas *exaequet. Sane, non ad haec noſtra tantum, ſed etiam ad alia plura, Eccleſiae mala ſananda, praeſentius nullum eſſe remedium, monent eruditiſſimi Paſtores, monuit et nos ipſos, anni iam ſunt decem,* Fridericus, Elector Palatinus. *At, ſicut tum idem Elector exiſtimauit, medio tempore inter eos, qui in* Germania *ſuper his aliiſque capitibus diſſentiunt, conſenſum talem, talemque coniunctionem, ſtatui ac ſeruari debere, qualis* Sendomiriae *ſancita fuerat, quoniam omnes (uerba ſunt Electoris) unum fundamentum fidei et ſalutis habeant, ac, ſolius* Chriſti *gratia ſaluari ſe, credant, atque ita unius corporis membra ſint, cuius caput eſt* Chriſtus, *defe-*

ctus

ctus uero imperfectionemque mutuo tolerandam esse, certo consilio, id DEO *gratius et utrique parti utilius fore, quam pertinacem in schismate perseuerantiam, ita cogitandum* Maiestati Tuae *relinquitur, an non idem apud nos sequendum sit. Interea, cum non tam opinionum discrepantia, quam contentiosus docendi modus, animos et Pastorum, et plebis, exasperet, utile credimus, sine sententiarum praeiudicio, ex his, quae confessa sunt inter partes, aut alioqui satis certa, formulam aliquam sobriam atque moderatam constitui, quae paci et aedificationi, pro temporum ratione, optime conueniret, ad quam homilias suas Pastores confirmarent. In qua constituenda obseruandum in primis uidetur illud* Mosis, "*Quae „occulta sunt, penes Dominum* DEVM *nostrum sunto, at, quae reuelata nobis et filiis nostris, usque „in seculum reuelata sunt, ut faciamus omnia „uerba huius legis.„ Et affine* Pauli *Apostoli illud, „Ne quis sapiat supra modum, ultra, quam oportet, sed sapiat ad sobrietatem.„ Memorabilis est et* Angliae Tuae *Canon. "In primis uidebunt „concionatores, ne quid unquam doceant pro concione, quod a populo religiose teneri et credi uelint, nisi, quod consentaneum sit doctrinae V. et N. „T., quodque ex illa ipsa doctrina catholici Patres „et ueteres Episcopi collegerint.„ Proprie uero ad*

Ec-

Eccleſiarum noſtrarum ſtatum id pertinet, quod Vir eruditiſſimus, Hieronymus Zanchius, *ſcriptum reliquit*, “*Cum utraque pars diſſidentium*“ *cum ſcandalo Eccleſiae imprudenter et intempe-*“ *ſtiue inuehitur, debere mandare Principem, ut*“ *utraque pars contenta ſit locutione S. Scriptu-*“ *rae, item, ne pars altera alteram publice damnet,*“ *dum in libera Synodo legitime de ea re diſcepte-*“ *tur et definiatur. Hoc enim eſſe conſilium Apo-*“ *ſtoli, repetitum millies ab* Auguſtino *ad hoc pro-*“ *poſitum, Quotquot perfecti ſumus, hoc retinea-*“ *mus* (Chriſtum *ſcil. fundamentum.*) *Quod ſi quid*“ *aliter ſentitis*, DEVS *id quoque reuelabit, modo*“ *in eo, ad quod peruenimus, permaneamus.*„ *Nihil autem uerius, arbitramur, dici potuiſſe eo, quod* Maieſtatis Tuae *poſtremis ad* Ordines Foederatos *literis continetur, Nimis curioſarum eſ-*“ *ſe mentium, de* praedeſtinatione *ex ſuggeſtu diſ-*“ *ſerere. Neque tantum infructuoſas eſſe eiuſmo-*“ *di diſſertationes, ſed, loco ſolidae aedificationis,*“ *commoueri prurientes animos apicibus argumen-*“ *ti, et ſublimioris, et obſcurioris, quam in multi-*“ *tudinis captum cadat.*„ *Quanquam autem decreta noſtra, antehac, audito Paſtorum iudicio, facta, ad hos fines reſpiciant, tamen non deſperamus, quin, obſeruatis cautionibus iſtis, de propriore atque preſſiore aliqua regula poſſit conueniri.*

In

In qua constituenda multum nos iuuare posset et Maiestatis Tuae, *et* Britanniae *Theologorum, prudens Consilium. Et hoc quidem modo, arbitramur, non* Hollandiae *tantum et* VVestfrisiae, *sed et aliarum quarundam Prouinciarum, Ordines obtinere id posse, quo omnes omni ope conniti,* Tua Maiestas *hortatur, ut nimirum sopiantur tristes illae, proculque dubio tum in Ecclesiam tum in Rempublicam exitiosae, distractiones, quas controuersiae de* Praedestinatione *et ei affines attulerunt, saltem de eo, ut, dictum iam est, commune aliquod extet super iisdem reformatarum Ecclesiarum iudicium. Ea uero dogmata, quae uniuersali Ecclesiarum, aut ueterum, aut reformatarum, consensui repugnare, ex Synodis antiquis, aut ex Euangelicarum Confessionum, quas inter et nostra est, edita in hunc finem Harmonia, apparet, iudicamus, nullo modo esse ferenda, aut dissimulanda, quod et plurimis decretis testatum fecimus, multumque dolet nobis, dum illa tolerabilia, de quibus ante egimus, non tolerantur, ex schismatum licentia nasci Ecclesiastici ordinis euersionem, quae deinde efficit, ut multa minus tolerabilia irrepant. His autem euellendis, ut, quantum fieri potest, operam demus, satis intelligimus, nos, ratione eius, quod gerimus, muneris,*

Re-

Regum Regi et Domino dominantium obligatos.

Synodum Communem Foederatarum Prouinciarum, quam Nationalem uocant, quod attinet, ab ea iam olim complures Prouinciae animo fuerunt alieno. Primum, quia Prouincia unaquaeque ante aliquot ſecula proprias leges, propriaque inſtituta, ac proinde perfectam intra ſe Rempublicam, habuit. Cumque plures armorum ſocietate et arcto foedere inter ſe coniunctae ſint, uetera tamen illa Imperii iura minime permiſcuerunt, de Religione autem cautum uoluerunt nominatim, ut Prouinciae cuique eius ordinandae Salua maneret Libertas, aliarum Prouinciarum imperiis non obnoxia etc.

Sed Controuerſiae illae in *Belgio Foederato, Arminianos* inter et *Gomariſtas*, quae per mutuam tolerantiam ſopiri poſſe credebantur, magis magiſque, hac tempeſtate, exaeſtuabant. Neque enim tantum quinque illi Articuli *Remonſtrantium*, ſeu *Arminianorum*, ſub aeſtu erant contentionis, ſed etiam illa, quae Ordines ipſos tangebant, *de ſummarum imperio poteſtatum circa ſacra*, quam *Arminiani* Ordinibus uindicabant, *Gomariſtae*, contra, plerique uellicabant, et, praeter externam curam atque execu-

executionem, uix aliquid concedebant. Neque deerant, inter ipſos magiſtratus, ipſoſque Reipublicae Proceres, qui *inconteſtabile* ius in res Eccleſiaſticas Ordinum *Hollandiae*, arbitrium ad *Delegatos F. B.*, deferrent. Quae res poſtea magnis motibus anſam dedit. Vtraque enim pars litigantium *Angliam* in partes trahere conata eſt, haud dubie maximum momentum ac pondus, tum ob autoritatem Regis *Iacobi*, tum etiam Eccleſiae illius florentis. Et ſane, ſi, uerum fateri, conuenit, non ipſe tantum Rex, ſed etiam plures Epiſcopi, non prorſus alieni ab *Arminianorum* ſententia fuerunt. Producam, in eius rei fidem, *Ioannis Ouerralli*, doctiſſimi Epiſcopi Conuentrienſis et Lichtfeldenſis, Epiſtolas ueras ad H. GROTIVM.

IOANNES OVERALLVS
HVGONI GROTIO
S. D. P.

Clariſſime Domine,

Redditae mihi ſunt literae tuae, cum libro de Imperio ſummarum Poteſtatum in Sacra, et exemplari libri Thomſoniani, *de quibus ſingulis tibi gratias ago, de libro tuo potiſſimum, quem ſtatim raptim percurri, non minore delectatione, quam auiditate. Sed, quantum gaudii ex libro tuo,*

tuo, tantum doloris ex literis, percepi, quibus controuersias uestras, de Praedestinatione, *recruduisse, perque insanas callidorum hominum molitiones in schisma passim erupisse, intellexi. Quasi scilicet in illis scitis theologicae disquisitionis sita esset ipsa salus fidei catholicae. Narrabo tibi hac de re, quid, initio huius anni, dicere mihi et audire contigerit. Aderam forte* Serenissimo Regi *nostro, in postremis festis natalitiis* Christi, *Seruatoris, cum quaereret ex me de Archi-Episcopo* Spalatino, *qui paulo ante ad nos uenerat, num quos cum illo de rebus theologicis sermones habuissem? Vbi cum respondissem, habuisse me aliquos, et in his me quandam eius sententiam ualde probare, quam ille de uestris controuersiis, de* Praedestinatione, *dum per uos transiret, interrogatus responderat, non illas sibi uideri res fidei catholicae, sed disputationis theologicae, ideoque non esse permittendum, ut Concionatores hisce de rebus, publicis et aduersis concionibus, ad distractionem plebis, inter se contenderent, sed potius priuatis colloquiis doctorum, e liquidis Scripturae Sacrae et antiquitatis testimoniis, easdem componerent. Subiecit* Serenissimus Rex, *se eiusdem esse sententiae, uiderique sibi temerarium, de huiuscemodi quaestionibus diuinae* Praedestinationis *tam scrupulose homines contendere, tamque*

confidenter asserere, quasi, coelo delapsi, diuinis consiliis interfuissent. Quam grauissimam Serenissimi Regis sententiam Episcopi, qui audiuerunt, comprobarunt. Atque obiter haec hactenus. Quam breui remitti tibi librum uelis, cupio cognoscere. Episcopus Eliensis *in* Scotia *est cum* Serenissimo Rege, *reuersurus ad Michaelis, siue mense Septembri.* DEVM *precor, ut turbas uestras sedet, et laboribus tuis benedicat.* Londini, Iun. XX, CIↃ IↃ CXVII.

tui studiosissimus,
IO. OVERALLVS,
Episc. Conuentriensis et Lichtfeldensis.

IOANNI OVERALLO,
EPISCOPO CONVENTRIENSI ET LICHTFELDENSI,
HVGO GROTIVS.

Reuerendissime Domine ac Pater,

Exosculatus sum aliquoties literas, ex quibus, et te uiuere, et mei memorem esse, intelligo. Tomsonianum *librum, peruelim, edi emendatius. Ita enim meretur et argumentum, et in argumento autoris industria. Meam, de Imperio summarum* Potestatum, *diatribam, uelim, et legas diligenter, et iis, quorum iudicio aliquid tribuis, tradas legendam, seruesque, donec redibit* Eliensis · · *ac deinde collecta omnium Iudicia, si impetrari id potest, cum libro ad me redeant. Controuersias*
de

de Praedestinatione *magis magisque in schisma erumpere, est sane, ut scribis et dolendum, et iniquum. Atqui* Serenissimi Regis, *id uel maxime, ut scio, tuque nuntias, improbantis, autoritas obtenditur. Quasi, postremis ad Ordines epistolis, pullulare haereses, cum dicit, eo animo complectatur sententias a Caluino dissidentium? Mitto pietati tuae librum, qui Epistolas duas complectitur, alteram* VValachrorum, *qui* Caluinum *ferme sequuntur, alteram* Remonstrantium, *qui ad* Melanchthonem *accedunt propius. Ex eo libro, promptissimum erit, omnem controuersiae statum intelligere. Rogo, aduertas animum, si res tuae permittunt, et, qua potes, ueritati pacique ne desis. Ego* DEVM *precabor, ut te tuique similes, bono sanctae suae Ecclesiae, diu seruet. Vale, mi Pater.* IX Iulii, A. CIƆIƆCXVII, iuxta Calendarium *Roterodami.*

Tuae pietatis reuerentissimus,

HVGO GROTIVS.

IOANNES OVERALLVS
HVGONI GROTIO
Salutem in Christo.

Accepi literas Tuas, Clarissime Domine, cum responso Remonstrantium *ad Epistolam* VValachrorum, *legique libenter, et miror doleoque,*

esse tam multos, qui sententiam tam moderatam, tam piam et doctam, ferre non possint. Ita Parcarum tabulae uoluerunt. *Ego hodie dioecesin meam peto, in occursum* Serenissimi Regis, *per eam e* Scotia *redeuntis, qui, abiens, in mandatis mihi dedit, ut illi reduci ad* Conuentriam *adessem, zelotarum quorundam causa, qui in illa urbe morem Ecclesiae nostrae, Sacramentum corporis et sanguinis* Christi *de geniculis accipiendi, oppugnant, aut eum saltem colere et custodire recusant. Vbi, si* Eliensis *in comitatu Regio fuerit, tradam illi librum tuum,* de Imperio summarum Potestatum circa sacra, *uti rogas, sin prius a Regis comitatu in suam dioecesin diuerterit, remittam* Londinum *ad aedes eius, quam primum illuc redierit. Tu recte feceris, si literas ad eum eo nomine perscripseris, interea, dum ad urbem rediero, quod ineunte Octobri,* DEO *uolente, facturus sum, et te, praestantissime* GROTI, *et causam uestram,* DEO O. M. *commendabo precibus meis, nec alias uerbis factisque defuturus sum, si eam quocunque modo promouere potuero. Vale. Idibus Augusti,* A. CIϽ IϽ CXVII.

Tui studiosissimus,
IO. OVERALLVS,
Episc. Conuentriensis et Lichtfeldensis.

Interim *Galliae* Rex operam dabat per suos lega-

legatos, *Maurerium* et *Bossissium*, ut, per demonstrationes, ab his factas, A. CIƆIƆCXVII, XVIII et XIX, tam OO. Generales, quam Status *Hollandiae*, ad concordiam perduceret, ad declinandas turbas. Ea de causa GROTIVS, in Praefatione Apologiae, ita loquitur. *Rex Galliae, intellectis amicorum dissidiis,* Bossissium *ad ipsos allegat, qui consequenter his, quae per* Maurerium, *eiusdem Regis Ordinarium legatum, acta hactenus fuerant, auctor esset omnium, quae ad concordiam spectarent.* Hae uero demonstrationes proficiebant parum, *Arminianis* summarum imperium potestatum circa sacra cuique Prouinciae uindicantibus, cum Ordines, in rebus ad religionem spectantibus, semper sibi ipsi prospexissent. Contra, *Gomaristae* in dubium uocabant hoc ius Ordinum *Hollandiae*, Ordinibusque Generalibus ascribebant, ut, tali ratione, animi magis magisque exacerbarentur. Nec a parte Principis bene res euentura fuisset, nisi *Iacobus*, Rex *Angliae*, partibus Principis fauens, interposita autoritate sua, eo rem perduxisset, ut causa aliquantum differretur, donec primus ille ardor deferbuisset, Princepsque hac ratione occasionem nancisceretur autoritatem suam magis magisque stabiliendi. *Nisi, pro eo seruando, grauius desudasset Rex*

 Angliae,

Angliae, scribit Piasecius, *et ipsemet* Mauritius *propria industria, in herba, ut aiunt, oppressisset periculum, armis aduersae parti celerius ademptis, ac Synodo nationali, pro suo uoto, instructa etc.* Eo etiam facilius Regem Princeps partibus suis adiungebat, ut de *Oldenbarneueldio* premendo simul cogitationem susciperet, quoniam antehac regi persuaserat, *Oldenbarneueldio* acceptum esse ferendum, quod Rex uoti et sessionis, itemque locorum *Flissingiae, Brilae*, et *Ramecken*, A. CIↃIↃCXVI, fecerit iacturam, de quo pluribus infra. In Mandatis igitur dabat Rex legato suo, ut Ordines, nomine suo, rogaret amice, ut, instituta ocyus nationali Synodo, turbas, ob *Arminii* doctrinam nuper natas, intra prima sua principia diligenter suffocare contenderent, oratione sequenti.

ORATIO LEGATI
MAGNAE BRITANNIAE REGIS, AD GENERALES FOEDERATI BELGII ORDINES.

Equidem praeuaricationis in DEUM, *Regem, Dominum meum, et Vos, Illustres Ordines, crimen effugere non possem, si uos de publicis calamitatibus, quae uobis impendent, et uniuersali exitio, quod dissensiones Ecclesiis et Rebus publicis afferre solent, non commonefacerem. Rem enim eo dedu-*

deductam, uideo, ut, nisi mature prouideatis, a naufragio non procul absitis. Parum igitur mandatorum, a Rege, Domino meo, acceptorum, et officii mei ac iurisiurandi, quo, tanquam Consiliarius Ordinum, Prouinciis Foederatis obstrictus sum, memor essem, nisi ea, quae ad originem et progressum huius mali, totumque statum praesentem cognoscendum, facere, arbitror, uobis exponerem, ut de remediis adhibendis cogitationem mature suscipiatis. Etsi enim non ignorem, desperatis morbis, ut tradit Hippocrates, *in Aphorismis, medicinam adhibendam non esse, tamen, rem eo loco nondum esse, puto, quamuis proximum uideatur esse exitium, et periculum sit, ne, uobis cunctantibus, et malis quotidie inualescentibus, consilium omne sit inutile et fructu sperato careat. Quod igitur ad originem Controuersiae istius, quae nunc agitatur, attinet, certum est, diu ante tempora* Arminii, *qui nuper* Leydae *theologiae* Professor *fuit, errores quosdam irrepsisse, et capita quaedam de articulo* Praedestinationis *in dubium fuisse uocata. Nihilo minus status Ecclesiae pacatus et tranquillus fuit, usque ad tempora* Arminii, *ita, ut turbae et dissidia, in Ecclesiis reformatis excitata, propter toleratum de* Praedestinatione *errorem, nulli, praeterquam* Arminio, *accepta referri debeant, qui schismatis huius et*

factionis dux et autor. Ex cineribus ipsius exorti sunt non nulli, qui peculiares opiniones, quas ille, dum uixit, fouit, excludere, et palam in Ecclesiam inuehere, modis omnibus allaborarunt. Hi, cum uiderent, se erroneam suam sententiam, ordinaria uia, in coetibus Ecclesiasticis tueri non posse, ad politicos, nempe ad particulares Ordines Singularum Prouinciarum Foederatarum, confugerunt. Tunc, sublato nomine Arminii, Remonstrantes *dici, uoluerunt, et Orthodoxos* Contraremonstrantes *appellarunt, et, reluctando, excipiendo, replicando, nihil intentatum reliquerunt, ut aduersarios opprimerent. Iidem postea in gratiam Ordinum Prouincialium se insinuarunt, quorum fauore subnixi, officia et dignitates ambiuerunt, et, inuitis fere omnibus urbibus, tolerati ac promoti fuerunt. Theologi autem in concionibus insolenter admodum se gesserunt, et, sub uano praetextu quinque Articulorum, nondum satis examinatorum, an cum uerbo* DEI *congruant, multa falsa dogmata disseminarunt, multas calumnias, contra Ministros orthodoxos et fidos religionis reformatae antistites, excogitarunt, et uariis modis auditores ab ipsis abalienare conati sunt, denique in urbibus et alibi summum rigorem exercuerunt, reuocato, ab una quidem parte, odioso Inquisitionis, ab altera luctuosae afflictae Ecclesiae, nomine, Superio-*

periorumque autoritate abusi, se solos Magistratui obtemperare, praedicarunt. Contraremonstrantes *autem, tanquam seditiosos et quietis publicae perturbatores, insectati sunt, uoces ambiguas in populum sparserunt, magistratum ad arma capienda exstimularunt, praesidium sibi a seculari brachio externaque potentia quaesiuerunt, in quibusdam urbibus et Prouinciis copias conscripserunt, et uires undique ad sui defensionem contraxerunt. Haec, inquam, est origo, initium et progressus praesertim, calamitatum. Vigent in Ecclesia dissensiones, et errores. Vrbes dissidiis intestinis laborant, persecutiones recrudescunt, magistratus simultatibus, populus odiis, distractus est. Hinc turbae inter plebem, contentiones inter ueteres et nouos milites, effusio sanguinis humani, trepidatio subditorum, plausus et risus hostium, dolor et gemitus amicorum. Quoniam uero contraria iuxta se posita magis elucescunt, operae pretium est, considerare, quis fuerit harum regionum, ante sectam istam* Arminianam, *status. Summa erat inter Ecclesias et urbes concordia, una Magistratus uoluntas, mutuus in subditos amor, iudices aequitatis et iustitiae diligentem rationem habebant, milites erga omnes, hostibus exceptis, beneuolos se praebebant, omnes denique laetitia exultabant, cum uiderent manifesta benedictionis*

diuinae in has Prouincias indicia, hostibus ringentibus et amicis uobis gratulantibus. Quoniam igitur, praeteriti temporis memoriam recolentes, fateri cogimur, statum Ecclesiae tunc fuisse pacatiorem et feliciorem, quam nunc est, Remonstrantes *hanc meam commonefactionem, ut supra, non aspernabuntur, sed probabunt, atque operam dabunt, ut felix illud seculum renascatur. Non igitur pertinaciter opinioni* Arminii *inhaerendum, sed, trutina uerbi diuini in manus sumpta, explorandum est, utra opinio propius ad ueritatem accedat, aut, quomodo, et quibus conditionibus, utraque in Ecclesia* DEI *tolerari possit, prius sciendum, quis in hac causa iudex esse debeat. Magistratui certe politico potestas ista soli deferenda non est, ne* DEO, *quod* DEI *est, eripiatur. Quare, ne uel illi, qui in corpora nostra imperium habent, praetereantur, uel, quibus animarum nostrarum curam* DEVS *commisit, negligantur, unicum remedium superest, quo Ecclesia in huiusmodi casibus semper usa est, nempe Synodus Nationalis. Nam, cum malum ab una prouincia in aliam iam penetrarit, Prouincialem quidem Synodum uiam ad Nationalem parare, non autem malum, quod iam tantas radices egit, curare potest. Certissimum igitur remedium, et turbis istis componendis, atque omnibus malis eradicandis aptissimum, plerarum-*

que

que Prouinciarum et Regis ipsius iudicio, est Synodus Nationalis. Nolo esse curiosus in aliena Republica, neque iudicium meum interponere, quantum una Prouincia alteri deferre, aut omnes communi Reipublicae tribuere, debeant, hoc saltem dicam, cauendum esse, ne commune uinculum, quo omnes Prouinciae ab initio inter se colligatae fuerunt, dissoluatur. Vnio Vltraiectensis *fundata est in religione, nec est, quod quis dicat, relictam tunc fuisse cuilibet Prouinciae suam in religione libertatem. Nam id propterea factum est, ut pura religio reformata tanto magis cresceret, et propagaretur, non, ut noua introduceretur. Vnio, inquam,* Vltraiectensis, *asserendae et confirmandae Religionis reformatae causa, sancita fuit, tametsi Prouinciae, quae nondum erant ad Vnitatem Ecclesiae, qua iam fruuntur, redactae, tunc prorsus Contrarium senserint. Etsi uero inter Prouincias, de hoc Capite, quod ad Religionis puritatem spectat, conueniri non posset, tamen Regis autoritas minime est contemnenda, qui iam pridem omnes has difficultates perspexit, et de iis Ordines monuit, cum de* Vorstii *causa ageretur. Tunc enim aperte praedixit, nullum bonum fructum ex publicis* Arminianorum *Concionibus de* Praedestinatione *esse expectandum. Inde facile erat, iudicare de sincero suae Maiestatis erga Prouincias*

uincias et communem causam religionis affectu. Cuius salutaribus monitis et consiliis locus omnino dandus erat. Nihilo minus Rex postea nihil magis curae cordique habuit, quam, ut Ordines denuo per literas moneret, antequam in Scotiam *proficisceretur, ut, indicta Synodo Nationali, radicem omnium horum malorum euellerent. Verum ad literas ipsius, XIII Calend. April. datas, nihil hactenus responsum fuit, et res adhuc in incerto est. Rex postea, ab itinere suo reuersus, quamuis coelum mutasset, tamen animum non mutauit, sed in eadem erga Vos beneuolentia consistit. Quam ob rem Vos rogo, ut ad literas ipsius respondeatis, atque ita re ipsa demonstretis, quanti eius monita faciatis, et, quanto pacis in Ecclesia et Republica conseruandae studio teneamini.*

Quo euenit, ut factio Principis maius in dies caperet incrementum, et, quia militares copias omnes in sua manu habebat, imperitam plebem prauis propositionibus, de quibus accusabantur *Arminiani*, facile mouebat, cum plebs persuadere sibi non posset, Principem, qui, in gratiam communis uulgi libertatis, iam per longum temporis spatium, tanta subierat pericula, aliquid mali in mente moliri. *Arminiani,* impares se, conspicati, aduersariorum uiribus, et Synodo, quae instituebatur, diffidentes, praeuer-

uertendum periculo, autoratis hinc inde aliquot militum ſignis, cenſuerunt. *Vltraiectinorum*, *Leidenſium*, *Harlemenſium*, in primis, id conſilium erat, autoribus, ut ferebantur, *Ioanne Oldenbarneueldio*, Viro ſummae apud *Batauos* autoritatis, *Ioanne Vtenbogardo*, Presbytero Hagienſi, *Adolpho Valleo*, *Aegidio Ledembergio*, *Rumoldo Hogerbecio*, Syndico Leydenſi, H. GROTIO, Roterodamenſi, et aliis, qui, cuique Eccleſiae id iuris eſſe, contendebant, ut, pro ſuo arbitratu, paſtores ſibi legeret, quo, hac ratione, tam communem cauſam, quam ſuam priuatam conſeruationem et commodum, propugnarent, et Synodo Nationali ſeſe opponerent, urgentibus *Hollandiae* Rectoribus pleriſque, *Traiectinis* quoque et *Tranſiſulanis* et parte *Geldriae*, qui, plus nocumenti, quam emolumenti, ſuae regioni Synodum eſſe allaturam, credebant, metu malorum, quae ex definitionibus naſci ſolent. Idque non fruſtra. Quis enim, uitae ſanctitatem morumque integritatem inter Doctores Eccleſiae, in eiuſmodi Concilio, regnare, ſtatueret? Quis ſanctam, ſine affectibus pronuntiatam deciſionem, in eo expectaret, ea tempeſtate, qua in Eccleſia nihil, niſi accuſationes, damnationes, iurgia, diſſidia, partium bella, audiebatur. Hi etiam, qui illud ſibi boni imagi-

imaginantur, quod in Concilio isto omnium primo, praesentibus Apostolis, praesente uniuerso quoque Laicorum coetu, *Hierosolymis* celebratum est et decretum, discrimen ingens utrinque offendent. Nam in illo praecipuum erat, dictans ea, quae uera erant, ipse Spiritus S., qui in eorum decretis definiebat omnia et constituebat. Sed, ueritatem ad paucorum arbitrium referre, quippe quae altercando plerunque amittitur, eandemque in disputationis discrimen coniicere, ac pro eadem, tanquam pro aris focisque, certare, eam denique, non, quod uera, sed, quod res quaedam propria sit facta, propugnare, pro uictoriae gloria nihil sanctum, aut inuiolabile, ducere, si hoc est, ueritatem sequi, ego, me *Pilatum* uel *Gamalieli* praeferre, ingenue profiteor. Quod dum apud me recogito, nihil miror, *Gregorium Nazianzenum*, paulo reliquis sinceriorem, suo iam tempore, fassum esse, *Nihil fere sani esse ab his Conuentibus expectandum*, quatenus pro autoritate gestum, pro autoritate pronuntiatum, et, pro autoritate accusati, aut, causa uel plane non, uel non satis, cognita, sunt damnati. Sunt eiusmodi Consessus mali augurii, sunt publicorum maximorumque testes malorum. Quorum enim de recuperanda ualetudine desperare incipimus, ad

eos

eos curandos, uel e longinquo medicos accerſere ſolemus. Conſultatur, diſputatur, raroque inter medicos conuenitur, plurium calculus uincit, eo denique res perducitur, fateri ut cogatur aegrotus, medicorum ſibi multitudinem exitio fuiſſe. Laudationes non parcae haudquaquam ibi deſunt, multo minus machinae et fraudes, ſcopuſque uix unquam iuſtitia ac ueritas, nunquam uero non uis et licentia eorum, qui frena prenſant. Sed, quid opus eſt Conciliis, aut, quid Synodis talibus eſt opus ? Lites de religione aut eius ſunt generis, ut uel capita eius primaria, uel ſecundaria tantummodo quaedam, in ea ſpectent. Quod ad primaria attinet capita, non opus eſt Concilio, non Synodo, cum Scriptura S. eiuſmodi tricas iam ſatis ſuperque confutauerit, DEVSque O. M. clariſſime, immo, luce meridiana clarius, omnem ſuam diuinam uoluntatem humano generi aperuerit iam olim. Huic, ut unicae fidei normae, inhaerendum, et brachio haud indigebimus humano. Hanc Religionis normam qui ſequi detrectat, exeat e Republica mature, et bene ipſi precetur. Contra, ſi ſunt res ſecundariae, optime ſcio, plurimas collineare ad ſophiſmata et ſubtiliores quoſdam fines, qui a Clericis non nullis, inſolentia infla-

inflatis, et inquietis, saepissime maiores iactantur, quam reuera sunt, ut consultissimum hic sit, si Dominus territorii hos, per Politicos, alienos a partium studiis et prudentes, perque eiusmodi Theologos, quos *Paulus* in religione Christiana requirit, et quales esse debent, discutiendos curet. Hi partis dissentientis falsam opinionem redarguere possunt, et, si opposita his dubia nullius sint momenti, nec ulteriore digna disquisitione, Dominus territorii potestatem utique habet eminenti sua autoritate utendi, nocentique, immo, quod consultissimum est, utrique parti silentium imponendi. Profecto, si Principes, in plurimis religionis dissidiis, autoritatem, a DEO sibi concessam, adhibuissent, nec, inutiles litigationes tantopere irradicare, passi fuissent, multas procul dubio, scissiones intermissae, nec plures scintillae in ignes, aegre extinguibiles, toties euasissent.

Pars igitur altera ui perrumpebat, et, quanquam *Oldenbarneueldius Vltraiecti*, ciuibus consilium dederat, ut suum praesidium, in securitatem suam instructum, quodque, uigore priuilegiorum suae Prouinciae, quae Ordines cuiusque Prouinciae in *Vltraiectensi* unione sibi reseruauerant, retinere niterentur, Princeps tamen

men et eius amici, quibus *Oldenbarneueldius* tam erat infenſus, hunc conatum eſſe cum perduellionis crimine coniunctum, arguebant, Ordineſque permouebant, ut *Vltraiectinos* excubitores opprimerent, exarmataeque ciuitati Rectores darent, ab iſtis conſiliis alienos, conſpirationis incentoribus in uincula abductis, *Lugduni* quoque, *Harlemi*, *Amſtelodami*, *Dordraci*, *Delphis*, *Schidami*, *Brilae*, *Schonhouii*, *Gorcumi*, *Medenblici*, *Monachodami*, *Hornae* aliiſque in locis, Senatum *Arminianum*, Praeſides maxime ſinceros ac patriae fidos, remouebant ab officio, hiſque *Gomariſtas* ſurrogabant. Breui poſt tempore, Princeps, per Conuentum extraordinarium, ex octo uiris conſtantem, ſub nomine Ordinum, d. 22 Auguſti, A. C. CIƆIƆCXVIII, *Ioannem Oldenbarneueldium*, Aduocatum generalem, et Sigilli *Batauorum* Cuſtodem, in captiuitatem deduci, arcique *Hagae Comitum* includi, iubebat, et quidem conclaui eidem, in quo Archithalaſſus *Arragoniae*, *Mendoza*, fuerat olim detentus. Praemonebatur quidem *Oldenbarneueldius*, at ille innocentia ſua fidebat. Duo quoque genere nobiles uiri conabantur ipſum liberare, uerum hi ipſi in cuſtodiam ducebantur. Contra ea, Mandatum edebatur, ſine ſigillo tamen

et nomine, quo confirmabatur, *Oldenbarneueldium*, aliosque cum eo captiuos, iuste comprehensos esse, ut omne detrimentum, in Rempublicam alioquin redundaturum, mature auerteretur. Multorum tamen ea res in se oculos animosque conuertebat, neque aberat suspicio, FF. Ordinum iussu hos uiros fuisse in uincula coniectos, cum quidem *Oldenbarneueldius* Minister etiam ipse esset *Batauorum*, adeoque, saluo *Batauorum* iure, abripi ab illis in custodiam haudquaquam debuisset.

Eodem tempore, in potestatem suam redigebat *Hogerbecium*, urbis *Lugduni* Syndicum, insigni aequitate et peritia uirum, et GROTIVM nostrum, Syndicum eo tempore *Roterodamensem*. Idem accidebat paulo post *Ledembergio*, *Vltraiectensis* Prouinciae Secretario, qui, post aliquot dies, *Hagam* adducebatur, ut, una cum aliis, examinaretur, sed in custodia, ubi cultro se ipse iugularat, mortuus inueniebatur. Hanc uero temporum infelicitatem alii quoque sunt docti et prudentes Viri experti, docente *Vossio*, patre,[1]) quae res *Remonstrantium* plerisque animos fregit. Tandem appropinquabat fatalis ille Synodi dies, quo *Arminianos*

plane

1) *Epist. 236, ad I. Meurs. p. 271.*

plane pessundare moliebantur, *Synodum* hanc appellantes *Nationalem*, quasi *Belgium Foederatum* non esset unum corpus, unaque natio, et, hoc pacto, singulis Prouinciis, in eorum dioecesibus, ius atque imperium circa sacra, contra ius fasque, adimebant. Quod tam certum est, ut, cum Ordines Generales XVII Prouinciarum, *Bruxellis* olim congregati, exercitium Religionis Catholicae a *VVilhelmo*, Principe *Auriaco*, in Prouinciis suis expeterent, hic responsum illis daret, *Prouinciis hoc singulis competere.* Post pacem *Gandauensem* idem ille Princeps, rogatus a nationibus aliis, ut in *Hollandia*, *Zelandiaque*, in *Romanensium* gratiam, aliquid constitueret, respondit semper, *Nihil se eius rei, nisi uolentibus Hollandiae et Zelandiae Proceribus, posse.* Quid de Foedere *Traiectino*, A. CIↃ IↃ LXXIX, hac de re cautum sit, uulgo satis notum est. Id quod etiam ex iis, colligi potest, cum Ordines Generales *Belgii Foederati*, Synodum *Nationalem* metuentes, ne animi irritarentur magis, protestarentur, in sua Declaratione, se per Synodum hanc nequaquam conari iuribus et Priuilegiis Prouinciarum praeiudicare.

Conuenerant ad eam Synodum ex Foedera-

tis *Belgii* Prouinciis *Contraremonſtrantes*, numero propemodum ſeptuaginta, et ex ciuitatibus *Germaniae Heluetiaeque* eiuſdem ſectae legati, quos inter affuit quoque, a Rege *Angliae* miſſus, Archiepiſcopus *Londinenſis*, eiuſdem religionis. Rex *Galliae*, oratus ab Ordinibus *Hollandiae*, ut mitteret, aut permitteret uenire uolentes, ciues ſuos, neminem miſit, nemini, uenire, permiſit, immo, ſub poena capitis, interdixit, ne quis e ſuis eo proficiſci auderet. Ex altera uero parte, nempe *Arminianorum*, ſeu *Remonſtrantium*, homines omnino XIV, ex omnibus *Belgii* locis, eo conuenerunt. Inchoata igitur Synodo, praeſidente in ea *Ioanne Bogermanno*, paſtore Leouardienſi, *Arminiani* primum propoſuerunt, Subiicere ſe non poſſe tali Synodo, quae libera cenſeri non poſſet, cum in ea ſui aduerſarii praeſiderent, Iudicis ſimul et Actoris partes agerent, nec, impugnari, ſinerent, rationes *Gomariſtis* contrarias, ſed, pro arbitrio, poteſtate abſoluta, opinionem propriam aſſererent, eamque credi, iuberent, ac doceri. In quo non auditi, cum, interpellatione oppoſita, diſceſſum pararent, interdicto ſubſiſtere ſunt coacti. Continuatis, ad initium menſis Maii, ſeſſionibus, illa Synodus plures *Concluſiones*, aduerſus *Arminiana* dogmata, ſanciuit,

ciuit, eaque omnia damnauit, una cum quinque de *Praedestinatione* Articulis, (licet isti, non multo ante, iudicio Ordinum Generalium, fuerint approbati,) qui *Contraremonstrantium* doctrinae repugnabant. Nec aliud fortius argumentum *Reformatis* contra *Arminianos* suffragabatur, nisi, quod Reformatae Religionis uinculo, ab initio foederis sui, Prouinciae illae *Belgii* fuerint colligatae, uerendumque esset, ne, hoc disrupto, tota quoque compages Reipublicae illius dissolueretur una et collaberetur. Libertatem quoque Conscientiae, defensores isti, praesertim Orator *Angliae* Regis, in illis initiis, cautam fuisse omnibus, aiebant, non, ad nouam religionem introducendam, sed, ad Reformatam, tunc receptam, confirmandam potius et propugnandam. Durante quidem adhuc Synodo, Concionatores omnes *Arminiani* e suis cathedris fuerunt deiecti, eorumque loco substituti sunt *Reformati*, non sine labore armatorum in compescenda plebe, praesertim *Alcmariae, Hornae, Roterodami*, propterea tumultuante. Confirmabant Relationes publicae, istos homines uniuersos, ex Synodi Decreto, post octo mensium uincula, uehiculis impositos, summa cum festinatione, ne amicis quidem salutatis, neque ulla rerum sua-

rum ablata secum, ad fines usque *Belgii* fuisse abductos, unde maximam partem ad *Brabantos* sese et *Antuerpienses* contulerunt. Illud quoque refertur, *Goclenium*, Lugduni Batauorum, esse fassum, si ad Colloquium *Arminiani* fuissent admissi, futurum fuisse, ut aduersarii eorum caderent causa. Non possum, quin, missis aliis, hoc loco iudicia quaedam addam *Britanniae* Theologorum, in quibus docetur, qua uia modoque contra *Arminianos* sit processum, cum alioquin haud immemor sim, neque Synodi huius, neque *Oldenbarneueldii*, a me scribi Historiam, sed ea tantum, quae ad purgandum a culpa GROTIVM faciunt, in medium debere proferri.

Post discessium *Arminianorum*, Synodus ad fabricam *Canonum* accessit, quibus eam adiecit clausulam, ut, qui nollet eis subscribere, ab officio remoueretur. Quae durities non solum *Arminianis* crudelissima est uisa, sed Theologis etiam *Britannis*. Extat Epistola *Balcanqualli*, celebris Theologi, ad *Dudleium Carletonum*, legatum *Angliae*, in hanc sententiam confecta.

Illustrissime Vir,

Tandem operi nostro, de quinque Articulis, coronidem imposuimus. Quantum laboris, in ultimis

mis sessionibus, exantlauerimus, nemini, nisi experto, constare poterit, quamque mirum in modum se gesserint, in primis Praeses, uel caecus satis uiderit. Multum sane spem omnium de se fefellit. Quod ad Censuram Personalem, quae res est magni momenti, nihil nobis de ea innotuerat, nisi, ex ipso momento, quo praelegebatur, ac, quoniam Deputati, qui Hagam *cogitabant, diutius retineri non debebant, tota Synodus illi assentire necesse habuit. Medio tempore intra sessionem antemeridianam et pomeridianam ualde apud exteros allaborabant, quo isti censurae suffragarentur, sed nos quidem huic negotio non immiscuimus. Quod solum possum dicere, hoc est, nimis mihi durum uidetur, quemque qui singulis Canonibus non uult subscribere, munere suo moueri. Nunquam uetus Ecclesia, nunquam ulla Reformata, adeo multos Articulos reseruandos proposuit, sub poena excommunicationis. Nonne itaque crudele fuisset, si omnia pro Canonibus habita fuissent, quae illi uolebant? Exempli gratia, illud, de absoluta Necessitate aequalitatis naturae, ad nostram redemptionem conficiendam etc.*

Ceterum, quod ad Canones ipsos, ratione materiae, attinet, longa in primis quaestio fuit, cum circa Articulum primum, dum *Angliae* Theologi nullo modo in sententiam *Gomari*, siue *Supra-*

lapſariorum, condeſcendere uolebant, tum in primis circa Articulum ſecundum de *Vniuerſali Merito Chriſti*, et propoſitionibus generalibus, inde fluentibus, Euangelicis. Inde laudatus *Balcanquallus*, in Epiſtola ad *Nantonem, Anglum*, ita ſcripſit.

Diligenter admodum expoliendis Canonibus, quos nobis Deputati mittunt, incumbimus. Laboramus iam de ſecundo Articulo. Maxima Synodi pars ſuffragiorum numero nos eo adigere conatur, ut uniuerſales propoſitiones, quae in S. Scriptura et Reformatarum Eccleſiarum Confeſſionibus, de Morte Chriſti, *occurrunt, ad ſolas Electos reſtringamus. Nos, contra, tuemur, iſtas nec explicandas, nec reſtringendas, eſſe, multumque gaudemus, mandata, quae D. Legatus, nomine Regis, nobis dedit, tam exacte cum ſententia noſtra de ſecundo Articulo, quam ſubſcriptam Synodo dedimus, conuenire. Cenſemus enim, ita demum ſolidum ſufficiensque fundamentum ſubſterni praedicationi Euangelii, omnibus hominibus annuntiandi. Dein euitamus maximam partem ſcandali, aliter neceſſario* Lutheranis *Eccleſiis dandi. Tertio retinemus eaſdem phraſes et formulas, quibus Patres uſi ſunt, qui cum* Pelagianis *de eodem dogmate diſputarunt. Siquidem hic conſentimus, de ceteris ſatis moderate actum iri, ſpero. Si tamen Moderatio exterorum Theologo-*

logo-

logorum non obſtaret, ſane Canones conderentur, quorum ſimiles conſpicere, non eſſet datum. Neque enim ullum ferme Prouincialem Miniſtrum reperias, qui, ob rigidum aliquod effatum, a Remonſtrantibus *reprehenſus, illud huic, illiue, Canoni immiſcere non conetur, ut, hac ratione, ſententiam ſuam tueri poſſit. Quam primum de Canonibus ſtatutum fuerit, eos tibi mittam. etc.*

Tandem, cum *Remonſtrantes* Canonibus iſtis ſubſcribere nollent, damnata eorum Doctrina, in Perſonas quoque cenſura fuit lata. Pronuntiati enim primo fuerunt rei *corruptae Religionis*, ſecundo, *ſciſſae unitatis*, ſeu ſchiſmatis in Eccleſia, tertio, *grauiſſimorum ſcandalorum*, quarto, *intolerandae peruicaciae.* Cuſus inſuper fuit aureus nummus ab Ordinibus, cum inſcriptione, RELIGIONE. ASSERTA. IN. PERPETVAM. SYNODI. DORDRACENAE. MEMORIAM. Sed illi egregio Scripto ſe defenderunt hoc anno, et iniquum Synodi proceſſum in illo ob oculos poſuerunt.

Non poſſumus non hic ingenuam ſubiungere Confeſſionem *Theologi* cuiuſdam *Angli*, ex Epiſtola ad *Dudleium Carletonum*, M. Britanniae legatum. *Si*, inquit ille, *Remonſtrantes ſcriptis ſuis euulgarent, Sententiam, quam Praeſes pro-*

nuntiauit, non fuiſſe Synodi, non mentirentur. Iurisconſulti et Canoniſtae, qui multum circa formalia, in Concilio Tridentino *praetermiſſa, ſcripſerunt, minoris momenti exceptiones urgent, quam* Remonſtrantes *urgere poſſent. Praeterea nec tertia ſuffragiorum pars fuit interrogata, ex quibus Sententia ferri nequit. Nec Sententia ſcripto erat comprehenſa, et a Synodo approbata, et amarulentae locutiones, in Sententia expreſſae, nullius ſuffragantium uerba fuerant, ſi paucula quaedam excipias, ab unico ſolum homine probata.*

Vix crederes, quenquam reperiri poſſe, qui iniuſta condemnatione hominum, ſibi parium, delectaretur, et, poſt ereptas iis omnes dignitates, interitum tot miſerorum grauiorem reddere, anniteretur. Ac profecto caecus iſte Religionis ardor eſt ex rebus uel maxime deplorandis, qui, tantum abeſt, ut Chriſtianae Religioni ſit conformis, uix ut intelligi poſſit, qua ratione homines Chriſtiani in immanem eiuſmodi dementiam prolabi poſſint. Seruatorem enim noſtrum praecepiſſe, et inſtituiſſe excommunicationem, ſeu excluſionem, mendacium eſt, Foederis Noui ſcitis aduerſum. Nam, contra quos uſum habere debuiſſet? Num contra

tra infideles? At hi parum excommunicationem curassent Christianorum. An contra ipsos Christianos? At hoc fundamento aduersatur doctrinae Christianae. Erant ne *Arminiani* Christiani, pacem amantes? Cur ergo timendi, ut in Republica tolerari non possent? Accusabatur *Oldenbarneueldius*, cum asseclis suis, ipsos, tolerantiam suadentes *Arminianorum*, dissidium in Religione et Republica inferre uoluisse, quod tamen sapientissimus hic Vir perutile dignumque laude ducebat, non modo, ut omnia haec dissidia, tam in Scholis, quam in Ecclesiis, praeciderentur, sed etiam, ut eorum Ecclesia, non obstante dissensus ipsorum tolerantia, commode satis persistere posset. *Maiores nostri,* [1]) inquit GROTIVS, *ita sunt arbitrati, Rempublicam saluam esse posse, etiamsi nationes aliae Romanensem, aliae Reformatam, religionem amplexarentur.* Exemplo, hac in re, nobis esse potest cum aliorum cura laborque pius, uel Principum, uel Theologorum, tum consociatio illa, in Colloquio *Marburgensi* instituta, A. CIↃ IↃ XXIX, et A. CIↃ IↃ XXXVII, inter ipsum D. *Lutherum* et *Heluetiae* Theologos, repetita etiam A. CIↃ IↃ LXX, in *Sendomiriensi* Poloniae Conuentu, inter addictos Formulae *Augustanae*, et secta-

1) *Apol. c. 19.*

ctatores Formulae *Bohemicae* atque *Helueticae*, qui promiſerunt omnes, ſeſe, non obſtante utrinque de S. Coena diſſenſione, mutui fraterni amoris, ut homines Chriſtianos facere par eſt, rationem omni eſſe tempore habituros. *Auguſtini* uerba hic debebant expendi, *Sunt, in quibus inter ſe aliquando etiam doctiſſimi atque optimi Regulae catholicae defenſores, ſalua fidei compage, non conſonant.* Ita uidemus, Chriſtianos ueteres neque idem ſenſiſſe, neque docuiſſe, ſuper animarum origine ac ſtatu poſt mortem, antequam corpora reſurgant, aliiſque de rebus, non abrupto tamen, ob haec, fraternitatis uinculo. *Guil. Perkinſius*, inter Controuerſias, quae fundamentum ſalutis noſtrae inuiolatum relinquunt, ponit dogma de *Gratia Vniuerſali* et de *Libero Arbitrio.* *Pareus* etiam, inter Concluſiones, quae ad neceſſaria capita non pertinent, recenſet eas, quae ſunt de *Praedeſtinatione*, eius cauſis, atque affectionibus, de *Liberi* item *Arbitrii* Natura. Ecquis neſcit, quantis in *Belgio* motibus agitata nuper Quaeſtio fuerit de *Sabbatho*, quantis illa de *Coma?* Vtraque tamen euanuit, ſpreta a Republica, aut neglecta. Quae non uero, in Eccleſia etiam *Lutherana*, iam inde ab incunabu-

nabulis eius, ad hodiernum uſque diem, inteſtina diſſidia ſunt coorta? Seculo certe ſexto decimo, illae cum *Andrea Oſiandro* lites, cum *Stancaro*, cum *Interimiſtis*, quos uocant, et *Adiaphoriſtis*, cum *Maioriſtis*, cum *Samuele* item *Hubero* et *aliis*, diuiniorem coetum plus ſatis turbarunt, neque minus, ſuperiore ſeculo ſeptimo decimo, *Tübingenſium* iſtae cum *Giſſenſibus* controuerſiae, *Vittembergenſium* cum *Regiomontanis*, nominatim cum *Calixto*, cum *Muſaeo* aliiſque *Theologis Ienenſibus*, diſſidia item, ob *Ioannis Arndii*, *Henrici Mulleri*, et *aliorum*, ſcripta, licet ex his omnibus atque ſingulis plena et conſtans ſciſſio enata ſit haud ulla, cum hae potius aliaeque huiuſmodi controuerſiae deinceps ſua ſponte expirarint. Quis hodie putat, uiolari Religionem uetere illa et celebri, de *Antipodibus*, Quaeſtione, quam *Lactantius* et ceteri, qui Chriſtiani Patres appellantur, non fuerunt auſi errore, an impietate, abſoluere? Quis credit, intereſſe Religionis, *Vtrum Sol moueatur, an Terra?* Licet fuerint, qui illud magnis urſerint clamoribus. Sic, in Eccleſia *Romana*, propter opiniones diſcrepantes, quae emerſerunt, nominatim, ob litem Doctorum in ea Eccleſia, de *Maria, Virgine, an ſine peccato ſit, nec ne*, ſciſſio

nulla

nulla fuit orta. Hoc ante *Oldenbarneueldium* Senior animaduertit *Valentinianus*, Imperator, qui, etsi Christianam amplecteretur disciplinam, inclaruit tamen, ut *Ammianus Marcellinus*[1]) perhibet, hoc moderamine principatus, *quod inter Religionum diuersitates medius stetit, nec quenquam inquietauit, neque, ut hoc coleretur, imperauit, aut illud, nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id, quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, ut reperit.* Hoc uisum fuit *Aegyptiis*, ut strategema politicum, de quibus memoriae proditum est, stabiliendo imperio uariam excogitasse Religionem, ne conspirare omnes possent. Idem hoc probe *Midas* intellexit, qui, regno ad se translato, *Phrygiam* religionibus impleuit, teste *Iustino*,[2]) quibus per omnem uitam tutior, quam armis, fuit. *Iulianus* quoque, cum, aperiri templa, arisque hostias admoueri, statueret, ut dispositorum firmaret effectum, nonne diffidentes Christianorum Antistites, cum plebe discissa, in Palatium intromissos, monuisse dicitur, ut, ciuilibus discordiis consopitis, unusquisque, nullo uetante, Religioni suae seruiret intrepidus, *ut*, teste eodem *Ammiano*,[3]) *dissensiones augente licentia, non timeret unanimitatem postea plebis.*

1) *XXX*, *9*. 2) *II*, *7*. 3) *XX*, *5*.

plebis. Sed, quid ego haec commemoro exempla et teſtimonia? Rem potius ipſam ſpectemus. Quod, quaeſo, periculum Principi, aut Reipubl., ab opinione, aut ſecta, licet noua, dummodo non aliena ſit a bonis moribus, et uenerationi ſeruiat ſummi imperii? Nam, ſi perdendae ſit opportuna Reipublicae, non, quia noua eſt, prohiberi debet, ſed, quia noxia. Alioqui, quid fuit, quo ſe primi excuſarent Chriſtiani aduerſus immanes gentilium uexationes, ad quos utique doctrinam afferebant nouam et inuſitatam. Nec magis ſibi Princeps metuet a Nouitate, ſi non miſceat ſe litibus innoxiis, et a ciuili uita ac ratione imperii alienis, neque, ut uni proſit ſectae, alteram opprimat. Quid ſi uero ſuſpecti ſint conuentus, obiicias? At, qui ſunt integra uita, ſceleris expertes, niſi cogantur metu, latere nolunt. Taceo, addi his Arbitrum poſſe. Nec quicquam uetat, publice definiri coeuntium numerum, ſicut in *Bacchi* ſacris, cum ab Senatu R. indulgerentur, obſeruatum fuiſſe, ex *Liuio* intelligimus. [1]) Poteſt etiam caueri legibus, ne utrinque ſe damnent ſectae, neque contumelia afficiant, poſitis poenis, ſi quis contra feciſſe dicatur. Et hoc eſt, circa quod Lex humana agit. Si credis, circa diſpu-

1) *XXXIX*, 18.

disputationes uersari, erras. Quid ergo? Cauet, nec uult eos, quibus praeest, bonos facere, contenta est, si assequatur, ne alios afficiant iniuria. Adeo tota ad actionem spectat, et, cum uirtutem imperat, non uoluntate eam atque animo aestimat, neque, ut uirtutem, imperat, sed, ut actionem, Reipublicae utilem, cum uero uitium prohibet, non eius detestationem requirit, sed prohibet noxiam Reipublicae actionem, bonumque ciuem etiam eum censet, qui alterius est Religionis. Adde, non esse Legislatoris, omnia, quae DEO inuisa sunt, legibus punire. Nihil dicam de inclementia, auaritia, luxuria, inuidia, desidia, temeritate, ebrietate, intemperantia, libidine, quae non procul peccato esse, et a DEO obseruari, quis dubitat? Vbi tamen neque Rempublicam attingunt, nec alios laedunt, nonne effugiunt legum seueritatem? Quid turpius mendacio, quid periurio? Atqui de his silent iura, nisi aut Rempublicam iniuria afficiant, aut alios. Ceterum ad DEVM et mendax, et periurus, remittitur. Extra forum ciuile uersatur certe oppressio Religionis, cuius proinde fines Princeps transilire non debet, cum homo sit, non DEVS. Dominium eius, corporis circulo terminatur, ultra quod ut non procedit, ita conscientiae duros miserae serui-

tutis

tutis compedes haud affiget. Quod olim egregie demonſtrauit Imperatori *Valentiniano Ambroſius*, Mediolanenſis Epiſcopus. Cum enim Imperator ſuauiſſimis *Symmachi* perſuaſionibus aures beneuolas praebuiſſet, cultumque Idololatricum, aliis licet renitentibus, ex orco in Eccleſiae pomoeria reducere anniteretur, ab *Ambroſio* haec ad eum perſcribebantur. *Cum a Te, Imperator Chriſtianiſſime, fides* DEO *uero ſit exhibenda, cum ipſius ſit fidei ſtudium, cautio atque deuotio, quo modo, miror, aliquibus in ſpem uenerit, quod debeas aras diis gentium tuo reſtaurare praecepto, ad uſus quoque ſacrificiorum praebere ſumptum. - - - Nihil maius eſt Religione, nihil ſublimius fide. Si ciuilis cauſa eſſet. diuerſae parti reſponſio ſeruaretur, cauſa religionis eſt, Epiſcopos conuenio. Valentinianus*, Senior, *Valens* et *Gratianus*, tres inuictiſſimi Imperatores, probe aduertentes, nullum ſibi ius in conſcientiam competere, nullamque religionem conſcientiae poſſe obtrudi, in ſuis quidem literis ad Epiſcopos *Aſiaticos*, fidem, quam in *Nicaeno* Concilio Patres profeſſi fuerant, et, ipſis retinendam eſſe, mandarunt. Verba ipſorum haec ſunt. *Hanc* (Fidem Nicaenam) *praedicari, Maieſtas noſtra praecipit, ſic tamen, ut non dicant aliqui, ſequimur religionem Imperatoris,*

K *hanc*

hanc terram gubernantis, illum non attendentes, qui de ſalute mandata nobis dedit. Euangelii quippe DEI *noſtri uox eſt, quae hanc habet ſententiam, Reddite, quæ ſunt Caeſaris, Caeſari, et, quae ſunt* DEI, DEO. Nec minus memorabilis diſputatio eſt Epiſcoporum cum *Conſtantino*, Imperatore, de hac materia habita. Cum enim *Conſtantius*, Imperator, Epiſcopis ſeuere iniungeret, et ex Imperatoria autoritate imperaret, ut omnes condemnationi publicae *Athanaſii*, Epiſcopi Alexandrini, ſubſcriberent, uno omnes ore reſpondebant, *Eſſe hoc contra Canonem Eccleſiae.* Contra, Imperator excipiebat, *Quod ego uolo, pro Canone ſit.* Sed ad hoc omnes Epiſcopi apte regerebant, *Regnum non ipſius eſſe, ſed* DEI, prout recenſet *Athanaſius.*[1]) *Religionis cultus, ut eſt inuiſibilis et ſpiritualis, ita nec uiſibilibus ac corporalibus ſuppoſitus eſſe poteſt iniuriis, nec capax uiſibilis et externae cuiuſdam defenſionis*, ſcribit *Hortlederus.*[2]) Placet egregium hac de re iudicium *Bodini*, qui, de Rep. L. IV, c. 7, ita ſcribit. *Si princeps aliquis, certiſſimus de lege diuina, deque uera religione, aſſenſiones animo comprehenſas habeat, ſubditoſque, opinionum uarietate ac multitudine ſectarum diſtractos, in ſuam pertrahere uolet religionem, uim amouere, oportet. Nam, quo*

1) *Epiſt. ad ſolit. uitam agentes, Oper. Tomo I, pag. 831.*
2) *Diſput. de Iuſt. Bell. aſſ. 2.*

quo grauiora ſupplicia irrogabis, eo minus profi-cies, cum ea ſit in hominibus inſita uis ac natura, ut, ad aliquid aſſentiendum, ſponte duci, uelit, cogi, nolit. Haec mea fuit ad Eliſabetham, *Anglorum Reginam, et ad Optimates Seniores, oratio, cum de* Campiano *Ieſuita, deque Catholicis, quaeſtiones capitales haberentur.* Conſpectui etiam ſubditorum diuerſae religionis ſi proponantur uaria, eaque truculenta, tormentorum genera, rigidae immanium poenarum exactiones, furiales templorum deſtructiones, cruenti ſacerdotum laniatus, terrorem quidem haec omnia incutere, affirmarem, coactionem autem, et diuerſarum religionum exoptatam abrogationem, efficere, negarem. Quamuis enim ſubditi externe peragerent, quae ad religionem principis facere uidentur, attamen intus et in cute iidem, quales antea fuerunt, permanebunt. Hinc Ilias illa inſuperabilis malorum, hinc fons uenenatiſſimus ſimulationum et diſſimulationum, perpetuis ſimultatum occultarum fluctibus ſtillans, ſcaturiet, fraudumque erunt omnia plena. Vbi enim turpiſſima tot hominum ſubleſtae fidei propudia inueniuntur, ibi etiam, ſub uerae amicitiae ſimulacro, tam uaria cuſtodiuntur offendicula, ut, nebulam eorum ſi perſpexerit princeps, cui tuto credat, uix ſit inuenturus.

turus. Neque etiam periculis caret haec ſimulatio, ſecundum illud *Ouidii,*

Tuta frequenſque uia eſt, per amici fallere nomen.
Tuta frequenſque licet ſit uia, crimen habet.

Regum enim opes ſaepius aſſentatio, quam hoſtis, euertit, teſte *Curtio*, [1] nullaeque ſunt occultiores priuatis inſidiae, quam hae, quae latent in ſimulatione officii, iudice *Cicerone*, Orat. Verr. 3. Quod *Plinius* ita, illuſtrat. *Periculoſiores ſunt fontes, qui, limpidis aquis blandientes, oculis tamen perniciem afferunt, minus formidandi, qui ipſa ſpecie teſtantur, aquas eſſe fugiendas. Ita difficilius uitantur mala, quae, boni praetextu, fallunt.* Omnia ſiquidem in Republ. ſimulate, adeoque fraudulenter, a talibus ſimulatoribus peragentur. Sic homagium praeſtandum praeſtabunt, ſed ſimulate. Si quid in Principis et Reipublicae emolumentum peragendum, peragent, ſed tecta infidelitate. Quid boni ſincerique ab his Princeps et Reſpublica poſſet expectare? Omnia tandem negotia Reipubl., cum publica, tum priuata, peſſundabuntur. [3] Obtingit illis ſimulatoribus, una cum ingenuis (animos enim perſcrutati datum haud eſt) illud, quod obtigiſſe *Tiberio*, refert *Tacitus*, ut,

1) *VIII, 5.* 2) *H. N. XXXI, 2.*
3) *Conf.* Arniſaeus, *de Iure Maieſt. L. II, cap. 3.*

ut, in illis etiam rebus, in quibus nulla ſimulatio eſt, ſimulatio tamen ſubeſſe putetur. Omnia ergo in tali Republica incerta erunt, et Princeps, ubi pedem figat, ne in ipſis quidem ſacris iureque iurandis, inueniet.

Neque ab huiuſmodi ciuibus Princeps eſt tutus. Nam, ut ſancta religionis obſeruatio et inhibita uiolatio animos ciuium et Principis adamantino uinculo coniungit, amoremque conciliat ſubditorum, ita huius uinculi diuulſio affectum ſubditorum erga Principem tollit. *Omnis humanae ſocietatis fundamentum conuellit, qui religionem tollit, aut ex animis hominum euellit*, ait *Plato*, de Republ. L. II. Perit enim hoc modo apud ciues erga Principes fides et beneuolentia, quae Principi ad tuendam autoritatem incolumitatemque uel maxime neceſſaria eſt. *Nam, fruſtra ſe terrore cinxerit Princeps, qui ſeptus charitate non fuerit*, inquit, *Plinius Secundus*, Panegyr. in Trai. Ciues enim, dum, religionem ſupprimi, uident, truculenta animo uerſant, et, ſiue palam, ſiue clam, fiat, parum illi curant, unde nuſquam erit tutus Princeps, qui de amore ſubditorum non eſt tutus. Neſcit, an, hoſte regionem inuadente, ſubditi turmatim accurrant, hoſtem ſubleuent, uiam ei ſternant, propugnacula dedant, et in ipſos Principis milites

ſaeuiant. Oritur proinde apud ſubditos ex diffidentia odium, ex odio ſimultas, ex ſimultate ſeditio, ex ſeditione rebellio, ex rebellione clades, quae, quamcunque partem feriant, tandem tamen Princeps damnum ſentit, unde ruina ipſius regni ſenſim paulatimque appropinquat. Hoc expertus eſt *Valens*, Imperator, qui, hac Religionis ſuppreſſione, non modo regnum ſed uitam quoque ſuam, dedit in caſum. *Valens* enim feruidus erat *Arianiſmi* ſectator, aliosque tales eſſe, uolebat, unicam religionem *Arianam* in ſuo Imperio, quam rectam ac ueram eſſe, credebat, tolerare, reliquis extirpatis, contendens. Dehortabatur eum *Themiſtius*, Conſtantinopolitanae urbis praefectus, his uerbis. *Quamuis ſint uariantes ſententiae de* DEO *apud* Graecos, DEVM *tamen, tam diuerſa ac diſpari opinionum ratione, ſuam uelle gloriam illuſtrare, quo ſinguli diuinam Maieſtatem magis reuereantur, quod non ſit procliue cuilibet, accurate* DEVM *cognoſcere.* Sed fruſtra. Eius nimirum iuſſu, non nulli Confeſſores, *Antiochiae*, in *Oronte*, flumine, ſubmerſi, et Presbyteri, numero LXXX, ob religionis libertatem ei ſupplices, uiui ſunt cremati. Neque uero integris etiam Eccleſiis, nempe *Thracicis*, *Dacicis* et *Pannoniis*, pepercit, donec iſta malorum lerna in publi-

cum

cum prodiret. Exorta enim ſunt, ex hac religionis oppreſſione, bella ciuilia et inteſtina, quae Imperii uires exhauriebant, ut externo hoſti debite reſiſtere Imperator non poſſet. Quem alium ergo exitum, cum *Valenti* Gothica gens, ab ipſo *Arianiſmo* infecta, bellum inferret, expectare quis tum potuiſſet, quam ſiniſtrum funeſtumque. *Valens* enim, beneuolentia ſubditorum nulla ſtipatus, fugabatur, milites eum plane dereliquerant, unde, ſolus et nuſquam tutus, in tugurium ſeſe recepit, in quo ſe ab inſultibus hoſtium tutum fore, putabat. Sed, inuentus, proditione, an fortuito, incertum eſt, igne iniecto, miſere periit. Conſimile fere quid, in *Belgio*, Principi Arauſionenſi, *Mauritio*, accidiſſe uidetur. Conſpirabant enim aduerſus hunc Principem ex *Arminianis* nonnulli, et, quamuis aperiretur iſta conſpiratio, autoresque eius poena ſequeretur, Principem tamen ingens quidam manebat contemptus, cumque paulo ante nemo non cupidus fuiſſet eum uidendi et omni honoris cultu proſequendi, ad extremum, confirmante *Beni. Aub. Maurerio*, tantum non omnes conſpectum eius refugerunt, immo, teſte eodem, Principem, forte *Gorcumi* forum tranſeuntem, nemo quiſquam ſalutauit. Quod quidem num res illa *Barne-*

ueldiana effecerit, an *Arminianorum* expulſio, an res utraque, Lectoris relinquo coniecturae. Illud uero, ex eiuſdem *Maurerii* Memoriis, plus ſatis conſtat, Principem, contemptione hac animaduerſa, ſpe quoque omni ſummae poteſtatis in *Belgio* potiundae deiectum, in tantum incidiſſe moerorem, ut eo tandem extingueretur. Haec mala Religionum oppreſſio ſecum uehit, turbaturque ſemper Reipublicae nauis, ubi haec ancora eſt mutata. Contra, ſi Princeps diuerſitatem religionis eiuſque libertatem ſubditis permittat, nulliuſque conſcientiam laqueis oppreſſionis ad aliquam religionem aſtringat, Reipublicae florentem ſtatum, religionum diuerſitate non obſtante, promouere, et promotum in ſummo ſplendore conſpicuum reddere, poterit. Regnum *Turcicum* diuerſitate religionum prae aliis regionibus abundat, ubi ſedem ſuam habent *Gentiles*, *Idololatriae*, *Perſae*, *Iudaei*, *Georgiani*, *Circaſſii*, *Mengrelii*, *Coptitae*, *Abeſſini*, *Armenii*, *Maronitae*, *Melchitae*, *Iacobitae*, *Neſtoriani*, *Graeci*, *Moſcouitae*, *Lutherani*, *Reformati*, *Sociniani*, *Papicolae* et *alii*, uix nomine quidam noti. Hi omnes ſuam religionem ſeruant. *Turca quippe, pacto tributo contentus, modo* Mahumedanae *ſectae non contradicant, libertatem religionis permittit*, ut

ait,

ait *Ed. Brereuodus,* [1]) Hinc, fidem Christianam ibi profiteri, tuto licet. [2]) Memorabile est, quod de *Turcarum* Imperatore, *Solymanno,* ex *Leuenclauio Camerarius* refert, eum talia protulisse. *Quemadmodum uarietas herbarum non solum nihil obest, sed mirifice oculos et sensus recreat, sic in Imperio meo diuersa fides et religio potius usui est, quam oneri, modo pacate uiuant.* [3]) Quamuis ergo haec tolerantia diuersissimarum Religionum in imperio *Turcico* obtineat, ex ea tamen illud non coarctatur, sed manet amplissimum, per tres mundi partes dispersum. Cum enim Princeps dissentientes, qui in sua religione eiusmodi principiis gaudent, quae seditionum flabra esse possunt, certis legibus et oculata animaduersione constrinxerit, ut nihil in rebus ciuilibus contra maiestatem Principis tentare possint, magni alicuius momenti malum, quodue non facile possit auerti, Princeps non habet, quod pertimescat. Interim securitati Principis nihil exinde decedit (quod bene *Midas* sciuit, quem supra memorauimus,) sed, tales tolerando, uires acquirit et floret. Imperatores Romani, *Ethnicismo* addicti, quanquam alias, easque uarias, sub suo imperio religiones

 habe-

1) *Scrutin. Religion. p. 5.*
2) *Vid.* Hottingerus, *Hist. Orient. Lib. II, cap. 2.*
3) *Parte I Hor. Succis., cap. 58.*

haberent, neminem tamen, primis temporibus, ui impulerunt, ut Diis *Romanorum* tutelaribus ſacrificaret. Quamuis etiam *Iudaeorum* Domini fuerint, qui *Paganiſmum* odio ardentiſſimo proſequebantur, neque illos tamen ui ad *Paganiſmum* compellere uoluerunt. Nam, cum *Hyrcanus* et *Ariſtobulus* de Principatu inter *Iudaeos* diſceptarent, *Pompeius*, tanquam arbiter, illum *Hyrcano* adiudicauit. Id autem aegre ferens *Ariſtobulus*, urbem *Hieroſolymitanam* armata manu cepit. Factum ergo eſt, ut *Pompeius* urbem exercitu obſideret, occuparet, ac iure belli, retineret, unde, ex eo tempore, *Iudaeorum* gens facta eſt *Romanis* uectigalis, apud *Euſeb.* Hiſt. I, 6. Quamuis igitur ab *Romanis* ſubiugatus fuerit populus *Iudaicus*, nihilo minus libertas ei religionis fuit conceſſa, immo, quod mireris, haec libertatis poteſtas tanta fuit apud *Iudaeos*, ut alios populos hac in parte anteirent. Nam, crimen olim erat, ciuem *Romanum* interficere, ſed hoc *Iudaeis* erat permiſſum, ſi *Romanus* eorum ſacris nimis appropinquaret. Hanc poteſtatem ſingularem et libertatem religionis eximiam, ingrato animo a *Iudaeis* agnitam, eis olim exprobrabat *Titus*, ita eos affatus. *Nonne Vos, o, ſceleratiſſimi, cancello ſanctum locum protexiſtis? Nonne literis*

Grae-

Graecis et nostris incisas tabulas constituistis, quibus, ne septa cuiquam transgredi liceat, edicitur? Nonne eos, qui transissent, quamuis Romanus quis esset, uobis, necare, permisimus? Haec, quamuis maxima fuerit religionis libertas, *Romani* tamen Imperii felicitati derogare nihil potuit, adeo, ut ipsi *Romani* de sui imperii amplitudine gloriarentur, teste *Arnobio*, initio Libri III contra Gentes.

Postquam autem Imperatores *Romani* tolerantiam cum oppressione permutarunt, factum est, ut eorum et imperium, et religio, decresceret. Christianis enim libertas adimebatur Religionis, et furor Imperatorum in miseros Christianos effundebatur. Inde Christianorum erat miserrimus status et conditio plane indigna, quam Ethnicorum oculis *Arnobius* his subiicit uerbis. *Vos ipsi, cum libido incesserit saeua, exuitis nos bonis, exterminatis patriis sedibus, irrogatis supplicia, capitaliter torquetis, dilaceratis, exuritis, et ad extremum nos feris et belluarum laniatibus obiectatis?* [1]) Similiter *Ecclesia Gallicana* conqueritur, ad Ethnicam religionem sese cogi, uociferationibus, plagis, uiolentis tractibus, lapidum proiectionibus, carceribus, compedibus,

1) *L. I aduersus Gentes, pag. 19.*

bus, cathedris ferreis, ſecuribus, trabibus, tympanis, gladiis, retibus, ſtigmatibus et flagris, apud *Euſebium*,[1] Sed haec ipſa uiolentia cultioribus diſplicuit gentibus, quod, omnis mali fore cauſam, praeſagiebant. Exprobabat hoc ipſis *Tertullianus*,[2] *Tales*, inquiens, *ſemper uobis inſecutores, iniuſti, impii, turpes, quos et ipſi damnare conſueuiſtis, et a quibus damnatos reſtituere ſoliti eſtis.* Ipſe *Plinius*, Epiſtola ad Imperaterem *Traianum* perſcripta, uim hanc diſſuaſit, tanquam minus profuturam. Cui *Traianus* ita reſpondit, *Genus Chriſtianorum inquirendum quidem non eſſe, oblatos autem puniri, oportere*, teſte *Tertulliano*,[3] Ex quibus patet, *Traianum*, rationibus *Plinii* ciuilibus permotum, de priſtina ſaeuitia aliquantulum remiſiſſe. Subſequentes autem Imperatores, dum, oppreſſionem religionum magis magiſque exercere, pertenderunt, felicitatem et religionem *Romanam* eneruari, ſuamque una ignominiam attrahi, ſenſerunt, id quod tempora potiſſimum *Maximini*, ſaeuiſſimi religionis Chriſtianae hoſtis, luculenter declarant. *Maximinus* enim, primus ex Imperatoribus, fere omnium infenſiſſimus, impiiſſimus, famoſiſſimus, ac DEO certe ſupra modum inuiſus, Tyrannus publicis edictis declaratus eſt, et, quaecunque

1) *H. E. V, 1.* 2) *Apolog. cap. V.* 3) *de Perſec. Lib. I, cap. 2.*

cunque literarum monumenta, in illius ac libeberorum eius honorem, per ſingulas ciuitates, erecta proſtabant, in terram deiecta protritaque ſunt, obſcuro colore obducta et denigrata, uix ut quicquam in iis dignoſci poſſet. Idem factum eſt ſtatuis, quotquot in honorem illius ante fuerant erectae, riſui deinceps omnium et illuſioni expoſitis, cognatis etiam Tyranni, qui antea, per inſolentiam, cunctos mortales ſpernebant, et eius liberis, quos iam imperialis ille honoris, tabularumque et inſignium publicorum, ſocios reddiderat, ſupplicia, cum extrema ignominia, perpeti coactis, prout teſtatur *Euſebius*, [1])

Religio tandem pagana, quae profundas et late ſerpentes egerat radices, hac ipſa uiolentia eſt eradicata. *Olim quidem ubique Delphica, Dododonaea, Boeotica, Lycia, Aegyptiaca, Cabirorum, oracula impoſturis uaticiniorum ſcatebant, Pythica apud homines in admiratione erant*, ait *Athanaſius*, [2]) Sed, poſtquam Imperatores Ethnici ferro et flammis Religionem Chriſtianam extirpare inſtituerunt, factum eſt, ut ueſaniae Ethnicae deſinerent, neque fatidicus ſupereſſet ullus. *Nullae igitur diuinationes ad Caſtalias aquas, nullae ad Colophonium fontem, nihil loquitur*

1) *H. E. X, 11.* 2) *Orat. de Incarnat. uerbi.*

tur uulgatiſſima illa quercus, ſed tacet Iupiter Dodonaeus, Colophonius, Apollo Delius, Pythius, Clarius, Dodonaeus, ſilentium eſt in Lebadia, et in Trophonii antro, obmutuit et Ammonis oraculum, ceſſauit etiam illa Chaldaeorum ac Tyrrhenorum, per mortuos, diuinatio, inquit *Theodoretus*,[1]) *de curandis Graecorum affectionibus.* En, quid profecerit Ethnicorum cruenta erga homines ad *Paganiſmum* cogendos, crudelitas. Ex comparatione ergo imperii *Romani*, tempore libertatis, in religione conceſſae, et oppreſſionis introductae, patebit, tempora libertatis felicitati *Romanae*, tempora autem uiolentiae ſubſequentibus malis et Reipubl. decrementis, originem dediſſe.

Nolo diutius ſaxum hoc uoluere, cum longius[2]) ſit progreſſus ſermo, quam cogitaueram, exemplum potius rei huius nouiſſimum addam. Quem enim latet, in his prouinciis F. B., cum *Hiſpani* immanium ſedem armorum conſtituerent, quibus Religiones omnes, ſibi aduerſarias, opprimere deſtinauerant, quaenam furoris ſui tulerint praemia. Non alia ſane, niſi haec, ut, cum terror quondam uniuerſae eſſent *Europae*, ludibrium nunc facti ſint hoſtium ſuorum, ſolemque in di- tio-

1) *Lib. X.*

2) *Vide ea de re latius diſſerentem ipſorum* Batauorum *Iuriſconſultum et Profeſſorem cel.*, G. Noodtum, *alioſque, quorum non plane nulla in uſus meos conuertere, haud dubitaui.*

tione sua, nunquam olim occiduum, nunc calamitatis suae perpetuum testem habeant et spectatorem. Cum enim Dux *Albanus*, sex illis annis, quibus *Belgio* praefuit, hominum duodeuiginti millia utriusque sexus, et clanculum, et palam, ob religionem, furiosis carnificinis consumpsisset, residui cateruatim ad arma prouolauerunt, externisque copiis auxiliatricibus ascitis, *Hispanos* clade affecerunt, alios Principes, quibus adhuc florentissimum *Hispaniae* regnum sudes in oculis fuerat, ad bellum *Hispanis* inferendum impulerunt, adeoque non solum iugum *Hispanicum* *Belgae*, parta libertate, excusserunt, uerum etiam, aliorum beneficio, fulcra regni huius ita concusserunt, ut, ne ad hunc quidem usque diem, in pristinum florem statumque firmum redigi potuerit.

Sed ad propositum nostrum reuertamur. Si *Reformati*, inquit *Benthemius*,[1]) in uno alteroque, antehac disceptato, Articulo primario, salua conscientia, Ecclesiae *Lutheranae* sese iungere possunt, cur *Gomaristis* cum *Arminianis*, idem facere, non licuisset? Si *Gomaristae*, ope suae doctrinae, saluari possunt, et, in fundamento fidei cum *Arminianis* conueniunt, sicut ipsi fatentur et docent, * ui etiam conscientiae, obligati erant, in reliquis Capitibus, minus grauibus, remittere,

1) *in Praef. Stat. Schol. et Eccl.* * *supra p. 44.*

re, ſe cum iis coniungere, eoſdemque tolerare. Interim tunc temporis creſcebant fere magis *Arminiani*, quam decreſcebant, et hinc eſt, quod etiam nunc perpetuo reliquiae quaedam huius Doctrinae ſuperfuerint, hoc tamen cum diſcrimine, ut, apud quoſdam *Remonſtrantes*, plures lateant opiniones, *Socini* ſectam redolentes. Conſtat enim, *Arminium* * non tam longe, quam ſucceſſores eius, proceſſiſſe. Ecce Fructus, ſi innocentes fidei ſocii, uel in paucis momenti minoris uerbis, a nobis recedentes, tolerare recuſamus, interdictione Concionatorum Doctorumque ipſorum, ad amplectenda alia Religionis dogmata, per ſummam iniuriam, adigentes.

Deciſis *Dordraci* controuerſiis ex arbitrio *Contraremonſtrantium*, ad Carnificinam et Supplicia deuentum. *Oldenbarneueldius* enim, uir rerum ciuilium ſcientiſſimus, et Reipublicae ſuae *Cato* habitus, a Foederatis Ordinibus ad ultimum ſupplicium damnatus fuit. Enormium in Rempublicam delictorum reus arguebatur, contra quae omnia amici [1]) eius ipſum ſolide ſatis

* *Nomen* Iacobi Hermanni *mutauerat in* Arminii *nomen.*

1) *Ordd. Gener. Scriptum u. Theatri Europ. Tomo I, p. 286, ſqq. conf. Relat. Lipſ. contin. IV, pag. 30, ſqq. et omnino Hiſtorie Van het Leuen en Steruen* Barnefeld, *A. 1648. ed., praeſertim in appendice, a pag. 1, - 27,* Vtenbogaerd, *p. 240, 252. 994, 1199, 1201, 1213.*

ſatis excuſarunt, inter alia, quaſi totam regionem implere ſanguine et *Hiſpanis* prodere, quod per tolerantiam item *Arminianorum* Papatum introducere, uoluerit, eoque conſilio impediuerit, quo minus inſtitueretur Synodus, cauſam interſerens, Vnicuique Prouinciae liberum eſſe, in rebus Religionis, pro lubitu ordinare. Orationes, eo tempore habitae, a diuerſarum nationum Proceribus, manifeſte oſtendunt, non tantum a Proceribus improbatum genus illud cauſarum, ſuper quibus aduerſus captos, per meram inquiſitionem agebatur, ſed ipſum quoque illum agendi modum, ut libertati ac moribus auitis repugnantem. In primis uero Rex *Galliae*, tam per *Maurerium*, quam *Boſſiſſium*, quos, ſemel iterumque, ut Legatos extraordinarios, in *Batauiam* mittebat, omnem nauabat operam, Ordines, in ipſorummet commodum, cohortando, ut cauſam captiuorum agerent moderate, immo, eodem illo die, quo Legatus Gallicus, *Maurerius*, comperiebat, capite plectendum eſſe *Oldenbarneueldium*, aditum ad Ordines adhuc expetebat, cumque hic ei, ob horam mortis deſtinatam, denegaretur, nihilo minus, ut obtemperaret mandato Regis, per Epiſtolam eos inter alia monebat, ut uitae huius ueteris Miniſtri OO. parcerent, cuius uitae

terminus, uel ſine morte uiolenta, appropinquaturus eſſet. Verum hae literae uim nihilo maiorem habebant, quam interceſſiones ullae ſuperiores. Ad nuntium mortis commotum paulo, memorant, mox tamen, collecto ſpiritu, ſedatum prorſus uiſum, id tantum quaeſiuiſſe, *Meuſne* GROTIVS *quoque morietur et* Hogerbecius? *Iuniores ſunt, multum adhuc officii Reipublicae praeſtare poſſent.* Monuit porro paſtores, *Lamotium* et *Beierum*, qui ultimis eius, iuſſu Ordinum, aderant, ne graues *Remonſtrantibus* eſſent, quo quieta Reſpublica eſſe poſſet. Poſtea ſcripſit literas ad Coniugem et Liberos, quas hic ſubiungemus.

CHARISSIMA CONIVX,

LIBERI, GENERI ET NEPOTES, DILECTISSIMI,

Saluto Vos omnes peramanter. Hac ipſa hora ad me defertur nuntius duriſſimus ac triſtiſſimus, nempe, ut ego ſenex, pro omnibus officiis, tot annis, bona ſemper et optima fide, patriae praeſtitis, poſtquam excellentiſſimum Principem, ſincero affectu, tot annis, et quibus potui ſeruitiis, quantum per munera publica et uocationes licuit, et humilibus obſequiis, coluerim, multis, ex omnium hominum genere, beneuolentiam exhibuerim, nemine mortalium, quod ſciam, iniuria affecto, ad mortem,

tem, craſtino die, ſufferendam, praeparare me debeam. Conſolor me in Domino DEO, *qui et omnium corda nouit, et omnes, quotquot ſunt, homines eſt iudicaturus. Obſecro, ut et iam Vos omnes idem facere uelitis. Dominis meis*, Hollandiae *et* VVeſtfriſiae Ordinibus, *nempe, Dominis Nobilibus, et Ciuitatibus, animo ſincero, probo atque fideli, inſeruii, pariterque Dominis Ordinibus* Vltraiectenſis *Prouinciae, utpote Patriae meae, ſupremo Magiſtratui, ipſis petentibus, ſincerum conſilium dedi et fidele, ut a ſeditione populari et ſanguinis effuſione, ab qua iam dudum ipſis periculum imminuit, liberarentur. Eaedem erga* Hollandiae *Ciuitates intentiones meae, nempe, ut, nemine laeſo, omnes protegerentur. Viuite inter Vos in charitate et pace. Rogate pro me Dominum* DEVM *omnipotentem, qui nobis omnibus ſancto ſuo praeſidio aderit. Ex* triſtitiae cubiculo, d. XII Maii, CIↃ IↃ CXIX.

Veſtri amantiſſimus,

CONIVX, PARENS, SOCER ET AVVS,

IOANNES AB OLDENBARNEVELD.

Paulo poſt citatus *Oldenbarneueldius* ad iudices, ut ſententiam audiret, dictatum mortis ſupplicium ſine motu percepit, at, cum de bonis

actum, ut ea fiſco cederent, commotior uiſus, regeſſit, *Iudices quaedam condemnationi indidiſſe, quae in confeſſione non haberentur, ſe putauiſſe quoque, ſatiatos fore Ordines Foederatos uita et ſanguine ſuo, bona autem Vxori et Liberis relicturos, id praemium eſſe, pro* XL *annorum praeſtitis officiis.* Sed, ſurdis iſta erant dicta. Deductus igitur hic *Venerabilis Senex* ad pegma, inter *Lamotium* et miniſtrum ſuum, tunica talari nigra indutus, ad populum conuerſus, dixit, *Suauiſſimi Ciues, morior, non, ut patriae meae hoſtis, aut proditor, ſed, ut eius amantiſſimus*, uel, ut *Maurerius* in ſuis Memoriis, paulo aliter narrat, *Seſe mori, ut amicum patriae, et, patriae libertatis defenſorem.* Procidens deinde in genua, cum Theologo, preces ad DEVM fudit, cumque ad uerba perueniſſet, *in manus Tuas commendo ſpiritum meum*, caput ipſi uno ictu abſciſſum eſt. Corpus eius, applicato rurſus ad collum capite, ſicut erat ueſtitum, tumba reconditum, et in arcis templum fuit delatum. Hic uir immortalis, quem Reipublicae *Neſtorem Meurſius* nominat, autor *Iacobo I* fuit, ut millio iſta Imperialium reſtitueretur, pro qua tot loca *Britannis* fuerant a *Batauis* oppignorata, quaeque a *Batauis* hoc tempore non poſſe reſtitui, Rex erat perſuaſus. Verum *Oldenbarneueldius* hanc rem expediebat, unde *Iacobus* odio

eum

eum acerrimo prosequi coepit, mortisque causas ei non parum uel auxit, uel accelauerit. His urbibus redemptis, sedis et uoti in Ordinum Senatu ius amittebant *Britanni*, quorum legati, ad hoc usque tempus locum suum nunquam non obtinuerant, ita, ut, *Britanniae* legato praesente nullo, *Flissingensis* Oppidi Praefectus *Britannorum* ageret causam. Sic fidus ille patriae suae Vindex *Belgas* non modo a *Britannorum* et *Hispanorum* iugo aliorumque molitionibus liberauit, uerum iisdem una quoque eam conciliauit libertatem ac potentiam, qua hodieque perfruuntur, quamque huic eidem acceptam iure ferunt. Nec minus inclaruit hic laudabilis *Senex* moderatione Christiana, quod inter Religionum diuersitates medius stetit, nec quenquam in Religione sua turbauit. Fruere uero hac prudentiae, iustitiae et aequitatis, gloria, magne *Oldenbarneueldi*, qui, quam animo tuo probabas religionem, rite coluisti et caste, nec tamen, aliam, si iniuria uacaret, pro crimine haberi punirique, es passus, ut, cum uir pius esses ac religiosus, simul meminisses, te et magistratum esse, et Reipublicae gerere personam, ad cuius fidem ac tutelam omnes pertinent, qui eius securitatem, pacem utilitatemque, non offendunt. Equidem uix mihi tempero, quin tam honesto

ſinceroque teſtimonio mite illud, humanum modeſtumque, *Decretum*, te potiſſimum adiutore, confectum, hic adiungam.

DECRETVM
ILLVSTRIVM AC POTENTVM ORDINVM HOLLANDIAE ET VVESTFRISIAE, PRO PACE ECCLESIARVM.

Quando multum diſſidii ac contentionis, per harum Regionum Eccleſias, ſubortum eſt ex diuerſis interpretationibus locorum S. Scripturae, in quibus de aeterna DEI Praedeſtinatione, *et quae huic cohaerent, agitur, calore certaminis eo uſque prouecto, ut ſint, qui male audiant, uelut directe, aut per obliquum, docentes, alii quidem, homines aliquos a* DEO *immortali ad damnationem creatos, quibuſdam hominibus a* DEO *peccandi neceſſitatem imponi, tum uero a* DEO *quoſdam ad ſalutem inuitari, quibus omnino ſalutem non dare decreuerit, alii uero, naturales hominum uires, aut facta, ſalutem ipſorum poſſe operari. Quae ſpectant utrinque ad* DEI *ignominiam, ad infamandam Chriſtianam Reformationem, et noſtrae piae ſententiae aduerſantur, quibus obuiam iri, uiſum eſt nobis, ad diuini honoris et gloriae propagationem, ad incolumitatem Reipublicae et Eccleſiarum, ad tranquillitatem et concordiam, bonamque frugem ciuium, per-*

quam

quam necessarium. Idcirco, rebus diu multumque perpensis, religioseque et circumspecte examinatis singulis, quae in Colloquio duodecim Pastorum, A. CIↃ IↃ C XI, *nostro in Conuentu, ore primum peracta, mox etiam, cum ipsorum consiliis, perscripta, nobisque tradita, fuere, usi ea auctoritate, quae nobis, ut summis legitimis Potestatibus, iuxta sanctum* DEI *uerbum, eorumque Regum, Principum ac Ciuitatum, quae Reformationem Religionis amplexae sunt, exempla, competit, imperauimus, atque etiamnum imperamus, ut, in memoratis modo interpretationibus, diligenter quisque attendat ad sancti* Pauli *Apostoli Monitum, docentis,* Ne quis supra modum sapiat, ultra, quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, prout cuique DEVS partitus est mensuram fidei, *et, id quod passim tradunt sacrae literae*, salutem quidem nostram ex DEO solo esse, at nobis nos ipsis perniciem arcessere. *Ac proinde, in explicandis sacris literis, quoties ita feret occasio, Pastores infigant populo, singulorumque sub nostro Imperio habitantium animis, principium, progressum ac finem, humanae salutis, atque ipsam adeo fidem, non natiuis hominum uiribus, aut factis, sed soli, nec promeritae,* DEI, *in* IESV CHRISTO, *Seruatore nostro, gratiae accepta ferri debere. Nullos a* DEO *omnipotente homines ad damnationem creatos,*

Nullis a DEO *peccandi necessitatem imponi, neque a* DEO *ad salutem inuitari quenquam, cui salutem omnino non dare decreuerit. Quanquam uero in Academiis, eruditorumque hominum et uerbi diuini interpretum Conuentibus, solent, uti nos quoque permittimus, de sensu eorum Sacrae Scripturae locorum, in quibus de* Praedestinatione, *et, quae cohaerent, agitur, colloquia institui, unde accidere potest, ut diuersa sentiant, quod et olim, et nostro hoc seculo, uiris doctis piisque euenit, nolumus tamen, eas disputationes profundiores, quae, contra sententiam iussionemque nostram, extrema illa atque absurda, quae imputari quibusdam, ante diximus, post se trahunt, publice, aut e suggestu, aut alias, apud populum proponi. etc.*

GROTIVS, tum uirtute, tum sapientia, assecla *Oldenbarneueldii*, una cum *R. Hogerbecio*, Assessore *Lugdunensium*, ac deinde, in Consessu supremo, Iudice, per annos XX, et Pensionario, tam integro, ut Iudicis perfectissimi haberetur exemplum, *Aegidio* item *Ledembergio*, *Traiecti ad Rhenum* Secretario, ea constantia partibus eius erat addictus, ut eodem discrimine implicaretur, eo re perducta, uti Iudices ipsis constituerentur, quos *Incompetentes* existimabat GROTIVS.[1] *Ego*, inquit, *in quaestione prima, antequam respon-derem*

1) *Apol. c. 15, p. 270, Edit. Paris. 1640.*

derem ad interrogata, dixi, natum me Hollandum, *ministrum oppidi* Hollandiae, *captum in solo* Hollandico, *iudices nullos, nisi* Hollandos, *agnoscere, paratum tamen me, apud quosuis defendere, quae egissem. Post datos iudices, dixi,* Proceres Foederatos *in me imperium summum non habere, ac proinde iudices in me ab eis dari non posse, usus etiam sum lege* Roterodamensi, *et iure, quod iuxta municipes habebam. Precatus sum quoque, ut haec, cum suis causis ac rationibus, Proceribus tum* Hollandiae, *tum* Foederatis, *sinerer commonstrare, sed impetrare hoc non potui. Post, conditionem tuli, cognitionem super exceptione mea deferri duobus per* Hollandiam *Iudicum Consessibus, aut iis, qui, Iudicum munere apud nos, aut nationes alias, fungentes, ad hanc causam iuxta ceteros delegati erant, ut quos ceteris aequiores censerem. Cum iuberer, sine horum detrimento, ad interrogata respondere, facturum, dixi, ui maiore compulsum. Puto, tantundem ab* Hogerbecio *factum.* Sed surdis fabula canebatur. Incusabantur iniuste, quasi crimen admisissent laesae Maiestatis, et GROTIVS, Comment. suo, de *Pietate OO. Hollandiae,* Clericorum in se odia concitauerat, *Neque nesciebam,*[1] inquiens, *quid esset, irritare crabrones, sed, fretus honesti propositi conscientia, ausus sum*

L 5 *me*

1) *Ep. XVII. ad Iac. Aug. Thuan. p. 34.*

me calumniis obiicere, quas nunquam effugiant, qui adulta et robuſta uitia oppugnabunt. Seorſim ei exprobrabatur, quaſi, ciuilibus fundamentalibuſque Status legibus neglectis, Religioni et Eccleſiis, ratione haud una, eſſet aduerſatus, ciuilis item Regiminis cum damno detrimentoque, tot rerum nouarum cupidus ſemper autor ſuaſorque fuiſſet. At ille contentioſum ſcribendi genus ingreſſus eſt, non ſui ductu ingenii, minime quippe rixoſi, ſed impulſus ui quadam maiore, conſilio ſcilicet uirorum prudentium, et ſtudio iuuandae tum Patriae, tum profecto magis Eccleſiae, quo diras Theologorum imprecationes, contentiones rixoſas, uirulentos et turbulentos controuerſiarum clamores, ſtomachoſos opinionum conflictus, accuſationes et damnationes, arceret ab Scholis, Eccleſiis et ſuggeſtis, reſque plane alienas, iſti negotio immixtas, atque ad odium, Magiſtratibus, pacem ſectantibus concitandum, aptas, praecideret, *Arminianos* item, qui unicum in Magiſtratuum bonitate habebant perfugium, a *Gomariſtarum* uehementia preſſos, defenderet, ille, inquam, rei coetuique ſacro aduerſatus eſſe culpatur, qui hunc laborem ſcribendi ſuſcepit, quod propior uideretur eius, quod tum obibat, muneri, quique in conſcientiae ſuae adyto, quod omnibus ei tribunalibus erat ſanctius,

ctius, nihil aliud reperit, quam, perpetuo propositum ſibi fuiſſe, ſalua opinionum libertate, in illis, quae diſputabantur, retinere et Reipublicae, et Eccleſiae, pacem et unitatem, quae res neque ueteribus, neque nouis, exemplis ac legibus caret, ille ipſe, contra fundamentales iſtas Regiminis Statuſque leges arguitur peccaſſe. Quaſi uero Chriſtiana Religio ea ſit, in qua pietas pax et tranquillitas, nuda ſint nomina, charitas, amor, uitae ſanctitas morumque integritas, iaceant, accuſatione omnia, uel damnatione, ratione nihil, nihil humanitate et aequo iure, decernatur, quaſi denique Reſpublica ſit, in qua leges nomen ſint, iudicia iaceant, omnia ui, aut factione, ratione nihil, nihil aequo iure, decernatur.

Nitentibus contra, et, uim autoritati ſuae inferri, fruſtra clamantibus, ipſis *Hollandiae* Ordinibus, tandem, optimis quibuſque a muneribus ſuis dimotis, nouiſque in locum eorum, contra leges, impoſitis, omnia pro libidine agi coepta ſunt eorum, qui iſtius nouitatis erant autores.

Ita captus eſt H. GROTIVS, uir innocentiſſimus, et patriae ſuae libertatiſque publicae multo amantiſſimus, poſtquam nouem per menſes detentus *Hagae* fuiſſet, eorumque ſex elapſi eſſent in conquirendo infenſiſſimos quoſque, quibus

Iudicum

Iudicum munus tuto committerent, tresque reliqui informandis accusationum capitibus essent consumpti, interdicto interim uxori, liberis, parentibus, consanguineis et amicis, ne adire, colloqui, aut ullam operam praestare captiuo, quamuis periculose aegrotanti, uel coram ipsis Iudicibus, liceret. *Paucis,* * inquit, *diebus, post me captum, uxor libellum obtulit, ut, adesse mihi, permitteretur, et mecum in custodia manere ad causae definitionem, sed repulsam tulit. Post id in graues et periculosos morbos incidi, nunquam tamen coniugi permissum est, me aut uidere, aut alloqui, ne quidem arbitris custodibus. Cum secunda in nos quaestio est habita, charta nobis et atramentum subducta sunt, atque ita detenti sumus per menses sex.* Quamuis autem scriptione, hoc modo, ei fuerit interdictum, eius tamen temporis statum probe ab ipso delineatum fuisse, reperimus, idque in *Florilegio Stobaeano,* ubi, *Rogo,* inquit, *attente legas titulum* Florilegii XLIX, *ad quem me peruenisse, memoro, in Prolegomenis, eo tempore, cum scribendi mihi copia* Hagae *fuit adempta. Continet enim is titulus illius temporis expressum characterem.* Ex quo colligi simul potest, calami, chartae atramentique, copiam ei clam fuisse factam.

Damnatus tandem est, d. XIIX Maii, A. CIↃIↃCXIX, ad

* *Apol. XIV. p. 256.*

ad carceres perpetuos, bonaque eius ſunt publicata. Quod, cum oſtenſum Iudicibus eſſet, per leges patriae non licere, niſi in reos damnatoſque Maieſtatis, d. VI Iun. A. CIↃ IↃ C XX, poſt latam ſententiam, pronuntiatum ab iis eſt, ſibi, dum ferrent ſententiam, nullam aliam fuiſſe mentem, quam, GROTIVM aliosque Maieſtatis fuiſſe reos.

Sententiam, contra ipſum latam, anno eius ſeculi XIX, duodeuiceſimo die Maii, hic affigam.

SENTENTIA.

Cum HVGO GROTIVS, *ante* Roterodamenſium *Syndicus, ac nunc in cuſtodiam traditus, reuſque coram Dominis* Delegatis, *quos Potentiſſimi Prouinciarum Foederatarum Ordines quaeſtioni, de eo habendae, propoſuerant, ac mox coram Dominis Iudicibus, quibus ſumma eorundem Potentiſſimorum Ordinum autoritas totius negotii cognitionem atque iudicium detulerat*, *extra compedes cruciatuſque confeſſus ſit, cumque iidem Domini Iudices inde compertum habuerint, eum (etſi nemini fas ſit, ea uincula ac fundamenta legum conuellere, aut temerare, quibus Prouinciarum Foederatarum regimen, ad haec uſque tempora, ſubnixum, et, auxiliante diuini* Numinis *gratia, aduerſus hoſtium et maleuolorum uim, inſidiaſque et*

et molitiones, inconcussum stetit) tamen eo progressum esse, ut statum Religionis una cum aliis turbare, Ecclesiamque DEI *ingenti tristitia atque angore afficere, ueritus non fuerit, prolatis, in eam rem, atque ipso opere tentatis, inusitatis quibusdam et Reipublicae exitiosis principiis praeceptisque, per quae non modo priuatim, sed etiam in Comitiorum Conuentuumque publicorum celebritate, scriptis orationibusque, atque aliis id genus modis, asseruit, ac multis etiam persuasit, competere singulis seorsim Prouinciis in Religionem summum ius atque potestatem, nihil uti ad Prouincias socias foederatasque eius rei cura pertineat, atque insuper eundem reum assensu suffragioque suo, et quibusdam scriptis, fecisse, uti multae opiniones nouae, formulisque initae concordiae repugnantes, ac nunquam ante in reformata Ecclesia huius Reipublicae inueherentur, atque illic defenderentur, quin et eundem reum ita se penitus in eam causam demisisse, ut, licet sciuerit haud esse decurionum* Schielandiae, *leges ullas sciscere, tamen, eorum nomine, conscripserit formaueritque immite Edictum, quod, uicesimo et primo die Iunii, Anno millesimo sexcentesimo decimo sexto, editum, nomine Praetoris, Assessorumque et Decurionum* Schielandiae, *fuit, qui, cum non ignorarent, templa omnia publica intra suae iurisdictionis fines*

ab

ab eiuſmodi Concionatoribus teneri, qui nouis imbuti opinionibus eſſent, tamen, eo Edicto, ſanxerunt, uti ne alibi, quam in ſupra dictis templis, ſacros conuentus celebrare, ueraeque reformatae Religioni operam dare, fas eſſet, qui ſecus feciſſent, eorum uti domus, horreum, foenile, nauis, cymba, fundus, aliaque loca, in queis ſacra ea peracta eſſent, publicarentur, etiamſi forte is, ad quem earum rerum dominium, proprietaſque pertineret, in eos conuentus non conſenſiſſet, cui integra duntaxat relinqueretur actio aduerſus conductorem, eoſue qui talem coetum conuocaſſent, tum et, ut trecentis florenis is mulctaretur, qui concionatus illic eſſet, quique Sacramenta adminiſtraſſet, aut textum biblicum coetui praelegiſſet, alioſue ſacros actus obiuiſſet, denique, qui conuentum indixiſſet, aut eum locum inhabitaret, ubi coetus initus eſſet, qua de cauſa is etiam e ueſtigio in cuſtodias includi poſſet, donec exoluta praeſens pecunia foret, repertis inſuper quibuſdam inſolitis Rei iudiciariae modis, e quibus iſte erat, ut confiteri crimen exiſtimaretur, qui reſpondere ad interrogata recuſaret, utque e dictis duntaxat teſtium ſententia ferretur. Deinde, hunc ipſum quoque, ut his malis iuſta remedia adhiberentur, neue opiniones eiuſmodi nouae a ſacro limine arcerentur, aſſidue illud operam dediſſe, uti in Foederatis Prouinciis nulla Synodus Nationalis

tionalis haberetur, aut permitteretur, quamuis adpellendas eas, quae in Religione enatae erant, difficultates, remedium hoc esse praesens et necessarium iudicaretur a Serenissimo Magnae Britanniae *Rege, ab illustrissimo Principe* Auriaco, *a maiore Prouinciarum parte, atque a multis* Hollandiae *Ciuitatibus, quarum erat notabilis autoritas potestasque. Eundem quoque reum, ad eum finem, haec talia iactasse, Synodos Supremae Ordinum Iurisdictioni aliquid praeiudicati afferre, in causa Synodi neque Suffragiis, neque numero Suffragiorum, agendum esse, fore id aduersus Maiestatem, libertatemque et iura* Hollandiae, *si eius Prouinciae Ordinibus, aut maiori eorum parti, sine plena eorum assensione, obtruderetur Nationalis Synodus. Ad hoc, eundem reum, quo acrius aduersus hanc obniteretur, quosdam segregatos Conuentus cum delegatis ex* VIII *Vrbibus peregisse, ut de tota re dispicerent ante inter se, consultarentque, atque ita mox, ex composito, in comitiis illustrium Ordinum, sententias arte consonantes dicerent. Ad haec eundem reum, iniussu Ordinum* Hollandiae, *cum etiam nihil quicquam de Mandato Ordinum* Vltraiectensium *aut* Transsyssulanorum *compertum haberet, ausum fuisse, in aedibus* Ioannis ab Oldenbarneueld, *obnuntiationem quandam, nomine trium simul Prouinciarum,* Hollandiae, Vltraiecti

iecti *et* Transsyssulaniae, *conscribere, qua eae mox coniunctim atque ex compacto in potentissimorum Foederatorum Ordinum consessu, nouo inauditoque more, testatae sunt, ceterarum Prouinciarum* Legatos, *qui Synodum* Nationalem *maturarent, malorum grauissimorum et immedicabilium autores fore, eundemque etiam antea hanc obnuntiationem in senatum delegatorum ab Ordinibus* Hollandiae, *secus, quam fieri solet, attulisse, atque illic recitauisse, neque suffragia, decretumue, super ea rite, aut ordine, expectasse. Eundem quoque assensisse, et una cum delegatis ex* VIII *urbibus effecisse, ut magna sociorum despicatione literae eae, quas Foederati Ordines dederant, nondum apertae lectaeque retrorsum missae reiectaeque sint. Quin et eundem cum aliis una formauisse Epistolam, quae, nomine Ordinum* Hollandiae, *scripta ad* Christianissimum Galliae *Regem fuit, ob hanc causam, uti Maiestas eius falso crederet, Synodi* Nationalis *Conuocatione id agi, ut supremis Magistratibus, Nobilibusque et Spectatissimis Prouinciarum Vasallis, iura collationis et patronatus adimerentur, tum, uti existimaret, DD. Ordines Generales, in conuocanda ea Synodo, nihil, nisi appellationem Ordinum Generalium, sibi assumere, atque uti rogaretur eius Maiestas, ne quenquam ex sua ditione ad Synodum uenire sineret, sed ut*

Hollandis *potius aduersus ceterorum factiones (ut quidem ibi uocant) opem auxiliumque ferret. Quae omnia illuc pertinebant, ut et* Nationalis *Synodus, et ea remedia, quae erant componendis tantis in religione dissensionibus, impedirentur. Sed et eundem reum in* Anglia, *monitu* Ioannis ab Oldenbarneueld, *tentauisse et exquisiuisse Episcoporum Iudicia, ut, si amplius obsisti non posset, saltem quidam eorum ad Synodum uenirent, qui nouitati opinionum non aduersarentur. Cum tamen omnium Foederatarum Prouinciarum Rectores, multis recessuum actis, pactionibus, transactionibusque ac decretis, mutuo sibi inter se promiserint, seque huic Legi astrinxerint, ut opibus omnibus, uitaque et sanguine, Reformatam Euangelii Doctrinam, quae in hisce Prouinciis ubique suscepta est, protegerent ac tuerentur, nihil ut in ea immutarent ipsi, immutariue sinerent, denique, quamuis ad hancce Normam,* A. DEI *Dominique nostri* CIϽ IϽ LXXXVIII, *iuramento omnia, quae a Gubernatoribus et Praefectis, Ducibusque ac militibus, exigerentur, ita composita et publico Decreto comprobata essent, uti sanctissime suam fidem obligarent, in Ordinibus Generalibus, qui in foedere semel icto, atque in defensione uerae Reformatae Religionis, perdurarent, postremo, quamuis, in omni deditione captarum urbium, pactio interposita fuerit,*

rit, uti necesse haberent, eam exercere Religionem, quae a Victoribus Foederatisque suscepta iam ubique erat. Insuper eundem, cum, haud sufficere isthaec, crederet, ausum etiam fuisse, ope sua auxilioque statum Reipublicae ciuilem turbare, uti deinde in eo ad arbitrium paucorum cuncta constituerentur, atque in his rebus eam uiam institisse, ut multis Ecclesiasticis Laicisque, qui, se iniuria affectos relegatosque, et eiectos atque oppressos, querebantur, iustitiamque legesque implorare, ac Iuris remedia persentiscere, non concederentur, sed uti Ciuitatum Magistratibus uires animique suppeditarentur, ne Curiarum iuridicarum Mandata, in eam rem impetrata, audirent. Dein, ut mutuam sibi inter se operam nauarent, conatibusque suis autoritatem illustrium DD. Ordinum praetexerent, eundem reum, super his et id genus aliis negotiis, monitis Ioannis ab Oldenbarneueld, *multos clandestinos conuentus cum delegatis ex supra dictis ciuitatibus peregisse, uti de tota re dispicerent ante inter se, consiliaque in unum conferrent, atque ita mox in comitiis Ordinum ex compacto suffragiis consonarent, decretaque eiusmodi, uti pro re nata opus esset, conficerent, in quibus quidem coetibus etiam plura rerum capita, de quibus separatim, alio atque alio tempore, ad Senatum Ordinum retulerant, recognita et repetita fuerunt, ut*

in uniuersum de iis conderetur unum decretum, quod et factum fuit, cum a Ioanne ab Oldenbarneueld *composita, ac mox ore ac uerbis tenus in unam conclusa summam est formula acerrimi Senatus-Consulti, quod die quarto* Augusti, A. CIƆIƆCXVII, *conditum est, quo Mandata Curiae utriusque iuridicae, aduersus factiosos eorum conatus impetrata, declarantur nulla atque inualida, monenturque Ciuitatum Rectores et Magistratus, ut iis obtemperent, atque etiam potestas sit iisdem Magistratibus, uti praesidia sibi armatorum Militum legant, et sacramentum ab illis exigant, non Sociis Foederatisque in commune, sed ipsis solis, praestandum, ac iubentur omnes praefecti, praetoresque et iudices, qui iure iurando sese* Hollandiae *obstrinxerunt, decretum illud ex fide, quam debebant, exequi, denique cautum fuit, ut tribuni omnes, Ducesque et milites, qui allecti in Ordinarias copias erant, cogerentur, spretis aliorum omnium iussibus, Ordinibus duntaxat Prouinciae cuiusque, qui stipendia ipsis soluerent, magistratibusque earum urbium, ubi in praesidiis essent, fidem atque obsequium commodare, quod si aduersum ea facerent, ignominiosa missione, sacramento militiae soluendos fore. Quibus rebus illud demum effectum est, ut aduersus Curias iuridicas acrior suscepta molitio sit, atque ut edictum quoddam, quod*

conscio

conſcio hoc reo compoſitum, atque ab ipſo recognitum eſt, publice, Magiſtratuum Harlemenſium *nomine, promulgaretur, quo, ſupremae Curiae Aſſeſſores contumaces ac refractarios eſſe, contraque bonum et honeſtum, atque aduerſus iuriſiurandi fidem feciſſe, et ſententias eorum nullas atque inualidas eſſe, declarabatur, propterea, quod officium ſuum quibuſdam impertierat, qui, praeter ius faſque ſe oppreſſos, conquerebantur. Sed et illud hinc contigit, ut Magiſtratus Rectoreſque ſupra dictarum* VIIII *urbium, cum* Ioannes ab Oldenbarneueld *identidem monuiſſet, uigilandum et ſecuritati conſulendum eſſe, nouos Milites legerint ac ſub uexillis habuerint, aut, quae ante erexerant, uexilla immutauerint, iiſque plures milites addiderint, exacto eiuſmodi ſacramento, quo et ſingulis Ciuitatibus fides obſequiumque promitteretur, et Foederati Ordines, atque illuſtriſſimus Princeps, Praefectus Generalis, excluderentur, adiecto etiam hoc mandato, ut Magiſtratibus urbium obtemperarent, aduerſus quoslibet, atque etiam contra Foederatos Ordines illuſtriſſimumque Principem, ſi iidem Magiſtratus exiſtimarent, aliquid ab his tentari, quod iuri ſuo libertatique crederent officere. Eundem quoque reum auſcultauiſſe monitis* Ioannis ab Oldenbarneueld *atque aſſenſiſſe, uti pariter* Roterodamenſes *quoque no-*

uum militem conſcriberent, atque ut, ex Sententia ſupra dicti Senatus-Conſulti, Brielam *quidam Delegati, ignaro illuſtriſſimo Principe, Praefecto Generali, mitterentur, qui ordinarias cohortes, illic in praeſidiis collocatas, ſupra dicto ſacramento adigerent, aut recuſantes exautorarent. Super haec, ſciuiſſe eundem reum, non eſſe noui militis conſcriptionem factam ad inhibendas ſeditiones plebis, cum quo ſimiliter conſcriptus eiuſmodi miles eſſet* Hornae *et* Goudae, *ubi haud metuendi erant tumultus, tum, quod* Vltraiecti *idem factum eſſet, in qua urbe, ab* A. CIↃ IↃ C X, *praeſidiarii milites ingentes, ualidaeque copiae, ad depellendos ciuicos motus, erant collocatae, denique, quod* Roterodamenſes *atque* Vltraiectini Schonhouiam, *ubi duae Foederatorum Ordinum cohortes in praeſidiis erant, milites, recens a ſe lectos, miſerint, ne ea urbs factioni ſuae ſubtraheretur, quemadmodum et hic ipſe reus quoſdam e Decurionibus* Delphenſibus *permouere ſtuduit, uti, eiuſmodi noui militis conſcriptione pariter ſibi opus eſſe, crederent. Sed et intellexiſſe eundem reum, ad inhibendos ciuicos motus haud neceſſum eſſe, uti tam multae nouorum militum cohortes conſcriberentur, aut, uti, ob eam cauſam, Foederatis Ordinibus Praefectoque Generali ſacramentum non dicerent. Atque etiam eundem reum una conſultauiſſe de ſtipendiis nouorum mili-*

militum inter ciuitates, quarum negotium agebatur, pro rata parte constituendis, aut in rationes eas, quas cum Foederatis Ordinibus haberent, referendis, cum tamen ipse fateatur, non debuisse eos Foederatis Ordinibus obtemperare, si Magistratus Vrbici legibus contraria imperarent. Tum et eundem cum aliis deliberauisse, de Copiis auxiliaribus Gallicis *exautorandis, aut de Cohortibus ceteris, si quae grandiores essent, in pauciora capita contrahendis, uti in facili foret, unde stipendia nouo militi exoluerentur. Ad hoc, eundem, per idem Senatus Consultum, studuisse formulam sacramenti, ad quam ordinariae cohortes adiguntur, in hanc sententiam detorquere, quasi ante omnia obsequi deberent Ordinibus cuiusque Prouinciae, unde stipendia acciperent, Magistratibusque earum urbium, ubi praesidia agitarent, etiam aduersus Foederatos Ordines, contraque illustrissimum Principem, si forte ii diuersa iuberent, ut et hac ipsa re, atque etiam noui militis delectu, summa potestas popularibus factionis istiusce foret in cunctas fere copias militares harum Prouinciarum. Super haec eundem quoque, in supra dictis conuenticulis, comprobasse, et una cum* Hanio *atque* Hogerbecio, *ex consilio* Ioannis ab Oldenbarneueld, *formauisse eam orationem, quae habita, nomine* Harlemensium, *in Comitiis Ordinum* Hollandiae, *et suffragiis cete-*

rorum eiusdem factionis confirmata fuit, qua asserebant iidem Harlemenses, *nunquam fore, ut, aut ceteras Foederatas Prouincias, in causa Religionis, quicquam, se inuitis, facere, aut, Curias iuridicas ulla Mandata aduersus placita sua decernere, sinerent, quin potius, opes omnes et uectigalia reipublicae, auerruncandis his rebus, impendi, oportere, tum et debere Ordinarias Foederatarum Prouinciarum cohortes Magistratibus urbium earum, in quas, praesidii gratia, mitterentur, sacramentum dicere, eosque propugnare, etiamsi quid ab his per causam, aut praetextum, Religionis imperaretur, denique, qua pecunias, quas extra ordinem promittere in aerarii subsidium solent, cautionibus inusitatis astrinxerunt, atque in eum modum ceteras Ciuitates sociosque ueluti ad noui Foederis leges inuitarunt. Eundem quoque reum curauisse, eam Orationem ex* Belgico *in* Gallicum *sermonem uerti, et in alias terras mitti, atque etiam super hac re consilia cum legato quodam extero communicauisse. Mox, cum illustrissimus Princeps* Brielae *ualidius praesidium ex Foederatorum Ordinum cohortibus, eo consilio, imposuisset, uti ne in ea urbe etiam nouus miles conscriberetur, eundem reum palam id improbauisse, et una cum quibusdam ex Senatu delegatorum effecisse, uti ad* Ioannem ab Oldenbarneueld *et* Hollandiae *Ciuitates, tanquam in re trepida ancipitique,*

pitique, literae scriberentur, atque ut ex eodem Senatu quidam Brielam *mitterentur, qui illustrissimum Principem ab incepto transuersum agerent. Eundem quoque, uti praesidium isti factioni adderet, decreuisse atque concepisse, una cum Delegatis ex octo urbibus, formulam cuiusdam Mandati, quod, decimo et quarto die* Maii, A. CIƆ IƆ CXVIII, *supra dictae octo Ciuitates Delegatis dederunt, quo potestas iisdem Delegatis facta fuit, ut, nulla ad Senatum relatione facta, libere inter se statuerent, de eiusmodi remediis, quae aut adhiberi iam coeperant, aut deinceps comparanda esse uiderentur, aduersum eos, qui Synodum* Nationalem *muturarent, aut noui militis missionem molirentur, (quod quidem non ad alios proferri, nisi ad illustrissimum Principem, et ad potentissimos Foederatos Ordines, potuit, qui in utrumque hoc negotium intenti erant) denique, quo permissum iisdem Delegatis erat, ut, data inuicem fide, promitterent sibi inter se auxilium, suppetiasque et indemnitatem, ita, uti pro re nata opus esse uideretur, quae res eo pertinebat, uti inter se in nouum Foedus coirent, in cuius Societatem etiam Ordines* Vltraiectini *inuitati fuere, quorum nomine mox simile Mandatum est editum, die tertio* Iunii, A. CIƆ IƆ CXVIII, *styli ueteris, quanquam Magistratus urbis* Vltraiectinae, *cum impensius animaduerteret, quo istud pertenderet, non aliter illud*

 com-

comprobare sustinuit, nisi hac cautione, ut Delegatis neutiquam fas foret, ope, aut assensu, uiolenta et extrema tentare, aut nouas Societatis leges sancire, quae extra commune Prouinciarum Foedus essent. Exhinc, cum DD. Ordines Vltraiectini *cernerent, in pestem aerarii nouum militem retineri, eamque ob causam Delegatos ex consessu suo, iusto numero,* Hagam *misissent, uti cum illustrissimo Principe de noui militis exautoratione agerent, eundem reum, cum Syndicis,* Hanio *et* Hogerbecio, *et cum Secretario* Ledembergio, *in aedibus* Ioannis Vtenbogardi, *consultauisse, qua potissimum ratione, quaue uia, permoueri possent ceteri Delegati* Vltraiectini, *ut ne acceptum super ea re Mandatum exponerent. Mox et eundem reum, postquam de his ad* Ioannem ab Oldenbarneueld *retulisset, iniussu eorum, quorum Actor Syndicusque erat, affuisse, una cum supra dictis Syndicis, in aedibus* Danielis Treselii, *in quas ceteri Delegati* Vltraiectini *data opera, conuocati erant, atque illic, eum eosdem Delegatos multis acribus perniciosisque, et communi quieti atque publico Prouinciarum statui inutilibus, rationibus, et insuper suppetiarum pollicitatione, eo adduxisse, uti accepta mandata illustrissimo Principi non exponerent, sed* Vltraiectum *reuerterentur, magno Reipublicae urbisque* Vltraiectinae *periculo. Quin etiam eundem reum illic*

ad

ad hunc modum uerba fecisse, ut potentissimos Ordines Foederatos illustrissimumque Principem, per uituperationem, aduersarios inuidosque ac maleuolos dixerit, aduersus quos fidenter obniti, opibusque Reipublicae haud parcere, oporteret, tum, ut assereret, exautoratione noui militis animos auctum iri maleuolis, ac damnum irreparabile suae factioni afferri, periculumque esse, ne in grauiora inciderent mala, neue ceterae Ciuitates, quarum salus in hoc uertebatur, rem eam inique ferrent, incerta atque intuta esse, quae ab ordinariis cohortibus sperarentur, opus hic esse, uti fiduciam ac spiritus sumerent, fore, ut ceterae ciuitates partesque Hollandiae, *ad quas ea res pertineret, suppetias ipsis ferrent, causamque, iunctis uiribus, ad exitum perducerent, atque omni ope, quae proficisci ab humano ingenio posset, constantiam incepti seruarent, tum et* Hollandos *aerarii sui rationibus ita consulturos, ut hinc accepturi leuamen aliquod* Vltraiectenses *essent, eosdemque etiam circa milites, quibus stipendia exoluerent, in eum modum omnia ordinaturos, ut deinceps rescirent, quorum fides probata certaque, aut dubia et fluxa, esset. Quae omnia sic dicta factaque ab eodem reo fuere, etsi fateatur ipse, se ad animum suum iudicauisse, expedita commodaque uia occurri multis malis potuisse, si mandata ea Delegati exposuissent.*

Dein,

Dein, cum potentissimi Ordines Foederati illustrissimum Principem rogassent, ut cum Delegatis aliquot, quos ex consessu suo elegerant, Vltraiectum *proficisceretur, atque illic exautorationem noui militis, conuocationemque* Nationalis *Synodi, et id genus alia, urgeret, eundem reum a paucis Nobilibus, et trium Ciuitatum Legatis, atque insuper a quibusdam ex Senatu delegatorum Ordinum, (qui potestatem eius rei nullam a suis acceperant) id negotii sibi dari, passum esse, ut, una cum Syndico* Hogerbecio, *atque cum aliis,* Vltraiectum *abiret, et Ordinibus Prouinciae* Vltraiectinae, *ac Magistratui urbis, opem consiliumque et omnis generis copias promitteret, atque ut insuper, si forte ab illustrissimo Principe, et a Legatis Foederatorum Ordinum, exautoratio noui militis, sine Ordinum* Vltraiectinorum *suffragatione, tentaretur, eam rem ui armisque impediret, cuius quidem legationis susceptae causam fuisse sibi hanc, confitetur, ut propositum DD. Ordinum* Vltraiectensium *iuuaret, atque ut Ordinarias cohortes pariter iisdem, ad eum finem, operam manusque commodare, iuberet, acceptis in eam rem literis ad ordinarii militis praefectos, stipendia ex* Hollandiae *aerario capientes, qua conscribillatae primitus a* Ioanne ab Oldenbarneueld, *sed in Comitiis, quae tunc erant, recitatae non fuere, quarum sententia erat, Debere eos solis illis,*

illis, quorum aere mererent, Ordinibusque insuper earum Prouinciarum, in quas missi essent, fidem et obsequium praestare, eorumque decreta omnia obseruare, ac iubere, obseruari, nihil uti aduersum ea faciant, tententue, aut fieri tentariue sinant. Eundemque reum mox, postquam celeriter Vltraiectum *uenisset, et clandestinis conuentibus cum* Ledembergio *agitasset, qua uia, quibusue pollicitationibus,* Vltraiectinos *Ordines adoriri oporteret, ne nouum militem sacramento solui sinerent, sed uti eam rem impedirent potius, in Consensu DD. Ordinum, una cum* Hogerbecio *et aliis eiusdem factionis popularibus, ea exposuisse, quorum causa uenisset, consiliumque illis, et opem copiasque, promisisse, atque ad eundem modum etiam uerba fecisse apud Magistratum urbis, adductis eiusmodi rationibus, quae et DD. Foederatis Ordinibus illustrissimoque Principi formidolosae essent, et* Vltraiectinos *acrius accenderent, animarentque, ut ne inuitos se cogi ad missionem noui militis sinerent. Insuper his, cum illustrissimus Princeps quoque et Legati Ordinum Generalium illuc aduenissent, atque edisseruissent, quae acceperant, mandata, eundem reum commodauisse operam suam ad componendum id responsum, quod, nomine DD. Ordinum* Vltraiectensium, *ipsis redderetur, in quo ita orationem instituit, ut eos, qui cum illustrissimo Prin-*

cipe

cipe aderant, agnoſcere Foederatorum Ordinum legatos noluerit, quamuis et tales ſe probauiſſent publicis literis, quas, ad fidem faciendam, tradiderant, atque etiam in eum modum illic ſe immiſcuiſſe curis Reipublicae Vltraiectinae, *atque in clandeſtinis conuentibus una affuiſſe, in queis Centurioni* Harteueltio *datum eſt ſummum in nouos milites imperium, tum et operam eum dediſſe, uti priuatim uni ex Conſulibus* Vltraiectinis *perſuaderet, retinendum eſſe nouum militem, atque etiam conſultauiſſe cum praeſidiorum* Praefecto, *quam inſiſtere uiam oporteret, ſi illuſtriſſimus* Princeps *noui militis exautorationem ui exequi anniteretur. Eundem quoque reum ſtuduiſſe DD. Ordines* Vltraiectinos *permouere, ut aduerſum haec manu armiſque tenderent, ac ſuaſiſſe, fidas cuſtodias ad portas collocarent, ſecuritatique ſuae conſulerent, et ut ciues armati curiam cuſtodirent. Dein, cum Centurioni* Harteueltio *religio eſſet, manus ſuas aduerſus potentiſſimos Ordines Foederatos, contraque illuſtriſſimum Principem, armare, eundem reum ad haec dixiſſe, nihil id aliud eſſe, niſi degeneris animi ignauiam meramque perfidiam, quae neque honorifica, neque utilis, eſſe poſſet, ac ſatis mirari eam rem nequiuiſſe. Super haec, eundem reum, uti etiam Ordinariae cohortes contra ea, quae parabantur, reſiſterent, ſacramenti eas admonuiſ-*

ſe,

ſe, ad quod adactae eſſent, atque illud tali interpretatione peruertere uoluiſſe, ut exiſtimaretur, haud debere eas DD. Ordinibus Foederatis illuſtriſſimoque Principi obtemperare aduerſus DD. Ordinum Vltraiectenſium *imperia, ſed, e contrario, debere ea facere, et curare fieri, quae aut ii, quorum aere merebant, aut Ordines* Vltraiectini, *iuberent decernentque, nihil ut aduerſum ea agant tententue, aut agi tentariue ſinant, atque etiam minitatum eſſe iiſdem, fore, ut aere dirueentur, ſi ſecus feciſſent. Eundem quoque reum, una cum popularibus eiuſdem factionis, haud dubitaſſe Praefecto Praeſidiorum imperare, ne aliorum iuſſa, niſi ſua Ordinumque* Vltraiectenſium, *capeſſeret. Inſuperque eundem reum, ut, omni ope id, quod coeperat, pertendere ſe uelle, ſignificaret, pridie, quam exautoratio noui militis facta eſt, Ducibus Rectoribuſque ordinarii Praeſidii ſupradictas literas, quae, Ordinum* Hollandiae *nomine, ſcriptae ad eos erant, in manum tradidiſſe, ut ſaltem deſidere et nihil contra moliri uellent, quo quidem caſu,* Ledembergius *atque alii ſignificauerant, facile ſuperari poſſe praeſens diſcrimen, quoniam ſolicite a ſe circa nouum militem ordinata erant. Poſtremo eundem reum, ea ipſa nocte, conſilia communicauiſſe cum Praeſidiorum Praefecto, ac deliberaſſe cum eo, qua demum ratione efficeretur, ne illuſtriſſimus Princeps plures*

ex

ex suis copiis in urbem introduceret, tum, ut ad eum finem porta Amersfortensis *fidis custodiis teneretur; atque etiam dixisse, uim id fore, si ea causa illustrissimus Princeps reserare portas conaretur. Quae quidem artes uniuersae eo spectauerint, ut non solum* Vltraiectinae *Prouinciae Metropolis multo sanguine undaret, sed etiam totius Reipublicae status et uita illustrissimi Principis in extremum adduceretur discrimen, effectumque est, per has et alias eiusce generis machinas conspirationesque, ut contigerit, inter Ordines esse alios Ordines, aliud in rerum regimine regimen existere, nouas societates iniri aduersus commune Foedus, turbari in uniuersum Reipublicae Ecclesiasticum et ciuilem statum, aerarium exhauriri, decies deciesque et amplius centena millia expendi, diffidentiam passim, dissensionesque inter socios, atque inter ciues, excitari, Foederis inibi uincula disrumpi, Prouinciasque ad sui tutelam inualidas fieri, ac ferme in periculum uenire, ne ad probrosam aliquam pactionem descendere, aut etiam funditus interire, cogantur. Quae eiusmodi sunt, ut, in Republica bene composita, neutiquam ferri, sed, publici exempli causa uindicari, oporteat.*

Quare his adducti Domini Iudices, post maturam deliberationem, perspectis expensisque iis omnibus,

quae

quae ad rem facerent, quibusque permoueri possent, ius dicentes, nomine atque iussu potentissimorum Ordinum Foederatarum Prouinciarum, condemnarunt eundem reum, atque in praesens condemnant, ut CARCERE PERPETVO *attineatur, eaque causa deducatur in locum munitum, quem potentissimi Ordines Foederati assignabunt, atque illic,* per omne tempus uitae custodiis asseruetur, bona eius omnia FISCO addunt. *Actum in Consessu eorundem Dominorum Iudicum,* Hagae Comitum, *praenuntiatumque* XVIII Maii, A. CIƆ IƆ C XIX.

Haga Comitum, A. CIƆ IƆ C XIX, d. VI Iunii, in Castellum *Lupestenium* transducebatur, in *Hollandia* situm, ad fines *Geldriae*, *Mosam* inter et *Vahalim*, ut uitam, in paedore carceris, finire cogeretur. Sesquiannuum ibi spatium exigendum ei fuit, inter maximas carceris molestias, fundis ipsius aut diuenditis, aut addictis fisco. *Attributi*, * inquit, *ad alimenta nostra fuerunt uiceni quatuor asses in diem. Qui sensu communi non carent, iudicare facile possunt, an satis id fuerit sustentandis illis, quos familiae onus non leue urgebat. Sed Coniuges, non grauatae, illos, de eo, quod ipsis restabat, alere, nunquam eam pecuniam accipere uoluerunt. Per tempus aliquod custodibus illorum mandatum erat, cibos nobis dare, sed*

* *Apol. c. XVIII, p. 296.*

ultro institimus, ut ea molestia, et, quod ultra suspicari, non abs re erat, liberaremur. Seni Patri meo nunquam me uidendi facta est copia, uxor uero ac liberi mei primum usi sunt libertate adeundi me, atque a me recedendi, sed, paulo post, arcano ductu, decretum longe aliud cusum est, uxorem mecum carceri includendam, quam diu adesse mihi uellet, neque uero abire permittendam, ni ueniam expressam eius rei impetrasset. Ex hoc decreto Vxor mea, quanquam et hoc, multum annuente Dauentrio, *qui iam imperium in custodiam acceperat, uix obtinuit, ut* Hagam *proficisci liceret, ibique ostendit, quam graue et iniquum esset, cogi se, aut in ea calamitate maritum deserere, aut ipsam quoque, damno ualetudinis, manere captiuam, proiectis extra curam suam liberis, natu minimis, ualde infantibus, quos secum in carcerem adducere non posset. Re saepe negata, saepe dilata, tandem Vxoris libertas ita coarctata est, ut manendum haberent intra arcem* Lupestenii, *neque inde progredi, nisi quod bis, intra dies septem, comparando uictui, aut ire possent, aut aliquem mittere. Quod ita mansit per aliquod tempus.* Ac Regi quidem *Galliae* non parum curae cordique erat GROTII liberatio, quam per legatum suum, *Beni. Aub. Maurerium,* tentabat, prouti hoc ipse GROTIVS, * ad *Maurerium,* testatur. *Christia-*

* *Epist. XXV.*

stianissimo, inquit, *Regi, sapientissimo eius Consilio, ac nominatim, Vir illustrissime, tibi, quantum dici non potest, me debere, profiteor, gratiam, pro susceptis laboribus, ad subleuandas eas, in quas, Reipubl. fato, incidi, calamitates. Quanquam uero effectu suo ea res hactenus caruit, non exiguum tamen leuamentum fuit, tales ac tantos uidere nostris malis indolentes.* Ac spem fecerant Ordines liberum dimittendi GROTIVM, si, se peccasse, agnosceret, erratorumque peteret ueniam, quod cum detrectaret excelsus animus, ac duriora cuncta perpeti mallet, quam ueniam poscere earum rerum, in quibus culpam non agnoscebat, effectu caruit intercessio Gallicana. *At illud*, inquit GROTIVS,* *uerum esse, testatur mihi animus, quod iudicas, et libertatem a me defensam, secundum eas, quas acceperam, leges, et, adduci me non potuisse, quanquam et promissis, et minis, tentatum*, VT RECTE ET EX VETERE FORMVLA DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO SENTIENTIVM OPPRESSIONI ACCEDEREM. *Seruabit mihi, ut spero, hunc animum* DEVS, *ut, neque spe, neque metu ullo, abductus, factis dictisque seorsum eam ab eo, quod animus sentit.* Exprimit hoc pluribus idem, Epist. XXV, ad *Maurerium*, e carcere *Lupesten.* A. CIƆIƆCXXI, his uerbis. *Ego iam tam diu, dicta cau-*

* *Ep. XXXVIII, ad* Guil. Vairium.

causa apud conscientiae meae auditorium, quod omnibus mihi tribunalibus est sanctius, intra intimos animi recessus nihil aliud reperio, quam, perpetuo propositum nobis fuisse, salua opinionum libertate in illis, quae disputabuntur, retinere Ecclesiae unitatem, quae res, neque ueteribus, neque nouis, exemplis caret. In Republica nihil unquam nouatum uolui. Cordi mihi fuit, eorum ius tueri, quibus me et natura subditum, et muneris ratio Ministrum, fecerat, quibusue fidem meam addixeram, manente penes Foederatos et Principem eum potestate, quam publicis suffragiis delatam, huc usque obtinuerant. Qui rem norunt, facile intelligunt, hoc unum nostrum esse crimen, quod Rempublicam non gesserimus ex illis legibus, quas isti ex suo usu erant constituturi. Si eo nomine bonis, honoribus, fama, exuimur, ne id quidem sine exemplo est. Sed illud durissimum, quod et infirmitas corporis mei coelo, et animi moeror amicorum solatiis, destituitur. Potius tamen et hoc, et, si quid peius fingi potest, DEO *adiuuante, perpetiar, quam ueniam poscam earum rerum, in quibus animus culpam non agnoscit.*

Noster GROTIVS per tempus illud, quo *Lupestenii* diligenter custodiebatur, haud aliud ullum solatii genus habebat, quam consuetudinem Vxoris suae, copiamque librorum, quos ei sub-

ſubmittere ipſius amici non prohibebantur, quorumque ingens ei ſemper mittebatur Arca, quam, cum libris, ab ſe perlectis, GROTIVS remittebat, quod diligentiae genus *Maurerius*, in Memoriis, tantum fuiſſe, praedicat, ut, diſcendi celeritate, libros non legere, ſed deuorare, uideretur, et tantum uno die proficeret, quantum alii uix toto menſe. Vnde GROTIVM *Rutgerſius* cum *Moſe* comparat, de quo *Philo*, L. I de uita *Moſis*, narrat, eum magiſtros ſuos, intra modicum tempus, ſuperaſſe, et, natiua docilitate, inſtitutionem ferme anteuertiſſe. Solatus eum quoque eſt literis *Hogerbecius*, in *Lupeſteniana* cuſtodia, prohibito illi conſpectu mutuo, ex quo perſpicitur, omnem ipſos occaſionem quaeſiuiſſe conditionis ipſius, utrinque explorandae, licet arctiore cuſtodia tenerentur. Ipſa GROTII uerba ſubiungam. *Angor * animi, cum ad* Hogerbecium *uenio, cuius uincula ac moeror me cruciant, quod, ſupra officia multa, quae liber libero fecit, etiam in* Lupeſteniana *cuſtodia, prohibito nobis conſpectu mutuo, ſolatus me ſaepe eſt literis, indubitatis teſtibus tum probitatis ipſius, tum in* DEVM *pieeatis, quas uirtutes tum ipſe, tum Vxor ipſius, quae captiuitati Coniugis immortua eſt, omnibus uitae ſuae partibus oſtenderunt, ut uſurpare de illis* Claudiani *illud liceat,*

 Ceu

* *Apol. c. XX. p. 523.*

Ceu sibi certantes, sexus quid posset uterque,
Hunc legere torum.

Cum primis nulla res eum magis oblectabat, quam rerum sacrarum meditatio. Id in rebus prosperis moderamen, in his aduersis solamen, sentiebat. Elaborabat igitur, in custodia sua, *scripta* plerunque *sacra*, in his insignes illos *Hymnos*, de *Veritate Religionis Christianae*, partim, ut sese recrearet, pro nauigantibus suis ciuibus, *Batauis*, ut hi, regiones *Indiarum*, aliosue *Barbarorum* fines, petituri, pias eiusmodi cantilenas cantando, sibi notas redderent, utque contra incredulos ipsos, argumentis quam firmissimis uti possent, profanos impiosque ex ratione ipsorum, ac sensu communi necessariisque consequentiis, conuicturi, esse DEUM, esse *Conditorem* rerum omnium et *Conseruatorem*, eundemque futurum esse *Iudicem* proborum pariter, atque impiorum, Codicem uero sacrum, Veteris et Novi Testamenti, uerum incorruptumque verbum esse DEI, *Iudaeos* ac *Mahumedanos* ipsorummet gladio ferirent, Christianaeque Religionis Veritatem, ex eorundem documentis monumentisque domesticis, eis demonstrarent. Vnde etiam, ut diximus, opusculum hoc, uersibus inclusum *Belgicis*, edidit, in uersus *Germanicos* postea translatum a *Mart. Opitio*, ut infra pluribus

bus oſtendam. Idem illud aureolum *Poema*, inſequenti tempore, ſuaſu hortatuque amicorum, ſermone libero, eoque *Latino*, redditum, emiſit, quod in octo iam Linguis, praeter *Belgicam Latinamque* ipſius Autoris editionem, legitur, nominatim in *Germanica*, *Anglica*, *Gallica*, *Graeca*, *Suecica*, a Ieſuitis in *Perſicum* quoque ſermonem, ab *Ed. Pocokio*, ſuperſtite adhuc GROTIO, et bis poſt, a Theologo ſummo, *VVatſonio*, in linguam *Arabicam*, in gratiam uſumque *Coptarum*, et ad ipſos in Chriſtianiſmo erudiendos *Mahometanos*, poſtremo etiam, annitente celeberrimo *Boyleo*, ad conuertendos extremos *Indos*, ab Societate *Anglorum Indica*, una cum Libris Foederis Novi, in *Malabaricam* tranſfuſum linguam.

Eodem tempore inſignem illam *Conſolationem** perſcripſit ad *Maurerium*, qui Coniugem ſuam, *Hagae Com.*, A. CIↃ IↃ CXX, mortuam, lugebat, ciuitate *Geneuenſem*, maioribus paternis e domo *Madelenenſi*, maternis, e ſtirpe *Franzonenſi*, unde etiam Cardinalis quidam fuit oriundus. Hunc obitum ſero non nihil, captiuus quippe, cognouit GROTIVS, prout ipſa docet Epiſtola, cuius initium erat tale, *Debeo hoc meis malis, illuſtriſſime* Maureri, *quod aliena mala ſerius ad me*

 per-

* *quae eſt inter Ep. ad Gall. XXVI.*

perueniunt, etc. Permagni habita fuit Epiſtola illa, longior ſane, quam ut hic inſeri queat, cum Libri potius Conſolatorii, quam Epiſtolae, nomen promereri uideatur. In eo quidem ſcripto eximium hunc Status *Gallici* Miniſtrum, inter alia, hiſce uerbis erigere conatur. *Volo ego, illam quam diutiſſime, et quam ſaepiſſime, animo tuo obuerſari, ſed, ut delectet eius memoria, non, ut excruciet. Iniuria illi fit, cum in mariti poenam aduocatur. Tunc ueniat, cum uenire poterit, qualis ſolebat, blanda, comis, hilaris. Haec, quae nunc animo occurrit, eius imago, triſtis et grauem ſui relinquens memoriam, falſa eſt, ipſam non refert.* Eodem fere tempore alias, ad eundem *Maurerium*, * literas, huius argumenti, una cum *Inſcriptione Funebri*, mittebat. *Memoriae ſanctiſſimae Matronae, Vxoris Tuae, iam dudum, ut ſcis, debitor ſum, ſed et, quae me hactenus diſtinuerunt impedimenta, non ignoras. Specimen quoddam Inſcriptionis nunc mitto, loquendi ſcribendique forma ad morem ueterum non nihil accedens. Poſſunt autem quoquo uerſu, aut plures, aut pauciores, uoces poni, ac proinde uerſus quoque fieri plures, paucioreſue, uti uidebitur. Nam et priſcae Inſcriptiones, nullo ſenſus reſpectu, ubi uiſum eſt, uerſum abſoluunt. Quod ſi hoc Schediaſma aut non omnia* con-

* *Ep. XLI.*

contineat, quae memoriae ſacranda iudicas, aut prolixius eſt, quam ferat ſaxi ſpatium, aut, in ipſis uocibus mutandum aliquid, cenſes, poteris uti ad mutandum, aut iudicio tuo, aut opera mea, etc.

MARIA MAGDALENA,

CORPORIS ANIMIQVE LAVDIBVS EMINENTISSIMA, V. A. XXXV, IN CONIVGIO XX.

RARA IN DEVM PIETATE, OBSEQVIOQVE IN MARITVM, CHARITATE IN LIBEROS, QVOS VTRIVSQVE SEXVS SENOS PEPERIT, DECEM SIBI RELIQVIT SVPERSTITES, VT SEMPER VITAE EMENDATISSIMAE, ITA CONSTANTISSIMI TRANSITVS EXEMPLVM PRAEBVIT, XII NOV. CIↃIↃCXX. BENIAMINVS AVBERIVS MAVRERIVS, ASSESSOR SANCTIORIS CONSILII R. F. EIVSDEMQVE AD ORDINES FOEDERATOS BELGII LEGATVS M. F. C. CONIVGI OPTIMAE, DVLCISSIMAE AC PERPETVVM DESIDERANDAE, ET FILIORVM PRIMO, BENIAMINO, QVI DEPOSITVS EST IV IVN. CIↃIↃCXIII.

At *Maurerius*, qui tale officium, ab homine afflicto et in cuſtodia retento, ne expetere quidem audebat, nedum poterat expectare, ad *Danielem* interim *Heinſium* ſeſe conuertebat, qui

 ſequens

ſequens ei Epitaphium exarabat, curante *Maurerio,* poſtea vaſto nigroque marmori inciſum.

DEO OPTIMO MAXIMO,

ET AETERNAE MEMORIAE MARIAE MAGDALENAE CONGVGIS CHARISSIMAE, MATRIS DVLCISSIMAE, PIISSIMAE VNDECIM LIBERORVM PARENTIS, QVORVM NOVEM, VNA CVM PATRE SVPERSTITIBVS, MOEROREM DE SE AC DESIDERIVM RELIQVIT, MATRONAE AD EXEMPLVM NATAE, CVM INCOMPARABILI CONIVGIS LVCTV, QVI EX EA NIL, NISI MORTEM, DOLVIT, CVM MARIA ET BENIAMINO, PRIMOGENITIS, HIC CONDITAE AC SITAE, IN FVTVRAE RESVRRECTIONIS SPEM, CVM VBERRIMIS LACRYMIS BENIAMINVS AVBERIVS MAVRERIVS, ASSESSOR SANCTIORIS CONSILII, REGIS CHRISTIANISSIMI EIVSDEMQVE AD ORDINES FOEDERATOS BELGII LEGATVS. NATA D. VII MAII, CIƆIƆLXXXI, EXTINCTA D. XII NOV. CIƆIƆCXX.

Inſignis hic Miniſter Status diu Legatus erat apud Ordines F. B., adeoque occaſionem ac materiam nactus, egregias illas perſcribendi *Memorias,* quas mihi partim complura ſuppeditaſſe de GROTIO noſtro, partim anſam praebuiſſe, vitam reſque geſtas GROTII altius indagandi, non poſſum non ingenue praedicare. Fuit is omnino

ſanctior

ſanctior quidam GROTII Amicus, unde Epiſtolae ipſius haud paucae, in magno illo Epiſtolarum GROTII Volumine, occurrunt, quarum complures vitam quoque et fata ſpectant MAVRERII huius, nominatim, lectu praeter ceteras dignae, Epiſt. CCXC, CCCIV, CCCXXXII, CCCCLXXXVI, DCCLXXXVI, DCCCXCI. * Eadem in cuſtodia *Eclogas* quoque ſuas *Stobaeanas* concinnauit, quibus, ad mores hominum emendandos, poſt *Sacras* illas *Meditationes*, haud quicquam melius dare potuiſſet.

Verum, ad id, quod dicere coeperam, redeo, nempe, quod Vxoribus GROTII et *Hogerbecii*, iſtius Sententiae pronuntiationis tempore, contra ius ac iuris ſpeciem euenit. *Dicebat,*[1] inquit ipſe GROTIVS, *cuſtodiae Praefectus, mandatum ſibi, Vxores ac Liberos, qui cum illis erant, captiuos detinere. Rogatus, documentum Mandati oſtendere, recuſauit. Cum quaereretur ex eo, An non diſcere liceret, ita, ut non rediret, niſi, impetrata redeundi uenia, negauit, licere. Oratus iterum, ut ad Foederatos Proceres ſcriberet, peti, ut Matronarum alteri, abire, liberum eſſet, praeſertim* Hogerbecii *Vxori, quae, magno iam natu, et iam anno toto non digreſſa* a ca-

* *Conf.* Leon. ab Aizema *Saeken uan Staat en Oorlogh, Tomo I, pag.* 50, 355.

1) *Apol. cap. XVIII, p.* 300.

a captiuo marito, ultra ferendo carceri non erat, hoc quoque abnuit, ac ne illud quidem uoluit concedere, ut Vxor, per amicos cibos sibi emi, curaret, cupiens ipse eas emere, et pretium ab Vxore mea persolui. Interrogatus, An ea quoque de re mandatum haberet, dixit, Si non haberet, facturum se, ut adipisceretur. *Haec cum resciuissent earum propinqui, multis libellis conquesti sunt de iniuria, quae Vxoribus Liberisque meis fieret, neque tamen aliud impetrarunt, quam, ut, per Amicos cibos emi, et in arcem perferri, curarent. Sed hoc ipsum ab ipsis Proceribus Foederatis decretum cum esset, Praefectus custodiae sequi noluit, gnarum sibi, dicens, quae mandata accepisset. Vetabat quoque, ne quis hominum Vxorem, aut, qui in ministerio meo erant, uerbo compellaret, ne quidem, si quaereretur, quota esset hora, ac, ne praetereuntes ultra salutandi signa illis exhiberent, permittens interim, famosa ac plena calumniarum carmina, apud fenestras nostras, in nostri iniuriam, cani.*

IANI RVTGERSII

EPIGRAMMA

DE HVGONE GROTIO.

DIES XXIX AVGVSTI MENSIS

GROTIANO

CARCERE NEFASTVS.

Haec est illa dies, quae, tanti conscia luctus,

GRO-

GROTIACAS uidit uîncula ferre manus.
Nec fleuit ſcelerata nefas, ſed lumine ſicco
Admiſit radios, auree Phoebe, tuos.
Deſine felices inter, Lux impia, luces
Formoſo nebulam ſpargere uelle die,
Sed, qualis Latiis damnata eſt Allia faſtis,
Inuiſum populis tu quoque nomen habe.

HEINSIVS,
IN ELEGIA SVA,
AD
IAC. AVG. THVANVM,
DE
HVGONE GROTIO

Tu quoque dura minus, mea patria, Vatibus eſſes.
Fallor, an admonita ſtat tibi fronte rubor?
Quis color excuſet, quae dedecus eluat unda?
Sit, precor, hac faſtis ne ſua parte fides.
Ille, tui plauſus certaeque, Batauia, laudes,
GROTIVS, ille lyra maximus, ille toga.
Cui nil poſt aequale dabis, nil ante dediſti,
Actus ab auſtera te ne parente reus?
Nec ſtetit hoc in fine nefas. Non digna iubentur
Tam tibi deuotae uincula ferre manus.
Vnde nouercalis labem tibi, patria, noxae?
Heu, oblita tui, nunc pia mater ubi eſt?

Mater

Mater ubi est? Ad te fugitiua reuertere mater,
Pectora si nomen ferrea mite trahit.
Nesciat hoc infensus Iber. Odiosior hoste es.
Caeca subis partes illius, ille tuas.
Materno elapsum uix carcere fouit, et ultro
Obtulit hospitium come cruentus Iber.
Nobile fers nostri spolium, gens uicta, pudoris.
Maxima de saluo gloria uate tibi est.
Sed melius domui mox creditur ille Thuanae,
Qua patet afflictis iam uetus ara reis.
Exulis haec cepere fugam penetralia magni,
Totque sacrum meritis detinuere Caput.

Postquam ergo, ultra sesquiannum, ut iam dictum, sustentatus bonis Vxoris, aspernantis Iudicum largitionem, qui uicenos et quatuor in diem asses, alendo captiuo, totique ipsius familiae, assignauerant, studiis praecipue impendisset, plurimasque ab iis, qui custodiae eius praeerant, iniurias perpessus fuisset, tandem, DEI OPT. MAX., indignam uiri sortem miserantis, beneficio, et Vxoris, *Mariae Reygersbergiae*, ex primariis *Zelandiae* familiis ortae, *Petrique Reygersbergii*, *Veriani* Consulis, qui non inutilem Patriae et *Nassouiae* domui nauauerat operam, eamque ob causam, *Lycestrianis* temporibus, ab inimica factione eiectus oppido, exulauerat, filiae, uirilis animi,

animi, et ſupra ſexum ſapientis Matronae, opera, priſtinae libertati redditus eſt. *Cum, hunc in modum,* inquit[1]) GROTIVS, Hagae, *ante ſententiam, per menſes nouem, poſt eam aliquam multis diebus,* Lupeſtenii *uero per annum et menſes decem, in ſumma moeſtitia ac ſolicitudine, uixiſſem, de eo, quod nobis reſtabat, ſine ullo quaeſtu, ſine ullo neceſſitatis ſubſidio, tandem* DEVS *mei miſertus eſt, atque, eo ipſo tempore, quo noua in me atque Vxorem mala intendebantur, ſparſo rumore falſo de funibus, ab Vxore coemptis, et in arcem perlatis (cui mendacio refutando cum ueritatis teſtimonium a cuſtodiae praefecto poſceremus, obtentum ne id quidem eſt) uiam mihi monſtrauit recuperandae libertatis.*

Variis conſiliis agitatis, multos, quibus elaberetur tuto, modos conſiderauerant, tandem, prae omnibus, conſilium, utpote facilimum, placuit Vxoris, GROTIVM Arcae includere, in qua erant libri, ut ipſe confitetur, * vel, ut *Maurerius* uult, quae ſupellectilem librariam aeque, ac lintteariam, quam, in oppido finitimo, *Gorichemo,* curauerat eluendam, continebat; quaeque huic ſupellectili ferendae plus ſemel adhibita fuerat. Huic Arcae uti ſe committeret, Vxor GROTIO ſuaſit, ea parte, qua GROTIVS reclinabat caput, dolabra foramina duo

1) *Apol. c, XIIX, p. 302.* * *Apol. c. XVIII.*

duo terebrans, ut anhelare poſſet, nec ſuffocaretur. Commodum forte eo tempore accidit, ut cuſtodiae praefectus ille, cui captiuorum, GROTII nimirum et *Hogerbecii*, totiuſque domus inſpectio erat commendata, iuſſu ſuperioris ſui, ad conducendos milites, proficiſceretur. Quapropter, *Heuſdenium* abit, militem ſibi comparaturus. GROTIVS interim, cum Vxore, audita locum tenentis, ſibique inuigilantis, abſentia, opportunum ad propoſitos dolos nunc aduenisse tempus, credebat. Nec morata diu GROTIANA Vxor, relictam cuſtodiae praefecti coniugem adiens, *Peruelim*, inquit, *futura lunae die, Ciſtam, libris Arminianis refertam, alio dimittere, quippe inutili in iiſdem ſtudio uires ſibi uir meus ita debilitat, ut tam ſtrenue lucubrationem amplius ferre non poſſim.* Annuit illa, ſed, librorum loco, ſe GROTIVS includi patitur. Quoniam uero Ciſta illa ſaepius illuc ferebatur, atque hinc militibus non erat infrequens, etiam ſic, ſine interpellatione, emittitur. GROTIVS autem, prius, quam obſeraretur Ciſta, ſemper aliquod tempus in illam ſe reponebat, tentaturus forte, quam diu cubandum foret ſine moleſtia. Ipſa Arca in longitudinem trium omnino et dimidii pedis erat porrecta. Vxor GROTII, ſumpta ad manum clepſydra, eademque bis uerſa, indicabat tempus,

pus, quo a *Lupeſtenio* ad *Gorichemum*, proximum caſtello oppidum, per decurrentem fluuium, non difficile eſſet iter. Dum autem extendebat ſe GROTIVS, Coniux ipſius, inſidens Arcae, poſtquam, crebro ſe commouere, pedes attrahere, iiſdem porrectis, periculoſe inſtrepere, uirum, ſenſerat, dehortatur eum, neue, in auehendo, tale quid faceret, obnixe rogat, timendum quippe eſſe, ne in naui quoque ſuperſedeat aliquis Ciſtae, clandeſtinumque depoſitum prodat. Die igitur ſolis, qui III erat Martii, ſtylo ueteri, *Emanueli* uero *Meterano*, * d. XXII Martii, A. CIƆIƆCXXI, fugae deſtinato, GROTIVS Arcae ſuae ſe incluſit, Vxor uero famulae, cui rem omnem detexerat, praecepit, ut comitaretur in itinere Ciſtam, et *Gorichemi*, in domo, ubi ſub aduentum in urbe diuertere ſolebat, fideliter deponeret. Poſt, aduocatum militem, qui captiuorum cubile cuſtodiebat, cum ſocio Ciſtam ut deferret, rogauit Vxor. Vix ſuſtulerant Arcam, cum unus baiulorum, *Certe*, inquit, *quia praegrauis eſt*, Arminianum *Ciſta haec continet*. Cui extemplo GROTIANA Vxor, libros tantum *Arminianos* eſſe, reſpondit. Summo tandem labore Ciſtam uix per ſcalas deportauerant, ubi militum unus, *Inſpiciendum eſſe*, dixit, *ſi quid lateat forſan*, et

* *in Continuat. Hiſt. Belg.*

mox, ad locum tenentis coniugem pergens, maxime necessarium esse, docebat, ut recluderetur Arca, ob nimiam grauitatem, sibi suisque suspectam, repulsam tamen ab eadem, ut *Henr. VVittenius*, * notat, tulit, respondente illa, *Nemo intus est*, GROTIIque *mihi Vxor, nihil inesse, confirmauit, nisi libros* Arminianos. *Agite saltem, et occlusam Arcam ad nauim asportate.* Paruerunt tandem ad haec uerba milites, quamuis identidem mussitantes, *Arminianum ibi iacere.* Relatae sunt fortasse illae uoces ad militis alicuius Vxorem, quae, subinde, *Plura olim fuisse exempla,* clamans, *cum per Cistam multi sint carceribus subducti, hic forsan etiam latere posse* Arminianum, *haud frustra uaticinabatur.* Nihilo minus Cista multo sudore trahebatur, nauique, ubi magna hominum pars confluxerat, committitur. Postquam appulsa esset Arca *Gorichemi*, nautarum nullus aderat, qui asportaret, nisi auecturus esset uel in traha ad destinata loca grauissimam Arcam. Sed renuit hic ancilla, pretiosa non nulla eademque fragilia, et rudi quadam uectura corrumpenda, inesse, adhibitisque precibus, gubernatorem nauis orat, ut, pro mercede satis iusta, Arcam auehendam curaret. Ille, feretro impositam, cum filio suo, aedibus optimi ibidem ciuis, *Da-*

uidis

* *pag. 557.*

uidis Daezelarii, digniſſimi, uel ob hoc unum, in perditiſſimis temporibus, factum, cuius nomen bonis omnibus innoteſcat, infert fideliter ac deponit, remotiſque hiſce, Arcam aperit ancilla, GROTIVMque incolumen extrahit, qui, puluinar perluſtrans, in quod caput reclinauerat, non aliud reperit, quam uolumen Noui Teſtamenti *Graeci*, prout haec omnia retulit ipſe, Epiſt. CXXXVIII, ad *Voſſium*, Patrem, conſcripta. Ibi, induto coementarii cuiusdam habitu, apprehenſaque manibus trulla, poſteriore domus parte egreditur, et, ſuperatis aliquot plateis, ipſoque foro, ad portam aquariam peruenit. Primo *Valouicum* in *Brabantia* uenit, repertiſque ibi *Remonſtrantium* multis, ſingulare, de libertate et ſalute ſua, gaudium excitauit. Conducto ibi plauſtro, *Antuerpiam* petiit, quo in itinere, cum e longinquo obuios ſibi quoſdam conſpiceret, inclinato capite, agnitionem ſui euitare conabatur, ſed illi, male conſcium, aut fortaſſe *Arminianum*, fuiſſe, arbitrati, praeterierunt. *Antuerpiae*, ut calumniae materiam praecideret, teſte ipſo, intra domum *Nicolai Greuinchouii*, Paſtoris quondam Eccleſiae *Roterodamenſis*, ſe continuit, nunquam inde egrediens, qui, uiſo illo, effuſe gaudebat, non ſine admiratione, ob feliciſſimam eius liberationem. Redeamus interea

Lupestenium. GROTIVS, postquam, primo die, cubiculo suo esset elatus, quieta omnia reliquit, arbitrantibus ceteris nihil sinistri de absentia illius. *Maurerius* dicit, relictam GROTII coniugem asseuerasse, periculose maritum aegrotare, uti spatium deesset ipsum e fuga retrahendi. Vigiles, sub meridiem, cibos, uti solebant, mensae eius imponentes, licet eum non uiderent, abibant. Interiecto autem tempore, ancilla *Gorichemio* redit, indicans dominae, *Euasisse* GROTIVM *in Brabantiam.* Facilis hinc coniectura, quid animi tunc laetissimae fuerit mulieri. Redeuntibus uespera militibus et mensam structuris, rursum abest GROTIVS. Interrogantibus de illo respondetur, *in museo ut quaerant.* *Maurerius* habet, ridicule ad uigiles uxorem GROTII dixisse, *Euolasse aues.* Quo facto, GROTIOque non inuento, ad custodiae praefectum, qui eodem die redierat, se conferunt, GROTIIque absentiam, sine dubio timidi, indicant. Ille Vxorem GROTII, *Vbi lateret uir,* rogat, sed ista respondet, *Vobis est quaerendus.* Multum uero instanti praefecto et uerbis minitanti, confitetur tandem GROTIANA Vxor, dicens, *Auehendum illum in Arca curaui. Abite* Gorichemum *et ibi quaerite. Saepe praedixi, nos elabendi occasionem quaesituros, et sane inuenimus.* Praefectus, intellecta fraude, ex fuga,

fuga, *Gorichemum* abiens festinansque, sub occiduum solem ad portas peruenit. Progressus hinc ad oppidi Praefectum, rem omnem exponit, nec diu cunctatus, indicatam sibi domum perquirit, sed, inuenta solum Cista, eademque uacua, locum inanem quaerendo inuenit. In fraudis ultionem relicta, GROTII Coniux, mariti carcere per praefectum includitur, sed, ex Foederatorum Ordinum mandato, licet *Maurerius* narret, aliquos e Statibus putasse, Coniugis eam loco esse retinendam, non multo post, liberata, una cum sua supellectili omni, salua excessit. Magnum inde ab omnibus nomen, non ob prudentiam tantum suam, sed etiam singularem et charitatis plenam fidem erga maritum, reportauit. Principi certe *Condaeae*, tantopere arrisit hic liberandi modus, ut Vxori GROTIANAE ingenue fateretur, *Indigne se ferre, in suo sese Coniuge non idem facere tentasse.* Is enim non minus diu in *Gallia* captiuus fuerat detentus.

Ac, laudabilis quidem illius Vxorum in maritos fidei exempla haud una, in uariis passim annalibus, occurrunt, at uirorum haud item, quibus, in eo saltem uirtutis gloriaeque genere, dubiam a feminis reddi palmam, uideri possit.

At, quanto in moerore uersatus sit GROTIVS, ob relictam custodiae Vxorem, ex ipsius, ad *Ery-*

cium Puteanum, literis, quas paulo post integras inseremus, est perspiciendum. *Illa,* inquit GROTIVS, *hoc tantum gnara, elatum me, quod restabat euentus, anxia animi coniectura reuoluens, uota fecit, quae ab amantissima mariti Coniuge nemo expectaret, ut maritus a se quam longissime abesset. Ego, tum demum intelligens, a quali uxore discessissem, tam grauiter ferebam eius absentiam, ut potius, quam ea diu carerem, carceri me fuerim redditurus. Gratulandum est sedulo, quod hoc potuerunt famae reuerentia ac pudor, ut feminam illorum manibus extorquerent, quia iam aliam non habebant irae suae materiam. Illa uero hoc laude dignior, quod tam facilem exitum, cum me emitteret, sperare non ausa est, innocentiae meae mihi conscia, atque inde intelligens, in quos homines incidissemus. Non in aliam magis isti Versus congruunt,*

Tu melius certo meruisti pignore uitae,
 Vt tibi non esset morte probandus amor.

Neque tamen iam defuncti sumus patientiae experimentis. Superest pro carcere exilium, et nescio, an
Fata mihi totum, mea sint agitanda per orbem.

Quod triste ipsiusmet GROTII praesagium plus satis in eo fuit impletum.

In honorem uero Coniugis suae, memoriamque huius liberationis, *Poema* GROTIVS exarauit

Lute-

Lutetiae Parisiorum, d. XVI April. A. CIↃ IↃ CXXI, ab *Iano van Vondel* Belgice redditum, Latine uero Latinis aliis eius Poematibus insertum.

Sed ad GROTIVM nostrum exulem reuertamur. Liberatus ille carcere, taedii pleno, *Antuerpiamque* ingressus, animi sui integritatem libertatemque, Foederatis, *Epistola*, ad ipsos missa, pauloque post referenda, declarauit, non autem uerbis istis, a quibusdam maleuolis ei leuiter affictis, et contemptus ac ludibrii plenis, *Se libertatem quaesiuisse suam et inuenisse, fecisse autem, quod omnes creaturae facere consuessent.* Haec talia enim ut perscriberet uir summus, neque afflicta eius conditio, neque exilium eius, neque prudentia, qua pollebat, permisissent. Verum loquatur pro eo insequens *Epistola*, ad F. F. OO. ab ipso exarata, melioraque omnia prae se ferens.

SVBLIMES AC POTENTES
DOMINI,

Expectaui iam diu, ut, Vestro iussu, ex grauissima custodia quae non me tantum, sed partim quoque Vxorem et Liberos, detinebat, eximerer. Sed, comperto, quosdam, mihi peculiariter infestos, nouos quaerere obtentus, ut calamitatem meam intenderent, in eam rem iactatis etiam rumoribus, rationem mecum ipse recuperandae natiuae libertatis et excogitaui, et, Deo iuuante, ad exitum, sine

ui, sine largitione, perduxi. Cum nullum uiderem receptum propiorem, Antuerpiam *me contuli, dispecturus, ubi potissimum sedem quieti meae et literarum studiis sim positurus. Valde mihi graue est,* DOMINI, *quod tam dura pati, libertatis simul et bonorum dispendio, coactus sum hactenus et cogor etiamnum, intra intimos animi recessus, mihi conscius, integerrimo affectu consilia a me suppeditata, quae iudicare potui utilissima medendis difficultatibus, enatis, antequam ego ad Rempublicam uocarer, summa cum fide erga Magistratus* Roterodamenses, *qui Ministerio meo utebantur, parique obedientia erga Ordines* Hollandiae *et* VVestfrisiae, *quorum sub imperio eram. Sed, nec tolerata hactenus mala, nec, quicquid ultra mihi euenturum est, unquam id in me habebunt iuris, ut amorem Patriae mihi excutiant, quem semper corde gessi, et, quantum mearum fuit uirium, quas exiguas agnosco, opere ostendi. Pro eiusdem Patriae libertate, tranquillitate ac prosperitate,* DEVM *semper orabo, atque adeo, ut, in eum finem, Vobis,* SVBLIMES AC POTENTES DOMINI, *bonum ac felix regimen largiatur. d. xxx Mart.* CIↃ IↃ C XXI, Antuerpiae.

V. D.

addictissimus,
HVGO GROTIVS.

Hoc

Hoc certiſſimum exploratiſſimumque eſt, maximum ei ſtudium fuiſſe glorificandae gentis ſuae, nihilque perinde ipſi ueniſſe in mentem. Certe ſic ſemper reueritus fuit Reipubl. Maieſtatem, ut ad praeſtandum obſequium potius, quam ad contumeliam et uindictam, fuerit procliuis, id quod iam ſupra [1]) oſtendi, e ſequentibus uero magis elucebit. In omnibus enim uidebitis conſtantem eius, nec temporum ullis, aut inimicorum, labefactatum iniuriis animum, ſed, ad extremum uſque ſpiritum, in patriam amorem. Ipſe [2]) quam modeſtiſſime de ſuo infortunio loquitur. *Simul*, ait, *et Iuriſprudentiam, quam antehac, in muneribus publicis, quanta potui, integritate, exercui, nunc, quod mihi*, indigne *e patria, tot meis laboribus ornata, eiecto, reſtabat, priuatae diligentiae ſtudio adiuuare uolui.* Queritur, ſe *indigne*, e Patria eiectum eſſe, ſed tamen non dicit, *iniuſte*, cum alius ſtatim, *iniuſte* ſe fuiſſe eiectum, ſcripturus fuiſſet.

Alibi GROTIVS, [3]) mentionem facit, ad Anonymum, liberationis ſuae, et quorundam *Verſuum*, quibus ipſe ſibi gratulatus eſt. *Libertas*, inquit, *maximum huius uitae bonum, et natu-*

1) *de glorificatione, qua* GROTIVS *exaltat Gentem et Rempublicam ſuam, uid. p. 16, 21, 23, in primis 198, et paſſim.*

2) *Prolegg. de Iure Belli et Pacis, §. 30.* 3) *Epiſt. ad Gall. n. 32.*

rae conuenientiſſimum, hoc habet incommodi, quod eius utendae modum uix ſeruat incauta mortalitas. Et, paulo poſt, *Habe ergo, quod uis, Vir Eminentiſſime, ſed habe, quod rogo, non, ut Verſus, ſed, ut teſtimonium diuinae in me benignitatis, quae me ex* ARCA, *uelut ex utero, naſci, aut uelut ex ſepulcro exurgere, uoluit, et ex mortis miſerrimae confinio fecit uitae poſterioris auſpicium.*

Arcam illam, cuius beneficio tam feliciter ex cuſtodia fuerat liberatus, tanto in honore et pretio habuit, ut, in perpetuam rei memoriam, ſubſequentibus eam uerſibus celebrare ſit dignatus.

Dulces latebrae, temporis domus parui
Anguſta, laxo quae uiam facis coelo,
Clauſum parumper ſpiritum manumittens,
Onus, quod aegre congregum manu multa
Interquieſcens pertulit ferus miles,
Tandemque caecum tradidit rati pignus,
Lati uehendum Vahalis impetu prono,
Quas, ARCA, *grates, quas tibi feram laudes?*
Tibi fugata, uicta, ſeruitus ceſſit,
Tolerata ſeptem poſt biennium menſes,
Quod celſa tueor oſtia libero uultu,
Quod durus aures non ferit ferae ſtridor,
Obiceſque multi, barbarique cuſtodes,
Sed laeta turba comiter ſalutantum,
Blandique amici, tincta literis corda,

(*Qua-*

(Quales Thuanus, *quo probatior nemo,*
Puteanus, *et mens erudita* Tileni)
Fastidiosas ire non sinunt luces.
Tibi haec, et, aliud si quid est boni nobis,
Et, si quid ultra restat, ARCA, *debemus,*
Quae merita uerbis si liberet aequare,
Opus tot esset, ferre quot soles, libris.

Arcam hanc postea tanto in honore habuit GROTIVS, ut, cum esset ei surrepta, dolore afficeretur non uulgari, conquestus, diuinae liberationis instrumento sese orbatum esse.

In *Baiulum* uero, qui de nimio Arcae pondere conquestus erat, hoc *Epigramma* uenustum reperitur.

Cum grauidam ferres Arcano pondere Cistam,
Insolitum num quid te male pressit onus?
Credo equidem. Nam, qua latitabat GROTIVS *Arca,*
Hac Latium atque omnis Graecia clausa fuit.

Tribus ante liberationem diebus, idem GROTIVS sequentes, in *Captiuitatem* suam, Albo cuidam, inscripsit *Versus.*

Quos Matris aluus carcere reddit in lucem,
Queis corpus animum, more carceris, uincit,
Quos, morte functos, terra carcer expectat,
Nunquam nimis timere carcerem debent.

DAN.

DAN. HEINSIVS,
DE
HVGONE GROTIO,
AB VXORE CARCERI, IN QVO AD VITAM DAMNATVS ERAT, EREPTO.

Coniugis auspicio superas effertur in auras
GROTIVS, *et geminum munus amantis habet.*
Pro tenebris lucem, cum lucis munere uitam,
Quae cum luce simul paene negata fuit.
At, uos, o, Proceres, iam poenam mittite et iras,
Sub uobis pereat ne pietatis amor.
Aeneae *licuit medios gestare per ignes*
Intactum Graiis dulce parentis onus.
Eripuit tenebris proscriptum casta maritum
Thuria, *nec fraudi res fuit illa Viro.*
Iam mortem, morti modo non uicinus, et ipso
In tenebris letho non leuiora, tulit.
Post uitam suus est. E morte renascitur ipsa.
Nascenti legem dicere nemo solet.

Clarius multo fusiusque haec narrat, *Epistola*, qua PVTEANO, de fausta liberatione ei gratulato, respondet.

EPISTOLA GRATVLATORIA.
ERYCIVS PVTEANVS
HVGONI GROTIO
S. D. P.

In communi bonorum omnium gaudio, Clarissime

VIR,

VIR, *segnem esse calamum meum, non sino. Vt amicum me ostendam, scribo, et hoc beneuolentiae signo tuum pariter audeo affectum prouocare. Carcerem si cum morte comparas, uideri possis ex te iam natus esse, salutem et libertatem a te ipso adeptus. Euadere, parum erat,* GROTIVM, *decebat, ingeniose euadere. Et quanto hoc pulchrius, quam liberari. Quanto laudabilius, suo ingenio, quam alieno suffragio, saluum esse. Vt nil cuiquam deberes,* mediis elapsus Achiuis, *te tibi uindicasti. Liberari autem non poteras, nisi, ne graue esset beneficium, quod ab inimicis accepisses. Sed quomodo acciperes? Nullum expectabas. Carceri, non morti, mancipatus eras. Vt saepius morereris, sola te saeuitia uiuere uoluit, ne inter uiuos esses. Quid igitur hac ad uitam uia redeundum erat, moriendum saepius, ut tandem uiueres et liber esses. Aperuisti exitum, ubi omnia clausa erant. At, quis crederet, in Cista hominem latitare? Sic elatus, uideri funus poteras, nisi quod e sepulcro ueniebas. Mirentur omnes, totus in Cista corpus, in naui Cista, in amni nauis, in his omnibus, et extra haec omnia, esse mihi uisus es. Mundum impleueras. Itaque custodiri in carcere corpus tuum potuit, ingenium non potuit. Clausus muris, cinctus custodia, obsessus satellite, ostendisti, in ipsis te angustiis liberum esse, nullum uirtuti obstaculum obiici. Macte,* VIR MAGNE, *plus*

plus paucis horis fecisti, quam toto triennio passus es, eorum elatus manibus, qui maxime custodire annisi sunt. Totum esse libros, credidere, onus, nec falsi. Tuo enim ingenio bibliotheca constat. Ergo doctum omnes clarumque dicunt, ego fortem, non salute tantum, sed gloria et aeternitate, dignum. Nonne scripsisti ante, quod alii fecerunt? Scribent alii, quod nunc fecisti ipse, cum Daedalo *uelut comparandus. Illum alae, te libri, ex carcere extulere, tanquam alae. Ille simul eduxit filium, sed, ut perderet, tu reliquisti coniugem, sed, ut seruares, quippe ferre carcerem illa non poterat tuum, suum, iam te saluo, potest. O uerum Coniugium, sic disiungi! Laeta est, quod libera esse desiit, certe digna, ut in libertatem ueniat. Confide, ueniet, nec ullum declinabit exilium, quae carcerem non exhorruit. Patriam in exilio, quia maritum, habitura. Agnoscis ipse, non esse patriam, quam fugias, fugiendam esse, quae se nouercam fecit. Exilium carcere melius est. Euadere ex carcere non potuisti, nisi, ut in exilium ires. Respice miseriae tuae scenam. Qui amici, hostes erant, ut ad hostes, tanquam amicos, te conferres. An* Themistoclem *propono? Ad* Xerxem *iuit, in* Athenienses *non peccauit*, Athenienses *in* Themistoclem. *Sed exemplis nolo agere. Rogo potius, ut, tuum inter exempla nomen uenire, patiaris.* Scipionis, *iam morituri et semper*

per uicturi, dictum est, an exprobatio? Ingrata Patria, ne ossa quidem mea habeto. *Expende, quid feceris, et, quid passus sis. Merita et praemia boni omnes quemadmodum explorata utraque habent, ita fauere libertati tuae, studere commodis et incolumitati, non desinent. Sed, quid est? Ingenio transcendisti communem hominum conditionem, ut fortunam, et, quicquid hinc pendet, generose despiceres. Itaque conquerantur alii, se, post naufragium, nudos esse et opibus excidisse, tu in te opes omnes habes, nulli iniuriae, nulli uiolentiae, obnoxius.* GROTIVS *es magnus, et hoc satis, ut intelligas, nihil tibi deesse. Patriam si amas, hic amor, haec patria, est, eiusdem coeli benignior serenitas, eiusdem soli amoenior ubertas, eorundem hominum tranquillior status. Quid se iactant unius alteriusue Prouinciae Populi? Et nos* Belgae *sumus, liberi sumus, sub uno Principe, sed, quem Patrem appellamus. Aliud frenum, aliud iugum, est, regimur, non affligimur, et, ut discordia exulet, multorum Imperium auersamur. Omnis antiquitas clamat,* εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. *Immo, tum nobis fortuna clamat, nullam, ubi populus fuerit sine discrimine, stationem esse, nullum sine naufragio portum, ubi diuina omnia et humana colliduntur. Quae irae! quae odia! ubi quies, aut felicitas? Quantum aquarum, tantum ubique ignis et incendii est,*

furiis

furiis ardere, uideas, ipsum illud mare. TE DEVS *eripuit, mentem et consilium suggessit, quo saluus esses. Quid restat? Hoc age,* ἕπου Θεῷ. *Is seruabit porro, et, quemadmodum, elusis inimicis, in libertatem te asseruit, ita securum deinceps ac felicem praestabit. Sic uoueo, teque uidere cupio et amplecti. Veni, non longa uia est, et in hac Arce et amoenitate uigorem cape. Dices, te in Parnasso respirare. Offero dextram, et eam hospitalem, offero officia, quae a uero amico expectari possunt.*

Εὑρήσεις δέ με, πᾶσιν ἐπ' ἔργμασιν, ὥς περ ἄπεφθον
Χρυσὸν, ἐρυθρὸν ἰδεῖν, τριβόμενον βασάνῳ.

(Inuenies me, omnibus in operibus, tanquam aurum excoctum, rubrum aspectu, in fornace purgatum.) Vale, et, quod iterum rogo, ueni. Louanii, *in arce, postr. Cal. April.* CIↃ IↃ C X X I.

EPISTOLA ALTERA,

EAQVE RESPONSORIA.

HVGO GROTIVS

ERYCIO PVTEANO,

S. P. D.

Sicut nuper miseriam meam accendebat amicorum dolor, ita nunc magnum gaudio pondus adiicit amicorum gratulatio, quos inter tu quidem, Decus Belgarum, PVTEANE, *eximium in me affectum, pari eloquentia, expressisti. Magnum itaque pretium longae calamitatis habeo, sparsum in multos laetitiae*

tiae meae commercium, neque tam libertas ipsa uoluptati est, quam, cum eam uideo tot bonis ac sapientibus esse voluptati. Non tanti fuerat, retinere libertatem, & nihil habere, quod de fortuna querere. Nam, perpetua felicitas hoc habuisset infelicitatis, quod, quam multis carus essem, nunquam apparuisset. Habent quidem literae hanc uim, ut his, qui eas penitus imbiberunt (quos inter tu emines) etiam illos, a quibus modice libatae sunt, (quos inter utinam poni merear) ualide commendent. Sed tamen, ut arbitror, ipsa paucorum iniuria efficacius inseruit. Neque enim frustra dictum est, Rem sacram esse hominem miserum, praesertim innocentem. *Vide autem, quam propitia in me* DEI *Prouidentia mala mea similibus bonis pensarit. Fidem in Patriam praestiti, in Vxore inueni. Ego publicae libertati dum studeo, amisi meam. Illa, hoc tantum gnara, elatum me, quod restabat euentus, anxia animi coniectura reuoluens, uota fecit, quae ab amantissima mariti coniuge nemo expectaret, ut maritus a se quam longissime abesset. Ego, tum demum intelligens, a quali uxore discessissem, tam grauiter ferebam eius absentiam, ut potius, quam ea diu carerem, carceri me fuerim redditurus. Gratulandum est seculo, quod hoc potuerunt famae reuerentia ac pudor, ut feminam illorum manibus*

 extor-

extorquerent, quia iam aliam non habebant irae suae materiam. Illa uero hoc laude dignior, quod tam facilem exitum, cum me emitteret, sperare non ausa est, innocentiae meae mihi conscia, atque inde intelligens, in quos homines incidissemus. Non in aliam magis isti Versus congruunt,

Tu melius certo meruisti pignore uitae,
 Vt tibi non esset morte probandus amor.

Neque tamen iam defuncti sumus patientiae experimentis. Superest pro carcere exilium, et nescio, an

Fata mihi totum mea sint agitanda per orbem.

Sed, post carcerem in patria, exilium patriae loco est. Gratiam habeo, quod exemplis me solaris, et quidem magnis, et, quae possunt iacentem quoque animum erigere, multoque magis sustinere erectum. Themistocles *ille, qui,* Apolline *certius, salutis uiam* Athenis *monstrauerat, coactus fugit, et quidem ad* Salaminiaci *proelii reliquias. Similis* Coriolani *iracundia, sed utraque infelix. Melius* Alcibiadi *cessit exilium, hostiliter exercitum, quem diris populus exoluit, propter illa facta, per quae diras uerius mereri coeperat. Sed, leniora libentius lego. Ostendit mihi* Graecia Aristidem, *contrarias* Achilli *preces concipientem, ne unquam sui pulsi* Athenas *poeniteret, et* Phocionem, *ultimis uerbis praecipientem filio,*

ne

ne acceptae iniuriae meminisset. Roma Rutilium, *qui, maledici sibi, putauit, cum amici ex ciuili bello reditum ipsi augurarentur, neque aliter ultus est ingratam urbem, quam, quod, ne reuocatus quidem, ad eam redire uoluit. Neque tuus ille* Scipio *aliud, quam se ciuium oculis subduxit, magno illos, sed non intellecto, supplicio afficiens, quod* Africae Asiaeque *Victorem conspicere ipsis non liceret. Itaque in agro arbores digessit, sed eodem animo, quo olim in campo aciem. Laudari solet dictum uetus,*

Ames parentem, si aequus est, si non, feras.

Quod ad Patriam recte produxeris, quae et parens dicitur, et parentes, uel parentibus proximos, plerunque aut suis periculis inuoluit, aut sua salute complectitur. Quid? quod ne patriae quidem imputandum est, si quid in patria fit. Triginta Tyranni Athenae *non erant, ac nec Mithridatica quidem praesidia, quo tempore* Sylla, *uolente ciuitate, urbem obsedit,*

- - Veios habitante Camillo,
Illic Roma fuit.

Cicero eos, qui aedes suas diruerant, qui aqua et igne sibi interdixerant, non populum Romanum *sed populi fecem, interpretatus est, illum uero populum, qui in theatro ingemeret atque illacrymaret, aiente* Roscio,

O, ingratifici Argi, immanes Graii, immemores beneficii,
Exulare sinitis, si istis pelli, pulsum patimini
Summum Amicum, summo in bello, summo ingenio praeditum.

Scio, haec atque alia male tractatae Virtutis exempla plurium imperiis obiici solere. Sed Thraseam, *et* Senecam, *et tot illustres animas, nonne unius crimen habemus? Sicut homines inuenire non est, ad quos uitiis aditus non sit, ita nullo periculo uacat potestas, quae aut homini, aut hominibus, datur. Valde mihi placet, quod olim ab* Alcibiade, *mox ab* Augusto, *ad factam* Catonis *mentionem, dictum legimus, sed dignum, quod ab ipso* Catone *diceretur,* Qui, praesentem Reipublicae statum mutari, non uult, et ciuis, et uir bonus, est. *Si iuris speciem iniuria induit, et, bello grauius, innocentiam premit, ita hoc tolerandum, quomodo fulmina et nimbi, et quae alia mala uis maior immittit, sin mite pacatumque regimen, quale uos optimi Principis ingenio debetis, excipiendum gratis animis bonum, quo non maius aut corporum sanitas, aut agrorum foecunditas, aut quicquid aliis publicis priuatisque ambiri solet uotis. Maneat haec uobis solida atque perpetua felicitas. Quod ut ex animo precer, non illa tantum exigit, quae* Belgas *inter se*

con-

connectit, generis consanguinitas, locorum uicinia, sermonis communitas, sed in me merita. Vos eo malorum adacto, omnia ut mihi patriae finibus essent tutiora, primus receptus, prima libertatis fiducia, uestrum primum coelum securus hausi, uestris colloquiis recreatus, delere coepi longae calamitatis memoriam, a uobis denique exceptus sum tam amice, quam inimice a meis. Pro quibus beneficiis, quid uobis potius precer, quam, ut non extra bellum tantum, sed et extra belli metum, uos ponat certa pax? Mea quoque causa, quo magis, si ita res tulerit, transcurrere ad uos liceat, atque uti oblato hospitio, et, si aliter non licet, de proximo certe aspicere illas terras, quas mihi contra tot iniurias natura commendat, ita tamen, ut, qui, quam ii cordi mihi essent, semper ostendi, nunc etiam ausim ostendere, quam eis opus non habeam. Vale, Vir optime atque doctissime. A. CIↃIↃCXXI.

Insigni quoque *Epigrammate* meliorem sortem, cum Libertate, gratulatus ipsi est *Caspar Barlaeus*, quod ita se habet.

Hactenus inuisa detentus carceris umbra,
Ereptum ulterius non tulit HVGO *diem.*
Fata uiam inueniunt, tabulis concluditur arctis,
Quemque capax mundus non capit, ARCA *capit.*

Nauigat et liber, ſimul et captiuus, et inter
Spemque, metumque, ſuum laudat et odit opus.
Aut Solem mihi reddet, ait, fraus iſta priorem,
Aut iterum ingenio ſum miſer ipſe meo.
Quid, Fortuna, ſtupes? Toti mirabilis orbi,
Non niſi uult miris liber abire modis.

IN LIBERATRICEM
GROTIAM
SEQVENS CARMEN ELEGANS
BARLAEVS
SCRIPSIT.

Diſcite iam, Belgae, pietas quid poſſit et Vxor,
Quam faciat gratas docta Virago uices.
Femina capta manet dimiſſo laeta marito,
Miraturque ſuos ingenioſa dolos.
Non humeris fert illa Virum. Fraus vilior iſta eſt,
Aſſeribus tantas mancipat Vxor opes.
Deuehit impoſitum fatalis machina pondus.
Iamque minor parua GROTIVS *aede latet.*
Non audita canam. Ignaro portatur ab hoſte,
Ipſaque cuſtodum dextera praebet opem.
Capta fuit ligno fallacis Breda *carinae,*
Liberat hic captum lignea Ciſta Virum.
Secula magnanimas ſileant antiqua Maritas,
Omnibus his maius GROTIA *nomen habet.*

Gratulata quoque eſt carmine *Anna Pomeria Viſchera* HVGONI, quod, per GROTIVM ipſum, e Bel-

e Belgico Latine redditum editumque est *Parisiis*, d. 11 Octobr. A. CIↃIↃCXXI. Refert illud Interpres Annalium GROTII Belgicus, qui, praeter alia complura *Carmina*, hoc etiam ibi subiunxit, cui nos addemus *Epigramma* sequens, quod *Gorichemi*, in aedibus diui *Adriani Daezlari*, in quas, cum Arca libraria, deportatus olim fuerat GROTIVS, sub Insignibus orbium uitreorum in fenestris, inscriptum repertumque fuit.

TITVS IVNIVS VINIVS.

Toen Iunius uuel' eer uuas in de hooghste Noot,
VVaeruan geen' Vytkomst scheen, so heeft hem uan de Doot,
Syn Huysurouuu in een kist ontsichtbaerlyk beuuaert,
En sprack daernae: Ghy syt tot tuue'emael nu gebaert
Met VVeedoen d' eerstmael, het tuueedemael met list,
Toen uyt uuu' Moeders lyf, en nu uyt myne kist.

Antuerpiae cum esset, multis ab amicis, in primis a Gallico Legato, *Maurerio*, qui iam ante, in *Batauia*, liberare ipsum impense annisus erat, admonitus fuit, rectius facturum, si in *Galliam* iret. Cui consilio morem gessit, credens tamen, ne ibi quidem satis tutum sese fore, quod

OO. FF. Legati erant apud Regem, literas ad Praesidem, *Petrum Ianinum* misit, Regis Gall. Consil. et ad *Foedd. Belgii* Legatum, quemadmodum ex eius Epistolis constat.

Praeses[1] Ianinus *literas ad me scripsit, cum, adhuc* Antuerpiae *esse me, existimaret, plenissimas amoris, et, quod maximum iudico, innocentiae nostrae tantum reddentes testimonium, quanto maius exoptari nullum poterat.*

Primum[2] *receptum, in hac Vrbe,* (Antuerpia) *legi, ut hic explorarem, annon intempestiuus futurus esset meus in* Galliam *aduentus, dum ibi est nostratium (nostrorum dicere non possum) Legatio. Eam ob causam Virum summum, Praesidem* Ianinum, *per literas conueni. Sed, quod ab ipso expectabam, abunde mihi Epistola tua praestitit. Quare, quod bene* DEVS *uertat, sequar te consulentem.*

A patria igitur carceres, exilia, ultima quaeuis, expertus, ab iis etiam, qui non paria cum reliquis admitterent, in sacro *Praedestinationis* dogmate, indignissima quaeque perpessus, coelesti tandem prouisu liberatus, transiit in *Galliam*, et fructum contractae ibi amicitiae longe uberrimum sensit, cumque ibi *Ianinus* ei scripsisset, si in *Gal-*

1) *Ep. XXVIII, ad* Beni. Aub. Maurer.
2) *Ep. XXVII, ad eundem.*

Galliam ueniret, ſponſionem ſe facere, ipſum ad tempus certum, immo, per omne vitae tempus, fore ſecurum, mutatis ueſtibus, *Antvverpia* nauigans, per anfractus uarios, haud unis literis ſtipatus commendatitiis, quas ei *Maurerius*, ob merita eius et eruditionem, ad Proceres aulicos, dederat, *Lutetiam Pariſiorum*, d. XXIII April. A. CIↃIↃCXXII, tempore nocturno, peruenit.

In eo itinere nata ipſi eſt florentiſſima illa *Sylua*, quam *Franc. Auguſto Thuano* dedicauit, in qua mortem dolet patris ipſius, Præſidis, inter alia confirmans, nihil ſibi exoptatius fuiſſe futurum, quam, ſi fortuna permiſiſſet, dextram ſuam dextrae ſociare *Thuani*. In eadem *Sylua* mentionem facit Liberationis ſuae, cuius honorem tantum non omnem Vxori ſuae fert acceptum,

Nos quoque, ſi quisquam, multum debere, fatemur,
Coniugio &c.

Et paulo poſt,

Et proculcatas in noſtro corpore leges.

Eſt uero *Carmen* illud unum e uenuſtiſſimis eorum, quae ex ingenioſiſſima GROTII uena profluxerunt, quodque ita ſe totum habet.

SYLVA, AD

FRANCISCVM AVGVSTVM THVANVM, IACOBI AVGVSTI THVANI, FIL.

A. CIↃIↃCXXI SCRIPTA.

Nos quoque, ſi quiſquam, multum debere fatemur
Coniugio. Memini, poſt tot tua uota preceſque,
Cynthia cum nonum capto mihi uolueret orbem,
Qualem te primum, Coniux fidiſſima, uidi
Carceris in tenebris, lacrymas abſorpſerat ingens
Vis animi, neque, uel gemitu, te luctus adegit
Conſentire malis. Rurſus noua uincula, ſed quae,
Te ſocia, leuiora tuli, dum milite clauſos
Nos Moſa et triſti Vabalis circumſtrepit unda.
Heic, patriam toties, et inania iura, uocanti,
Et proculcatas in noſtro corpore leges,
Tu ſolamen eras. Heic iam te uiderat alter,
Et poſt ſe, media plus parte, reliquerat annus,
Cum mihi iura mei per te, ſolerte reperto,
Reddita. Tu, poſtquam iam caeca acceperat alnus
Dulce onus, oppoſitis libabas oſcula clauſtris,
Atque ita, ſemoto foribus cuſtode, locuta es.
Summe Pater, rigido ſi non adamante futurum
Stat tibi, ſed precibus potis es gaudeſque moueri,
Hoc, quod noſtra fides lucem ſeruauit in iſtam
Accipe depoſitum, tantiſque exolue periclis.
Coniugii teſtor ſanctiſſima uincla, meaeque

Spem

Spem ſobolis, non huc uenio, pertaeſa malorum,
Sed miſerata Virum. Poſſum, ſine coniuge, poſſum,
Quamuis dura, pati. Si, poſt exempla ferocis
Vltima ſaeuitiae, nondum deferbuit ira,
In me tota ruat, uiuam crudele ſepulcrum
Me premat et triplicis cingat cuſtodia ualli,
Dum meus aetheriae ſatietur paſtibus aurae
GROTIVS, et caſus narret patriaeque, ſuoſque.
Dixerat, atque, oculis fugientia uela ſecutis,
Addit, Abi, Coniux, neque te, niſi libera, cernam.
Quod mea ſi auderet famam ſpondere Camoena,
Acciperet quantis uirtutem laudibus iſtam
Poſteritas? Nomen non clarius illa teneret,
Admeto Regina ſuos quae tradidit annos,
Quaeque ſuper cineres iecit ſe arſura mariti,
Dignaque tam Bruti thalamis, quam Patre Catone,
Porcia, et in lethum magno comes Arria Paeto.

Lutetiam cum perueniſſet, Rege, qui tum *Fontebellaqueis* erat, eiuſque Senatoribus, ad urbem non repertis, apud *Boiſſiſſium* primo, deinde apud *Vicum*, qui tunc ſigilli cuſtos erat, poſt apud *Ianinum*, quorum omnium de republica conſiliis Rex uti ſolebat, innocentiae ſuae reddit rationem, beneuolumque inuenit *Vairium*, Procancellarium Regni, quique, in Epiſtolis paſſim, A. CIↃIↃCXXI, d. XIII Iunii, liberalitatem Regis ſponte ipſi offerebat.

Mihi,

Mibi, inquit,[1] *promitto liberalitatem Regis, quae pro tempore ad nihil ſe extendit, quam ad tuam tantum neceſſitatem, tuis iam uirtutibus obuiam aderam et meritis, ut offerat ipſis functiones honeſtas. In rebus mundanis, qui ius ſciunt, te multum acquiſiuiſſe cognitionis et dexteritatis in illis tractandis, non ero ultimus, qui ſe gerat ad promouendum illud, quod poterit inſeruire tuo deſiderio, et habebo chariſſimam, ſicut debeo, amicitiam* uiri tam rari, *ſicut tu es, offerendo tibi omnia, quae poſſes expectare ab illo, qui eſt, Domine mi, etc.*

[2] *Bis fui ad* Fanum S. Germani, *ubi primores conueni de mea re haud magna. Polliciti ſunt large, euentus expectandus erit.*

Talem[3] *et* Boiſſiſſium *reperi, quem domi ſuae conueni, ubi, ad aulam abiturus, mea cauſa ſubſliterat. Ex utroque conſilio* Lutetiae *quieſco, facturus de cetero, quod ipſis ex uſu uidebitur, quorum me ſapientiae, fidei, charitati, totum committo. Haec omnia ideo tibi narro, ut intelligas, quam multis magniſque nominibus tibi obſtringar. Soluendo cum non ſim a me ipſo,* DEVM *pro me tibi delegabo, qui ſe omnium, beneficiorum uicem non ſperantium, expromiſſorem ſtatuit.*

Neque uero non ab aliis uiris illuſtribus, immo, tan-

1) *Epiſt. ad Gall. n. XXIX.* 2) *ib., n. LXXVII, ad* Beni. Aub. Maurer. 3) *ib., ad eund., n. XXVIII.*

tantum non ab omnibus, perbenigne exceptus eſt GROTIVS, maxime, ob commendatitias *Maurerii* literas, in *Galliam* miſſas. Teſtatur hoc ipſe GROTIVS,[1] his uerbis. *Omnes, ad quos ſcripſeras, pro me laborarunt, et, praeter eos, princeps Ianinus, et ſigillorum Cuſtos.* Et paulo poſt, *Sentio hoc ex eorum beneuolentia, quos tua mihi potiſſimum beneuolentia conciliauit.* Puteani *et* Peurezii, *qui, ſine mora, ut aduentus mei nuntium accepere, ad me uiſendum accurrerunt, comitati nihil non debeo.*

Item *Peireſcius*, tum primum in *Galliam* uenienti permulta ei magnaque officia exhibuit, quippe quem tanti ducebat, ut, in uicem *Scaligeri*, aſſertum *Galliae* diceret. Vnde A. *Buchnerus*, in Poematibus[2] ſuis, de H. GROTIO, quem *Virum incomparabilem* ibi uocat, ſcite ſcribit.

Gallia magnanimis dedit, exorata, Batauis
Dis geniti aeternum Scaligeri *ingenium.*
Fallor, an humanis male dura Batauia Gallis
Scaligerum *magno reddidit in* GROTIO?

Ex aliis haud unis Gratulationibus, quibus, ob feliciter recuperatam Libertatem, multi eum eruditi ſunt proſecuti, ob elegantiam, et ob comparationem, GROTIVM inter ac *Moſen*, inſtitu-

1) *Epiſt. XXVIII, ad* Maurerium.
2) *pag. 616.*

ſtitutam, notari quoque meretur haec, quam ipſi *Ianus Rutgerſius* miſit.

Quam bene conueniunt ſimili duo Numina fato,
Iſacidum doctor, GROTIADESQVE *meus?*
Euaſit latitans anguſta GROTIVS *Arca,*
Seruatus texto uiminis ille fuit.
Huic Vahalis placidas ſubſtrauit fluminis undas.
Hoc Nilus, Moſe, fecerat ante tibi.
Excipit hunc Celtes, illum Regina Canope,
Et reus hic patriae eſt, et fuit ille, ſuae.
Par quoque principium ſimilis fortuna ſequetur.
Nam populo leges hic dabit, ille dedit.

Idem *Rutgerſius* ſequens *Tetraſtichon,* Ciſtae inſcribendum, adiecit.

Haec ea, quae domini ſolita eſt portare libellos,
GROTIADAE *fuerat pondere facta grauis.*
Mutatum neque ſenſit onus. Quod enim illa ferebat,
Id quoque, ſed Spirans Bibliotheca *fuit.*

Veriſſimam Gallorum laudem, humanitatem maxime in externos, teſtatus eſt GROTIVS,* *Ego, poſtquam* Lutetiam *ueni, tot undique gaudiis circumfundor, quot in diuturno carcere triſtia ſenſeram. Tanta eſt in me Procerum beneuolentia, tantus literatorum ad me concurſus. Itaque iucundiſſima colloquia egregiam longe ſolicitudini*

* *Epp. ad Gall. n. XXXIIII. ad* Maur.

tudini uicem rependunt. Prae ceteris Tilenus *et* Puteanus *omni me officiorum genere ornant.*

[1]) *Heri, cum mihi* Tilenus *adesset, superuenit* Cordesius, *cum tuo, non ortu tantum, sed et moribus atque ingenii dotibus, fratre. Nunquam antehac maiorem cepi fructum libertatis, ita suauiter nobis colloquia processerunt. Itaque unum illum diem, multorum, quos in carcere egi, taedio ausim opponere.*

Consilio *Boississii, Lutetiae Parisiorum,* dum Rex cum suis Consiliariis abesset, substitit GROTIVS, anceps initio, ubi sedem sibi, suaeque coniugi et liberis, figere deberet. Indicat hoc his uerbis.

[2]) Lutetiae *adhuc subsisto, ex consilio* D. Boississii, *aut nuntium ex aula, aut certe, quod propius uidetur, reditum Praesidis* Ianini, *expectans, qui uenturus huc putatur cis paucos dies, Rege longius procedente.*

[3]) *Sed Regis, cum parte Consilii maiore, absentia, aut etiam respectus aliquis eorum, quae tum hic, tum apud Vos, gerentur, obstitit, quo minus, certae sedis fiducia, transferre huc Vxorem atque familiam liceret, quibus aegre careo.*

Primus fuit Cancellarius, qui eum ad Regem per-

1) *Epp. ad Gall. n. XXX, ad* P. Putean.
2) *ib., n. XXXI, ad* Maur.
3) *N. XXXIX, ad eundem.*

perduxit, apud quem non ſolum beneuole exceptus, ſed etiam annuo donatiuo honoratus eſt, ut ipſe, in *Apologia*[1] ſua, refert.

Deo, ait, *gratias ago, quod innocentiam meam magis magiſque cognitam facit, et apud Regem, eiuſque Conſilium, gratiam mihi conciliauit, ita, ut non tantum Rex optimus, ad ſalutationis officium admiſſum, me benigniſſime exceperit, ſed et annuo donatiuo honeſtauerit, atque etiam, me apprecante, ſubleuauerit alios, qui, ob animi ſui religionem, in eodem exilio uerſantur.*

[2]*Rex, me extra ſuam curam non eſſe, liberalitate aliqua teſtatus eſt. Vt certi aliquid conſtituatur, ante Regis aduentum, ſperare uix licet. Interim mihi moleſtum eſt, Vxoris optimae conſpectu carere. Sed hae quoque malorum reliquiae deuorandae ſunt.*

[3]*Quae ſi, intra anni ſaltem circulum, parient, quod uidentur parturire, nullum ego coelum Gallico praetulerim, ſin minus, cupiam, quam primum abſolui, ne patria, honoribus, bonis, eiectus, familiae meae ipſe ſim oneri. Nam, de reditu in patriam, plane tecum ſentio, nihil, hoc tempore, ſperandum, aut moliendum.*

Pen-

1) *Cap. XVIII, pag. 306,*
2) *Epp. ad Gall. n. XXXV, ad* Ben. Aub. Maurerium.
3) *ib., n. LXXXII, ad eund.*

Pensione hac, quae librarum erat ter millium, *Lutetiae Parisiorum*, per annos aliquot, fruebatur, ex bonis suis ne teruncio quidem, neque, mortuo iam licet Principe Arausionensi, *Mauritio*, Frater eius, *Henricus Fridericus*, bene GROTIO cupiens, in bona eius fisco addicta, reducere ipsum audebat, metu aduersae GROTIO factionis, non parum adhuc potentis, quam offendere nolebat. GROTIVS igitur, *Lutetiae Parisiorum*, ut dictum, non solum securitatem suam, sed uictum quoque necessarium, adeptus, uxorem, familiam, suppellectilem, ad se transuehendas curauit.

[1]) *Ego*, inquit, *posthac inde non literas, sed Vxorem, expecto, quae ne ad me aduentum differat, et mea, et ipsius, refert. Nam beneficia beneficiis tegenda sunt, ne perpluant.*

[2]) *Coniugem auide expecto. Quanquam enim amici officio non desunt, tamen fortior ero, domestico instructus aduersus mala omnia solatio.*

Vxor quidem GROTIANA, A. CIƆ IƆ CXXI, quanquam mari diu iactata, deinde etiam terrestri itinere defatigata, *Lutetiam* salua peruenit, paulo tamen serius, supellex eius.

[3]) *Meae pars maior ac melior satis belle se habet, quanquam mari diu iactata, deinde et terrestri itinere*

Q

1) *Ep. XLIV, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Ep. XLVI, ad eund.*
3) *Ep. XLVII, ad eund.*

nere defatigata. Domum iam quaerimus. Nostrae illae reculae, ad quas solicitudinem tuam demisisti, adhuc expectantur. Puto, praeter uentum, nihil aliud fuisse in mora.

[1]) *Meae sarcinulae recte aduenerunt.*

Post aduentum Vxoris, communes cum *Tileno* et eius Coniuge aedes conduxerunt, communi quoque cum iisdem conuictu sunt usi, GROTIVS et Vxor, coniunctissime amantissimeque inter sese uiuentes, rheda communi pariter usi.

[2]) *De rheda consultabimus, ubi uiderim, nihil obstare, quo minus ad me perueniat, quod Rex optimus destinauit. Nam, incipere sumptus, quos perferre nequeam, minus consultum est. Expediendo huic negotio inseruiet forte, quod domum conduxi cum* Tileno *communem, cuius Vxor in hac urbe nihil ferme, præter rhedam, desiderat. Poterat autem una, et illi, et meae, sufficere.*

Suorum more *Batauorum*, agresti uita saepe gaudebat, nomina indicans non nullorum, qui in sua Tusculana, eo consilio, aditum ei in *Gallia* permiserunt.

[3]) *Ad tempus aliquod constitui, coelo libero et ruri*

1) *Ep. L, ad* Beni. Aub. Maurer.
2) *Ep. LIX, ad eund.*
3) *Ep. LXXI, ad eund.*

ri uiuere, beneficio Memmii, * *qui Praetorii sui usum mihi concessit.*

[1]) Balagniaco, *loci dominus expectabatur. Ea res fecit, ut* Siluanectum *secederem, ubi idem est aer innocens atque hilaris, et multa circum locorum amoenitas.*

[2]) *Ego hic*, Dochinshudae, *cum uxore, satis iucunde rusticor.*

In *Gallia* ad sua se studia literarum retulit, neque singularem erga ciues suos propensionem remisit unquam, si qua res ipsis in aula esset expedienda, consilio auxilioque ipsos, et item, qua Regios quosdam apud Ministros ualebat, gratia, ex ipsorum uoto, iuuans. Iam supra, ex eius *Apologia*[3]) docuimus, Eum, primo statim ad Regem aditu, pro iis, qui, ob animi sui religionem, in eodem exilio uersarentur, deprecatum esse, id quod ex insequentibus eius *Epistolis*, multo etiam clarius, perspici potest.

[3]) *Certe si quid agendum est*, *uidetur et deiectorum Magistratuum, et eorum, qui, Religionis causa, uim patiuntur, habenda ratio.*

Q 2 *Ro-*

* *De* Memmio *quidem ita gloriatur* Priolus, *L. V, c. 32, p. 219.* Claudius Memmius, Auossius in Gallia, qui a suo munere, claro fortique exemplo, se sponte abdicauit, puris manibus.

1) *Ep. LXXIV, ad* Petr. Putean. *et Ep. LXXV, ad* Fr. Aug. Thuan.

2) *Ep. CXXXIII, ad* Ioann. Cordes.

3) *Cap. XVIII, p. 170.* 4) *Ep. XLV, ad* Beni. Aub. Maurer.

[1]) *Rogatu liberorum D.*Oldenbarneueldii,*agebant cum iis, qui in urbe Regni negotiis inuigilant, ut cognoscerem, num qua spes esset commendandae causae ipsorum,* Hogerbecii, Milii,*tua opera, ex Regio mandato.*

[2]) *Rogo, ut, quantum iudicis religio grauitasque patitur, commendatum tibi habeas* Danielem Treselium, *qui, nullo suo crimine, tantum, quod earum fuerit partium, quas nos honestiores iudicauimus, domo apud uos exulat.*

[3]) *Scripsit ad me, Vir illustrissime, amicus quidam meus, qui inter praecipuos est Curatores* Indicanae *Societatis, de Controuersiis, quae Societati cum Regis subditis intercedunt, neque transactae hactenus sunt. Queritur, quod difficiliorem te in hoc negotio praebeas, neque iudicio rem uelis permittere. Ego, qui rem totam ex uestris* Proceribus *intellexissem, respondi, constare, nihil a te factum, nisi ex speciali Regis Mandato. Addidi et* Riccardi *exemplum, neque dubitare me, quin ad aequa omnia te habituri sint adiutorem.*

[4]) Borelium *et* Bellimontium *a te amari magnique fieri, gaudeo. Ita sane uirtus eorum, et in patriam fides meretur. Quod si eorum meritis mea quoque commendatio aliquid potest adiicere,* *quic-*

1) *Ep. XLV, ad* B. A. Maur. 2) *Ep. XCIV, ad* Claud. Sarrau.
3) *Ep. XLIX, ad* B. A. Maur. 4) *Ep. LXI, ad eund.*

quicquid mihi praesenti tribueris, ut, per absentiam meam, ipsis accrescat, rogo.

[1]) Reigersbergium *nostrum amare ne desinas, rogo. Nemo est, qui res meas libentius curet.*

[2]) *Quod addam, nihil habeo, nisi, orare me, ut, si qua in re affinis meus tui consilii indigeat, eius eum facias participem.*

Idem suis quoque aduersariis praestitit officii genus.

[3]) Arsenius, *qui huc legabatur, difficilem se praebuit, et, ter rogari, passus est.*

Ipsi etiam Principi, *Henrico Friderico*, suis officiis praesto fuit, prout infra referetur. Quin dixisse non semel Rex *Galliae* fertur, *Mirari se uirtutem hominis, qui, tam male in patria habitus, non desineret tamen ei subditisque eius bene uelle, immo, quotunque etiam posset modo, benefacere.* Quamuis non ignoraret, eos, qui ibi res *Foederatorum* curabant, nihil intentatum relinquere, quo Regis animum ipsi infestum redderent. Sed frustra laborabant apud Principem, nihil ignorantem eorum, quae, annis CIↃIↃCXVIII et CIↃIↃCXIX, in *Hollandia* erant acta. Neque adeo obscure scriptus erat ipsius GROTII Apologeticus, ut quenquam, uel mediocriter humana-

1) *Ep. LIX, ad* Beni. Aub. Maur. 2) *Ep. LX, ad eundem.*

3) *Ep. XCIII, ad* Beni. Ab. Maurer.

rum rerum gnarum, latere poſſet, quam iniqua in eum *Sententia* lata eſſet.

Ac uidit ille quidem, ex infortunatis *Batauorum* inſulis eluctatus, inſulas primo ueluti fortunatiores in *Galliis*, uerum ſua illum interim duriora quoque manſerunt fata et exercuerunt. Profecto credi uix potuit, ullum unquam in orbe erudito fuiſſe uirum, qui tot modis excruciatus fuerit et exagitatus, qui tot falſis impiiſque mendaciis, fraudibus, obtrectationibus, per omnem uitam, immo, etiam poſt uitae finem, ſit impetitus, quam uir hic optimus, et fideliſſimus patriae ſuae Ciuis. Rem ita ſe habere, haud inſitiabitur, quiſquis GROTIANAE uitae penitius inſpexerit curſum et fata, omni digna commiſeratione. De aduerſitatibus, quas in patria fuit expertus, cum iam dictum ſit, deinceps, quas aerumnas extra patriam pertulerit, non nihil diſpiciemus.

Vix e cuſtodia, qua tenebatur, ſingulari quodam ſucceſſu, liberatus erat, cum ſpargeretur in uulgus, eum ab *Ordinibus*, ut ſibi ignoſceretur, flagitaſſe, qui tamen, licet plus ſatis urgeretur, ne in cuſtodia quidem, ad ueniam ſibi exorandam, ullo modo [1] potuerat induci, nedum libertatem adeptus.

1) *ſupra, pag. 195, et Epiſtola ibi* GROTIANA.

adeptus. Sed ipſum potius GROTIVM, de his calumniis conquerentem, audiamus.

[1]) *Me quoque nunc atrox mendacium fatigat, quo fingor, liber, ueniam poſtulaſſe, qua ignominiam, carcerem, paupertatem, redimere pridem potui, conſtanterque abnui, quaque id mihi, uelut pro lege, impoſitum dicitur, quod, ego, me ultro facturum, dixi,* VT SIGNIFICAREM, QVANTOPERE AB OMNI ODIO, IN PATRIAM PRAESERTIM, ANIMVS MEVS ABHORRERET. *Compellit me famae cura, quam ceteris rebus antehabui, in certamen, a meis moribus ſatis alienum, deſcendere.*

[2]) *Quibus effectum eſt, ut ad* Proceres Foederatos *ſcriberetur, Dixiſſe me apud Regis Conſiliarios, ſuppliciter a me oratos* Foederatos Proceres, *ut, quod carcere elapſus, libertati me reddidiſſem, id ignoſcerent, neque poſthac curaturum, qua uerbis, qua factis, ut ipſis placerem, eamque in rem ſerio admonitum me ab iiſdem Regiis conſiliariis, qui et hoc addidiſſent, Alioquin non paſſurum Regem, ut in regno eius uiuerem. Quod ſi me componerem ad* Procerum Foederatorum *ſententiam, fore, ut a Rege congiarium acciperem. Qui rumor me iam tum coegit, rei ueritatem ita, ut nunc a me commemorata eſt, publici iuris facere, atque oſtendere, quantum ſemper, etiam, cum in malis ſummis uerſarer, abfuiſſem a culpae deprecatione,*

1) *Ep. XXXV, ad* B. A. Maur. 2) *Apol. c. XVIII, pag. 305.*

catione, conſcius quippe mihi integri propoſiti et legitimarum actionum.
Et, paulo poſt.
Ne poſt id quidem tempus deſitum eſt, me, extorrem, bonis ſpoliatum, egentem amicorum, calumniis inſequi, quaſi, obtentu Controuerſiarum de Religione, aut hoſtibus nauaſſem operam, aut res nouas quaeſiiſſem. DEVS, *cui percognitum eſt, quam non affinis ſim ei culpae, patientiam mihi ſuppeditet, et huic, et ſi quid malorum reſtat, ferendo.*

Neque minus culpatus eſt, quaſi cum *Hiſpanis*, contra OO. Rempubl., periculoſa iniret conſilia, eaque mente cum *Hiſpanis* legatis uerſaretur, quas tamen calumnias diluere non intermiſit.

[1]) *Ego* Hiſpano, *teſtis eſt* DEVS, *nec debeo quicquam, nec cupio debere. Legatorum eius uidi neminem. Patriae tam bene uolo, quam, qui eam nec alios, puto, ei inimiciores, quam quiſquam a Regis amicitia hactenus auerterunt. Scio, te non eſſe rogandum, ut innocentiam meam patrocinio ſubleues, (extorquet enim id a te tua bonitas) nec de rebus noſtris edocendum, quas me ipſo rectius noſti.*

[2]) *Renouare in nos incipiunt calumniam* Hiſpanienſem, *cui integram conſcientiam oppono, famae interim minime contemptor. Quam ob rem defenſionem eorum, quae ab antiquis* Hollandiae *Ordinibus, in re ſacra ac ciuili, acta ſunt, molior.*

Id

1) *Ep. LXXXII, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Ep. LI, ad eund.*

Id quoque infra patebit, eum, oblata ab *Erycio Puteano*, munia *Hispanica* recusasse.

[1]) *Sed bene est, quod uir optimus*, Ianinus, *qui me paterno plane amore complectitur, paratus est, testimonium aduersus calumniam praebere, quod propediem agnosces ex ipsius ad te litteris.*

Et, paucis interiectis.

Neque uero dubito, quin idem facturus sit, si opus erit, Boississius, *qui, plenissimas amoris, ad me literas ultro misit, simul significans, quantopere Regi, et iis, qui apud Regem gratia ualent, cordi essem, quaeque omnium de me esset existimatio. Haec magna sunt noui doloris solatia. Interim, breui scripto, occurri famae mendaci, quam in uulgus spargi, e re sua, iudicarunt homines, pridem non aliis artibus fisi.* Et ibidem, *Ego*, DEO *iuuante, ita me temperabo, ut, ultione abstinens, me tamen non deseram.*

[2]) *His omnibus opponam solidam ueritatem, quae Latine, intra paucos dies, prodibit, cum Regis Priuilegio.*

Atque haec erat illa GROTII *Apologia*, in qua id praecipue studebat, ut non tam magis sua causa, qui non potuerat peccare, in exequendis iis, quae sibi ab Superioribus suis mandata erant, quam eorum, qui, legitimo modo creati, legitimo iure Reipubl. *Hollandicae*, annis decimo octauo

1) *Ep. XXXVII, ad* Beni. Aub. Maur. 2) *Ep. LXIV, ad eund.*

octauo et nono, praefuerant. Eodem uerba ſpectant *Epiſtolae* utriuſque ſequentis.

[1]) *Ego, non tam mea,* inquit, *quam publica, cauſa, aduerſus tam graues et diuturnas calumnias, materiam paro, quam ad rem te quoque adiutorem ſpero.*

[2]) *Apologeticum, non tam meum, (quid enim ego, praeter miniſterium, debui?) quam eorum, qui, meo tempore, rem publicam geſſerunt, edere, rebus expenſis, conſtitui. Quanquam, ut uerum fatear, circumſpectantem me identidem ſaepe terrent fortunae meae incerta, neque dum memoria excidit, quomodo, quod pro publico fecerim, priuatim luendum habuerim, uix ullo aerumnarum mearum ſenſu ad illos perueniente, quibus tam fidelem operam nauaueram. Et tamen, poſt naufragium, iterum mari me credo.*

Ad *Apologiam* ſuam, ante A. CIↃ IↃ C XXII, pertingere non potuit, quoniam ad hoc ſcripti genus documentis ſcriptiſque haud unis indigebat, ex *Batauia* potiſſimum apportandis. Vſus autem eſt in hac *Apologia* ſermone *Belgico*, eamque poſt, *Latina* quoque ciuitate donatam, ſub inſequente titulo, emiſit.

APOLOGETICVS EORVM, QVI HOLLANDIAE, VVESTFRISIAE, ET VICINIS QVIBVSDAM NATIONIBVS, EX LEGI-

1) *Ep. XXXIX, ad* B. A. Maur. 2) *Ep. LXII, ad eundem.*

LEGIBVS, PRAEFVERVNT, ANTE MVTATAM APVD NOS REMPVBLICAM.

Apologeticum hunc librum, *Belgica* lingua, misit ad *Maurerium*, ut amicis exempla eius distribuerentur, causamque, cur ei miserit potius, quam alii, ex his GROTII uerbis colligere licet. [1]) *Apologeticum meum*, Batauo *sermone conscriptum, ad amicos cur mitterem, certiorem mittendi rationem inuenire non potui, quam, si fasciculum tuo inscriberem nomini, quod ex tuo munere sanctimoniam habere debet. Dum illud amici perlegunt, ego interim hunc librum* Latino *sermone donabo. Quantum ea res auctura sit Potentium in me odia, satis intelligo, sed mihi semper rebus omnibus potior fuit famae cura, quam, crudelis sim, si negligam.* Copiose ibi et ordine monstrauit probauitque, sese, contra omnia patriae iura et priuilegia, *indigne*, iudicibus ab incompetentibus, damnatum, ac summam, tum ante litem, tum post eam, sibi suisque iniuriam esse factam, sententia perperam pronunciata. *Vere*, inquit, [2]) *profiteri possum, in* Sententia *contra me multa posita extra uerum, multa, quae diserte a me negata sunt, quaedam quorum plane ignarus eram, quaedam, de quibus nec interrogatus sum, tantum abest, ut, audi-*

1) *Ep. LV, ad* Beni. Aub. Maurer. *et Ep. LII, ad eundem.*

2) *Praefat. Apol.*

auditus, me defenderim. Alibi, ordine perpetuo, *Sententiae* nullitates oſtendit.

Totus autem hic Liber pertinet ad Ius publicum *Belgicum.* Diſputat ille, quo Foedus illud pertineat, et oſtendit, non ulterius Foedus illud tendere, quam, ut ſit *συμμαχικὸν,* de reliquo liberas eſſe Prouincias.

Quo comperto, *Foederatorum Delegati,* haud ignari, ſuas in eo Libro artes, illatamque *Hollandiae* uim, detegi, cum nihil haberent, quo expreſſam in eo ueritatem redarguere, aut refutare, poſſent, uſitata iam diu uiolentia uſi, proſcriptionibuſque eum ſunt perſecuti, unde hoc interdictum a compluribus ſuit improbatum. [1]) *Ianinus, lecto Edicto, quod* Apologetico *meo oppoſitum eſt, putabat, ſcribendam Epiſtolam ad amicum, qua de iniquitate Edicti conquererer, ad ipſos Edicti autores ſcribendum, non putabat. Cancellarius rigorem mirabatur, et addebat protritum illud,* Punitis ingeniis gliſcere autoritatem. *Addidit uerbis generalibus, ſi quid ad me tuendum, ornandumue, conferre poſſit, id mihi expoſitum fore etc.*

Quod brutum fulmen, cum, per *Chriſtianiſſimi* tutelam Regis, qui eum in fidem ſuam receperat, euanuiſſet, nihil aliud eo actum eſt, quam, quod GROTIO uita ſecurior reddita, typographorum,

1) *Ep. LXVII, ad* Beni. Aub. Maurer.

rum, eos libros uendentium, duplicatum lucrum, et aucta adeo ſit legentium curioſitas, ut, defecatis multorum legentium oculis, eorum autoritas non tantum publica, ſed etiam in ipſorum conuentu Procerum, immo, contra ipſos etiam Foederatos, poſtea ualuerit.

Nihilo tamen magis perſequi ipſum deſierunt, immo, qua uitae ratione uteretur, quiſue afflictorum eius ciuium in exilio ipſum inuiſeret, accurate ſunt ſpeculati, qua de re conqueritur paſſim, ſeque excuſat.

1) *Neſcio, quo malo meo fato fiat, ut, quo magis calumnias fugio, eo me inſequantur ualidius. Ac tibi quidem, quod aperte nuntias, de quibus differor, gratias ago, quam autem a uero illa abeant, cognoſcas, rogo. etc.*

2) *Qui me ſalutatum uenerunt, tales fuerunt, ut eos repellere decore non potuerim, Viri optimi,* Hogerbecii, *aerumnarum mearum ſocii, filius, qui* Siluanecti *habitat,* Daetſclarius, *qui in matrimonio habet* Erpenii *ſororem,* IN CVIVS DOMVM DELATVS SVM, CVM PRIMVM CARCEREM EVASI, *qui, cum cognato ſuo adoleſcente, ex* Hollandia *huc uenerat, deinde, filius* Eliae Oldenbarneueldii, *Roterodamenſium ante me Aſſeſſoris, qui iuuenis* Andegaui *hactenus ſtudiis operam dedit. Extra hos affuit mihi nemo. Quod ſi hac in parte minus*

1) *Ep. LXXIII, ad* Petr. Putean. 2) *ibidem.*

nus cautum eſt, curabo in poſterum, ne quid fiat, quod Viro ampliſſimo et in me benigniſſimo, H. Memmio, *inuidiam creare, aut diſplicere merito, poſſit.*

Immo, ex alia *Epiſtola*, non obſcure patet, *Hoofdium*, iuniorem, in patria ſua fuiſſe comprehenſum, quod unam alteramque *Epiſtolam*, a GROTIO ad amicos ſcriptam, eique traditam, apud eum offendiſſent, in quibus tamen nihil periculoſi reperiebatur.

[1]) *Audio*, Hoofdium, *filium Viri optimi, Conſularis* Amſtelodamenſis, *cum in patriam rediret, captum, neſcio, quo obtentu, ſed eo maxime, quantum coniicere eſt, ut literae, quas a me ad amicos ferebat, deprehenderentur. Inuenient in iis nihil, quod accuſari poſſit. Priuata curo, negotiis eorum publicis me non admiſceo. Videntur metuere, qui hoc agunt, ne prioribus iniuriis non ſatis me irritauerint.*

Praeter has uexationes et calumnias, Vxorem quoque ac Liberos eius morbis, plus ſemel, implicare, DEO uiſum eſt, qua de re in ſuis Epiſtolis mentionem paſſim fecit.

[2]) *Ad multa, quae pridem me exercent, incommoda nouum uulnus acceſſerat ex duorum e liberis meis morbo. Nam, et filiae, cuius tuae literae, quam*

1) *Ep. LXIV, ad* Beni. Aub. Maur. 2) *Ep. LXXVII, ad eund.*

quam benigne, tam suauiter, meminerant, et filiorum minor, decubabant ex papulis, qui uelut abortiuus est foetus effoetae iam pestilitatis, cum, ecce, quo maius habere non poteram solatium, ad me uenerunt literae tuae.

[1]) *Coeli mutatio morborum aliquid intulit meae familiae, sed pars familiae optima, Vxor, ex uoto ualet, quod ipsum meam ualetudinem, alioqui imbecilliorem, sustinet.*

[2]) *Nam et dysenteria, perquam periculosa, per duos ferme menses, laboraui, et, ex eo rumore, Vxor in* Zelandia *morbum non minus ancipitem, febrem, et uehementem, et continuam, contraxit, quae res ipsius ad me reditum aliquandiu impediuit, et me, inter desiderium et metum, grauiter iactauit.*

[3]) *Nam Vxor, uix a febri derelicta, corpore adhuc infirmo, statim iter arripuit, et, ut huc uenit, tanto mihi solatio fuit, ut ad recuperandas uires plus, paucis diebus, quam antea perquam multis, profecerim. Eadem diuina clementia te tertiana, morbo non tam periculoso, quam grauiter molesto, liberet, immo, liberauerit, opto.*

4) *Vxor mea, post incertam aliquot mensium ualetudinem, inter medicorum manus, non sine periculo*

1) *Ep. L, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Ep. LXXXIV, ad eund.*
3) *Ep. LXXXIV, ad* B. A. Maur. 4) *Ep. XCI, ad eundem.*

culo uersabatur, quod quale sit, in solo alieno, ubi, amicum certum unum reperire, sit difficilimum, dictu nihil est opus, apud tam prudentem rerum humanarum aestimatorem.

[1]) *Vxor mea minus commoda utitur ualetudine, sed, quam, ex frigore laesam, facile benignior aura sanauerit.*

[2]) *Binarum, quas a te accepi, literarum, Vir amplissime, alterae me, in morbo cubantem, consolatae sunt, alterae iam incipientem reualescere recrearunt.*

Tandem uictus ei, seu pensio illa, partim, per machinas inimicorum, partim, per tricas eorum, qui nihil non faciunt, antequam pecunia manus onerent, partim ob pecuniae in *Gallia* defectum, partim per Cardin. *Richelium*, subtracta fuit, prouti pluribus infra exponemus.

[3]) *De Fructu regiae in me liberalitatis haud satis adhuc certus sum, ob tricas eorum, qui nihil non faciunt, antequam pecunia manus exonerent.*

4) *Pittacium nostrum in matriculam soluendorum relatum non est, obliuione* Dandilii, *an de industria, haud facile dixerim. Attamen quaestor* Moranus *et eius Subquaestor, mandatum sibi a* Scombergio, *aiunt, ut mihi pecuniam, per trimestres*

1) *Ep. CXII, ad* Beni.Aub. Maurer. 2) *Ep. CVII, ad eundem.*
3) *Ep. LXI, ad eund.* 4) *Ep. LVII, ad eund.*

ſtres portiones, numerent, ita, ut penes me ſit, primam penſionem recipere, ſimul, atque petiero.

[1]) *Ego partem alteram ejus honorarii, quod mihi, in annum* CIↃ IↃ C XXIII, *promiſſum, cum aliqua ſummæ prioris deciſione, fuerat, nondum accepi, per tricas eorum, quibus imperatum erat, id pecuniæ ſoluere, cui malo remedia adhuc quaero. In futurum quid ſperare debeam, plane ignoro, niſi, quod et Cancellarius, et* Campinianus, *iubent, bene ſperare, quod incertis tutiſſimum eſt.*

[2]) *Videntur mihi facilius aquam e pumice, quam, hoc rerum ſtatu, e* Gallia *pecuniam, eliciturі.*

[3]) *Sunt hic, inter primores, qui mihi aditum et aures benigne praebent. Honorarium quod attinet, ſi minus ex uoto procedit, habeo, quod me ſoletur in communi multorum malo. Doleo, me Regi Regnoque* Francorum, *in quo tutam ſedem reperi, inutilem uiuere, ſed, non ideo quicquam mutandum mihi eſt de ueteribus inſtitutis.*

Super quibus tot tantisque euentibus, doloris plenus, conqueritur in *Epiſtola* quadam, ſolicitus, ubinam in poſterum figat ſedem, et unde uictum ſumat.

R *Iam*

1) *Ep. LXXIV, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Ep. LXVIII, ad eund.* 3) *Ep. LIX, ad eundem.*

[1]) *Iam octo ſunt, anni, cum, partim carcere, partim exilio, arcemur a conſpectu parentum, et quicquid in patria, ſecundum parentes, dulce eſt. Interim inimici non regnant tantum, ſed nobis hnc uſque inſultant, et, qui,* Gallici *nominis inſectatione, potentiam ſibi pepererunt, ea ipſa, ad nos in* Gallia *quoque opprimendos, abutuntur. Secundus iam prope annus effluit, cum nulla hic mei habetur ratio, niſi, quod omnes artes, quae animum generoſum de ſtatu ſuo deiicere poſſunt, in me tentantur. Nec ullum mihi, contra tot aduerſa, ſolatium eſt, niſi, in conſpectu uxoris et liberorum, quos mea infelicitas huc miſeriae detruſit.*

[2]) *Ego et Vxor, ubi uitae ſtatio eligenda nobis ſit, incerti uiuimus.*

In his talibus aerumnis haud uulgarem oſtendebat patientiam erga ſuos inimicos, DEO unice fretus, ut eius *Epiſtolae* docent abunde.

[3]) *Meque, et alios, eandem ob cauſam, dura ſuſtinentes, aura coeleſtis fulciat, ut crucem, qua nos honeſtat, non tantum feramus patienter, ſed et, ea exciti, uitam noſtram emendemus magis magisque, ac tandem, immenſa ipſius miſeratione, ex hoc lacrymoſo ergaſtulo uindicati, partem acci-*

1) *Epiſt. XCI, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Ep. XC, ad eundem.*
3) *Apolog. CXX, in fine.*

accipiamus eius gloriae, quam Dominus noster, unicus Salutis autor, nobis peperit.

[1]) *Dux erit is, qui ex summis calamitatibus antehac liberauit, ipsiusque gloriae, qua possum, seruientem, ipsi fidentem, non spernet. Eiusdem paternae curae te quoque, Vir Amplissime, commendo, et uitae tibi suauitatem precor, dignam ista animi bonitate.*

[2]) *Nos, hac lege nati, aequo ut animo feramus hoc uniuersum sapientissime Regentis uoluntatem. Nihil heic nobis mancupio datum, usu omnia.*

[3]) *Quod restat, fortunae paratus, me meosque* DEO *permitto.*

[4]) *Aduersus mala, et multa, et magna, ex* DEO *et literis solatium quaerens, ni semper homines existerent, qui ex incendio, ruina, naufragio, quaestum facerent. Sed horum exitiales conatus reprimet* DEVS, *cito, aut serius, prout ipsius nomini, simulque bonis omnibus, conducet.*

[5]) *Facis, quod soles, Vir Illustrissime, cum aduersum nouam, a patria immissam in me, procellam, me tam amice, et solatio, et consilio, iuuas. Ego uero, per te erectus, reliquias has calamitatis meae, quam maxime potero, fortiter feram,*

R 2 et

1) *Epist. CXXXIIX, ad* Guil. Lusonium. 2) *Epist. CLXXVIII, ad* Francisc. Aug. Thuanum. 3) *Epist. XCIII, ad* Beni. Aub. Maurer. 4) *Epist. LXXIV, ad* Petr. Putean. 5) *Ep. LXVIII, ad* Beni. Aub. Maurer.

et me ſeruabo rebus melioribus, ſi tamen ulla in melius mutatio ſperari poteſt.

[1]) *Nos quidem, tam dura paſſi, quicquid reſtat aduerſi, bono animo deuorabimus, neque uel bilum cedemus illis, qui nobis, nihil tale merentibus, tam proterue inſultarunt.*

[2]) *Ego, ſi aduerſus fortunae contumelias nondum induruiſſem, periiſſet mihi magnus aduerſorum fructus.*

[3]) *Sed uereor, ne amici mei inimicis lactandos ſe permittant, nihil poſtremo ipſis, niſi ludibrium, debituri.*

Immo, afflictiſſimus hic Vir, ope ſolatioque tantum non omni ſacerdotum *Charentonenſium* Reformatorum ſe deſtitutum, uidebat. Hi enim GROTIVM, ex arte *Lupeſteniana* elapſum, *Lutetiam*que *Pariſiorum* vix ingreſſum, quod *Arminianorum* religioni, in Synodo *Dordracena* damnatae, addictior eſſet, admittere nolebant, et, more illorum, qui nulla miſerorum hominum miſericordia capiuntur, haud magni eum facientes, ipſum relinquebant, ab ſuoque coetu arcebant, immemores adeo Edicti Interdictique Regis, qui Synodum hanc pro legitima nunquam agnouerat, ideoque Sacerdotibus ſuis

1) *Epiſt. CVIII, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Epiſt. CXLIX, ad* Guil. Luſſon. 3) *Epiſt. XLIII, ad* Beni. Aub. Maurer.

ſuis Reformatis interdixerat, huic intereſſe. Peccabant ergo contra charitatem Chriſtianam, *Arminianis* in ſumma fidei cum Reformatorum coetu conuenientibus, adeoque ſine detrimento facile tolerandis. Poſtero tamen tempore, plus ſatis, rei huius poenitere, prout infra videbimus, ipſos coepit. Quo facto, ſacris ipſorum abſtinebat GROTIVS, ſuaque cum ſuis ſacra peragebat domi, quae quidem res querelis calumniisque deinceps haud unis occaſionem dedit.

Diuinos interea ſuos *Hymnos*, de *Veritate Religionis Chriſtianae*, poſt iſtas carceris aerumnas, *Lutetiae Pariſiorum*, in honorem DEI gratiarumque actionem, Latine reddebat, prout hoc ipſum ex Epiſtolis eius ad *Gallos* lucide ſatis apparet, in quarum una, ad *B. A. Maurerium*, ita ſcribit.

[1]) *Meminiſſe te, arbitror, ex primo carcere meo, Verſus* Belgicos *emiſſos, Summam continentes* Chriſtianae Religionis. *Eos, a me Latinos factos, iudicii tui facio.*

[2]) *Mitto librum noſtrum de* Veritate Religionis Chriſtianae, *additis teſtimoniis, partum doloris quondam mei, nunc apud* DEVM *monumentum*

 gratia-

1) *Epiſt. LXVIII, ad* Beni. A. Maurer.
2) *Epiſt. CXCVII, ad* Claud. Sarrau.

gratiarum actionis. Te, cum semper fecerim plurimi, primum esse, uolui, cui hoc munus offerrem, cum precibus, ut, si quid sit, inter tot negotia properanti seruire rei Christianae, minus exacte dictum, de eo, ut moneas, emendandum in editione secutura.

[1]) *Ceterum, nihil mihi noui laboris, ad augendum de Veritate Christianae Religionis librum, nunc impositum, intelligo. Nam, si qua sunt, quae solidamenta illa arietent, quibus proprie Christiana fides nititur, iis occursum a me, arbitror, quantum lectori non pertinaci sufficere possit. Si qua uero sunt Dogmata, in Christianismo late quidem recepta, sed sine quorum exacta notitia Christiani esse possumus, ea ad meum illud argumentum non pertinent. Ad illud, de quo iam per literas contulimus aliquoties, ut redeam, (libens enim de rebus eiusmodi meas cogitationes cum Viris piis ac moderate iudicantibus, qualem te reperi, semper consocio,) ego ita habeo, etc.*

Dedicabat hunc librum *Hieronymo Bignonio*, Aduocato Regio in summo Auditorio *Parisiensi*, cuius libri initium est tale.

Quaerere identidem a me soles, Vir, et de patria, et de literis, ac de me etiam, optime merite, Hieronyme Bignoni.

Post

1) *Epist. CLXVI, ad* Ioann. Cordesium.

Poſt omnes,[1] qui de Veritate Religionis Chriſtianae ſcripſerunt, H. GROTIVS, rem iſtam tractauit, exiguo quidem libro, ſed pereleganti, et pondere argumentorum pleno. Primo quidem *Belgica* eum lingua ſcripſit, in uſum popularium, ſed poſtea, a Viris rogatus magnis, auxit et *Latine* reddidit, adiectis notis ad intelligendum contextum neceſſariis. Non multa quidem ab ipſo afferuntur noua, ab aliis nondum tacta, ſed plenius tamen nitidiusque omne argumentorum genus quaſi conſtipauit, eaque elegit, quibus uis aliqua ineſſet, omnibus denique limatiſſimum ſuum iudicium addidit. Multi ſunt *Arabica* lingua ſcripti libri, de negotio Religionis, unde hauſiſſe multa GROTIVM, opinati ſunt quidam. Acutiſſimi ſunt illi diſputatores, ut patet e libris Philoſophicis, qui Latine ſunt redditi. Teſtis eſt *Iac. Sponius*, Medicus, in Itinerario per *Graeciam* et *Dalmatiam*, didiciſſe ſe, ex relatione cuiusdam popularis ſui, eſſe *Arabica* lingua librum quendam ſcriptum aduerſus *Mahumedanos* et *Iudaeos*, pro Veritate Religionis Chriſtianae, unde potiſſima argumenta ſua ſumpſerit GROTIVS, quod mihi tamen nec veriſimile, nec credibile, videtur. Adde, quod hanc maculam, a *Whelero*

1) *Vid.* Morhofius.

ac *Sponio* maxime GROTIO inuſtam, feliciter docteque a GROTIO abſterſerunt iam ſupra citatus *Morhofius*, *Fabricius* item et *Tenzelius*, ad unum omnes obſeruantes, uidiſſe uiros, illos inter *Turcas* uerſionem GROTII *Arabicam*, unde deſumptum GROTII librum, rei ignari arbitrati ſunt, cum potius ſtatuendum fuerit, iſtam uerſionem ſecundum GROTIANVM libellum expreſſam eſſe. Solent plerunque ſemper talia fingi ab hominibus, rerum peregrinarum ſtudioſis, uti pretium deſideriumque augeant mercis.

Viuo quidem GROTIO, ter is liber recuſus eſt.

[1]) *In libro de* Veritate Religionis Chriſtianae, *quem tertium uulgauit* Le-Mairius, *uti quaedam ſunt a me addita, emendata loca non nulla, ita, ipſius negligentia, noua irrepſerunt menda, non pauciora prioribus.*

Inter *Galliae* eruditos GROTIVS in primis beneuolentiam illuſtris *Nicolai Peireſcii*, Senatoris Aquenſis, literarumque bonarum optimi Patroni, ſibi conciliauit, qui etiam GROTIVM, ut Autor Bibliothecae Vniuerſalis, Gallice conſcriptae,[2]) teſtatur, ſaepiſſime *Pariſiis* viſitauit, ipſique ſuaſor extitit, ut Libros de *Iure Belli* et

1) *Epiſt. CLXX, ad* Ioann. Corteſium.

2) *Tomo I*, A. CIƆ CLXXXIII, *pag. 3.*

et Pacis consignaret. Testis *Gassendus*, qui hanc *Epistolam* GROTIANAM, in Vita sua *Peiresciana*, producit.

*) *Non otior, sed in illo, de* Iure Gentium, *opere pergo, quod si tale futurum est. ut lectores demereri possit, habebit, quod tibi debeat posteritas, qui me ad hunc laborem, et auxilio, et hortatu, tuo, excitasti.*

Et statim,

Pergis autem tu, obligare me, cum, incommodis meis nunc quoque te, tam bona fide, tangi, ostendis, et, qui praesens praesidio solebas esse, nunc absens es solatio. Ego uero, uel per te unum, ita sum Galliae *obstrictus, ut, ad ultimas humanae potentiae metas trudi, malim, quàm sedem hanc deserere.*

Ac rursus,

Literas dedi, nihil quidem continentes illas, quod te scire attineat, sed testes tamen eius, quod tibi debeo, semperque debebo, gratiae, pro tot summis, iu me adiuuando ornandoque, beneficiis.

Fassus idem illud fuit GROTIVS, cum exemplo donaret *Peirescium*, addita *Epistola*, in qua sequentia leguntur.

Accipe iussis Carmina coepta tuis, *ait Poeta.*

*) *Epist. inter Gallos LXXVIII.*

Ego uero, Peirefci *ampliſſime, non carmen, ſed librum, tibi mitto, tuo hortatu, tuisque auſpiciis, coeptum. Adderem, quod ipſa haec mea in* Gallia *habitatio non parum tibi debet, quo conciliante, in Virorum maximorum notitiam perueni, ita, ut, hoc quoque titulo, ſi quid inde fructus naſcitur, id a Te poſſit uindicari. Si dicam, magno mihi dolori eſſe, quod tuo conſpectu, tuisque colloquiis, frui non licet, dicam, quod ueriſſimum eſt, ſed huic damno ſolatium aliquod adhibet V. N., frater tuus, frater ſane, non natura tantum, ſed morum humanitate.*

Adiutus igitur a doctrina et fortuna, inſuperque a *Peireſcio*, ſufficienti inſtructus ſupellectile literaria, Iuris Naturae Scientiam in artem redegit, aureoque uolumine eſt complexus, in quo defectum ſupplendo explanationis eorum Iurium, quae Gentes inter ſe dirigunt, ingreſſus iter, adhuc nemini tentatum, poſteritati aeternum diuini ingenii ſui monumentum reliquit, in eoque talem ſe exhibuit, ut, hanc perſonam, ipſi adeo impoſitam, ad ornanda ea ſtudia, quae, ab inſtauratis literis, ſegnius et ieiunius procedebant, *Boeclerus* arbitretur, eamque partem tam praeclare nobis depinxerit, ut nulli ſint, poſt hunc *Apellem*, qui, hanc tabulam ſe abſoluere poſſe, confidant.

Fra-

Frater GROTII, *Guilielmus*, breuem de Principiis Iuris Naturalis libellum ſcripſit, fratris quidem operi non comparandum, ſed tamen haud omnino reſpuendum, licet ad expoliendum ingenii habuerit minus. Et certe nec Verbum, uel apex, eſt in HVGONIS ipſius libris, qui non ſingulare quid habeat in receſſu. Non enim uerba tantum, ſed maximi res ponderis, habet, ideoque non carbones ibi, uerum theſauros, inuenire licet.

Inſcripſit quidem opus ſuum GROTIVS, de *Iure Belli et Pacis*, id re tamen ipſa nihil eſt aliud, quam commune illud *Gentium Ius*, quemadmodum ipſe, tum in egregiis ad hoc opus Prolegomenis,[1] tum in ſuis ad *Franc. Auguſtum Thuanum* literis, luculenter oſtendit.

[2]) *Si, quid agam, cupis ſcire, (eſt enim et hoc amicorum) uerſor in examinandis controuerſiis praecipuis, quae ad Ius Gentium pertinent, in quo labore ut faciam, quod facio libentiſſime, tui ſcilicet ut meminerim, ipſa librorum tuorum inſpectio, ſingulis prope momentis, me admonet.*

Eodem nomine GROTIVS vocat hoc opus, in Epiſtola quadam ad *Peireſcium*. *Interim non otior, ſed in illo, de Iure Gentium, opere pergo.* Neque uero haec operis GROTIANI appellatio uide-

1) *§. 1, 16, 17, et 28.* 2) *Epiſt. LXXV.*

uidetur minus congrua tum ueritati, tum rationi loquendi priſcae. Bellum enim et Pax ſunt illi cardines, in quibus res omnes, et omnia negotia uoluuntur humana. Ad illa duo referri omnia poſſunt, quaecunque in uita noſtra geruntur. Et, cum ipſe GROTIVS opinionem illam expungere cogitaret, quam quidam fouerunt. *Inter arma ſilere leges, in bello nullum eſſe ius, ſed dextram praeualere honeſtati, etc.* Oſtendere utique uoluit, non ſolum in Pace, ſed etiam in Bello, obtinere iura, adeoque ſtatum utrumque, tam Belli, quam Pacis, regulam ſuam tenere, ad quam inſtituendus et dirigendus ſit homo, animal iſtud ſociale, ne quid declinet ratio, ſiue in ſagato, ſiue in togato, ſtatu ſit conſtituta.

Haud improbabilis quoque ſit coniectura, GROTIVM titulo, *de Iure B. et P.*, ſuum opus, hac etiam de cauſa, inſcripſiſſe, ut Principes ac Nobiles, uel ipſa inſcriptionis nouitate, ad hoc uolumen euoluendum allicerentur, idque applauſu tanto maiori exciperetur.

An autem ex Iure Naturae Belli fundamentum ſit eliciendum, prouti fecit GROTIVS, non immerito quaeritur, cum praeſertim in Bello nulla ſit ſocietas, ſed maxima diſſociatio, quippe quo tempore omnibus ſocietatis iuribus renun-

renuntiamus, haud infitiante id GROTIO ipsomet, de I. B. et P. III, 3. Ipsius ergo argumenta hoc saltem euincunt, Bellum Iuri Naturae non repugnare, exinde tamen non sequi, Iure Naturae approbari Bella, unde etiam oracula profert S. Scripturae et ueterum scita Patrum, quibus confirmet hoc ipsum, Bella non repugnare doctrinae Euangelii et Ecclesiae primae. Ideo quoque hoc propugnasse videtur GROTIVS, quia homines fuerunt minime mali, in his etiam *Erasmus Roterodamus*, libello de Christiano Milite, item *Ioannes Ferus*, Monachus, Libro, de *Pace tenenda*, immo, etiam *Mennonistae*, qui putarunt, Christiano non esse permissum, militare, ideoque omnibus Christianos armis interdicere maluerunt, contra quos GROTIVS, toto Capite II, disputat. Quod si vero loci isti aliquid probant, probant tantum bella defensiua, bella autem offensiua non item. Primum ergo fundamentum deducendum est ex necessitate, cum homines vidissent, sibi securis aliter esse non licere, neque se pace frui posse, nisi, antecedente bello. Ipse profecto GROTIVS, in Annotationibus ad *Matthaeum*, [1])

Vereor, ait, *ne, in hac tractatione, in eam partem, quae bello nimium indulget, fuerim aequo pro-*

1) *V, 4, p. m. 129.*

pronior. Quare ſciat lector, non definiendi animo haec a me dicta, ſed, ut uerum diligentius inquiratur. Interim ſuadeo omnibus, iniurias ferant potius, quam humanum ſanguinem, quamuis nocentium, fundant, et illius dicti ſaepe meminerint, Quod dubitas, ne feceris.

Autoris Opus, de I. B. et P., tredecim annis ante has Notationes ſcriptum eſt, unde mirari non ſubit, quare poſtea, plura melioraque edoctus, ſeſe veluti corrigere videatur.

Inſtitutum GROTII hunc habuit ſcopum, ut oſtenderet, ex quo fonte controuerſiae inter gentes, quae commode ad tempus uel Belli, uel Pacis, referuntur, decidi poſſint, quo modo Chriſtianis a crudelitate et libidine belligerandi ſit abſtinendum, atque ut ipſe Ius Diuinum, Naturale, Poſitiuum et Gentium, probe inter ſe diſtingueret, Scholaſticorum naeuos repurgaret, et exemplis pleraque demonſtraret.

[1]) *Videbam*, inquit, *per Chriſtianum orbem, uel barbaris gentibus pudendam, bellandi licentiam, leuibus, aut nullis, de cauſis ad arma procurri, quibus ſemel ſumptis, nullam iam diuini, nullam humani, iuris reuerentiam eſſe, plane, qnaſi*

uno

1) GROT. *de Iure Belli et Pacis prolegg. §. 1, 17, 26, in prim. 28 et 30.*

uno edicto, ad omnia ſcelera emiſſo furore. Simul et Iuris prudentiam adiuuare uolui.

Ex quo intelligi poteſt, pro Viris Principibus, horumque Miniſtris ſtatus, tum ciuilis, tum bellici, id opus eſſe confectum, unde AVTOR quoque, in Operis extremo, huiusmodi utitur voto.

Inſcribat haec DEVS, *qui ſolus hoc poteſt, cordibus eorum, quorum res Chriſtiana in manu eſt, et iisdem mentem diuini humanique iuris intelligentem duit, quaeque ſemper cogitet, ſe miniſtros eſſe, ad regendos homines, Deo chariſſimum animal.* Latius hoc alibi [1]) exponit.

Libris de iure Belli et Pacis id praecipue propoſitum habui, ut feritatem illam, non Chriſtianis tantum, ſed et hominibus, indignam, ad bella pro lubitu ſuſcipienda, pro lubitu gerenda, quam gliſcere, tot populorum malo, quotidie uideo, quantum in me eſſet, ſedarem. Gaudeo, ad Principum quorundam manus hos libros ueniſſe, qui utinam partem earum meliorem in animum ſuum admitterent. Nullus enim mihi ex eo labore fructus ſuauior poſſit contingere. Idem hoc repetit in Epiſt. ad *Ianum Friſchmannum*, quae eſt in opere maiore epiſtolico DCCLXXV.

Cer-

1) *Epiſt. CCLXXX, Op. maioris, ad* Ioann. Crell.

Certumque eſt, hoc opus GROTII, de Iure B. et P., ab illis duobus maximis *Sueciae* Regibus, *Guſtauo Adolpho*, cuius etiam iuſſu in in *Suecicam* illud linguam eſt conuerſum, et *Carolo Guſtauo*, diligenter fuiſſe lectitatum, et, cum opus Latine primum, A. CIↃ IↃCXXV, prodiiſſet in lucem, a maximis quibusque in *Gallia* Viris Statusque Miniſtris, incredibili quodam applauſu, exceptum fuiſſe, pauloque poſt in regiones alias, *Germaniam*, *Britanniam*, *Belgium* et Regna *Septentrionis*, longe lateque peruaſiſſe, ac tantum non in omnibus Academiis *Europae*, ad commune Ius Gentium, hoc ueluti ſublato ſigno, tum demum excitatis, dominari coepiſſe. Idem teſtimonio ſuo [1] confirmat *Boeclerus*. [1]

Interea ſolari rectiora ſentientes poterit ſummorum hodie, in omni Europa, *Virorum autoritas, et optimum, quod de* GROTIANO *hoc opere faciunt, iudicium. In plerisque, inquam, aulis et curiis numeramus Viros dignatione generis, munerum meritorumque, inter praeſidia et ornamenta ſeculi praedicandos, qui huius operis abſtruſas opes familiariter norunt, eiusque doctrinas non capiunt modo, ſed, ubi res poſcit, inter inſtrumenta tractandae reipublicae expediunt, deni-*

1) *Praef. in comment. ad L.* GROT. *de I. B. et P.*

denique, obtrectatores tam bonarum rerum, in bonis uiris, certe in doctis, nunquam habendos esse, arbitrantur.

Alteram causam susceptae huius operae, nempe suppetias ut ferret doctrinae Iuris. AVTOR ipse, uti iam supra indicare coepi, ostendit, ad *Ioann.*[1]) *Frischmannum*, clariusque, §. XXX *Prolegg.* Operis sui, hisce uerbis,

Simul et Iurisprudentiam adiuuare uolui.

De qua ratione causaque altera[2]) *Casp. Zieglerus*, sequentem in modum, mentem suam explicauit.

Vtique enim, ex tali studiorum genere plus accedere Iurisprudentiae, certus sum, quam ex tetrica, et spinosiore, atque anxia, Legum Romanarum *contemplatione, nihil interdum ad ornandum iuuandumque usum uitae pertinente. Nec soleo ego, in scholis meis, uel* Vlpiano, *uel* Papiniano, *uel ipsi denique* Iustiniano, *tam caeco assensu blandiri, ut non identidem ad naturalia recurrere principia, et ueras Iuris et Iustitiae causas eruere, mihi integrum reseruem. Et, ni fallor, seculi nostri haec labes est, quod, in Academiis, ad Leges* Romanas *ita assuefieri cogantur iuuenes, ut, in omni controuersia, etiam, ubi inter summos Principes lis uertitur, non aliunde decisionem petendam, credere,*

S *opor-*

1) *Ep. DCCCLXXV, in Op. Mai. Epistol.*
2) *Praef. commentar. ad Libr.* H. GROT. *de Iur. Bell. et Pac.*

oporteat, quam ex Iure Romanorum, *et Legibus, isti uni Reipublicae accommodatis.*

Atque, his ipsis de caussis, supra *Boeclerus* GROTIANVM hoc Opus studiosae iuuentuti, ante alia aliorum scripta, eo impensius [1]) commendauit.

Cumque, in tanta librorum omnis generis multitudine, aeui autem humani breuitate, felicitatis non postremum sit, optimis quibusque scriptoribus assuescere, nec minoris genii et doctrinae leuioris uolumina primore loco numerare, faciendum mihi sane fuit, quod bonos uiros Iuris diuini et humani religio facere iubet, ut inter eruditionis solidioris specimina, GROTII *Opus eo magis commendarem, et, apud iuuentutis studiosae aures, laudibus ferrem, quo grauior ad antiquitatem, unde omnis disciplinae interioris secreta merito repeti debere, non credere, sed scire, uidebar, dux ille et autor potentior, uiam emuniuerat.*

Praeter celebrem illum Iureconsultum, *Ioannem Strauchium,* idem ille *Boeclerus,* [2]) etiam hoc addit de Opere GROTIANO.

Accedit, quod non ex eo genere librorum est GROTIANVM *uolumen, quibus perfunctorie uolutandis, aut uago discursu peragrandis, aliquis delectari iuuarique possit. Multo non studio modo, sed meditatio-*

1) *Praef. ad Libr.* GROT. *de Iur. Bell. et Pac.*
2) *Praef. comment. ad eund.*

tatione, opus est, ad condiscendam hanc disciplinam, nemini, nisi penitius omnia edocto, profuturam. At, qui semel GROTIVM *in ipso* GROTIO *agnouerit, in sinu gaudebit, et gratulabitur sibi de arcano et habili instrumento, ac portatili Bibliotheca, maximis quibusque rebus conficiendis opportuna. Non deficient eum rationes idoneae, graues, unicae, quoties praecipua Pacis Bellique negotia disceptanda, interpretanda, illustranda, sunt.*

Postremo non possum hic praetermittere Nobilissimi *Ioann. Ge. de Kulpis* iudicium de Opere GROTIANO.

Ita nec mihi, spero, irascentur isti, si hoc dicere audeam, me felicem hunc diem praedicare, quo GROTIANVM *Opus primum in manus sumpsi, et, quo deinceps in recessus tam nobilis thesauri propius intrare, praesentesque eius usus passim comprehendere, mihi licuit.*

Operis huius Virtutes.

I, SVCCVS EX OPTIMIS QVIBVSQVE VETERVM SCRIPTIS.

II, IVDICIVM ET APPLICATIO ACCVRATA.

III, DICENDI GENVS SVAVE ET ERVDITVM.

IV, APPARATVS EXEMPLORVM DITISSIMVS.

Sententiam GROTIVS sequebatur *Aristotelis*, ne-

gantis, in Moralibus Disciplinis quicquam esse certi, eandemque denuo, Scholasticorum ad gustum, recenti quodam condimento adornatam, proposuit, cum ita ait.

Verissimum est, quod scripsit Aristoteles, *In Moralibus non aeque, ac in Mathematicis disciplinis, certitudinem inueniri, quod eo euenit, quia Mathematicae disciplinae a materia omni formas separant, et quia formae ipsae tales plerunque sunt, ut nihil habeant interiectum, sicut inter rectum et curuum nihil est medii. At, in Moralibus circumstantiae etiam minimae uariant materiam, et formae, de quibus agitur, solent habere interiectum aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud, extremum propius accedatur. Ita enim inter id, quod fieri oportet, et inter id, quod fieri nefas est, medium est, quod licet, sed modo huic, modo illi, parti propinquius. Vnde ambiguitas saepe incidit, ut in crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est, quod ait* Aristoteles, Ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν, ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, *Quid cui anteponendum sit, difficilis saepe est iudicatio.* Andronicus *autem* Rhodius, Τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον, δυσχερές ἐστι, τοῦ δοκοῦντος διελεῖν. *Difficile est id, quod uere iustum est, ab eo, quod late uidetur, discernere.*

Supersedeo iam, *Aristotelis* sententiam redarguere, GROTII tamen, *Aristoteli* minus fortasse inhaeren-

haerentis, audaciam paucis notabo, haud curans, quanam ratione haec opinio, cum quidem hic *Ariſtotelis* error, a *Puſendorfio* aperte ſit propoſitus et egregie refutatus, ad noſtra uſque tempora ſit propagata. Illud certe ſcire haud poſſum, utrum hunc locum e ſimulata quadam erga *Scholaſticos* propenſione, an ex aberratione quadam, ex *Ariſtotele* retinuerit, et, abſque conueniente diiudicatione, ſuo inſeruerit libro, uariis utrinque exiſtentibus coniecturis. Quem enim latet, GROTIVM, poſtquam ex *Batauia* in *Galliam* ſe contulit, uariis hominum ingeniis ſeſe accommodare, et ubique locorum inſeruire tempori, neceſſe habuiſſe, ſi ſalarium ſuum ſartum tectumque retinere, Aulae gratiam conſeruare, neque Eccleſiaſticos urſorum circulatores irritare uellet atque in ſe concitare. Haec uero potiſſima uidetur eſſe cauſa, cur multa *Ariſtotelis* dogmata, in memoratis de *I. B. et P.* Libris, retinuerit, cur maximis eum adulationibus, ſupra omnes Philoſophos, extulerit, cur Scholaſticos a modeſtia in diſputando laudauerit, eorum dogmata, actiones, Iure Naturae uetitas, in ſe et ante legis diuinae promulgationem, eſſe malas, propugnauerit, atque, ex eorundem ſententia, Iuri Naturae Obligationem tribuerit, ſi uel maxime nullus eſſet DEVS, cui, quid homines agant,

ſit curae. Licet nec deſint coniecturae, cur dicamus, hoc ideo quoque eueniſſe, QVOD ACADEMIA PARISIENSIS, CERTA QVADAM RATIONE, A. CIↃIↃCXI, AD ARISTOTELIS DOCTRINAM FVERIT ASTRICTA, IDEMQVE DECRETVM PER PARLAMENTVM, A. CIↃIↃCXXIV ET XXIX, CONFIRMATVM SIT, praecipue, ſi inſtitutum eius, in elaborando hoc Opere, paulo accuratius penſitemus. Nimirum, hortatu *Nicol. Peireſcii*, Conſiliarii Regii, omnibus ſubſidiis neceſſariis ei ſuccurrentis, ſibi propoſuerat, *Iuris Naturalis Doctrinam Moralem* e tenebris in lucem proferre, *Iuſque* hoc *Diuinum*, indigne obſcuratum, illuſtrare. Ideo ante omnia, perpendere debuiſſet, an etiam illae nomen ſcientiae mereantur, an ueritates indubitatas contineant, et eiuſmodi inducant demonſtrationes, quibus aliis poſſint demonſtrari. Sed, quamuis hac de re cogitationem ſuſceperit, tamen, quoniam *Ariſtotelis* ſententiae, ſine neceſſaria quadam indagatione, ſtatim ſubſcripſit, omnino eius hoc incuriae tribuendum eſt, ad quod apparatus *Collectaneorum*, a *Peireſcio* ipſi ſuppeditatorum, et in eius libris ubique conſpicuorum, occaſionem facile dedit, ſi quidem ille, qui ad *Boecleri* palatum ſcribit, hoc eſt, qui omnibus uerſibus non dubitat excerpta inſerere, nec, ſine probatorum aſſenſu Scriptorum, aſſerere quic-

quicquam, aut negare, audet, raro ſibi poteſt cauere, ne interdum errores aliorum ſuis inferat ſcriptis, et, minus caute, arripiat pro ueris, ne dicam, eum, qui menti ſuae tam arctos poſuit limites, non nullis uideri, minus aptum ſeſe reddidiſſe ad inuentiones nouas et ueritatum indagationem.

Alioquin Opus eſt omne diuiſum in Partes *tres*, quarum *Prima* agitur potiſſimum de illis, quae ſpectant Iuris Naturae et Belli Indolem, Diuiſionem et Principium, Cauſas et Modum, *Alia* Parte de illis, quae Belli cauſas attingunt et negotia alia humana, quoad ipſam acquiſitionem, conſeruationem et defenſionem, *Tertia*, de Iure Belli, quid liceat et expediat, cum adiunctis connexis.

Vt autem GROTIVS eo felicius progrederetur in hoc intricato impeditoque argumento, *Prolegomena* praemiſit, in quibus multa ſunt utilia quidem et maxime expendenda, cum ſuppeditent tum rationem Iuris Naturae defenſi, tum etiam ſcatebram fontium, ex quibus hoc opus hauſtum, et denique ipſam tractationis *Ideam, Typum et Portam.*

Inſcribebat Opus hoc *Ludouico* XIII, qui ne minimo quidem honorario, pro tanto labore, ornauit GROTIVM, quod huic deeſſet apud Regem

Patronus, idemque seu meliorum literarum, seu huius operis, idoneus existimator.

Varia deinceps *fata*, et quidem saepius iniqua, expertum id opus est, omni propemodum tempore, ad hunc usque diem. Ab sacra *Indicis*, qui uocatur, *Expurgatorii* Congregatione, *Romae*, anno huius seculi septimo et uicesimo, die IV Februarii, in Vetitorum numerum Librorum Opus hoc referri coeptum est. Qua de re iudicia uidi quorundam, non e uulgo, Theologorum *Romanensium*, mirantium, qui et quare id factum sit, immo, uix credentium, licet *Francisci Magdaleni* Index Librorum Prohibitorum dubitare neminem sinat. Cur autem *Iesuitae* procurarint apud Pontificem, ut inter libros mali commatis referretur, uarie inter se doctores disputant, et sunt inter ipsos Potificios, qui mitius censuerunt, quam est a Pontifice factum. Sic igitur Pontificius quidam loquitur. *Non capio*, inquit, *cur* Romana *inquisitio absolute prohibuerit librum* GROTIANVM *de Iure Belli et Pacis, ideoque non immerito uideor mihi posse dubitare, aut suspendere assensum meum, de illa interdictione facta. Perlustraui librum, uix duo, uel tria, notaui, quae spongiam, aut correctionem, merentur. - - Haec quidem mihi occurrunt, quae tamen eiusmodi sunt, ut, librum, alioqui perbonum et eruditum, non ideo, putem,*

putem, prohibendum. Si eodem rigore agendum esset cum plerisque libris aliis, in immensum augeretur Index Librorum Prohibitorum.

Alius ex iisdem Pontificiis ita iudicat.

HVGONIS GROTII *Librum, de Iure B. et P., nunc accurate euoluo, quem semper inter seculi nostri ornamenta numeraui, hodieque inter illos numero, qui, bona fide errantes, non continuo haeretici dicendi, aut inter damnatos censendi, sunt, autore magno Augustino.* Idem ille pergit. HVGO GROTIVS *Vir doctus, sapiens, ingenio perspicax, eloquio neruosus et accuratus, animi, ut prae se fert, boni, et angustioris in quibusdam conscientiae, quam sunt multi nostrates, sed, quod deprehendi, in religione* Caluino *affixus et immortuus. - - - In hoc tamen, de Iure Belli et Pacis, libro, pauca de aconito suo inspersit, quae si omittantur, liber lectu salutaris, illis praesertim, erit, qui mirabuntur, tam sincera Politicae praecepta, extra catholicae theologiae pomoeria, manere, et Acatholicos a nobis mutuare, quae ipsi aut negligimus, aut uiolamus.*

HVGO GROTIVS igitur primus utique ac princeps in Politicis glaciem fregit, eo habendus loco, quo *Aristoteles* in Philosophia, et in Iure *Iustinianus.*

Hoc certissimum est, *Ius Naturae,* ante GROTII nostri tempora, sparsim et confuse, absque ulla ar-

tis ac diſciplinae forma, fuiſſe propoſitum, a Poetis nimirum, Philoſophis et Hiſtoricis, inter Fabulas, praecepta morum, rerum geſtarum narrationes, habitaſque declamationes, hic et illic, non nihil inſperſum, poſtea non ciuili tantum Iuri, ſed etiam Theologiae, immixtum, multis Scholaſticorum ineptiis, barbaro praeſertim ſeculo, obſcuratum, nouis identidem erroribus *Ieſuitarum* corruptum, tandem a *Peripateticis* aliiſque Philoſophis ſectariis, uel cum *Ethica* confuſum, uel, uariis de cauſis, neglectum, ab uno autem GROTIO, omni adhibito uerborum apparatu, omni rerum pondere, numeris omnibus fuiſſe abſolutum.

Quid AVTOR ipſe, in argumento *Iuris B. et P.*, aliorum diligentiae Virorum reliquerit, illud, in Operis ſui extremo, uerbis indicat ſqq.

Atque, hic finire me poſſe, arbitror, non, quod omnia dicta ſint, quae dici poterant, ſed dictum ſatis ſit, ad iacienda fundamenta, quibus ſi quis uelit ſuperſtruere ſpecioſiora opera, adeo me inuidentem non habebit, ut ultro gratiam referret.

Boeclerus quidem, uir ad optimas quaſque artes ac diſciplinas natus, factus, ueluti coronidem operi conatus addere, morte impeditus, ſpem, orbi erudito factam, non potuit implere. Huc per-

pertinent ipſius *Boecleri* uerba, in extremo *Prolegg.* in annot. ſua GROTIANA.

Forte et, his abſolutis, ad ea progrediemur, quae GROTIVS *non attigit, non, quod menſuram exempli implere nos poſſe, ſed, quod, reliqua etiam huius argumenti, ad ritum ſolidioris doctrinae conformata extare oportere, arbitremur. De cetero enim ſemper de* GROTIO *uſurpaui, quod de* Panaetio P. Rutilius Rufus, *apud* Poſidonium, *dicere ſolebat, Vt nemo pictor eſſet inuentus, qui* Veneris *eam partem, quam* Apelles *inchoatam reliquiſſet, abſolueret, (oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi ſpem auferebat) ſic ea, quae* Panaetius *praetermiſiſſet, et non perfeciſſet, propter eorum, quae feciſſet, praeſtantiam, neminem eſſe perſecuturum.*

In *Gallia* GROTIVS, ut exul, annos permanſit circiter undecim, ab omnibus, honeſtiſſimis etiam excellentiſſimiſque, regni eius Viris, adamatus, qui Regi eum commendauerant, quorum nos iam ſupra mentionem fecimus, plus ſemel a dignationis maximae Status Miniſtris, in rebus momenti grauiſſimi, ad conſilium adhibitus. Immo, ipſi *Henrico Friderico*, Arauſionenſium Principi, ea de re, ut ex Epiſtola ad *B. Aub. Maurerium*, uidere licet, literas miſit, *Neque* * *omiſi*, inquiens, *ſignificare* Arauſionenſium *Principi, quam conſtan-*

* *Ep. C, p. 182, d. 13 Aug.* A. CIƆ IƆ C XXVIII.

ſtanter in ipſum amicitiam, et uerbis, et factis, teſtatam facias. Eidem officia praeſtitit, quod ſeqq. GROTII Epiſtolae confirmant.

[1]) *Principis* Henrici *negotium, cuius literae tuae meminerant, impenſe commendaui. Spero, cordi fore.*

[2]) *Is qui ad familiam pertinet Principis* Arauſionenſis, *citius, quam arbitratus fueram, diſceſſit. Igitur, quas ipſi traditurus fueram, miſi ad Senatorem* Reigersbergium, *ipſum, omneſque noſtri amantes, rogans, ut filius ille Tuus, ipſis adiuuantibus, progreſſus faciat, dignos ſuis uirtutibus - - Vt ſimul legatione, ſimul eximia, quam obtinebat, dignitate, euerſus ſit, audieris.*

Atque, ut id, quod diximus, tanto plus mereatur fidei, ex *Henrici Friderici*, Principis *Arauſionenſis*, literis, quas infra dabimus integras, quibus ad allatas iam primas GROTII reſpondet, gratias, pro officiis conſiliiſque, GROTIO agens, pauca hic referemus.

Oro etiam, ut perſuaſum habeas meum erga te fauorem, quo te ſemper proſequar, inductus eo affectu, quem mihi, omni tempore, feciſti teſtatiſſimum. Rogaui affinem tuum, D. Reigersbergium, *ut ad te definite et diſtincte, de rebus quibuſdam, ſcriberet, ad quas intelligere ſententiam tuam geſtio. Hanc ſi miſeris, magno beneficio me tenebis obligatum,*

1) *Ep. XLVIII, ad* B. A. Maurer. 2) *Ep. CLXXXIV, ad eund.*

tum, ſicut nuper, cum memoriale ad me mitteres, pro quo gratias ago maximas.

Tandem a Cardinali *Richelio*, totius tunc Status *Gallici* Miniſtro primario, inſtigantibus haud dubie GROTIANIS inimicis, penſione ſibi ſubtracta, uictum alibi quaerere coactus eſt GROTIVS, A. CIↃ IↃ CXXXI. Neque uero parum in eo peccaſſe uidetur magnus ille Miniſter, tanta eruditione prudentiaque uirum, penſionis non maximae cauſa, *Gallias* relinquere, paſſus, cum quidem alius, literarum literatorumque amantior, occaſionem potius fuiſſet quaeſiturus eiuſmodi uiros beneficiis attrahendi. Vnde etiam *Priolus*, imbecillitatis *Richelii* minime ignarus, in Hiſtoria ſua, uere ſatis, de ipſo iudicat, in haec erumpens uerba, *Primum Abbas, deinde Epiſcopus, infelix Concionator*, Sorbonicis *Chimaeris mentem paſtus, politioris literaturae rudis.* Id uero uel maxime uideri poſſit mirabile, orbis eruditi facile Principem fuiſſe dimiſſum ab *Richelio*, qui tamen librarum circiter octoginta millia, quotannis, ſolis Poetis, in his etiam uulgaribus Bauiis, perſoluenda curaſſet, haud aliam ob rem, niſi, quod acta factaque *Richeliana* continenter efferrent ad coelum, *Richeliumque* uiuum tantum non Deo adaequarent. Qua de re, poſt obitum Cardinalis, haud inſcite locutus eſt *Beautru*, dicens,

cens, ex locis non unis Carminum *Ioann. Capellani, de l'Estoille, de Bois Robert, de Benseradde,* aliorumque, se demonstrare posse, diuinis eum honoribus ibi fuisse ornatum. Sic *Benseraddius,* in uersibus, *Cleopatrae* suae praefixis, hunc in modum poetari non ueretur.

Ie reuiens des enfers, d'une demarche graue,
Non, pour suiure le pas d'un Caesar, mais d'un Dieu,
Ce que ie refusay de faire pour Octaue,
Ma generosité le fait pour Richelieu.

Ex quibus deinde uersibus *Beautru* sic colligebat, *Ergo Cardinalis est Deus.*

Vltimum igitur uale *Galliae* GROTIVS dicere coactus est ab solis inimicis, et ab *Richelio,* Cardinale. Ab Rege enim ipso quanti fuerit aestimatus, uel ex Epistola [1]) GROTII patet, id quod ipse, etiam absens, rationibus modisque haud unis, praedicare nunquam intermisit.

De pecunia Regia, inquit, *Vir illustris, stat sententia. Nihil moueri cupio.*

Tam teneor dono, quam, si dimittar onustus.

Dum hic mecum erit animus, quocunque ibo, secum geret, intimis sensibus, Regis optimi, *non dicam, beneficia, quae et ipsa tamen magni facio,* SED SINGVLAREM IN ME BENEVOLENTIAM, CVIVS CERTISSIMA TESTIMONIA HABEO,

1) *Ep. CXXVIII, ad* Guilielmum Lussonium, *curiae monetariae Praesidem primarium.*

BEO, *non tam ex liberalitate eius, quam saepe inuerecundia extorquet, quam ex uultu ac sermone, tanto digna, quibus credam, quantum illius sanctitas non minus abest a uoluntate fallendi, quam Maiestas eius a fallendi necessitate.*

[1]) *Gaudebis, ut puto, et tu, meo nomine, extitura apud posteritatem monumenta, quibus appareat, me, dum* Galliae *beneficiis usus sum, non ingratum fuisse aduersus* optimum Regem, *aduersus Cancellarium, qui primus me ad Regem perduxerat, aduersus etiam Amplissimum Ordinem, quorum iudiciis tuta est priuatorum salus, quibus, quam diu debui, exhibui reuerentiam, duos, literarum gloria maxime florentes, publice compellando.*

[2]) Regi optimo *gratiam habeo, habeboque perpetuo, quod, me suae liberalitatis participem esse, uoluit. Satis sit, dum in* Gallia *uixi, et usum mei non exhibui quidem, neque enim potui, sed obtuli tamen, uobis fuisse oneri. Nunc, ut absens, uelut iners fucus, aliena comedam pabula, οὐ πρέπει. In animo tamen, et* benignissimi Principis, *et tot amicorum, debitor ero semper, tibi in primis, Vir amplissime, cuius ego mores, fictos meliore metallo, et illum, qui moneta est praeclarissimarum actionum, spiritum, merito pluris facio, quam illud omne, quod, per* Defiati *manus, aut transiit, aut iis adhaesit.*

Et,

1) *Ep. CXLIX, ad* Guil. Lusson. 2) *Ep. CXLI, ad eundem.*

Et, quemadmodum, inde ab initio, promiſſa ei Penſio aegre fuit perſoluta, uti ſupra iam dictum, ita longe quoque plus difficultatis ei creatum eſt poſtero tempore, adeo quidem, ut, etiam poſt ſuum e *Gallia* diſceſſum, reſidua eſſet pecunia, quam poſcere poſſet, in qua conſequenda *Guil. Luſſonius*, curiae monetariae Praeſes primarius, longe poſt, eum iuuit, ipſo innuente GROTIO, *Epiſtola* ad ipſum *Luſſon.*

[1]) *Ex quibus cum diſcam, quanta cum diligentia cures, ne quid mihi de eo, quod de liberalitate Regia mihi reliquum eſt, pereat, ſatis intelligo, neque Regi, neque tibi, ſatis dignas me gratias agere poſſe. Et ſane ita his temporibus obſepti ſunt aditus ad beneficiorum Regalium rem conſequendam, ut, ſicut manupretium materiam ſaepe ſuperat, ita, quae impendenda eſt, ad tot moras eluctandas, opera plus ſaepe ſit ipſa liberalitate. Satis multa magnaque in* Gallia *accepi, ut eius obliuiſci nunquam debeam, et, ſi quid, ad eius gloriam ac commoda promouenda, meae ſit copiae, id omittere, ſit nefas. Nunc, quando neque mei praeſentis opera, qua uteretur, his quidem temporibus, idonea* Galliae *iudicata eſt, neque patria tam recte ualet, ut mihi honeſtam apud ſe uitam poſſit concedere, unum ſcilicet ſupereſt, alium quaerere, qui mihi imperet, cuique ſoli ego*

1) *Ep. CXXXVIII, ad* Guilielmum Luſſonium.

ego ſim poſt haec obnoxius, *et*, *qui poteſtatis ſunt meae.*

Tuum uero, Vir ſumme, conſtantiſſimum amorem, ac curam mei, ſupra omnem pecuniam aeſtimo.

Illud tamen conſtat, eum, poſt ſuum ex *Gallia* diſceſſum, non modo reſiduum illud penſionis percepiſſe, uerum eundem quoque, iam extra *Galliae* degentem fines, ſpem habuiſſe Penſionis continuandae, id quod ex eius ad *Ioann. Cordeſium*, Canonicum *Lemouicenſem*, Epiſtola colligere licet, quod quidem ille beneficium, cum *Galliae* nulla amplius officia praeſtaret, *Suecicisque* iam ſeſe negotiis implicuiſſet, modeſte recuſauit.

* *Illis ergo literis*, *quas forte iam acceperis*, *et gratias egeram*, Lindembrogii *nomine*, *pro chartis tranſmiſſis*, *et ſignificaueram*, *quod nunc repeto*, *gratias me ſummas agere Regi*, *quod in me*, *etiam abſentem*, *beneficia ſua depluere uoluerit*, *et amicis*, *quod meis commodis tam perſeueranter inuigilent. Ceterum*, *ego*, *ex quo* Gallias *reliqui*, *nullam*, *cur tali beneficio utar*, *probabilem cauſam uideo*, *ideoque*, *comiter excuſari*, *uolo*, *hoc animo*, *ut non minus pro hac oblata*, *quam pro praeſtita hactenus*, *liberalitate*, Regi opti-

* *Epiſt. CXLIII*, *ad* Ioann. Cordeſium.

mo *et* Galliae *ſim debiturus, et reſponſurus ei munificentiae grata mente ſemper, factis, ſi unquam ſe dederit occaſio, quod opto quam maxime, atque interim* DEVM *precor, ut Regi uitam det longam, et uegetam ualetudinem, regno ſtatum tranquillum, ſi tamen tanti boni capax eſt* Gallia.

[1]) *Ego iam et huius noui beneficii, quod, Regia bonitate, amicorum auxilio, habere potui, ſum debitor. Nam, animum qui dandi habuit, aequum eſt, ut et animum eius, qui accipere potuit, habeat ſibi obligatum. Ego, ſi ullo opere adiuuare eos potuiſſem, aut poſſem, quorum indefeſſum ſtudium, pro ſalute ac gloria* Galliae, *tuendisque ac propagandis finibus ac foederibus, apud populos omnes praedicare non deſino, nihil magis uolenti mihi fuiſſet. Nunc reſtat, ut precibus apud* DEVM *praeſtem, quod factis praeſtare, iniquitas fortunae me hactenus uetuit. Saluam* Galliam, *ſtatum eius tranquillum, res florentes, amicos in rebus proſperis, ſi intelligam, erit id mihi ſolatium ingens contra longa mala.*

Ideoque ſingularem ſemper erga *Galliam* propenſionem exeruit, ut, cum ait.

[2]) *Galliae bene ſemper optabo, ut debeo.*

[3]) *Et* Galliae, *Vir Nobiliſſime, et tot amicorum*

1) *Epiſt. CXLVII, ad* Guil. Luſſon. 2) *Ep. CXLIX, ad eund.*
3) *Ep. CXXXIV, ad* Petr. Putean.

rum, quos ibi reliqui, et praecipue illius, quae apud uos quotidie conſpicitur, Eruditorum coronae, ſemper meminero, dum hic in me manebit ſpiritus.

Decreuit igitur, caſus tot expertus aduerſos, patriam primo ſuam repetere, in quam ingens ille amor, quo hanc, omni uitae tempore, fuerat complexus, eum retrahebat, et in qua ſemper optauerat anniſuſque fuerat degere uitam, ut ex inſequentibus *Epiſtolarum* uerbis perſpicere licet.

[1]) *Ex iis, de me quae praedicas, ueniam dabis, ſi non reiicio omnia, ſed ea aſſumo, de quibus atteſtantem habeo conſcientiam, uitae innocentis ſtudium, et eius, quem, natus in patria, acceperam, ſtatus fidum, ſed infauſtum, amorem.*

[2]) *Facis tu pro uetere affectu tuo, quod de meo in patriam reditu bene ominaris.*

[3]) *Sed nihil plane literarum ex patria accepi, quod me male habet, non tam ob publica negotia, de quibus, ut edocear, mea nihil admodum refert, ſed, quod proximorum ualetudo, mihi incognita, ſolicitum me habet.*

[4]) *Ego, an unquam patriam meam uiſurus ſim, equidem ignoro. Nam, ut eam aliter, quam,*

1) *Epiſt. CXXXIIX, ad* Guil. Luſſon. 2) *Ep. LXXXIII, ad* Beni. Aub. Maurer. 3) *Epiſt. LXV, ad* Fr. Aug. Thuan. 4) *Ep. XCIX, ad* Beni. Aub. Maurer.

cum honore ac dignitate, uideam, non mei eſt animi, poſt tot mala exantlata. Vt uero mei ea, quam, aequum eſt, haberi, habeatur ratio, qui ſperem? Cuncta malis habitantur moenia Graiis. *Et, ſi qui ſunt boni, aut ſatis boni, praeter uota nihil habent, quod in nos conferant. Tum uero, etiamſi aliquando non inhoneſti reditus detur copia, quanta mihi erit luctus materia, cum tot amicorum mortes, quos decem anni tulere, una prope dies mihi in conſpectu ponet?*

1) *Percellitur mihi animus, quoties nouos ex patria luctus intelligo. Saepe, apud me rem a ſuis initiis repetens, exclamo, Vtinam aliquando uideamus patriam eo ſtatu, quo eam, ad nos aduenient, uidiſti.*

Quin etiam impulſus eſt Vxoris precibus ad hoc iter, quippe quae, A. CIƆ IƆ CXXIV, primum iter ſuum in patriam faciebat, cuius negotium ipſe GROTIVS, ſequentem in modum exponit.

2) *Vxor, dum in patria fuit, tempus omne triuit uiſendis amicis et componendis reculis ſuis, id eſt, naufragii noſtri tabulis. Publicas res reliquit eo in ſtatu, in quem eas pridem laeua conſilia adduxerunt, exigua ſpe emendationis, niſi, quod ex machina Numen affulſerit.*

A. CIƆ

1) *Ep. LXX, ad* Beni. Aub. Maurer.

2) *Ep. LXXXIV, ad eundem.*

A. CIↃ IↃ C XXVII, Vxor eius in Patriam redire coepit.

[1]) *Vbi*, (in patria) *amicos reperit plurimos. De meo reditu, nemini ſupplicare uoluit, metuens, ne qualecunque deſiderium interpretationem culpae agnitae reciperet. Quod quidem ita incendit illos, quos ego, nullo alio nomine, quam, quia ſemel male mihi facere coeperunt, infeſtos habeo, ut affini* Reigersbergio *ueterem illam, de literis ad me ſcriptis, calumniam rurſus intenderint.*

Praecipue uero Principis *Henrici Friderici* lenitas eum retrahebat, cuius, in Epiſtolis ſuis, mentionem haud unam fecit.

[2]) *Princeps* Arauſionenſis *ſane optat pacem, et Eccleſiaſticam et ciuilem, ſed uota eius interturbantur, partim clandeſtinis molitionibus, partim ui aperta, ſuſcitatis per miniſtros plebis ſermonibus in homines innocentes, iis in locis, ubi Magiſtratum ſaeuitiae taedere incipiebat. Quid deinceps ſit futurum,* DEI *in manu eſt.*

[3]) *Neque ignoro Principis* Arauſionenſis *bonitatem, et uim, ei tot proſperis, auctam.*

Is *Henricus Fridericus*, mortuo fratre *Mauritio*, *Arauſionenſium* Principe, ad gubernaculum

T 3 *Rei-*

1) *Epiſt. XCIII, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Ep. XC, ad eund.* 3) *Ep. CIX, ad eundem.*

Reipublicae admotus, non mitioris tantum regiminis, ſed etiam priſtinae in adminiſtranda Republica libertatis, ſpem dederat.

[1]) *Interim, per annuas electiones, multi ueterani Magiſtratuum in ius ſuum redeunt, et certe Eccleſiae res mitiora conſilia, nondum quidem in Conuentu, ſed in urbibus tamen, nec paucis, nec exiguis, praeponderant.*

[2]) Mylium *noſtrum honores breui recuperaturum, ſpes eſt, anniſu Principis maxime.*

[3]) Mylii *res melius procedunt. Nam, praeterquam quod libertatem et bona illibata recepit, etiam nuper, in Principis* Mauritii *funere, dignum ſua familia locum obtinuit - - Spes, quae nobis datur, ex* Hogerbecii *meliuſcula fortuna, haud ſane magna eſt. Senex optimus, poſt ſeptem annorum captiuitatem, ſub graui cautione,* Lupiſtenio, *permiſſus eſt, in locum laxiorem migrare, ſed, ubi uillae unius finibus tam miſera libertas circumſcriberetur. Et hoc ipſum tam tenue beneficium magno illo conſtitit. Intra menſem enim, exhauſto auidius, quo tam diu caruerat, aere, in morbum incidit, ex quo ueram libertatem, id eſt, mortem, inuenit. At liberi, eo iam mortuo, ſuppliciter poſtulantes, bona ſibi reddi, nihil impetrarunt.*

Ipſi

1) *Ep. XCIII, ad* B. A. Maurer. 2) *Ep. C, ad eund.*
3) *Ep. LXXXVII, ad eund.*

Ipsi certe GROTIO pridem animi sui affectum per literas testatus erat Princeps *Henricus Fridericus*, uidebaturque non paucis quaesiturus sibi gloriam ex tanti uiri, tam iniuste damnati, in integrum restitutione. Itaque, A. CIↃIↃCXXXI, durissima hiemis [1]) tempestate, *Amstelodamum* se conferebat, ubi tamen hostes, opinione plures, offendebat. Vix enim salutauerat eam, cum illi, qui, ante undecim annos, perpetuo illum carceri addixerant, ceteris deiectis, ad honores summos peruenerant, eius praesentiam contra sua esse commoda, existimantes, de exilio perpetuo, quo GROTIVS mulctandus esset, denuo consilium inirent, licet ipsi luculentum affuerit patrocinium Ordinis Equestris ac Ciuitatum, *Roterodamensis*, *Delphensis* et *Amstelodamensis*. Nihilo tamen minus pars maior praeualuit, eumque PERPETVO EXILIO, ut *Vossius* [2]) docet, damnauit. Ad maiorem istam partem Princeps *Henricus Fridericus* sese tandem associauit, prout *Anonymus*, in Vita GROTII, diserte confirmat.

Sed, ut plerunque apud animos eorum, qui Principum consiliis praesunt, utilia honestis praeualent, neque deerant, qui ipsi ante oculos pone-

 rent,

1) *de quo itinere*, *Ep. XLIII*, *conqueritur*, Posthaec, *inquiens*, praeferam terrestre per Hollandiam, non amplius meam, iter.

2) *Ep. CLVIII*, *pag.* 210.

rent, quam periculoſum rebus ſuis foret, hominem, tam pertinaciter libertatis ac patriae ſuae amantem, denuo ad Rempublicam admittere, potentiae ſuae, quam exiſtimationi, conſulere maluit, et Proceribus, ſuper manſione GROTII, *in* Hollandiam *reuerſi, circa finem anni* CIƆ IƆ C XXXII, *deliberantibus, iis acceſſit, qui, interdicendam illi in patria habitationem, opinabantur.*

Quidam putant, factum id eſſe ex GROTII metu, ne partem ſibi contrariam offenderet, adhuc potentem, ut diſerte *Maurerius* affirmat, in Mem. ſuis, etſi Princeps *Mauritius* fuerit mortuus, *Heinricus* quoque *Fridericus* GROTIO fauerit, eum tamen, metu partis GROTIO aduerſae, nimiſque adhuc potentis, GROTIO bona eius publicata reſtituere auſum non fuiſſe, quod etiam confirfirmat ipſe GROTIVS, ad A. CIƆ IƆ C XXVI. [1]) *Princeps* Arauſionenſis, *quid uelit, tempus oſtendet, parum ſe poſſe, queritur.*

Alii uero malunt, Principem ab inimicis GROTII fuiſſe abreptum, id quod *Anon.* quoque, in GROTII Vita, et ipſe GROTIVS, innuere uidetur. [2]) *Sed idem ſcribens ſcio, multa Principes largiri temporibus, multa facere, quae, facta, nollent non facere, quae tamen, facta, probarent. Ego, quaecunque ab eo fient, paratus, in partem optimam inter-*

1) *Epiſt. XCI, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Ep. CIX, ad eundem.*

terpretari, durabo me adferenda mala, si qua, post decem graues annos, restant.

[1]) *Neque dubitandum est, quin, si ea* (autoritate) *uti uelit, Princeps, facile compositurus sit, quicquid est fluctuum. An uelit, quousque, quo modo, id uero is nouit, qui corda et scrutatur, et regit, praecipue Virorum Principum, in praesentia dicere nolim.*

Vxorem in patria res suas constituere, iubebat, conquerens impense, incertum se esse, quo deinceps tendat.

[2]) *Vxor apud eos est, quos nostros semper dicere solebam, nunc uix possum amplius, nempe, ut tabulas colligat naufragii, in quem tandem portum a nobis referendas, nec dum scio. Sed* DEVS *uiderit, cuius paternam beneuolentiam, in rebus durissimis expertus, ne nunc quidem mihi meisque defuturam, satis certum habeo.*

Ita, coactus denuo patria sua excedere ILLVSTRIS EXVL, cum comperisset, praesentiam suam in *Suecia* desiderari, *Hamburgum*, illud ciuitatum *Hanseaticarum* caput, sese contulit, hospitem ibi nactus Mercatorem haud illiteratum, nomine *uan Sorgen*, Aduocati cuiusdam *Hagiensis* fratrem, teste *Petro* [3]) *Cunaeo*, uoluptatem capiens tam ex amoenitate loci, quam ex

T 5 affluen-

1) *Epist. CVIII, ad* Beni. Aub. Maurer. 2) *Epist. CXLI, ad* Guil. Lussonium. 3) *Ep. ad* Casp. Barl. *p. 273.*

affluentium undique eruditorum Virorum ſalutationibus, ut ipſe confirmat.

r) *Viuo hic, in locis non inamoenis, et, in quibus nec externus mihi uideor, tanta popularium meorum, et ueterum, et nouorum, turba circumfuſus. Meminiſti illud,* Arcadii *et* Honorii *temporum,*

Non indignante Cayco,
Paſcit Belga pecus, mediumque ingreſſa per Albim,
Gallica Germanos montes armenta pererrant.

Amnis autem eſt non aliquis de plebe fluuiorum, ſed, pater Albis, *quem ſic, quaſi foſſam uillae, deſpicio.*

Hic uero non ingratus fuit HOSPES, mentem aliorum meliorem opperiens, quae cauſa fuit, cur per aliquod tempus, uſque ad menſem Maium A. CIↃ IↃ CXXXIV, fuerit ibi commoratus, tolerabili ſorte, eodemque Vxorem aduenire, iuſſit, ſuis aduerſis ſemper leuamen, adeo, ut incertus eſſet, etiam tunc, debeat ne haerere apud illos, an alio tranſferre ſedes, quo non inhoneſtis conditionibus uocabatur. Quamuis ergo, in hoc ſtatu, quietus latitare decreuerat, fama nihilo minus, de eius doctrina et ſcriptis, per uniuerſum literatum orbem longe lateque percrebuit. Inde ſemel iterumque ad multa ſplendida

r) *Ep. CXXXII, ad* Guilielmum Luſſonium.

dida officia, non modo ab Rege *Daniae, Christiano* IV, a Duce *Holsatiae*, Rege item *Poloniarum*, ut ex *Ger. Ioann. Vossii* Epistolis discimus,[1] sed etiam ab *Hispaniae* Rege, per *Erycium Puteanum*, inuitatus est, quae ille tamen omnia modeste declinauit. Mentionem horum Principum iniicit ipse GROTIVS.[2])

Nam, rogatus ab aliquot Principum Ministris, essem ne auctoratus cuipiam, quia ea fama uagabatur, dixi, memorem me, dum uiuerem, forte eorum bonorum, quae in Gallia *percepissem, ceterum, ex quo inde abiissem, esse me liberum meique iuris. Ostentant se occasiones, non uno ex loco, minime spernendae, siue honoris, siue commodorum, spectetur ratio. At mihi semper illud se menti subiicit,* Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.

[3]) *Ostentant se nobis aliqua, de quibus, quid potissimum sit eligendum, nondum dispeximus. In eo tamen sumus, ut breui constituamus aliquid, ne diutius pendeamus, diuulsis familiae membris.*

Tandem, uitam et domicilium mutare, decreuit, destinatus iam, ab Rege *Sueonum, Gustauo Adolpho*, ad legati munus obeundum.

Deli-

1) *N.* CCVIII *et* CCIX, *Opp. Tom. X, pag.* 246, 248.
2) *Ep.* CXLVII, *ad* Guilielmum Lussonium, *pag.* 315, *ad* A. CIↃIↃCXXXIII.
3) *Ep.* CLV, *ad* Beni. Aub. Mauterium.

[1]) *Deligenda eſt aliqua*, inquit, *fortunarum ſedes, cui me et ſpes meorum committam, deligentem* DEVS *dirigat.*
Et alibi non obſcure innuit munia *Suecica.*

[2])Salmaſium,*cum honore,exceptum ab iis,qui me per contumeliam eiecerunt, literarum cauſa, gaudeo. Erit ergo illi, pro* Gallia, *tellus* Bataua, *mihi, pro* Bataua *tellure*, *nunc* Hamburgum, *mox alius forte terrae angulus.*

Stupenda autem eius doctrina et ſcientia talem tantamque ei famam conciliauit, in primis Opus eius palmarium, de *Iure B. et P.*, iam tum, per uniuerſam *Germaniam*, magno in pretio habitum eſt, et, cum Rex *Guſtauus Adolphus* idem illud ſedulo perlegiſſet, in magnam admirationem raptus, de eo dixiſſe fertur, *Se oſtendere* GROTIO *uelle, quanta ſit differentia theoriam inter et praxin, faciliuſque aliquid ſcribi poſſe, quam cum facto coniungi.* Hinc ille Inclytus Rex, ante obitum ſuum, decreuerat, AVTOREM huius Operis ad ſe euocare, legatique munus ei conferre, utpote quem, propter excellentiam huius *Operis*, rerum ciuilium egregie peritum eſſe, exiſtimabat, in qua uoluntate eius Miniſter primarius, Cancellarius *Oxenſtirna*, magnum hunc Regem

1) *Ep. C X L*, *ad* Ioann. Cordeſium.
2) *Ep. C X L I*, *ad* Guilielmum Luſſonium.

gem magis magisque semper confirmabat, quippe qui opus illud tantum non in deliciis habebat continenterque legebat.

At mors Regis maximi, A. CIƆ IƆ C XXXII, VI Nouembr., id omne intercipiebat. *VVallenstenius* enim, cum omnibus suis copiis, terras inuaserat, *Saxoniam Lipsiamque* ceperat. Hunc Rex e uestigio insequebatur in itinere, legionibus suis in partes duas diuisis, quarum una interdiu, altera noctu, progrediebatur, ut, altera quiescente, iter altera faceret. A. CIƆIƆCXXXII, tribus ante solis ortum horis, Rex castra mouebat, die insequente ponens ea, in conspectu *Caesareorum* militum, *Salam* inter et *Elystrum*, flumina, quorum primum ad sinistram ei, alterum ad dextram, erat. Post leues quosdam conflictus, utraque castra per nebulam separabantur. Rex, surgens, noctem peragebat in uehiculo suo, et colloquebatur cum primariis suis Praefectis, quorum plurimi se dabant quieti nocturnae, sub dio, ocreati, cum impedimenta interim eorum retardata essent, circumcincti multis ignibus, quibus a frigore se defendebant. Ibi concilium suum militare congregabat, *Sibi esse in animo*, exponens, *rem proelio experiri.* Id non nulli dissuadebant, dicentes, *praestare, aduentum expectare* El. Saxonis, *Ducis item* Luneburgensis, *et aliorum e suis*

Duci-

Ducibus bellicis, qui non procul essent ab ipso, et uictoriam aduentu suo redderent faciliorem. Praeterea defatigatos esse Suecos, *et hostibus numero inferiores. Rem esse audaciae plenam, unius diei proelio committere uniuersa. Copias habere* VVallenstenium *delectas, et, necessitate coactum, extrema quaeque, procul dubio, experturum esse. Locum tenere opportunum, fortunam esse inconstantem, saepiusque haesitantibus fauere. Caesareos magis timendos, quia nihilo magis, quam eorum* Dux, *mortem curarent, et a* Pappenhemio, *si in fine pugnae illi se iungeret,* Suecos, *defatigatos, caedi facile posse.* Respondebat Rex, *sicut ipse posset copiis augeri, ita* VVallenstenio *spem eandem superesse, unde utriusque conditio par esset futura. Copias auxiliares expectare, nihil esse aliud, quam, infirmitatem suam prodere, et milites suos reddere timidos. Proelium finiri prius posse, quam* Pappenhemius Halis *aduentaret. Occasione in bello esse utendum, quippe quae in eo saepe momento, quo se ostenderet, dispareret. Hostem nunquam esse imbecilliorem, quam, cum esset stupefactus, qualem, necesse sit,* VVallenstenium *esse, qui tantopere se muniret. Velle se ipsum praeire illis, qui periculum timerent.*

Approbabant Regis Consilium, siue, quod Ministri communiter Principem suum reuerentur, siue,

siue, quod, pudore ducti, proelium dissuadere non audebant, quod tamen ingenti periculo erat obnoxium, ideoque decernebatur, pugnam esse ineundam.

Prima luce, VIII Idus Nouembr. A. CIƆIƆCXXXII, exuebat *Rex* uestem suam, nouam induens, quod globulus tormenti manuarii, humero suo inhaerens, motum uel minimum sibi intolerabilem redderet. Hinc, precibus ad DEVM fusis, equum conscendebat subfuscum, aciem instruens, quae quinque et uiginti uirorum millibus constabat.

Ad finem uitae *Regis* huius maximi, simulque ad finem *Partis* meae *prioris* VINDICIARVM GROTIANARVM, dum iam progredior, in mentem mihi uenit, quanta, cum hoc proelio *Gustauique Adolphi* morte, rerum commutatio fuerit coniuncta. Quare *Lectori beneuolo* haud ingratum, opinor, accidet, de his ipsis non nulla commemorare, insequentes potissimum, easque minime leues, ob causas.

Primum, ut *Lector*, statum et *Germaniae*, et armorum *Sueciae*, et *Protestantium*, morem praeterea molitionesque *Galliae*, ab excessu *Gustaui Adolphi*, perspicere, atque ex his quendam ueluti praegustum rerum, in *altera* VINDICIARVM GROTIANARVM *Parte* exponendarum, cognoscere, queat. Deinde, quod idem ille Rex et GROTIVM nostrum, et GROTIANVM illud Opus,

de

de *Iure Belli et Pacis*, tanti fecit, ut GROTIVM, ante ſuum adhuc obitum, praeter ceteros dignum iudicaret, qui, cum dignitate Legati, ad quandam ex illuſtriſſimis *Europae* Aulis Aulam, qualis Aula erat *Gallica*, mitteretur. Equidem, de ſingulari plane *Guſtaui Adolphi* in laudatum GROTII Opus amore, me relatum legiſſe, recordor, fuiſſe id repertum in ipſo *Regis* tentorio, poſtquam, in fatali illo ad *Lucenam* proelio, A. C. CIƆIƆCXXXII, occubuiſſet. Qua ex re colligi facile poteſt, tantum non in deliciis illud fuiſſe *Heroi potentiſſimo*, cum, inter ipſos etiam ſtrepitus armorum et tubarum ſonos, temporis non nihil indulſerit eius lectioni. Vnde *Guſtauum* quoque *Adolphum* tantopere ſuſpexit GROTIVS noſter, * ut Hiſtoriam Vitae Geſtorumque ipſius condere animum induxerit, lectitans continenter, quicquid, Latine, Italice, Germanice, Gallice, ad *Guſtauum* ullo modo ſpectans, literis eſſet conſignatum. Quae tamen omnia, cum animaduerteret, conſiliis, res cunctas moderantibus, eſſe deſtituta, neque ſatis accuratas locorum deſcriptiones, neque ordinem acierum, neque oppugnandi propugnandique artes, in his contineri, de apparatu operis ſufficiente deſperans, hanc telam aliis pertexendam reliquit. Cum praeterea,

* *ut perſpici poteſt ex Ep.* DCXLI, *ad* Oxenſtirnam, *Senatorem et Cancell.* Sueciae.

rea, *Parte* insequenti *altera*, GVSTAVVM ADOLPHVM inter et GROTIVM nostrum, *Comparationem*, tum in corporis, tum in animi, dotibus, instituere constituerim, in extremo potissimum *Partis* huius *prioris* delineare quaedam conabor, ne *Lectori*, in *altera Parte*, repetitionibus intempestiuis, oneri sim. Maxime omnium uero *circumstantiae*, quas uocant, mortis *Gustaui Adolphi* me impellunt, quippe quae tam incertis adhuc dubiisque modis descriptae passim fuerunt, ut operae pretium facturus mihi uidear, si paulo has accuratius perquiram, lucidiusque demonstrem.

Initium igitur a dubiis, quas dixi, *circumstantiis* faciam Regiae mortis, cetera deinceps omnia fortassis erunt procliuiora. Ac de proelio quidem *Lucensi* haec tradit *Adelzreiterus*.

[1] *In aciem prodiit Rex*, inquit, *et*, *tantisper expectato, donec nebulosum aerem sol oriens discussisset*, *pugnam inchoauit. Proelii seriem narrant uariam, prout cuique relata. Ne accurate uero eandem referrent, uetuit ingens praeter morem caligo ex densa nebula, quae mutuum etiam conspectum legionibus reddebat ita obscurum, ut uix se, nisi e propinquo, internoscerent. Referam, quae uisa sunt, ex consentientibus plurium commentariis,*

V *uero*

1) *Annal.* Bauar. *Parte III, Lib. XVII, §. 90, p. 282.*

uero propiora. Primum, idque peracre, certamen fuit ad uiam regiam, quam tuebantur, protecti a fossa, Fridlandici *sclopetarii, quibus denique pulsis,* Sueci *septenis machinis potiti sunt. Inde, ui aduersus sinistram* Caesarianorum *alam conuersa, duae phalanges, loco motae, tum a tertia et quarta sustentatae,* Suecos, *cum clade non mediocri, retuderunt, recuperatis, quae paulo ante amiserant, septenis tormentis. Tredecim, quas dixi,* Fridlandicae *machinae, ad uelarem moletrinam, ex edito loco fulminantes in* Suecos, *phalangem unam, male mulctatam, cum strage, loco mouerunt. Respondebant uicissim* Suecicae *fulminationes. Viae regiae, foueae arboresque, impressiones* Suecorum *reddebant lentiores, et laxabant interdum Ordines. Verum,* DVM SVA MANV REX CONFLIGIT, VVLNVS, IN LAEVO BRACHIO, GRAVE ACCIPIT, *et, copioso perfusus sanguine,* ANIMO PAENE LINQVITVR. *Memorant,* AFFVISSE SAXONEM, ALBERTVM LAVENBVRGICVM, QVI NVPER A CAESARE AD HOSTEM TRANSIERAT, ET SOLVM PROPE GVSTAVVM ADOLPHVM CONSTITISSE, *petiisse uero Regem, ut extra pugnam educeretur. Id moliente, per fumum nebulamque,* Alberto, *eductoque Rege paulum extra ordines, incidisse in equitum* Caesarianorum *manipulum, qui, in utrumque inuecti, Regem ignotum,* DVPLICI VVLNERE, ALTERO PER CAPVT, CONFECTVM STRATVMQVE, *confecere.*

Cum

Cum hac narratione componamus ea, quae, non ſpernendus, rerum hoc bello geſtarum teſtis, *Adolphus Brachelius,* tradit.[1])

Inter equites primus Rex, foſſam equo tranſiliens, dum ſuos exemplo et uoce hortatur, BRACHIVM SCLOPETI ICTV TRAIICITVR, QVO VVLNERE, EMANANTE LARGITER SANGVINE, *ita mox affectus eſt,* VT LINQVI ANIMO INCIPERET, *rogaretque, e proelio in locum aliquem ſecuriorem, ad curam, educi.* ADERAT ILLI FRANCISCVS ALBERTVS, DVX SAXONIAE, NON ITA PRIDEM, RELICTO CAESARE, REGI, AD NORIMBERGAM HAERENTI, IVNCTVS. *Hic ergo, dum in eo eſt, ut per furentium armorum manipulos, Regem, iam uix ſeſe equo et annixu ſuo ſuſtinentem, eripere diſcrimini laborat, ſimul nebula ſummoque et puluere uiſum adimente, ſimul confuſione et diſcurſu legionum territus, longiuſcule a ſuis aberrans, in cohortem Caeſareorum imprudens incidit. Ibi Rex ab ignaris, quem peterent,* BINIS ADHVC ICTIBVS, VNO CAPVT, ALTERO PECTVS, TRAIICITVR, *ac, diffugientibus, qui circa eum erant, uitae iam exors, in campo deſtituitur.*

Admittamus quoque teſtem, omni ceteroquin exceptione maiorem, quippe ipſius ad *Lucenam* pugnae ſpectatorem, *Ioannem Baptiſtam Burgum.*

 Ruptis

1) *Hiſtor. ſui temp. p. 233.*

[1]) *Ruptis ordinibus, totum sinistrum* Caesareorum *agmen in fugam secum abstraxere. Quod conspicatus* Gustauus Adolphus, *qui hactenus in hac moratus fuerat parte, iusso* Hornio, *hostem prosequi, ad frontem nostrae aciei se transtulit, unde* Suecos *fuisse repulsos, intellexerat, scrutaturus debiliorem partem, atque in eum impetum factum. Sed, cum, obseruandi gratia, propius nostros accessisset* Gustauus, *grauioris sclopi glande,* SINISTRO BRACHIO COMMINVTO, DELAPSVS IN DELIQVIVM, *ab aulicis, flexo ad suorum dextrum latus itinere, per manipulos transiens, ne milites terreret, ad curandum deducebatur, cum, in quandam nostrorum equitum legionem, redeuntem ad proelium, incidens, dilapsis aulicis, trucidatus ab ignaris, quem occiderent, militibus atque spoliatus est. Ferunt, cum imminens uidisset periculum, neque salutis spem esse, orasse* Franciscum Albertum, Lauenburgicum, *e Saxoniae Ducum Familia,* QVI SOLVS SVSTINENDO REGI REMANSERAT, *ut, postquam perierat, ipse sibi consuleret, uulgataque sunt ipsius ad* Lauenburgicum *uerba,* Gallico *idiomate prolata, quae latine sonant,* Perii, tibi consulas, Frater. *Noluisse tamen illum deserere Regem, atque, aciem suam uersus asportare nisum, donec ab assultantibus quatuor Caesariis, qui ante legio-*

1) *Mart.* Sueco German., *siue Rer.* Gustaui Adolphi *Libro III, p. 3.*

legionem ad ſe concurrerant, interceptus, dum breuioris ſclopi ictum uitat, Regem, quem amplexu ſuſtentabat, dimittit, atque, ambuſta ſulphureo puluere facie, elabitur.

Conferamus ea, quae ex aliis ſcriptoribus profert *Samuel Puſendorfius*, quamuis iſtis, ut paulo poſt uidebimus, non in omnibus fidem tribuit.

[1]) *Primo igitur ad foſſam, quam uiae praetendi, diximus, acerrime coitur, e qua* Fridlandici *ſclopetarii ferociter reſiſtebant. Igitur Rex in* Smalandorum *fronte conſiſtens, quibus* Fridericus Stenboccius *tribunus erat, inuocato* SALVATORIS *nomine, et ſuos cohortatus, ut ſe ſtrenue ſequerentur, foſſam ſaltu ſuperat, et, cum paucis, queis par alacritas, in grandem cataphractorum cateruam acerrime impingitur, ceteris adhuc circa foſſam haerentibus. Fuere, qui crederent, Regem, opinione citius, in hoſtem delatum, quod oculorum acies, ad propinqua tantum pertingens, paulo remotiora non diſcerneret. Eo in conflictu,* Regis brachium ſclopeti ictu traiicitur, *fracto quoque oſſe, cuius uulneris dolorem, etſi is aliquantiſper diſſimularet, alacri uultu ac uoce ſuos ad pugnam capeſſendam incitans, tamen, promanante ubertim ſanguine, uiribuſque deficientibus, a* Franciſco Alberto, Lauenburgico Duce, qui latus ipſius ſtipabat,

 petit,

1) Pufendorf. *Rer.* Succic. *Libro IV*, §. *LXIII*, *p. 83*.

petit, ut e tumultu proelii in tutiorem locum adduceretur. Inter quae cataphractus aduolans, admoto ad Regis tergum ſclopeto, medium globo traiicit, quem alii ſubtribunum, ſub Goetzii *legione, Pontificiae religionis,* Falckenbergium *nomine, eius* Falckenbergii, *qui* Magdeburgi *occubuit, gentilem, ferebant,* Paderbornenſi *ditione oriundum, qui Regem agnouerit. Id quod apud* Caeſareos *conſtanter iactatum fuit, etſi et iſte mox iterum a* Suecis *occiſus memoretur. Quanquam autem Rex adhuc ſeſe conaretur eripere, hoſte, tamen, acriter ingruente, cum ſuccuſſationem ferre non poſſet, linquentibus uiribus, equo defluxit, qui ſtapetibus haerentem aliquantiſper trahebat, donec inter hoſtes, uiuus adhuc, procumberet. Tandem interroganti, quis eſſet, Regem ſe* Sueciae, *reſpondit. Vnde hic ſauciatum ad ſuos raptare conatus, cum* Sueci *equites, Regis equum, ſeſſore uacuum, conſpicati, acerrimam in hoſtes impreſſionem feciſſent, ſclopeto eius capite traiecto, faceſſebant. Alii, ad induſium uſque, ueſtibus ſpoliatum gladio inſuper tranſfodiebant. Poſt dimidiam horam, corpus, a Regiis recuperatum, ab aliis, traditum, reperi, dum, poſt uulnus in brachio acceptum, proelio excedit, a ſuis turmis longiuſcule aberraſſe, ac in hoſtilium equitum manum forte incidiſſe,* a qua, binis ictibus, corpus caputque traiectus,

traiectus, *neci datus, nec agnitus, in campo relictus sit.*

Confirmat hoc ipſum *Furſtembergius,* Epiſcopus, in *Monumentis* ſuis *Paderbornenſibus*, Autore nominato.

[1]) *Hoc loco et genere* Falckenbergiorum *ortus eſt* Theodorus Falckenbergius, Guſtaui Adolphi, Sueciae *Regis, aulae Mareſchallus, pedeſtris et equeſtris legionis ductor, et qui, Regis ſui nomine,* Magdeburgum, *aduerſus* Tillium, *Catholici exercitus Ducem, propugnauit, atque, urbe a* Caeſareo *milite capta direptaque, in ipſo eius Vallo occubuit.* Mauritius, *contra,* Falckenbergius, *equeſtris legionis* Goezianae *legatus, Caeſari militauit, poſt captus a* Suecis, *et, paucis diebus ante, dimiſſus, quam ad* Luzenam *fuit dimicatum, eidem proelio interfuit, Regemque* Sueciae, *quem, paulo ante captiuus, et, propter merita* Theodori Falckenbergii, *familiariter habitus, optime de facie norat, plumbea glande ſauciatum, equo primus deiecit, pariterque hoſtili telo transfixus, concidit proxime Regem, cui, humi proſtrato, fatali ictu, ſuperueniens* Georgii ab Oynhauſen, Goezianae *legionis equitum magiſtri, legatus,* Ioannes Schneberg, *ex* Bockendorp, *dioeceſeos* Paderbornenſis *uico, oriundus, ilia enſe confodit, peremit, ſpoliauit-*

1) *pag. 126. 127.*

que exanimem. Placuit, inquit porro, *hoc recens* Paderbornenſium *militum facinus, dum uetera monumenta percenſemus, hic ſubnectere, et uerbo ad poſteritatis memoriam conſignare, ne qui alii, ut poſt uictoriam ignaui etiam glorian- tur, hanc ſibi laudem praecerpant. Nobis, cum certa fides ex iis, qui in proelio interſuere, tum* TORQVES AVREVS, *Regi, inter opima ſpolia, a* Schnebergio *detractus relatuſque, teſtis eſt. Neque aliud nobis propoſitum, quam, partam* Paderbornenſium *nomini gloriam candidae ueritati aſſerere.*

Addunt, *Ioannes Petrus Lotichius* [1]), *Adelzreiterus* [2]), et *Petrus Lansbergius* [3]), ante proelium Regum occiſum, una cum uno praetoriano equite, alterum uero ſtipatorem, lethali uulnere ſauciatum, tantiſper ſuperuixiſſe, dum Regis caſum referret, cuius indicium Regis equus cruentus, in aciem recurrens, iam antea *Bernhardo*, Duci *VVeimario*, feciſſet.

Ex his omnibus liquet, FRANCISCVM ALBERTVM AFFVISSE, REGEMQVE PER TVMVLTVM, AC PAVCIS ADMODVM PRAESENTIBVS, PRAE DENSA TAMEN NEBVLA NON VIDENTIBVS, QVAE AGERENTVR, OCCISVM FVISSE.

Con-

1) *Rer. Germ. Lib. III, c: VI, p.* 1119, *ſeq.*
2) *Annal. Bauar. P. III, Libro XVII, §.* 90, *p.* 282.
3) Guſtaui *M. Bell. German. p.* 491.

Consideremus igitur *Pufendorfii* opinionem, in primis consentientibus huic opinioni supra memoratis grauibus scriptoribus pontificiis, *Adelzreitero, Adolpho Brachelio* et *Ioanne Baptista Burgo*, tanquam ad ueritatem propius accedentem, dicentis,

Pertinax eo tempore rumor erat, REGI, POST VVLNERATVM BRACHIVM, A FRANCISCO, DVCE, LETHALEM ICTVM ILLATVM. *Ipse porro, pauper, stipendiis* Caesaris *innutritus, quibus, nulla idonea causa, desertis, ad hostem Regem accesserat*, EIVSQVE LATERI DILIGENTIVS, QVAM PRO VVLGARI OFFICIO, ADHAESERAT.

Mirum ergo, quare *Iobus Ludolphus* [1], et *Anonymus*, qui, pace huius praestantis Viri loquar, *Pufendorfium* refutare, *Franciscumque Albertum* ab hoc facinore excusare, ingressus fuerit, rationibus quidem non admodum grauibus, iisque seqq.

OBIECT. I.

Suo priuatim nomine *Francisco Alberto* inimicitiae erga Regem erant nullae, et, quod odii in Regem causam iustam habuerit, *Pufendorfius* affirmare non audet, adeoque nec ulla erit ei causa ipsum ulciscendi. Quae uero de Principe quodam e *Germanis*, ab quo Rex *Sueonum* haud quic-

 quam

1) *Theatri sui Tomo II, ad* A. CIϽ IϽ C XXXII, *p.* 115.

quam, ut ab homine familiari et amico, ſiniſtri ſuſpicaretur, percrebuerunt quondam, ea uero primus omnium * prodidit *Maiolinus Biſſaccionus, Comes.* Ad *Franciſcum Albertum* uero, Ducem, *inquit Anonymus,* ne referri poſſint, quae *Biſſaccionus,* de quodam *Germaniae* Principe, ſeu profert, ſeu nugatur, cum alia uetant, tum illud potiſſimum, quod exploratum nequaquam ſit, hunc Ducem in *Suecia* fuiſſe unquam, et, ſi uel maxime fuerit, luſibus tamen Regis uix, ac ne uix quidem, ob facultates minus lautas, ſeſe immiſcere temere potuiſſe uideatur. Reliqua, ut, de taenia uiridi, de ueſtimento, Regis ſanguine reſperſo, et, ſi qua ſunt generis huius alia, omnino ſunt eiuſmodi, ut, iis parum, parum quippe certis, fidendum eſſe, circumſpectior quiſque iure ſit exiſtimaturus.

RESP. AD OBI. I.

At, ne hanc quidem, potiſſimam eorum et grauiſſimam, rationem robur habere, ex *Pufendorfii* Epiſtola, die XXVIII Februarii, A. CIↃ IↃ CLXXXVII, ſcripta, aliiſque ueriſimilibus argumentis, clare oſtendam. Ita enim ſcribit ingenuus hic Vir.

Sed et irae, puto, reſederunt apud Ducem Lauenbur-

* *initio Libri IV Comment,*

enburgicum, *quas concepisse dicebatur, quod patruum ipsius,* Franciscum Albertum, *caedis, in Regem* Gustauum Adolphum *patratae, arguisse uisus essem, cum tamen non meam, sed communem* Suecicae *nationis, sententiam expresserim, quam aliquot rationibus astruere, placuit, ne is Princeps iniuria istius facinoris insimulatus fuisse uideatur. Quin, a me duae circumstantiae praeteritae sunt, non parum ad rem facientes, quarum unam expressit* Paulus Piasecius, quod ab isto Principe caedes Regis PRIMVM VVallensteinio, nuntiata sit. *Altera non, nisi paucis in* Suecia, *cognita erat, sed reuera maximi momenti. Fuerat iste* Franciscus Albertus, *aliquot ante bellum annos, in* Suecia, *ubi, cum Rex eum aliquando, in aula matris suae, licentius agentem, deprehendisset, efferuescente, subito motu, bile,* ALAPAM EI INFREGIT, QVO NOMINE ET IN DVELLVM DESCENSVRI FVISSENT, *nisi* Axelius Oxenstirna *id impediuisset. Quanquam autem post qualiscunque reconciliatio interuenisset,* MANSIT TAMEN ALTA MENTE REPOSTVS SENSVS IGNOMINIAE, *quae quanti uiris militaribus, id cum primis fastigii, habeatur, nemini ignotum est,*

Quibuscum conueniunt *Maiolini Bisaccioni, Comitis, Hist. Commentarii.*

Quen-

[1]) *Quendam inclytae* Germanorum *ſtirpis et Euangelici cultus Principem*, cuius nomen quidem diſſimulandum, prudenter cenſet, *Rege adhuc iuuene, in* Sueciam *acceſſiſſe, ac mox Viduam quandam Nobilem ac forma elegantem, quam ipſe Rex deperierat, ita ſibi deuinxiſſe, ut nec ipſa, cum Rege ac Principe chartis ludens, amorem diſſimulare poſſet, immo, rem eo deueniſſe,* VT REX ALAPAM INFRINGERET PRINCIPI, ATQVE HIC, HOLMIA RELICTA, REGEM AD DVELLVM PROVOCARET, *ſed fruſtra. Hinc illum, poſt multos quidem annos, uelut oblitum iniuriarum, Regiquè reconciliatum,* OCCASIONEM VINDICTAE SOLERTER AVCVPATVM, TANDEM EAM REPERISSE APVD LVZENAM, *Regeque caeſo, ſaepe amicis ueſtem, ſanguine Regio conſperſam, monſtraſſe, additis uerbis,* NVM QVID HOC SANGVINE DELETAM ALAPAE INIVRIAM CREDITIS?

Hinc *Piaſecio* non nihil ea de re innotuiſſe uidetur, cuius haec ſunt memorabilia uerba.

Ipſe Rex Sueciae, *duobus lethalibus uulneribus, (incertum a quo, ſeu, a tali, qui ibidem ſimul perierat,* AVT A FAMILIARI SVO, CVI DE HOC GLORIARI NON LICVIT,) *pugnando acceptis, occubuit.*

Idem uerbis, non minus notandis, utitur ſeqq.

Franciſcus Albertus, *qui, paulo ante, a Caeſaria-*

1) *Parte II, Libro IIII.*

sarianis partibus ad eum defecerat, INDIVIDVVS IPSIVS COMES, *in isto proelio* ILLAESVS *mansit.*

Addit *Adelzreiterus* hoc, notatu dignum.

[1]) SOLVM *prope Gustauum* CONSTITISSE FRANCISCVM ALBERTVM, *dum Rex sua manu confligeret, uulnusque in laeuo brachio graue acciperet.*

SOLVS, *sustinendo Regi*, REMANSERAT FRANCISCVS ALBERTVS, ait Ioann. Baptista Burgus. [2])

Quod eo minus praetermittendum, quia narrat Adelzreiterus, *quae, ex consentientibus plurium commentariis, uero propiora sunt ipsi uisa.*

Plerique etiam *Pontificii Scriptores* mortis eius περιστάσεις indicant, reliquiasque eius tunc *Pontificii* circumferebant, cum tamen *Protestantes* nihil ex iis proferre possent. Nouerant, uestes aliaque ad ipsum, non ad alium potiorem belli Ducem, spectare. *Diuersi diuersa*, inquit, Piasecius, *ex eius armis, uestibus, circumferebant*, de quibus infra locus erit dicendi. Immo, quod uel maxime obseruandum, CALCARIA quoque ipsius agnoscebant, nec ignorabant, *Franciscum Albertum* SOLVM [3]) CVM SOLO fuisse *Gustauo*, docentes

1) *Part. III, Libr. XVII*, §. 90, *pag.* 282.

2) *Mart.* Sueco Germ. *pag.* 306. 3) *pag.* 306, 307, 308.

centes porro, ICTV GLOBI [1]) PRIMO SINISTRVM GVSTAVI BRACHIVM, fuiſſe tranſuerberatum, EVNDEM [2]) ANIMI DELIQVIVM FVISSE paſſum, VERBAQVE GALLICA, [3]) QVIBVS FRANCISCVM ALBERTVM, cum ex acie ipſum educere deberet, SIT ALLOCVTVS.

Illud quoque miror, cur praeſtantiſſimi Operis *Pufendorfiani* teſtimonium, fide digniſſimum, adeo ſuſpectum reddere quidam maluerint, quod eſt huiuſmodi.

Ferunt etiam, interrogatum, quare ipſe, qui proxime circa Regem uerſatus erat, ILLAESVS[4]) *manſiſſet, reſpondiſſe,* Id debere ſe uiridi taeniae, qua corpus cinxerat, QVASI EO SIGNO A CAESARIANIS ESSET AGNOSCENDVS. *Et* IPSE POSTEA VESTEM, REGIO SANGINE ASPERSAM, OSTENTAVERAT.

Quam ſane notitiam uel ab ipſomet *Oxenſtirna,* uel ab alio quodam homine certo, *Pufendorfius* habuiſſe uidetur, cum praeſertim *Biſſaccionus,* homo quippe externus et *Italus,* diſerte idem confirmet.

Tandem OCCASIONEM REPERISSE AD LVCENAM, *Regeque caeſo, ſaepe* AMICIS VESTEM, *ſanguine Regio* CONSPERSAM, MONSTRASSE, *additis uerbis,* NVM QVID, DELETAM HOC SANGVINE ALAPAE INIVRIAM, CREDITIS?

Quod

1) *pag.* 306, 307, 308. 2) *pag.* 306, 307, 308. 3) *pag.* 308. 4) *p.* 317.

Quod praeterea perhibent, in primis, quod et nuſquam conſtet, eum in *Sueciam* fuiſſe delatum, illud uero *literae Puſendorſii* ſupra iam relatae, refutant, et, ſi fuerit, tenues quidem eius facultates obſtitiſſe uideri, quo minus Regiis ſeſe luſibus immiſceret, de hac re quidem *Puſendorſius* nihil commemorat, neque ego tamen in Obiectione hac reperio quicquam, quod ad *Franciſci Alberti* defenſionem facere poſſit, cum exempla prope quotidiana doceant, Miniſtros etiam et alios homines, *Franciſco* hoc *Alberto* minus opulentos, ab Regibus in ludendi ſocietatem aſciſci.

Eiuſmodi porro facinori patrando, addit Puſendorſius, *quis magis idoneus poterat reperiri, quam* Franciſcus Albertus, *cui Principis* Germaniae *dignatio, et Sacra, quae profitebatur, hactenus ſaltem fidem apud Regem magnanimum, et in ſuſpiciones non pronum, aſtruebant, ne facile ſicarii perſonam ſuſcepiſſe crederetur, eoque inobſeruato, ſceleri patrando occaſionem, per otium, licebat captare, cum familiarem ad Regem acceſſum nobilitas et militaris uitae profeſſio conciliaret. Principe autem loco natum eſſe, et ſacra Reformata profiteri, uti per ſe aliquem a ſcelere immunem non praeſtat, ita ſubdolus animus, eo ſchemate minus ſuſpectus, tanto fidentius ad facien-*

ciendam caedem arrepere poterat. Sane, cum ad Regem, in castra Norimbergica, *tanquam uoluntarius miles, accederet,* Oxenstirna DVBITARE *se profitebatur*, QVANTVM IPSI FORET FIDENDVM.

OBIECT. II.

Caesareae partis in gratiam, pergit *Iobus Ludolphus*, caedem patrasse gratis, de qua tamen haud gloriari, nedum hanc demonstrare, potuisset, pariter uero simile non uidetur, cum praesertim non sit compertum, praecipuum ei gratiae beneficiique genus ullum a *Caesare* obtigisse.

RESP. AD OBI. II.

Hanc Obiectionem, etsi, quod hic respondeam, minime desit, certas tamen ob causas, silentio praeterire malo.

OBIECT. III.

Praeterea metuendum sane fuisset homini, ne quis ex amicorum *Gustaui* numero Ministrorumue, haud ita procul distantium, in libera planitie, rem omnem prospiceret, quae uix, ac ne uix quidem, poterat latere.

RESP. AD OBI. III.

Ingentem, praeter morem, caliginem fuisse ex densa nebula, quae mutuum etiam conspectum

ctum legionibus ita reddebat obſcurum, ut uix ſe, niſi e propinquo, internoſcerent, affirmat [1]*Adelzreiterus, Theatr.* [2] *Europ.* et *Scriptores ad unum omnes.* Verendum ergo hoc ipſi nequaquam erat. Equitatus enim ſubſequi tam celeriter non potuerat, coelumque minus ſerenum et nebuloſum pariter impediuerat, ne ſuperſtes ſeruus animaduerteret, quis globorum ictus ei inflixiſſet, alter uero ſeruus, qui, Regi proximus, certiora quaeque referre potuiſſet, iam erat extinctus, teſte *Pufendorfio* et *Theatro Europaeo.* Certe *Anonymus* ille, qui, Belgico ſermone, *Vitam Regis* exponit, nihilque non accurate annotat, et cum ſui temporis Scriptoribus concordat, coniecturam hanc affert, QVONIAM SERVVS, REGI PROXIMVS, MVLTIS ENECATVS VVLNERIBVS, SIT REPERTVS, EX EO FACILE IVDICARI POSSE, TANTI VITAE REGIS INSIDIAS FVISSE STRVCTAS.

OBI. IIII.

Quod ſi uel maxime Dux huiuſmodi quid patraſſet, conſcientiae tamen terrore ad *Sueonas* haud rediſſet, uerum ad *Caeſareas* potius copias, captiui inſtar, perfugiſſet. Iam, ſi tantopere in *Caeſarem* propendebat, *inquit Anonymus*, quare *Saxoni*, quam *Caeſari*, officium maluit

X

1) *Annal.* Bauar. *Parte III, Libro X VII*, §. 90, *p.* 282.
2) *Tomo II, pag.* 748.

luit praestare? Nonne confestim, ab scelere perpetrato, seu sua sponte, seu minimum per speciem captiui, *Caesareis* sese debuisset immiscere? Poterat ne spem concipere, facinore aperto, cum celari nequaquam possent, quae inspectantibus utrinque copiis agerentur, perfugium sese apud *Saxonem* habiturum, ex cuius utique usu erat, *Gustauum* superesse. Quod enim *Sueonibus*, Rege ipsorum interfecto, nuntium remisit Dux *Franciscus*, id quod palmarium est argumentum, rationes haud unae, domi notae, potuerunt ipsi esse, nominatim, quod *Sueonum* ductoribus, Dux ipse, obtemperare nollet, siue, quod, res *Sueonum*, Rege ipsorum interempto, male euenturas, crederet, siue, quod apud *Sueonas*, post Regem occisum, nihil non sinistri suspicantes, parum sese fore tutum, uereretur. Quis denique, Ducem, de cuius uita moribusque meliora omnia sunt explorata, perduci potuisse, credat, ut emendatiorem DEI coetum, ad quem, si quid diuinare datur, relictis *Caesareis*, sese contulerat, cuius quoque doctrinam, armata manu plus semel propugnauerat, immo, ad mortem usque, profiteri non destitit, cum eius Regis, qui hanc ipsam tantopere defendere instituerat, tam foeda laniena, uelut eiuraret.

RESP.

RESP. AD OBI. IIII.

Conſcientiae morſus, uita item probroſa, niſi priores mihi tres Reſponſiones diluantur, fruſtra hic urgentur. Si enim a *Caeſareis* captus fuiſſet, ut captiuus, *Caeſari*, ſine ſuſpicione, ſeruire non potuiſſet. Si fuiſſet dimiſſus, *Caeſarei*, in hac ipſa dimiſſione, ſeruire contra ſe ipſos, ſtipulaturi ſine dubio fuiſſent, fortaſſe etiam *Sueones* ob hanc ipſam dimiſſionem, ſeruire contra *Caeſareos*, recuſaturi fuiſſent in ipſa quoque dimiſſione, ſi praeſertim ſine lytro ſuo ea fuiſſet facta. Se ipſum enim, propter paupertatem, redimere non poterat, plureſque aliae res accedere potuiſſent, quae ipſum reddidiſſent ſuſpectum. Si captus fuiſſet, maiori etiam inquiſitioni ſubiectum ſe, uidebat, maxime, cur, inter illos quatuor, unus ipſe, ſine uulnere ullo, euaſiſſet captuſque fuiſſet? Rex cur tranſfixus globo, et non captus fuiſſet? Ab quo item homine, aut, ab quo exercitu, fuiſſet ipſe captus? Quod ſi praeterea, uel ſtatim, uel paulo poſt, ad *Caeſareos* ſua ſponte tranſiiſſet, ſuamque ipſis operam praeſtitiſſet, ſuſpicio, plus ſatis iam magna, fuiſſet aucta. Hinc partem eligebat tertiam, nempe *Saxonem*, id quod fieri poterat ſine ſuſpicione.

Ac, peracto flagitio, inquit Pufendorfius, CON-

FESTIM A SVECIS DIGRESSVS FVIT, *quorum et partes capitali odio ſemper proſecutus, iiſque impugnandis demum immortuus eſt.* FRIDLANDO INSVPER ET PLERISQVE CAESAREIS DVCIBVS INTIMA FAMILIARITATE INNEXVS, *ſuſpicione inde orta, quod nuper, miſſione a* Caeſare *obtenta, ad* Saxoniae *Electorem ab ipſo ablegatus fuerit, ut hunc Regiis partibus abſtraheret, quodque,* STATIM POST PROELIVM AD LVZENAM, RELICTIS SVECIS, OPERAM SVAM ELECTORI ADDICERET.

OBI. V.

At enim, dicitur, Num ſperare potuit, ſe, criminis conuictum, (neque enim latere poterant, quae in utriuſque exercitus conſpectu ſunt geſta) tutum apud *Elect. Saxonem* receptum inuenturum, cuius tantopere, Regem ſuperſtitem eſſe, intererat?

RESP. AD OBI. V.

Haec illa ipſa eſt ratio, cur reuelatus non fuerit interfector, quod nebula tam eſſet denſa, ut alter ab altero dignoſci haud poſſet, unde latuit caedes, ita, ut neque *Sueones*, neque *El. Saxoniae*, caedem poſſent ulciſci, cum argumentum caedis nullum ſuppéteret ſatis certum. Nondum quoque cum *Guſtauo* ſe coniunxerat *Saxo*, nedum proelio interfuerat, immo, ſi res tam fuiſſet aperta,

ta, caedis autor ab *Sueonibus* ſtatim, prius etiam, quam in *Saxonis* manus perueniret, contrucidatus fuiſſet. Quod ſi ne *Sueones* quidem interfectorem comprehendere poterant, aut ab ipſo repetere poenas, multo minus *Saxo*, eoque apud eum tutior erat *Franciſcus Albertus*.

OBI. VI.

Geminus ille globorum ictus, quem *Rex*, tum capite, tum corpore, fuerat expertus, *Franciſco* tribui haud poſſunt, quandoquidem is, in tumultu, primo ſtatim exploſo globo, in fugam equo ſe coniecturus fuiſſet, ſpatio ſibi, ad alterius ictum globi, non relicto. *Guſtauo* quoque, ex ictu globi primo, prolapſo, coniicere Dux facile poterat, Regem mortiferum accepiſſe uulnus, ſaltem ad imperatoris partes, in acie obeundas, nequaquam fore aptum, talique adeo miniſterio, turpitudinis aeque, ac diſcriminis, pleno, tum nequaquam fuiſſe opus.

RESP. AD OBI. VI.

Miror ſane, argumentum ab eo proferri minus graue, cur ictus globi uterque, alter poſt alterum, fieri non potuerit ab ipſo. Nam, etſi, ictu globi primo, ſiniſtrum brachium diffindebatur, colligi tamen inde haud poterat, Regi confeſtim ideo moriendum eſſe, maxime potius neceſſarium

X 3 erat,

erat, ut penitus interficeretur. Si enim e manibus eius Rex elapſus fuiſſet, omnino pertimeſcendum ei erat, ne in ipſum adhuc uiuum inciderent *Sueones*, interfectorem proderent, minimeque comiter haberent. Praeterea neceſſe erat, ut eo in loco res conficeretur, ubi tuto ſuſcipi ea poſſet, et ubi *Caeſarianis*, Regem reperire, facilius eſſet. Idque uel ex eo conſpicuum eſt, quod pleraſque Regis reliquias erant adepti.

Primum ab iſto Principe, Franciſco Alberto, inquit Piaſecius, *caedes Regis nuntiata eſt* VVallenſtenio.

Sufficere ergo non uidetur, quod *Furſtenbergius*, in *Monumentis ſuis*, a *Ioanne Schnebergio* caedem factam eſſe, tradit. Is enim caedem ſi patraſſet, Regiumque *cyanum* collo detraxiſſet, haud dubie rem ipſe primus *VVallenſtenio* indicaturus, *cyanoque* oſtentato, gloriaturus ea re, fuiſſet.

Atque haec omnia mihi, expendenti, uero quam ſimilima uidentur. *Sane, quin Caeſarei crediderint*, inquit Pufendorfius, *Sueonum res ſola* Guſtaui *uirtute ſtare, eoque ſublato, iſtas quoque ultro ruituras, dubitare non licet, nec minus ipſos uias omnes circumſpexiſſe hunc e medio tollendi.*

di. Vnde iam antea, *Regem* ueneno extinguere, moliti fuerant, exule quodam ad eam rem conducto, qui librum aliquem, fortioris ueneni genere infectum, ei offerret, quo aperto, uapore huius et odore confeſtim enecaretur.

Triplici, inquit Zeuecotius, *in obſeruationibus ad Florum, uulnere, etiam tunc tamen Victor, mortem excepiſti, Rex maxime, et uindicatae a te Libertatis ac Religionis lacrimis es elatus, quibus ego et meas,* inquit porro, *adiunxi.*

Auſtriacus, qui te, Caeſar, Guſtaue, *timebat,*
Creditur is Parcam conciliaſſe ſibi.
Illa tamen, metuens tam magni Militis arma,
Eſt aggreſſa tuum, non ſine fraude, caput.
Nam, ne te poſſes defendere, brachia laeſit,
Cumque uereretur pectora, terga petit.
Non nocuit tamen illa tuae, Rex Maxime, famae,
Victor eras uiuus, nunc quoque uictor obis.

Ex his commemoratis liquido patet, neque *Pappenhemium*, neque *Piccolomineum*, caedem perpetraſſe *Guſtaui Adolphi*, cum ſatis conſtet, *Pappenhemium Hala Saxonum* ad pugnam ante non ueniſſe, quam Rex in proelio ceciderat, *Piccolominei* uero mentionem haud ullam, ab ullo eius temporis *Scriptore*, fuiſſe factam.

Albente coelo, *cadauer*, diu quaeſitum, nu-

dum est repertum, oppletum sanguine, et uix agnoscendum, conculcatum quippe ab equis, nec agnitum, cum illud lixae spoliassent. Duo eius iuxta *ipsum* iacebant corporis stabularii, mortuus *alter*, *alter* adhuc uiuus, qui referebat, quo modo contigisset hic casus, idemque, nomine *Iacobus Erichsonius*, qui etiam ipse, una cum *Rege*, ceciderat, post proelium superfuit, *mortuique corporis* indicium fecit, postea, narrante *Vulpio*[1]) e uulneribus suis conualuit in pago *Meichenae*, licet *Godofredus Schulzius* id refellat, confirmans, *alterum*[2]) *e stabulariis Regis primo fuisse repertum, adhuc spirantem atque hoc omne referentem, tertioque die mortuum.*

At diuersi diuersa, inquit Piasecius, *ex eius armis et uestibus circumferebant Caesariani.*

Petr. Bapt. Burgus vero dicit,

[3]) Piccolomineus THORACEM *habet ex alcis corio, qui is fertur, quem* Rex *ea die gestauerat.*

Consentit in ea re *Anonymus*, qui *Belgice* Vitam scripsit *Gustaui Adolphi.*

Pergit *Burgus.*

Neque de Regis *uestibus aliud extat, et* CYANOS,

QVEM

1) *Chron.* Martlsburg., *c. XVIII, p.* 191.

2) *Chron. eius p.* 403,404. *in fin. cum quo congruit* Adelzreiterus, *Part. III. Lib. XVII*, §. 90, *p.* 282.

3) *loc. cit, pag.* 268.

QVEM AVREA CATENVLA *appenſam collo geſtabat, ſingularis magnitudinis gemma, atque antiquum* Sueciae *Regum munus, nuſquam inuentus eſt. Quamuis* Rex, *omnino ſpoliatus, in campo deinceps repertus ſit.*

At *Furſtembergius*, in opere iam laudato, indicia nobis accuratoria praebet, ubi manſerit CYANVS ille.

Placuit, inquit, *hoc recens* Paderbornenſium *militum facinus, dum uetera monumenta percenſemus, hic ſubnectere, et uerbo ad poſteritatis memoriam conſignare, ne qui alii, ut poſt uictoriam ignaui etiam gloriantur, hanc ſibi laudem praecerpant. Nobis cum certa fides ex iis, qui in proelio interfuere, tum* TORQVES AVREVS, *Regi inter opima ſpolia a* Schnebergio *detractus relatuſque, teſtis eſt. Neque aliud nobis propoſitum, quam, partam* Paderbornenſium *nomini gloriam candidae ueritati aſſerere.*

Vnum ex eius CALCARIBVS in manus peruenit tubicinis cuiuſdam *Holkiani* [1], qui CALCAR illud poſtea non nunquam oſtentare conſueuit. Cum quo *Burgus*, in *Marte Sueco Germanico*, conuenit, dicens,

Holcae tubicen eius CALCAR *oſtendit.*

Vbi hoc poſtea manſerit, patefacit *Olaus VVormius* ſequentibus uerbis.

1) *Vid.* Anon. *Vita* Guſt. Adolphi, *Belgice ſcripta.*

[1]) CALCAR, *inuictiſſimi* Sueonum *Regis*, Guſtaui Adolphi, *quamuis nihil peculiare a modernis obtinet, quia tanti fuit* Herois, *in muſei mei ornamentum, aſſeruo. Primo ſtella, ſeu rota, eius* CALCARIS, *quod geſtabat, cum prope* Lipſiam, *A.* CIↃ IↃ C XXXII, *contra* Caeſareanos *fortiter pugnando occubuit, auro incluſa et eleganter exornata, numerum quoque anni et diem menſis, quo hoc factum, exhibente, me donauit illuſtriſſimus Comes* Ranzouius, *ut, in rei geſtae memoriam, inter rariora mea, aſſeruarem. Paulo poſt reliquam* CALCARIS *partem obtinui a nobiliſſima uidua Comitis* Holkii, *qui in conflictu fuit, cum occumberet.*

Holkius igitur CALCAR alterum ab illo tubicine acceperit, oportet.

Natus Rex erat *Holmiae*, Anno ſuperioris ſeculi nonageſimo quarto, die IX Decembris, Regni gubernaculo admotus Anno milleſimo ſexcenteſimo undecimo, nondum expleto aetatis anno ſeptimo decimo, ſummas inter difficultates quas feliciter ſuperauit, ac, poſtquam *Danum*, neceſſaria pro ſtatu rerum pace, erat amolitus, *Ruſſos Polonoſque* ad glorioſas ſibi conditiones adegit. Demum, ad temperandam *Auſtriacam* potentiam conuerſus, tantillo temporis ſpatio, *Ger-*

1) *Muſeo pag.* 357.

Germaniae maximam partem à *Baltico* Mari ad *Alpes* uſque, uictoriis ſuis peragrauit, nec, ſi Vita ſuperfuiſſet, iſtis finibus arma ipſius uidebantur includenda. Quid intenderit, pluribus lectorem *Pufendorfius* edocebit. Nec *Gallici*[1]) Scriptores abnuunt, niſi fata *Guſtauum Adolphum*, Regem, ad *Luzenam* abripuiſſent, *Gallos* alioſque ipſorum Socios, in eundem arma fuiſſe conuerſuros. Sane *Galliae* Rex, cum de *Guſtaui* uictoria ad *Licum* audiuiſſet, legato *Venetorum*, *Ioanni Soranzio*, dicebat, *Iam tempus eſſe, ut ipſe, et Reſpublica, iunctis conſiliis ac uiribus, cogitent, de ſiſtendo celeri nimium curſu uictoriarum iſtius* Gothi.

Ingenioſus Vates, *Didacus Saauedra* in haec memorabilia erumpit uerba. *Illud*[2]) Sueciae *fulmen, e* Septentrionis *exhalationibus ortum, intra dies paucos de Imperio triumphauit, totumque paene orbem terrore compleuit, et, glande unica plumbea traiectum, mox diſparuit.*

Sed multorum ſane millium inſtar erat *Guſtauus Adolphus*. Rex enim, Ducum Ductor ipſe, *incomparabilis Imperator*, in medio uictoriarum curſu intercipiebatur. Ille, cui *Proteſtantes* fortunas, coniuges, libertatem, ſine dubio debent, in ipſo proelio pugnans fortiſſime, occubuit,

DEO,

1) *Vittor. Siri Memoire recondite, Volum. III, pag.* 547.
2) *Symbol. Chriſt. Polit. XXCVIII.*

DEO, cui militauerat hactenus, sanctissimam animam, *Protestantibus*, praeclaram uictoriam, reddens, *Princeps, omni laude superior.* Quo, siue pacis, siue belli, spectemus artes, a multis iam seculis, maiorem orbis non uidit, quemque diutius uiuere, optandum utique fuisset.

De Rege Sueonum, inquit GROTIVS *noster, soleo usurpare* Lucani [1]) *ista,*

Cum tot ab hac anima populorum uita salusque
Pendeat, et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Saeuitia est, uoluisse mori.

Vix dici potest, quantum, eius morte, uulnus pars Euangelica *acceperit.*

Corpus exanime exenteratum est et unguentis conditum, in unctione *corporis*, COR *Regis* ponderatum, cuius pondus VNIVS LIBRAE CVM VNCIIS DECEM FVIT, *Nicopiae* deductum, *Holmiae*, in templo Equestris Ordinis Sacello, cuius ipse olim fundamenta posuerat, conditum, patria sinu suo recepit. Impietatis inexcusabilis esset, *Vindicis* huius communis mortem non deplorare, nec ullum doloris ac luctus publice documentum dare. Sepulcro igitur, in quo *gloriosissimus et desideratissimus hic Liberator* est sepultus, *Inscriptionem*, cultus ac uenerationis erga ipsum meae qualemcunque testem conabor

inscul-

1) *Ep. CXXXV, ad* Cordesium A. CIↃIↃCXXXIII.

insculpere, uti *sanctis cineribus*, qui nondum etiam fortasse *cineres* sunt, *eius Herois*, qui, ante annos nonaginta, uniuersae terror fuit *Europae*, uel sic quodammodo* parentem.

GLORIA ALTISSIMO SVORVM REFVGIO
SEPVLTVRA POTENTISSIMI PRINCIPIS
GVSTAVI MAGNI D. G. REGNORVM SVECIAE
REGIS INCOMPARABILIS
QVI
REGNO VNDIQVE HOSTIBVS OBSESSO
AD IMPERIVM REBVS IN ANGVSTIS
INTRAVIT
PIETATEM AMAVIT
PACATIS DEINDE DANIS
MOSCOQVE ET POLONO MITIORIBVS FACTIS
HOSTES PROSTRAVIT
INSIGNIA REGIA REGNVMQVE IPSVM
DILATAVIT
REGNVM AMPLIFICAVIT SVVM
ATQVE
PRVDENTIA GVBERNAVIT
SVEONAS EXALTAVIT
TANDEM
RETRVSO CAESARE
GERMANISQVE A PAPAE
DEFORMATIONE LIBERATIS
OPPRESSOS LIBERAVIT
IN PVGNA LVZENSI
VIII IDVS NOVEMBREIS
A. C. CIƆIƆCXXXII
OCCVMBENS VICTOR
TRIVMPHAVIT.

* *Vid.* Ogerii *Itinerarium Dano Sueco Polonicum, p. 158.*

Certe

Certe haud ullum unquam Regum honore tanto, tanto amore doloreque, ciues ulli ſunt proſecuti, quanto *Regem* hunc *potentiſſimum fortiſſimumque, Guſtauum Adolphum.* Neque uero ullum uel laboris, uel periculi, genus, tanti faciendum eſt, ut pretium his glorioſis expeditionibus ſtatuat, quibus pro theatro mundus fuit uniuerſus. Tota enim *Europa,* ſi dicendum, quod res eſt, maxime occupata erat, uel de ſola *Guſtaui* imagine ſibi comparanda. Apud * *Proteſtantes*, qui, *Guſtaui* ope, ſacra libertatemque ſuam, aduerſus *Ferdinandi* dominatum, ſeſe firmaturos, ſperauerant, immenſus erat luctus, ex inuiſa, apud *Lucenam*, uictoria, quae, irreparabili damno *Regis* parta fuerat, cum, quanticunque exercitus iactura, facili negotio, ſarciri potuiſſe uideretur. Erepto *Rege*, qui, pari autoritate, prouidentia, conſtantia ac felicitate, ſummae rerum praeeſſet, non apparebat. Et erat iſte caſus hoc acerbior, quod *Guſtauus* tunc quam maxime agitaret, *Proteſtantes* communi uinculo innectere, ac rem militarem ita diſponere, ne populi nimio oneri ſuccumberent. Quod negotium magnis utique difficultatibus uidebatur inuoluendum. *Sueones*, *Proteſtantes*, *Germani, Angli, Dani, Ruſſi, Heluetii, Bataui*, uehementer omnes

* *Vid.* Pufendorf. *ceterique ſcriptores* Suecici.

omnes repentinam hanc improuisamque deplorabant mortem, immo, complures ex his, sine cibo atque potu, per dies multos, permanserunt. *El. Saxo* nomine ipsum *Defensoris Germanicae libertatis* afficiebat, mentionem eius, sine lacrymis et moerore singulari, nunquam faciens, licet postremo, post *Regis* mortem, quam tamen in *Saxonis* et *Saxoniae* gratiam sibi accelerauerat, *Gustaui* memoriam non sancte satis conseruare quibusdam sit uisus. *El. Palatinus*, nouus *Bohemiae* Rex, *Moguntiae* per id tempus aegrotans, XII die, post mortem huius *inclyti Regis*, ex moerore luctuque, uitam finiuit. At, apud *Sueonas* hoc acerbior luctus mentes animosque omnium, quibus ullus publicarum sensus erat rerum, occupabat, quo propius *tanti Regis* iactura ipsos tangebat, quod repente regnum e summo gloriae fastigio ad metum grauissimarum calamitatum uideretur deuolutum. Quantumuis enim firmata erat, per Ordines, *Christinae* successio, tamen eorum, penes quos ipsa Minorennis rerum administratio futura erat, autoritas nondum satis coalita, exteris iuxta, ac ciuibus, continendis uix suffectura credebatur. Magna erat insuper tenuitas ærarii, et apud plerosque libido publicis se oneribus subtrahendi, aegris praecipue rusticanorum animis, ob frequentes delectus et diuturni onera belli,

quae

quae maximam partem in iſtos ſolent incumbere. Et apud *Caeſareos* quidem, licet acie uictos, ac ſpe propoſitoque ſuo *Saxonem* opprimendi, bellique ſedem in *Proteſtantium* terras tranſferendi, deiectos, *Pappenhemio* inſuper ac tot bellatoribus amiſſis, gaudium praeualebat, Regis morte conceptum, quo ſublato, *Suecorum* arma ultro collapſura, ac Socii, capite deſtituti, et inter ſe diuiſi, facilem de ſe praebituri uictoriam ſperabantur. Ideo, *Vindobonae, Monachii, Bruxellis*, publica laetitiae ſigna ſunt edita, et *Madriti* XII dies ludis conſumpti ſcenicis, quorum argumentum *Guſtaui* Mors, qui tamen ludi non minus gloriae *Regis*, quam impotentiae animi apud hoſtes, indicium fuerunt. *Fridlandum*, etſi, fugam arripere *Pragamque* ſe conferre coactus fuerat, quaſi bene re geſta, fauſtis laetiſque acclamationibus, tantum non omnes in illa urbe excipiebant.

In primis inclaruit hic *Rex* maximo in ſubiectos* amore, quibus haud facile iniuriam fieri patiebatur, quo conſilio in itineribus ſeſe crebro ſubducebat a comitibus ſuis auliciſque, et cum agreſtibus pueris, quos fallebat ſpecie priuati, uel, cuiuſdam militaris uiri, ueſtitu, haud ſupra uulgarem modum, ornatus, familiaria ſolebat inſtituere

* *ut cum ſcriptoribus* Suecicis *loquar.*

ſtituere colloquia de dominis eorum, quorum eſſent tributarii, inquirens, quemadmodum ab ipſis haberentur, quantum iſti exigerent, et quae ſunt alia generis huius. Quin immo, iſtos ex agro pueros ipſe non raro trahae imponebat ſuae, eoſque, de cunctis rebus bene exploratos, ac nummis aliquibus donatos, ab ſe dimittebat, ſeueriſſime poſt animaduertens in eos, quos iniurios in agreſtes fuiſſe, teſtimoniis certis euidentibuſque comperiſſet.

In militari doctrina quam excelluerit, quam ſeuere et alacriter in expeditionibus ſe geſſerit, partim iam narrauimus, partim teſtantur alia ipſius geſta, quae, permittente DEO, ad eum peruenerant gradum, ut, ſi proelio huic ſuperuixiſſet, parem in terrarum orbe fortaſſe habuiſſet neminem, uix triceſimum octauum ingreſſus annum, quo immanem trucemque mortem, XIII quippe uulneribus, praeter ea, quae mortem ei maturarunt, laeſus, oppetiuit. Periculis prompto ſeſe animo obiiciebat, ſaepiuſque, nulla etiam urgente neceſſitate, in ſecturas aerarias ſe dimittebat, quarum non nullae orgyias ſeptuaginta profundae habebantur, et non nunquam, lapidibus abruptis, foſſores metallicos obruebant. Maxime omnium in bello tam prodigus erat uitae

ſuae, ut militis potius gregarii officium, quam tanti munus Imperatoris, ſuſcepiſſe uideretur. Idem ille, ſuis cum legionibus, in *Pruſſia*, apud urbem *Mariaeburgum*, caſtra ſua cum poneret, quaſdam legiones amiſit, in his *Palatini* Comitis *Rhenani* legionem, quae, per *Claudium Leſtoffum, L.B. de Sierot, Gallum*, qui non nullis agminibus praeerat *Caeſareis*, ad internecionem uſque, delebatur. Ibi *Rex* ipſe fortiſſime in proelio, more militis ſtipendiarii, pugnabat, fortunamque adeo periclitabatur, ut bis caperetur ab hoſtibus, nunquam tamen ab hoſtibus agnoſceretur. Sed caſtra atque agmen, fortitudine ſua notiſſima, uix perruperat, cum obſeruaret, ſub exitu proelii, die XXIV Iunii, A. CIↃ IↃ C XXIX, Baronem *de Sierot*, occidentem ſpoliantemque uexilliferum quendam equitum, cui *Rex fortiſſimus* appropinquans, cum liberari facilime potuiſſet e periculo, ſi uel minimum quaeſiuiſſet anfractum, *Sieroti* humerum dextrum globo ſclopi tranſuerberabat, ipſum quoque, niſi fuiſſet loricatus, ferro tranſfixurus. *Sierotus* e contrario, nihilo minus Regis tanti caput glande tranſuerberare nitebatur, ſed globi exploſio nihil, niſi crines, amburebat, efficiebatque, ut pileus *Regis* e capite delaberetur, qui pileus, a ſeruo *L. B. de Sierot* ſtatim ſublatus, aſportabatur ad *Arnhemium*, tandem-

demque *VVallenſtenio* tradebatur. Certe, tum demum fortiſſimus ille *Rex* ingenti fuiſſet in periculo, niſi *VVrangelius* mature, cum tribus legionibus, appropinquaſſet. Guſtauus *ipſe*, inquit Piaſecius, *maximum periculum tunc ſubiit, apprehenſus primum, balteo, quo tenebatur, ſuper caput abiecto, et petaſo a capite ſibi detracto, aufugit.* Bradeus [1]) ſcribit, *Baronem* Sierotum *fuiſſe, qui pileum et balteum detraxiſſet.*

Cum, captus eodem proelio, ad caedem a *Polonis* traheretur, a *Germano* quodam, qui eum agnouerat, dicente, unum eſſe ex uilioribus *Ringrauii* famulis, liberatus, et equo ueloctori impoſitus, *Mariaeburgum*, nocte intempeſta, euaſit.

Ingolſtadio, paene cum capitis pernicie, tentato, cum forte globus, tormento emiſſus, ipſum, cui inſidebat, equum proſtrauiſſet, equum poſtea exenteratum alia materie intruſa, tam artificioſe in perpetuam rei memoriam ſtatuminarunt, ut uiuentis ſpeciem referre uideretur.

Ille, cum hac de cauſa obiurgaretur, quod, immemor faſtigii ſui, et, quid rerum ab ipſo penderet, caput ſuum nulli non periculo obiicere, et non rarius militem, quam ducem, agere, uoluerit, reſpondit, *Cuncta, quae non ipſe inui-*

Y 2 *ſeret,*

1) *In Vita* Guſtaui Adolphi, *pag.* 24.

ſeret, negligi, aut non, qua oporteret, ſolicitudine et celeritate curari. Milites periculum omne contemnere, id quod una cum Rege commune haberent. Si Praefecti militum non obſeruarent ea, quae ſuarum eſſent partium, eos omnino nec uictoriam, nec gloriam, nec multum exiſtimationis, comparare ſibi poſſe, quae tamen omnia ipſis curae uel maximae eſſe deberent. Illos, dicebat, *qui mortem euitare cogitarent, plerunque citius illam inuenire, quam, qui eam conſectarentur.* Iulium Caeſarem, aiebat, *nunquam fuiſſe uulneratum, licet ſemper in acie prima pugnaſſet.* Alexandrum M., *ſanguine ſuo heroico, ad* Indorum *regnum ſibi uiam aperuiſſe, peruadandoque flumen* Granicum, *ueſtes ſuas, ad caput uſque, ſuccinxiſſe. In obſidione* Gazae, *humerum illius tranſfixum, crus item eius apertum a* Maracandis *uulneratum, fuiſſe. In* Hyrcania, *lapide quodam in eius caput prolapſo, adeo terrae fuiſſe alliſum, ut uiſum paene amiſiſſet. Aduerſum* Aſſacanos, *ictu directo, capulum eius fractum, in proelio ad* Iſſum, *coxam illius gladio fuiſſe uulneratam. Contra* Oxydracos, *ubi ſe de moenibus deiecerit, ſolum pugnauiſſe, capitique eius ſecurim impactam, atque humerum dextrum pilo, nec minus quoque piſtillo collum eius, laeſum fuiſſe, ita, ut, ſi quis, horum more Heroum, celebris eſſe cupiat,*

cupiat, parem quoque, in adeundis periculis, fortitudinem et constantiam debeat praestare.

Verum, id commune *Rex* habebat cum omnibus, qui bello ad summa sunt eluctati, quibus non licet ea circumspectione corpus suum custodire, sicut illis, qui possessam diu potentiam per Ministros propugnant, magnitudine sua uelut in tutum subducta, cum hi, praesentia sua, suoque exemplo, in ceteris omnibus uigorem spirare malint.

Aetate senili usque ad A. CIϽIϽCXLV.

HVGO GROTIVS,
Reginæ Regnique Suedici Consiliarius eorundemque ad Regem Christianissimum Legatus ordinarius quondam Syndicus Roterdamensis, ejusdemque Urbis in Conventu Ordinum Hollandiæ et Westfrisiæ Delegatus.

h. f—

VINDICIARVM
GROTIANARVM
PARS POSTERIOR

LECTOR BENEVOLE,

EX Magni illius *Gustaui Adolphi*, *Gothorum* Regis, iactura, cuius ego, VINDICIARVM GROTIANARVM Parte priore, feci mentionem, perspici haud obscure poterit, quantopere fuisset opus *Gustauo* quodam rediuiuo, qui res omnes diutius ordinasset, *Protestantium* Religionem longius defendisset, oppressam *Germanorum* Principum libertatem, eorumque una Priuilegia, uindicare pertendisset, Principes ipsos arctius consociasset, qui prudenti denique uigilantia sua, et perspecta omnibus uirtute, non sine maximo

)( )(*Ger-*

Germaniae leuamento, inſequens tam diuturnum bellum mature deleuiſſet.

Ab exceſſu *Guſtaui Adolphi*, res *Germanorum* pariter, ac *Sueonum*, eo erant ſtatu, ut tantum non omnia inciperent deeſſe. Dux erat ereptus et Autor, operiſque, tam pulchre coepti, continuatio interrumpebatur, aeraria bellica erant exhauſta, difficultates uero hominum et molitiones minime deerant, aduerſumque iſtud *Nordlingenſe* proelium armis *Sueonum* uictricibus tanti inſtar obicis erat, uti res eorum ad extrema iam ſpectare uiderentur.

Eodem quidem tempore, duo, uelut Alumni *Guſtauiani*, emergebant, longe manu fortiſſimus alter, alter conſilii plenus, *Bernhardus*, inquam, Dux *Vinarienſis*, et *Axelius Oxenſtirna*, Regni *Sueonum* Cancellarius, qui rem omnem, ad *Guſtaui M.* quaſi genium, uel reſtituere, uel conſtituere, poſſe uidebantur, ſed regium utriſque genus deerat, et illa Regis *Guſtaui M.*, tum armis uictricibus, tum

tum longo rerum uſu, collecta partaque apud omnes Maieſtas, immo, creſcens utriuſque dignitas maximos quoſque *Germanorum* Socios ab ſocietate *Sueonum* ſeiungebat.

Ad futuros igitur alios caſus aduerſos uel euitandos, uel ſuſtinendos, de aliorum ope Principum iam erat diſpiciendum. Haec ipſa uero e *Gallia*, hanc ad rem uel maxime idonea, in primis affulgere uidebatur, propterea, quod *Gallis*, quemadmodum, ab *Sueonum*, ad *Nordlingam*, clade, *Caeſareorum* ſucceſſus armorum ſudes in ipſorum oculis erant, ita *Suecicorum* ſupplere locum Sociorum, foedus cum iis renouando, non parum eſſet procliue.

Neque tamen hoc perſuaſum ſit cuiquam, *Proteſtantium* in gratiam *Gallos* arma contra *Caeſareos* arripuiſſe, uerum priuati ſui potius compendii cauſa, quippe, cum *Proteſtantium*, in hoc bello, emolumentum adeo non intuerentur *Galli*, ut, ex callidis eorum machinis, infirmis tergiuer-

ſationibus, futilibus, frigidis, iiſque ad nauſeam ſaepe repetitis, excuſationibus, haud difficulter animaduerti poſſet, *Gallis* neque *Caeſaris*, neque *Proteſtantium*, incrementa curae cordique eſſe, illud quoque una lucidiſſime appareret, quantae molis negotia, morte *Guſtaui Magni*, *Sueonum* Legatum, HVGONEM GROTIVM, in Aula *Gallorum*, manerent. Qua de re, ſi quis eſt, qui dubitat, is uero GROTII noſtri, in hiſce VINDICIIS perſtricta breuiter, Acta Legationis, et moleſtae, et ancipitis, perluſtret, animaduerſurus, quanta cum ſolertia uigilantiaque, per ipſos decem annos, eo ſit munere perfunctus. Res agenda GROTIO erat in aula eiuſmodi, quae, Pontificis addicta ſacris, uictricia *Sueonum* arma, Rege ipſorum, *Guſtauo Adolpho*, nondum extincto, limis inuidiſque oculis intuebatur, immo, quae, *Sueonum* arma *Caeſari* quidem contraria, non tamen *Caeſare* ſuperiora, eſſe, cupiebat. Res erat EIDEM cum Pontificio Purpurato-

ratorum Pari, *Armando*, inquam, *Richelio*, et *Iulio Mazarino*, Miniſtris Aulae *Gallicae* principibus, uerum neque *Proteſtantium*, neque Religionis ipſorum, fautoribus et amicis. *Richelius* certe, in amplificando *Galliae* incremento, artibus uti ſolebat eiuſmodi, quibus factum eſt, uti Maximo Heroi, *Bernhardo*, Duci *Vinarienſium*, mors tandem oppetenda, *Oxenſtirnae* curarum plus ſatis exhauriendum, GROTIO ipſi, *Sueonum* quippe Legato, nihil non laboris taediique fuerit deuorandum, utque de HVGONE GROTIO noſtro dici uere poſſit, uitam eius priuatam, aerumnis plenam, cum plena miſeriarum aulica uita, tanquam uinculis quibuſdam, fuiſſe conſtrictam. Atque hoc tamen ipſo Legationis ſiue munere, ſiue onere, ipſius teſtimonio *Chriſtinae*, *Sueonum* Reginae, tanta cum laude ſolertiae, defunctus eſt GROTIVS, ut *Lector* haud iniquus, uelit, nolit, fateatur, oportet, Legatum, hoc Iuris Naturae et Gentium Vindice maiorem,

 poſt

poſt hominum memoriam, uix, ac ne uix quidem, extitiſſe.

Optandum igitur utique eſſet, GROTIANAE Legationis Acta, momenti quippe non uulgaris, colligi tandem ab aliquo, et, cuiuſdam inſtar ſpeculi, in medio proponi, in quod intuentes, et merita ueterani huius Legati contemplentur Legati iuniores, et uirtutes imitari una diſcant, et hiſce VINDICIIS deinceps augendis nouam identidem praebeant occaſionem. Ipſis quidem Ciuibus GROTIANIS cum haec Acta minus nota eſſe uideantur, quam *Gallis*, ab *Gallo* quodam, eoque ueritatis pariter, ac Nominis GROTIANI, ingenuo Vindice, optime iſta, per omnem *Galliam* uel diſperſa, uel recondita, tanquam e fuga et latebris, retrahi in lucem poſſent, cum praeſertim ſincerus ille HVGONIS amor, quo Gentem hanc olim proſecutus eſt, ab eadem Gente tale ſibi monumentum, iure quodam ſuo, depoſcere ſit uiſus. Quae enim preſſe a me ſunt et curſim

his

his VINDICIIS aſperſa, ea uero prorſus eius eſſe generis, *Lector* aequus intelliget, ut intra VINDICIARVM quaſi limites fuerint coarctanda.

Illud quoque optauerim, ordine ſemper iuſto et accuratiore nexu potuiſſe a me exponi res eas, quae ad has VINDICIAS ſpectant, ſed, plurium inopiam documentorum his etiam optatis meis obſtitiſſe, *Lector Beneuolus* credat.

Ante et poſt Narrationem finis GROTIANAE Vitae, in primis famam Viri integerrimi, ab infamia, qua, et ante obitum, et in mortis agone, et poſt ipſos cineres, a male feriatis quibuſdam, eſt aſperſus, uindicandam eſſe, duxi, innocentiam eius demonſtrando, et manifeſtas, quibus erat undique petitus, obtrectatorum calumnias, pro uiribus diluendo, uocatis plerunque in ſubſidium ipſius GROTII, et optimorum quorumque teſtium, uerbis, in cauſa potiſſimum Religionis, cui religioſiſſimus ille Vir fuerit addictus.

Atque, ut magnitudinem, praeſtantiam, eruditionem, celebritatem, rariſſimi huius *Batauorum* PHOENICIS, modis haud unis, cognoſcat LECTOR GROTIANVS et interius penſitare diſcat, in harum extremo VINDICIARVM, *Scriptorum* H. GROTII, tum *editorum*, tum *ineditorum*, quandam ueluti BIBLIOTHECAM, eamque, maximam partem, ex optimis quibuſque *Catalogis*, quos uocant, erutam, adornare coepi, et uel ideo ſubiungere ſum auſus, quo facilius GROTIANI Monumenta ingenii et doctrinae, etiam hac mea qualicunque Enumeratione, uel per me, uel per alios, deinceps augenda, ab indigniſſima obliuione, ipſoque tandem interitu, quodammodo uindicentur.

TV VERO VALE, LECTOR BENEVOLE, ET, HOC QVICQVID EST OPERAE STVDIIQVE MEI, BONI CONSVLE, DIVISQVE DIVI GROTII MANIBVS, VNA MECVM, BENE COMPRECARE.

Poſt

POst *Regis* mortem, eamque tam inopinatam, Dux *Bernhardus*, cui, tormenti maioris globo, pileus capite deiectus erat, non quiescebat, sed, unà cum exercitu, hostem fortiter inuadebat, uictoriam adeptus. Quo eodem in proelio frater illius, Dux *Ernestus*, non minus se fortiter gerebat, in primisque agmini militum inferiori, quod Tribunus militaris, *Pappenhemius*, inuadebat, tale praestabat auxilium, ut ipse *VVallenstenius* exploso tangeretur globo, *Pappenhemii* quoque femur globo minore ita pertunderetur, ut, altero die, *Lipsiae*, non sine cruciatu summo, animam efflaret, uir consilio iuxta, ac manu, pollens, cuius in corpore cicatrices amplius centum numerabantur.

Dux *Bernhardus*, ad quem summa imperii militaris, morte *Regis*, redierat, ut exercitum, uulneribus laboribusque prope confectum, recrearet, *Leucopetram* reuertit, cum *Saxonicis Lune-*

burgicisque copiis, quae iam erant in itinere, uictoriam prosecuturus. *Oxenstirna, Norimberga* relicta, *Erfurtum*, quo tabularium auehebat, transiens, nuntium ad Senatum Regni *Sueciae*, mittit, qui, quo in statu res sint *Germaniae*, narret, nouisque una mandatis ipse instruatur, quae quidem, non ita multo post, luculentissima sunt allata, ut ipse per omnem *Germaniam*, pariterque ad finitimos Reges ac Respublicas, ad exercitus item *Sueonum*, Legatus, non sine plena liberrimaque potestate, ordinaretur, regendis belli pacisque consiliis, ab quo tantum non omnes ministri Regii, tum pacis, tum belli, imperia expectarent, ac penes quem esset, pacem, inducias, foedera, per se suosque, concludere, atque nihil non suomet agere arbitrio, quodcunque uel *Gothorum* Regno, uel communi *Protestantium* rei, expedire putaret. Certe * huius *Oxenstirnae* prudentia singularis, non domi solum, sed etiam foris, non modo apud amicos, uerum apud hostes quoque, in admiratione summa fuit. Erat in ipso uis quaedam animi incomparabilis, quam, cultu disciplinae uariae, alebat ita et confirmabat, ut omnes ac singulas res celerrime cognoscere, summa fide exponere, administrare autem prudentissime dexter-

* *ut ipsorum* Suecicorum *Scriptorum verbis utar.*

dexterrimeque posset. Nunquam repentinum temporis momentum ipsum praeuertit, nulla fefellit occulta dilatio. Iam cuncta fere prius, quam acciderent, habebat cognita, et ad illa se comparabat. In rebus arcanis atque sanctioribus indagandis pariter, ac dissimulandis, quasi nesciret, quae perspexerat dudum, longe plurimum ualebat. Nemo ipsi credita ignorabat solertius, neque, recondita se scire, uerius ostentabat. Nemo temporis occasione, audendo iuxta, et abstinendo, felicius utebatur. Quare ab *Vrbano* ipso, P. R., inter tres ciuilium, aetate sua, rerum peritissimos numerari consueuit. Ac profecto habuit immortalis gloriae *Gustauus Adolphus* hunc, a primis imperii sui annis, e cuius sinu perpetuo depromeret consilia, difficilimis in negotiis, fuitque plane ipsi *Axelius*, quod olim Augusto *Maecenas*. Neque omittebat ipse hortari *Regem* et monere, quoties e republica esse uidebatur. Quodam tempore, cum in *Prussia Gustauus* paulo animosius, pro ignea illa ui animi sui, quam cautius, negotium, periculi plenissimum, esset aggressurus, atque *Oxenstirna* dehortaretur eum ab incepto, euentumque monstraret dubium, tum ad ipsum Rex, *Tu uero nimis frigidus es semper cunctis in negotiis, currentique moram iniicis.* Ad quod sapienter

Axelius, *At ego, nisi hoc frigore calorem tuum restinguerem subinde ac temperarem, totus iam olim flagrasses.* Quo prudenter monuit, uirtutem, quanto acrior pertinaciorque sit, nisi consilio regatur, detrimenti plus afferre, quam emolumenti, neque prudentiae magis aduersum esse quicquam, ac nimiam festinationem. Ipse profecto, nullum tempus, arbitrabatur, amitti, quod accuratae negotiorum incipiendorum meditationi tribueretur, quanquam, si res ita posceret, capere consilium quoque ex tempore ualeret. Quod saepissime in eo animaduersum est, etiam ab ceteris Regni *Senatoribus*, quorum aliquando ex praecipuis non nemo testabatur, inuenisse illum saepius e uestigio, citraque meditationem, etiam in negotiis difficilimis uiam optimam utilissimamque, quam, diebus plusculis, ceteros uniuersos. Immo, eximius hic Regni *Minister* suam in patriam fidem, nullo non tempore, etiam, cum ipse premeretur, constanter spectandam praebuit atque testatus est. Ad memoriam posteritatis transmitti meretur dictum eius, plenum sane multiplicis erga patriam amoris. Vocato enim ad imperium *Carolo Gustauo,* cum *Axelii* res aliquantum inciperent succedere, ad pristinumque redire statum, accedens aliquis dignationis magnae Vir ad eum,

qui

qui familiarius cum ipſo uiuere conſueuerat, priſtinos honores, cum autoritate ſumma et exiſtimatione reſtitutos, ei gratulatur. Cui *Axelius* agere primum gratias, mox, reuocatis temporum ſuperiorum uicibus, *Habui equidem, o, bone Vir*, ait, *cauſas, neque paucas, neque leues, ob quas, exemplo aliorum, maxime* Radziefskii *alicuius, uel* Vlfeldii, *deſerere meos et ad alios tranſire potuiſſem, uerum ſemper malui, et nunc quoque mallem, cum* Innocentio *meo*, (refero ipſa eius verba) *deſcendere in forum, ceruicemque praebere carnifici, quam uicinis aemulis*, Suecicaeque *libertati inſidiantibus, manifeſtare patriae meae imbecillitates, atque ita ipſam in exitium, me in ſempiternam proditae illius infamiam, coniicere.* Idem ille *Oxenſtirna*, ſpecioſiſſimis a *Cæſare* conditionibus, ab exceſſu *Guſtaui*, internuntio *Arnhemio*, ſolicitatus, ſi ornamentum emolumentumque *Sueonum* aliorumque *Proteſtantium* deſtituere uellet, quodlibet proditionis praemium magno animo ſpreuit.

Ab obitu *Guſtaui Adolphi*, Regni *Sueciae* Proceres eidem *Oxenſtirnae*, plenam conferebant poteſtatem bellum in *Germania*, prout fas iuſtumque ipſi uideretur, continuandi, una cum dignitate *Plenipotentiarii Sueciae ſupremi.* Proceres omnes, ipſique Imperii *Romani* Principes,

ſolis *Electoribus* exceptis, ut *Vicquefortius* * uult, agnoſcebant hoc graue in eo munus, primum ei locum concedentes. Multi perinuiti id cogebantur admittere, aegre ferentes, Nobilem peregrinum tantum ſibi ſumere autoritatis, quae uel ipſam dignitatem Principum, ſuperiorem in terris non habentium, tranſcendere uideretur. Et ſane, fateri, oportet, eum tanta cum grauitate hoc munus geſſiſſe, ut anſam dederit *Paci particulari*, ab El. Saxone, *Pragae*, A. CIƆ IƆ CXXXV, cum *Imperatore* factae, Principem quoque *Vinarienſem*, ad amplectendas partes *Gallicas*, permouerit. Idem ille *Axelius*, pro ſumma poteſtate, ſibi conceſſa, ad eminentem functionem ac dignitatem, poſt fata *Regis maximi*, GROTIVM, plus ſemel, ſpeciatim ad LEGATI obeundum in *Gallia* munus, quod *Rex*, cum adhuc uiueret, IPSI conferre in animo habuerat, A. CIƆ IƆ CXXXIV, *Francofurtum ad Moenum*, iuſſu Reginae *Chriſtinae*, euocauit, ut ipſe GROTIVS confirmat.

[1]) *Cauſa mutandae* (Hamburg.) *ſedis fuit Vir noſtro ſeculo maximus*, Suecici *Regni Cancellarius, qui et literis, ualde honorificis, me aduocauit, et benignitate ſumma excepit.*

[2]) *Iam ſum* Francofurti, *eo uocatus non ſemel a Viro,*

* *de Legato, l. 1, p. 45.* 1) *Ep. CLXIII, ad* Iac. Putean.
2) *Ep. CLXI, ad* Guilielmum Luſſonium.

Viro, cuius ueterum comparando, Suecici *Regni* Cancellario,*qui me, in umbra literaria delitescentem, in lucem resque magnas uult protrahere. Ego uero nihil magis metuo,quam, ne opera mea tanti uiri conceptae de me spei minus respondeat.*

[1]) *Vult enim Regni* Suecici Cancellarius *opera mea, ad res non leues, uti.*

Officia ergo sua praestabat *Regno* et *Reginae Sueciae*,cum dignitate CONSILIARII REGNI SVECIAE INTIMI, et ad Regem Christianissimum, *Ludouicum* XIII, LEGATI. Loquitur de hac sua LEGATIONE, in Epistolis ad *Claud.* [2]) *Salmasium*, et *Nicol. F. Peirescium* [3]) hunc in modum. *Puto, iam praeuenisse famam, sed tamen mei quoque officii credidi, tam bene de me, deque omnibus literarum amantibus, merito significare, missum me huc,* Reginae Regnique Suecici LEGATVM, *atque ita, extricatum ex patriae meae discordiis, et* Germaniae, *tam longo ambiguoque bello, malis, frui et coeli* Gallici, *et amicitiarum ueterum, suauitate, ita, ut mihi ad res, ut in mortali uita, beatas, nihil desit, praeter conspectum uultus, sermonisque tui usuram.*

Huic autem oblato muneri eo promptius assurgendum, duxit,partim, quod ILLI, nec petenti,nec per commendationes ambienti,sed inopi-

 nan-

1) *Ep. CLX, ad* Ioann. Cordesium.
2) *N. CLXXI.* 3) *N. CLXXIII.*

nanti, et hinc, procul dubio, diuina prouidentia, hoc fuerit oblatum, partim, quod tali modo, nancisceretur opportunitatem in *Galliam*, cui semper fauebat, redeundi, dulcesque amicos reuisendi, et coram agendi gratias, speciatim *Thuano, Cordesio, Puteanis, Pelleterio*, quorum nomina in animo penitus habebat infixa, quocunque ipsum fortuna ferret. Quare LEGATIONEM hanc suscipiebat, cum praesertim testem in ea re haberet conscientiam, uitae innocentis studium, et eius, qui innatus erat EI, Patriae status fidum, licet infaustum, amorem. Ac tum quidem, officii esse sui, credidit, *Roterodamensis* urbis Rectores, de suscepta ab se LEGATIONE reddere certiores, quo uidelicet, liberati ab iis, quas cum eo inierant, conditionibus, uacanti ab EO demum tempore urbis suae *Assessurae* prouidere possent, id quod etiam fecerunt, eligendo, in EIVS locum, amplissimum ac disertissimum uirum, *Simonem Bellemontium*, Herberti Bellemontii, de quo supra diximus, patrem.

GROTIVS igitur, cum literis honorariis, scriptoque Mandato, ex *Germania* in *Galliam*, A. CIƆIƆCXXXV, ineunte Martio mense, iterum, tanquam LEGATVS ORDINARIVS, reuertit, non magis dignitate LEGATIONIS, quam fama doctrinae et uirtutum, insignis, omnibusque notus. Haec

electio

electio displicebat Cardinali *Richelio*, limis oculis intuenti VIRVM, cui beneficia Regis ademerat, ueluti cum triumpho, in regnum reuertentem. Verbis enim exprimi uix potest, qua fama tunc temporis fuerint *Sueones*, qui, ab *Septentrione* suo, niuibus, scopulis, rupibus, horrido rigidoque, effusi, suorum terrore armorum, *Europam* impleuerant uniuersam, nullumque fere orbis angulum sine lauru praetermiserant ac tropaeo. Aduersus *Caesareos* praecipue uictricia arma, pro salute et incolumitate *Protestantium*, per omnem circumferebant *Europam*, tantaque fortitudinis fama iam *Occidentem* compleuerant totum, ut, ab eo tempore, hodieque *Gothorum* illud nomen concelebretur, ante omnes uero Magnus ille *Gustauus Adolphus*, fulmen illud belli, seculi sui prodigium, qui, ad maximi cuiusque exemplum Ducis, cum sanguinis uitaeque suae iactura, inter confertissima hostium tela, ad uictoriam iter suis, sub id tempus, aperuerat, gentemque exaltauerat suam.

Cardinalis quidem nullum non lapidem mouebat, hunc uelut ictum modis omnibus auertere, Cancellariumque *Oxenstirnam* eo deducere, ut, GROTII loco, alium ipsi acceptioremque mitteret, frementibus una, in agro *Batauo*, GROTII aduersariis, qui neruos omnes intendebant, ne

DAMNATI apud ſe HOMINIS actiones, per admiſſionem ad eam dignitatem, ueluti purgarentur. Hac ratione GROTIVS, qui *Lutetiam Pariſiorum* ferme attigerat, et in *Fano S. Dionyſii* morabatur, neceſſe habebat, reditum expectare curſoris, eo nomine, in *Germaniam*, ad Cancellarium *Oxenſtirnam*, miſſi, ut ultimum eius conſilium hac de re referret. Sed *Oxenſtirna* in ſententia priſtina perſiſtebat, ut adeo GROTIVM Purpuratus iſte neceſſario recipere cogeretur. [1]) *Magnum, ut in omnibus negotiis*, inquit, *ita et in hoc, animum praeſtitit magnus* Suediae *Cancellarius, cum maximos obices, oppoſitos mihi mandandae legationi, perrupit. Nam et - - qui hic agit, incitante - -, nihil non mouit, ne admitterer, traxitque in auxilium ſui Reformatorum Principes, et Pontificiorum feruidiores meam praeſentiam, aliis de cauſis, ſuſpectabant.*

Superata igitur hac difficultate, ingreſſum ſuum GROTIVS *Lutetiae Pariſiorum* celebrabat, ut ipſe refert.

[2]) *Dies iam octo ſunt, cum ab oppido* Dionyſiano *in urbem εἰσήλασα, miſſis, qui me deducerent, a Rege*, Eſtraeo, *Franciae Mareſcallo, et Comite* Brulono, *Regis admiſſionali, cum carruca Regis*

1) *Ep. CLXXII, ad* Lud. Aub. Maurer.
2) *Ep. CLXXI, ad* Claud. Salmaſium.

gis & Reginae, multisque aliis. Postea ad me priuatim Rex misit Comitem Nancaeum, *qui ipsius in me testaretur beneuolentiam et gaudium, quod mihi potissimum, quem magni faceret, haec obtigisset legatio, bono publico regni utriusque, ut confideret, futura. Nudius quartus iter medium confecit inter urbem et* Siluanectum. *Mane postero, missus a Rege Dux* Mercurius, *cum* Brulono, *qui me, per armatas cohortes turmasque (honos is summus habetur) medium, ad Regem deduceret, a quo auditus sum, non tantum* μετὰ πολλῆς φαντασίας, *ut Regales Legati solent,* SED ET CVM MVLTIS * ANIMI BENEVOLI REGIS IN ME TESTATIONIBVS.

Alibi notanter haec addit.

[1]) *Cardinalis abest. Interim, eo uolente, cum patre* Butillerio *coepi agere.*

Culpam quoque, cur, ut LEGATVS, non introductus statim fuisset, negotio isti, quod *Regis* fratri cum *Puylaurentio* intercedebat, tribuere conabantur.

[2]) *Comes* Brulonus, *Regis admissionalis, quod nondum me in urbem introducere potuerit, caussatur motus aulae, qui, octo iam dies sunt, erupere,*

* supra p. 286.
1) *Ep.* CLXXII, *ad* Lud. Aub. Maurer.
2) *Ep.* CCCXLIII, *ad* Oxenstirn. *in op. mai. epist.*

pere, capto Duce Puylaurentio, *et intimis eius,* Fragiſio *et* Montpenſiero. *Secutae mox choreae, quas iſte caſus diſtulit, & hilaritati dicati dies duo, hodiernus uero expiationi, culparum probabilium reddunt excuſationem, niſi illud magis certum eſt, ut ex* Freuquerio Lagrangioque *reſciſcerent, quid ab illuſtriſſima Excellentia ueſtra ſperare deberent, priuſquam legationi, mihi impoſitae, honorem haberent, quem aliis habuerunt.*

Haec dum geruntur, filiam, natu minorem, GROTIVS amiſit, itinerum moleſtiis frigoriſque urentis ui confectam.

Ac prima quidem EIVS expeditio haud parui erat momenti. Cum enim, A. CIƆ IƆCXXXIV, Caeſarei *Nordlingam* obſidione cingerent, ad eamque liberandam, Dux *Bernhardus* et *Guſtauus Hornius* uires coniungerent (quanquam *Hornius* putabat, rerum ſummam non eſſe committendam unico caſui, in primis propter locum tam exigui momenti, ſed hoſtem potius cogendum, ut alio ſe uerteret) nihilo minus Dux *Bernhardus* proelium committendi conſilium inibat, caſtraque impugnabat *Caeſarea*, ſed euentu adeo infelici, ut ex copiis *Suecicis* uirorum caederentur millia, ſex uero millia caperentur, quos inter *Guſtauus* ipſe *Hornius* erat, tormentis quoque et impedimentis omnibus amiſſis. Prius uero, quam hoc

fatale

fatale proelium accideret, *Sueonibus* alibi fortuna ſatis fauebat, ſi quidem non ſolum Dux *Lotharingiae* a Comite *Rhenano*, haud procul pago *Waltuueyler*, in fugam coniiciebatur, et Arx *Philippoburgica*, fame preſſa, in manus *Sueonum* ueniebat, ſed Dux quoque *Luneburgenſis*, *Georgius*, *Hildeshemium*, et imperator *Bannierus*, *Francofurtum ad Viadrum*, expugnarat. Nec minus *Caeſarei*, a duce exercitus Electoris *Saxoniae*, *Arnhemio*, prope *Lignicium*, paene ad internecionem, delebantur, *Caeſareorum* quatuor millibus occiſis. Proelium uero aduerſum prope *Nordlingam*, commoda haec omnia peruertebat, et poſtea *VVirceburgum*, *Suinefurtum*, et alia loca plurima, *Franconiae*, *Sueuiaeque* et ad *Rhenum*, in Caeſaris poteſtatem redigebantur, immo, *Sueones* cogebantur, *Alſatiam* et *Philippiburgum* Gallis concedere, tantum, ut eorum amicitiam ſibi conſeruarent.

Poſt hanc cladem *Nordlingenſem*, uires *Proteſtantium* paulatim accisae, et *Auſtriorum* ſenſim auctae, aleam *Martis* dubiam reddiderunt. Ipſe *El. Saxo*, qui, in conuentu *Hailbrunnenſi* et *Francofurtenſi*, Proteſtantes ad firmam concordiam et continuationem belli ſocialis ferebatur adhortatus, iam, quaſi fortunae diffidens ſociorum, oblatis, quae antea reſpuiſſe uiſus erat, pactis

pactis particularibus, cum *Imperatore* Pacem iniit *Pragae*. Hac Tranſactione *Pragenſi* confecta, arma cum Caeſare contra *Sueones*, coniungere non dubitauit, ſiniſtros aliorum ſermones nihil, aut parum, moratus, fideique, Caeſari debitae, utique memor. *Cauſae* obtendebantur, quoniam, attritis, clade *Nordlingenſi*, Proteſtantium rebus, uis, quae res *Caeſaris* ſecundas compeſceret, ſeſe exereret nulla, quodque *Sueones* ad ſuum arbitrium nihil non ordinare per omnem *Germaniam* cuperent, tum aliae inſimul externae gentes hoc implicarentur bello, quae Imperium tantum non peſſundaturae crederentur. Alii exiſtimant, *Saxonem* inique tuliſſe, quod imperium exercitus *Suecici* *Bernhardo*, Duci *Vinarienſi*, fuiſſet commiſſum, utpote, quem fere ſuſpectum habuerat, quaſi *dignitatem Electoralem*, familiae quondam ſuae innexam, animo foueret, teſte *Vicquefortio, in libro, de l'Election de l'Empereur* [1]. At Elector *Saxo* ipſe, in literis ſuis, ad El. *Brandenburgicum, in Theatro* [2] *Europaeo* extantibus, innuit haud obſcure, omnium indigniſſime ſe tuliſſe, poſt exceſſum Regis *Sueciae*, ſummam bellicae rei non *ſibi*, ſed *Oxenſtirnae*, traditam

1) *Cap. XV* 2) *Tomo III, p. 655.*

tam fuisse. [1]) *Mirum est*, inquit GROTIVS, *quae referat de aemulatu* Saxonis *in* Suecos,*ita,ut plane in mentem mihi* Cornelianum *illud adduxerit*, Nondum uictoria, iam discordia, erat. *Danus paci dat operam, uolente et Caesare, et Saxone.*

Hanc *Pacem* plurimi sequebantur Ordines Imperii *Romani*, eademque *Pace* familia *Palatina* et alii excludebantur. Eandem *Pacem Pragensem* Consiliarius *Darmstadiensis, VVolfius*, et *D. Dauid Doeringius*, concinnasse perhibentur, pro quo labore hic ab *Caesarea Mai.* accepit aureorum aliquot millia, in ciuitate *Hamburgensi*. Arguebatur quoque *Saxonum* Theologus, *Matthias Hoeus*, decem uncialium millia ab *Caesare* accepisse, eximendis Principis sui animo scrupulis, quos alioqui facile *Pax* ista poterat generare.

Pacem hanc *Sebottendorfius*, Consiliarius *Saxonis* intimus, aliique, dissuasisse dicuntur. In primis autem tota *Suecia* contra hanc *Pacem* detonuit, editoque Scripto, minus gratum *Saxoni* animum exprobrauit, quod, cum *Gustauus Adolphus* omnia, pro conseruanda *Saxonia* atque religione puriore, ac tandem uitam quoque ipsam, impenderit, *Saxo* tamen pacem seorsim, exclusa prorsus *Suecia*, cum

1) *Ep.* CLIII, *ad* Iac. Putean.

cum *Caesare* suo sit inire ausus. In *Gallia* uero Scriptum illud, et notum, & superiorum notitiae temporum inseruiens, prodiit, *Lutetiae Parisiorum*, anno insequente CIƆIƆCXXXVI, cum hac inscriptione, *Iusti Asterii Deploratio Pacis Germanicae*, siue, Tractatio de Pace *Pragensi*, tam infauste, quam inique, inita *Pragae Bohemorum*. Adiecit idem Scriptor excerpta literarum, e *Saxonia* datarum, ex quibus apparet, Transactionem illam per corruptionem fuisse impetratam. Summa *Excerptorum* haec est. Ante triduum *Hamburgi* quatuor millia *Philippicorum*, per N.N., et x millia regalium, per N., *Antuerpia Dresdam*, ad N., per cambium destinata, aere praesenti exoluta, fuisse. Hoc aurum *Hoeum*, ut communis tum temporis fama fuit, occaecasse, ut infamiam et pericula illius initae *Pacis* ne cerneret. *Carpzouius* hunc *Asterium* (sub quo nomine non GROTIUM, sed *Tilemannum Stellam*, esse quaerendum, recte putant alii) refutauit, licet Refutatio, satis bona, cum Dissertatione paria facere haud uideatur. Prodiit etiam alius Liber, inscriptus, *Exequiae Pacis Pragensis*, ubi, per XVII Rationes, ostenditur, nullam *Pacem* unquam funestiorem *Libertati Germaniae*, in sacris et ciuilibus, fuisse, quam hanc ipsam. Namque,

I, Pacem

I, Pacem religioſam, antehac ex Pragmatica Sanctione *Imperii*, et reciproca omnium Statuum obligatione, pendentem, fulcris ſuis priuata libidine duorum Principum, rem ſummi momenti, agi, nulla omnino de concluſis in futurum ſecuritate praeſtita.

II, Reſtitutionem omnium Bonorum Eccleſiaſticorum immediatorum, cum ſummo praeiudicio *Proteſtantium*, intra XL annos, praeſcribi.

III, Exercitium Religionis *Proteſtantium* ſolum ad ius territoriale reſtringi.

IV, Reformatae Religionis Exercitium, occultis cuniculis, e *Romano* Imperio eliminari, ut, *Proteſtantibus* inter ſe diuiſis, facilior ſit uictoria contra *Reformatos*, ubi tamen *Lutherani* plus non habituri ſint beneficii, quam ordinis etc. Vnde multi quoque Pacem hanc improbabant, qua de re liberum Iudicium ap. *Pufendorf.* Rer. Suec. Parte I.

Ioann. quidem *Gerhardus*, pius ac celebris Theologus *Ienenſis*, Pacem hanc poſtea defendere ſategit, ſed inuita *Minerua*. Et ſane grauiter poſtmodum *Saxonia* tam infelicem Pacem tulit, ultionem *Suecis*, mille per incendia et buſtum totius *Saxoniae*, quaerentibus. Quanta enim agrorum uaſtitas, urbium miſeria, familiarum diſſipatio, ſit conſecuta, nemini latet.

Post hanc uictoriam *Nordlingensem*, instauratis Caesaris uiribus, *Ratisbonam* Electores, A. CIↃIↃCXXXVI, *Caesar* conuocabat, proponens, ut Electores *Caesari* de socio laborum Imperii, Rege *Romano*, prouiderent. Id ad sui non minus solatium ac leuamentum, quam Imperii stabilimentum ac tranquillitatem, pertinere, cui nihil luctuosius accidere possit, quam, ut, hoc turbatissimo statu, sine Rectore, sine capite, relinquatur. Porro dubitari non posse, quis ad id fastigium euehendus sit, cum, DEI munere, filium sit nactus, iam *Hungariae Bohemiaeque* Regem, sic a teneris institutum, et inter gubernacula quasi natum, ut ad tanti muneris dignitatem, idoneis uirtutibus, sustentandam, nihil desiderari possit. Dedisse hunc, iam ante biennium, specimen uirtutis ac felicitatis suae, caeso *Suecorum*, apud *Nordlingam*, exercitu, qua uictoria tota paene *Germania* ad obsequium et fidem Imperii redierit. Ab eo tempore regimen eum militiae Imperii, feliciter inchoatum, adhuc, rara prudentia, exercere.

Cum uero *Treuirensis* Elector, quem in captiuitate *Hispani* detinebant, ad hanc Electionem euocatus non esset, causae item aliae, momenti haud leuis, accederent, notum illud Scriptum emer-

emergebat in lucem, *Iusti Asterii Examen Comitiorum Ratisbonensium*, siue Disquisitio Politica, de nupera Electione nouissimi Regis *Romanorum.* Vbi ostendere satagit, neque *Conuentum* Electoralem *Ratisbonae* recte institutum, neque *Designationem* Regis *Rom.* legitime esse celebratam, sed peractam potius fuisse contra normam iuris et aequitatis, contra mores et instituta maiorum, contra Imperii leges et instituta. Qui liber nonnullorum in se oculos conuertit, solicite perquirentium, quis demum *Autor* esset *Libri.* Verum latuit sub eo nomine *Tilemannus Stella*, quod clare patet ex *Patini* Epistola v, ubi et de Scripto quaeritur, et ipso Scriptore.

Pour le Sieur Stella, *ie ne sais ueritablement d'ou il etoit. Mais en un certain Panegyrique qu'il fit au Cardinal de* Richelieu *l'A.* CIↃ IↃ C XXXIV, *il s'y nomme* Tilemannus Stella, Bipontinus etc. *I'ai lui ai donné plusieurs fois diuers bons memoires. Mais le dessein et le Style sont de lui tout seul.*

Georg. quidem *Hornius* putat, autorem scripti HVGONEM GROTIVM esse, reclamantibus tamen aliis, quoniam stylus toto coelo differt a stylo GROTII, licet ex HVIVS *Epistolis* haud obscure perspici possit, eum cum *Asterio* amicitiam coluisse interiorem. Eo pertinent, quae ad *Frider. Lindembrogium*, A. CIↃIↃCXXXVII, scribit.

[1]) Dauuasium *in notitiam tuam introduxi. Nunc idem officium* Stellae *negare non potui, multae eruditionis uiro, aulae huius potentibus charo, quique, Regis mandato, it, ut eius, quem dixi, legati labores subleuet peritia sermonis rerumque* Germanicarum, *quam aliquot Scriptis ostendit. Ego, qui norim, quam tua comitas omnibus pateat, eam ut imiter, non uereor, uiros literatos, qualis hic est, interdum et literarum amantes, tibi excolendos tradere.*

Idem, A. CIƆIƆCXXXVII, indicat huius Libri Scriptorem ad *Ludou. Camerar.*

[2]) *Quem uidere desiderasti librum, contra Electionem Regis Romani, eum tibi fert Scriptor ipse,* Stella, *in hac aula sane gratiosus, datusque a Rege D.* Dauuasio *ad res* Germanicas *adiutor. Ille, qui, se multa, tua bonitate, discere posse, sperat, publico profutura, pro magno habuit, tuam amicitiam mereri. Ego officium adiuturo parandi, quod nemini literato eram negaturus, huic eximio literato, et uiris magnis probato, lubens praestiti. Plura non addo. Nam, gnarus eorum, quae hic geruntur, ipse ea proferet.*

Idem ille, Ep. DCCLXV, ad *Ludou. Camerarium,* indicat *fata* huius Scripti, et, cur Autor tum *loci,* tum *suum, nomen* mutarit.

Stellae

1) Ep. DCCLXIII, in mai. Op. Epist.
2) Ep. DCCLXIII, ad A. CIƆIƆCXXXVII, *Op. mai. Epist. p. 327*

[1]) Stellae *liber prodiit quidem, ſed, tanquam* Hanouiae, *ſine ipſius nomine, uitandas ad offenſas. Sed haec ipſe dicet melius.*

Et, in eiuſdem Epiſtolae extremo.

Cadanenſis *pactionis mentionem non inutilem fecit in ſuo libro* Stella, *ſed fruſtra aliquid in hac re a* Gallis *ſperamus, cum Pontifex iam pro electione pronuntiauerit, cuius autoritatem qui oppugnare audeat, nemo eſt. Si qui ſunt, quibus id facere animus, ii nihil poſſunt. Valde e re erit, arcana conſiliorum aduerſus noſtros, quorum autor* Arnhemius, *ex ipſo cognoſcere.*

Mortuo etiam *Ferdinando II,* Caeſare, denegabant Galli *Ferdinando III* nomen Romani Regis, aut Imperatoris, ex his rationibus.

Treuirenſem adhuc in cuſtodia teneri.

Moguntinum, iam per quinquennium, *Hiſpanica* uictitaſſe penſione.

Bauari ius ad Electoratum eſſe nondum ſatis euictum, mouente controuerſiam *Palatino.*

Colonienſem eſſe cum obnoxium fratri *Bauaro,* tum *Hiſpanica* uinctum penſione.

Legatos *Saxonis* et *Brandenb.* a mandatis diſceſſiſſe.

Multa *Ratisbonae,* in ipſa Electione, acta inſolenter, *Hiſpanoſque* ibi dominatos eſſe.

1) *pag. 327, Op. mai. Epiſtol.*

Galli quoque Pontificem, *teste Pufendorfio*, ſolicitabant, ut ipſe quoque litem *Ferdinando* moueret, ſed ſpe fruſtrati ſunt. Apud *Sueciae* Rectores idem poſtulabat *Rorteus*, Baro, *Galliae* Regis nomine, qui uero ſuam facere controuerſiam hanc nolebant, ne uia rebus tranſigendis obſtrueretur, praeſertim, cum Electores iam omnes a partibus ſtarent *Ferdinandi*. Scriptum hoc refutare deinde aggreſſus eſt *Petrus Oſtermannus*, IC. et Conſil. Imp. aulicus, Ῥαμαίῳ βασιλικῷ ςεφάνῳ, i. e. *Corona throni regalis*, ſed frigide nimis.

In Conuentu *VVormatienſi Oxenſtirna* quaerebat, cum, a clade *Nordlingenſi*, Ordines Foederati maximam partem ſint diſtracti, ceteri uero quantumuis foedere nondum penitus rupto, publicae rei cura parum teneantur, ut, niſi res aliter ordinentur, foedus per ſe ſit expiraturum, quid Ordinibus in poſterum fieri uideatur? Si foederis continuatio placeat, cenſendum eſſe, de inſtaurandis copiis, de ſtipendiis, de commeatu inſtructuque militari, de tormentis, de foedere praeterea *Gallico*, quid, intuitu ſingularium *Saxonis* cum *Caeſare* conditionum, debeat obſeruari? Quid *Neoburgico*, ad neutram partem inclinanti, quid Regi *Daniarum*, ad literas de mediatione, reponendum? Ad Foederis continuatio-

tionem, Ordinibus, qui aderant, uoluntatis erat ſatis, facultatis parum, de pecunia uel maxime ſilentium, de commeatu tamen aliiſque rebus, ad bellum neceſſariis, aliquid ſpei oſtendebatur. De conditionibus Foederis, cum Rege *Galliarum* ineundi, dubia Ordines non nulla mouebant, ad quae Miniſtri *Gallici* uerbis utcunque faciebant ſatis, uerum, ut mutatio quaedam, aut explicatio, Foederi ſubiungeretur, permittere renuebant. Quae tametſi eſſent utique duriora, Elector tamen *Palatinus*, Adminiſtrator item *Bipontinus*, *VVirtembergicus*, *Haſſius*, *Badenſis*, cum quibuſdam Comitibus, induci ſe, ferebant, ut iſta Foederis momenta, ſine ulla exceptione, comprobarent. De Regni *Sueonum* emolumentis, ad ſingulare cum *Oxenſtirna* colloquium, rem differebant. Verum, *Gallicis* Legatis hoc Foedus *Oxenſtirnae* ſubſcribendum offerentibus, reſpuit Foederis conditiones *Oxenſtirna*, obtendens, eas paſſim obſcuritate laborare et ambiguitate, non nulla ne penes Foederatos quidem eſſe, praeſtare, in his illud, de ſingularibus *El. Saxoniae* tractatibus impediendis, Foederis item, *Gallos* inter et *Sueonas*, robur uideri fractum. Quod quidem ipſum ne *Gallorum* mentes auerteret, *Oxenſtirna* HVGONEM GROTIVM, prout ante do-

cuimus, ad Regem *Galliae* mittit LEGATVM, rationes repudiatae ſubſcriptionis expoſiturum.

Ac GROTIO quidem uehemens primum diſputatio, apud Regem Regiſque amicos, excipienda erat, quippe qui in pactis conuentis cum *Loeffero* modis omnibus perſiſtere malebant, tanquam ſine ulla exceptione initis, una mirati, acta ei, qui tanti mandata momenti accepiſſet, dubia uideri. Contra ea, GROTIVS docebat, conuenta iſta, niſi rata haberentur ab iis, ad quos id negotii pertinebat, haud ualere, conſuetudinem quoque et ius reclamare, ſi ab legatis tanto rigore conueniretur, in rebus maxime improuiſis, ſuperiores quoque indiſſolubili quodam uinculo conſtringi. Hanc talem neceſſitatem nullis Mandatis, licet copioſo uerborum apparatu inſtructis, contineri. Cardinalis *Richelius* GROTIO quaſdam obiiciebat difficultates, quoniam literas Conſilii Status *Sueciae* HIC exhibere haud poterat, neque Mandatum generale Dominorum *Plenipotentiariorum* tam late patebat, alium repraeſentationis, quam uocant, dignitate ornare. Sed Cancellarius *Oxenſtirna*, qui iter in *Sueciam* aggreſſurus erat, per *Argentoratum* et *Lotharingiam*, Regem ipſe adit *Compendii*, exceptus habituſque perquam ſplendide. Magna totius Aulae in *tanti nominis Legatum* erat comitas,

tas, ex more *Gallico*, ut animos ad ſua commoda trahant. Oſtendebat uero *Cardinali* idem Mandatum, quod ipſum ad negotia *Gallica* idoneum redderet, GROTIVM quoque habilem utique reddere ad agendum. Neque uero detrectare *Cardinalis* poterat, ut Cancellarius Regni, *Oxenſtirna*, perſeueraret in propoſito, GROTIVM, ut LEGATVM ORDINARIVM, *Pariſiis* relinquendi, quam ſtationem ferme decem annos adminiſtrauit, neque unquam eo perduci potuit *Oxenſtirna*, ut GROTIVM, ſolicitante *Richelio*, reuocaret. *Oxenſtirna* linguae *Gallicae* non ſatis erat peritus, ideo GROTIVS, LEGATVS *Sueciae* ORDINARIVS, eius ut eſſet interpres, neceſſe erat, cum *Cardinali* autem, toto tempore, *Latine* colloquebatur, et conſenſum offerebat de renouatione Foederis, quia Cardinalis *Richelius*, Gallicorum autor conſiliorum, de Pace *Pragenſi* certior factus, periculoſum eſſe, iudicabat, *Auſtriacam* in *Germania* potentiam, *Suecis* ſolis, cum duobus Principibus ſemiexulibus, minime ſuffecturis, denuo conualeſcere, quippe quae deinceps oppugnatu haud facilis foret, niſi *Gallia* et conſilia, et arma, rebus *Suecicis* et *Germaniae* principibus afflictis, iungeret. Itum ergo in nouum quoddam foedus, cuius capita haec erant.

Cum Auſtriis pax, aut induciae, ne fiant, niſi,

cum utriusque Regni, Gallici *et* Suecici, *consensu, locus aliquis munitus hosti restituatur. Vterque etiam Foederatis Ordinibus auxilium ferat.*

De pecuniis, a *Gallia* subministrandis, in aliud tempus consultatio differebatur. *Oxenstirnam* digredientem annulo, Rex admodum pretioso, nec minoris pretii gemmis, donabat, licet idem *Cancellarius*, quo minus Regis sui emolumentis inuidia obesset ministri, negotium *Gallicum* uel *Holmiam*, uel *Hamburgum*, perducere niteretur, quo minor *Sueciae* LEGATO *Richelium* adeundi necessitas imponeretur.

At, excitando *Galliae* Regi ad causam communem strenue amplectendam, literas Rectores *Sueciae* dabant, quas dum tradit LEGATVS, HVGO GROTIVS, oratione copiosa, rem altius repetens, commemorat, quam intrepidum se gesserit *Oxenstirna*, cum e *Gallia* in *Germaniam* peruenisset, quanquam non desertus modo a *Germanis* Principibus, sed etiam oppugnatus, ac potuisse tunc quoque illis in locis, in quibus bellum erat, sustentari, si ex alia parte hostibus negotium factum fuisset. Ista * a Rege, magna cum attentione audita, uehementer probabantur, et, ita facturum se, promittebat.

Hinc arma *Caesar* maxime contra *Galliam* parabat.

* *Plura, de hac longa* GROTII *oratione, proferunt scriptores* Suecici.

parabat. Mox etiam euulgatum eſt Scriptum, *de Iuſtitia armorum Caeſ. contra Gallum*,

Quod Rex *Galliae*, contra nuperam belli *Mantuani* pacificationem, *Ratisbonae* initam, cum hoſtibus *Caeſaris* et Imperii colluderet.

Quod *Sueciae* Reginam et Duces illius armis, pecunia, militibus et commeatu, iuuaret.

Quod urbes Imperii uel inuaderet ipſe, uel, ab hoſtibus auro ademptas, ſuis praeſidiis confirmaret, magno libertatis Imperii praeiudicio, cui ſemper haec externorum Regum et Principum molimina fuerint ſuſpecta.

Etſi autem *Galli* arma contra *Caeſarem*, in *Germania* ſuperiore, ut iam dictum, ferre iam inſtituerant, nihilo tamen ſecius, quod potiſſimas uires ſuas contra *Hiſpanos*, in *Belgium* atque *Italiam*, direxerant, remiſſius, quam res ipſa requirebat, bellum *Germanicum* adminiſtrabant. Ac *Caeſareis* quidem, fruſtra licet, *Galliam* inuadere tentantibus, tempus relictum fuerat, omnes *Rheni* ripas, excepta *Argentoratenſium* ora, occupandi, *Galloſque* ingreſſu in *Germaniam* prohibendi. Immo, poſtea quoque, tentata per *Picardiam* inuaſione, *Hiſpani* Caeſareos, ad defendenda ſua, reuocabant. Duci etiam *Bernhardo* mediocres interim copias opponere cogitauerant

uerant *Caesarei*, quoniam, haud uno in loco, *Sueonas* omni ui represserant, uel certe, ad oram maritimam, in angustias redegerant. Neque uero *Galli*, indictum hoc intuendo bellum, bona fide erga *Sueones* utebantur, non paucis exoptantibus, ut *Sueones* succumberent *Gallis*. Cum igitur LEGATVS *Sueonum*, GROTIVS, minime ad eam rem procliuis crederetur, modis haud unis *Galli* hunc remouere nitebantur, incitato etiam *Venetorum* Legato, ut de loco honoratiore litem GROTIO intentaret, obtendendo, non ab *Regina*, uerum ab *Oxenstirna* solum, literas eum fiduciarias accepisse, qui tamen ante, hac re nihil impediente, capite operto, uerba coram *Gallo* fecerat. Contra ea, *Pontifex* haud segniter *Gallis* consilia obtrudebat pacis, praecipuo arcanorum arbitro, Patre *Iosepho*, frigidam suffundente, cui purpura sacra, loco praemii, propter pessundatas ubiuis, sub imagine foederum, res *Protestantium*, decreta fuit. Quoniam autem *Gallorum* intererat uel maxime, siue pacem, siue bellum, cum *Austria* domo *Sueones* mallent, *Austrios* distineri *Sueonum* armis, ideo, pacem cum *Saxonia* impedire, ope summa conabantur. Neque uero non efficiebant, ut *Oxenstirna*, cum *Chaumontio*, *Gallorum* Legato, *Vismariae*, rationes foederis, inter se pangendi, sibi suscipiendas, putaret. Lites uero,

uero, tunc natae, remoram non nullam attulerunt. Cupiebat enim *Oxenſtirna*, ut Caeſarem *Gallus*, Caeſariſque aſſeclas, pro hoſtibus haberet, et, una cum *Sueonibus*, aperte contra eos caſtra haberet. *Chaumontius* huic rei conſenſum in hoc praebere nolebat, niſi acceptis prius mandatis. De donationibus etiam, quas Rex *Guſtauus* et *Oxenſtirna*, nomine Reginae, fecerant, minus conuenire inter eos uidebatur. Inſtabat *Gallus*, ut ad certum militum numerum obligarent ſeſe *Sueones*, his ipſis urgentibus idem. Poſtremo ad certum tempus pactionem, eamque ſpatii quadrimeſtris, inierunt inter ſeſe, qua ſanxerunt, uti pars utraque bellando interea contra *Auſtrios* modis omnibus perſeueraret, donec uerum nec ſimulatum, utraque inter regna, foedus ineatur. Itaque tunc, *Gallum* inter et *Ducem Vinariae*, res eſt confecta, ita, ut *Gallus* quadragies centena librarum millia quotannis, perdurante bello, ea quidem lege, ſe collaturum, polliceretur, ut ſuas *Vinarienſis* copias, ad millia equitum *Germanorum* ſex, XII peditum, adaugeret, cunctaſque, his alendis, ſuppeditaret impenſas, rei quoque tormentariae ſufficientem compararet apparatum. Deinde, ne cum *Caeſare*, ſine Regis uoluntate, quicquam perageret, *Rege* pariter pollicito, Pacem ſeſe nullam initurum,

qua

qua *Dux*, cum iis, quos circa se haberet, excluderetur. Arcanis quoque pactionis capitibus cautum, uti *Dux* copias ducat, uoluntate iussuque Regis, neque aduersus hostem ullum ire grauetur. Singulari *Ducis* stipendio promissa sunt librarum XL millia, et, post pacem initam, librarum CL millia, singulis, per omnem eius uitam, annis, ei pendenda. Donatus eidem est *Landgrauiatus Alsatiae*, cum *Praefectura Hagenoensi*, recognoscendus a *Gallo*, cum iuribus iis omnibus, quae ad domum pertinuerunt *Austriam*, sic tamen, ne Pontificii ritus et sacra bona ullo modo laederentur. *Gallus* quoque operam daturus erat, ut, per propositiones pacis, *Alsatia*, una cum omnibus, quae dono dedissent *Sueones*, maneat sub iure *Ducis*, aut certe fundo quodam, pretii non minoris, *Duci* satisfieret ab *Rege*. At enim, nullius momenti ista fuit conuentio, cum, praeter sex mensium pensionem, nihil quicquam daretur. Conquesti igitur milites *Ducis*, sese, dum instar propugnaculi sint *Gallis*, ad discrimina primos, extremos ad stipendia, haberi, signa relinquebant, uix ut pars dimidia superesse uideretur. Ne tamen omnes dilaberentur copiae, *Lutetiam Parisiorum Dux* ipse petere instituit, coram Rege *Richelioque* rem suam commendaturus. Operto, *Rex* capite, *Dux* aperto, consuetudi-

ni *Gallicae* gentis hoc esse datum, interpretatus est. Verum, alia nouaque conuentione cum *Gallo* facta, magno cum auri argentique pondere, nec sine muneribus amplissimis, reuersus in *Alsatiam*, *Tabernas Alsaticas* in extremum perductas casum, ad deditionem cogit, quo eodem loco *digitum indicem*, in urbis obsidione uulneratum, resecare post coactus fuerat, in *Guil. Ernesti*, *Vinar*. hoc tempore *Ducis*, conclaui hodieque conspiciendum.

Breui post, *Lotharingiae* Dux, cui *Caesareorum* se copiae *Burgundionumque*, sub *Mercio*, adiunxerant, prope *Crysam*, proelio succumbit, amissis e numero suorum octingentis, captisque amplius mille ducentis, in quibus Comes *Reuxius*, tribunus, tres item subtribuni, praefecti turmarum tredecim, aliique ductores non pauci, uexilla praeterea sexdecim, cum impedimentis uniuersis. Ceteri ex fuga sese *Vesontionem* receperunt.

Dux interim, non sine labore multo, impedimenta atque machinas bellicas, *Haileriumque*, una cum *Gallis*, *Rhenum* transire recusantibus, transportauerat, ponte nauali extructo, ad quem pontem sternendum *Argentoratenses* tum nauigia, tum alia, quaecunque essent usui, suppeditabant.

tabant. Exinde, plus ſemel, *VVertanum* repente inuadere, ad pugnamue inducere, periclitabatur, et, coactis undecunque exercitibus, ualidior in dies, re frumentaria quoque *Offenburgi* coaceruata, hoc moliebatur, uti *Ducem* ad flumen *Rhenum* ſubſiſtere cogeret, laſſatumque, et inopia confectum, trans *Rhenum* ageret. Neque uero, uim ut in perrumpendo adhiberet, lue decreſcens quotidie exercitus, maiorque numerus equorum extinctus, impediebant. Quae mala ne animaduerterent aduerſarii, nouae, quae ſingulis diebus accerſebantur, acceſſiones faciebant. E *Gallia* quidem ut idonea quaedam ſupplementa nanciſceretur, tum *Dux* ipſe, tum, nomine *Sueonum*, GROTIVS, ut LEGATVS, continenter urgebant, quod, omnibus modis, in *Pomerania* inſtans hoſtis, inuaſione in *Germaniam* ſuperiorem facta, diſtinendus mature erat. Atque his quidem large *Rex* pollicebatur, indicatis quoque legionibus, magno iſtuc numero mittendis. Verum, neque ullae accedebant copiae, exceptis paucis tironum centuriis, et, quas *Hailerius* adduxerat copias, hae, ab *Rheno* longius deduci, nolebant, etiam ipſae ad quatuor prope centurias redactae, *Hailerio* dimiſſionem non ſolum flagitantibus dante, uerum ſponte quoque ſua offerente. Ideo *Dux* etiam praedicabat, ſen-

ſentire ſeſe, a *Gallis* nihil aliud agi, quam, ut ipſe perdatur, quo modo Dux *Rohanaeus* ab ipſis perditus fuerit in *Rhaetis*. Anniſurum ſeſe tamen, ut, ſi interire cogatur, intereat honeſte. Ea ſane *Ponica, Ducis* miniſter, *Lutetiae Pariſiorum* aperte, non tamen quaſi iuſſu *Ducis*, enuntiabat, licet *Galli* etiam hunc, duodeuiginti librarum millibus datis, eo deduxerant, ut dominum ſuum pro libidine ſua, huc illuc flecteret. Re quidem ipſa pertimeſcebant *Galli*, ne *Dux Vinarienſis*, pede trans *Rhenum* fixo, frenum morderet, dictoque audiens eſſe deſiſteret deinceps.

Non multo ante commiſſi inter ſeſe erant *Britannorum* et *Sueonum* LEGATVS, H. GROTIVS, inquam, cum *Leiceſtrenſi* Comite, quo tempore Legatus, a *Batauis* miſſus, pompa ſolenni, *Lutetiam Pariſiorum*, ingrediebatur. Huic *Batauorum* Legato ſuum GROTIVS carpentum miſerat obuiam, idemque fecerat *Leiceſtrenſis*, nullo domeſticorum ſuorum relicto, miſſis a GROTIO paucis tantum quibuſdam. Locum priores occupauerant *Sueones*, eumque obtinuerant per aliquod tempus. Coorta deinceps utrinque lite, ferroque ſtricto, *Forcaeus*, Mareſcallus, ad introducendum in urbem Legatum ab Rege *Galliae* miſſus, rixam dirimere coepit. *Sueonibus*, iniuſtae ſe rei patrare nihil, aſ-

feuerantibus, Marefcallus reponebat, *Henrico* III uiuente, conftitutum ita fuiffe, ut *Britanni Sueonas* anteirent. At *Sueones*, fcire fefe, negabant, num, per id tempus, e *Septentrione* fuo in *Gallias* penetrauerit ullus Legatus unquam, neque *Gallorum* officere fibi poffe decretum, cum praefertim ipfa regni fui antiquitate quam iuftiffime defendantur. At, cum, haudquaquam pari *Marte* difceffuros fefe, *Sueones* animaduerterent, fi res ad uim perduceretur, Marefcalli Regii condi-tiones, falua tamen iuris fui ratione, tandem admittunt *Sueones*, ita, ut carpentum utrumque aequali pompae genere deduceretur. Conquerenti poftea apud GROTIVM *Leiceftrenfi* Comiti, quod dignior fibi locus fit denegatus, cum *Daniarum* tamen ac *Noruagiae*, Regni pariter antiqui, Rex *Britannis*, ea in re, haud grauatim cedere foleat, refpondit GROTIVS, Quem ad modum, aut, quam ob rem caufamque, in eo genere ita fe gerant aliae gentes, exploratum fibi fatis haud effe, neque, fi res uel maxime fic fe haberet, ea ratione ius *Sueonum* uiolari. Nihilo infuper magis obftare *Sueonibus*, quod paulo ferius *Chriftianorum* religionis difciplinam admiferint, cum *Gentes* quoque *non Chriftianae*, ipfique *Turcae*, non minus longe lateque, nec impari iure, quam antiquiffimi *Chriftianorum* Reges, dominentur.

In

In tabulis ſane alteris foederum, cum *Galliae* Regno initorum, nomen *Sueonum* priore utique conſpici loco, cum quidem antiquitus iam obtinuerit, *Gallis* ut *Britanni* locum ſemper digniorem conceſſerint, licet ſuperioribus demum proximis annis litem ea de re excitauerint *Britanni.* Ac profecto, quae paulo poſt in conſpectum producebatur Formula foederis, *Gallos* inter ac *Britannos* icti, *Galliarum* Regis nomen, in utroque tabularum exemplari, loco priore conſpiciendum praebebat. Cum *Britannis* tamen, in hac eadem lite, *Gallos* facere, tum perhibebatur, publicarum quoque relationum, ſingulis hebdomadis diſpergi ſolitarum, conditor, qui, ſine conſilio conceſſuque *Potentiorum*, chartis ſuis temere nihil conſueuerat inſerere, *Britannos Sueonibus* antepoſuerat, non ſine ſuſpicione ſtudii partium, ſubiungens, litem hanc iam eſſe diremptam, quam quidem bonus iſte narrator, uel omnem omnino praetermittere ſilentio potuiſſet, niſi aliorum ei iuſſa hic fuiſſent exequenda. Vtramque igitur rem in iſtis relationibus corrigendam eſſe, monebat GROTIVS, uerum nihil promouebat. Illud etiam diſceptatum inter *Sueonas* erat, ſingulari ne capite praecauendum eſſet, ut Legati *Sueonum* eodem, quo Regum aliorum Legati, loco numeroque ducerentur,

rentur, cum praesertim GROTIVS *Lutetiae Parisiorum* plus semel indigne nimis habitus esset. Verum, penitius omnia cum perpenderentur, optimum uidebatur esse, haec in praesentia dissimulare, ne priscam Regni *Suecici* dignitatem magis dubiam reddidisse, quam confirmasse, uideri possent. Ad euitandas tamen eiusmodi uellicationes, censebatur, reuocandum ex aula *Gallorum* esse GROTIVM, surrogato in eius locum alio, qui sola *Residentis*, ut uocant, dignitate gauderet. Ac iam pridem male *Sueonas* habebat, GROTIVM, donec LEGATVS esset *Sueciae*, scripta emittere in lucem, quae tum *Pontifici R.*, tum asseclis eius, fauere haud parum uiderentur, quam rem *Protestantium* plerique interpretabantur sinistre, confirmante licet GROTIO, *haec omnia se facere amore ductum pacis.*

Interim *Bernhardus* castellum *Rheinfeldam* obsidione cinxit. Initio quidem, cum Duces *Caesarei* sese coniungerent, *Dux* hic loci satis percellebatur, sed, ubi, finita liberatione, *Sauellius* in hac regione commorari coepit, non obstante, quod *VVerthius* fideliter suadebat, ut redire festinarent, *Dux* audax inibat consilium, *Caesareos* ex improuiso opprimendi, reportabatque uictoriam iustam, in qua omnes quatuor capiebantur *Duces*. Finita uictoria, *Dux*, sine mora, obsidio-

ſidionem *Rheinfeldae* aggrediebatur denuo, quod caſtrum *Dux*, cum reliquis urbibus Syl- ueſtribus, *Friburgum* item in *Briſgouia*, capiebat. Poſt haec premebat *Briſacum*, et fame expugnare tentabat, in qua urbe inopia ſumma erat frumenti, quoniam urbis Praefectus, *Caeſareis* copiis ibi commorantibus, maximam eius partem relinquere fuerat a *Duce* iuſſus, aut, quod *Reinacherus* paulo ante, quam obſideretur, frumentum uetus, incitante auara ſua coniuge, uendiderat, ſpe nouum coemendi, cuius facultas mox ei interclusa fuerat. Idemque uetuſti frumenti genus, maiori ex parte, ad *Ducem Vinarienſem* erat perlatum, quippe qui milites ſuos, ad illud frumentum eo largius tutiuſque coemendum, clam, et ruſtico indutos ueſtitu, emiſerat. Eam uero culpam *Reinacherus* poſtea, ſingulari quadam obſtinatione, uelut expiare ſtuduit et compenſare. *Caeſarei*, urbem hanc tam eximiam in periculo eſſe, animaduertentes, duce *Goezio*, opem ei ferre cogitabant, uerum, ad pagum *VVeidemeierium*, non ſine ignominia, reiiciebantur, cumque rurſus ſubſidio ueniret *Lotharingus*, haud procul a *Thanna*, turpiter, nec ſine iactura, profligabatur. Itaque urbs, diuturniorem famem * ſuſtinere non ualens, certis quibuſdam

* *De qua fame uid.* Meriani *Topographia Alſatiae, p.6.*

conditionibus, dedere ſeſe ad extremum eſt coacta.

Ac iam peropportunum tempus ſeſe offerre uidebatur *Proteſtantium*, in ſuperiore *Germania*, res ſubleuandi, ſi firmas *Galli* auxiliares copias Duci *Vinarienſi* mature ſubmittere uoluiſſent, quod ipſum tamen et Gubernatores *Sueonum*, apud Regis *Galliae* miniſtrum, *Holmiae*, et GROTIVS noſter, *Lutetiae Pariſiorum*, impenſe flagitabant. At enim, tarde nimis et languide res haec omnis agebatur a *Gallis*, ut intelligi facile poſſet, *Gallos* optare quidem, moleſtias *Auſtriis* creari, res tamen *Proteſtantium* ita creſcere, nolle, uti ſuis ſeſe uiribus poſſent ſuſtinere. Gubernatores uero *Sueonum*, e ſignis haud unis perſpiciebant, *Gallum* ab Caeſare haud ita eſſe alienum, prout *Gallici* quidem miniſtri prae ſe ferebant. Is, d u, ab obitu *Ferdinandi II*, nemine opinante, ueſtimenta induerat lugubria, legatiſque interdixerat, alio, quam hoc, ueſtitus genere ad ſe adire. At *Regem* interea GROTIVS accedere intermittebat, qui de exceſſu *Imperatoris* haec habet,* *Imperatoris necem a ueneno, quidam, profectam, putant, quod dederint ei* VVallenſteinianae *mortis propinqui uindices.*

Suc-

* *Epiſt. oper. mai. Ep. D C C X X X I I I I, ad* Axel. Oxenſtirn.

Succeſſus haud felicior erat Tranſactionibus illis, reparandae communis cauſa Pacis *Coloniae Vbiorum* ſuſceptis, quem in locum haud quenquam e ſuis delegare in animo *Sueones* habebant. Non ſolum enim urbs haec omnis inimica in *Sueonas* mente animoque erat, uerum Pontificii quoque legati ſuorum expertes ſacrorum ne aſpectu quidem ullo dignari ſolebant, ita, ut, *Pontificius* quidam, *Veruinum* quondam, ad Pacem, *Gallos* inter et *Hiſpanos*, conciliandam, delegatus, abitum minaretur, niſi aditu prohiberentur *Britanni*. Verebantur etiam, ne non effugi poſſet altercatio, de Legatorum utrinque praerogatiua honoris, animos, dubio procul, exacerbatura. *Gallum* quidem arrogare ſibi locum, ab *Romano* Imperatore ſecundum, uerum, in *Conciliis*, ad Eccleſiam ſpectantibus, illud unum eſt obſeruatum, ut, quo maturius Regnum quodque *Romanae* ſeſe Religioni aſſociaſſet, eo digniorem occuparet locum. In rebus uero ciuilibus rem longe aliter ſe habere. Immo, ab Archiepiſcopo *Vpſalienſi*, locum primum Regno *Sueonum*, antiquitatis ergo, relinquendum eſſe, iam olim, in *Baſileenſi* quodam *Concilio* erat diſceptatum. Quod ſi, ante omnia, in diiudicanda Regnorum dignitate, uel antiquitas cuiuſque, uel finium amplitudo, ſpectanda ſit, his ipſis *Sue-*

ciam facile Regnis aliis praeſtare. Si quis obiiciat, iam praeoccupatum eſſe hoc ius ab Rege *Gallorum*, id uero, ſi uel maxime ita ſe haberet, longius tamen latiuſque extendi haud poſſe, quam in illos, qui iam ceſſerint hoc iure. *Sueonibus*, ab longo tempore, extra *Septentrionem* ſuum, nihil fuiſſe negotii, intra orbem uero ſuum eos haud cuiquam ceſſiſſe. Poſtea uero, quam longius latiuſque uirtutis ſuae dotes exeruiſſent, in foederibus ineundis, ceteriſque rebus conſtituendis, cum Regibus *Gallicis* paria feciſſe. Nihilo tamen magis *Auaugurius*, in *urbe Sueonum regia*, flagitare deſiſtebat, uti *Coloniam* legationes deſtinarentur. *Pontificem R.* controuerſiis, niſi *Pontificiis*, ſeſe immiſcere nequaquam conſueſſe. *Proteſtantium* res cum aliis, tum *Venetis* in primis, curae cordique fore. *Gallum* ſuos forſan legatos *Holmiam* ſimiliter antemiſſurum, prius tamen, quam *Sueones* accederent, gerendum haud quicquam eſſe. Quare, confeſtim legatos in *Batauiam* ire, iuberent, uti, literis commeatus ab Legato *Veneto* muniti, *Coloniam Vbiorum* recta petere queant. At enim, haec talia *Sueonum* Gubernatoribus parum placebant, cum praeſertim ne *Veneti* quidem res *Sueonum* curare uiderentur, quippe qui eo loco numeroque apud *Venetos* non erant, quo *Hiſpaniarum*, *Gal-*

Galliarum, Britanniarumue, Reges, qui, rebus quoque *Gallorum* in *Italia* inclinatis, *Hispaniae* Regi operam nauare annitebantur, inualescente hac apud *Venetos*, iam inde a temporibus antiquis, consuetudine, pro flatu uenti dirigere uela. Verum, neque a *Venetis Sueonum* Reginae oblata erat ulla mediatio, neque ceterorum ullus Regum, de Conuentu illo, cum hac *Regina*, transegerat quicquam, exceptis *Galliae* Ministris, cum necesse tamen omnino esset, a Mediatoribus operam studiumque offerri mature, *Sueonumque* Reginae pariter, atque aduersariis, instituti rationes explicari, partis utriusque sententias audiri, supra rerum agendarum initiis, communi utrinque suffragio, ordinari, neutriusque partis uel honorem negligi, uel securitatem. Atque has quidem res cunctas *Sueonum* Gubernatores declarant *Auaugurio*, ob easdemque ab nemine in uitio sibi temere positum iri, docent, si paulo cautius ad hunc ignem accedant. Si iusto tamen more modoque res haec instituatur, morae in se nihil fore. *Veneti*, non ita multo post, missis ad *Sueonum* Reginam literis, conciliandae sese Paci nequaquam uelle deesse, confirmabant. At, uel eo nomine, parum arridebant hae literae, quod non *Potentissimae*, uerum solo *Serenissimae*, nomine *Reginam* compellassent. Insequenti tamen

tamen tempore, *Venetorum* Legatus, *Lutetiae Parisiorum*, coram H. GROTIO, *Sueonum* LEGATO, rem istam ita conabatur purgare, Nequaquam hoc fecisse *Venetos*, quasi minoris, quam decet, momenti *Sueciae* Regnum ducerent, uerum consuetudine sua, iam antiquitus recepta, neque uel *Galliarum* Regem alio, quam *Serenissimi* et *Christianissimi*, uel Regem *Hispaniarum* alio, quem *Serenissimi* et *Catholici*, nomine in literis appellari. Regerebat GROTIVS, haud quicquam sese *Venetorum* Reipublicae uelle praescribere, illud tamen constare, *Sueonum* Reges ab Regibus et *Gallorum*, et *Britannorum*, *Serenissimorum* nomine ac *Potentissimorum* compellatos nunquam non fuisse, esseque iniquum, ab ullo Principum eos, aut ab ulla Republica, nomine alio compellari. Pari ratione, Reges memoratos nomen fortasse *Christianissimi*, nomenque *Catholici*, haud minoris facere, quam *Potentissimi* nomen Reges *Gothorum*. Minime uero latebat, quem ad modum istud erroris genus ab Republ. *Veneta* commissum esset. *Pontificis* enim *Romani* aula Reges hereditarios electis anteponere consueuit, *Serenissimi* tantum nomen tribuens electis, hereditarios autem appellatione insimul *Potentissimi* ornans, quam consuetudinem, cum Imperatore, imitantur *Veneti*, quippe

quippe quibus de Regni *Gothorum*, ſub *Guſtauo Adolpho*, commutatione haud multum innotuiſſe, credibile eſt. Quodcunque igitur hac in re accidiſſet, illud omne a *Pontifice R.* dimanaſſe putabatur, cum praeſertim Reſp. *Veneta* in *Auſtriam* gentem ſocietatemque propenſa eſſet *Polonorum*, ab *Sueonibus* haud quicquam uel boni ſperans, uel metuens mali. Legatus quoque *Venetorum* GROTIO noſtro, *Lutetiae Pariſiorum*, honorem debitum deferre grauatus erat, multoque apertius, anno proxime inſequenti, Legatus alter, impulſu, haud dubie, tum aulae *Pontificis R.*, tum aliquot *Gallorum*, *Sueonibus* parum aequorum. Cauſa haec interſerebatur, GROTIVM ab *Oxenſtirna* ſolo, non ab ipſa *Sueonum* Regina, fiduciariis eſſe literis ſtipatum. Alter tamen iſte Legatus, paulo poſt, miſſo ad GROTIVM certo homine, de offenſa facere ſatis annitebatur, quicquid admiſſum eſſet, non dolo ulli malo, uerum errori, ex re minus perpenſa orto, aſcribendum eſſe, confirmans.

Ex iis, quae *Coloniae ad Rhenum*, hoc anno, in cauſa Pacis peragebantur, addam non nulla. Indicauerat *Galliarum* Rex *Ginetto*, Purpurato, *Pontificis R.* Nuntio, legationem ſeſe *Coloniam* deſtinaturum, niſi Rex *Pannoniae* cunctis, foedere cum ipſo coniunctis, literas ſalui conductus im-

impertiret, in primisque Principibus *Germanis*, item, nisi *Belgis* eadem in re gratificaretur Rex *Hispaniarum*, ab quo nihil tale adhuc potuerat extorqueri. Ad extremum Imperator, continentibus *Ginetti* precibus permotus, suis sese Legatis *Coloniae* praecipere uelle, pollicebatur, uti Principes quoque *Germani* literas accipiant salui conductus, conditione tamen haud alia, quam, ut *Germanorum* Delegati nihil, nisi per *Gallicos* Legatos, expedirent. Quare in spem ueniebat *Ginettus*, fore, uti prospere negotium hoc omne succederet, quoniam Rex esset pollicitus, si eius, quod dixi, generis literae sociis suis impertirentur, sese pariter et huiusmodi literas, pro Legatis Imperatoris, et *Coloniam* Legatos, transmittere uelle.

Post neque ita multo, H. GROTIO, *Lutetiae Parisiorum*, iussu *Sueonum* Reginae, ut maturarentur Transactiones, urgenti, Rex indicabat, litem sese, quam *Ferdinando*, de titulo Imperatoris, mouere coepisset, sopiturum, si is, pro Regni sociis et amicis, literas salui conductus impertiri non detrectaret. Postulante autem GROTIO, annitendum esse, ut ipsis, eorumue Delegatis, cum *Ferdinandi* Legatis, se interprete, liceret colloqui, regerebatur, in ea re operam adhuc frustra esse impensam, sique haec crambe recoquatur,

quatur, fore, ut intempeſtiuis materies moris ſuppeditetur. In quo reſponſo GROTIVS quoque ad extremum acquieſcebat, eo facilius, quoniam rem, quam Imperator flagitabat, et in qua Rex *Galliae* haud abnuerat, Reginae fraudi non fore, ſentiebat, credens, cum eius dignitate potius coniunctum iri, ſi res ſociorum per Reginae Legatos tranſigerentur. Miſſae tandem ſunt ab Imperatore *Coloniam* literae ſalui conductus, pro Legatis *Gallicis*, proque ſociis, eodem, quo *Sueonum*, genere formulae, quarum exemplum, cum *Hamburgi*, mittente *Ginetto*, acciperet *Auauxius*, ſuae, quam ipſe concinnauerat, formulae tantum non praeferebat, haud quicquam deſiderans in ea, exceptis uocibus his duabus, *Nondum Reconciliatos*. Contra ea, formula pro *Belgis* miſſa, utramque paginam facere haud uidebatur. Quamuis enim *Hiſpani* nomine *rebellium*, quo abſtinebant inuiti, *Belgas* non compellabant, *Belgis* id nomen ſpernentibus, *liberi* tamen *Populi* nomen expetentibus denegabant, ſolum commune iſtud *Regis Hiſp. Foederatorum* nomen ipſis largientes. Verum, pactione induciarum, alio formulae genere Legatis eorum erat prouiſum, flagitarique iam ab iis haud poſſe uidebatur, ut alia ipſis formula et ab illa diſcrepans obtruderetur. Recuſata igitur hac formula, commonebatur,

batur, priorem illam, quae ſub tractandarum tempus induciarum fuerat perſcripta, in praeſentia formulam eſſe repetendam.

Ad Inducias quod attinet, anno iſto, agitabantur non multa. Harum principio mentionem cum inieciſſet *Pontifex R.*, iubente mox *Sueonum* Regina, de eiſdem illis, H. GROTIVS, *Lutetiae Pariſiorum*, cum *Chauignio* eſt collocutus. Ac *Chauignius* quidem, mirari ſeſe, dictitabat, *Sueonas* ea ſibi ſpe blandiri non dubitaſſe, totidem ſuppetias *Galliae* Regem ipſis, per Induciarum tempus laturum eſſe, quot quidem ad bellum gerendum is pollicitus fuiſſet, quandoquidem Induciae ad tempus haud breue ſint faciendae. Inter alia, exiſtimabat *Chauignius*, conſtitui utrinque numerum poſſe copiarum, quibus ab utraque parte limites ſint muniendi. At GROTIVS cenſebat, *Sueonibus* hoc perinde eſſe periculoſum, ac *Belgis*, qui neceſſe duxerint, per Inducias ſuas cauere, ne ſibi non liceret, quantumcumque uellent, militum numerum, ad limites firmandos, reſeruare, eandemque in ſententiam ab Rege *Gallorum*, *Henrico* IV, tantundem ipſis ſuppetiarum, durantibus Induciis, quantum belli tempore, ſine ulla detractione, ſuppeditatum fuiſſe. Reponente *Chauignio*, Inducias illas hoc futuras eſſe certiores, quoniam haud

haud uni has ineuntes plus uirium essent habituri, quam, ut ab hoste possint disturbari, subiiciebat GROTIVS, Loca, *Sueonibus* retinenda, tam procul ab ipsorum Sociis esse remota, ut in *Sueonum* potius, quam illorum, ope horum salus locorum sit sita. Postremo, uncialium millia ducenta, quotannis ab Rege submittenda, offerebat, immensos eius passim iactans sumptus, longius quoque, ut putabatur, progressurus, nisi *Petrus* quidam *Smalzius*, * per quem sua GROTIVS mandata ab Regina *Sueonum* acceperat, intempestiuo quodam et inani aduersus GROTIVM genere aemulandi, Ministris *Galliae* spem praebuisset, consore, uti *Sueonum* Regina suorum aliquid postulatorum remittat, resque adeo, quas in mandatis ab Regina GROTIVS habebat, turpiter enuntiasset. Hinc *Auauxio* nominatim praecipiebatur, ut istam de Induciis transactionem, una cum *Saluio*, in urbe *Hamburgensi*, tentaret, uncialium tamen haud plura, quam ducenta, millia, in singulos annos, polliceretur. Eum pecuniae numerum respuentibus *Suecis*, irritum uidebatur, Inducias moliri, maxime, cum initia iam se exererent Pacis ipsius, feliciores, quam istae

* *Smalzium* impurum et stolidum esse hominem, ineptum iuxta, atque indignum id genus negotiis, iudicabant Caesarei, *teste Pufendorfio.*

iſtae Induciae, progreſſus, ut apparebat, habitura, quippe, cum Induciae Bellum different illae quidem, una tamen cum Belli uelut apparatu eſſent coniunctae. Tametſi uero, Pacem minus, quam Inducias, *Richelio* arridere, pleriſque perſuaſum erat, quod, redeunte Pace, reditura non dubie quoque Regina, mater, eſſet, cuius ſane reditus non parum erat metuendus huic *Purpurato*, quod item, occaſione Induciarum, *Lotharingiam*, locaque alia, quae occupauerant *Galli*, e manibus dimittere nolebat, una cum Pace fortaſſis reddenda, *Germanorum* tamen Ordines, Inducias cum non dubio *Germaniae* interitu coniunctum iri, iudicabant. Quin etiam *Sueonibus* Induciarum tractatus urgendi nequaquam ſunt uiſi, quam diu potiundae ſpes ulla Pacis relinqueretur.

Sub hoc uero tempus, d. v Septembr. eoque Dominico die, A. CIↃ IↃ C XXXVIII, in *S. Germano* ſuſceperat *Ludouicus* XIII, Rex *Galliae*, ex Vxore ſua, *Anna Maria*, *Hiſpani* Regis ſorore, filium, *Delphinum* appellatum, *Ludouicum* XIV, Regem, poſtea factum, cum ſumma laetitia illius Regni, et cum admiratione totius orbis, nempe, quod hic partus ſucceſſiſſet fere ſine exemplo, uiceſimo tertio ſterilitatis anno illius Reginae, (licet

Baſſom-

Bassompetrus, * tradat, *Reginam* A. CIƆIƆCXXII iam fuisse grauidam, abortum tamen passam,) seu ipsiusmet Regis, ex occultiore quodam corporis uitio, in primis auersi, ut aiunt, naturalis meatus, catarrhique a capite ad uitalia membra defluentis, proueniente, ex quo Rex ille male affectas uires habebat, ut non tam pallidum, quam luridum, uultum praeferret. Quo quidem uitio, sagacitate cuiusdam medici, tandem deprehenso, facileque curato, et habitum corporis bonum, et foecunditatem, recuperauit. Alterum filium Regina peperit A. C. CIƆIƆCLX, eiusdem mensis Septembr. die uicesimo primo, qui nomen accepit *Philippi*. De eodem *Delphino* scribit GROTIVS, ad *Oxenstirnam*,[1] item ad *Christinam*, [2] eum, uix natum, dentibus praeditum fuisse, his additis etiam uerbis.

[3] Delphinus, *cuius augustum nomen felicem facit libri tui clausulam, nutrices non lassat tantum, sed et lacerat. Caueant sibi uicini a tam matura rapacitate.*

Verum a *Britannis*, iam ante, spes erat *Sueonibus* praebita, de Societate ineunda. Quamuis ergo *Suecici* Regni Rectores bonae spei parum fouerent, consultatio tamen de hac eadem re ne-

Dd qua-

* Memor. suarum Tom. II. 1) Oper Mai. Ep. CIƆLXXXIX. 2) Ep. CIƆLXXXX, CIƆCI, et CIƆCII. 3) Ep. CIƆCCXXXI.

quaquam respuenda ipsis est uisa. Et *Palatinus* quidem, atque ipsa *Boiohemiae* Regina, *Britannicae* spem opis tantum non omnem deponebant, rati, si qua contra expectationem acciderent, in lucro esse deputanda. *Lutetiae* item *Parisiorum* Comes *Leicestrius*, *Britannorum* Legatus, H. GROTIO, qui *Britannum Palatino*, uel ob affinitatem, ante alios subsidio esse debere, pronuntiauerat, hoc dederat responsi, Ad eiusmodi regulam a Principibus rationes consiliorum dirigi haud consuesse. Sic, de Duce *Lotharingo*, quam de *Palatino* Principe, restituendo, plus cogitare uidebantur *Britanni*, ne *Gallo* aemulus deesset in propinquo, firmiore iam cum *Britannis* uinculo coniunctus foederis, cuius inter alias conditiones etiam haec erat, Ne *Britanni*, in impetranda *Palatini* restitutione, ita consentirent ullo modo, ut *Lotharingo* fraudi esse posset ea consensio, neue ulla cum ullo pacta inirent, nisi iusta *Lotharingi* restitutione diserte simul inserta.

Hoc foedus, quod *Lutetiae*, *Gallos* inter et *Anglos*, cudebatur, languide procedebat, et plane tandem frigebat, quandoquidem in aperto satis erat, *Anglos* bellum haud serio gesturos, sed potius, damno sumptuque alieno res suas agere, destinasse, neque florentissima suorum commercia,

temere

mere turbaturos. At in *Sueciam* tum ueniebat, ab *Angliae* Rege miſſus, *Ioannes Barclaius*, qui multis teſtabatur, de deſiderio Regis amicitiae priora uincula cum *Suecis* arctius aſtringendi, deque certo propoſito, *Palatini* reſtitutionem conſilio ſimul, et re, promouendi, ſubinde Foedus inculcans, utriuſque Regni commodo pangendum. *Sueones*, cum intelligerent, *Anglum* in arma nequaquam erupturum, ſed *Palatino* tantum opem laturum, ut adeo, quandocunque placeret, partibus ſubducere ſe poſſet, modeſtis uerbis ſe declinarunt. Vnde *Balſacus*, in Epiſtola quadam ad *Cardinalem Valettum*, haud inſcite, de mortuo *Palatino Friderico*, ſic ſcribit. *Quemadmodum olim pecora, ſacrificiis deſtinata, coronabantur, ita fortunam Principi huic Regiam obtuliſſe coronam, ut uita priuaretur.* Ea mente Rex *Daniarum*, ſermones inter familiares, his uſus erat uerbis, Seſe, quouis, uel capitis, pignore poſito, certaturum, ad *Palatini* reſtitutionem, communemue *Proteſtantium* rem cauſamque, a *Britannis* nihil quicquam collatum iri. Nihilo tamen ſecius, GROTIO, *Lutetiae Pariſiorum*, per illud ipſum tempus, *Britanniae* Legatum urgente, Vt *Britanniae* Rex, aliquo duntaxat pecuniae ſubſidio ad bellum gerendum ne deeſſet, Legatus pernegauerat, abunda-

re pecunia Regem, subiiciente statim GROTIO, Vniuersi propemodum orbis *Europaei* commerciis in *Britanniae* uelut alueos confluentibus, non posse non capere incrementa reditus Regis, quippe, quae, illo tempore, sex milliones fere librarum *Britannicarum* excedere credebantur.

Sed non nihil querelarum hoc A. CIↃIↃCXXXIX, inter utriusque Regni Legatos, intercedebat, cum, *Saluio*, super mora subsidiorum querenti, *Auauxius* culpam in LEGATVM, HVGONEM GROTIVM, conferret, uelut, qui cum *Cardinale* & primariis Ministris parum communicaret, et in primis debitum *Cardinali* honorem, domi suae ipsum inuisens, denegaret. Illud quidem certum est, GROTIVM, quoad in *Gallia* LEGATIONE functus est, *Richelium* non accessisse, quoniam negabat iste Purpuratus, primum sese locum concedere Legatis. Ac *Maurerius* quidem, in *Memor.* suis, GROTIO id uitio uertit, quasi is priuatis affectibus suis non nihil dederit, pensionem fortasse, a *Richelio* subtractam, innuens magis, quam *Oxenstirnae* mandatum, *Maurerio* ignotum.

Ex singulari quadam, inquit, *pertinacitate, quam* ILLE *contra eum concepisset, uel, si dicendum apertius, ex* Hollandica *quadam et singulari obstinatione,* ILLVM, *cum magno hoc Mini-*

niſtro, licet, ob negotia ſua, indigere IPSO *minime poſſet, in gratiam redire noluiſſe, adeoque res ſuas tantummodo per ſubordinatos miniſtros, nempe,* Butellierium, Chauignium, Bullionium *aliosque, tractaſſe.*

Immo, alius quidam, iſque *recentior*, rerum harum *Scriptor* probare conatur, improbatam ab aula *Suecica* pertinacitatem fuiſſe GROTII, ideoque Legato *Suecico, Magno Gardio,* Comiti, A. CIƆIƆCLXXVIII, munus legationis *Gallicae* poſt GROTIVM ſuſcipienti, praeceptum fuiſſe, ut, ea in re omni, exemplum ſequeretur Comitis *Leiceſtrenſis, Anglorum* Legati. At res maioris momenti, maioriſque conſiderationis eſſe uidetur, quam, ut GROTIVS propere nimis hic redarguatur. Quod enim ab *Richeliana* parte ſolebat obiici, et Imperatoris R., et *R. Hiſpaniarum,* Legatos, ne in Purpurati quidem *Richelii* aedibus, dextri lateris honorem ei denegare, id quidem ſane ultra, quam aduerſum eos, qui iam ceſſerant, extendi poterat, nec *Sueonibus,* eorumque LEGATO, H. GROTIO, Viro in diſceptandis diſcernendiſque Principum diſſidiis uni longe omnium callentiſſimo, obſtare ualebat, aut eorum derogare iuri, iuſtiſſima utique Regni cauſa innixo. Abſonum quippe erat, Regem, alteri non concedentem Regi, ipſius cedere Mi-

niſtro, *Paganis* ipſis, & ipſis *Mahumedanis,* iure haud impari gaudentibus regnandi. Cardinalitiae porro honos purpurae eſt cauſa phyſica, quae moralem effectum producere nequit, praerogatiuam uidelicet, digniorisque ius loci, et, cum Eccleſiae *Romanae* munia, extra eius moenia, parui pendantur, contra *Proteſtantium* religionis decus peccaſſet GROTIVS, ſi, quantum Catholici ſolent Reges, tantundem ipſe honoris atque cultus purpurae iſti exhibuiſſet. Vnde excuſatio illa, quam *Maurerius,* in *Commentariis* ſuis, de GROTIO noſtro, profert, ſuo minime deſtituitur fundamento.

La couronne de Suede, *qui en etoit independente, ne deuoit pas ſouffrir ce mepris ſi preiudiciable a ſa dignité.*

Quare Legatus *Britannorum*, *Leiceſtrius* Comes, quod ſemel a ſe factum erat, hoc idem deinceps, cognito GROTII facto, qui cuiuis, in hoc genere, exemplum haud uulgare, momentique non leuis rationes, praebere poſſe iudicabatur, renuere coepit, libere profeſſus, Si GROTIVS id faceret, exemplum ſeſe GROTII uelle ſequi. Neque uero cauſa GROTIO erat ulla, quam ob rem, ſumma ratione ſua neglecta, praeiudicatas aliorum opiniones ſequi mallet, aut exempla Legatorum, qui ab ſuorum partibus Principum

ſta-

ſtarent, quam iura tueri *Sueonum*, ſigillatimque acceptis ab *Oxenſtirna* mandatis inhaerere, qua de re cuiuſdam *Anonymi*[1]) uerba, notatu digna, hic adiungam,

Mr. de GROOT *etoit ſans repoche, Richelieu l'admiroit, et le goutoit infiniment, et ſ'il lui temoigna quelque froideur, ce fut ſur les ſoumiſſions, qu'il en pretendoit, et que le Chancelier* Oxenſtern[2]) *defendit bien expreſſement de lui rendre.*

Id honoris genus an ſuccedens GROTIO Legatus, Comes *Gardius*, Cardinali *Mazarino*, nude et ſine ulla exceptione, conceſſerit, *Lectori*, ex inſequentibus *Pufendorfii*[3]) uerbis, ex eius Rer. Suec. Opere, A. CIƆIƆCLXXVIII, depromptis, perpendendum, relinquamus.

Cum Comes Gardius *Ducem* Aurelianenſem, *ſalutaret, dextrae manus honorem ipſi relinquebat, uelut, qui Altitudinis Regiae titulo, Tutoriſque Regii, et ſummi per* Galliam *Vicarii, praeſulgeret. Sed eundem honorem* Mazarino, *Cardinali, deferre, a* Regina *uetitum. Quod ſi tamen is legato dextrae manus honorem abnueret, uelut priuatus, et, exuta Legati pompa, ipſum adiret, ne, congreſſum plane defugiendo, offenſae anſam praeberet. Inde, cum* Cardinalis, *in anteceſſum, ad Legatum miſiſſet, ſciſcitatum, quo honore is ipſum affectu-*

 rus

1) Reflexions ſur le Memoires pour les Ambaſſadeurs, p. 76.
2) quod etiam ſupra, ex p. 368, non obſcure patet.
3) L. XVIII, §. CLXXIX, p. 678.

rus ſit, reſponſum, Reginam *quouis ipſum honore dignum cenſere, ſed neque Miniſtros Regum id dignationis obtendere poſſe, quod aequalitatis cum Regibus indicium ſit, et, quam Cardinalitiae purpurae uenerationem Catholici Reges deferre ſoleant, a ſe deferri, praeter decorum ſuae religionis eſſe. Ita deinde* Cardinalem *adiit, uelut depoſita Legati perſona, tantum Nobilibus quibuſdam ſtipantibus, nullo* Reginae *Miniſtro, aut famulo, comitante, qui et dextram manum domi ſuae ſibi uindicabat.*

Verum, ad GROTIVM noſtrum ut reuertar, inſtante *Auauxio*, ut *Saluius* de hoc ſubmiſſionis genere literas *Holmiam* deſtinaret, quo GROTIVS, ea cultus et uenerationis apud *Richelium* delatione, *Purpurati* huius in res *Sueonum* ſtudia magis magiſque eliceret, docebat *Saluius*, Indecorum eſſe, Regem, alteri non cedentem Regi, Regis concedere Miniſtro, neque munia *Pontificis R.* extra Eccleſiae R. moenia, nedum in Regno *Gothorum*, magno loco numeroque haberi. Quae *Saluii* uerba declarant, *Richelio* cedere, conceſſum nequaquam fuiſſe GROTIO, interponenti autoritatem Mandati Regii, cuius tamen fidem cum in dubium uocarent *Galli*, controuerſiam hanc omnem ad *Saluium* deferre malebant. Hinc illae lacrymae, hoc illud odium erat,

erat, quo GROTIVM Aulae *Gallicae* Purpurati, nominatimque *Richelius*, proſequebantur. De eodem, ut in ſuſpicionem incideret *Sueonum*, euulgabant *Galli*, Miniſteria eum *Britannica* prenſare. Inſtabat ſane *Chauignius*, euocandum e *Gallia* eſſe HVNC VIRVM, quippe a QVO nihil non de *Gallia Galliſque* ſiniſtri ſpargeretur. Nihilo tamen ſecius, anno ineunte proximo, idem iſte *Gallus*, ſui mandato Regis, GROTIO confirmabat, Et Regem, et *Richelium*, ſuſpicere ipſum, cum eoque peramice collocuturos et ſine fuco. Quicquid ei contrarium forſan contigerit ante, Patri *Ioſepho* eſſe tribuendum. Sentire iam *Richelium*, falſis eum indigniſque criminibus peti. GROTIVS ad haec reſpondebat, Haud ignorare ſeſe, cuncta iſta, quae contra ſe concinnarentur aduerſa, manare a *Batauis* ſuis, ab quibus ſemel tam indigne impetitus, atrociora quaeque in poſterum expectare cogeretur.

Neque tamen eo magis *Galli* his lenociniis efficere ualebant, ut de ſincera ipſorum erga ſeſe fide et propenſione dubitare deſiſteret GROTIVS, quippe quem alia ratione modoque apud *Sueonas* euertere ſatagebant, nihil perinde habentes in uotis, quam, uti cum Camera, quam uocant, ſtationum *Suecica* ille committeretur, ipſiſque tandem *Sueonibus* taedium ſui, tot col-

lisionibus, crearet. Ita *Galliae* Cancellarius, cum inuiseretur a GROTIO, hunc infra se locasset, nisi e uestigio sellam GROTIVS in locum digniorem transtulisset.

Vinariae Ducem, *Bernhardum*, ut in *Burgundionibus*, quam alibi, hiemare mallet, regionis ipsius, bellum quippe nondum expertae, rerumque omnium copia abundantis, amoenitas alliciebat, cum praesertim defectum equorum ibidem supplere facilius posset, quam in iis *Germanorum* locis, in quibus bellum gerebat. At enim, hoc tali, haud alioquin contemnendo, consilii genere ad ipsam rerum summam non multum proficiebat optimus ille *Dux*, consultius utique facturus, si, primo quoque tempore, forti ualentique in *Germaniae* fines impressione facta, manus hostium distinere maluisset ac dissipare, ne *Bannerius*, ab aduersariis, omni ui imminentibus, *Caesarearum* fines regionum, relinquere cogeretur. Neque uero paruam spem rerum, prospere hoc anno gerendarum, *Suecici* Rectores animo praecepisse uidebantur, imminente Imperatori, ab una parte *Bannerio*, ab altera, Duce *Bernhardo*. Verum ea spes cur decollaret, altercatione fiebat *Gallorum* cum *Bernhardo*, de possidenda urbe *Brisaco*, quam obtinere mirum in modum anhelabant *Galli*, impen-

se

ſe renitente GROTIO, uniceque hortante, uti *Gallorum* e faucibus oppidum extraheretur. Et optabat ſane *Bernhardus* ille certum ſibi, ad commodiorem tum belli, tum pacis, uſum, eligere domicilium, eademque pariter ratione, et apud amicos, et inimicos, exiſtimationem adaugere ſui. Aperte quoque ſatis idem ille deſtinationes ſuas prodebat, nummo per id tempus cuſo, *Saxonicis Briſacenſibuſque* inſignibus ſuperbiente. In ipſo *Briſacenſi* pacto, mentionem *Dux* haud ullam fecerat uel *Sueonum*, uel *Gallorum*, uel *Euangelici Foederis*, uerum cuncta ſolo ſui nomine complexus erat. Quae quidem res mentes animoſque *Gallorum* hoc magis commouebat, quia, cum *Alſatiam Galli* iam ante ceſſiſſent *Duci*, iſque, huic *Briſacum* quoque, tanquam *Alſatiae* partem, addi, flagitaſſet, repulſam a *Gallis* tuliſſet, ab quibus hoc etiam fuerat animaduerſum, anxie nimis a *Duce*, quicquid chartarum eſſet, ad *Briſacum Alſatiamque* omnem ſpectantium, fuiſſe requiſitum, perinde, ac ſi, de urbe prouinciaque in perpetuum retinenda, res iam in uado eſſet. Inſtabant ergo *Galli*, pares ut, pluresue, praeſidiarias *Gallorum* cum *Germanis* cohortes in urbem intromittere, ne recuſaret, ut, ſi quid forſan accideret ei humano more, ab aduerſariorum ea manibus tutior eſſet. Verum

Dux

Dux id exemplo purgabat *Philippiburgi*, eadem illa nationum diuerſitate diſſenſioneque ab hoſtibus erepti. Ad auertendos tamen ab ſe ſolicitantes *Gallos*, atque, ut tempus ſibi ſuppeteret *Briſacum* e ſententia ſua communiendi, *Dux*, *Rhenum* relicturus, euulgauerat, Proficiſci ſeſe in Aulam *Gallicam*, *Guebriano Galliſque* ad unum omnibus, eo nomine, ſecum deductis. At *Galli*, cum hac uia res non ſucceſſiſſet, ad blandimenta conuerſi, *Ducem* ad ſe in *Galliam* illicere, inſtituerunt, contendentes, incredibili quadam cupiditate Regem ardere *Ducis* tanti coram intuendi. Addebant, perſuadendi cauſa, prompta parataque eſſe uniuerſa, quae ad eum, pro dignitate, nec ſine ambitione regia, excipiendum pertinere uiderentur. Verum, *Dux*, pro ea, qua pollebat, ſagacitate, ne ad haec quidem annuebat, conſultum haud fore, demonſtrans, rebus in *Alſatia* paſſim minus plene perfecteque conſtitutis, ſe a militibus abeſſe, aulae praeterea deliciarum ſe penitus eſſe inſuetum, quippe tantum non in ipſis natum altumque caſtris. Intelligentiores tamen ciuilium rerum exiſtimabant, *Ducis* in aulam *Gallorum* aduentu, *Briſacum* haud dubie in manus peruenturum fuiſſe *Gallorum*, qui in ea re utique peccauerint, quod mature nimis ſuam prodidiſſent cupiditatem

tem

tem urbis eius potiundae, cum illud ante omnia prouidere debuiſſent, *Duce* ut ipſo potirentur. Atque has ſane conſilii rationes *Duci* ſuggeſſerat GROTIVS noſter, hortatus eum, ut animum ſibi ſumeret Principe dignum, qui multas teneret terras, et cui, praeter ſummam neceſſitatem, relinquere fines ſuos, ſine damno periculoque, haud liceret.

Cum neque his blanditiis aurem praeberet *Vinarienſis*, operam dabant, Principem per matrimonium allicere, dum ipſi Cardinalis *Richelii*, neptem, *Mariam de Vignerot*, alias Dominam *de Combalet*, poſtea Duciſſam *d' Aiguillon*, offerebant, quam ille, ut *feminam*, ſanguini *Saxonico* longe inferiorem et inconuenientem, repudiabat. Vnde *Richelius* non parum irritabatur, quaſi uinculum is contemneret propinquae cognationis. De hac *femina* iam tunc fama exierat, quaſi cum ipſo *Richelio* rem haberet. Creſcebat haec fama poſt obitum eius, cum uulgo dicerent, Ducem *Richelium* eius ex Cardinali eſſe filium, eaque fama ſic percrebuerat, ut non modo plebs, ſed etiam Optimates, hanc rem paſſim iactarent. Eodem illo tempore accidebat, ut femina quaedam aulica, rixans cum hac *Maria*, obiiceret ipſi, quod concubina eſſet Sacerdotis, quo cum liberos aliquot genuiſſet. Et omni-

no res ita se habebat. *Ducissa*, more feminarum, hanc ob rem indignata, subito, nec sine lacrymis, adibat Reginam, et, ad eius prolapsa pedes, uindictam petebat. Regina, iubens, eam surgere, uerba eius interrumpebat. *Charotus* una cum ipsa conclaue intrauerat, ut audiret, quid dictura esset *Maria*, quae, ob aliquas, inter se et illam ortas, dissensiones, similiter exosa ipsi erat. *Maria* coram Regina conquerebatur, a dicta femina sese *meretricem* (hoc enim ipsa utebatur uerbo) appellatam fuisse, quodque alii magis etiam mirabantur, erat, quod his uerbis falso subiiciebat, eandem dixisse, quinque, sex ue, liberos se suscepisse ex auunculo suo. Regina *Mariam* defendere cupiebat, sed *Charotus*, tantum temporis Reginae non relinquens, *Mariae* dicebat, Domina, non est, quod de re tam parui momenti commouearis. An ignoras, ex omnibus, quae in aula dicuntur, partem tantummodo minimam credi debere. Vix dum hoc uerbum protulerat, cum omnes, qui aderant, risum mouerent, et ipsa Regina, uidens, omnes ridere, simul ridebat, id quod *Ducissam* pessime habebat, cum, se coactam, uideret, sine satisfactione, ab Regina obtinenda, pedem referre. *Maria* uix erat egressa, cum decem et plures inuenirentur, qui, uocabulum *meretricis* exaggerantes,

rantes, dicerent, indecorum esse, illud audire ex uiro, nedum ex femina. Et profecto haec Femina, quae, uiuente auunculo suo, tantum non omnibus iniecerat terrorem, ludibrio iam nemini non erat. Confirmat hanc famam *Patinus*. [1]) Vnde etiam facile colligi potest, qua de causa Comes *Suessionensis*, *Senneterrio*, Mariam ipsi, nomine Cardinalis, offerre iusso, alapam inflixerit, eundem haud dubie domo, non aliter, quam uerberibus, expulsurus, nisi astantes se opposuissent, uti patet ex *Vict. Sirio*. [2])

Pronior *Bernhardus* in *Rohanaei* Ducis Viduam iudicabatur, quod tamen arcanis *Galliae* consiliis aduersum erat. Periculosum enim uidebatur coniugium, per quod *Hugenottorum* res, iam labantes, denuo uires et fulcimentum acciperent. Denique id a *Bernhardo* poscebant *Galli*, ut, saltem in casum mortis, aut captiuitatis, *Brisacum Galliae* Regi cederet, quod tamen ipsum quoque recusabat, non parum frementibus *Gallis*, qui eam *Vinariensis* contumaciam *Sueonibus* eorumque consiliis tribuebant. Ne tamen omnino nihil ageret, *Erlachium*, Heluetum, in *Galliam* misit, qui negotia et morbum praetexeret, quod *Lutetiam* uenire *Dux* non potuerit.

1) Ep. xix, p. 74. 2) T. 1, L. 1.

tuerit. Cum isto *Galli*, de tradendo, si quid *Duci* humanitus accideret, *Brisaco*, clam conueniebant. Erat enim pecuniae auidus, quae tum temporis haud parce in ipsum conferebatur. Sparsa interim fama, spem Transactionis omnem decollare, haec ipsa tamen fama, quod ab ipsis, qui, haec tractabant, sparsa erat, suspicionem ex opposito auxit, maxime, cum constaret, *Erlachium* in iis difficilem non esse, quae lucrum et aurum praeberent. Ceterum, ut *Bernhardi* destinata eo magis infringerent *Galli*, et ad sua traherent uota, pecunias ipsi subtrahebant, quas e *Suecia* subministrari non posse, satis nouerant. Hinc, cum, nomine Reginae *Sueciae*, H. GROTIVS, LEGATVS, apud Regem *Galliae* instaret, ut Duci *Vinariensi* milite et pecunia subueniretur, prout in foedere promissum erat, quo bellum in ditiones *Caesareas* transferre posset, Rex ad illud petitum non tantum siluit, sed magnam quoque auri uim in *Heluetiam* et *Argentoratum* misit, ut milites conducerentur, ne scilicet suas *Vinariensis* copias et exercitum augeret. Nempe nolebant *Galli Vinariensem* habere uicinum et potentem, nec, ut bellum gereret suo, sed potius *Gallorum*, nomine, atque ut eorum mercenarius. Verum, abituram, haud dubie, rem in controuersias maiores, intercedens Ducis *Bernhardi*

bardi obitus, *Gallis* peropportunus, ratione optima componere eſt uiſus. *Bernhardus* enim, uere iam inito, cum copiis ad fl. *Rhenum* iter dirigens, *Neoburgum* acceſſerat, alteroque die exercitum trans *Rhenum* tranſportare, atque hinc, uia *Friburgenſi*, per *Syluam*, ut uocatur, *Nigram*, aduerſariis obuiam ire, cogitabat, animoſus ſpeque rei feliciter conficiendae erectus, quoniam *Bauari* ſe nondum coniunxerant, quibus diſiectis, in ipſam *Bauariam* ſeſe effundere inſtituebat, allato praeſertim, de *Bannerii* aduerſus *Hofkirchium* uictoria, nuntio laetiore, et, ecce, tam repentino morbi genere implicatur, ut fateri cogeretur, per omnem uitam exquiſitiores ſeſe dolores aegrotando non ſenſiſſe, hanc unam addens querelam, Se iam, in ipſo bene rei gerendae curſu, ualetudine impediri. Commonenti, inter alia, *Mockelio*, copias militares in fide retinendas eſſe *Sueonum* Reginae, regerebat, Eas nemini cuiquam ſacramento teneri, quam eidem illi *Reginae*. Morbo ingraueſcente, cum, extrema inſtare, uideret, teſtamentum paucis uerbis condidit, atque, id in ſecretum tempus certum aſſeruari, iuſſit, deinde animam ſuam, relictis terrenis curis, DEO commendauit, atque ita, inter clara pietatis indicia, placide exſpirauit, cum et ſermonis, et rationis, uſum,

ad extremum uſque ſpiritum, retineret. Hic pius Princeps, quoties animaduerteret ſaeua miſerorum damna, militum effrenem licentiam, atrociſſima flagitiorum ſcelerumque exempla, in morem uerſa, deteſtatus ea, Timere ſe, dixit, ne, ſi uel maxime inſons eſſet ipſe, contagione ſaltem commercioque impiorum, aeternum in exitium abriperetur. Quoties, inter breuem morbi poſtremi moram, faſſus eſt, non ſe tantopere poena peccatorum, et, quam ſentiret, et, quam formidandam haberet, angi, quantum poenitentia, qui DEVM, innumerabilium beneficiorum munificentiſſimum largitorem, inobſequente ingratoque animo, tot modis, offendere non dubitaſſet. Nam, ad poenam quidem quod attineret, illam praeſentem leuem eſſe, imminenti CHRISTI meritum interuenire, at, ingratae mentis animique ſui, etſi, noxam abolitam, ſciret, pudore tamen et poenitentia ſerio indoleſcere.

Fama poſtmodum communis fuit, mortem eius ueneno feſtinatam fuiſſe. Illud certum, paucis ante mortem horis, nigras, per totum paene corpus eius, maculas erupiſſe. Vnde aliqui malignam febrem ſuſpicabantur, quae etiam, dum *Pontarlino* moueret, in caſtris, intra biduum, quadraginta homines abſumpſerat.

Sed,

Sed, ueneno necatum, a pluribus creditum. Nam, neminem eorum, qui circa uiuum, aut mortuum, uersati fuerant, iste infecerat morbus. Excusare se quidem uoluerunt *Galli*, horumque *unus*, peste ipsum obiisse, confirmat, uerum ex insequentibus, rem aliter se habere, patet. *Non ueneno*, ait *Laborator*, in uita Ducis *Guebriantii*. Cum tamen suspiciones adsint contrariae, eaeque tam graues, uix ut, ea de re dubitare, permittant. Legatur subsequens *Medicorum*, qui corpus eius secuerunt, *Narratio*, eaque lecta, iudicium feratur, num, quatuor diebus illis, quibus decubuit, tanta commutatio fieri potuerit, et, si orta ex sese esset, an non multo ante aegrotandum ei fuisset.

[1]) *Quo magis in mortem Ducis* Vinariensis *inquiro*, scribit GROTIVS noster, *ad* Axel. Oxenstirnam, *eo certior fio, nullas in domo causas. Itaque ueneni fama reualescit, de maxime suspecto eius medico Geneuensi, qui ad morbi colici remedia accitus fuerat.*

In corpore enim, quod, statim ab eius morte, apertum fuit, notae sequentes sunt animaduersae. In dextera colli parte, pustulae ingentes duae, nigricantes, ueneno turgidae, sub mento pustulae tres, igni rutilantes, totum cor-

1) Ep. CIↃCCXLIX, p. 566.

pus mortiferis oppletum maculis, idemque, post sectionem, foetore taeterrimo redolens intestinis quoque adeo suffusis, ac si coagulato nigricantique sanguini fuissent immersa. In corde malignitas quidem nulla perspici potuit, eius tamen latitudo ualde fuit coarctata, camera etiam cordis, quam uocant, aqua non parum repleta. Stomachi non tam exterior, quam interior, malignitas est reperta, lentoris uiscosi genere adhaerescente, nigro colore et adusto, ut uinaceo, quem uocant, pano haud absimilis uideretur. Pulmo uenenatis plenus erat pustulis, putre quid purulentumque destillantibus, hepar nigrum prorsus et putrefactum, bilis minime parua, sed tantum non uacua penitus, splen tantae magnitudinis, tantique tumoris, qualis a praesentibus medicis et chirurgis antea nunquam erat uisus, uesica sine ulla prorsus urina, spatium corporis concauum, aqua repletum, in eaque flaui coloris materia quaedam coagulata, sex manipulis maioribus, uix, ac ne uix quidem, exhaurienda, cerebro tamen eximie pleno integroque existente. Venenum sese accepisse, ratus est ipse. Cum enim Aurantium ei malum insigne obtulisset Medicus quidam, eo cupide comeso, confestim erga prope adstantem sibi tubicinem conquestus est his uerbis, *Quam male me habere inci-*

incipio! Oblatum mihi uenenum est. Chirurgi, dum corpus aromatibus condit, manus paulatim a cranio perſtricta, ſtatim intumeſcebat, mox et brachium tumore corripiebatur, idemque, gangraena accedente, undecimo poſt die, extinguebatur, nullo alterius morbi ſigno.

Peculiarem Dominatum ſtabilire meditabatur *Bernhardus*, tertium aliquod factionis genus, in hoc bello, ſibi comparaturus, cuius ipſe eſſet caput, et cuius ope operaque *Gallos* ac *Suecos* e *Germaniae* finibus expelleret, coeptum in *Alſatia* dominatum confirmaret, eoque conſilio, cum *Haſſiaca Caſſelana* Vidua, matrimonium iniret.

Annorum fuit quinque et triginta, quorum maximam partem in bello tranſegit, *Guſtaui Adolphi* tiro inſignis, nec infelix, immo, ſi unicam cladem *Nordlingenſem* excipias (qua ne in hoſtium manus incideret, a centurione quodam, ex *Tupadelii* dimachis, ſubminiſtratus equus effecit) paene ſemper uictor, producturus haud dubie palmas ſuas ulterius, ſi ſuperuixiſſet; quippe quas praeclaras ei et uarias, in ultimis uitae annis, contulerat fortuna. Facta, quae orbis nouit, hic repetere, quid attinet? Illud inter omnes conſtat, neceſſe eſſe, ut opinionem homi-

num uirtute ualde uincant, qui efficere uolent, ne sequens tempus ostendat, quantum in hoc uno fuerit situm. Vnde GROTIVS, iure de ipso praedicat, *Decus eum et ultimam spem Germaniae fuisse.*

Pronepos fuit *Ioannis Friderici*, Electoris *Saxoniae*, quem, priore seculo, *Carolus* v, in proelio apud *Mulbergam* captum, Electoratu et magna ditionum parte priuauerat. Ipse A. CIƆIƆCIV natus est, minimus quidem inter undecim fratres, qui etiam fere omnes arma contra *Caesarem* gesserant, sed, belli gloria, animique magnitudine, et felicitate, omnium clarissimus. Nec foedum scelus, haud dubie a *Gallis*, autore Cardin. *Richelio*, patratum, ab Ecclesiaste, concionem funebrem habente, dissimulatum fuit, idque a Medico *Geneuensi*, cui *Blandimo* nomen, mixtum ei putabatur. Perlatae etiam *Basileam* erant Epistolae, longinquis ex locis perscriptae, explorantes citius de morte *Ducis*, quam, de ipso aegroto, in eas regiones, unde uenerant, penetrare quicquam potuisset. In aula quoque Imperatoris *Romani* iam pridem aliquid eiusmodi percrebuerat, *Bernhardum* uictoriis suis ad breue tempus fruiturum. Nimirum tantisper *Gallis* accepta uirtus erat fortissimi integerrimique *Herois*, quoad usui erat ipsis et emolumento, iam autem,

autem, cum luculentior ex ipſius internecione ſpes commodi uideretur affulgere, immani et ab omnibus poſteris execrando ſceleris genere, non ab aduerſariis, uerum ab ingratiſſimae mentis animique amicis, eſt extinctus. Haud multo ante obitum, cum *Bernhardum* Imperator, per *Sigiſmundum Heuſnerum*, familiarem quondam *Ducis*, in partes ſuas pertrahere conaretur, denegabat *Dux* corruptori aditum omnem, plagas ei minitans, niſi deſiſteret ſolicitando. *Heuſnerus*, mutata mox perſona, dixiſſe perhibebatur, Imperatorem in uotis habere, ut Tranſactionum rationes inire *Bernhardus* et moderari ne detrectet, autorque adeo ſit reparandae Pacis. Cognoſceret ille tantummodo, quae uellet proponere, ſiue annuere, ſiue abnuere, ſiue cum *Gallis* ea communicare, mallet, id omne liberum ei licitumque fore, neque ſe quicquam per inſidias machinari cogitaſſe, Imperatorem quoque ipſum, facto iam initio, ampliori dignitate autoritateque praeditis hominibus Tranſactiones commiſſurum eſſe.

Diuulgato *Bernhardi* obitu, atque in aulam perlato *Ludouici* Principis, El. *Palatini*, hic, inſtigante potiſſimum *Arauſionenſi* Duce, in *Britanniam* contenderat, ad corradendas ibi pecunias militares, quo gratior eius aduentus accide-

 ret

ret exercitui Ducis *Vinarienſis*. Verum *Galli* de *Palatini* cupiditate iam certiores erant facti. Is apud *Molinum* detentus, pro captiuo habitus fuit, donec exercitum *Vinarienſem* et *Briſacum*, ope maxime et auxilio *Erlachii*, in poteſtatem redegiſſet *Galli*. Primus, inter *Europae* Principes, factum deteſtatus eſt Rex *Daniarum*, qui, ſcriptis, ſua manu, ad *Reuentlouium* literis, poſtulauit, ut liberationem *Palatini* apud *Auauxium*, Legatum *Gallicum*, urgeret. Ea niſi, abſque mora et citra ſponſionum uinculum, fieret, Regem iniuriam, Electori illatam, pro ſua accepturam. Cui cum dictus *Auauxius*, comiter excuſato facinore, reſponderet, Liberationem *Palatini* ſtatim ſecuturam, ſi *Anglus* arma cum *Gallis Sueciſque* ſociare uellet, *Reuentlouius* regeſſit, neque de foedere, neque de aliis rebus, agendi locum fore, niſi prius in libertatem reſtituto Electore. Neque ſegnius *Rocorus* et *Ruſtorfius* apud *Saluium*, Legatum *Suecicum*, querebantur, arguentes, id factum eſſe in gratiam *Bauari*, cui cum *Gallis* ſecreta foedera ſint, ſimulque petebant, ut Reginae *Sueciae Palatini* cauſa commendaretur. Quae etiam poſtea, modeſtis literis, ac per LEGATVM GROTIVM, pro illo apud Regem *Galliae* liberando, intercedebat, facilem exorari, poſtquam deſtinatis ſuis potitus eſſet. Quanquam ita cau-

ſam

ſam iubebatur agere *Palatini* GROTIVS, ut ne offenſam Regis, aut ſuſpicionem, incurreret, uelut is, *Suecorum* inſtinctu, ea, quae in fraudem *Galliae* tendere uidebantur, conſilia ſuſcepiſſet. Interim de *Palatini* Electoris liberatione nihil non agebatur, quem iure meritoque ab ſeſe retineri, *Galli* contendebant. Prius enim, quam e *Britannia* excederet, Regis *Galliarum* iuſſu, et cum ipſo, et cum *Britanniae* Rege, de copiis *Vinarienſibus*, Electori tradendis, non ſine certis quibuſdam legibus, actum fuiſſe. Verum, inſtigantibus *Hiſpanis*, eum in ſuam poteſtatem redigere has copias molitum eſſe, urbem quoque *Briſacum* et alias urbes, ab Duce *Bernhardo* quondam occupatas, uti, his reſtituendis, ſuum ſibi *Palatinatum* recuperaret, quae tamen *Palatini* conata ipſe *Leiceſtrius* Comes *Britannorum*, noluerit approbare. Turbatis igitur his *Palatini* circulis, GROTIVM ſua ſponte *Chauignius* commonefaciebat, allatis nondum Reginae *Sueonum* literis, ut ad Electorem liberandum operam ſtudiumque conferre ne grauaretur. Senſim uero paulatimque ut procedere uiderentur *Galliae* Miniſtri, proponebant initio, *Lutetiam Pariſiorum* introeundi copiam *Palatino* denegatum haud iri, modo per certum ſcripti genus demonſtret, Nihil quicquam ſeſe per *Vinarienſes* copias tentare

cogitasse, sine uoluntate consensuque Regis, neque in posterum rem se ullam contra *Gallos* moliturum, atque, ut H. GROTIVS et *Leicestrius* Comes, interposita fide sua, caueant, Principem, *Lutetia Parisiorum*, inuito Rege, non discessurum. Verum GROTIVS, una cum Legato *Britannorum*, hoc tale cauendi genus respuebat, sentiens, ab *Gallis* haud obscure innui, exercitum *Vinariensem* Regis fuisse *Galliarum*. Paulo post, cognito, GROTIVM ab Regina *Gothorum* accepisse mandata, uti rem ageret Principis *Palatini*, custodes huic plures addebantur, quo certiorem fortasse maioremque cautionis formulam exhibere cogeretur. At GROTIVS, missas ex aula *Sueonum* literas, dato consueti moris aditu, tradebat, easdemque accommodato perapte ad misericordiam excitandam orationis genere comitabatur, luculenter exponens de inclytae *Gentis Palatinae* splendore pristino, quae, tot florentissimis antea regionibus felix, in secularium, qui uocantur, *S. Imperii R.* Principum numero, loco numeroque principe fuerit, Vicaria quoque gauisa Imperii eiusdem administratione, iam autem, sine regione, sine populo, exulum more modoque, apud externas gentes degere cogatur. Ipsis quoque *Gallis* nunquam non impense hanc Domum studuisse, *Henricique M.* ius in regno suc-

ſuccedendi,quod ei,per maximam uim et iniquitatem, in controuerſiam uocabatur, quoad eius rei fieri potuerit, tuendum ſuſcepiſſe. Eidem Genti longe infenſiſſimam, omni tempore, *Auſtriam* fuiſſe, quae adhuc quoque alterum *Palatinatus* Principem retineat in cuſtodia, continentemque eius captiuitatem exoptare credatur. E contrario Principis liberationem cunctis per omnem *Germaniam Proteſtantibus* compluribuſque aliis, uel maxime gratam acceptamque fore. Ad ea Rex, in miſerationem procliuior, cum regeſſiſſet, Non ſine certa quadam ratione cauſaque haec eſſe facta, neque in Principem ſeſe unquam alio, quam bono, fuiſſe animo, ſubiiciebat GROTIVS, Si qua in re aberratum a *Palatino* ſit, ignoſcendum id eſſe iunioribus eius annis, conſiliiſque aulicorum, minus interdum ſanis, aſcribendum. Optimum conſultiſſimumque fore, ad reparandam utrinque beneuolentiam, ante acta ſempiternae obliuionis lege ſepelire. Comiti uero *Leiceſtrio* interdictum ab Rege *Britanniarum* erat, prius agere quicquam, in cauſa *Palatini*, quam libertati eſſet reſtitutus, perinde, ac ſi metu *Gallum*, ad Principem dimittendum, cogere niteretur, *Gallis* parum habentibus curae cordique *Britanniae* Regem, motibus inteſtinis iam tum plus ſatis diſtractum. Poſtremo,

mo, data *Palatino* poteſtate, quocunque cuperet, diſcedendi, formulam ei tamen cautionis Rex non reddidit, ab Electore ex cuſtodia Regi miſſam, cuius haec erat ſumma, Seſe nihil quicquam aduerſus *Gallici* Regis acturum eſſe emolumenta.

Per idem tempus, A. C. CIↃ IↃ CXL, Foedus nouum, *Belgas* inter et *Sueonas*, ſanciebatur, licet de ipſo negotio minus difficulter, quam de ceremoniis quibuſdam, conueniret, propterea, quod *Belgae*, eodem loco numeroque duci, cupiebant, quo Regii Legati, idque ex Decreto illo, quod, anno proximo, ab OO. Generalibus confectum erat. Et initio quidem, tranſitum ab iis per *Hamburgenſem* urbem, et *Saluio*, et *Auauxio*, inſalutato, ea de cauſa fuiſſe factum, non nulli exiſtimabant, quaſi uererentur, ne, ſi prius *Auauxium* accederent, *Saluius* indignaretur, cum plerunque iſte, qui, ſalutandi gratia uenit poſtremus, aditu ſoleat excludi. Verior tamen haec fuerat cauſa, tranſeuntes, ab illis priore loco ſalutari, maluiſſe, licet *Saluio* ne de aduentu quidem ſuo, conſuetudine alioquin ſolenni, indicium feciſſent ullum. Illud enim, Regios inter Legatos, cum quibus Legati quoque *Venetorum* cupiunt exaequari, uſu uenit, ut is, qui prior eſt urbem ingreſſus, ab altero ſeriuſque uenien-

niente, per certum ex eius comitatu hominem, de aduentu certior fiat. Tum uero, qui prior uenit in locum, ad alterum illum ex ſuis quendam remittere ſolet, qui tempus exploret, quo poſſit ipſum conuenire. At uero, circa Legatos e *Belgio* miſſos, uariatum fuerat *Lutetiae Pariſiorum*, plus ſemel. *Belgarum* enim Legati, qui uenerant ultimi, ſuum *Daniae* Legato aduentum ſignificauerant, eundemque conuenerant priores. At *Britanniarum* Legatus, *Leiceſtrius* Comes, cui milites centum erant in *Batauia*, mittentibus ad eum *Belgicis* Legatis, et ipſe ad eos miſerat, et inuiſerat apud eos prior. Idem exempli genus etiam GROTIVS ſequi malebat, quam, uideri memoriam nimis adhibere calamitatum, quas olim in patria ſua deuorare fuerat coactus. Licet res haec in exemplum abitura iam tum uideretur, quandoquidem, hoc facto, Legatus *Etruſcus, Genuenſis, Sabaudus,* idem honoris ſibi genus expetierant, noua iſta *Batauorum* Republica nequaquam ſe eſſe inferiores, utique contendentes. Tali modo nulla GROTIO facultas erat relicta cum iis colloquendi, quae res incommodum utrinque creabat. *Galli* uero, tametſi nunquam non aliis fuerat ſuaſores, uti *Belgarum* Legatis quam libentiſſime concederent ubiuis, tamen, quae dicebant, ne
ipſi

ipſi quidem obſeruabant. Nec enim aditu GROTIVM dignatus eſt *Galliae* ad *Venetos* Legatus, neque nomine ipſum *Excellentiae* compellauit, neque *Belgis* idem, qui *Venetis*, honos in *Gallia*, ſub ingreſſum, aut in admiſſione prima, exhibebatur, *Venetis* quoque ipſis, *Belgas* aequari ſibi, ferentibus indigne. Nec ulli praeterea Legato, qui miſſus ab aliquo Rege non eſſet, *Excellentiae* nomen datum erat, praeterquam *Venetis* ſolis. Etiam apud *Britannos*, *Belgii* extra ordinem Legatus, *Sommerdykius*, quantumuis, eo conſilio, non pauca machinaretur, uti et a *Gallorum* Legato, et *Venetorum*, prior inuiſeretur, compos tamen uoti non factus, *Galliae* Legatum adierat ſua ſponte. Huius igitur exemplo, Legatus etiam *Venetus*, in adeundo prior eſſe, recuſabat. Quin etiam iidem hi Legati, *Holmiam* profecti, *Sueonum* Rectoribus tradebant literas, inter alia hiſce uerbis inſcriptas, *Circumſpectis et ualde Diſcretis*. Etſi uero haec nomina mercatorum potius ſimiliſque hominum generis ordini conuenirent, poſt non tamen nullam dubitationem, referere literas poſtremo uiſum eſt, Legatis quidem una commonitis, ut ab his talibus literis in poſterum afferendis abſtinerent. Neque illud non pariter inſolens uidebatur eſſe, literas, quas uocant, fiduciarias argumentum ſimul exhibere

ipſa-

rum rerum, ab Legatis exponendarum. Ac Legati quidem ad Reginam *Gothorum* admittebantur, Ducibus tamen non Senatoribus Regni, prouti Regiis Legatis fieri ſolet, uerum aliis duobus uiris, dignitate praeditis haud uulgari. Dicturi, coram Regina, Legati, capita ſponte operiebant, quae res ab aulici cultus indole non parum diſcrepare exiſtimabatur, quando ne Regii quidem Oratores, Reginas allocuturi, licet inuitati, capita, niſi commonefiant, operire conſuerint. Iidem illi, ad colloquendum cum Delegatis Reginae, deducti et a Regni duobus Senatoribus, apud extremos ſcalarum gradus, excepti, ad ſiniſtrum ſeſe latus recipiebant, Delegatis Reginae dexterum occupantibus locum, quos iiſdem, quibus ipſi compellebantur ab iis, *Dominationum Illuſtritatumque* nominibus excipiebant. Ne *Oxenſtirna* quidem, Regni Cancellarius, alibi, quam ad conclauis introitum, cum ipſos, inuiſendi gratia, forſan acceſſiſſet, erat exceptus, et, cum is digrederetur, intra idem comitandi ſpatium ſubſtiterat honos. Ea res, cum exprobaretur a *Sueonibus*, ab illis parum accurate excuſabatnr, et, cum, *Excellentiae* nomen ſibi tribuendum eſſe, *Sueones* poſtularent, de hoc ipſo in partem utramque, in Senatu Regni, diſputabatur.

In

In Gallia *Henricus Deffiatus*, *Quinque Martius*, magnus ſtabuli Praefectus, et *Franciſcus Auguſtus Thuanus*, libellorum ſupplicum Magiſter, triſte ſpectaculum exhibuerunt. *Quinque Martius*, animi corporiſque dotibus inſignis, poſtquam in intimam Regis beneuolentiam admiſſus eſſet, odiſſe coepit *Richelium*, per quem a ſperatis *Mariae Niuernenſis* nuptiis prohibebatur, cum praeſertim, potentiae pertaeſus, multa de moribus et ſuperbia *Richelii* conquereretur. Iccirco, ut ſe contra *Cardinalis* autoritatem muniret, *Aurelianenſem* et *Bullionium* ſibi coniungit, et promittit, deturbaturum ſeſe eum, quem timeret, perſuadet etiam Ducibus, cum *Hiſpano* foedus inire, quod, ſequeſtro *Fontrallio*, *Madriti*, clam eſt perfectum. *Thuanum* quoque, licet diſſuadentem, rei conſcientia illigat. Haec propere, aut artibus *Richelii* detecta ſunt, aut, quod apud *Gallos* taciturnitate nihil continetur, Regi denuntiata per *Chauignium*, ad omnia miniſteria *Cardinali* deuinctum. *Narbone* igitur *Quinque-Martio* et *Thuano* iniiciuntur manus, illo ipſo die, quo Rex mane amplexibus et oſculis *Quinque Martium* dignatus erat, et blanda allocutione egerat cum *Thuano*. *Caſaliae* idem *Bullionio* factum, qui tamen, Principis *Arauſionenſis*, affinis, commendatione, ac *Sedano* in pretium

liber-

libertatis dato, cum uenia dimittitur. *Quinque Martius* et *Thuanus Lugdunum* deducuntur, ubi per selectos iudices, *Richelii* uindictae paratos, nondum audita accusatione, ultimo supplicio damnantur. Ferali in pegmate utrique capita incisa, miserabili ciuium aspectu, moerentibus populis. *Richelius*, poena semper, nunquam poenitentia, contentus, iussit supplicium, et se-re spectauit, ac, quasi suspiria morientium libens excepturus, *Lugduno* aegre est digressus. Omnium luctu comploratus est *Thuanus*, Vir togatus, ex *illustri* familia, cui Parens fuerat *Iacobus Aupustus Thuanus*, florentissimus rerum *Gallicarum* scriptor, in Senatu *Parisiensi* nominis magni Praeses, longa auorum serie, insignes familias, per affinitatem, complexus, alienus omnino ab amici perfidia, unius silentii reus, morte damnatus, tunc uita dignior, cum eam, Christiano sensu, aspernaretur, mortemque, perspecta rerum mortalium uanitate, laetissimus obiret. Causa, cur in hunc *Thuanum* iuniorem, saeuitum sit, haec fuisse dicitur, quod Pater, modo laudatus, in Opere historiarum sui temporis, de *Antonio*, *Richelii* patre, liberius scripsisse uisus esset, qua de re *Guido Patinus*[1]) ita loquitur.

L'Histoire de Mr. le President de Thou *est belle,*

Ff *et*

1) Ep. CLXX, p. 46.

et plus, que belle. Mais elle deplut, si fort au Cardinal de Richelieu, *qu' il en fit perdre la uie au fils ainé de l'auteur, qui etoit un fort honnet homme et cela pour un passage* d'Antoine du Plessis de Richelieu, *qui est dans le* 1 *Tom. sous* Francois II, *l'an.* CIↃIↃLX, *apres qu' il a parlé de la conspiration d'* Amboise *&c. Ce passage commence ainsi,* Antonius Richelius, *uulgo dictus* Monachus *&c.*

Et[1] alibi,

I'ai touiours dans l'esprit le passage de l'histoire du President de Thou, *ou il est parlé d'* Antoine de Richelieu, *appellé uulgairement le* Moine, *qui a couté la uie a son petit fils. Il eut bien mieux ualu ne pas ecrire. Que sait on, si dans quelque siecle, il ne se trouueroit pas quelque tyran, qui lanceroit son foudre sur ma famille de chagrin, que i' aurois ecrit quelque uerité de ses ancetres. On n'eut pas coupé la tete a Mr. de* Thou, *si le Cardinal de* Richelieu *n'eut cherché l'occasion de se uenger sur le petit fils, de ce qu' auoit ecrit le grand Pere.*

Vnde soror *Thuani*, manibus fratris large illacrymans, ad *Richelii* tumulum conuersa, haud illepide exclamabat, *Domine, si tu hic tum fuisses, frater meus mortuus non fuisset.*

Verum, tam tristibus exequiis non diu superstes

1) Ep. LXXV, p. 250.

ſtes fuit *Richelius*, qui, cum ob ulcus internum, in laeuo brachio ortum, aeger decubuiſſet, IV Dec. CIↃIↃCXLII, anno aetatis LVII, mortalitatem exuit, opportune profecto, Regi haud ferendus, ut apud *Priolum*[1]) uidere licet. Dies ei ſupremus fuit *Mercurii* dies, quo die GROTIVS ad *Maurerium*, a meridie, per iocum dicebat, *Non illum effodiam*, Epicedium ei mortuo ſuccinebat tale.

CHRISTIANOS PRINCIPES MVTVIS ARMIS ET ODIIS EXERCVIT. AVLAM HOMVNCIONIBVS * REPLEVIT. LVSIT EVROPAM.

Cum quo conſentit *Vict. Sirius*, his[2]) verbis. *Abſtulit haereſi ccc arces, ne eſſet rebellis. Oſtendit* Proteſtantibus *in* Germania, *placere eorum libertatem, non fidem. Vtinam non et fax ſibi alio ſit in orbe, qui in hoc* Europae *fuit.* Galliam *ſubegit,* Italiam *terruit,* Germaniam *quaſſauit*, Hiſpaniam *afflixit*, Luſitaniam *coronauit*, Lotharingiam *cepit*, Cataloniam *excepit*, Sueciam *fouit*, Flandriam *truncauit*, Angliam *turbauit*, Euro-

1) Libr. I. Rer. Gall.

* Quod uerbum *homuncionibus*, interprete *Maurerio*, ex mente GROTII, non ad alios ſpectabat, quam ad lepidos iſtos uiros *du Pont de Courlay*, in primiſque *de Noyers*, quorum unuſquiſque in ſe reducto uultu, humeriſque incuruis, et forma deformi, praeditus erat.

2) P. XV, p. 58, 62, 1553, ſeqq.

Europam *lusit. Mortui corpus rheda extulit, secuti equites peditesque, magno numero. Faces praetulerunt ephebi, crucem nemo, quia currus uehebat publicam. Rerum exitu, non consiliorum prudentia, felix. Regiae pecuniae prodigus, suae parcus. Crudelis, offensus, ubi offenderat, crudelior, extitit. Ne mortuae Reginae, Matri, parceret, supremas eius uoluntates rescindi, et insepultum cadauer, per* v *menses, post quos ille extinctus est, in cubiculo relinqui, uoluit. Nec, hominem mortalem se esse, meminerat, etiam, cum ebullientes e multis ulceribus uermes admonerent, quam leui et foetidae corruptioni obnoxius esset.*

Huic assentitur *famosus Libellus*, ante Annum CIƆIƆCXXXVI, in ipsum editus, aliqua parte sic eum depingens.

Nostre Saul *n'est pas entierement deliuré de cet esprit malin, attendu qu'il iette encore ses lances de colere contre ceux, qui auec la harpe de leurs persuasions tacherent de chasser ce Demon. h. e.* Saulus *noster*, (ita Cardinalem, per quem res omnes feruntur, autor uocat) *nondum bona fide liberatus est a spiritu illo maligno* (feruorem bel-

lige-

ligerandi innuit, et ſubditos nouis exactionum commentis emungendi) *quippe adhuc eiaculatur irae ſuae lanceas in eos, qui perſuaſionum ſuarum plectro atque cithara profligare hunc Daemonem conantur.*

Ibidem hoc inter alia additum erat.

Les Medicins diſent, que la maladie de Monſeigneur le Cardinal *uient de l' abondance du ſang. Ie le crois bien, car il eſt en cauſe de tout ce ſang, qui a eté repandu iuſques icy en* Alemagne *et en France.* i. e. *Dicunt Medici, nimiam ſanguinis copiam lecto affixiſſe Dominum meum* Cardinalem. *Equidem de facili credo. Ipſo enim autore ac ſuaſore omnis ille ſanguis hactenus in* Germania *effuſus eſt et in* Gallia.

Et *Patinus* ait.

[1]) *Le Cardinal de* Richelieu *n'en auoit que* LVII, *et n'a uecu que* XXX *ans plus qu'il n'etoit beſoin pour le bien de la* France *et meme toute l'* Europe.

Ipſemet moribundus non diffitebatur, Multa ſe feciſſe, quae non omnibus probarentur, ſed ita ſe iudicaſſe, pro perſona, quam ſuſtinebat, et rerum ſtatu, fieri aliter non debuiſſe. Conſtat, a Principe *Condaeo* monitum fuiſſe Regem, ut circa externas res *Richelii* conſilia ſequeretur, circa internas et domeſticas non item, ubi ille

 multum

1) Ep. LXVI, p. 214.

multum ſuis affectibus tribueret. Quod iudidicium ualde Regi probatum. Liberiore tamen calamo *Rerum Gallicarum*, ſub Miniſterio Cardinalis *Mazarini* geſtarum, *Autor* eum perſtringens, teſtatur, ipſum, circa uitae finem, ſeu *Numine* exterrente, ſeu tot extinctorum recordatione, nunquam moerore uacuum fuiſſe. Tantum *Gallici* ſanguinis domi perditum, tantum militiae effuſum, fatigare animum, moribundis membris iam incluſum et moeſtitia reſtringere. Non aliud peto ab iſta legentibus, *pergit idem*, quam, ne permiſerint, tot extinctos, tanquam fugitiuos, elabi. Detur hoc illuſtribus Viris, ut, quemadmodum exequiis a uulgo ſeparantur, ita, in traditione ſupremorum accipiant propriam memoriam, *Vandomios, Ornanos, Maruilliacos, Mommorantios*, et ceteros, de quibus ſilere, ſatius duco, *Cramilliacis, Paſſompetris, Vitriacis, Caſtellonouis*, pollutos carceres, cum innumerabilibus. Et alia conſecutus erat praeterea *Richelius*, quae, ut in imperante praeclara ſunt, ſic in ſubdito ambigua et ancipitia, cupiditas potentiae ſummae, aemulorum et parium, immo, Superiorum, intenta demiſſio atque humilitas, honoris et gloriae deſiderium immenſum, ambitio faſtigii et honorifici cultus, qui ad uenerationem prope accederet, et cui ſubeſſent Principes Proceresque. *Riche-*

Richelio cum ſuccederet *Mazarinus*, inſequens Diſtichon effudit GROTIVS, idque *Maurerio* recitauit, una commonens, ſub *artis* uoce Gall. *fourbe*, id eſt, *nequitiam*, ſeſe innuere.

Vt domuit Gallos Romanus Iulius armis,
Romanus Gallos Iulius arte *domat.*

Hic Annus *Galliae* funeſtus fuit, ob mortem Regis, *Ludouici XIII*, qui, menſe Maio, eadem die et hora, qua, ante triginta tres annos, Pater eius, *Henricus* IV, a *Franciſco Raualliaco* confoſſus erat, animam exhalauit. Regni *Suecici* Hiſtoricus, teſtis eſt, iudicaſſe Medicos, hauſtum uenenum cauſam fuiſſe mortis. Regis obitus ab Rege nouo, *Ludouico* XIV, *Annaque* Auſtria, regente Matre, *Sueonum* Reginae per epiſtolam indicabatur, cuius in exordio tametſi mentio iniiceretur Foederis, inſequentibus tamen uerbis, quibus, in cauſa communi et reparanda Pace, operam ſtudiumque ſuum pollicebantur, altum de Foedere ſilentium erat. Qua ex re colligi poſſe, apparebat, communi quidem cauſae defuturos haud eſſe *Gallos*, ea tamen lege, ne lege Foederis ulla tenerentur. Teſtabatur quoque, literis in *Sueciam* miſſis, GROTIVS, *Sueonum* in *Gallia* LEGATVS, ex omnibus atque ſingulis, quos cum Regis *Galliae* Miniſtris habuerit, ſermonibus ſeſe

 animad-

animaduertiſſe, nihil perinde *Gallos* exoptare, quam uti firmiter *Sueones* credant, *Gallos* in Foedere conſtantes fore, re ipſa uero mentionem, de Foedere non uiolando, euitare, ne, Rege extincto, minus ipſis liberum eſſet, uel manere in Foedere, uel id negligere, prouti uel ex commodo *Galliae*, uel ex incommodo, res ea uideretur fore. At id quidem *Sueonum* Rectores adeo commouebat, uti, conſultum eſſe, ducerent, ab Rege *Galliae* nouo renouationem flagitare Foederis huius, quam conſueta quoque inſtrumenti formula ſunt adepti, Purpurato *Mazarino* pernegante, Regis ob exceſſum, ullam in Aulae *Gallicae* conſiliis factam eſſe mutationem. Rex tamen ipſe deinceps, commonefactus, idem Foedus uſu recepto inſtrumento confirmare non dubitabat, licet ipſa Foederis formula praetermiſſa. Scrupuli *Sueonibus* haud quicquam mouebant iſta, *Nos id approbauimus, quantum opus eſt, aut erit.* Ea enim uerba hunc in modum *San Romanus* exponebat, *Quantum opus eſt Reginae Sueonum*, non, *Chriſtianiſſimo* Regi, perinde, ac ſi Reginae Rex cauere cupiat abunde, ipſe uero nullam prorſus in partem uenire obligationis, fidemue compendio metiri ſuo. Atque haec ipſa ſcrupuloſitas, uel eam ob rem, haud ſuperuacua credebatur eſſe, quia GROTIVS

TIVS commonuerat, *Cauillatoribus Galliam haud uulgaribus abundare.* Etiam *Mazarinus* asseuerare non desistebat, *Ob Regem demortuum, mutationis nihil quicquam in* Gallicis *esse consiliis metuendum.* Instrumento plane gemino ab Rectoribus *Suecicis* Foedus *Gallicum* confirmabatur. Confirmationis tam *Suecicae*, quam *Gallicae*, Formula passim apud Scriptores occurrit.

Mansit igitur ibi GROTIVS, et, iis, ab quibus, et ad quos,*erat missus, pariter gratus, praecipuum tempus suum impendebat partim ministerio LEGATIONIS, partim studiis, partim salutationibus eorum, qui, uidendi EVM, et, consilia sua cum EO sociandi, gratia, ab omnibus *Europae* partibus, confluebant. Omnibus fores, omnibus mensa, omnibus officia, ipsius patebant, ne iis quidem ** exceptis, quorum parentes, post multas illatas ipsi iniurias, et carceris, et exilii, fuerant autores.

Non pauca iam *supra* diximus, quibus cum, in et extra *Galliam*, coluerit amicitiam GROTIVS, quos inter amicus EIVS intimus, Legatus, ad *Foederatos Belgii*, erat *Beniaminus Auberius Maurerius.* Ad hunc destinabat *Epistolas suas*, amicis et familiaribus in *Batauia* suis tradendas, id quod

 per

* supra, p. 286, et in primis p. 353. ** supra, p. 245.

per *Maurerium* ſuum optime tutiſſimeque fieri poſſe, GROTIVS iudicabat. Innuit hoc, et ea de re gloriatur IPSE, in tam multis ad eum ſcriptis literis, quarum hic non nullas, ad pleniorem faciendam fidem, et adhibui, et deinceps adhibebo.

[1]) *In publicis*, inquit, *priuatiſque calamitatibus ſolatio fuit manus tua. Eadem nunc quoque me, ſub rumoribus ſaeuis atque continuis languentem, excitauit, et me mihi reddidit.*

[2]) *Primum autem, rogo, ignoſcas, quod in re mea familiari uſus te ſim tam familiariter, deinde gratias ago, quod tu id, quod poſcebam timide, liberalius praeſtiteris, quam poſcebatur.*

[3]) *Ignoſcas, precor, Vir illuſtriſſime, quod toties Epiſtolis et chartis, ad amicos mittendis, negotium tibi exhibeo, parſurus otio tuo, ſi alia, aeque certa, curandi ratio, appareret. Sed ita uidetur meum eſſe* fatum, *ut eos, qui mihi bene uolunt, ſemper meis rebus onerare debeam, ſine ulla copia rependendae uicis. Quod me male haberet, niſi tua ſumma bonitas, perſpecta, hanc mihi libertatem indulgeret.*

[4]) *Cum, literas has ad affinem tuto curari, interſit, auſus ſum eas tuo faſciculo includere.*

Ego

1) Ep. LXXI, ad Beni. Aub. Maurer. 2) Ep. LIII, ad eund.
3) Ep. LVI, ad eund. 4) Ep. LX, ad eund.

[1]) *Ego filio tuo* VVitsium *iam nunc in exemplum propono. Dedi proficiscenti literas ad fratrem et affinem, qui eum et* Bellemontii, *et aliorum, notitiae tradent.*

Ac profecto *praestantissimus ille Vir* tam curae cordique sibi GROTIVM habuit, ut a fratre in fratrem plura proficisci non potuisse uideantur. Sigillatim, in liberando ex *Lupestenensi* custodia GROTIO, nullum non lapidem mouit * *Maurerius*, et, quot quantaque alia ipsi officia praestiterit, passim a me, in his VINDICIIS GROTIANIS, referuntur.

In quam arctam uero amicitiam penetrauerit ingenui illius *Iac. Aug. Thuani*, et huius post filii, *Francisci Augusti Thuani*, testatur insignis illa GROTII ad *Franc. Augustum* Sylua.

[2]) *Sylua mea, ut nihil habet eximium, ita uenia certe indigna non est. Nam, ut meliorem scriberem, non indulsit animus, partim in memoria, partim in sensu, malorum suorum aestuans, ut tacerem, non permisit reuerentia, qua* uiri incomparabilis, Iacobi Augusti Thuani, *memoriam prosequor.*

[3]) *Neque* Thuanus *mihi excidit, cuius quotidie libris utor, nescio, an non nimis familiariter.*

Multo

1) Ep. CII, ad Beni. Aub. Maurer. * supra, pag. 194.
2) Ep. XLIV, ad eund. 3) Ep. LXXII, ad Petr. Putean.

Multo quoque magis id confirmant officia, quae *Thuano* GROTIVS, in conſcribenda Hiſtoria ſui Temporis, praeſtitit, prout ex ipſius GROTII, uerbis [1]) conſtat.

Totus ſum in colligendis iis, quae tibi in Annalibus Gallicis *uſui eſſe poſſint, plurimum patriae intereſſe, ratus, ſi eius geſta, uicinarum rerum occaſione tam inſigni, ſcripta prodantur.*

[2]) *Inter multa, quae in te admiratura eſt poſteritas, ego ob illud unice obſtupeſco, unde tibi, modo in fori arce, modo in ſumma Republica, uerſanti, otium, unde uis indefeſſa animi, ut res tot ac tantas, aut ſcribendas cognoſceres, aut cognitas ſcriberes.*

Certe, inter alios Codices, manu exaratos, qui *Francofurti ad M.* aſſeruantur, *Supplementum* occurrit eorum, quae in illuſtriſſimi Viri, *Iac. Aug. Thuani*, Hiſt. ſui Temporis Libris CXXXVIII deſiderantur, et quidem ex H. GROTII *Aduerſariis*, alia manu, excerptum. Ex quo colligi poteſt, quo loco numeroque et apud *Thuanum* fuerit GROTIVS, et apud GROTIVM *Thuanus*, et Hiſtoria illa *Thuani*. Immo, ex Epiſtola quadam GROTII, clare patet, excitatum fuiſſe GROTIVM a *Thuano*, ad *Annales* ſuos *Batauos* condendos, *Thuanumque* pariter a GROTIO, ad emittendos in lucem

cem

1) Ep. III, ad Iac. Aug. Thuan. 2) Ep. XVII, ad eund.

cem XLVI Libros priores, quos ille premere malebat.

[1]) *Ceterum cum hoc tam diligenter agat tua Epistola, ut me ad Historiam scribendam excitet, inueni tamen in ea aliquid, quod me ab eo labore uehementer absterret. Nam, si tu, in tam excelso fastigio collocatus, tot undique septus praesidiis,* XLVI *Libros, humano generi utilissimos, pateris, inutiles iacere, iniquitatem seculi ueritus, quid me facere, aequum est, tanto ad omnes ictus fortunae apertiorem?*

Idem hic *Thuanus*, GROTIVM, pro sua in EVM animi propensione singulari, paulo quidem serius, serio tamen, monuit, (licet GROTIVS, hanc ad rem ne taceret, et conscientiae * religione, et sui ratione muneris, obligatum se, crederet) ne *Gomaristarum* sese litibus immisceret, neue stylum in eos acueret, memorante id ipso GROTIO, cuius Epistolae maiorem hic partem legere, LECTORI haud ingratum, opinor, erit.

[2]) Erasmi *uestigiis cum quidam apud nos Pastores insisterent, sed, collegarum uehementia pressi, unicum haberent in Magistratuum bonitate perfugium, adiunxi* ME *illis, qui, ferendum, non existimarunt,*

1) Ep. XVII, ad Iac. Aug. Thuan, in fine. * supra, p. 196.
2) Eadem Epist.

marunt, VT ISTO INITIO IRET IN EXEMPLVM RES PERNICIOSISSIMA, AC PALAM FIERET, MODERATA SECTANTES IN ECCLESIIS NOSTRIS FERRI NON POSSE. *Ad hanc rem mea opera delecta eſt, non, quod non multi idem rectius potuerint praeſtare,* SED, QVOD IS LABOR PROPRIVS VIDERETVR EIVS, QVOD TVM OBIBAM, MVNERIS. *Neque neſciebam, quid eſſet, irritare crabrones, ſed, fretus honeſti propoſiti conſcientia, auſus ſum me calumniis iſtis obiicere, quas nunquam effugient, qui adulta et robuſta uitia oppugnabunt. Tibi uero,* Vir Illuſtris, *gratias ago, ſimulque, et egregiam tuam in* ME *uoluntatem, et ſapientiam tuam, agnoſco, cum ſuades, ut ab iſtiuſmodi contentionibus poſtea abſtineam.* EGO *uero, tum tua autoritate permotus, tum ſponte mea eo totus propendens, omnia non neceſſaria certamina anxie defugiam, quod uideo, uti ſcribis, et ad animi tranquillitatem, et ad ualetudinem, quam non ſatis firmam experior, maximi eſſe momenti.*

Et alibi, ubi mentionem fecit *Franciſci Auguſti Thuani*, his utitur uerbis.

[1]) *Nihil laetius intelligo, quam, et ualere* Franc. Auguſtum Thuanum, *et honoribus, dignis ſuo genere ſuaque uirtute, augeri. Idem ut magis magiſque fiat, mecum omnes optant, quibus* Thuanum *nomen in rebus ſanctis eſt.*

1) Ep. CXLIV, ad Ioan. Cordeſium.

Fran-

[1]) Francifco Aug. Thuano *crefcere honores, gratulor. Mihi gaudeo, in tam candido pectore amicam mei reftare* * *memoriam.*

Inter potiores EIVS amicos erat *Gerardus Ioann. Voffius,* qui fane nullo non tempore, litibus illis durantibus, quae prioribus annis feculi decimi feptimi agitabantur, a partibus EIVS ftetit, ac literarum cum IPSO commercium habuit, unde tam multos fibi creauit inimicos, qua de re uid. Epift. *Voffii,* et *Buddei* Lexicon Vniuerf. fub uoce *Voffius.*

Eidem *Voffio* filium fuum mittebat GROTIVS, literis erudiendum.

[2]) *Ego, filium meum, natu maximum, hunc annum patiar exigere* Lugduni, *fub* Voffii *oculis. Nam* Erpenium *pridem,* Iacchaeum *nuper, amifimus, ceteri fibi uiuunt, mihi funt mortui.*

Idem feciffe *Maurerium,* in filiis *Voffio* mittendis, impenfe alibi probat.

[3]) *Non potueras melius confulere liberis tuis, quam, quod eorum fpem* Voffio *commendas, rarae tum probitatis, tum eruditionis, Viro. Memini, a* Cafaubono *fummis laudibus praedicari Oratorias eius Inftitutiones. Tum, quae de* Pelagiana

1) Ep. XLVI, ad Iacob. Puteanum. * infra pag. 442.
2) Ep. C, ad Beni. Aub. Maur. 3) Ep. XXXIX, ad Gallos.

giana *Historia conscripsit, maximi hic ab omnibus fiunt.*

[1]) *Ad Virum optimum, et amicitia tua dignissimum,* Gerardum Vossium, *et scripsi antehac, et nunc scribo.*

Ob Integritatem sane miram hunc *Vossium*, sequentem in modum, ceteris omnibus *Batauis* praefert GROTIVS.

[2]) Vossium *nostrum iam propius noueris, quo, ueto, credas, animam esse candidiorem ullam in* Batauis. *Eius amicitia, quanquam dissiti non nihil, spero, effici posse, ne tibi ista habitatio nimium displiceat.*

Neque uero quicquam intermittebat GROTIVS, in Epistolis suis, quod ad optimi maximique huius uiri amplificandam gloriam spectare uideretur.

[3]) *Ceterum, ignorare te, non patiar,* Vossium, *pertaesum μικρολογίας* Lugdunensium *ἀγωνοθετῶν,* Amstelodamum *ire, euocatum honorario, bis mille et sexcentorum florenorum in annos, et habitatione commoda. Molitur enim eius urbis Senatus, non quidem Academiam iustam, sed quandam eruditorum coloniam, ut, qui cetera omnia abunde*

1) Ep. XLIV, ad Beni. Aub. Maurer.
2) Ep. CXLV, ad Claud. Salmasium. 3) Ep. CXXI, ad eund.

abunde habent, ex omni terrarum angulo, ne hoc quidem commeatu destituantur.

Visitauit etiam GROTIVM *Vossius Parisiis*, prout uidere licet ex Epist. *Guid. Patini.* *

Maximopere GROTIVS *Salmasium* suspiciebat, quem in Epistolis nunc *uirum maximum*, nunc *incomparabilem*, nunc *excellentissimum*, nunc *summum*, nunc *decus seculi*, nunc *lumen Galliae, pariter, et seculi uniuersi*, uocat.

1) *Felicem, me plane arbitrarer, Vir, supra, quam nos uel agnoscere possumus, de omni literarum genere merite, si ad tuos, aeternitate dignissimos, labores aliquid contribuere possem, et inter operas saltem tertias consistere.*

Cumque *Salmasius* obtrectationi liuorique multo in *Batauis* expositus, nec speratus ei honor usquequaque praestitus esset, GROTIVS quoque *fatum* haud dissimile subire cogeretur et experiri, mutuis se literis consolantur, alterumque alter ad constantiam patientiamque uario confirmandi genere usi, exhortantur.

2) *Neque*, Lumen illud Galliae *pariter suae, et seculi, uniuersi*, Salmasium, *haec detestanda aemu-*

* T. II, Ep. CCCXXVI, p. 19.

1) Ep. XCVII, ad Claud. Salmasium. 2) Ep. CXIX, ad eund.

lorum malitia eo adigit, ut deſerat honorem litera-rum, cuius extrema ſalus in ipſius incolumitate ſita eſt et rebus proſperis.

Idem GROTIVS aliam Epiſtolam his claudit verbis;

[1]) *Valde,* Vir incomparabilis, *et omnes in te la-tratus fortiter contemne, gnarus, nec lucem eſſe ſine umbra, nec gloriam ſine inuidia.*

[2]) *Aduerſus inuerecundos etiam nobis, quan-quam contra morem atque ingenium, frons perfri-canda eſt.*

[3]) *Vale,* excellentiſſime Salmaſi, *et mecum, ad-uerſus malos homines, habe bonum ſtomachum.*

Salmaſius quidem, hac etiam de cauſa, *Bata-uiam* relinquere cogitauit.

[4]) Salmaſium *Lugdunenſis habitationis iam poe-nitet. Non praeſtatur honos promiſſus, et regnat in Scholis, ut in Monaſteriis, liuor, et, cum maligni-tate, aemulatio.*

Nec minus, quod aerem *Batauum* minus ſalu-brem, ſuique corporis temperamento et climati *Gallico* contrarium, experiebatur.

Salma-

1) Ep. CXXI, ad Claud. Salmaſium. 2) Ep. CXXXIII, ad eund. 3) Ep. CXLV, ad eund. 4) Ep. CXLIV, ad Ioan. Cordeſ.

¹) Salmasius *ad me scripsit, hoc uere experturum se, an possit restitui lapsa ualetudo. Si nihil proficit, repetiturum* Galliam.

²) *Quanquam et coelum ne hoc quidem immerito accusas. Scio enim, quam illud graue sit, paludum suarum uaporibus madens, ex sicco tenuique aere uenientibus, sed et huic malo remedia non desunt. Primum, diuitiae* Tibulli, *lucens focus, deinde, ubi serenior aura est, in locis sicc ioribus deambulatio, uinum quoque paulo generosius, et rubellum maxime. Sed haec, et, quae alia ualent aduersus pituitam, ne* Stoicis *quidem, semper sanis, parcentem, si quid* Horatio *credimus, melius dicet tibi* Eobaldus Schreuelius, *Vir facetus non minus, quam eruditus, et, qui mihi saepe morbum, non* Galenicis *pharmacis, sed* Plautinis *salibus, quibus scatet totus, ademerit.*

³) *Immo, non tantum Lector* Salmasii *scriptorum diligens sum, sed, et alios esse tales, uolo. Itaque neminem a colloquio meo dimitto, non ante monitum, quantum ex postremi, atque, etiam inter tua,* excellentissimi, *operis lectione proficere possit.*

Hoc minus causae *Salmasio* fuit male de GROTIO loquendi, ut *infra* pluribus cognoscere licebit.

1) Epist. CLIX, ad Iacob. Puteanum.
2) Ep. CXLV, ad Claud. Salmas. 3) Ep. CXXI, ad eund.

Hieronymo Bignonio Librum ſuum, de *Veritate Religionis Chriſtianae*, dedicabat, ex quo ſingularis eius de doctiſſimo *Galliae* uiro exiſtimatio perſpici poteſt.

[1]) *Viro extra omnem comparationis aleam poſito*, Bignonio, *ſi, memoriam mei tuo auxilio expergeſieri, poſcerem, iniuriam facerem conſtantiae ipſius, in qua ille, uelut ſede ſolida, uirtutes ceteras collocauit. Patietur uir maximus, hoc me ſolatium multis aduerſis opponere, quod, in illius animo uiuere me, confido, quem ego ſupra ſeculum hoc, ſupraque omnem, quamuis ingeniorum feraciſſimam*, Galliam *pono.*

Et, in Epiſtola, ad *P. Putean.*

[2]) *Ex omnibus rebus, quae apud uos geruntur, nullam magis ad me pertinere, intelligo, quam bonorum amicorum bonam ualetudinem, quos inter ſcis, quem apud me locum obtineant* Bignonius *ac* Thuanus.

Hos inter amicos etiam erat *Patinus*, qui GROTIANA ſua iuris publici facere decreuerat. Epiſtolia quaedam *Patiniana* ex multis referemus.

[3]) *Defunctus* GROTIVS *etiam ex amicis meis unus erat. Effuſe gaudebam, quoties colloquerer cum ipſo,*

1) Ep. CXLVIII, ad Ioann. Cordeſ. 2) Ep. CL.
3) T. I. Ep. XXX, p. 78.

ipso, sed praemature, tum mihi, tum Reipublicae, decessit. Audita eius morte, adeo afflictus fui, ut in morbum caderem, et, per octo dies, moestus permanerem.

In alia Epistola, ubi *Patinus* loquitur de *Petro Grotio*, qui *Patinum* uisitauit, haec uerba occurrunt.

[1]) *Eius* (GROTII) *pater*, HVGO, *amicitia me quoque dignatus erat sua.*

Et porro,

[2]) *Ex iuniori de* Linden *intelligo*, *Dn.* Gronouium *Lugduni mortuum esse. Vnus ille propemodum superfuit inter* Belgii *doctos uiros. Non enim amplius habet ista terra* Scaligeros, Baudios, Heinsios, GROTIOS, Salmasios *et similes.*

Iesuitas adeo non amabat GROTIVS, ut potius per omnem vitam in eos inueheretur, id quod ex Epistolis [3]) eius *infra* clare satis constabit. Magni tamen quosdam ex eorum sociis faciebat, nominatim *Dion. Petauium* et *Iac. Sirmondum*.

4) Sirmondi *magna sunt in literas merita, quibus si* Theodoretum *addiderit, inuerecundum sit, ab ipsius senectute amplius aliquid postulare.*

Summatim, celeberrimi quique totius prope-

 modum

1) T. II, Ep. DXLV, p. 580. 2) in Epist. quadam p. 582. seq.
3) Ep. CLIV, ad Ioann. Cordesium et Ep. CXLIV, ad eund.
4) Ep. CXXXV, ad Petr. Putean.

modum *Europae* Viri, et innotefcere HVIC ORACVLO, cupiebant, et difcere ab IPSO, et, literis falutari, geftiebant, quarum numerus ingens, in Opere *Epiftolarum* Maiori, confpiciendum fe praebet.

Stupenda autem EIVS doctrina et fcientia hanc EI famam conciliauit, ut, ex omnibus terrarum locis, *Hamburgi* et *Lutetiae Parifiorum*, confluerent eruditi, nobiles, curiofi, defiderio ducti, hunc audiendi uidendique VIRVM, quod tanti aeftimauit *Peirefcius*, ut ICONEM quoque GROTII penicillo *Duurifii* depingendam curaret, et, *Hagae* commoratus, difcedere nollet, antequam agnouiffet GROTIVM, quem, licet adolefcentem, eruditio, plane matura, minimeque uulgaris, commendabat. Ipfe uiciffim GROTIVS, ut ex VINDICIIS HIS MEIS paffim licebit perfpicere, maximi fecit eruditiffimum hunc *Gallum*, ab quo etiam in Iure Naturae concinnando fuppetiae funt ei latae. Non poffum, quin hic fubiungam Epigramma GROTII, in obitum *Varii*, Sigilli *Galliae* Cuftodis, quem acerbe *Peirefcius* dolebat, confectum, et cum laude coniunctum *Peirefcii*, quem hunc in modum eft allocutus.

Quod tu, qui nuper Regni moderantibus omne
Arbitrium curis dulce leuamen eras,

Morte

Morte super cunctos fasces extantis Amici,
Attonitus tanquam, propria damna doles,
Optime Peiresci, *tanto indignissime casu,*
Inuidet hunc luctum Gallia *tota tibi.*
Atque, in communi Mundi Patriaeque dolore,
Praecipuas partes unius esse, uetat.

Nec pauci erant cupidi, nomen illud GROTII, per maria, perque terras, illustri fama propagatum, in suis, quae uocantur, *Albis*, custodire, qua de re *Baudius* ad GROTIVM ita scribit.

[1]) *Iuuenis ille Vir, a quo hasce literas accepturus es, pro mediocritatis suae modulo, eximias dotes tuas ueneratur, ut hoc ipso ab humanitate tua impetrare posset, ne uelles ultro petenti denegasse, tritum tralatitiumque illud officium inscribendi albo nomen* GROTII, *per maria ac terras illustri fama propagatum.*

Ex ipso etiam, longius a *Batauorum* finibus sito, *Poloniarum* Regno excurrebant, ad hoc orbis eruditi MIRACVLVM aspiciendum, homines generosi.

[2]) *Duplici de causa, Vir summe, studia tua interpello, primum, ut hos* Polonos *Nobiles tuae Amicitiae insinuem. Quanquam enim incertus sum, hoc ipso tempore, bellum ne* Sueonibus *meis*

1) Epist. XXXI, Cent. III, p. 337.
2) Epist. CLXXVII, ad Claud. Salmasium.

ſit cum iſta gente, nec ne, ego tamen in meo propoſito perſto pro amicis habendi eos, qui communes literas amant.

Erga omnes, quicunque accederent IPSVM, ſumma erat humanitate et iuuandi promptitudine, deſideriis ipſorum, tam ore, quam ſcriptis, reſpondens, permultos literis commendatitiis ſtipans, qua de re teſtem quoque admittere, iuuabit, *Auguſtum Buchnerum*, A. CIↃIↃCXXXIX, ad *Henricum a Friſen*, Nobilem Virum, *Hamburgo* redeuntem.

[1]) Hamburgi GROTIVM, τὸν πάνυ, *allocutus, ita obſtrinxit* Friſius *ſibi, ut amiciſſime literis ſubinde eius diei memoriam recolat.*

Item,

[2]) *Valde doleo, non uidiſſe* MAXIMVM NOSTRI SECVLI VIRVM.

Et, ibidem, paulo poſt, idem pergit,

Sed iſtud non adderem, niſi ſcirem, te, non exiguo tempore, cum illo ORACVLO HVMANAE SAPIENTIAE, HVGONE GROTIO, *fuiſſe, quem et doctiſſimos docere aliquid ſemper poſſe, plane exiſtimo.*

Item alibi,

[3]) *Appello conſcientiam tuam,* Henrice, *an tu,* MIRACVLVM SECVLI, GROTIVM, *an, alios, quos nomi-*

1) Ep. xv, Part. I, p. 17. 2) Ep. xxI, P. I, ad Henr. Friſium.
3) Ep. xxv, P. I.

nominare non attinet, quibus haec aetas tamen gloriatur inprimis, aliter profecisse censes.

Idem, alibi, sic pronuntiat.

[1]) *Ac possis dicere, τῷ πάνυ,* GROTIO, *non nisi medium locum debuisse attribui. Ne alio, quam honoratissimo conspiceretur, qui dignitate non modo praecelleret reliquis, sed, iam transgressus propemodum ingenii ac eruditionis humanae terminos, sic emineret plerisque, ut, contra antiquitatis fiduciam, aut unus, aut cum paucissimis, seculum nostrum absoluat.*

Repetit hoc ille breuioribus uerbis.

[2]) *Neque enim scio, qui* AMPLITVDINEM GROTIANI INGENII AC DIVINITATEM *hodie excedat.*

Quamdiu posteritas stetit, certe nemo quis gratior uixit orbi, uiuitque et uiuet inposterum perpetuo in hominum memoria, admiratione, cultu, donec erunt, qui solidae eruditioni iustum statuere pretium didicerunt.

Durante LEGATIONE, iam *supra* memoraui, Ecclesiastas *Charentonenses* IPSVM ad Synaxin sacram admittere noluisse. Interim hi Ministri, id sibi singulari fore honori, credentes, si, postquam LEGATVS tam inclyti Regni, nempe *Sueciae*, factus fuerat, congregationibus eorum interesset,

1) Ep. XLVIII, Part. III. 2) Ep. LXXXIII, Part. I.

ſet, quendam coetus ſui Sacerdotem, una cum Senioribus Synedrii, ad IPSVM allegabant, petentes, ut conciones PRAESENTIA SVA decoraret. Affirmabant, ipſos *Lutheranos*, breui ante tempore, per Decretum ultimae Synodi *Charentonenſis*, ad Sacra ſua fuiſſe admiſſos. Verum ſatis aperte eis reſpondebat, Quoniam SE, cum eſſet PRIVATVS et EXVL, deſeruiſſent, neque admiſiſſent, ſeſe nunc, cum ſit LEGATVS, eos eſſe deſerturum. Ac profecto concionibus eorum intereſſe nunquam uolebat, ſacra ſua domi peragendo. Die ſolis, ante meridiem, concionabatur Sacerdos quidam Suecus *Lutheranus*, nomine Doctor *Ambreus*, a meridie, *Reformatus*, nomine *Dor*. Praeceps iudicium hoc Clericorum, qui IPSVM pro fidei ſocio admittere nolebant, eo, quod religioni *Arminianae* addictus erat, poſtea uero EVM pro tali agnoſcebant, famoſum de NOSTRO excitauit rumorem, prout *infra* pluribus audiemus.

Emiſit, durante diuturna LEGATIONE ſua, uaria ſcripta, in his *Diſſertationem Latinam*, contra *Iſaaci Peyrerii* ſcriptum de *Praeadamitis*, inſcriptam, *de Origine Gentium Americanarum*, in qua demonſtrabat, gentes *Americanas* non eſſe adeo antiquas, et ex *Europa* eo perueniſſe, uel, per coniunctionem Regionum, uel, quod per tem-

peſtatem

peſtatem eo fuerint pulſae. *Niſi quis*, inquit, *Praeudamitas eſſe, dixerit, ut nuper quidam in Gallia ſomniauit.* Aduerſus EVM Doctor *Belgicus*, nomine *Laetius*, inſurgebat, quae cauſa erat, cur alteram ſcriberet Diſſertationem, *de Origine Gentium Americanarum*, in qua hunc *Laetium* pluribus refutat, et, cum hic *Laetius* ſpiſſam longamque barbam, more *Capucinorum*, aleret, ad autoritatem ſibi conciliandam, in frontiſpicio ſuae *Diſſertationis*, eundem, cum decumana eius barba, figura aenea expreſſum, ſiſtebat, praepoſita inſcriptione,

Aduerſus Obtrectatorem, opaca bonum quem facit barba.

Aliquot poſt diebus, pangebat, delectationis gratia, *Diſtichon* in eum, innuens, male ipſum ſcribere Latine, quod *Epigramma*, prout is *Maurerio* illud recitauit, ita ſe habet,

Latius haud Latius ſatis eſt, nec ſcribere ceſſat
Latius. Vt ſileas Latius, eſt ſatius.

Scribebat praeterea *Hiſtoriam Gothicam* et *Vandalicam*, in honorem gentis, cui SE in adoptionem dederat, ubi multum hauſit ex *Procopio*, ut IPSE teſtatur.

[1]) *Procopii Graecae editioni Hoeſchelianae quae deerant, me Roma* Puteanorum, *apud fratrem ſuum,*

1) Ep. CLXXXIII, ad Nicol. Peireſcium.

ſuum, commendatione, accepiſſe, gaudeo. Verti in Latinum ſermonem Gothica *et* Vandalica, *in honorem gentis, cui* ME *in adoptionem dedi, a patria ter uenundatus.*

Bergeronis item Hiſtoriae *Scythicae* Compendium uſui fuiſſe SIBI, fatetur.

[1]) *Librum de* Scythis Bergeronis *quanto cum ſtudio lecturus ſim, ſatis intelligis, qui noris, quanti* EGO *illius Viri et diligentiam, et iudicium, faciam.*

[2])Scythicae *Hiſtoriae Compendium ubi a* Bergerone *habebimus*, (nihil autem ab illo proficiſci poteſt, quod non limatiſſimi ſit iudicii) *multum nos* IPSI *debebimus, nec minus tibi ipſi, quo excitante, ueternum excuſſit.*

Peculiarem habemus Orationem, ſcriptam a D. *Merula*, ſeorſim editam, adiuncto *Boxhornii* eiuſdem fere argumenti libello. Meretur ea de re legi *Laetius*, in libello, de *Confoederatis Prouinciis*. Omnes uero ſuperat GROTIVS, in libro, de *Antiquitate Reipublicae Batauae*, quem Libellum ſcripſit, cum animaduerteret, Rempublicam intus * concuti a quibuſdam, res nouas periculoſe molientibus, boni ciuis eſſe, ratus, pro uirili occurrere, et ſtatum praeſentem omnibus com-

1) Ep. CLXVI, ad Ioann. Cordeſium.
2) Ep. CXLI, ad Guilielmum Luſſonium.
* ſupra, pag. 21.

commendare. Confirmat hoc ipſe GROTIVS, ad *Thuanum*, * his verbis.

Sic forſan tener auſus eſt Catullus,
Magno mittere paſſerem Maroni.

Vt ego nunc tibi, Virorum illuſtriſſime, Libellum hunc mitto, de Republica noſtra, tibi, qui non Gallica *tantum, ſed orbis totius hiſtoriam, ita complexus es, ut talem nemo, uel ab otioſiſſimo homine, unquam expectauerit, tanta rerum copia, tantus uerborum nitor.* EGO *uero quid mitto? Opuſculum tenue, ſi materiam ſpectes, non res totius generis humani, ac ne magni quidem Regni alicuius, ſed unius gentis, anguſtis incluſae finibus. Quid, quod nec huius res omnes, ſed breue Compendium eorum duntaxat, quae ad ſummam Reipublicae adminiſtrationem pertinent, Plane nihil, quod ames, nihil, quod laudes, praeter animum tui ſimilem, hoc eſt, amantem patriae ſuae, et minime* νεωτερίζοντα. *Exoſculor illud Thucydidis,* ὅπερ ἐδέξατό τις σχῆμα τῆς πόλεως, τοῦτο δίκαιον, εὐδιασώζειν. *Hoc tu in magno illo Aegeo praeſtas, nos conamur in ſympluuio noſtro.*

Sed, ** elegantiore poſtea ſtylo geſta *Batauorum*, in monumentis *Annalium* commendata poſteris et tradita, omnium mortalium fama celebrantur. In hiſce enim ſcribendis perficiendiſque,

* Ep. XI. ** Petr. Grotii Praef. ad Patris Annales.

disque, omnes coeleſtis atque immortalis ingenii ſui theſauros aperuiſſe uidetur, tanta in iis, rerum actionumque arcana penetrans, elucet ſapientia, tam naturalis ſemper, et ubique SIBI aequalis ſermonis pulchritudo, tanta rerum pondera et uerborum maieſtas, ut pronuntiare haud uerear, omnium non modo laudibus, qui *Res Belgicas* ſcribere ſunt aggreſſi, eximii huius Operis ſplendore tenebras obduci, ſed ipſos etiam antiquorum grauiſſimos diſertiſſimoſque ſuperari. Illam porro horum *Annalium Hiſtoriarumque* admirabilem dignitatem uehementer exornat AVTORIS perpetua in narrando fides, quem neque patriae, * neque religionis ſuae, amor, neque, tot Scriptores tranſuerſos agens, partium ſtudium, non ſpes, non metus, non odium, aut gratia, flectere unquam a uero potuit, neque efficere, quo minus ſociis, hoſtibus, amicis, inimicis, nullo diſcrimine habitis, unicuique pro meritis, candide ſua praemia perſoluerentur. In his *Annalibus* hiſtoriam omneſque motus, ad pactas uſque Inducias, peregregie et accuratiſſime, ea prudentia et neruoſa breuitate, ſcripſit, ut cum *Tacito* optime mereatur comparari. Attentum ergo lectorem requirit. Dum enim *Tacitum* imitatur, propter ſtyli breuita-

* ſupra, p. 16, 21, 23, in primis p. 198, et p. 217.

uitatem, difficilis ſit. Obſeruandum tamen, in libris primis difficiliorem, in reliquis ſatis eſſe perſpicuum.

Inſtigatum fuiſſe EVM ad Hiſtoriam ſcribendum a *Iacobo Auguſto Thuano*,* uidere licet ex Epiſtolis.

Cumque deinceps SESE ad ſcribendam *Hiſtoriam* ſuorum temporum compararet, communicaſſe cum ILLO *Peireſcium* tum monumenta uaria, tam priuata, quam publica, quae fuerunt ipſi prae manibus, tum complura, quae, ex *Italia* repetita, nominatim uero ab *Antonio Quaerengo*, docto et magni nominis uiro, obtinuit. Praeterea, cum ipſe natus ſit in *Hollandia*, et in aliqua Reipublicae parte aliquandiu uerſatus, partim ex Actis publicis, partim ex relatu eorum, qui coram pleraque uiderant, de praecipuis huiuſce belli ſucceſſibus potuit cognoſcere.

Multo ei labore conſtitit *Hiſtoria* haec in ſcribendo, nec minore in recognoſcendo, et corrigendo, ut ipſe, ad *Iac. Aug. Thuanum*** ſcribens, teſtatur.

Hiſtoriam belli noſtri ad finem, hoc eſt, ad Inducias uſque, pextexui. Supereſt nunc recognoſcendi et corrigendi labor, ipſa prope ſcriptione moleſtior. Video, me tum, cum uacauit paulo attentius ſcribere, non ſatis ſolida rerum cognitione fuiſſe inſtructum.

*Ep. XVII. ** Ep. eadem.

ſtructum. Nunc, cum res ipſas diſcendi paulo melior eſt copia, occupationes, multae magis, quam magnae, non ſatis permittunt, reſpondentia hiſtoriae uerba ſeligere. Multumque uereor, ne hiet opus, diuerſique temporis ſcriptio non ſatis unius autoris ſpiritum praeſerat.

Anceps initio erat, ſcriberet ne Hiſtoriam hanc, ob tot inimicos ſuos, neque ante obitum exire in lucem paſſus eſt.

* *Ceterum, cum hoc tam diligenter agat tua Epiſtola, ut me ad Hiſtoriam ſcribendam excitet, inueni tamen in ea aliquid, quod me ab eo labore uehementer abſterreret. Nam, ſi tu, in tam excelſo faſtigio collocatus, tot undique ſeptus praeſidiis,* XL *Libros, humano generi utiliſſimos, pateris, inutiles iacere, iniquitatem ſeculi ueritus, quid me facere aequum eſt, tanto ad omnes fortunae ictus apertiorem? Niſi forte exiſtimas, ingratos, inuidos, calumniatores,** ueſtri eſſe coeli homines, neque apud nos prouenire eiusmodi meſſem. Sed minime ita ſe res habet,* Thuane ampliſſime, *iidem fluctus in ſympluuio noſtro ſe mouent, qui in ueſtro mari Aegeo. Dabo tamen operam, te tanto autore, ut, quae ſcripſi hactenus, ea, quam fieri poteſt emendatiſſima, apud me extent, extra huius aetatis commercium, cum quo contrahere, periculoſum eſt.*

* Ep. XVII, ad Thuan. ** ſupra, p. 431.

eſt. Poſteritati rectius creditur, non, quod illa futura ſit melior, ſed, quod æquior defunctis, quippe alios habitura, quos exerceat. Vale, Vir illuſtris, et me tui gregis ſcribe.

Viduae quidem GROTIANAE librarum Gall. duo millia perſoluere, pro *Annalibus*, uolebat *Sarrauius*, neque tamen compos fieri poterat eorum. In his, editis poſt, *Annalibus*, ſolidum rerum pondus, et uiua tam actionum, quam perſonarum, ſimulacra, cum ſingulari ſermonis caſtitate, narrationiſque eximia perſpicuitate, coniuncta, poſteri omnes admirantur. Etſi enim terreſtrium ratio proeliorum aliunde forſitan luculentius diſcatur, pugnarum tamen naualium, obſidionum oppidanarum, tutandarum item urbium, praecepta, Annales haud ulli, aut ullae Hiſtoriae, meliora tibi dabunt, aut plura. Horum praeſtantiam *Annalium* agnouerunt etiam alii, quos inter *Guido Patinus*, ita ſcribens.

[1]) *Mon relieur me rendit dernierement mes annales de* GROTIVS. *I'ai commencé a la parcourir. Il eſt en beaux termes et tout plein de fort bonnes choſes, ſi ce liure la uiènt iamais a etre traduit en Francois, comme il eſt fort curieux, ie penſe, qu'il ſe uendra bien. Il eſt fort bien, il n'eſt pas ſi particulier, que le* Famianus Strada, *mais il eſt plus ſcauant et aproche bien plus de* Corneille Tacite.

1) Ep. LXVI.

Et *VVicquefortius* *ſcribit,

Nicol. Machiauelli *Hiſtoria Florentina incomparabile perfectumque eſt opus.* Vberti Folietae *Hiſtoria Genuenſis*, Ge. Buchanani *Hiſtoria Rer. Scoticarum*, Ioann. Sleidani *Commentarii de Statu Religionis et Reipublicae ſub Carolo* v, Pauli Sarpii *Hiſtoria Concilii Tridentini*, HVGONIS *item* GROTII *et* Reidani *Annales Belgici, in ſuo genere, ceteris omnibus facile antecellunt.*

Sub *Neuuillii* quidem cuiuſdam nomine, ſermone *Gallico*, GROTIANI continuatio operis exiit, uerum de iſta Continuatione uerba poſſent uſurpari, quae *I. L. Viues*, de Continuatione *Caeſaris* Commentariorum *Hirtiana*, habet.

Commentarii, ***ab* Hirtio *additi, uel* Oppio, *plane ſunt alii, quam* Caeſaris. *Minus et puritatis habent, et maieſtatis, ut, Caeſareanos a Principe ſcriptos, appareat, alteros a priuato.*

Memorabile eſt, quod *Iacobus Perizonius*, in Commentariis ſuis, *Lugduni Batauorum*, A. CIↃIↃCCX, emiſſis, in dedicatione, de *Batauorum* inſequenti tempore *geſtis*, ſcribit,

Fatendum eſt, magno ſane gentis noſtrae dedecore, rem eo hic deueniſſe tandem, ut, poſt VIRVM MAXIMVM, HVGONEM GROTIVM, *per integrum iam ſeculum*

* Liur. I. de l'Ambaſſ. **de Trad. Diſcipl. libr. IIII.

culum, apud exteros deficiat ferme Reipublicae nostrae Historia, atque ideo succurrere ei uoluerint Galli, *partim ex ipsa usque* Gallia, *unde* GROTIANI *habemus operis* Continuationem, *sed Gallica lingua, et falso* Neuuillii *nomine, uulgatam, partim in hasce terras profugi, qui, nostra cum* Gallis *bella, et Regis* VVilhelmi *uitam, suo itidem sermone, enarrare nobis nuper studuerunt. At* Batauos *qui, de rebus suae gentis, quicquam, post* GROTIVM, *Latino certe ediderint stylo, habemus uix ullos.*

Vt autem in omnibus suis Lucubrationibus MAGNVS fuit GROTIVS, sic etiam in *Carminibus* INCOMPARABILIS fuit et DIVINVS. *Lucanum* elegerat, Poetam SIBI maxime adamatum, quem etiam cum notis emisit. Multi crediderunt, GROTIVM gustum habere deprauatum, cum praesertim in hoc *Poeta* nec materia, nec forma, nec essentia, poematis inueniatur. Sed nihil hoc mouebat IPSVM, quanquam haud ignorabat, quid iudicii uterque *Scaliger* *, Pater et Filius, ** de *Lucano* tulissent, quidque de ipsius Poesi sparsissent in orbem. Certe hunc *Poetam* adeo aestimauit GROTIVS, ut eum nunquam non gestaret secum, immo, non raro exoscularetur, licet haud credam, EVM certo statuisse, omnes in uno *Poeta* esse dotes. *Maurerius* enim, in *Memoriis*

* in Critic. s. Poetices L. v, c. xv.
** in *Scaligeran.* primis, p. 103, sq.

moriis ſuis, non minus affirmat, magni feciſſe etiam Poeſin Lyricam *Matthiae Caſimiri Sarbienii*, Ieſuitae *Poloni*, de quo GROTIVS dicebat, *Non ſolum aequaſſe, ſed etiam interdum ſuperaſſe, Flaccum.* De hoc *Sarbieuio* hi extant Verſus.

Matthiae Caſimiro Sarbieuio, aetatis noſtrae Flacco.

Cernis Hymettaeae plenum, puer, aluear Ennae?
Cernis Hyblaearum nobile murmur apum?
Mella bibis, nam uerba legis, quibus iſta papyrus,
Humet, ut ebriolae rore cadente loti.
Queis mihi deliciis auidas pluit undique fauces,
O, Caſimire, meri ros genitiue faui!
Linque, Meliſſa, roſas, thyma linque, Meliſſa, ueni-que,
Os tibi flos mellis quilibet iſtud erit.

Sic ipſe GROTIVS, in ſuorum Prooemio Poematum, fatetur, SESE *in ſtylo uarium eſſe.*

Singula * enim Carminum GROTII genera, ut ingenioſa ſint, ſingulis dotibus gaudent. His omnibus obſervatis, NOSTER omne punctum fert, et omni genere ſatisfacit, in faciendis verſibus Heroicis, Elegiacis, Iambicis, Lyricis, Pindaricis, Epigrammaticis, aeque felix atque idoneus.

* Vid. Anonymus.

neus. Iam,ab EO exprimitur *Virgilii* grauitas et pondus, iam adeſt *Ouidii* facilitas et lepor, iam aſſurgit *Statii* excelſitas numerorum et in fingendo alacritas, iam effunditur *Claudiani* florida quaedam luxuries, iam detonat *Lucani* alta et neruoſa ſententiis maieſtas, iam *Horatii* promicat acumen et ſenſuum reconditorum ſubtilitas. Id omne uerius longe ſibi noſter GROTIVS uendicat, quo myſteria diuina nemo canit religioſius, nemo efficacius diuinis homines inſtitutis inſtruit. Naturali quodam ingenii bono, penetrat facile, quid cuilibet loco, tempori, perſonae, conueniat. Quantam hilaritatem ſpirat in argumentis laetis et ad iucunditatem inuitantibus? Sed, occaſione data flendi,quantum triſtitiae refert et moeroris? Quo ſpiritu, quo amore affectuque, rem agit, et quam prudentiam adhibet, in ſeriis? Quam penſi habet inuentionem, fictionem, poeſis animam illam? Et, ſicut ex unguibus leonem, ſic ex oblatis carminibus, Philologum, Antiquarium, Polyhiſtorem, Philoſophum, et in primis Theologum, cognoſcere licet. Tanta eſt ubiuis ubertas, et dulcedo, et uarietas et dexteritas, ut certe non ſecus habendus ſit, quam ex Muſis natus, et in gremio educatus Muſarum. Ideo *Wilhelmus Grotius*, ut *Poemata* FRATRIS AMANTISSIMI uenerabundus

ſemper exoſculabatur, ita ſtudioſiſſime cauit, ne uel minimum ex iis intercideret culpa ſua. Antea enim pleraque, inſcripta plagulis, circumuolabant, ſparſaque in omnes angulos ac diſſipata, non ſecus, ac *Sibyllae* folia, oberrabant. Hanc ob cauſam uno is uolumine edidit mature, ut ne *Poemata*, tantopere a multis deſiderata, ſqualore corrumperentur ac ſitu, ſed, ut, bene digeſta et bono publico exhibita, INSTAR TVBAE ESSENT, IMMORTALEM POETAE GLORIAM EBVCCINATVRAE. Vnum alterumue Diſtichon poſt editionem demum confecit, ex quibus ſequens, ut IMAGINI ſubiiceretur *B. Maurerii*, *Roterodamum* EI tranſmiſſum, qua in urbe *Penſionarius* olim GROTIVS erat.

Docta tabella, refers HOMINEM, *qui rectius ipſe*
Magnanimum Regem, CVIVS IMAGO *loquens.*

In *Balſaci* Epiſtolis notari merentur, quae IS habet de lite inter *Guyetum* et GROTIVM, ſuper praeſtantia uini et cereuiſiae, * *Franciſci Guyeti* Epigramma pro uino, aduerſus *Batauos*, cereuiſiae potatores, illic legitur, GROTII uero Phaleucus, pro Cereuiſia, inter Poemata eius reperitur, licet inuenuſtus ille, hic elegans, dici poſſit. Inter Poemata moralia aeſtimabat maxime *Euripidis* Tragoedias ſelectiores, et in primis

* pag. 313.

mis Comoedias *Terentii*, quas non ceſſabat, etiam in maximis ſuis negotiis, legere, Sermones item *Horatii*.

In quibus ſcriptis, inquit ipſe, *aliud notant adoleſcentes, aliud uiri mirantur. Illis placet linguae puritas ac nitor, hi uitam moreſque hominum ibi, uelut in ſpeculo, intuentur.*

Sicut autem in oratione numeris uincta, ita etiam in proſa, uariauit. In hiſtoria feliciter exprimit *Tacitum*, in Epiſtolis *Plinium*. Animaduertit *Morhofius*, [1] in libris Philoſophicis interdum barbariſmos EVM admittere, et philoſophorum lingua loqui. Helleniſmo interdum applauſiſſe, miratur et improbat *Schurzfleiſchius*, in Epiſtolis ſuis. Verum haec ſunt eiusmodi, ut aliis quoque ſummis Viris, haud raro, uelut aliud agentibus excidere conſueuerint.

Priuſquam GROTIVS imitari coepit *Tacitum*, autore *Ioſepho Iuſto Scaligero*, *C. Iulii Caeſaris* Commentarios legit diligenter, atque inde ſermonis Latini rationem regulamque ſumpſit.

Quos potiſſimum *Libros* ſuſpexerit GROTIVS, aliiſque commendauerit, eos in Epiſtolis ad *Gallos* reperire licet, nominatim in Epiſtola ad *B. Maurerium*, cuius initium eſt tale.

1) Polyh. T. I, p. 279.

[1]) *Illustrissime Domine, dum tempus aucupor, quo ad uos transcurram, praestiturus &c.*

In *Græcis* etiam laudatur GROTIVS, QVI, pro diuino, quo praeditus fuit, ingenio, in intimos *Pythagoricae* doctrinae recessus penetrasse, QVIQVE et *Hieroclem* fere integrum memoriter recitare potuisse, et omnium felicissime hoc Autore usus esse fertur, quemadmodum, cum reliqua eius scripta, tum in primis *Commentarii*, quos in *V.* et *N. Testamentum* composuit, et, in quibus multos passim *Sacri Codicis* locos, ex *Hierocle* aliisque Graecis, perleganter illustrauit, abunde testantur.

[2]) *Erit* HVGO GROTIVS *magnus et omnibus aemulis maior*, inquit Schurzfleischius, *et mihi hoc ipse admirabilis, quod* Demosthenem, Lysiam *et ceteros Graecos, in succum et sanguinem conuertit.*

Verum, ad EIVS scripta ut redeamus, *Annotationes* potissimum suas in *V.* et *N. T. Libros* perficere annitebatur, eamque ob causam in suam SESE bibliothecam penitus abdebat. Sunt uero *Commentaria* haec *critica* nouissime edita Amstelodami, CIƆIƆCLXXXVIII ex off. *Boomii, Waesbergii aliorumque*, cum absolutissimis Indicibus Autorum,

1) Ep. XVI, ad Beni. Maurer.
2) Ep. CLXXXI.

rum, Rerum, Locorum Scripturae, quorum maximus in Exegesi usus esse potest. De his *Commentariis* notandum est, in *Rabbinorum* locis citandis et explicandis non raro eos fallere, cum secutus plerunque sit GROTIVS in iis fidem aliorum. Plurima horum specimina errorum dedit olim harum literarum peritissimus Vir, *Esdras Edzardi*, quae ipse *Morhofio* * aliquando ostendit.

Submittebat etiam *Dion. Petauii* iudicio suas *Obseruationes* in *V.* et *N. Testamentum*, prout uidere est ex eius ad *Gallos* Epistolis, speciatim ex iis, quas ad hunc *Petauium, insignem*, ut eum IPSE in literis uocat, *Theologum*, misit, cui cum, quae sua scripserat manu, ad percipiendam melius sententiam suam, traderet, his usus est uerbis.

Liceat mihi, lumen de lumine accendere.

Graui operae Operis huius Sacri continenter inuigilabat, omniumque SESE consuetudini hominum subducebat, ac, morosior suspicaciorque factus, optimis etiam fidelissimisque amicis non nullis diffidere coepit, nominatim fratribus *Puteanis*, quos, speculandi tantum gratia, uentitare ad se, opinabatur, expiscaturos, quid sentiret de *Richelio*, aut loqueretur, et ad eum relatu-

Hh 5 ros,

* Polyh. p. 537.

ros, cui non parum infensus erat GROTIVS, ob contemptum, quem ab hoc *Purpurato* fuerat expertus. Atque, hac ipsa ex re, *Osiandro*, in Prolegg. ad Ius B. et P., enatum est illud.

Neminem, sibi contradicentem, aequo animo ferre potuisse, Id nobilium Puteanorum (*uirorum ut genere, sic eruditione, clarissimorum, in quos Gratiae et Musae, liberali plane manu exquisitissitissime sua munera effuderunt,*) *testabitur frater alter, quem, aiunt, Virum illustrem, immemorem etiam beneficiorum acceptorum, in suis aedibus parum moderate excepisse, et cum iurgiis a se dimisisse, quod, in uerba sua iurare, recusaret, et eius dictaturis obloqui ausus esset.*

Inde postea figmentum istud magis magisque *Osiander*, in contumeliam VIRI TAM ILLVSTRIS, auxit.

Ceteris omnibus, pergit Osiander, *uellet esse, quod discipulis suis* Pythagoras, *aut*, *alter* Palaemon *haberi, qui, secum natas, secum morituras, literas, clamitabat.*

Cum tamen ex Epistolis GROTII et alii EIVS scriptis, publice extantibus, de uirorum eruditorum ad EVM confluxu, iam * memorato, alia omnia constent. Eodem fere tempore, *Maurerius*

* supra, pag. 431, 444, 445, 446.

rerius in ſuſpicionem eiuſmodi ſiniſtram ueniſſe uidetur GROTIO, qui *Maurerium*, modis omnibus pro IPSO, in cauſa quadam difficili, laborantem, paulo inclementius excipere non dubitauit, ut ex ipſius Narratione *Maurerii* patebit.

Cum Princeps *Palatinus*, *Rothomago* in *Sueciam* reuerſurus, pernoctaret *Boiſſitii*, die *Ioanni*, *praecurſori*, ſacra, qua ueſperi ignes, ſolenni more, accendebantur, tunc, inter incolas et El. *Palatini* comites, in quibus erant non nulli Dynaſtae externi, Comites, ni fallor, *Valdeccenſes*, contentio oriebatur. Ciues illi, uel per ebrietatem, uel per imprudentiam, plus ſemel bombardas diſplodentes, uulnerabant pediſſequum, ſclopo maiori, itemque *Polhemium*, Landgrauii *Haſſiae*, Reſidentem, ſclopo minori. Quemadmodum uero de hoc inſultu in Aula nihil mouebatur querelae, ſic neque ius ipſis reddebatur. GROTIVS percipiebat, laeſis conſtitutum eſſe, uim hanc illatam uindicare. Ea tempeſtate, homines externi honoratioris conditionis, ingenti numero, ad IPSVM aduenerant, quibus praeſentibus, minabatur GROTIVS Baronibus *d'Auaugours* et *de Rorte*, Regis rebus tum inuigilantibus, cauendum eſſe, eo, quod Comitem *Palatinum* doloſe interimere tentaſſent, neque is ullam accepiſſet

cepiſſet ſatiſſactionem. Aſſeuerabat quidem *Maurerius*, Aulae nihil omnino hac de re compertum eſſe, ſeque, ſi GROTIVS ita uellet, rem ad *Cardinalem* delaturum, qui tunc in finibus *Picardiae*, propter obſidionem *Heſdini*, morabatur. Annuente GROTIO, id fecit. Aliquot diebus praeterlapſis, ingentem literarum uim, ad Cancellarium *Seguierium* ſcriptarum, accipiebat *Maurerius*. Ad haec *Cardinalis*, per Archiatrum ſuum, *Citoyum*, quem aggreſſus idem *Maurerius* fuerat, ei dabat in mandatis, ut eas Domino traderet, quibus literis Cancellario iniungebatur, ut exemplum iuſtitiae ſtatueret, ſimul uero GROTIVM redderet certiorem, ſi haberet, de quo conquereretur, ut ſtatim illos accederet, quibus externarum rerum cura eſſet commiſſa. *Maurerius*, ſuarum ſeſe rerum mirifice ſategiſſe, magnamque iniiſſe gratiam, ſibi perſuadebat, re tam bene geſta, cum uero faſcem GROTIO tradere uellet, perplexo ILLE animo dicebat, quo tum perpetuo laborabat, fronteque ſeuera, poſſe iuſtitiam, ſi liberet, obſeruare, ſed faſce SE onerari, iſtumque recipere, SE in animo non habere. Tentabat amice ILLI perſuadere *Maurerius*, Mandatum oſtendendo, ut IPSI in manus traderet, at ILLE perſeuerabat in pertinacia ſua. Nemo unquam hominum fuit in eiuſmodi anguſtia, in

qua

qua *Maurerius* hac occaſione erat. Si faſcem ad Aulam remiſiſſet, hallucinatus incuſatuſque eſſet, futiles eum excitaſſe turbas, etiamſi rei ueritatem et inſolentiam hominum expoſuiſſet. Ad haec, faſcem Cancellario tradere, in mandatis non habebat. Re tamen accuratius penſitata, ex duobus malis minimum eligendi conſilium arripiebat, faſcem, id quod factum maxime conſultum et minus periculoſum foret, Cancellario tandem tradendi. Hoc eo die fiebat, quo foras equitare conſtituerat. Cum ipſi *Maurerius* nuntiaſſet, faſcem eſſe ex Aula, quem ipſi tradere in mandatis haberet, domum reuertebatur Cancellarius, ſine mora, Præſidem Vicarium Criminalium, *Tardeum*, ad ſe accerſebat, qui factum inſolens adeo ſibi commendatum habebat, in idque tam accurate inquirebat, ut incolas *Poiſſitii* ad miſericordiam moueret. Ipſe GROTIVS ſtatim agnoſcebat, *Maurerium* ab SE iniuria fuiſſe affectum, quoniam hoc EVM modo tractaſſet. Inuitabat ergo ipſum ad prandium, dicebatque ad eum aperte, in diuerſorum praeſentia hominum, ad prandium una inuitatorum, *Maurerium* eſſe optimum, ueraciſſimum et officioſiſſimum, amicorum ſuorum * omnium, addens, faſcem recipere SE noluiſſe, ignarum quippe, quid in

SE

* ſupra, pag. 431, ſq.

SE contineret, hominesque suae conditionis nunquam recipere debere fasces clausos, et aliis inscriptos, nisi prius cognouissent, quid in se contineant, de qua tamen re, *Maurerio*, sarcinam IPSI tradenti, ne uerbum quidem dixerat. Interim spatium habuit callidam hanc rationem excogitandi, et hac leui excusatione utendi, ne non obumbraret difficilem istum ingenii morem, quem eo tempore tenebat, inter EIVS uitia connumerandum. Scilicet nullum unquam ingenium magnum sine aliqua intemperie fuit natum.

Post mortem *Richelii*, retinere GROTIVM diutius noluerat *Oxenstirna*, qui tamen laudi sibi duxerat, retinere EVM ac defendere, *Richelio* uiuente, non obstante, quod sine intermissione solicitauerat *Richelius*, ut EVM reuocaret. Cancellarius quoque Regni, qui sero nimis animaduertebat, LEGATVM SVVM uiuentium commercio SESE subtraxisse, integrosque dies, et maximam quoque partem noctium, uersari cum mortuis, ad opera sua Theologica conficienda, et nihil, nisi noua, in ponte nouo *Parisiis* gesta, eleganterque Latine expressa, ad se perscribere posse, pertaesus tandem est LEGATI. Quanquam hoc continuo credere uix licet, cum e sequenti-

bus

bus longe res * aliter eluceat, quam hic *Maurerius* prodit, et alioquin EVM ſtatim ab officio remouere, EVMque in *Sueciam* reuocare, potuiſſet, niſi *Oxenſtirna*, IPSVM in *Gallia* remanere, maluiſſet, cum praeſertim culpa eſſet nulla GROTII, niſi, quod nimium ſtudiis incumberet, quam imbecillitatem, uerbis ſequentibus [1]) indicauit *Anonymus* quidam.

Monſ. de GROOT *le pere etoit la probité meme, d'un rare merite et incomparable en ces ecrits, mais ſes amis iugoient pourtant, qu'il auroit encore mieux reuſſi s'il eut donné un peu plus de tems a ſon ambaſſade, et moins a ſes etudes. Comme ſi c'etoit un defaut* inquit porro ſcriptor iſte *de donner les heures a la lecture, que les autres donnent a une galanterie inutile, au ieu, a la promenade et a des amuſements inſipides, ou creux. Mais Mr. de* GROOT *etoit ſans reproche.*

Quem GROTII morem his uerbis *Svlmaſius* excuſat.

GROTIVS *in negotiis tractandis non adeo magnus fuit,* NON, QVOD INGENIVM EI, SED APPLICATIO, deeſſet.

GRO-

* infra, p. 472.

1) Reflexions ſur les Memoires pour les Ambaſſadeurs a Ville Franſche, CIƆIƆCLXXVII, 12, p. 76.

GROTIVS ipſe fatetur, Aulae SESE natum factumque haud eſſe.

[1]) *Ego, qui iam aliquoties,* HOMO MINIME AD AVLAM FACTVS, *aulam coactus ſum accedere, &c.*

Et alibi,

[2]) Oxenſtirna ME, *in umbra literaria deliteſcentem, in lucem reſque magnas uult protrudere.* EGO VERO NIHIL MAGIS METVO, QVAM, NE OPERA MEA TANTI VIRI, CONCEPTAE DE ME, SPEI MINVS RESPONDEAT.

Aulicam EI uitam et impietatem nequaquam arriſiſſe, clare patet ex alterius Epiſtolae uerbis.

DE AVLA [3]) COGITANDVM FILIO TVO, NON ARBITROR. *Si tamen pertendit, nullus eſt dignior, ad quem ſe applicet,* Sueciae *Rege, apud quem multum ualere poterit* Camerarii *commendatio.*

Licet, ſi res EIVS in *Gallia*, quas, ut ſupra narrauimus, in LEGATIONE ſua ibi confecit, conſiderem, parum, aut nihil, offendam, in quo minus uſui fuerit *Sueonum* Regno, quippe quorum ILLE res minime neglexit, iura potius eorum, omni data occaſione, probe obſeruauit, memor utique perſonae, quam agere in SE ſuſcepiſſet. Contrarium igitur, an ab aliis demonſtrari queat, uix, ac ne uix quidem, mihi poſſum perſuadere, nec multos iſti habebunt aſſenſuros. *Oxen-*

1) Ep. LXXVII, ad Beni. Aub. Maurer.
2) Ep. CLXI, ad Guil. Luſſon. 3) Ep. CXXXVI, ad B. A. Maur.

Oxenſtirna ergo, extra ordinem, *Ceriſantem* in *Galliam* mittebat, qui omnia, in Aula expedienda, in humeros ſuós ſuſcipiebat, ne minimum quidem cum GROTIO communicans, ſiue iuſſus, ſiue elatione permotus animi, oſtenſurus in *Gallia*, *Sueciam* ſua ipſi ſecreta commiſiſſe, id quod tamen difficulter credi poſſe uidetur, cum, ex ſequentibus, longe aliud conſtet. Si enim nihil conferre cum IPSO debuiſſet, ut LEGATVM remanere ibi GROTIVM paſſi haud fuiſſent. Cauſa igitur *Ceriſanti* non ſuppetebat, cur ita inſolentem erga GROTIVM ſe praeberet, qui ſane, petente *Maurerio*, commendationem *Ceriſanti* ad omnes amicos dederat, quos in *Suecia* habebat, ad eum ibi ornandum. Apertum hunc contemptum GROTIVS perferre amplius non poterat. Quamobrem ſuam expetebat dimiſſionem, quam etiam obtinebat.

In hac EMINENTI DIGNITATE GROTIVS, Sereniſſ. Reginae *Chriſtinae* LEGATVS ORDINARIVS, per totos decem annos, vixit, cum *Chriſtina*, *Guſtaui Magni* filia iam maiorennis, finita EIVS LEGATIONE, EUM in *Sueciam*, tum, ut alibi EIVS opera uteretur, tum, ut rationem adminiſtrationis EIVS poſtularet, ex *Gallia* reuocaret,

TANTA *) QVIDEM CLEMENTIA, VT NON MODO IN LITERIS SVIS IPSVM TOLLERET LAVDIBVS, SED MAGNIS QVOQVE PROMISSIONIBVS ALLICERET, SESE OFFICIORVM, IN ANNIS MINORENNITATIS PRAESTITORVM, MINIME OBLITVRAM ESSE, SED CLEMENTISSIME MEMOREM FVTVRAM. Insuper, in literis ad Reginam *Galliae*, actu regnantem, INSIGNE TESTIMONIVM DE EIVS, IN ADMINISTRANDA LEGATIONE, PRAESTITA SIBI FIDELITATE ATQVE PRVDENTIA, EIDEM IMPERTIEBATVR. Idem ILLE, cum testificatione Regiae planeque singularis benevolentiae, dimissionem suam, aegre licet ferente Regina, obtinebat. In *Sueciam* ** proficiscens GROTIVS, per *Hollandiam* iter fecit, iamque *Roterodamum*, ueterem habitationis suae sedem, peruenerat, ingenti ciuium ibi applausu et beneuolentia exceptus, cum inimici, non contenti iis, quibus eum tam diu persecuti erant, opprobriis et iniuriis, obire suarum partium domos, si quos possent ad se trahere, omnem mouere lapidem, ne *Ordines Hollandiae*, tunc forte congregati, per terras et urbes suas transire GROTIVM impune paterentur. Sed, mutata rerum facies erat. Plurimi eorum, qui, A. CIↃ IↃ C XVIII, statum Reipublicae concusserant, iam e uiuis decess-

* infra, p. 474, 478.

** vid. Anonymi Vita GROTII.

decesserant, non nulli eorum, qui, Anno eodem, a dignitatibus suis dimoti fuerant, moderatione Principis *Friderici Henrici*, ad pristina erant ministeria reuocati, quique novi ad rempublicam accesserant, ut factionibus non interfuerant, discernendae ueritati magis idonei erant. Ita factum est, ut referenti in Conuentu Procerum Hollandiae *Jacobo Catsio*, eorum tunc *Assessori*, quid sibi super ea re dictitatum esset, responsum a *Proceribus* sit, Vano timore liberaret homines, nimium meticulosos, Curae sibi fore, ne quid Respublica detrimenti caperet. *Amstelodamum* interea peruenerat GROTIVS, inde *Hamburgum* petiturus. Neque enim affectabat, ullis SE Ciuitatibus uidendum praebere, nisi per quas necessitas EVM cogeret transire.

Consulatum *Amstelodami* tum temporis obtinebant Viri sapientes et moderati, *Petrus Hasselarius*, *Andreas Bikerus*, *Gerbrandus Pancratius*, *Guilelmus Bakerus*, qui, de aduentu in urbem suam GROTII, certiores facti, neque dissimulare cupientes, quanti facerent VIRVM TAM SOLIDE ERVDITVM, TAM BENE DE PATRIA MERITVM, TAMQVE ILLVSTRI, PER TOTVM TERRARVM ORBEM, FAMA CELEBREM, sine cunctatione EVM adire, optima

quaeque officia EI offerre, publico conuiuio excipere, et nauem, itineri IPSIVS aptandam, curare. Ita rursum patria, nunquam SIBI postea uidenda, excessit VIR SVMMVS, *Hamburgo*, terrestri maritimo itinere, *Lubecam* petens, honorificeque a magistratibus utriusque ciuitatis exceptus. Inde *Visnariam*, Ducis *Pomerani* oppidum, *Suecicis* praesidiis occupatum, peruenit, Erat eo tempore non longe ab eius portu, cum classe ingenti, *VVrangelius*, Comes, Regni *Suedici Archithalassus*, qui, de aduentu tendentis in *Sueciam* GROTII certior factus, continuo nauem bellicam, promouendo IPSIVS itineri, ad EVM misit, qua *Calmariam* GROTIVS uenit, inde *Holmiam* petiturus. Quo comperto, *Regina*, quae tum forte erat *Vpsaliae*, magnoque iam pridem uidendi GROTII desiderio tenebatur, reditum suum in eandem urbem, imperii sui sedem, accelerauit. Postero die, ad alloquium *Reginae* admissus GROTIVS, postquam multa, rebus ac tempori conuenientia, disseruisset, LEGATIONIS SVAE partes exposuit, actionum suarum rationem reddidit, pro gratia, tam diu percepta, gratias egit, dimissionemque a ministerio suo petiuit. At *Christina*, ut erat omnium rerum, cognitione liberali dignarum, callentissima, literarumque et literatorum amantissima, IPSIVS etiam GROTII, edi-

torum

torumque ab EO Scriptorum, perſpicaciſſima exiſtimatrix, ſicut *inferius*, ex eius ad Viduam GROTII datis, literis, clarius patebit, ad reliquae orationis IPSIVS capita perbenigne reſpondit, et, quae promiſerat EI, de officiis, ſibi praeſtitis, bene remunerandis, diſerte repetiuit, ad ultimum, ubi de dimiſſione ſua locutus erat, tantum per ambages reſpondit. Adeo, ut non obſcure pateret circumſtantibus, mentem eſſe *Reginae*, GROTIVM apud ſe detinere, propiuſque ſuis EVM conſiliis admouere. Senſit hoc etiam ipſe GROTIVS, neque dubitauit, hoc unum ſufficere ad irritandam inuidiam illam, quam, a principio aduentus ſui, in non nullis Regni Proceribus animaduerterat. Quare, nihil minus propoſitum EI erat, quam in ea terrarum parte habitationis ſuae ſedem figere, ubi non minus cum ingeniis hominum, tam male SIBI uolentium, quam cum aeris inclementia, luctandum quotidie foret.

[1]) *Diſcemus,* inquit, *ex te, ubi redieris, qualis ſit illa mundi pars,* quam ſibi rigidus Septentrio ſepoſuit. *Etiamſi nihil ibi uideris, praeter magnum Cancellarium, ſatis erit cauſae, cur in illas mundi partes, ſi cum antiquitate loquamur, ultimas, excurreres.* EIVS ME AMICITIA SPECIOSIOREM, QVAM IPSA LEGATIONE, CENSEO.

1) Ep. CLXXXVII, ad Ludou. Maurer. Beni. Filium.

Non destitit ergo, coram Regina, quoties ad eam accederet, dimissionem suam et ueniam ad suos reuertendi efflagitare. Ac *Maurerius* * quidem dicit, GROTIVM insalutata Regina discedere, iamque in loco isto, quem *Daeler* uocant, nauem conscendere, uoluisse, uerum ea mihi *narratio* non parum dubia uidetur et incerta. Etsi enim facere hoc iure potuisset, cum praesertim plus semel discedendi ueniam flagitasset, suisque apud Reginam officiis nuntium misisset, neque inuitus retineri diutius posset, ex insequentibus tamen mox uerbis, *Domina, permaneo tuae Maiestatis subiectissimus seruus*, liquet res omnis, nec minus e *literis* ipsius Reginae, *infra* reperiendis, ex *Anonymi* Vita item *huius Reginae*, uideturque originem aliunde hic rumor traxisse. Cum enim ad Reginam, e *Suecia* discessurus, orationem haberet, et Regina uerbis quibusdam, quod nullo modo remanere uellet, EVM pungeret, nihil IS reposuit, praeter uerba modo relata,

DOMINA, PERMANEO TVAE MAIESTATIS SVBIECTISSIMVS SERVVS,

et ita discessit. Haec uerba Regina male ferre coeperat, sed, cum *Gallus* quidam, nomine *Marigny*, GROTIO non parum fauens, diceret, eiusmodi discessum *Gallici* quoque moris esse, Regina

* Memoires pour seruir a l'Histoire d' Hollande, p. 430.

na id credebat. *Maurerius* quidem, Vir alias fidei minime ſubleſtae, uel ideo meretur excuſationem, quoniam hic relata ab aliis refert. Ex his ea per ſe concidunt, quae de GROTIO fabulatur *Ludouicus*[1]) *Crocius*, multos tunc temporis credidiſſe, GROTIVM, quaſi Pontificiorum dogmatibus fauentem, e gratia Reginae *Chriſtinae* excidiſſe. Regina,[2]) quae neque diuerſas terrarum regiones, neque diſcrepantes hominum mores, ignorabat, eoque minus dubitare poterat, quam difficile eſſet, ANIMVM VIRI NON AVARITIA, NON AMBITIONE DISTRACTVM, SED SOLIS STVDIIS ET VIRORVM ERVDITORVM COLLOQVIIS CONTENTVM, ex eo, ſub quo tam diu reſpirauerat, coelo, in eam mundi plagam trahere, quae uix ipſi, ibi natae, educatae ibi et regnanti, immo, ne uix quidem, placeret, ſtatuit, tandem deſiderio IPSIVS morem gerere, EVMQVE SINGVLARIS [3]) AFFECTVS DEMON-

1) Ep. ad Gerard. Ioann. Voſſium ſcripta.

2) Anonymi Vita GROTII.

3) Et generatim apud Reges et Principes magni aeſtimatus eſt GROTIVS, apud *Henricum* IV, Regem *Galliae*, a quo etiam torque aureo eſt donatus, pag. 18, apud eius regni Succeſſorem, *Ludouicum* XIII, p. 286, 353, 399, apud *Iacobum*, R. *Angliae*, p. 23, apud *Chriſtinam* Reginam *Gothorum* p. 475, apud Principem *Condaeum*, pag. 16, apud Principem Auriacum, *Mauritium*, ante ortam *Arminianorum* litem, pag. 19, apud eius Fratrem *Fridericum Henricum*, pag. 284, et infra pluribus, apud Card. *Richelium*, quamuis propter ſubmiſſionem inuidentem, p. 397, immo, GROTIO iniuriam illatam deprecantem, p. 399, in medio, apud Senatum *Amſtelodamenſem*, p. 473, apud *Axelium Oxenſtirnam*, p. 475.

STRATIONIBVS CVMVLATVM DIMITTERE. Regina enim SVMMVM HVNC VIRVM, per tempus bene longum, partibus ſuis in Regno *Sueciae* perfunctum, NON MODO IMPENSE COLLAVDAVIT, SED ETIAM, NE SINE MVNERE ABIRET, DVODECIM MILLE IMPERIALIBVS, ut narrat *Maurerius*, uel, ut *Anonymus* Vitae Reginae *Chriſtinae* ſcriptor habet, TREDECIM, IISQVE EX CVPRO CONFLATIS, DONABAT. Quanquam hoc munificentiae genus Reginae iam olim erat ſolenne. Conſtat enim, unicam *Freinshemii* Orationem, qua natalem ipſius alterum et uiceſimum celebrauit, mille imperialium praemio remuneraſſe, quale quid nihil ante unquam, aut uſquam, facile accidiſſe, conſtat.

Ita, quamuis aegre conſentiente Regina, *Holmia* diſceſſit GROTIVS, corpore iam minus ualidus, contractaque, uti credebatur, infirmiore ualetudine, partim ex taedio retardati tam diu itineris, partim ex rigore aeris, naturae ſuae minus conuenientis. Sed ſperabant, qui EI aderant, tam ualidam in EO futuram ſpem reuiſendae propediem coniugis et familiae ſuae, ut praecipuam partem doloris, quam ex utriuſque abſentia contraxerat, diſſipare poſſet. Mox nauim conſcendebat, ut *Lubeca Oſnabrugam*, ad Pacem ibi cum aliis conciliandam, iret, prout *Vondelius*, Poeta *Batauorum* celebris, et Scriptor, in uita GROTII Ger-

Germanica, referunt, uel, ut *Anonymus* Belgicus, in uita GROTII, Latine ſcripta, uult, ex magno deſiderio familiae ſuae uiſendae, uel, ſicut malunt alii, quanquam fide minus digni, in *Galliam* reuertendi, cupiditate inductum, ut LEGATIONEM ibi denuo ſuſciperet ad *Poloniae* Regem. Proficiſcens GROTIVS, ac reditum in Patriam, ſuaſu Coniugis et Amicorum, parans, coelo ſereno, uentiſque ſatis fauentibus, e portu *Dalerenſi* ſoluit nauis, quae tranſuehendum *Lubecam* GROTIVM ſuſceperat, ſed breuis fuit illa aeris ſerenitas, quoniam, inſequenti die, uehemens tempeſtas, contrahere uela, iuſſit, et ingraueſcens magis magiſque ſub ueſperam, maiorem malum diſiecit, eiuſque pondere ſubmerſum paene nauigium, adeo contrariis undique uentis concuſſit, VT, FRACTO ALTERO QVOQVE MALO, PERCVLSVS GROTIVS, tandem in *Pomeraniam* ulteriorem, ad oram *Caſſubiae*, quaſſatam perfluamque nauem littori impegerit. Notatu dignum eſt, quod, in Prolegomenis ad *Procopii* Hiſtoriam Belli *Gothici* ac *Vandalici*, * GROTIVS ipſe commemorat, Mare *Balticum* generatim *turbulentum* quid notare.

Eſt autem, id nomen non proprium, ſed commune. Nam, maris irruptionem *eo ſignificari*, *norunt Friſii*. VVellen *ſignificat*, cum impetu fluere.

* pag. 4.

 Octa-

Octauo, poſtquam e portu ſoluerat, die, deſcendit in arenam cum comitatu ſuo GROTIVS, non longe a uico *Lyba*, decem et quatuor milliaribus *Germanicis* ab urbe *Dantiſcana* diſſito, non minus animo, quam corpore, AEGER, cumque ne unum quidem diem, curando ac reficiendo corpori, ab animo, redire ad ſuos feſtinante, poſſet obtinere, ruſtico, quod aegre ibi nactus erat, uehiculo, iter, per medios uentos et imbres, qui uelut in lacrymas, ob miſeram conditionem, inſtantemque VIRI HVIVS IMMORTALITATE DIGNISSIMI mortem, ſolui uidebantur, continuauit per aliud octiduum, donec, conſumptis, per nimias agitationes et laſſitudinem, uiribus, tandem *Roſtochium* peruenit, et lecto, *non reſurrecturus*, SE commiſit. Hic enim gradum ſiſtere cogebatur. Defatigati ac fracti quippe Spiritus ſuadebant IPSI, ut Medicum *Stocmannum*, eodem die XVII Auguſti, ad SE uocaret. Qui, accerſitus, pulſu uenae obſeruato, magnamque laſſitudinem ac uires proſtratas, immo, ſudorem deprehendens lethalem, de uita EIVS actum eſſe, pronuntiabat. Licet *Anonymus* vitae GROTII Belgicus referat, die XVII Aug. Medicinae Doctorem, *Stocmannum* fuiſſe accerſitum, qui, pulſu uenae obſeruato, eiuſque debilitatem ſoli laſſitudini aſcribens, iudicarit, requie et nutrientibus

cibis

cibis reficiendum esse CORPVS. Verum, eundem illum uirum, die sequenti XVIII Aug., A. CIϽIϽCXLV, reuersum, cum animaduerteret, infirmitatem creuisse, sudoremque prorupisse lethalem, alia item signa deficientis naturae sese exeruisse, tandem confirmasse, finem adesse uitae, IPSVMque iam uersari in agone mortis. Interim *Quistorpio* magis credendum, quippe, QVI, TESTIS OCVLATVS, OMNIBVS VEL INTERFVIT, VEL MELIOREM PERCIPERE NOTITIAM EX STOCMANNO, BALEMANNIA, ALIISQVE, POTVIT, neque uideo, cur a ueritate recedere, aut aliquid circa mortem eius memorabile uoluerit reticere. Illis igitur Medici uerbis GROTIVS permotus, praesentiam *Ioannis Quistorpii*, Doctoris ac Professoris Theologi, Verbique Diuini ibidem Ministri celeberrimi, expetebat, qui etiam, circa nonam uespertinam, ad GROTIVM accedebat, postque habitos cum EO sermones, super fragilitate humana, multifariis item mortalium peccatis, necessaria ob haec poenitentia, iisdemque ab DEO, propter merita CHRISTI, condonandis, de immensa DEI clementia, quaeque his similia morientibus proponi solent, ad preces se conuertit, quarum uerba, complicatis manibus, uoce submissa, secutus GROTIVS, paulatim deficere, auditumque primo, mox et uisum, amittere, coepit, nec multo post,

nocte

nocte media, anno AETATIS SVAE LXII, placide exſpirauit. MEMORIA tamen EIVS et EIVS meritorum, expirabit nunquam, uerum, uti floruit iam diu et uiguit, ita florebit longius, et longius uigebit, uigebit, inquam, donec circumfuſus ille orbi terrarum Oceani curſus perennabit.

Quiſtorpii ad *Alouium* literas hic ſubiungemus, GROTII MORTEM, accurata ſatis deſcriptione, complexas.

Contendis a me, ut perſcribam, quo modo, mundo huic VALEDICTVRVS, LITERATORVM PHOENIX, HVGO GROTIVS, SE *geſſerit. En, paucis id habe. Conſcenderat* ILLE Stockholmiae *nauim, qua* Lubecam *ferretur, uehementibus per triduum in mari iactatus procellis, naufragium patitur, et* AEGER *ad* Caſſubiae *littora appellit. Inde, perquam incommodo curru, pluuia tempeſtate, per* LX *et plura milliaria,* Roſtochium *noſtrum deuehitur. Diuertit ad* Balemanniam, *D.* Stocmannum *Medicum aduocari, curat, qui, aetate, naufragio, incommodis itineris, fractas uires aduertens, uitae terminum imminere, praeſagit. Secundo, ab ingreſſu in hanc urbem, die, qui ſtyli ueteris erat* XVIII Auguſti, *me hora nona ueſpertina ad* SE *uocat. Acceſſi, propemodum in agone* VIRVM *conſtitutum offendi, compellaui, et, me nihil maluiſſe, affirmaui, quam,*

quam, ut mihi cum IPSO *incolumi ſermones ſociare licuiſſet. Regerit* ILLE, ITA DEO VISVM EST. *Pergo, ut ad beatam emigrationem* SE *componat, peccatorem* SE *agnoſcat, ſuper commiſſa doleat, moneo. Cumque, inter loquendum, publicani, peccatorem ſe fatentis, et, ut* DEVS SVI *miſereretur, precantis, meminiſſem, reſpondit,* EGO ILLE SVM PVBLICANVS! *Progredior, ad* CHRISTVM, *extra quem nulla eſt ſalus,* IPSVM *remitto, ſubiicit* ILLE, IN SOLO CHRISTO OMNIS SPES MEA EST REPOSITA. *Ego, clara uoce, Precationem illam* Germanicam *Germanice recitabam, quae incipit,* HERR IESV CHRIST, VVAHR MENSCH VND GOTT *etc.* ILLE, *complicatis manibus, ſubmiſſa uoce,* ME *inſequebatur. Quum finiiſſem, quaeſiui, an me intellexiſſet? Reſpondet,* PROBE INTELLEXI. *Pergo illa recitare ex uerbo* DEI, *quae iam morituris in memoriam reuocari ſolent, quaero, an me intelligat? Reſpondet,* VOCEM TVAM AVDIO, SED, QVAE SINGVLA DICAS, DIFFICVLTER INTELLIGO. *Cum haec dixiſſet plane conticuit, et, breui poſt,* SPIRITVM *exhalauit, in puncto* XII *nocturnae. Habes cataſtrophen uitae, a* GROTIO, SVMMO VIRO, *actae.* CADAVER *medicis poſt commiſſum eſt.* INTESTINA, *lebeti aheneo impoſita, ut, in templi apud nos primarii,* Virgini Mariae *ſacri, locum honoratiſſimum reponerentur, a templi praefectis facile impetraui. Molliter*

CINERES

CINERES *cubent! Vale. Dabam* Roſtochii, *propridie* Michaelis, A. CIƆIƆCXLV.

CORPVS MORTVVM, aromatibus conditum *Delphoſque Batauorum*, urbem EIVS natalem, tranſlatum, ibidem, magna exequiarum pompa, proauorum ſepulcro, in choro aedis nouae, ad dexterum latus inclytae illius areae ſepulcrorum *Principum Auriacorum*, eſt illatum, ADEOQVE EIVS PATRIA, QVAE VIVO EI QVIETEM INVIDERAT, MORTVVM, EXTINCTO IAM LIVORE, TANDEM RECEPIT. Epitaphium IPSE, iam aliquot ante mortem ſuam annis, SIBI compoſuit, ut ex Epiſtola ad fratrem, *Guilielmum Grotium*, data, * liquet. Eſt autem Epigramma ſequens.

GROTIVS HIC HVGO EST, BATAVVM CAPTIVVS ET EXVL,
LEGATVS REGNI, SVEDIA MAGNA, TVI.

Ab EIVS morte, duo quoque Nummi ſunt conſpecti, quorum *unus*, facie priori, effigiem GROTII et NOMEN, poſteriori facie, *Arcam*, duabus inſignem Coronis, *Galliae* et *Sueciae*, prae ſe fert. Vnum praeterea latus Arcae ſolem oſtendit *orientem*, latus alterum *Arcem* exhibet *Lupenſteinianam*. Superne haec uiſuntur uerba, MELIOR. POST. ASPERA. FATA. RESVRGO. Inferne, Annus

* Tom. II, Epiſtolarum, p. 915.

nus indicatur tum NATALIS EIVS, tum EMORTVALIS, NATVS. CIƆ IƆ LXXXIII. OBIIT. CIƆ IƆC XLV.

Nummorum *alter* exhibet, facie priori, GROTIANAM effigiem, cum his uerbis, HVGO. GROTIVS. NATVS. CIƆ. IƆ. LXXXIII. DECIMO. APRILIS. OBIIT. CIƆ. IƆC. XLV. VIGESIMO. OCTAVO. AVGVSTI. Posteriori facie hi leguntur Versus,

DE FENIX VAN HET VATERLANDT,
HET DELFSCH' ORAKEL T'GROOT VERSTANDT,
HET LICHT, DAT D'AARDE ALOM BESCHEEN,
DE GROOT VERTOONT ZICH HIER IN T'KLEEN.

Tali modo MAXIMVS HIC et INCOMPARABILIS VIR, eo tempore, VITAE HVIVS finem facere, et CORPVS SVVM corruptioni tradere, coactus fuit. VIVIT TAMEN, ET VIVET ILLE IDEM, ETIAM NVNC, IN SCRIPTIS SVIS AVREIS, PER SVVM EXCELLENS INGENIVM, QVOD IN EA INTVLIT, ET PER EA, VSQVE AD NOSTRA TEMPORA, ADHVC SVPERSTES EST, AC NOBISCVM ERIT, DONEC ERIT TERRARVM ILLE ORBIS. Non possum, quin hic addam Naenias ad Magnos Tumulos GROTIANOS.

VIATOR

VIATOR ET APOLLO.

V. MAGNVS HVGO PARVA NVM TVMBA CLAVDITVR ISTA?

A. NOMEN TAM MAGNVM CLAVDERE TVMBA NEQVIT.

V. NVNC DELPHIS, PATER, AT, CVR NON ORACVLA REDDIS?

A. ME, MEVS INTERPRES, MORTE, TACERE, IVBET.

Adiungam hic partim *impias calumnias*, quibus MAGNI HVIVS VIRI pium obitum inquinare et infamem reddere quidam conati ſunt, quarum non nullae tam aperte ſunt falſae, ut tantum non manibus palpari queant. At uero, HVIVS VIRI MERITIS ATQVE CINERIBVS, qui hoc ipſum, iure quodam ſuo, poſcere uidentur, ut tandem ſatiſſiat, pietas ipſa, et ipſa aequitas, uelut imperare uidentur. Perperam igitur ait * *Patinus*,

Audiuimus, mortuum eſſe GROTIVM, *ex febri quadam continua, in reditu ex* Suecia, *non ſine ueneni ſuſpicione. A parte Lutheranorum, dicitur ſublatus, ex hac ratione, quod de* Antichriſto *ſcripſerit in fauorem Papae.*

Verum

* Tom. I, Ep. VII, p. 19.

Verum enim uero, nec ullus Scriptor alius hoc confirmat, nec confirmabit unquam, aut probabit. Ad haec nemo Medicorum, qui ſectioni et unctioni interfuerunt, mentionem facit huius rei. Venenum enim ſi recepiſſet, in *Suecia*, oporteret, hoc eſſe factum, nec Medici *Roſtochienſes* ſingularis huius rei, nec *Quiſtorpius*, in epiſtola ſua, mentionem eius facere, obliti fuiſſent. Ipſe quoque *Patinus*, in Epiſt. eadem, hac de re dubitat, ſicut ex ea uidere licet. *Sed, non credo*, inquit, *ueneno ibi quenquam facile tolli.* Quod ſi haec fama ueritate fuiſſet fundata, ſequenti [1] Epiſtola quam maxime rem hanc repetiiſſet, ita loquens.

DEFVNCTVS GROTIVS *etiam ex amicis meis unus erat. Effuſe gaudebam, quoties colloquerer cum* IPSO, *ſed praemature, tum mihi, tum reipublicae, deceſſit. Audita* EIVS *morte,* Roſtochii, *urbe Anſeatica, facta, reuertendo ex* Suecia, *ultimo die Menſ. Auguſti,* A. CIƆIƆCXLV, *natali meo, adeo afflictus fui, ut in morbum caderem, et, per octo dies, moeſtus permanerem.*

Idem alibi, ſequentem in modum, loquitur.

[2]) GROTIVS *mortuus eſt* Roſtochii, A. CIƆIƆCXLV,

1) Tom. I, Ep. XXX, p. 78.
2) Tom. II, Ep. IƆXLV, p. 580.

reuertendo ex Suecia, *ubi* LEGATVS *fuit Reginae* Christinae, *apud Regem nostrum.*

Qui porro *circumstantias* considerat EIVS dimissionis, quam aegerrime impetrauit, clare perspiciet, quam falso haec sint dicta.

Rumorem longe etiam incertiorem refert *Maurerius*, eo captus ipse, quando, in suis, alioquin fide haud indignis, *Memoriis*, ita narrat.

MORIBVNDVM GROTIVM *uariarum religionum ministri, ut*, Lutherani, Reformati, Pontificii, Sociniani *et* Anabaptistae, *conuenerunt, ac eorum quilibet in suas* EVM *partes trahere laborarunt. At, his controuertentibus, et unoquoque, Religionis suae principia ceteris esse firmiora, demonstrare modis omnibus conantibus,* GROTIVM *aliud respondisse nihil, quam,* Non intelligo. *Conticentibus deinceps omnibus, illud unum addebat,* Hortare me, ut Christianum morientem decet.

Quod si haec omnia, hunc ad modum, ut *Maurerius* retulit, gesta essent, unde, quaeso, *Sociniani, Anabaptistae aliique*, in aduentu GROTII tam improuiso, tempore tam exiguo, morte tam repentina, accessissent. Prius enim, quam aduentus GROTII percrebuisset, aderat iam extremus ille GROTII actus. Immo, narrante *Anonymo* Vitae GROTIANAE Belgico Scriptore,

ptore, et Epiſtola *Quiſtorpii* confirmante, *Quiſtorpium* ipſe accerſendum curauit GROTIVS, ut adeo ne ille quidem, *Roſtochii* licet habitans, aduentum GROTII prius, quam accerſeretur ab IPSO, cognouiſſe uideatur. Neque uero tanti momenti circumſtantiam, de GROTII morte, *Calouio* referre, obliturus fuiſſet *Quiſtorpius*, multo minus *Calouius*, de ſalute GROTII dubitans, tanquam rem, demonſtrationi ſuae uel maxime inſeruituram, repetere intermiſiſſet. Ad haec *Maurerii* uerba nequaquam cohaerent. Allocutionem enim GROTII tribuit pluribus, dicens, *conticentibus deinceps omnibus*, contra, eius Reſponſionem collocat in numero ſingulari, *Hortare me*, *ut Chriſtianum morientem decet.* GROTIVM ergo unam ex iis Religionibus elegiſſe, poſtea uero cum uno earum Religionum ſocio fuiſſe collocutum, neceſſe eſſet, alioqui dixiſſet, *Hortamini me*, *ut Chriſtianum morientem decet.* Quo multitudinis numero *Maurerius* cum uſus non ſit, (id enim ſi feciſſet, utique conſtaret, eius generis homines affuiſſe,) ſuae ipſe fidei non parum detraxit. Quis autem non clare ſatis uidet, ex ipſo *Quiſtorpii* extremo, ad GROTIVM MORITVRVM, ſermone hoc omne fuiſſe natum, *Quiſtorpii* literis de obitu GROTII nondum extantibus, e quibus eiuſmodi calumniae refutari potuiſſent,

auariarum ſociis Religionum deinceps ſparſae, quaſi nulli certae Religioni SVMMVS ILLE VIR addictus fuiſſet. Ex quo haud obſcure perſpici poteſt, etiamſi, in memoriis ſuis, *Maurerius*, quid cum GROTIO, in *Gallia Batauiaque* geſtum ſit, fidem haud uulgarem promereatur, tantundem tamen fidei, in rebus *Suecicis*, ad GROTIVM ſpectantibus, uſquequaque non mereri, uti iam ſupra* eſt oſtenſum. Stat igitur *Quiſtorpii* EPISTOLA, LOCO TESTIS OCVLATI, PRO MILLE TESTIBVS.

Verum plures proferamus, Chriſtianis minime conuenientes, eorum obtrectationes, qui, ſe regni coelorum claues habere, iactant. Scribebat perpetuus eius Aduerſarius, *Andreas Riuetus*,** IPSVM ad plures abiiſſe, neque ullum poenitentiae ſignum, quod notum ſit, edidiſſe, multo minus ſatiſfactionem de conuiciis et calumniis praeſtitiſſe. Attamen ille, ſine dubio conſcientia motus, addit, *Seruum alienum ſe iudicare nolle*. At eum tamen re iam ipſa iudicarat. Alius in hac uerſabatur opinione, ſub EIVS Confeſſione *Arminianum, Pontificium, Socinianum* et *Arianum*, latere poſſe, cum nimirum fidem ſuam in CHRISTVM tantum teſtatus fuerit, et metuendum, ne, ſicut in *Suecia* dignitatis, in *Caſſu-*

* ſupra, p. 394, et ſupra, 477 paſſim.
** in Διαλύσει p. 596.

Cassubia bonorum et uitae, ita in morte salutis suae aeternae, naufragium fecerit. At uero, MORIENTIS GROTII Confessio Fidei, breuis et neruosa, IN SOLO CHRISTO SPES MEA REPOSITA, has omnes diluit incusationes. SI ENIM VT SOCINIANVS * ESSET MORTVVS, AD SATISFACTIONEM ILLAM MERITI CHRISTI PROVOCARE HAVD POTVISSET, QVIPPE QVAM SOCINIANI NEGANT. *Vittembergensis* uero *Calouius* ille uitio uertebat D. *Quistorpio*, quod cum GROTIO non statim de rebus fidei collocutus fuisset, sed, aliis sermonibus proletariis EVM morando, saluti EIVS animae fortasse obstitisset. Doleo, uiro, ceteroqui uenerando, excidisse uerba haec inhumaniora paulo et asperiora, quam moratiorum leges gentium admittunt. Nempe, iam tum, quo quisque GROTIO infensior esset ac maledicentior, eo diligentius studiosiusque suo munere perfungi uidebatur. Quod ea tamen cautione dico, ut moneam, non deesse inter diuersarum Doctores Religionum, qui modeste, qui reuerenter grauiterque, et loquantur de HOC INCOMPARABILI VIRO, et scribant, quos inter Vener. *Iaegerus* est, qui scribit, *In extremo agone constitutum* GROTIVM, SOLA IN VNICVM SALVATORIS NOSTRI MERITVM FIDVCIA NIXVM, EMISISSE SPIRITVM, *testis est* Rostochiensium *Theologus, qui* MORIBVNDVM *inuisit, et, depromptis*

* infra, p. 493.

ex uerbo diuino ſolatiis, non defuit. Accedit, ut *alios* omittam, optimo *Tubingenſium* Cancellario, Doctor et Prof. Theol. Ienenſium Cel., *Ioann. Franc. Buddeus*, in Lexico illo magno Hiſt., ſub nomine GROTII.

At uero,

- - Praeſens male iudicet aetas,
Iudicium melius poſteritatis erit.

Sententia igitur *Calouiana* aliorum iudicio relicta, de MORTVO NOSTRO ſperare malumus ea, quae ipſi nobis exoptamus. Praeterquam enim, quod iſta, quam hodie uocant, *haeretificatio* uulgo nimis dominatur, et in homines ſaepe etiam innocentes exercetur, ego ſaltem in extremo illo GROTII actu offendere eiuſmodi nihil poſſum, quod me offendat, aut, quod a morte hominis Chriſtiani abhorrere mihi uideatur. Re enim, non nomine, Chriſtianum diſcerni, reor, atque illud praeſtruo, hominem abiturum e uita, cum mors et immortalitas in conſpectu ſint, uera dicere, eo quippe momento, quo mentiri neminem iuuat. Vicinus aeternitati, quaſi aeternus, loquatur. Audi, Poſteritas, ſi libet, uerba paene ultra uitam prolata et uera. Lege *Quiſtorpii* Epiſtolam, de GROTII obitu, ab obitu GROTII ſcriptam, ne fallat, ad aeternitatem, ne pereat.

Hora nona, Quiſtorpius inquit, *ueſpertina,*

ME

ME AD SE VOCAVIT. *Accessi, propemodum* IN AGONE VIRVM CONSTITVTVM *offendi. - - Pergo, ut ad beatam emigrationem* SE *componat, peccatorem agnoscat, super commissa doleat, moneo, cumque, inter loquendum, publicani, peccatorem se fatentis, et, ut* DEVS *sui misereretur, precantis, meminissem, respondet,* EGO ILLE SVM PVBLICANVS. *Progredior, et ad* CHRISTVM, *extra quem nulla est Salus,* IPSVM *remitto. Subiicit ille,* IN SOLO CHRISTO OMNIS SPES MEA EST REPOSITA. *Ego, clara uoce, Precationem illam Germanicam Germanice recitabam, quae incipit,* HERR IESV CHRIST, VVAHR MENSCH VND GOTT *etc. Ille,* COMPLICATIS MANIBVS, SVMMISSA VOCE, ME INSEQVEBATVR. *Cum finissem, quaesiui, An me intellexisset? Respondet,* PROBE INTELLEXI.

Si ergo, apud omnes gentes, sanctae sunt Defunctorum uoluntates, neque tantum, quae nuncupantur, aut, tabulis praescriptae, extant, sed etiam, si quas probabilibus argumentis assequitur coniectura, quid habes, quod profers, si non uis eas uiolare? Quod si has etiam rationes admittere detrectas, uirtutes inspice hominis Christiani, in primis confidentiam erga DEVM, de qua iam [1]) *supra* dictum, uexationem istam,[2])

 quam

1) supra p. 258, 259, 260. 2) supra p. 193, et p. 232, et p. 246.

quam, ob *Arminianismum*, DEO permittente, est perpessus, constantiam patientiamque [1]) prope singularem, quam in his afflictionibus ostendit, amorem et officia, fidei plena, quae Patriae [2]) suae, quantumuis omni contumeliarum genere affectus, praestare non dubitauit, charitatem, qua tantum non omnes, etiam SIBI [3]) infensissimos, est prosecutus, gratias, quas DEO, 4) pro tot tantisque beneficiis, ad miraculum usque, uti passim in *Epistolis* praedicat, sibi praestitis, laetus agit, et ingenue fateri cogeris, Christianum fuisse GROTIVM, nihilque rei Christianae ab IPSO alienum fuisse. Sed, cur diutius circa saxum hoc haeremus, neque potius ingentem illam 5) tempestatem, naufragiumque 6) illud, consideramus, et obuersantem ob EIVS oculos perpetuam mortis imaginem, octiduumque 7) illud ac permolestum, uersus *Rostochium*, iter, *Librum* item aureolum, de *Veritate Religionis Christianae*, et alia IPSIVS praestantissima scripta? Hoc enim facto, eiusmodi calumniae per se expirabunt, et opiniones parum Christianae amittent fidem, bonique omnes Christiani, pro conscientiae religione, confitebuntur, minime imparatum ex

itinere

1) supra p. 195, et passim. 2) supra p. 16, 22, 23, in primis p. 198, 217, p. 247. in primis 245 p. 419. 3) supra p. 245, 80. 4) supra p. 240, et passim. 5) supra 479, 482. 6) eadem pag. 7) ibidem seq.

itinere hoc terreſtri ad coeleſte illud SESE accinxiſſe. Qua religione uero, quo item profectu, et quam ſeria mortis meditatione, VITAE SVAE tempus quotidie tranſegerit GROTIVS noſter, illud ſane tum EIVS Symbolum, * HORA RVIT, quo IPSO, cupiebat, admoneri, prout *Maurerius*** docet, ut tempus, quod tanta celeritate effluere conſueuit, quam optime, et in rebus quam optimis, identidem collocare anniteretur, tum etiam multo magis *Epitaphium* illud, quod, *Diſticho* incluſum, paucis ante obitum annis, IPSE SIBI adornauerat, iam *ſupra* [1]) relatum a nobis, teſtatur.

Vnde uero eiuſmodi *Cenſurae* prouenerint, operae pretium fuerit, perquirere accurate.

Cauſae igitur notiores fuerunt ſequentes. GROTIVM, ex arce *Lupeſteniana* [2]) elapſum, *Lutetiamque Pariſiorum* ingreſſum, Miniſtri Eccleſiaſtici, *Arminianorum* religioni, in Synodo *Dordracena* damnatae, addictiorem, admittere nolebant, ſortem EIVS miſeram, tali ratione, adaugentes. At, cum GROTIVS poſtea, ut Regni *Sueonum* LEGATVS, in *Galliam* reuertiſſet, Sacerdoteſque *Charentonenſes*, de *Arminianae* doctri-

Kk 5 nae

* Symbolum illud GROTIANVM admirator quidam VIRI SVMMI hoc incluſit monoſticho,

HORA RVIT, RVIT HORA, HORAM DA, CHRISTE, BEATAM.

** Memoires pour ſeruir a l'hiſtoire d'Hollande, p. 434.

1) ſupra, p. 484. 2) ſupra, p. 260.

nae fundamentis melius fuiſſent edocti, ſatiſque iam perſpexiſſent, iniuriam ſeſe GROTIO feciſſe, miſſis ad EVM Senioribus, una cum Eccleſiaſte quodam, petierunt ab IPSO, uti Sacris intereſſe ſuis ne dedignaretur, confirmantes, *Lutheranos* ipſos, breui ante tempore, per Decretum ultimae Synodi *Charentonenſis*, ad Sacra ſua fuiſſe admiſſos. Verum GROTIVS eis reſpondebat, QVONIAM SE, CVM ESSET PRIVATVS ET EXVL, DESERVISSENT, NEQVE ADMISISSENT, SESE NVNC, CVM SIT LEGATVS, EOS ESSE DESERTVRVM. Ac profecto, concionibus eorum nunquam uolebat intereſſe, ſed domi Sacra ſua ante Legationem peragebat, LEGATIONIS autem tempore, Eccleſiaſtis duobus ibidem utebatur. Praeceps igitur iudicium hoc Clericorum, qui IPSVM pro ſidei ſocio admittere nolebant, eo, quod religioni *Arminianae* addictus eſſet, famoſum hunc excitauit rumorem, id quod etiam *Guido Patinus*,* ubi de GROTII cum *Riueto* certamine ſcribit, bene ſatis obſeruauit, dicens, *Non bene conſtare poteſt de ipſius Religione per xx annos.* Vnicuique penſitandum relinquemus, an non huius rei cauſa fuerint ipſi *Sacerdotes*, qui huic ſeparationi facile medelam potuiſſent parare, ſi Chriſtiana charitate, pietate et moderata prudentia, uti uoluiſſent.

* Ep. VII.

Dein-

Deinde ad has *cenſuras* non parum faciebat, quod *Arminianos*, qui Chriſtianam concordiam mutuamque Religionum tolerantiam concedebant, eiusmodi homines eſſe, iudicarent, qui, nullo earum habito diſcrimine, Religiones tantum non omnes ſuſque deque habere uiderentur. De quo tamen ipſa, *Arminianorum* uerba longe aliud teſtabantur. Scribebant enim ita non nulli.

Optandum eſſe, ut, qui publicis eccleſiis et officiis praeſunt, in confeſſione doctrinae ſuae, in ceremoniis et ſimilibus, intra limites ueteris illius ac primae Eccleſiae Chriſtianorum et Apoſtolorum, eorumque ſimplicitate et communitate, ſeſe continerent, quippe qui, unica ſaepe concione, aliquot hominum millia ad Chriſtianam Religionem conuertebant, uel,* VT SOLIS ARTICVLIS SYMBOLI APOSTOLICI INHAERERENT, *nec aliorum dominari conſcientiae auderent, ſed potius in omnibus communitatibus ſine offenſione uerſarentur, ibique S. Coenam adminiſtrarent.* HOC PACTO IN COMMVNIONE CONSERVARI PAX, VEL ETIAM INSTAVRARI, POSSET, LICET DOCTORES IN OPINIONIBVS SVIS DISSENTIRENT, SI QVILIBET LIBERTATEM INTERPRETANDI SCRIPTVRAM RETINERET, SINE DISSIDII METV.

Recen-

* Barthol. Praeuoſtus, ap. Calou. conſid. Armin. p. 30. Benthem. Hollandiſcher School- et Kercken-Staet cap. XIIX, pag. 650.

Recentior quidam *Doctor*, idemque celebris inter eos, hac de re sic scribit.

NOS * REMONSTRANTES OMNIBVS COETIBVS CHRISTIANORVM, IN FVNDAMENTO FIDEI VNANIMIS, MVTVAM OFFERIMVS TOLERANTIAM, EOQVE TANQVAM CHARACTERE SOCIETATIS NOSTRAE, AB ALIIS SECTIS PECVLIARIBVS, QVAE CONFESSIONES NOSTRAS, VT SIGNA FRATERNITATIS, POSTVLANT, AGNOSCI VOLVMVS AC DISTINGVI, VT, HAC RATIONE, PER NOS HAVDQVAQVAM STET, NON OMNES, IESVM EX ANIMO SINCERO INVOCANTES, IN VNICVM COETVM COALESCERE, *nec omnium, cum amore non fucato, mentem animumque esse unum, cui dissensus* IN REBVS EXIGVI MOMENTI NON DEBERET ESSE IMPEDIMENTO. *Quod si alii hanc conditionem, a nobis oblatam, reiiciant,* NOSTRVM EST, AVXILIA, QVAE HVIVSMODI SCISSIONIBVS MEDEANTVR, INDICARE, ET FRATERNVM ILLIS AMOREM OFFERRE, VT HOC PACTO MODERATIO NOSTRA VNICVIQVE INNOTESCAT.

Habes GROTIVM ipsum, iis assentientem, Epistola XXXVIII, ad *Guil. Vairium*, infra allegata.

Ipsi quoque, proposito suo et officio Christiano conueniens esse, ducebant, lenitatem suam uni-

* Philipp. Limborch in Theol. Christ., ad praxin pietatis et promotionem pacis Christianae unice directa, L. VII, cap. XXIII, §. XIII. Add. Curcellaei uerba apud Hornbeck. p. 579, et Episcopius, L. IV Inst. Theol. Sect. I, c. XII, et XIII.

unicuique probare, unde etiam cum multis hominibus diuerſarum religionum commercium habuerunt literarum. Sic, A. CIↃIↃCXXXI, GROTIVS ad *Ioannem Crellium*, notum Socinianum, ſcribebat.

Seſe non ex numero eſſe illorum, qui, propter aliquas opiniones, fundamentum fidei nequaquam ſubruentes, alios infeſtent, aut amicitiam auerſentur uiri pii. Gaudere ſe potius, iam reperiri homines, qui non tam Controuerſiarum ſubtilitatibus ſtudeant, quam ueram uitae quaerant emendationem quotidianumque ſanctimoniae incrementum. Neque uero ſuis ſeſe ſcriptis ſpectare aliud, quam, ut eiuſmodi ſtudium** in mentibus animiſque plurium excitetur.*

Plures Epiſtolae, huc facientes, ad alios Religionum ſocios perſcriptae, ſuo deinceps loco inſerentur.

Verum *inuidia* quoque, *obtrectatio* et ambitio, communes illae, in omnibus Religionis controuerſiis, peſtes, ad has cenſuras conferebant non parum, compluribus quippe ſummas GROTII uirtutes, ex inuidia et ambitione, commaculare auſis. Plus ſatis hoc ex ipſis Theologorum

* ſupra 32, 39, 40.

** ſupra, p. 436, p. 37, p 51, p 91, p. 97. multis ſeqq p 113, p 115, in fine, et p 1 6, p. 131 in primis p. 139, multis ſeqq. p. 159, 160, p 167, 168, in primis p. 196.

rum uerbis constat, indignationem dissensionemque suam aperte satis testantium de eo, quod hic Vir, cum nec Doctor, nec Professor, esset Theologiae, nihilo minus Theologiae sese immiscuisset, posteaquam contra ius, ueris omnibus Christianis commune, sic dicti Laici a disquisitione rerum sacrarum exclusi fuerunt. Sic enim, inter alios, de hoc uiro loquitur *A. Riuetus.*

Nescio, an tolerandum sit, eum, in rebus fidei et religionis, pro iudice se gerere, turbas excitare, mixtamque hanc Theologiam, in Erasmo, Cassandro *et* VVicelio, *iam olim damnatam, denuo nobis obtrudere conari.*

A regimine seculari statim in res Ecclesiasticas irruit, ex Iure Consulto et Politico, praeter spem, in Theologum, immo, arbitrum religionis, conciliare annitentem, in Interpretem totius Scripturae, transformatus, quia per eam difficilimas quaestiones ac dubia soluere, et defendere omnes religiones, conatur.

Ac *Lubbertus* quidem, cum asseclis suis, a GROTIO, prouti supra indicaui, retusus, ita de ipso scribit.

EVM * *omnem Ecclesiasticam Ordinationem, Con-*

* in praef. resp. ad Pietatem GROTII, p.5, et 6.

Congregationes, Miniſtros uerbi, eorumque uocationem, item Poteſtatem Eccleſiaſticam et Conſiſtoria Eccleſiaſtica, malitioſe perſtrinxiſſe, immo, totam Eccleſiam Belgicam aggreſſum eſſe. Voluiſſe etiam omnia in manus Magiſtratus ſecularis tradere, ac defendiſſe, hic etiam, ſine ulla Synodo, de Articulis fidei diiudicari poſſe.

Maior, inquit Anonymus quidam, *apud poſteros futurus fuiſſet, niſi Theologiae ſe immiſcuiſſet. At uero, poſtquam Theologum agere uoluit, ingenio fiſus, nimium ſibi arrogauit, et, in tractandis ſacris literis, audacem nimis cenſorem ſe praebuit.*

Ergo fortaſſe, Fratres Ignorantiae ad ſtudium Theologicum eſſe aptiſſimos, putat, quae ſane multorum, omni tempore, fuit opinio, in primis tamen illorum, qui, accuratioris Philoſophiae et Critices ope, receptos firmiterque inueteratos errores ex theologia profligari, quam aegerrime ferunt. Quo autem iure obiecerit GROTIO, quaſi in ſacris literis cenſorem nimis audacem SE praebuerit, ego quidem neſcio, qui ſciam, EIVS *Annotationes in V. et N. Teſtamentum*, ut nunc alia ſcripta EIVS theologica ſilentio praetermittam, ſummo orbis eruditi exceptas eſſe applauſu. Confirmant idem *Acta Eruditorum Germanica*.

**Minime enim negandum eſt,* GROTIVM PRAEFERENDVM

*pag. 930.

DVM ESSE OMNIBVS LITERATIS ET SVI, ET, *si uerum fateri uolumus,* NOSTRI QVOQVE, TEMPORIS, *quippe qui,* QVICQVID EST AGGRESSVS, SINGVLARI QVADAM MENTIS ANIMIQVE PRAESENTIA EST AGGRESSVS. *Aliorum scripta,* IPSO TEMPORIS SVCCESSV, VELVT EXOLEVERVNT, GROTIANA VERO ETIAM NVNC VIGENT, ET IN OMNI SECVLORVM MEMORIA VIGEBVNT. *Reperiuntur adhuc, qui, in explicandis Codicis S. Libris parum, aut nihil, dicere possunt, quod* IPSE *iam non dixerit. Loquimur hic de sola eius* Philologia *in Codicem S., quatenus hic diuersae religionis hominibus est communis,* IN QVA PAVCI SANE EX ADVERSARIIS EIVS IPSI PARES SVNT, MVLTI ETIAM, EVM AGGRESSI, VALDE INFELICES FVERVNT. *Singularia, quae habet, dogmata, non quidem omnibus placent, sed, ne hoc quidem eius gloriae caliginem inducit.* IDEO INIQVIORI SENTENTIAE ILLORVM, QVI, GROTIVM IVDAEVM SOCINIANVMQVE, FVISSE, CLAMANT, VTIQVE RECLAMAMVS.

Ibidem uerba haec occurrunt,

Sequentibus cunctis Scriptoribus Iuris Naturae et Gentium fundamenta iecisse GROTIVM. SCRIPTA EIVS PHILOLOGICA ITA ESSE COMPARATA, VT FELICISSIME TVTISSIMEQVE VESTIGIA EIVS PREMI POSSINT.

Ioannem Clericum hactenus recte scribere arbitrantur Obseruatores *Hallenses*, QVOD HIERONYMO PRAETVLERIT GROTIVM.

Vt

Vt autem adhuc dictis maior uis, pondusque maius, concilietur, in medium producam Polyhiſtorem illum celebrem, *Schurzfleiſchium*, ita ſcribentem.

Quandoquidem, * IN OMNI GENERE ERVDITIONIS, VIR PERFECTISSIMVS FVIT GROTIVS, NVLLO THEOLOGO MINOR, SI APPARATVM ANTIQVITATIS LINGVARVMQVE SPECTO, PRAETEREA OMNIBVS SVBSIDIIS INSTRVCTVS, QVAE VIX IN HOMINEM CADVNT, *in profanis item et Chriſtianis Scriptoribus exercitatus, ut,* VI IVDICII, OMNES POPVLARES SVOS SVPERAVERIT, ET, SVAE GENTIS THEOLOGOS GALLICIS NE QVIDEM AEQVANDOS, *putauerit, cum rationes eruditionis per ſe iniret, ceteraque omnia pari felicitate exequeretur. Ita enim, quae ab interpretatione recepta abeunt, quaeque myſteriorum ſanctitati aduerſantur, uel leuiter eruditus facile intelligat, animoque aſſequatur.*

Tota uero conuiciorum plauſtra in EVM exonerant hoſtes eius, dicentes, *Pontificium* fuiſſe, *Socinianum, Caluinianum, Syncretiſtam, Atheum,* et quid non? Ordine progrediamur, et *locos, aduerſariis fauentes,* proferamus. Sic *Patinus,*

In litibus, ** inquit, *quas contra* Riuetum, *exercuit,* fauere dicitur partibus Romano Catholicorum.

* Ep. CCCCLXVI, p. 755.

** Ep. VII, ad A. CIƆIƆCXLV.

rum. *Erat* Hollandus, *et fuerat* Arminianus. *Erat* LEGATVS Lutheranae *Reginae, mortuus eſt in ciuitate* Lutherana, *inter brachia miniſtri* Lutherani, *ille, qui tum* Lutherum, *tum* Caluinum, *odio habebat fortiſſimo. Quidam perhibent,* EVM, Socinianiſmo infectum, e uita migraſſe, *talemque in animo fuiſſe, quicquid extrinſecus ſimularet.*

Et, paulo poſt,

Depuis que Mr. GROTIVS *ſortit de* Paris *onauoit imprimé de lui a Amſterdam un noueau liure, contre Mr.* Riuet, *dans le quel il* ſe range fort du party du Pape.

Et alibi idem ſcribit,

[1]) *Car Monſieur* GROTIVS *etoit* catolique en ſon ame *et ſ'alloit declarer des qu'il eut eté arriué.*

Submittebat etiam *Dion. Petauii* iudicio ſuas *Obſeruationes in Vetus et Nouum Teſtamentum,* prout uidere eſt ex eius ad *Gallos* Epiſtolis, ſpeciatim ex iis, quas ad eundem *Petauium*, inſignem, ut eum IPSE in literis uocat, Theologum, miſit, cui cum, quae ſua manu ſcripſerat, ad percipiendam melius ſententiam ſuam, traderet, his uſus eſt uerbis.

[2]) *In eo ſcripto, ſi quid eſt, aut* catholicis ſententiis

1) T. II, Ep. ɪↄxʟv, p. 580, 581.
2) Oſiandr. Proleg.

tiis discongruens, *aut ceteroquin a ueritate alienum, aut minus idoneum ad pacem, de eo abs te, Viro eruditissimo, et cuius iudicium plurimi facio, moneri, cupio. Rogo, permittas mihi, lumen de lumine accendere, etc.*

Plura his addit *Osiander, Prolegg. ad* GROT. *Lib. de I. B. et P.*

Afferuntur etiam *Henrici Valesii* sequentia uerba, ex eius Oratione in obitum *Dion. Petauii*, Iesuitae, *Parisiis*, A. CIƆIƆCLIII, habita.

Quid non praestitit Petauius, *ut* CLARISSIMVM VIRVM, HVGONEM GROTIVM, *ad Catholicam communionem adduceret?* Erat ille quidem minime a nobis alienus, ac paene noster, *quippe qui, doctrinam Tridentini Concilii in omnibus sese amplecti, palam profitetur.* Id unum supererat, *ut, Ecclesiae Sacrarium ingressus, communioni nostrae sociaretur*, quod ille, nescio, quas ob causas, dum ad Catholicae fidei unitatem plurimos secum sperat adducere, consulto differebat. *Possem hoc loco sermones illos uobis commemorare, quibus* Petauius EVM *adortus est tunc, cum* ILLE, Lutetia *excedens, post* LEGATIONIS SVECICAE *munus*, Petauium, *ualedicturus, inuisit. Verum in aliud tempus haec seponere, satius fuerit.*

 Testa-

Teſtamenti quidem GROTIANI *Oſiander* meminit his uerbis

Vnde etiam* Ieſuitae *Libellum, Belgica lingua, quem Teſtamentum inſcripſerunt* GROTII, *paſſim in uulgus diſſeminarunt, ut oſtenderent*, partibus Pontificiorum accedere, paratum fuiſſe, *et, profeſſionis luculentae ſpeciminibus, in ſcriptis praeluſiſſe.*

Tandem Pontificiorum opinionibus, inquit Oſiander, in Prolegomenis iam dictis, *ſubſeruire uoluit, quo animo, exprocaturus ne non leue auctoramentum, purpuram ſcil. et galerum, ut quidam exiſtimant, an alia de cauſa*, non definire licet.

Videtis hic non minimam congeriem uariorum Teſtimoniorum, Epiſtolarum et Argumentorum, ſed, ut arbitror, leuium inaniumque. Quid enim habent, quo GROTII NOSTRI infament MANES? Si uacat, legite, examinate, ſingula, uerborum ſtrepitus accipietis, argumenta et teſtimonia nulla. Oſtendam particulatim haec, quam potero, ſimpliciſſime. Aſſumam *Patini* Epiſtolam A. CIƆIƆCXLV, amici illius GROTIANI intimi, ex eaque ſequentia uerba.

*Depuis** que Mr.* GROTIVS *ſortit de Paris on auoit imprime de lui a Amſterdam un noueau liure contre*

* Oſiandr. Proleg. ** Ep. VII, ad A. CIƆIƆCXLV.

contre Mr. Riuet, *dans quel* il ſe range fort, du party du Pape.

In eadem Epiſt. Anni eiuſdem, quo mortuus eſt GROTIVS, negat *Patinus*, Catholicum fuiſſe GROTIVM, dicens,

Quidam perhibent, eum Socinianiſmo infectum e uita migraſſe, *talemque in animo fuiſſe, quicquid extrinſecus ſimularet.*

Addit, in eadem Epiſt. particulam dubiam, DICITVR.

In litibus, quas contra Riuetum, *exercuit, fauere* DICITVR *partibus Romano Catholicorum.*

Immo, *alibi EVM ipſe A SVSPICIONE LIBERAT PAPISMI, remque ipſius GROTII confeſſione confirmat, dicens.

Feu Mr. GROTIVS *m'a ſouuent dit, que pour reformer la France il y auoit* III *choſes.*

I. DE RETRANCHER L'AVTORITE DV PAPE, LA QVELLE S'ACCROISSOIT TROP EN FRANCE.

II. DE NE DONNER D'ECHEVECHES QV'A DES CAPABLES DE PRECHER ET D'ENSEIGNER ET NON PAS A DES COVRTISANS ET A DE GENS DE MAVVAISE VIE, COMME ON FAIT AVIOVRDHVI.

III. D'OTER TOVT VN COVP TANT DE MOINES, QVI SONT ICY SVPERFLVS *et il diſoit ordinairement,* CIRCVMCIDENDVS ILLE MONACHORVM NVMERVS.

* Ep. XIV.

Cum qua Confessione conferri merentur *Epistolae* GROTII sequentes, plane conformes, ex quibus haec *Papismi* calumnia clarius etiam ipsa se refutat. Quas quidem *Epistolas* ideo maxime subiungimus, ne forsan obiicias, GROTIVM, in memorata *Patini* Epistola, politice ac de sola *Gallia* loqui. Paulo ante relatis *Patini* uerbis conformis Epistola est ad *Gallos*, A. CIƆIƆCXXXI, ad *Claud. Salmasium,* qua de *Pontificis Romani* illegitima successione, sequentem in modum, loquitur.

*Nunc *palam est, eo haec tendere,* VT, SVBLATA EPISCOPORVM *necessitate, unus uere sit Episcopus,* ROMANVS PONTIFEX, QVI, CETERIS OMNIBVS, ETIAM NON EPISCOPIS, TANTVM LARGIATVR, QVANTVM IPSI PLACET, QVAE HAVD DVBIE EVERSIO EST CANONVM ET REGIMINIS ECCLESIASTICI, CVI IN MEMBRIS SINGVLIS PRAEEST EPISCOPVS, VNIVERSITATI EPISCOPORVM CONVENTVS. *Sed homines ἀκανόνιστοι ista non curant, ne ii quidem, qui se speciali nomine,* Canonicos *uocant.*

Et alibi,

*De ** Ecclesia Catholica quod tibi obiecerunt, nullius est pretii.* TAM ENIM ABSVRDVM EST, ROMANORVM ECCLESIAM CATHOLICAM DICI, QVAM HOLLANDICAM. ET HAEC, ET ILLAE, PARTES SVNT VNIVERSI CORPORIS, CVIVS CAPVT EST CHRI-

* Ep. CXIII, Op. mai. et inter Ep. ad Gallos CXX.

** Ep. XV, ad Fratrem Guil. Grot. Op. mai. epist. p. 758, 759.

CHRISTVS. EIVSDEM CORPORIS PARTES SVNT *Ecclesia* Graeca, Syriaca, Aegyptiaca, Aethiopica, Moſcouitica, Armenia *et tot aliae, quae Romano Pontifici nihil debent.* HAS ILLI SCHISMATICAS VOCANT, QVIA NON AGNOSCVNT NOVVM ILLVM DOMINATVM EPISCOPATVS VNIVERSALIS, QVEM GREGORIVS, PONTIFEX ROMANVS, IAM PRIDEM NOTAM DIXIT VENTVRI ANTICHRISTI. *Plane certum eſt, latius patere Chriſtianum nomen inter eas gentes, quae regnum illud Papale ignorant, quam, quae tam iniquum iugum ſubierunt. Quod ſi Romanus Pontifex ueteribus ſe teneret finibus, et ſatis haberet, primum Patriarcham, ſimulque Filium, non Dominum, Eccleſiae agere, ſpes aliqua eſſet reſtituendae unitatis, quae, tam manifeſte oppreſſa libertate, ſperari non poteſt.*

Quid *Monachis* denique et *Ieſuitis* tribuat, et ex *Maurerii* Memoriis, et IPSIVS Epiſtolis GROTII, patebit.

GROTIVS IESVITAS NON AMABAT, SED PER TOTAM VITAM IN EOS INVEHEBATVR, inquit *Maurerius* in Memor. ſuis.

De iiſdem Ieſuitis, ſcribit, A. CIↃIↃCXXXIII, ad *Ioannem Cordeſium.*

Interim, *Ieſuitarum *artes,* ſub iactatione paupertatis, diuitias captantium, *ſub nomine Ponti-*

* Ep. CXLVI.

ficiae autoritatis, suae Societatis laxam libertatem, *uiuis coloribus depingi, forte non abs re fuit.*

Et, in eadem Epist.

Sicut autem immanis est Iesuitarum, *in illis scriptis*, irreuerentia *in Galliae Episcopos, in Theologos Sorbonicos etc.*

Et, in alia,[1]) A. CIƆIƆCXXXIII, ad *Ioann. Cordes.*

Sed, heus, mi Senex, cur ego, de defenso Episcoporum Iure contra Loioliticas molitiones, *nihil ex te?*

[2]) *Monachorum ad hoc nullus usus antiquitus, quod, solitudinis promissores, coetus omnes, quantum fieri posset, defugere deberent, ut uitam agerent, nomini suo respondentem, quod esset plangentium, non docentium, docemur ab* Hieronymo.

Neque uero minus GROTIO datum est uitio, quod cum *Dion. Petauio*, S. I., ob eruditissima scripta, per orbem celeberrimo, commercium habuerit literarum, quem *Petauium Patinus*,* ubi de *Salmasio* aliisque praestantissimis loquitur Viris, statim subiungit.

Absit, ut obliuioni tradam duos Iesuitas *eruditissimos, ac ex suis primos*, Iacobum Sirmondum

et

1) Ep. CXLIV. ad Ioann. Cordes. 2) Ep. CLIV, ad eund.
* Ep. CCXVI, p. 250.

et Dionyſium Petauium, *omni laude mea maiores.*

Eundem, in alia Epiſtola, confirmat,

Graecae linguae probe gnarum fuiſſe, accurataſque, in ſuis Dogmatibus Theologicis, ubique Verſiones inſeruiſſe.

Eidem quidem *Petauio* laudem GROTIVS tribuit inſignis Theologi, uerum, GROTIANAM NEQVE HOC GLORIAM VLLA RATIONE OBSCVRABIT. Verba GROTII ipſius, ad *Petauium* perſcripta, inſpiciamus. *Si quid eſt, aut catholicis ſententiis diſcongruens etc.* Innuit ne his uerbis Romano Pontificiorum ſententias, an uero communes Fidei ſententias? Priores iſtas nequaquam. *Eccleſiam ſane Pontificiam*, alibi dicit, * *nullius eſſe pretii*, addens, TAM ENIM ABSVRDVM ESSE, ROMANORVM ** ECCLESIAM CATHOLICAM DICI, QVAM HOLLANDICAM. *Et haec, et illa, partes eſſe uniuerſi corporis, cuius caput eſt Chriſtus. Eiuſdem corporis partes Eccleſiam eſſe* Graecam, Syriacam, Aegyptiacam, Aethiopicam, Moſcouiticam, Armeniam, *et tot alias, quae* Romano Pontifici *nihil debent.*

Romano Catholicas ſi innuiſſet ſententias, ROMANO CATHOLICAS QVOQVE HAS APPELLASSET. *Veteris* enim *et Noui Teſtamenti Libros*

Ll 5 cum

* Ep. xv. ** ſupra, 508.

cum interpretaretur, mentemque una *Spiritus ſancti* et communis fidei Chriſtianae res explanaret, uerba haec ad *Petauium* ſcribebat, *Aut ceteroquin a ueritate alienum*, id eſt, cum Verbo DEI et COMMVNIBVS EIVS REGVLIS FVNDAMENTALIBVS HAVD CONVENIENS, non, cum *Petauii* religione, quippe in qua ueritatem reperire non licebat, id quod minime GROTIVS ignorabat, et *Guido Patinus*, de *Petauio*, ipſius adhibitis GROTII uerbis, haud obſcure indicat,

GROTIVM *de eius Dogmatibus Theologicis, a* Petauio *donatis, cum perlegeret, ita cenſuiſſe*, EN INDIGESTAM RERVM VILIVM CONGERIEM! FRVSTRA HIC THEOLOGIAM QVAERES. (*id tamen habet praeclari liber, quod autor, Graecae linguae probe gnarus, accuratas ubique uerſiones inſeruit.*) *His tamen Latinis uerbis noſter ſubiicit, Sed, dic, ſodes, ſi moroſus aliquis cenſor mearum Epiſtolarum interueniret, et quaereret, cui bono et quorſum tam multa a* Petauio, *ſtatim illi reſponderem, nec aliter poſſem*, *Adeo mihi ſuaue eſt et iucundum, colloqui cum amico, ut, quoniam mihi deeſt, quod ſcribam, ad eiuſmodi nugas confugiam, quibus impleam paginam.*

Verba ſequentia multo etiam apertius hoc declarant,

De

De eo abs te, Viro eruditissimo, et cuius iudicium plurimi facio, MONERI, *percupio.*

Non dicit GROTIVS, *doceri,* sed *moneri,* si communes illas sententias minus recte exposuisset, aut aberrasset. *Petauius* enim Graecarum literarum longe peritissimus erat, a *Petauio* igitur, uiro et Romanae religioni, et *Iesuitarum* sectae, addicto, quae utraque GROTIO erat exosa, *doceri* nolebat, sed, *moneri,* GROTIVS, DECISIONEM SIBI IPSI RESERVANS.

Dispiciamus uero, num locus ille, quem *Henricus Valesius,* in Oratione sua, honori supremo *Petauii* habita, ad imminuendam GROTIANAE religionis fidem, augendamque una *Petauii* gloriam, habet, eiusmodi sit, ut ex eo, GROTIVM *fuisse Pontificium,* probari queat. En igitur sesquipedalia *Valesii* uerba.

Quid non praestitit Petauius, *ut* CLARISSIMVM VIRVM, HVGONEM GROTIVM, *ad Catholicam communionem adduceret? Erat ille quidem minime a nobis alienus, ac paene noster, quippe qui, doctrinam Tridentini Concilii in omnibus sese amplecti, palam profiteretur.*

Verum, unde haec probantur? An ex istis uerbis, dubii plenis, *Erat ille quidem minime a*

nobis

nobis alienus, ac paene noster, quibus uerbis insequens firmum, scilicet, fundamentum, *Quippe qui, doctrinam Tridentini Concilii in omnibus sese amplecti, palam profiteretur,* inniti debet.

Sed infirmissimam Orationis *Valesianae* basin porro dimetiamur.

Id unum supererat, ut, Ecclesiae Sacrarium ingressus, communioni nostrae sociaretur, quod ille, nescio, quas ob causas, dum ad Catholicae fidei Veritatem plurimos secum sperat adducere, consulto differebat. Possem hoc loco sermones illos uobis commemorare, quibus Petauius *eum adortus est tunc, cum ille,* Lutetia *excedens, post* LEGATIONIS SVECICAE *munus,* Petauium, *ualedicturus, inuisit, uerum, in aliud tempus hoc seponere, satius fuerit.*

In hisce uerbis, quot lineae, tot dubia, latent. ID VNVM SVPERERAT, *ut, Ecclesiae sacrarium ingressus, communioni nostrae sociaretur.* Age uero, SI HAEC VNICA OBSTITIT CAVSA, cur ipsorum SESE coetui GROTIVS associare noluerit, MAXIMI CAVSA MOMENTI FVERIT, NECESSE EST, QVA GROTIVS EST RETENTVS, eamque causam *Valesius* nequaquam reticere debuisset, qui mox addit, *Quod ille, nescio, quas ob causas, consulto differebat.* Probationem expectabam, in qua causae consistant, non inania uerba. Profitetur, *se nescire,* *quas*

quas ob causas consulto distulerit. Ridicula sane ratio, qua probare nititur, *Pontificium fuisse* GROTIVM. Mox enim addit eiusmodi uerba, quae ipsius Orationi fidem tantum non adimunt omnem, *Dum, ad Catholicae fidei unitatem, plurimos secum, sperat, adducere.* Fortasse *plurimos* istos, post Suecicae munus LEGATIONIS, adducere debuit Ecclesiae Romanae ex ipsa *Suecia*, in itinere uero, prope *Cassubiensia* littora, naufragio abreptos. An uero, in extremo illo e *Gallia* ad Reformatos suos *Batauos* reditu, adducendi erant?

Possem hoc loco, pergit Valesius, *sermones illos uobis commemorare, quibus* Petauius EVM *adortus est tunc, cum ille,* Lutetia *excedens, post* LEGATIONIS SVECICAE MVNVS, Petauium, *ualedicturus, inuisit.*

Quae uerba quo perpenduntur accuratius, hoc maior suboritur dubitandi causa, cum *Valesius,* neque in hac Oratione, neque alibi, commemoret, quaenam summa illorum fuerit sermonum. Quorum si recordari non amplius potuit, dubiam reddit orationem suam, sin consulto reticuit eos, ut ipse fatetur, non parum profecto subleſtam ipse suam reddidit fidem. Eos enim ipsos si retulisset sermones, fidem facere

cere potuisset, si minus aliis, at credulis tamen fortasse orationis suae auditoribus, uerum germanumque coetus Romani GROTIVM fuisse membrum. Addit porro,

Eo illud tempore factum esse, quo, rebus LEGATIONIS *suae confectis, Lutetia Parisiorum discessurus, Suecicumque iter ingressurus, ultimo Petauium salutauerit* GROTIVS, *etc.*

Supersedere tamen his ambagibus facile potuisset. Satis est, quo tempore *Petauio Valesius* parentauit, uiuere iam desiisse GROTIVM, adeoque se defendere non potuisse.

Verum in aliud, finit Valesius, *tempus haec* (GROTII dicta) *seponere, satius erit.* Quicunque uerba, superius relata, *Erat ille minime a nobis alienus, ac paene noster, etc.* illa item, *Id unum supererat, etc.* memoria recolet, is uero statim animaduertet, quo pertinuerint ea, quantumue ad probandum ponderis in iisdem fuerit situm.

Iam a *Papismi* crimine GROTIVM satis uindicatum esse, credebam, sed bonus ille *Osiander*, denuo me in arenam descendere cogit, ab ipsis etiam uenerandis, quos IPSE tamen minime* omnium uenerari consueuit, e *Soc. Ies. Patribus*, cum suo, in uulgus disperso, GROTII *Testamento*, testimonii testiumque loco, inductus.

Vnde

* supra, pag. 443.

Vnde etiam, inquit, *Iesuitae Libellum, Belgica lingua, quem Testamentum* GROTII *inscripserunt, passim in uulgus disseminarunt, ut ostenderent, Partibus Pontificiorum accedere paratum fuisse, et professionis luculentae speciminibus in Scriptis praelusisse.*

Verebar non parum, quam periculosa GROTIANAE memoriae macula inureretur, sed res omnis consimilibus plane, quam priores illae reprehensiones, id est, mendacibus, nititur coniecturis. Neque minus miror, ab *Osiandro* laudatum modo *Testamentum*, argumenti testimoniique instar, produci, dicente, *Vnde etiam Iesuitae Libellum, lingua Belgica, quem Testamentum* GROTII *inscripserunt, passim in uulgus disseminarunt.* Minime uero demonstrauit *Osiander*, conditorne *Testamenti* fuerit GROTIVS, item, Belgicane illud lingua IPSE confecerit, quod utrumque si probasset *Osiander*, utramque sane hac in re paginam fecisset. Quis uero fraudem non statim animaduertat Patrum S. I., uel ex his uerbis, *Passim in uulgus disseminarunt.* Scilicet, quia fraudem uulgus minime omnium curabat, Patribusque, modo laudatis, nequaquam resistebat, de *Testamento* autem supposito minus dubitabat.

Pergit

Pergit *Osiander*,

Vt ostenderent, partibus Pontificiorum accedere paratum fuisse etc.

Si *Testamentum* istud, ab ipsis prolatum, uerum germanumque GROTII *Testamentum* est, cur ad illud neque priores, neque posteriores, *Pontificii* prouocant, cur ue in scriptis suis, *Socinianum* fuisse GROTIVM, confirmant, in his, Episcopus *Meldicensis*, qua de re *infra* pluribus agetur.

Sed, iam tempus est, absurdam ridiculamque referre causam, compendium uidelicet priuatum ac temporarium GROTII, iam tum senescentis, quam inter alias ipsi causam fuisse, cur ad *Pontificiam* religionem sese conuerterit, cum aliis coniicit *Osiander*, uerbis usus sqq.

Tandem, Pontificiorum opinionibus subseruire uoluit, quo animo, exprocaturus *ne non leue auctoramentum*, purpuram *scilicet et* galerum, *ut quidam existimant*, an alia de causa, non definire licet.

Quis uero cordatus homo credat, GROTIVM, deserta uxore tam fida, id quod faciendum utique IPSI fuisset, *Purpuram* et *Galerum* uoluisse prensare. Certe, quisquis supra * legerit GROTII, e *Suecia* discessuri, expetitam ab Regina tam anxie ueniam, molestum item mortisque plenum

* supra, p. 475.

num iter, pago *Lyba Roſtochium* uerſus, perpenderit, cuius anxii diſceſſus periculoſique itineris cauſa, VNVM ILLVD TENERRIMVM GROTII CONIVGIS LIBERORVMQVE DESIDERIVM, fuit, quisquis porro aliarum locos epiſtolarum [1]) perluſtrauerit, QVANTIS VXOREM IBI [2]) LAVDIBVS EXTVLERIT, QVANTAM IPSA, IN MARITI CVSTODIA, FIDEM IPSI, QVANTVM, IN AERVMNIS EIVS ET MORBIS, LEVAMENTVM, NON SINE SVAE DETRIMENTO PERICVLOQVE VITAE, PRAESTITERIT, ILLE VERO HIS TALIBVS NVGIS ET OBTRECTATIONIBVS FIDEM NVNQVAM ADHIBEBIT. Quis credat, GROTIVM, qui, iam antea, una cum *Oldenbarneueldio*, fuerat incuſatus, quaſi Pontificiam Religionem in *Batauiam* introducere cogitaſſet, EAQVE DE CAVSA ILLVSTRI [3]) CVIDAM RELIGIONIS EIVSDEM VIRO, MVNIA, IN AVLA HISPANIARVM REGIS OBEVNDA, OFFERENTIS, REPVLSAM DEDERAT, HOSTIBVS SVIS NOVAM SVSPICANDI, CALVMNIANDI ACCVSANDIQVE, MATERIEM PRAEBERE, ADEOQVE IPSVM SE REVM FACERE, VOLVISSE? Putas ne, GROTIVM, uirum tam prudentem, patrem familias, tam de ſuis ſolicitum, ſibi ſuiſque liberis uiam ad omnem fortunam, atque ad munia in *Batauis*, uel conſequenda noua, uel priſtina, de quibus fortaſſe ei in itinere ultimo, perinde, ac de exoptatiſſimo in

Mm pa-

1) ſupra, p. 241, et Ep. XLIV, XLVI ad Gallos. 2) ſupra, p. 255, 256, et Ep. L, ad Beni. Aub. Maurer., in primis Ep. LXXXIV, ad B. A. Maur. 3) ſupra, pag. 299.

patriam reditu ſuo, ſpes perampla erat facta, propediem recuperanda, temere fuiſſe praecluſurum.

An alia de cauſa, pergit Oſiander,*definire non licet.*

Illud tamen ipſum erat in quaeſtione,et omnino tale, de quo certa ponderoſaque argumenta *Oſiander* afferre debebat, quibus probaret, GROTIVM hac Religionis calumnia grauatum iure meritoque fuiſſe.

Verum, *Socinianiſmi* quoque labe aſperſa, uel maxime GROTIVM premere ſunt moliti, ſectae quippe ante alias omnes exoſae. Diſpiciamus, fuerit ne *Socinianae* addictus religioni, prout *Oſiander* copioſe ſatis, tum in Prolegg. ſuis GROTIANIS, tum alibi paſſim, criminatur.

*Defeciſſe autem,*inquit,*ad* Photinianiſmum,*et, per ſinceriora graſſatum ueſtigia,ad maioris impietatis et licentiae circum, docent cum omnia, tum Commentarii in V. et N. Teſtamentum, in quibus quoties arat* Socini *uitula? Quoties loligine huius haereſeos textum ſacrum conſpergit, et deuenuſtare ſtudet? Familiaritas cum iſtiuſmodi furfuris hominibus, partim per Epiſtolas, partim per conuerſationem, ut etiam,* Martinum Ruarum *hoſpitio* Lutetiae *excepiſſe illum, ferant, ipſe denique liber*

ber prae manibus, in quo aliquoties plumae Socinianae *conspiciuntur, quibus sua uel uestire, uel colorare, uoluit, nec ueritus est scribere ad* Vossium, "*Non me pudeat, consentire* Socino, *si quando is in* "*ueram ueteremque incidit sententiam, ut sane* "*fecit in controuersia de Iustitia per fidem, et aliis* "*non nullis. Luculentum autem indicium Symbolicae Religionis exhibet Epistola ad* Crellium,* *in qua haec leguntur.*

"*Constitui et legere, et perlegere diligenter, quae-* "*cunque a te proficiscuntur, expertus, quo cum fru-* "*ctu id antehac fecerim. Eo ipso tempore, quo lite-* "*ras tuas accepi, uersabar in lectione tuae interpre-* "*tationis in epistolam ad* Galatas. *Quantum iudi-* "*care possum, et scripti occasionem, et propositum,* "*et totam seriem dictionis, ut magna cum cura in-* "*dagasti, ita feliciter admodum assecutus. Quare* "DEVM *precor, ut et tibi, et tui similibus, uitam det,* "*et quae alia ad istiusmodi labores necessaria. Mi-* "*hi ad iuuandam communem Christianismi causam* "*utinam tam adessent uires, quam promptus est ani-* "*mus. Quippe, me, a prima aetate, per uaria* "*disciplinarum genera iactatum, nulla res magis* "*oblectauit, quam rerum sacrarum meditatio. Id* "*in rebus prosperis moderamen, id in aduersis sola-* "*tium, sensi. Pacis consilia et amaui semper, et* "

* Epist. singul. ap. Colones. p. 217.

„*amo nunc quoque, eoque doleo, cum uideo, tam*
„*pertinacibus iris committi inter ſe eos, qui,* CHRI-
„STI *ſe eſſe, dicunt, ſi recte rem putamus, quantillis*
„*de cauſis?*

In alia Epiſtola, *Eidem quoque* (Crellio) *gratias egiſſe fertur, quod ſe melius de omnibus erudiuerit.* Vbi, qui haec refert, ait, *Ipſum imitatum eſſe Paracelſum, qui uel Diabolo gratias egiſſet.*

Immo, *Patinus* diſerte* ait,

Quidam perhibent, eum, Socinianiſmo *infectum, e uita migraſſe, talemque in animo fuiſſe, quicquid extrinſecus ſimularet.*

Antea uero, quam, GROTIVM non fuiſſe *Socinianum,* demonſtremus, haud alienum erit, quis, quantaque uir doctrina, *Martinus* ille *Ruarus* fuerit, an item GROTIVS noſter indiguerit *Ruaro,* docere. Natione *Ruarus* fuit *Ditmarſus,* uir doctus, Graecae linguae ſcientiſſimus, ac propterea omnium illarum Controuerſiarum, quae *Socinianis* intercedunt cum Orthodoxis, prae aliis gnarus, diſputator acutus, cui accedebat notitia antiquitatum ſacrarum, uir alioquin, exceptis ſectae ſuae, quae fuit *Socini,* erroribus, ſic ſatis probus, qui, ob ſummam eruditionem et maximas ingenii dotes, non modo inter ſuos, illuſtre obtinuit nomen, ſed magnis ubique uiris,

* Ep. VII, ad A. CIϽIϽCXLV.

ris, a religione eius alioquin alienis, gratiſſimus uixit. Proſtat Epiſtolarum *Centuria* prior Theologicarum Viri huius doctiſſimi, *Amſtelod.* A. CIↃIↃCLXXVII, in qua multa habentur, quae ad hiſtoriam *Socinianiſmi* pertinent. Multae quoque ſunt illic ad GROTIVM Epiſtolae, multae ad alios Theologos, quas illi forte, abeſſe inde, malint. Altera *Centuria* ab aliis illuſtribus doctiſque uiris ad *Ruarum*, uel, eius cauſa, ſcriptarum Epiſtolarum ſelectarum, a *Dauide filio*, *Amſtelod.* A. CIↃIↃCLXXXI, edita fuit, ex quibus Epiſtolis et ingenium huius uiri, et apud alios exiſtimationem, coniicere licet.

Cum uero GROTIVS, *Annotationes* ſuas, in Vniuerſum Codicem Sacrum, elaboraret, eamque ad operam et libris, et doctorum conſilio uirorum, indigeret, etiam cum hoc erudito Viro, in Hebraicis, Graecis Latiniſque, tum literis, tum antiquitatibus, longe uerſatiſſimo, eamque ob peritiam non apud ſuos modo, uerum apud alios quoque, percelebri, commercium inſtituit literarum. Eum autem hoc literarum commercium ex ullo cum *Socinianis* conſenſu habuiſſe, ex eius ſcriptis et actionibus haudquaquam patet.

Immo, in principio Libri, de *Pietate Ordinum*

Hollandiae, [1]) disertis uerbis GROTIVS confirmat,

Neminem Arminianorum fuisse, qui defenderit Socinum. Absit, ait, *nos rebus indulgere Socinianorum. Status* (Ordines) *non euertunt fidem ueterem, neque tollunt uniuersalium doctrinas Synodorum, monstro Polonico et Sociniano haud conniuent.*

Confitetur ipse *Martinus Ruarus*, ubi de GROTII Scripto, de Satisfactione Christi, aduersus *Socinum*, agit. *Neminem* [2]) *hactenus eruditius contra Socinum scripsisse.* Neque Epistola *Patini* VII hic aliquid probat. Si enim animo fuit *Socinianus*, [3]) si mortuus fuit *Socinianus* cur, in extremo agone suo, IN CHRISTO SOLO SPEM SIBI SVAM OMNEM ESSE REPOSITAM, CONFIRMAVIT, *Socinianis* quippe alteram in DEITATE negantibus personam.

Quam facile *Socinianismus* eo tempore hominibus fuerit aspersus, e subsequentibus patet. Cum Professor Lugduno Batauus, *Caspar Barlaeus*, hunc GROTII Librum, *de Pietate OO.* inscriptum, contra *Nicolaum Vedelium* defenderet, Librumque, de Controuersiis Ecclesiasticis, (*Kerkelyken Verschillen*) ederet, in quo Clerum haud leuiter perstringebat, partes alioqui *Remonstrantium* tenens, iisdem quoque annumeraba-

1) pag. 12. 2) Cent. I, p. 59. 3) supra, p. 417.

merabatur, qua de cauſa, paucis tantum eius hoc loco faciam mentionem. In primis uero, notari de eo, meretur, *Barlaeum* aperte et ſerio contra *Socinianos* egiſſe, doctrinam eorum *peſtem* appellans et interitum fidei Chriſtianae.

Plerunque autem his accuſationibus nihil, niſi apparens quid et in coniectura poſitum, protulerunt. Sic, in Articulo de Satiſfactione Chriſti, *Socinianis* ipſum aequipararunt, quod ſcripſit,

Chriſtum eſſe noſtram iuſtitiam, eadem ratione, qua eſt noſtra ſanctificatio, id eſt, cauſam in nobis tam iuſtitiae, quam ſanctitatis.

Item, *Verum dogma et catholicum hoc eſſe, Chriſtum ſatiſfeciſſe pro omnium hominum peccatis, ſed, a Gomariſtis magnopere corrumpi, adeo, ut error Gomariſtarum in hac re periculoſior ſit, quam Socini ipſius.*

Plures poſſem addere defendendi rationes, GROTIVM *Socinianum* non fuiſſe, niſi occupaſſet hanc operam Vir Summus, *Stellingfletius*, Epiſcopus *VVorcheſtrienſis*, ac *Britanniae* ſuae, immo, totius literati orbis hodierni, ingens et immortale decus, in Libro, * de *Defenſione doctrinae Trinitatis*. Maior quidem uis, maiuſque pon-

 dus,

* in Libro, Defenſe de la Doctrine de la Trinité, c.VIII.

dus, et memoriae, et defensioni, * GROTIANAE, ut concilietur, memorat laudatum hunc *Stellingfletium*, praeter alios, *Ioannes Clericus*, in Bibliotheca sua Vniuersali, Artic. III, cuius uerba Gallica hic referemus.

L'autre chose, qui est bon de remarquer, c'est que l'on trouuera l'apologie de GROTIVS, *concernant, les sentiments dangereux qu'on lui attribue dans la lettre* XVII, *des sentimens de quelques theologiens d'Hollande sur l'histoire critique du uieux testament. Aioutes encore a cela que Monsieur* Stillingfleet, *Eueque de VVorchester, qui a ecrit auec beaucoup de uehemence contre les Sociniens*, A DEFENDV GROTIVS, CONTRE CEVX QVI L'ACCVSENT D'ETRE DE L'OPINION DE CE GENS LA au chap. VIII *de son liure intitule*, Defense de la doctrine de la Trinité. *On ne peut pas accuser ce scauant Eueque, d'auoir fauorisé en aucune maniere le Socinianisme. De sorte, que l'on peut etre persuade*, QVE SON IVGEMENT EST FONDE SVR L'OPINION, QV'IL AVOIT DE L'ORTHODOXIE DE GROTIVS, DONT IL APPORTE EN EFFECTS DE RAISONS SOLIDES.

Pergit, in eodem Artic. III.

Cependant un autre Eueque, mais de l'eglise Romaine a taché de puis peu de diffamer GROTIVS *autant, qu'il a eté possible. Ie ueux dire Mr. Eueque*

de

* supra allegata Acta Eruditorum Germanorum. p. 417.

deMeaux,*dans ſa premiere defenſe imprimèe a Paris*, *CIↃIↃCCII*, *contre Mr.* Simon, *ou il ſemble meme promettre un ouurage, ou il entreprendra de detruire l'autorité de* GROTIVS *dans l'eſprit de ceux, qui etudient l'ecriture ſainte. Comme les gouts ne ſe reſſemblement pas, a l'egard des uiandes. Les iugemens de l'eſprit ne ſont pas les memes a l'egard des liures et des ſentiments.* I'AVOVE QVE IE NE CONNOIS AVCVN INTERPRETE CE L'ECRITVRE, QVE L'ON PVISSE EGALER A GROTIVS. *Mais, ſi Mr.* Eueque de Meaux *ueut nous faire , qu'en nous montrant, perdre la haute eſtime que nous auons concue de ce grand homme, il ne ſcauroit mieux le faire, qu'en nous montrant, quelque autre interprete, qui uaille mieux que lui, et qui a ſuiui une route differente, ou plus tot en produiſant lui meme, quelque choſe de meilleur.* Car en diſant ſeulement, que GROTIVS etoit Socinien, tout ce qu'on auancera c'eſt, que le public aura de meilleurs ſentimens des Sociniens, ſ'il eſt un fois perſuadé, que le plus habile de tous les interpretes de l'ecriture ſainte, a eté de leur coté. *Il y a des gens qui ennemis de doute raiſon, appellent Socinien tout ce qui paroit plus raiſonnable, que ce que l'on dit uulgairement.* On fait par la beaucoup d'honneur aux Sociniens, et un tres grand tort a la uerité. *Puiſque cette conduite ſuppoſe, que ceux, qui*

la defendent, ne ſont aucun uſage de leur raiſon. Si l'on dit, que les Sociniens ont decouert pluſieurs de ces choſes que l'on trouue raiſonables, il ne ſ'en ſuit pas, que l'on doiue traiter ces penſees de Sociniens, puiſque le bon ſens doit etre, ce me ſemble, autant du coté de la uerité, que de celui de ceux, qui l'attaquent. Ce qui eſt de bon ſens appartient a touts les hommes et en particulier a touts les Chretiens, qui le doiuent embraſſer auec plaiſir dans quelque auteur, qu'il ſe trouue. Mais ce n'eſt pas la un ſuit, que l'on puiſſe traiter en paſſant.

Quod ſi uero *Meldicenſis* Epiſcopus, *Socinianum fuiſſe* GROTIVM, contendit, ubi, quaeſo, *Valeſii*, *Patini*, *Oſiandri*, firmis, ſcilicet, teſtimoniis, *Catholicum fuiſſe*, locus relinquetur? Vbi manebit *ſupra* * allegatus Pontificius, qui, illum in religione *Caluino* affixum et immortuum eſſe, praedicat, ubi manebunt *Ieſuitae*, cum ſuo, Belgice confecto a GROTIO confictoque, *Teſtamento*, cum profeſſione Fidei Pontificiae coniuncto?

Ex his ergo ſatis abunde patebit, *primo*, GROTIVM neque *Papiſmo*, neque *Socinianiſmo*, fuiſſe addictum, ringentibus licet non nullis hominibus, qui pugnantia inter ſe dogmata, *Socinianiſmum* et *Papiſmum*, LONGE DOCTISSIMO RELIGIO-

* pag. 281, in medio.

GIOSISSIMOQVE VIRO obiiciunt, *ſecundo loco*, quam bellua immanis *inuidia* ſit, et quam bene ab *Ouidio*,* ſit deſcripta. Hoc enim monſtrum tot malorum iam et calamitatum Iliades myriadeſque in homines deriuauit, ut, cum *Conſtantino Manaſſe*, merito exclamare liceat, *O, inuidia,** bellua nocens, latrocinatrix, caedibus, perſecutionibus et haereſibus, gaudens, ſcorpio, ſtimulis infinitis praedite, tigris, homines deuorans, dracaena uenefica, lethalis herba, telum, ferri expers, cuſpis acutiſſima, qualia deſignas et improbe committis? Quas calamitates, et quae mala, ſtruis? Quas haereſes, quae nomina, fingis?*

Videamus ergo, qualis demum in Religione GROTIVS fuerit. VIR fuit religioſo utique praeditus ingenio, nulli SE religionis Sectae aſſocians, ſatius eſſe, ratus, ſi, ſecundum normam uerbi diuini, ſicut id uerum Chriſtianum eſſe uult, ita SE gereret in fide et uita. Atque haec, ſi perpendamus, e principiis dimanabant *Remonſtrantium*, ut ab aduerſariis nominabantur. Sententiam ſuam, quam de recto ueroque ueri DEI cultu habebat, iam in Libris ſuis, de *Religionis Chriſtianae Veritate*, ſatis declarauit, ſpeciatim in Epiſtolis quibuſdam, ex quibus potiora tantum hic proferemus.

Addu-

* L. II Metamorph. ** Annal. p. 126.

Adducere [1] *me non potuerunt, quanquam et promissis, et minis, tentatum, ut* RECTE ET EX VETERE FORMVLA DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO SENTIENTIVM OPPRESSIONI ACCEDEREM. * *Seruabit mihi, ut spero, hunc animum* DEVS, *ut, neque spe, neque metu ullo, abductus, factis dictisque seorsum eam ab eo, quod animus sentit.*

[2] *Nihil autem odiosius, non dicam, Ecclesiis nostris, sed celeberrimis Ecclesiarum nostrarum Doctoribus, obiicitur, quam, quod,* RIGIDA QVAEDAM DOGMATA, ET ZENONIS MAGIS, QVAM SALOMONIS, PORTICVM, REDOLENTIA, NIMIVM VRGENDO, DEO ASSIGNENT PECCANDI CAVSAS, ET τῷ τοῦ ἀργοῦ λόγῳ CVRAM PIETATIS EVERTANT.

[3] *Semper autor illis fui,* VT DOGMA, DE CVIVS VERITATE AC VTILITATE PERSVASI IN ANIMO SVO ESSENT, SVPER PRAEDESTINATIONE ET REBVS COHAERENTIBVS, AD FRVGEM BONAM, ET SEMOTA ACERBITATE, PROPONERENT, *atque ulteriores controuersias declinarent, quo pax Ecclesiae ubi superarat, ubi luxari aliquatenus coeperat, hoc facilius restitui posset.*

In primis PLACIDISSIMI VIR FVIT INGENII, a litibus

1) Ep. XXXVIII, ad Guil. Vairium. * supra, p. 195.

2) Ep. XVII, ad Iacob. Aug. Thuan.

3) GROTII Apologia.

tibus * maximopere abhorrens, quique contentiones et rixas, in DEI coetu uel maxime noxias, modis omnibus fugit, et, quamuis IPSI non raro ab aliis causae essent allatae altercandi, semper tamen, omni studio, est annisus, ut in tempore lites componerentur. Hanc rem ipsam optime confirmant, praeter alia, haec ipsius uerba.

[1]) *Scis, quam ab ingenio meo abhorreat rixa.*

[2]) *Dolendum est, magis magisque animos intumescere, ut media suadentium uocibus aures non pateant.*

[3]) *Immo uero, ad Pastorale munus commendaui homines modestos, monuique Pastores, ut, quantum eius fieri posset, in publicis allocutionibus, harum controuersiarum tractationem defugerent, cuius rei multos Roterodami testes habeo.*

Conf. Locus, paulo ante iam memoratus, *Semper autor etc. pag. 530.*

Huius principium rei, neque id momenti leuis, spectemus, potiorem defensionis inde rationem una repetentes.

Cum genus mortalium, in illa sibi innata libertate naturali, delectationem qui- I. Ex Lumine Naturae.

* supra, p. 436, et pag. 378.
1) Ep. XXXVII, ad Beni. Aub. Maur. 2) Ep. XLV, ad eund.
3) GROTII Apologia, cap. XIX, p. 271.

quidem ſuam reperiret, ſimul tamen animaduerteret, ſine ſocietate cum aliis, uitae humanae difficultates caſuſque aduerſos ſuperari nullo modo poſſe, ex omnibus primum eſſe uidebatur, imperfectae huic felicitati, AMICA HVMANAQVE COLLOQVENDI RATIONE SVBVENIRE. His colloquiis, atque hac conſtanti conſuetudine, ea inibantur conſilia, quibus conſociarentur homines et perpetuo continerentur. Eiuſmodi ſocietates re nulla perinde, quam lingua prudentique ſermone, colligantur. Data enim ſoli homini eſt *Oratio*, tanquam *munus maxime neceſſarium* ac multo praeſtantiſſimum, ſi praeſertim eum, ab quo donum illud profluxit, ſpectemus. Vinculum ea et firmamentum eſt humanae ſocietatis, mentis animique dextera manus, qua conſilia pariter, et auxilia, tum flagitat, tum communicat, omnium interpres actionum, ſine qua neque pax fieri neque confici negotia, neque artes animique dotes diſpenſari, poſſunt. AMICAM HANC ET HVMANAM CONFABVLATIONEM, GROTIVS animam ducebat eſſe uniuerſae ſocietatis, ratus, hanc, ſine illa, conſiſtere nequaquam tranquille poſſe. Qui lucem ipſam non neceſſariis rationum momentis oſtendere conantur, iniuriam haud leuem et lectoribus faciunt, et cauſae, et ſibi quoque ipſis, *Lectoribus*, tanquam caecis, *cauſae*,
tan-

tanquam ancipiti dubiaeque, *ſibi* denique, uelut ex inſtituto ineptis. Eadem ergo ratio me prohibet, allatae rei fundamentum anxie conquirere, cum illius ueritas melius pro ſe loquatur, et natiuo quodam fulgore omnium aciem oculorum praeſtringat. Sane, cum nos homines ab natura ad ſocietatem facti ſimus ciuilem, ut *Ariſtoteles* paſſim demonſtrat, et ab hominibus illa, quam extollimus, uirtus, humanitas, * nomen ſibi repetat, euidenter et neceſſario ſequitur, HOC BEATIVS IN CONSVETVDINE QVOTIDIANA VIVERE NOS, QVO ENIXIVS AMICIS ET HVMANIS HIS CONFABVLATIONIBVS, ET COMMODIS MORIBVS, ET AMABILI ILLA OFFICIORVM INCVMBIMVS FACILITATI.

II. Ex Theologia Naturali.

IDEM, homini iniunctum hoc eſſe cuiuis, perſpiciebat, ex Theologia naturali, cum egregium opus ſuum, *de Veritate Religionis Chriſtianae*, elaboraret, ubi recondita quaeque, ad naturalem ſocietatem, ad religioſam fraternitatem et eius uinculum, facientia, perquirit, docens, quantum in ea re ſit momenti ſitum, ubi, tam diuerſa ac diſpari opinionum ratione, uariantes ſententiae ſint de DEO, et, ubi non ſit procliue cuilibet, accurate DEVM cognoſcere, concludens, omnem religioſae uim coniunctionis, omnem autoritatem,

* Cicero L. 1 offic. Liberalitate ac humanitate nihil eſt humanae naturae accomodatius. Ineptum eſt, probare res manifeſtas laborioſe.

tem, lenitate consilii, suasionis, * doctrinae, terminari, eamque, si inanis sit, nec demat animo labem, discedere ab societate, contumacia non audientis praecepta rationis. Illam solam esse potestatem, illam iustam et probabilem coercitionem, uidebat, ultra excedi non posse, huc posse perueniri. Iudicabat, quamuis essent uariantes de DEO sententiae, DEVM tamen, tam diuersa ac dispari opinionum ratione, suam uelle gloriam illustrare, quo singuli DIVINAM MAIESTATEM magis reuereantur. Non enim difficile fuisset DIVINAE MAIESTATI, ** si ei placuisset, omnem humani generis Religionem sub unam coarctare formulam, unam omnibus de religione inspirare opinionem, sicut omnibus parem boni malique dedit sensum, sitis et famis, frigoris atque aestus. Quod si mauis cum re Arithmetica conferre, non ne conuincimur, uel eius autoritate exempli, DEVM, circa sui cultum, potuisse, quod in Numeris effecit, in quibus, quia eundem omnibus formauit ueri intellectum, ea est gloria pulcherrimae artis, et humanis usibus necessariae, ut, si, ad certi regulas, omnes exigantur scientiae, una omnes superet et omnibus locis,

* *Dolendum est*, inquit, *magis magisque animos intumescere, ut media suadentium uocibus aures non pateant*. Ep. XLV, ad Beni. Aub. Maurer.

** ut cum ipso quodam Belgarum ipsorum magno ciue loquar.

locis, omnibus temporibus, apud omnes peraeque homines, ſine diſcrimine conditionis, fortunae, ſectae, ſi ad digitos deſcendant, duo et tria, uerbi gratia, faciant quinque, eamque ueritatem nulla lis, ſiue odio, ſiue ſuperſtitione, ſiue auaritia, ſiue ambitione, ſiue alia quadam animi libidine, moueatur, confundere poſſit. Sed, o immenſam, o admirabilem, DEI ſapientiam! Bone DEVS, quam parum eſt noſtrarum uirium, tua inueſtigare conſilia! Quam certo ea reuereri debemus, etiam, cum ignoramus cauſam! Aliud tibi in Numeris, aliud placuit in Religione. Proinde, quantae eſt dementiae, aut arrogantiae, illud, quod DEVS, cuius ſummum in animos imperium eſt, materiem eſſe uoluit ſuae benignitatis, ſui occaſionem odii, ſuaeque improbitatis, facere uelle, dum imperium et poteſtatem regendi conſcientias, odio et improbitate interueniente, ſibi arrogat, contra, DEO, ſummum ius in conſcientias hominum habenti, derogat, et aduerſatur foederi immenſae diuinae gratiae, cuius uincula amoris et conſenſus in agnitione DEI ſumma, honeſtatis item, uirtutiſque, in conſuetudine uitae, homines peramanter copularunt arcteque conſtrinxerunt. Quid uero iniuſtius dici poteſt, quam, defendere fidei diſcrepantiam, excludere humanitatis conſortia, et, quae pietas

Nn naturam

naturam debebat perficere, contra eiusdem iura allegare. Alia paranda defensio est, non indigemus odio, nec improbitate, sed ratione, sapientia, intellectu, firmatur religio, quae uera est. Probe inspiciamus intellectum, exploremus rationis in animo uim ac proprietatem, summa semper huc redit, non esse humani arbitrii intellectum. Tantum is patitur, se doctrina duci et consilio regi, conuictusque, assensum necessariae praebet demonstrationi, diris imprecationibus, iurgiis, contentionibus rixosis, effici nihil potest. Qui enim homines ad uerae Religionis rigorem contentionibus anxiis, rixosisque disceptationibus, inflectere conatur, is profecto humanae imbecillitatem conditionis non intelligit, sed ferus est, aut crudelis, si hac non mouetur. Qua enim ratione, aut spe, iubeat, aut uetet, quod a luxuria, auaritia, rusticitate, socordia, uanitate, superstitione, ineptia, libidine, temeritate, tam late regnante, ne suppliciorum quidem comminatione, impetret. Nec tantum frustra, sed etiam iniuste, argueret non obseruantes illud, quod eorum egreditur uires. Quid, si praeterea metui possit, ne, quod optime iubetur, sine periculo maioris mali, sperari nequeat? Cur de illo desperas, etiam, cum nihil speras? Quin saepe cogita, quod nunc non sit, post fore,
resque

resque super nos agere DEVM. An non quotidianis discimus experimentis, quam parum, immo, quam nihil, per nos stet, quid animo uoluamus? Dic, si potes, an quis cogitationes, quas uelit, aut optet, inueniat sibi? An quis eas suo formet arbitrio? Nonne singulis mutantur momentis, non sponte, homini? Nonne incidunt eae unicuique continenter, et inuito, et ignoranti? Iam, si exciderint, an reuocari a fuga, ullius diligentia, aut arte, possunt? Nempe, hoc non alio pertinere, arbitramur, nisi, ut intelligas, neminem natum hominem, qualiscunque sit dignitatis, loci, aut fortunae, mentis, non dicam, alienae, sed suae, potestatem habere, sed unum eius Rectorem, Dominum atque Arbitrum, esse immortalem DEVM. Non lusus hic est uerborum, res ipsa loquitur satis. Quis nouit animum, quis uidet? Nonne DEVS? Quis flectit, quis regit? Nonne DEVS? Qui illum iure suo fingit atque format, cerae more, nec quicquam relinquitur homini, praeter obsequium erga DEVM. Ad redarguendos enim et conuertendos errantes, ad conuincendos item refellendosque haereticos, prout Spiritus S. immensa gratia sua, diuinoque influxu et instinctu, omnia dirigit, ita in hisce concurrit et cooperatur ratio, suo modo, non, quod idonei simus, ex nobis ipsis cogitare quic-

quam, tanquam ex nobis ipsis, sed, quod idonei sumus, id ex DEO est, ut ipse gentium Doctor, in tertio haec edoctus coelo, diuus *Paulus*, fatetur. Certe, si Theologi attendere uellent ad hoc discrimen ingeniorum, rixarum multo minus foret in Ecclesiis, et, sanando uulneri sarciendaeque paci, remedia haud longe afutura.

III. Ex Scriptura Sacra.

Nihil aliud reperiebat, immo, multo plus, in conficiendis *Commentariis ad V. et N. Testamentum*, ubi haec omnia longe arctius, maiorique cum pondere, reuelata esse et inculcata, animaduertebat, hancque tanquam partem Christianismi, uel maxime necessariam, fructum exinde decerpens insignem, intuebatur. Quid enim Christianos onerare grauius potest, quam, propter diuersas et uariantes Religionum sententias, lenitatem, humanitatem, amorem fraternum, tollere, et eum odio persequi, quem ipse DEVS non odit, et cum quo continenter usum solis atque imbris DEVS communicat, licet eum posset statim ac mille modis, si uellet, affligere, cruciare, perdere. Quod si DEVS non est infestus, sed parcit et prodest ei, ab quo sit laesus, cur homo odit eum, qui ei non obfuit? Si Magister noster summus, in praeceptis, Amorem sanctissime praecipit, nec ullam professionis externae, aut Religionis, habet rationem, nec ullum unquam odium

odium ulli mortalium commendauit, quem ad modum parabola de Samaritano, uberrimam homini isti semimortuo misericordiam praestante, abunde satis docere potest, Luc. X, 30. sqq. quid asseclis Christianis, nomenque Christi libere professis, non erit faciendum? Quis crederet, Christianismum, Christianae uitae sanctitatem, morumque Christianorum integritatem, Christianam charitatem fraternitatemque, ab illis toties iactatam, inter Christianos regnare, cum in Ecclesia Christiana, nihil, nisi dirae imprecationes, contentiones rixosae, stentorei controuersiarum clamores, stomachosi opinionum conflictus, accusationes, damnationes, excommunicationes, fori disceptationes, Synodi, Concilia, toties audiantur. Facessant igitur haec omnia et singula, facessant et exulent penitus ab coetibus illis diuinis Christianorum. Longe alia sunt arma Christianorum, alia Christianismi sunt fundamenta, aliud Christianos uox docet, ab ipso inculcata Christo.

IV. Ex Consensu Hominum.

Hanc mutuo se ferendi aequitatem amicamque hanc et humanam confabulationem adhiberi non posse tantum, sed etiam debere, docent, ex Theologis ueteribus, praeter alios, *Athanasius*, *Arnobius*, *Ambrosius*, *Augustinus*, *Vincentius Lerinensis*, ex recentiori-

bus *I. Caluinus*, in opere Inſtit. Chriſt. Rel. [1]) *Guil. Perkinſius*, in Comment. ad Galatas, [2]) *I. A. Thuanus*, Praefat. illa plane aurea, Hiſtoriae ſuae praemiſſa, *Hieron. Oſorius*, in Hiſt. Emanuelis, Regis Portugalliae, [3]) *P. D. Huetius*, in ſuis paſſim ſcriptis. conf. de hac re la *Bibl. Vniuerſelle*. [4])

Ex Regibus et Imperatoribus tum Chriſtianis, tum non Chriſtianis, huc pertinent, *Conſtantinus* ille *M.*, *Valentinianus*, *Valens*, *Gratianus*, etiam *Midas* ap. *Iuſtin.* [5]) *Pompeius M.*, *Iulianus*, ap. *Ammian. Marcell.* [6]) et, patrum noſtrorum memoria, *Maximilianus II*, in Epiſt. ad *Lazarum Suendium*, quae eſt in editione Operum Mureti, *Iacobus I*, Rex Angliae, aliique plures.

Ex integris nationibus non Chriſtianis, habemus hic *Arabes*, qui tolerant omnes religiones, immo, gloriantur, ſeſe nullas unquam religiones perſecutos eſſe, *Mahumetanos* item, apud quos tuto licet omnes profiteri religiones.

Ex Philoſophis, ueri DEI ignaris, addendi ſunt, *Socrates*, *Anacharſis*, *Themiſtius*, *Plinius*, quos inter in primis digna ſunt uerba *Themiſtii*, oratoris non quidem Chriſtiani, ſed digni, qui ſae-

1) Lib. IV, ſect. 12. 2) Cap. I, comm. 2, et cap. III, comm. 15.
3) fol. 14, 15. 4) T. XIIX, p. 292. 5) L. VII. 6) XXII, 5.

pe multumque ab hominibus etiam Chriſtianis euoluatur, cuius *Themiſtii* uerba, ſaeuituro in Orthodoxos *Valenti*, Ariano, oppoſita, ex interpr. Gallica, eaque pereleganti, Abbatis *Flechieri*, dare licebit.

Le Philoſophe Themiſtius, *allé trouuer l'Empereur, pour lui dire: Qu'il perſecutoit ſans ſuiet des gens bien. Que ce ne doit pas un crime, que de croire et penſer autrement, que lui, qu'il ne falloit pas ſ' etonner de cette diuerſité d'opinions, que les gentiles etoint beaucoup plus diuiſés entre eux, que les Chretiens, que chacun en uiſagerit la Verité par quelque endroit, et, qu'il auoit plu a Dieu de confondre l'orgueil des hommes, et de ſe rendre plus uenerable par la difficulté.*

Immo, animaduertebat noſter ille GROTIVS, VNIONEM TRIVM RELIGIONVM INTER DISSIDENTES FIDEI SOCIOS, A GRAVISSIMI SVMMIQVE INGENII VIRIS, NON EX NVMERO NOSTRO, SED EX IPSO PONTIFICIORVM, COETV, INCVLCATAM SERIO FVISSE ET COMMENDATAM, VELVT VNIVERSALEM QVANDAM ET CONIVNCTIONE INSVPER CONFIRMATAM, VRGENTIBVS FIDEI BASIN. Memoratu digna ſunt uerba, quibus, in illo cum *Hugonottis*, A. CIƆ IƆ LXI, *Boiſſitii* habito, Colloquio, uſus fuit Cancellarius Galliae, *Mich. Hoſpitalius*.

Non tam infensos Protestantibus esse debere Pontificios, fratres quippe fratribus, VNO EODEMQVE SACRI FONTIS LAVACRO REGENITOS, VNVM EVNDEMQVE ADORANTES CHRISTVM. ut relatum legitur a *Thuano*. *

Perspexerat haec sane, si quis alius, *Iosephus Hallus*, prudentissimus ille Excestrensis in *Britannia* Antistes, qui, in Synodo *Dordracensi*, his, amore uere Christiano plenis, utebatur uerbis.

Sumus omnino Fratres et Collegae. Quid nobis cum titulo Remonstrantium, Contraremonstrantium, Caluinianorum et Arminianorum? Simus Christiani et Concordantes. SVMVS VNVM CORPVS, SIMVS ERGO ETIAM VNANIMI, OPORTET.

In Academia *Lugdunensi Batauorum*, cum aliquoties de *Praedestinatione* Colloquia essent instituta, testati sunt, *Gomarus*, *Trelcatius*, *Arminius*, *Cuchlinus*, INTER SE NVLLAS ESSE CONTROVERSIAS, AD FVNDAMENTVM PERTINENTES.

Sic, in Symbolo suo, *Heluetii*, eandem in sententiam, loquuntur.

Abunde piae uetustati mutuus ille erat, in praecipuis Fidei dogmatibus, inque sensu orthodoxo et charitate fraterna, consensus.

Docet

* Hist. L. LXXIIX, p. 572.

Docet id ipſum *Benthemius*, et in primis *Pareus*, locis pluribus, nominatim in Comm. 1 Corinth. III, et copioſius in Libro, de Vnione Euangelicorum, ubi his utitur uerbis.

Qui in fundamento conueniunt, ait, *in bona conſcientia coitionem facere poſſunt et debent. Quamuis in minus principalibus aliqui, nimium curioſi, ab illis rudioribus differenter ſentiant. Si enim omnes per omnia conſentire poſſent, quorſum hortaretur Apoſtolus, ut alii alios tolerent, ut firmi, fide infirmos ſuſcipiant, ut alii aliorum onera portent, ut, ſi quis quid aliter ſentit, a* DEO *reuelationem petat et expectet? Si Reformati in uno alteroque antehac diſceptato articulo primario, ſalua conſcientia Eccleſiae Lutheranae*, inquit Benthemius, *ſeſe iungere poſſunt, cur Reformatis, in aliis capitibus, idem facere non licuiſſet? Si Lutherani, ope ſuae doctrinae, ſaluari poſſunt, et, in fundamento Fidei cum Reformatis, ſicut ipſi fatentur et docent, conueniunt, ui etiam conſcientiae obligati erunt, in reliquis capitibus, minus grauibus, remittere, et coniungere ſe cum iis, eoſdemque tolerare.*

Conſiderabat porro GROTIVS CELEBREM ILLAM GEORG. CASSANDRI, *de Articulis, Catholicos inter et Proteſtantes, controuerſis*, CONSVLTATIONEM, A. CIↃIↃCXLII, *Helmſtadii*, CVRANTE HERM. CONRINGIO, RECVSAM, ET A COMPLVRIBVS APPROBATAM.

 Hanc

Hanc *Annotatis* ille ſuis, in gratiam Vnionis amantium, illuſtrabat, quibus ſuas poſt *Animaduerſiones* opponebat *Andr. Riuetus*, qui tamen, omnium, Pacis amantium, iudicio uirorum, ſapientius utique feciſſet, ſi, operi huic promouendo potius, quam impediendo, uias et rationes uel inire, uel oſtendere, maluiſſet.

Videbat idem GROTIVS noſter, CIVEM SVVM, MAGNVM ILLVM ERASMVM, PLANE FACERE CVM PACIS AMANTIBVS, NEQVE MINVS COMPLVRIVM ALIORVM EORVMQVE PACEM SECTANTIVM PASTORVM, PIORVM ITEM PRINCIPVM, INSVMPTVM LABOREM, IN COMPONENDOS CVM LVTHERANIS REFORMATOS ALIOSQVE DISSIDENTES, quos inter ſilentio praetereundus non eſt Potentiſſimus *Poloniarum Sueonumque* Rex, *Vladislaus* IV, ob pacis concordiaeque Chriſtianae ſtudium promouendum, et diſſidia atque ſciſſiones tollendas, aeterna recordatione digniſſimus, qui, *Thorunii Pruſſorum*, A. CIↃIↃCXLIV, Colloquium indixit. Celſiſſimus quoque Princeps, Landgrauius *Haſſiae*, *Philippus*, qui Colloquium de Coena Domini, *Marburgi* habitum, ad diſſidia Religionum Euangelicarum tollenda iam A. CIↃIↃXXV, conuocauit, Sereniſſimus Elector *Palatinus*, *Fridericus III*, Dux VVurtembergicus, *Chriſtophorus*, qui, per Colloquium, A. CIↃIↃXLVI inſti-

inſtitutum, diſſenſiones, in Religione Euangelica uigentes, diſſipare, animoſque omnium, *Auguſtanae* Confeſſioni addictorum, ad concordiam transferre, haud contemnendam ſuſceperunt. Noſtra aetate, Potentiſſimus *Pruſſorum* Rex, *Fridericus*, tam ob ciuilis, quam ſacrae Pacis, ſtudium, ſedulo promouendum, nauiter fuit ſolicitus, qua diuina opera aeternam nominis ſui gloriam dudum eſt conſecutus, et plures alii, qui, uirulentos controuerſiarum clamores et bilioſas opinionum altercationes auerſati, pio et laudabili inſtituto, nec minus amplis et Regiis plane ſumptibus, Concilia, Synodos, *Colloquia*, quae uocantur, *charitatiua*, coegerunt, conuocarunt, inſtituerunt. Tantus enim *Principum*, Pacis religioſae ſtudium anhelantium, numerus reperitur, ut cum ipſis *Theologis*, nomen *pacificorum* DEI *filiorum* affectantibus, numero certare, immo, facile numerum ſuperare, poſſe uideantur, id quod dictu difficile, probatu autem ſit facilimum, ſi lenitatem pietatemque *Principum*, *Theologorum* uero uehementiam, et inconditos ſaepe mores, cognitos habeas atque perſpectos.

Laudabilem ergo ſeſe operam ſuſcipere, noſter etiam, Pacis et Concordiae Chriſtianae longe amantiſſimus, GROTIVS exiſtimauit, ut ad uni-

enda

enda consopiendaque Religionum dissidia cogitationes suas leniores, studiaque sua, humanitatis plena, conferret, prout ipse hoc innuit,[1]) ILLAESA TAMEN VERITATE, addens. In primis dissidium, quod inter Lutheranos, Reformatos et Pontificios, exarserat, funesti ominis loco accipiebatur a cordato nostro GROTIO, qui sane optabat, uulnera Christiani coetus sanari, dolens impense, cicatrices, solo litigantium studio, toties refricari, uniceque optans, ut Ecclesia Christiana tandem aliquando Concordia frueretur, diraque Theologorum bella, suum uel tandem nanciscerentur finem. *Reperti*[2]) *sane sunt homines*, inquit GROTIVS, *tam feri*, *qui dicerent*, *Ecclesiasticam Vnitatem retinere uelle cum illis*, *qui circa dogmata aliqua dissiderent*, *id uero esse*, *Christum miscere Beliali*. *Sed alia nos omnia docet uox a* DEO *inspirata*.4) Eiusmodi homines, truncos stipitesque repraesentare, malunt, quam organa DEI in sancta Ecclesiae Christianae uinea esse. Etiam alibi GROTIVS pacificas cogitationes suas aperit sequentem in modum.

[3]) *Mihi*, *ad iuuandam communem Christianissimi causam*, utinam tam adessent uires, quam prom-

1) Ep. XXXVIII, ad Guil. Vairium, Franciae Cancellarium et GROTII Apologia cap. IV, p. 36. 2) Apologia l. c.

3) GROTII Epist. ad Ioann. Crellium.

4) Rom. XIV, 1. Phil. II, 4, III, 5. 1 Cor. IX, 19, XIII, 14. 2 Tim. II, 22.

promptus eſt animus etc. Pacis conſilia et amaui ſemper, et amo nunc quoque eoque doleo, cum uideo, tam pertinacibus iris committi inter ſe eos, qui, Chriſti ſe eſſe, dicunt, *ſi recte putamus, quantillis de cauſis*.

[1]) *Semper in uotis habui, nec habere deſinam*, ut communiones, *quae a Papa Romano, grauiſſimis de cauſis, ſeſe ſepararunt, in animis ſuis, per certos teſtes*, arctius coniungantur.

[2]) *Vtinam uero* DEVS *Eccleſiae Rectoribus, ipſiſque Regibus ac Poteſtatibus, Spiritum charitatis ac manſuetudinis potenter ſuppeditet, ut, omnibus difficultatibus ſuperatis, Eccleſiae, quam proxime fieri poteſt, primaeuam illam pulchritudinem, maxime uero ſolidam pacem*, ILLAESA VERITATE, *reſtituant. Multa* hominum millia, quorum gregi accenſeri, uolo, ſanctum hoc propoſitum piis uotis proſequentur, et frequentes concurrent ad ſublatum uictoriae uexillum.

[3]) *Neſcio, an uideris*, Georgii Calixti *Praefationem, ad editos a ſe libros Auguſtini de doctrina Chriſtiana etc. Probo uiri iudicium, et,* cum pacis amore coniunctam, *antiquitatis reuerentiam.*

Ad praeclarum hunc Pacis finem conſequendum,

1) Epiſt. ad Ioann. Duraeum. 2) Ep. XXXIIX, ad Guil. Vairium.
3) Ep. CLXIV, ad Ioann. Cordeſium.

dum, *tria* reperiebat GROTIVS *remedia*, remouendis impedimentis idonea,

Primum, VTI SECTAE CERTAE SE NVLLI ADDICERET, GROTIVS consultum ducebat, quoniam inuentio et exulceratio sectarum, cum peculiaribus nominibus, iam Ecclesiae non exiguum damnum intulerat, quippe ab qua membra Christi resciderant et separauerant, satius esse, ratus, si, secundum normam Codicis S., sicut ille uerum [1]) Christianum esse uult, ita se gereret. Atque haec, si perpendamus, e principiis *Remonstrantium*, dimanabant, quorum, ad rem hanc magis illustrandam, uerba, post uerba GROTII sequentia, referamus.

Sibi propositum semper fuisse, inquit, [2]) *non alicui earum seruire partium, in quas, ingenti seculi nostri malo, diuisi sumus Christiani, sed Christianis plane omnibus.*

Aliorum, relata iam *supra*, uerba repetere licebit, quae sic incipiunt.

Nos Remonstrantes omnibus coetibus Christianorum, in fundamento fidei unanimis, mutuam offerimus tolerantiam.

Huc pertinet alter, a me iam indicatus, locus.

Optandum esse, ut, qui publicis ecclesiis etc.

Vnam

1) supra, p. 529, 492, 493 seq. in pr. p. 497. 2) Praef. Eccles.

Vnam ergo uel IN PRIMIS AVERSABATVR GROTIVS FOEDAM ILLAM, AC RE CHRISTIANORVM INDIGNISSIMAM, HAERETICOS FACIENDI INSANIAM, ueram et unicam illam caufam, quae, inde a primis Chriftianifmi incunabilis, in coetu DEI, fciffiones ac diffidia fecit, quaeque, fublato uerae pietatis et amoris fraterni uinculo, in impietatem, odium, tandem in accufationes, iurgia, fori difceptationes, fupplicia, exilia, bella, caedes, et quid non, degenerauit. Hinc *haerefin* 1) *peftem et uenenum Ecclefiae uocare* folebat.

Videbat, durante ifto Religionis diffidio, *Arminianos* inter et *Gomariftas*, difputandi licentia et contumacia inflexibili 2) atque effreni reddita, NIHIL EFFICI, NISI, VT DISSIDIIS, TVRBIS, SEDITIONIBVS, CONCILIABVLIS, PVBLICVM OTIVM, ET QVODAMMODO NATVRAE FOEDVS, VNIO 3) SPIRITVALIS INTER PROTESTANTES ET CHRISTIANOS, INTERPELLARENTVR, quique hanc praetendant famae, irae, temeritati, aliifque affectibus, eos magnopere nihil agere, nifi, ut, difciplinae ac religionis imagine, deleant bonitatem, iuftitiam, pudorem, fidem et cetera, quibus falus

1) Ofiandr. Prolegg. p. 24.

2) fupra, p. 33, in primis p. 34, et multis feqq.

3) Videatur Ioann. Laur. Moshemii *gründlicher Beweis, dafs die Authorität des Dortrechtifchen Synodi der geiftlichen Vereinigung unter den Proteftanten das gröfte Hindernifs fey*, edit. Hamb. A. CIƆIƆCCXXVI, 8.

ſalus humani generis ſuſtinetur. Eoſdem haud minus impios aduerſus DEVM, quam ſceleratos et nefarios aduerſus homines, uideri, quia, conſtitutam naturae lege ac diuina prouidentia, inter homines cognationem, ſine iure, ſine cauſa, euertant.

* *Scit ille,* (DEVS) *quanto dolori mihi pridem fuerit, quoties prima illa Chriſtianiſmi primi, nominis tanti menſuram implentis, tempora cum noſtra hac miſerrima aetate conferrem, qua populi, in ſummis fidei capitibus conſentientes, ex rituum atque opinionum diſſidiis, in factiones aguntur et bella, uel profanis gentibus pudenda. Neque uero dubium eſt, quin multi, horum malorum pertaeſi, charitatem aduerſum Chriſtianos omnes animo retineant, externam quoque unitatis faciem ardenter exoptent, parati tanti boni cauſa, ex Apoſtolico praeſcripto,* aptare ſe alienis infirmitatibus, et ad ultimos uſque diuinae legis terminos patientiam et aequitatem ſuam extendere.

Alterum ergo remedium potius adhibebat, nempe MANSVETVDINEM, TANQVAM PRAECIPVVM CHRISTIANISMI CAPVT. Sentiebat enim, per manſuetudinem et mitiſſimum CHRISTI Spiritum, ſciſſiones et haereſes, a DEO, poenae loco, immiſſas, per hoc maxime ſubſidium eradicari, unde,

* Ep. XXXVIII, ad Guil. Vairium, ſupra, p. 498, 499.

de, propoſito ſuo Chriſtianoque officio conueniens eſſe, ducebat, ſi lenitatem ſuam notam faceret omnibus, eandemque ob rem, cum uiris diuerſarum religionum haud unis, conſilia ſua communicare non dubitauit, ut hac occaſione eos inuitaret, ad melioremque reduceret mentem, ut ſupra, ex Epiſtola GROTII ad *Ioann. Crellium*, notum iſtum Socinianum, A. CIↃ IↃ C XXXI, patet.[1])

Et, haud dubie, hic ipſe *Crellius* exinde meritum agnouit Chriſti, ut publice confitetur. Ita enim, Comment. in Ep. ad Hebraeos, [2]) ſcribit.

Eo, quod ſub Veteri Teſtam. contigit, nempe, quod et ipſum Teſtamentum ſanguine fuerit ſancitum, et, quod omnia fere ſanguine mundarentur, peccata ſaltem ſine ſanguinis fuſione mundari non poſſent, ex hoc, inquam, per ſimilitudinem (Apoſtolus) *colligit, mortem ſanguiniſque fuſionem Nouo quoque Teſtamento interuenire debuiſſe, ut et ipſum Teſtamentum ſanciretur, et crimina noſtra emundarentur.*

Et, ibidem, [3]) ſic pergit,

Quaſi dicat, (Apoſtolus) *hoc certum eſt, peccata, ſine ſanguinis fuſione, ſub lege non remitti, uel, etſi tandem aliqua, ſine ſanguine, purgantur peccata,*

1) ſupra, p. 499. 2) IX, 18, Tom. II, fol. 160. 3) ad v. 22, fol. 161.

ſine eo purgari nequeunt. Vnde merito colligitur, debuiſſe quoque ſanguinis fuſionem interuenire, ad emundandas noſtras conſcientias, ſeu, ad expianda peccata, conſcientiam polluentia.

Tertium illud remedium erat, ut, PRVDENTIA SACRA, TANTOPERE NECESSARIA, VTENDVM SIBI ESSE, EXISTIMARET. Aut fallor ego, aut ſectarios ſectaſque hodie paucas haberemus, ſi olim, quibus, paulo poſt diſcipulorum Chriſti obitum, ſacrarum cura rerum credita erat, charitatem prudentiamque Chriſtianam, ab ipſo Chriſto uel maxime inculcatam, diligentius in conſilium uocaſſent et ab iſta haeretificatione [1]) crebrius abſtinuiſſent. Qua in re, an non Ethnicos ſupergreſſi ſint, id uero perquirere iam ſuperſedeo, ſaltem hoc negandum non eſt, hos Chriſtianos, qui nodum in ſcirpo quaerebant, nec aliorum tam mores, aut crimina, quam errores, eoſque leuiſſimos, nec raro malitioſe ac pro arbitrio fictos et excogitatos, accuſabant, aut, ubi altiſſimum erat otium, ibi inſidias, hoſtes, bella, conclamabant, non magni tantum ingenii homines et honeſtos, uerum pietate quoque ac zelo ardentes, habitos fuiſſe. Per hanc ergo Chriſtianam charitatem, pietatem et moderatam prudentiam theologicam, omnibus hiſce

1) ſupra, pag. 45 et 46.

hisce malis medelam parari posse, existimabat, si ageret cum hominibus infirmis et a uera Religione Christiana alienis, prout ratio Christianismi et Spiritus mansuetudinis illud exigunt, quo omnibus omnia fiamus, ut omnino aliquos seruemus, secundum Paulum. [1])

Plura hic proferre possem, sed, cum supra [2]) pluribus ea res sit pertractata, remitto ad ea Lectorem.

At, qualem accepisti mercedem, MAGNE GROTI, pro susceptis tuis Theologicis et Irenicis laboribus, apud *Clerum?* Tuos, pro communi Ecclesiae bono, labores, tam utiles et salutares, cum hos laudare debuissent, criminari et haereseos insimulare publice maluerunt. Hinc enim isti clamores sunt Theologorum, dictitantium, *Nouum monstrum*, quod *Remonstrantibus*, *Pelagianis*, *Socinianis*, *Pontificiis*, immo, *Iudaeis* ipsis, astipulatum sit, item, totum illum GROTIVM fuisse deditum infelici Pacis Ecclesiasticae studio, idque maxime esse dolendum. Quasi uero id uoti genus, studiumque illud, non esset laudandum, ut ueritatis et pacis amore omnes tandem coniungeremur, et in ouile unum, sub uno [3]) pastore, Christo, congregaremur. At istis intem-

Oo 2 pesti-

1) 1 Cor. IX, 22. 2) pag. 38, seq. et in primis p. 46, multis seqq.
3) supra, pag. 508, et p. 511.

pestiuis clamoribus suis popelli gratiam captare hi stentores, sibique ad famam, et, quod fama illis antiquius est, ad opima Sacerdotia, uiam munire, conantur. Nam, quo quisque infensior tibi ac maledicentior erat, eo fere diligentius studiosiusque munere suo uidebatur fungi. Apparet ergo, quam male opera GROTII, in conciliandis partibus litigantibus, ex serio Pacis desiderio, impensa ab ipso, illi sit compensata. Cum enim ita se gereret GROTIVS, ut parti neutri esset addictus, et, Ecclesiam Christi in pace atque concordia, quam haeresibus dilaceratam, uidere mallet, rixosa pars exosa fuerit ipsi, oportet.

Pacem fucatam et fallacem Ecclesiasticam etc. inquit *Riuetus.* Quasi fallacem Concordiam et Pacem Ecclesiae GROTIVS proposuerit, nec ueram Pacem, in utilitatem Ecclesiae, optauerit, id quod calumnias et aperta mendacia sapit. Serio enim contendebat GROTIVS, Christianos in uniuersum coniunctos uidere. Hinc inter alia, ad *Ioann. Duraeum* sic scribebat.

Semper in uotis habui, nec habere desinam, ut communiones, qui a Papa Romano, grauissimis de causis, sese separarunt, in animis suis, per certos testes, arctius coniungantur.

Alii paulo mitius iudicium ferre maluerunt

eique

eique Religionem tribuerunt Prudentum, quam inde GROTIANAM dixerunt. Plurimi conquesti sunt, Se nescire, cui Sectae iungendus sit, cum certe unaquaeque, tam prudentem et ILLVSTREM VIRVM sibi vindicare, optet. Ideo eundem *Nouum*, ut paulo ante dixi, uocarunt *Monstrum*, quod *Remonstrantibus, Pelagianis, Socinianis, Pontificiis*, immo, *Iudaeis* ipsis, sit astipulatum.

Atque hi fere sunt usitatiores modi, quibus calumniatores utuntur. Nam omnes quis enumeret. Monstrum est calumnia, cui mille figurae, mille sunt artes nocendi. At illorum quidem plane ferendi mores non sunt, qui *Atheismum* ei, aut, si quod crimen grauius, aspergere non erubescunt. Poterat fortasse ferri, *Iudaizantem, Socinianum, Arminianumue*, GROTIVM appellari, poterat condonari, *Syncretistam* uocari, Codicis S. *corruptorem* nominari, et si qua alia monstra sunt appellationum, quibus VIRVM HVNC SVMMVM commaculare passim sunt ausi, uerum, inter *Atheos* eundem referri, impium est impiorum crimen, probis omnibus improbandum. Certe, post mortem EIVS, *Atheismi* aperte reus est factus, licet non modo Scripta eius, cum alia, tum speciatim incomparabilis eius Liber, *de Veritate Religionis Christianae*, alia omnia contestentur. Ego sane nulla Atheismi uestigia in

GROTII seu Vita, seu scriptis, deprehendere potui, et, nisi fallor, etiam HIC VIR EXIMIVS illorum adaugebit numerum, qui, praeter omnem culpam suam, in *Atheismi* suspicionem apud alios incurrerunt. Sed, neque de his, neque aliis, VIRI SVMMI rebus plura loquar. Quisquis eius dotes, cum primisque incomparabilem eius eruditionem, quam ne ex acerrimis quidem eius aduersariis ipsi denegat ullus, cognoscere cupit, Scripta eius euoluat. Indoctis quoque noti sunt eius, quos modo laudaui, Libri *de Religione*[1] *Christiana*, qui, *Latine* scripti primum, *Germanice* post, *Anglice*, *Belgice*, *Gallice*, immo, etiam *Graece*, *Arabice*, *Malabarice*, redditi, ante oculos uersantur, et a nemine sine fructu leguntur. Quo minor causa fuit *Aegidio Menagio*, cur VIRVM hunc nullius plane esse duceret religionis, id quod in subsequentibus ingeniosis potius, quam Christianis, *Versibus*, haud obscure indicauit.

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Pylos, Argos, Athenae,
Siderei certant uatis de patria Homeri.
GROTIADAE *certant de relligione, Socinus,*
Arius, Arminius, Caluinus, Roma, Lutherus.

Gisb. Voetius hominem eum uocat, *dubiae, aut uariatae, Religionis.* *Ioannes Mullerus*, in Libro de *Atheismo*, odiose nimis de ipso scribit,

Eum,

1) supra, pag. 199.

Eum, in Commentario suo super Prophetas,[1] *Iudaizare nimis, et, si uixisset, Turcam euasurum.*

Si hoc alicuius artis est, noua nomina, nouasque haereses affingere, uel quiuis audaculus et sciolus idem praestare posset. *Andreas Riuetus*, inhumanius paulo in haec erumpit uerba,

Magnus ille HVGO, *magnus Nugo.*

Immo, malitia et inuidia in EXCELLENTIS VIRI dotes ita saeuit, ut, uelut a daemone obsessi, exclamarent, *In daemonio istius Viri daemoniacum quid latitare.* Quae calumniae partim diabolicum quid prae se ferunt, partim, ut opinor, eo tendunt, ne Scripta eius, cedro digna, legantur, quibus tamen inania, quae imputantur ipsi, dogmata funditus euertuntur. Sed fatum illud esse solet illorum, qui medii esse cupiunt, quibus tamen id minime imputandum, sed furori concertantium, qui ferre non possunt, quos non in omnibus secum habent consentientes. Miseri igitur sunt moderati illi Viri, non per suam culpam, sed per improbitatem istorum ac petulantiam, qui, sub zeli clypeo latitantes, impune in quosuis, siue nocentes sint, siue innocentes, grassantur. Sed, ignoscat iis DEVS, quod unum ipsis imprecor, melioresque cogitationes iniiciat animis eorum, ut ueritas, pacis amor, et multorum improbitate depressa uirtus, innocentiaeque defen-

1) supra, p. 504.

defensio interclusa, uel tandem emergant. Maneat ergo MAGNO GROTIO sua laus illibata, quam nulla unquam uetustas delebit, nulla obliuio offuscabit, neque morosum illud genus hominum, qui, ambitioni suae, crudelitati et odio dirissimo, feruoris pii speciem obtendentes, in omnes, ab se dissentientes, impotenti quodam animi affectu, in transuersum acti, saeuiunt, nihilque omnino rectum putant, nisi, quod conueniens est moribus illorum. Qui, cum plerunque ineptissimi sint mortalium, rerumque ignari omnium, foedissimarumque suarum serui cupiditatum, magno tamen supercilio in quoscunque uiros doctos censuram exercent, haereseosque notam iis inurunt, qui illorum non uenerantur placita, eo, quod, se diuinitus inspiratos, credunt. De hisce igitur pronuntio, eos ne dignos quidem esse, qui cum GROTIO comparentur, nedum, qui tribunal in orbe literato conscendant, sententiamque, aut in GROTIVM, aut in uiros alios, eodem ingenio, iisdemque moribus et dotibus, praeditos, satisque similibus obrutos, ferant.

A litibus utique abhorruit GROTIVS, cupiens optansque, controuersias a suggesto arceri, ut Ecclesiarum Christianarum unitas constitueretur.

tur. Non male. Moderatum ergo eius pacisque amans ingenium, iure laudatur. Etiam hoc bene recteque. Laudanda enim utique sunt eiusmodi ingenia. Hanc moderationem, a uirtute profectam, credas. Ex indole atque genio haec GROTII fluxit. *Oeconomiam*, formam et disciplinam, Ecclesiarum optime per Episcopos dirigi posse, putabat, Episcoporum, perspiciebat, uitae genus et characteres morum in Codice S. plus satis esse delineatos. Videbat, Episcopos, maximam partem, in orbe Christiano, in *Anglia, Suecia, Dania, Gallia, Bohemia, Hungaria*, in *Graecia* item, in *Russia* et *orientali Ecclesia*, introductos esse, colligebatque, hanc formam Ecclesiae esse perutilem, sic tamen, ut alias Ecclesias, quibus Episcopi praesunt nulli, hanc ob causam non reiiceret, easue unico subiiceret Episcopo. Priori sane sententiae libens subscribebat, id quod Clar. *Ioannes Clericus* hisce confirmat uerbis.

Qu'a l'egard de la discipline ecclesiastique, l'Episcopale sans tyrannie est la plus ancienne, et qu'il seroit a souhaiter qu'elle fut par tout etablié. Mais qu'on ne doit pas causer des seditions et du tumulte, ni damner ceux, qui suiuent une autrè forme de gouuernement, parcequ' ils n'ont pas pu mieux faire. Que c'a ete le sentiment de GROTIVS. *Et qu'il*

Oo 5 *seroit*

ſeroit dont a ſouhaiter, que l'on impoſat a perſonne, que ce qu'il trouue dans le nouueau teſtament et qui a touiours eté cru puis, qu'il n'y a point d'autre moyen d'etablir la paix, parmy le Chretiens, que celui la.

Epiſcopalem *Oeconomiam*, ipſoſque Epiſcopos, [1]) quo loco numeroque habuerit, ex inſequentibus, iam iterum repetendis, eius Epiſtolis clarius liquet.

[2]) *Ceterum, ni fallor*, longe maioribus ac ualidioribus fundamentis inaedificata eſt Epiſcopalis eminentia, *ut Eccleſiis primum ſingulis ex uno duce unitas conſtaret, deinde et plures ſimul inter ſe, Epiſcoporum conuentu, aut certe conſenſu, colligerentur, ipſum denique illud corpus, per totum terrarum orbem diffuſum, formatarum commercio cohaereret, non alia in re magis ad miraculum uſque ſe exerente Chriſtianorum ueterum prudentia, cui poſt* DEVM *immortalem acceptum ferendum eſt, quod Eccleſia adhuc aliquid ſui uultus retinet.*

[3]) *Sed, heus, mi Senex, cur ego* de defenſo Epiſcoporum Iure *contra Loioliticas molitiones nihil ex te? Cur, me, quis Petrus ſit Aurelius, ignorare, pateris? Vtinam et opus ipſum uideam.* Scis enim, fauere me priſcae Eccleſiae gubernationi, *nec amare*

1) ſupra, p. 508. 2) Ep. CXLVIII, ad Ioann. Cordeſium.
3) Ep. CXLIV, ad eund.

amare tot laxationes moris antiqui, quas dispensationum, et exemptionum, et, nescio, quibus non, nominibus nouis res nouas appellant.

[1]) *Episcopalis functio* tanti semper priuilegii in Ecclesia *fuit, etc.* Et, paulo ante. *Hac de re, si antiquitatem sequimur res est expedita. Nam, ista facere, est, Episcopi, aut eorum, quibus id Episcopus, conscio, ut mos antiquus habet, Presbyterio, permisit.*

[2]) *Vides, quid sit, Regis aures animumque illis tradidisse, qui gloriae sibi ducunt,* Episcoporum Iura minuere.

[3]) *Sicut autem* immanis est *Iesuitarum, in illis scriptis,* irreuerentia *in Galliae* Episcopos, *in Theologos Sorbonicos etc.*

[4]) *Nunc palam est, eo haec tendere, ut,* sublata Episcoporum necessitate *unus uere sit Episcopus Romanus Pontifex, qui ceteris omnibus, etiam non Episcopis, tantum largiatur, quantum ipsis placet,* quae haud dubie euersio est canonum et regiminis Ecclesiastici, cui, in membris singulis, praeest Episcopus, *uniuersitati Episcoporum conuentus.*

Speciatim *Britannica* Ecclesia GROTIO magnopere placebat, id quod non modo elucet ex eo, quod superius, [5]) de *Arminianorum* doctrina, copiose

1) Ep. CLIV, ad Ioann. Cordes. 2) Ep. CXLVIII, ad eund.
3) Ep. CLIV, ad eund. 4) Ep. CXX, ad Claud. Sarrau.
5) pag. 112, p. 114, et 115.

pioſe indicatum eſt, ſed etiam ex Dedicatione Libri *de Veritate Religionis Chriſtianae*, quam *Ioannes Clericus*, ad Archiepiſcopum Cantuarienſem, ſcripſit, cuius, inter alia, haec ſunt uerba.

Cum recuderetur opus aureum ſummi Viri, HVGONIS GROTII, *de* Veritate Religionis Chriſtianae, *cui non nulla mea adiungenda uiſa ſunt, ad quae accedunt Teſtimonia, ex quibus, quam optime* GROTIVM *de Eccleſia Anglicana ſenſiſſe, liquet, etc.*

Et, in Bibliotheca Selecta, [1] addit ſqq.

Dans le tems, que ie penſois a ce que l'on uient de lire Mr. Neuton, *Enuoye Extraordinaire de Sa Maieſte Britannique, ches S. A. R. le grand Duc de* Toſcane, *m'a fait tenir des preuues, qu'il auoit ramaſſées, pour montrer, que* GROTIVS *approuuoit extremement la diſcipline et la liturgie de l' egliſe Anglicane, et qu'il recommenda a ſa ueuue, auant que de mourir, de ſe ioindre a cette egliſe. Comme elle le fit en ſuite a* Paris, *dans la chapelle de l'* Ambaſſadeur *d'*Angleterre. *On trouuera cela dans trois lettres, qui ſont a la fin de ce Liure de la Verité de Religion Chretienne.*

Idem, in Epiſtola ad Lectorem, in H. GROTII Librum de Veritate Religionis Chriſt.

Viſus mihi ſum omnibus, GROTIANI *nominis aman-*

1) Art. VI, p. 243, ad A. CIↃIↃCCIX.

amantibus, rem gratam, nec parum Ecclesiae Anglicanae honorificam, facturus, si eas Epistolas sqq. hic ederem. Ex iis certe constare potest, SVMMVM VIRVM *quam optime sensisse de Ecclesia Anglicana, et in illa, si licuisset, libentissime uicturum fuisse. Iis ergo, Candide Lector, fruere,* DEQVE VIRO, QVI TAM BENE DE REPVBLICA CHRISTIANA MERITVS EST, BENE SENTIRE PERGE. *Vale.*

I.

HENRICVS DE NOVA VILLA (NEVVTON)

PETRO HIERON. BARCELLINO,

ABBATI S. EVSEBII DE VRBE,

S. D.

Florentiam Liburno Pisisque, ubi febrim paene ex aeris intemperie contraxeram, sanus saluusque tandem reuersus, nihil prius habui, Optime Barcelline, *amplissima Illustriss.* Magliabechii *Bibliotheca instructus, quam meam de* SVMMO VIRO, HVGONE GROTIO, *fidem liberare, et ex Scriptis eius, praesertimque Literis, ubi ueritas, ubi candor, ubi animi simplicitas, ac intimi mentis sensus, reteguntur, ostendere, quam magnifice, omni uitae tempore et paullo ante obitum, cum illi mors et immortalitas in conspectu essent, de nobis senserit scripseritque. Noui, quid de eo dixerint, sui ordinis princeps,* Petauius, Brietius, Valesiusque, *et tot alii Vestrae Communionis celeberrimi Viri, qui bene uolebant fa-*

uebant-

uebantque VIRO, BONO CHRISTIANITATIS COMMVNI NATO. *Notum quoque uniuersis, quanta et in Patria, et in Exilio, postquam etiam ad gradum sublimiorem, apud Exteros, euectus fuerat, a* Caluini *sectatoribus in bonis, dignitate ac fama, perpessus fuerit, et quantum denique controuersiarum aestus (dum paci in Republica et inter Ecclesias procurandae unice mentem intendebat, quod multis, quam mirandum, quam dolendum? displicuit) indolem alias pacificam ac modestam, cum, se modis indignis a suis tractari, uideret, transuersam egerit,* MITIQVE SAPIENTIAE, QVAE ILLI A NATVRA IVDICIOQVE INERAT, INTERDVM PRAEVALVERIT. *Attamen haec non impediuere, quo minus ita de* PATRE SVO *magnus quoque filius* Carolo II, Magnae Britanniae, cui opera patris dicauit, *maximo Regi, simulque omnibus dixerit ea, quae mox subiiciam, cum nullas adulandi, aut metuendi, causas haberet, quippe in Republica partes aduersas filio sororis* Caroli *secutus, cumque iam priuatus esset, rustico ac literato otio conditus, senex, et morti, ideoque libertati, uicinus. Patris enim Opera edidit, edita non uidit, et uita eius una cum uita parentis, eodem uolumine, cernitur legicurque.* Tu enim, *inquit Petr. Grotius,* inter omnes Reges unus ille es, quem Protectorem suum pars Christiani Orbis, si non maior, sanior certe,

certe, iamdiu agnoſcit. Tu idem ille, cuius ſe *Fidei* ac *Defenſioni* ipſa Fides Chriſtiana non inuita ſubiecit, cuius potiſſimum in regnis, is ſacrarum litterarum intellectus, is DIVINI NVMINIS cultus, is, in exercenda nimia illa diſputandi de arcanis fidei dogmatibus licentia recepta, eſt modus, QVIBVSCVM CONVENIRE SE, AVTOR IDEM ET PARENS MEVS IAM PRIDEM TESTATVS ET PVBLICE SCRIPTIS HIS PROFESSVS EST.

Nunc ipſum audi H. GROTIVM, *ſua uerba loquentem, ſuos ita exprimentem ſenſus, in Epiſtola*, Pariſiis, A. CIƆIƆCXXXVIII, ad Ioann. Coruinum, *data, non* Anglum, *ſed* Batauum *alius Eccleſiae Theologum et itidem Iuriſconſultum, adeoque rerum diuinarum humanarumque ſcientem, de Reformatione Religionis, apud noſtros, ſuperiore ſeculo facta.* In *Anglia*, uides, quam bene proceſſerit dogmatum noxiorum repurgatio, hac maxime de cauſa, quod, qui id SANCTISSIMVM NEGOTIVM procurandum ſuſcepere, nihil admiſerint noui, nihil ſui, ſed ad meliora ſecula intentam habuere oculorum aciem. *Tunc illa etiamnum florebat, nondum coorto bello ciuili, nec Rege debellato, aut captiuo, nedum damnato et ſecuri percuſſo. Ea demum, contra ſpem omnem humanam, reducto in ſolium auitum Filio, obſtupeſcente Europa, denuo refloruit et quaſi renata eſt, ac deinde, poſt uarios*

caſus,

casus, minas metusque, adhuc illaesa et secura manet uigetque.

Neque tantum sentiebat ipse bene de Ecclesia Anglicana, sed etiam amicis praecepit, *qui a suis partibus erant in* Batauia, *et, quod non minimum periculorum damnorumque communione coniuncti, ut ordines sacros ab Episcopis nostris susciperent, quos certe non eo nomine Schismaticos, non Haereticos, esse, credidit, aut, ab aliis credi, uoluit. His igitur uerbis Fratrem compellat.* SVADEREM IIS (scilicet Remonstrantibus) VT CONSTITVERENT INTER SE QVOSDAM IN EMINENTIORI GRADV, VT EPISCOPOS, ET VT HI χειροθεσίαν SVMERENT AB ARCHIEPISCOPO HIBERNO, QVI IBI EST, ET, ITA ORDINATI, ORDINARENT DEINDE PASTORES CETEROS, *etc. Et, hoc ineunte* A. CIƆIƆCXLV, *qui illi fatalis erat, adeoque et literis ipsis admodum infelix. Episcopus, de quo loquitur, erat, ni fallor,* Ioannes Bramhallus, *tunc temporis, apud* Hibernos, *Episcopus Derrensis, et, restituto in regna* Carolo II, *Archiepiscopus Armachanus, ac proximus eruditissimo* Usserio, Hiberniae *Primati, quique postea, iisdem in terris, Ecclesiae nostrae Vindicias in* Mileterium *edidit. Vide etiam, quid, de publico* DEI *apud nos cultu,* VIII *Aprilis,* A. CIƆIƆCXLV, *eidem dixerit.* LITVRGIA ANGLICANA, AB ERVDITIS OMNIBVS, HABITA SEMPER EST OPTIMA.

Vide-

Videtur admodum probabile, HVNC VIRVM, *qui Reformationem Anglicanam* SANCTISSIMVM NEGOTIVM *uocat, qui, datos susceptosque ab Episcopis eiusdem Ecclesiae, sacros ordines et in* Anglia *ftatos sacrorum ritus, praeceptasque publice* SVMMVM NVMEN *adorandi formulas, cunctis ceterarum in orbe Christiano Ecclesiarum praestare, credidit,* VOLVISSE SE EI ECCLESIAE ADIVNGERE, VT ANIMI SENSV, ITA ET EXTERNO CVLTV, ET SIC DEMVM, VT VOTO ANTEA, SIC RE IPSA, MEMBRVM FIERI ECCLESIAE CATHOLICAE. *Verum, rem effectam dare non potuit, quia paulo post uenit ei summa dies. Eodem quippe anno, e Gallia* Holmiam *delatus est,* LEGATIONEM RENVNTIATVRVS, *atque inde domum rediens et naufragium passus,* XXVIII *Augusti, uita* Roſtochii *excessit,* NVNQVAM SATIS DEFLENDVS, CVM, QVOD VITAE EIVS DECESSIT, DECESSERIT ETIAM STVDIIS LITERISQVE, NEC VNQVAM SATIS LAVDANDVS, OB EA, QVAE, IN OMNI LITERARVM GENERE, INCEPIT PERFECITQVE, *Pacis, illaesa Veritate, habita temporum et dissidiorum ratione, ueterisque in Ecclesia regiminis, quod apud* Anglos *ab initio, et, si Ecclesiasticis Annalibus fides, ab ipso Apostolorum aeuo, obtinuit, abusibus ubique sublatis, amantissimus,* IMPERIORVM DENIQVE ECCLESIARVMQVE CONCORDIAE, QVA SERMONIBVS, QVA EXEMPLO, QVA SCRIPTIS, SEMPER STVDENS CONSVLENSQVE. *Sit apud* DEVM,

Dominum communem, ei ſua merces! SIT ET EIVS GRATA SEMPER APVD POSTEROS MEMORIA! *Vale.* Florentiae, XII Cal. Maias, CIƆIƆCCVI.

II.

HENRICVS DE VILLA NOVA
IOANNI CLERICO
S.

En nouum ampliſſimumque tibi, doctiſſime Clerice, *de* HVGONE GROTIO *teſtimonium affero, atque priore, ſi dignitas in Republica, aut rerum in Autore notitia, ſpectetur, ſiue etiam, quod,* GROTIO *adhuc ſuperſtite, ſcriptum fuerit, grauius. Deſumptum eſt e literis ad maximum Praeſulem,* Gulielmum Laudium, *tunc Archiepiſcopum Cantuarienſem, quo cum etiam litterarum commercium ſaepius habuit,* Pariſiis, XXIV *Octobris, ſtylo Gregoriano,* A. CIƆIƆCXXXVIII, *ſcriptis, quarum copia mihi nuper facta eſt ex* Anglia, *beneficio Illuſtriſſimi Viri, D.* Ioannis Sommeri, *ſummi olim florentiſſimi regni Cancellarii, tunc legum,* nunc ſtudiorum, praeſidis. In iis litteris, ſequentia de* GROTIO *habet Illuſtriſſimus* Vicecomes, Scudamorus, *eo tempore in Galliis noſtrae gentis legatus.*

„*Cum primum* LEGATVM GROTIVM *uidebo, non* „*praetermittam id facere, quod mihi de illo man-* „*daſti. Sane, Domine, perſuaſum mihi eſt, eum ex*

animo

* Hoc A. CIƆIƆCCIX Concilii Priuati Sereniſſ. Reginae Praeſes factus eſt.

animo et uehementer amare, et reuereri te, et ra- "
tionem, qua te geris. PROFITETVR, SE CORPORE"
ET ANIMO FAVERE ECCLESIAE ANGLICANAE, ET"
HOC FERT DE EA IVDICIVM, VIDERI ILLAM OMNI-"
VM ECCLESIARVM, QVAE HODIE SVNT, MAXIME"
PERENNATVRAM."

Cum uero ex Scriptis tuis abunde constet, non si-ne nostra quidem laude, neque maximo Exterorum emolumento, te optime quoque Anglicum callere sermonem, ipsa nunc Scudamori *uerba, ad finem Epistolae, lubens subiiciam. Vale.* Genuae, XVII Cal. Febr. CIƆIƆCCVII.

The next time i see Embassador GROTIVS, i will not faile to perform your commandements concerning him. Certainly, Mylord, i am persuaded that he doth unfeignedly and highly loue and reuerence your person and procedings. Body and soul he professeth himself to be for the Church of England and giues this iugement of it, that it is the likeliest, to last of any, Church this day in being.

III.

ALEXANDRO FORRESTERO
S. D.
FRANCISC. CHOLMONDELEIVS.
(Ex Anglica Lingua uersa.)

Quod cupis scire de H. GROTIO, MAXIMO PROPE-

MODVM VIRO OMNIVM, QVOS VNQVAM VLLA TVLERIT AETAS, *sic habe. Contigit, me* LVTETIAM *uenire, paulo post rem transactam. Cum uero notissimus essem D.* Crowdero, SAEPE MIHI CONFIDENTER DIXIT, FVISSE HOC VLTIMVM MONITVM, QVOD MAGNVS ILLE VIR VXORI DEDIT, *sicut, sui officii esse, credidit,* VT, EVM MORI IN COMMVNIONE ECCLESIAE ANGLICANAE, DECLARARET, IN QVA ECCLESIA OPTABAT ET IPSAM VIVERE. HOC IPSA APERVIT, CVM, DATA OPERA, VENISSET AD NOSTRAM ECCLESIAM (*quae erat in aedibus* Ricardi Brownii, *qui tunc in* Gallia *erat nomine Regis* Angliae) VBI E MANV D. CROVVDERI, *Cappellani eo tempore Ducis Eboracensis,* COENAE DOMINICAE SACRAMENTVM ACCEPIT. FACTVM HOC EST STATIM POST MORTEM EIVS VIRI, *quam primum per ipsius rationes licuit. Archiepiscopus* Bramhallus, *Hiberniae Primas, in defensione sui ipsius et Episcopalis Cleri, contra* Ricardi Baxteri, *Presbyterani, accusationem Papismi, ita de* GROTII *Religione loquitur,* p. 21, ILLE AFFECTV ERAT AMICVS, ET DESIDERIO VERVS FILIVS, ECCLESIAE ANGLICANAE, QVAM VXORI SVAE ET ALIIS AMICIS LAVDAVERAT, AVTORQVE FVERAT, VT EI FIRMITER ADHAERERENT, QVATENVS EIS OPPORTVNVM ESSET. EGO IPSE ET ALII MVLTI VIDIMVS EIVS VXOREM, MANDATIS VIRI PARENTEM, QVOD PALAM ILLA TESTABATVR, SAEPE AD PRECES NOSTRAS ET SACRAMENTORVM CELEBRATIONEM VENIENTEM. *Cum* Matthias Turnerus

rus, *summus* GROTII *amicus, cuperet scire, cur ipse non adiret communionem Ecclesiae Anglicanae, respondit, Se libenter id facturum fuisse, nisi ratio muneris* LEGATI *Sueciae obstaret. Ceteroqui* VEHEMENTER PROBAT DOCTRINAM ET DISCIPLINAM NOSTRAM, ET IN NOSTRA COMMVNIONE OPTABAT VIVERE ET MORI. *Si quis putet, se melius nosse mentem* GROTII, *ex coniectura et consectariis, quam ipsum, aut, dissimulasse eum, apud uxorem et liberos, fruatur sua ipsius opinione, sed non multos habebit ipsi assentientes. Vale.* E Valle Regia, XXIII Iunii, CIƆIƆCCVII.

Ex aliis eiusdem literis, datis VI Octobr. CIƆIƆCCVII.

Nuper tibi narraui plenius, quod noram de uidua MAGNI ILLIVS VIRI, HVGONIS GROTII. *Deinde in memoriam reuocaui pium illum et bonum prorsus uirum,* Spencerum, Comptonium *Equitem,* Comitis Northamptoniae *filium, mihi narrasse,* SE PRAESENTEM AFFVISSE, CVM VIDVA GROTII HOC PROFESSA EST ET SACRAMENTVM ACCEPIT.

Loquitur de hac re *Ioann. Clericus* copiosius, in sua Bibliotheca, sequentem in modum.

On a pris soin de s'informer, de ceux, qui restent de cette familie en Hollande, *ou qui la connoissent le mieux touchant cette particularité. Mais comme ceux, qui en pourroient savoir quelque chose,*

ſont morts, on n'a pu auoir aucunes lumieres la deſſus. Cependant on ne trouue rien dans ce fait, qui ſoit oppoſé a aucun autre, dont la uerité ſoit aſſeurée de ſorte, que l'on a ſuiet de croire, que ce qui eſt raconté, dans la derniere de ces lettres, touchant la ueuue de GROTIVS *eſt ueritable, ce qui eſt d'autant plus croyable, que cela ſ' accorde a ce que* GROTIVS *lui meme diſoit et ecriuoit a ſes amis, touchant l'egliſe Anglicane, comme on le uerra dans le deux premiers letres. On peut uoir par la a quelle Egliſe* GROTIVS *ſe ſeroit ioint, ſi cela lui auoit eté libre, ou ils' eut pu aller en* Angleterre. *Pour ſa ueuue, elle a uecu et eſt morte dans la communion de l'egliſe Remontrante a la* Haye, *ſans negliger pour cela les derniers ordres de ſon epoux. Puis que le Remontrans ne regardent pas l'egliſe Anglicane, comme une Egliſe, auec la quelle ils ne puiſſent pas communier. Mais plutot comme l'un des membres les plus conſiderables du corps ſpirituel d' un chef, qui auant toutes choſes nous a recommendé la charité et la paix.*

Liberos, diſcedens, quatuor, filios tres, *Cornelium, Petrum* et *Didericum*, filiam uero unicam, reliquit. Ex filiis *Cornelius*, natu maximus, et *Didericus*, natu minimus, ambo coelibes obierunt. Filiae nomen *Cornelia* fuit, cui ſoror *ἀνώνυμος*, *Lutetiae Pariſiorum*, ante Patris in urbem ingreſ-

ingreſſum, mortua, debet accenſeri. De reliquis liberis ſequentem in modum loquitur *Maurerius*, in Memoriis ſuis.

Le Premier, Cornelius, *qui fut quelque tems attaché au Chancellier* Oxenſtirn, *etoit aſſes bon Poete Latin,(complura eaque haud inuenuſta Poemata in* Vincentii Fabricii *Poematiis occurrunt, itemque*, Opitii *Syluarum Libro I, Carmen illud ad* Cornelium GROTIVM, *p. 19, ſeq.) mais il etoit pareſſeux et aimoit les plaiſir.*

Le troiſieme Dieteric, dit il, *auoir eté nourri page ches Mr. le Duc* Bernard de VVeimar, *et fut depuis ſon ayde de camp, bien fait de ſa perſonne et en reputation de bon homme de guerre, ayant eu un grand Maitre de ce metier la. Lui et ſon frere l'ainé, lors que la Reyne* Chriſtine *eut quitté ſa couronne en faueur de Mr. le Prince* Palatin, *qui etoit le feu Roy* Charle Guſtaue, *pere du Roy de* Suede *d'apreſent, ſ' acheminerent tous deux uers ce Prince, qui auoit fort connu et eſtimé leur Pere en* France, *en intention de lui offrir leur ſeruice et d'obtenir quelque employ. Etant donc partis* d'Hollande *a ce deſſein, quand ils furent a la moitie du chemin de* Hamburg *entre* Emden *et* Bremen. *Vn malheureux ualet, qui auoit ſerui le ſecond plusieurs années tenté par l'argent, qu'il leur auoit ueu,*

resolut de les tuer tous deux. Dabord il entra de-mit dans la Chambre du puiné. Car en ce pais froid il n'y a dans les botelleries, que de petites cellules ou il n'ya qu'un lit, pour etre plus chaudement et tua son maitre d'un coup de Pistolet etant endormi, et auec un autre pistolet, s'en alloit traitter l'autre de meme, que son cadet. Mais par bonheur pour lui, il ne dormoit pas et compose quelque Epigramme Latine. Si tot qu'il entendit tirer pres de lui, il se saisit d'un pistolet, qu'il auoit sur un chaise pres de son lit, et l'ayant bandé et uoyant le meurtier uenir a lui tout doucement tete baissée, car il faisoit clair de lune, sans lui donner le loisir de l'approcher trop prets il le tira le premier et l'entendit dans la place. A ce bruit, tout le monde de l'botterie s'etant eueillé, on saisit ce scelerat, qui etoit fort blessé, et qui fut supplicié sur les lieux.

Filia[1] *Cornelia*, Patri superstes, nupsit *Ioanni Barthoni*, Vicecomiti de *Mombas*, primariae apud *Pictones* Nobilitatis, et illustrissimis *Galliae* familiis innexo. Hic, a prima inde adolescentia, more Gallicae Nobilitatis, nomen suum militiae dedit, et, post uarios, gestos in patria, honores ac dignitates, tandem ad Tribunatum equestrem euectus, in gratiam uxoris, aerem Gallicum non ferentis, in *Hollandiam* cum ea remigra-

1) Anonym. Belg. in Vita H. GROTII.

migrauit, ubi uir, ingenio pollens, manu ſtrenuus, rei militaris longa experientia ſubactus, inter primos equitum Magiſtros aſcitus, ad maiores dignitates aſſurgebat, ſed, incertum, ſuo, an eius, cui ſe per matrimonium innexuerat, familiae, fato, captus, damnatus, uix difficili fuga, capitali ſe periculo, A. CIↃIↃCLXXII, ſubduxit.

Petrus Grotius, eiuſdem HVGONIS noſtri *filius ſecundus*, patriae ſuae luctuoſo funere, ereptus, apud bonos triſte ſui deſiderium reliquit. Hunc Parens, a teneris, patriae ſuae ac togae dicauerat, ut gentis ſuae moribus ac genio imbueretur, eumque in *Hollandiam*, A. CIↃIↃCXXIX, miſit, ubi, ſub *Theodoro Schreuelio*, Scholae *Lugdunenſis* Rectore, ſuorum fundamenta ſtudiorum iecit, adultiorque factus, in Philoſophia *Caſparum Barlaeum*, in Hiſtoria et Politica *Gerardum Voſſium*, patrem, in Iuriſprudentia *Ioannem Coruinum*, audiuit. Poſt haec, A. CIↃIↃCXXXVII, omnigena eruditione inſtructus, in *Galliam*, ad patrem, reuertit, ubi, non tam annis, quam praecoci ingenio ac iudicio, rebus agendis maturior, non inutilem ſaepe operam Parenti praeſtitit, tam in uiſitandis amicis et expiſcandis Aulae arcanis, quam componendis Legationis literis, cum temporis anguſtia, aut abſentia id exigeret Patris. Anno ſequente, in patriam reuerſus, aliquandiu

rebus forensibus animum admouit, publicis tamen commodis, quam priuatis, inseruire propensiorem. Sed nulla spes erat, ut ad Reipublicae clauum tantae stirpis patritius iuuenis admitteretur ab iis, qui PARENTEM, VIRVM INTEGERRIMVM, ad perpetuos carceres damnauerant. Iccirco uitam priuatam egit, donec, Pace *Monasteriensi*, restitutus in *Palatinatum* suum Serenissimus et Sapientissimus Princeps, *Carolus Ludouicus*, S. R. I. Princeps Elector, hoc Viro uoluit uti, qui res suas apud Praepotentes *Foederati Belgii* Proceres administraret. Cum paulatim in patria uerteretur rerum facies, tandem, A. CIↃↃCLX, oblatam sibi *Assessuram Ciuitatis Amstelodamensis*, septem annos, summa fide et industria, gessit. A. LXVIII ab OO. FF. Legatus ad Reges septentrionis missus, primum *Hasniam* accessit. Postquam Ordinum mandata esset executus, ab *Daniarum* Rege, *Friderico III*, exceptus benignissime et dimissus, *Holmiam* peruenit. Hic, a *Carolo XI*, et uniuerso Regni Senatu, magno in honore habitus, ultra annum permansit, cum, mortuo in *Gallia* Legato, *Guilielmo Boreelio*, ad Christianissimum Regem ab Ordinibus Delegatus, domum reuocaretur, ubi *Assessuram Ciuitatis Roterodamensis*, paternam olim prouinciam, ab Rectoribus eius urbis oblatam, suscepit. Legatio-

gationes omnes, praecipue Gallicam, ſummo labore, ſumma induſtria et mirifica uigilantia, non ſine magno Foederatorum Procerum applauſu, obiuit, quippe quibus ſpectata erat fides eius et ſedulitas, hoſtium arcana, et inſidias uimque, quam in patriam molirentur, indagare ſagax, ac patriae Rectoribus ſignificare prompta. Tandem, in patriam reuerſus, et in Conuentum Foederatorum delegatus, ex eo honorum culmine, a fatali illo *Batauiae* turbine, quem plebs rabida et tumultuans conciuerat, deturbatus, et, cum optimis et ſapientiſſimis patriae Rectoribus, ſuis dignitatibus eſt exutus. Neque ſic ſatiatus eſt furor. Nam, uix elapſus manibus ſicariorum, qui pugiones in necem eius acuerant, amicorum conſilio, et circumſtrepentibus undique periculis, perſuaſus eſt, tempori cedere, et aliquandiu, donec iſtae remitterent turbae, patriam relinquere. Primum *Antuerpiam*, celeberrimam *Brabantiae* Ciuitatem, ſe contulit, et, non ſine ingenti uitae diſcrimine, uixit ſub praeſidio illuſtriſſimi Comitis, *Monteraei*, Regis *Hiſpaniarum* Gubernatoris, qui non ſemel ipſum monebat, ne, manendo diutius in urbe, *Hollandiæ* tam uicina, irritaret animos eorum, qui in caedem eius coniurauerant. Itaque, ne ſe diutius aduerſariorum telis exponeret, primum *Leodi-*

um,

am, inde *Aquisgranum*, postremo *Coloniam Agrippinam*, urbem non tantum natura, sed propter Legatos quoque Pacis, ibi negotia tractantes, tutissimam, profectus est. Vbi, partium arcana expiscando et perferendo ad Legatos Foederatorum, non inutilem patriae suae operam nauauit. Post exactum biennium, rediit, cum non pauci, furore paulatim deferuescente, ad rectam rationem ueritatemque oculos aperirent. Iam innocentia eius gaudebat uultum erectum et pectus, nullius flagitii conscium, aduersariis offerre, pertaesa etiam, more maleficorum, diutius extorris a patrio solo, de quo tam praeclare meruerat, fugitiuam degere uitam. Primo tranquille, nemine obstante, in uilla aetatem agebat, sed, cum se *Hagam* conferret, a Fisci procuratore accusatus, quod cum *Abrahamo Viquefortio*, Serenissimi Ducis Brunsuicensis ad Foederatos Proceres publico Ministro, literarum commercia habuisset, quodque detecta hostilium Legatorum secreta, de Pacis negotio, ad Legatos Foederatorum detulisset, sola iudicum integritate, uitam, famam, facultates, quibus simul inhiabant, conseruauit. Sic bona tandem causa triumphauit, ringente frustra plebe. Exinde, ne aduersarios ureret aspectu suo, migrauit cum familia in Villam, quam, non procul *Harlemo* sitam, habe-

habebat, ubi, liberos ſuos educando, optimos quosque Scriptores terendo, amicos excipiendo, *Scipionis Africani*, et illuſtrium aliquot Virorum exemplo, uitam nemini grauem, ſibique nec iniucundam, nec indecoram, colere coepit. Cum ſic, priuatus, quiete aetatem ac tranquille, ageret, morbo correptus, anno aetatis ſeptuageſimo, conſtanti hilarique mortem uultu excepit, utpote, quae in ſtationem tutam deduceret Virum, inde a puero iam, plurimis uitae fortunaeque procellis agitatum. VBI LIVOR, QVI PASCITVR IN VIVIS, SESE CONSVMPSERIT, ET PARTIVM STVDIA DEFERBVERINT, HONORIBVS INTAMINATIS FVLGEBIT HVIVS VIRI DECVS, EIVSQVE VIRTVTES AC FACTA, quae ſummatim attigimus, POSTERORVM ANNALES LOQVENTVR. Iam uero, pauca quaedam de eius habitu corporis et mentis dotibus delibare, animus eſt. Corpore erat procero et obeſo. Papulae, quas PARENS eius, ad *Benj. Aub. Maurerium* de noſtro ſcribens,[1] ait, fuiſſe uelut abortiuum partum effoetae peſtilitatis, faciem eius deformauerant, et alterum pedem ita contraxerant, ut totam uitam claudicaret. *Vlyſſem*, ferunt, non formoſum fuiſſe, ſed facundum, et in *Periclis* labris Suadae Deam ſeſſitauiſſe, quae uere in noſtrum competebant. Animo erat aperto, moribus ingenuis, in proſpe-

ris

1) ſupra, p. 255.

ris eius comitas, in aduerſis conſtantia, in omnibus uitae actionibus intemerata fides, elucebant. Poſt Diuinam Legem, lex ei ſuprema erat Patriae Salus. De Republica bene mereri, amicos colere, inimicos beneficiis ſibi deuincire, ſumma ipſi uoluptas et ſtudium fuit. Verum de *Petri* huius *Grotii* uita, ſi DEO uiſum fuerit, alio tempore opportunius commentandi locus erit.

De Vxoris GROTIANAE uirtute ſingulari mentionem iam *ſupra*[1] feci, quae item fuerit, et quam, ſua ſibi erga Maritum fide, nomen condiderit immortale. Habet de ea *Maurerius*, ratione prodigioſae ipſius ſtaturae, non iniucundam narrationem, quam hic, ſequentibus uerbis Gallicis legere, Lectorem non pigebit.

Elle etoit d'une groſſeur prodigieuſe, et a ſon ſuiet, il ne faut pas oublier de mettre icy une choſe fort plaiſante, que la reyne Mere, me dit un iour a S. Germain *a ſon diner, ou Madame la Comteſſe de* Braſſac, *ſa Dame d'honneur, tante de Mr. le Duc de* Montauzier, *du nom de* St. Maure, *m'auoit mené. Qu'une fois, que Madame* Grotius *etoit aſſiſe au cercle (car elle y alloit quelques fois, quand ſon Mary fut Ambaſſadeur de* Suede.) *Mr. le Cardinal* de la Valette, *fendant la preſſe pour ſ'approcher et enuiſa-*

1) ſupra, p. 208, ſeqq. et elogium eius pag. 213, 518, 519. 255, 256.

uiſageant de loin cette groſſe femme qu'il ne connoiſoit point, demanda a une Dame au Cercle a l'oreille, qui etoit cet Our aſſis aupres de la Reine. A quoi ayant repondu, c'eſt ma Mere, *Monſieur, car il ſ'etoit iuſtement addreſſé, a* Mademoiſelle de Groot, *nommé* Cornelia. *Confus de cette horrible mepriſe, le uiſage plus rouge que ſon habit et tout grand qu'il etoit, il fit le plongeon dans le cercle et ſe retira auſſitot hors de la, attendant, que le cercle fut leué, pour faire part de ſon auanture a la Reyne.*

Plinius ſcribit, *Omnes ſcire cupiunt, qualis fuerit aliquis.* Praeterquam enim, quod Phyſiognomi confirmant, naturam internos mentis animique, tum ad uirtutes, tum ad uitia, impetus, certis quibuſdam faciei lineamentis notiſque deſignaſſe, operae pretium eſſe uidetur, paulo fuſius deſcribere, et GROTIANI corporis habitum, et animi mores, et ingenii ſtudia. Tametſi enim ex VINDICIIS GROTIANIS, cui immoratus adhuc ſum, pleraeque uideantur intelligi poſſe, innumerabilia tamen ſuperſunt, quae luculentiorem EIVS Vitam reddant, quaeque, ab eruditis compluribus expetita cum fuerint, haud ingrata ſint iis futura.

Non parum SIMILIS, tum facie, tum membris, fuiſſe fertur GVSTAVO ADOLPHO, immortali *Sueonum*

num Regi, cuius Filiae quoque, *Christinae*, a morte patris, LEGATVS fuit, a patre ipso, iam olim, ad hoc munus destinatus.

Gustauo, Regi omnem supergresso laudem, et, quem ipsi etiam hostes summa sunt admiratione prosecuti, corpus erat bene firmum, magnae uires, par agilitas, artus probe compacti, laboris militaris tolerantia summa, singularis in actu quouis gratia decorque, facies candida, eximiam humanitatem, maiestate temperatam, spirans, aspicientibus reuerentiae non minus excitans, quam amoris, nasus leuiter gibbosus, oculi resplendentes, licet minus acuti, frons lata, mentum angustius, quod perinde, ac labrum superius, barba mediocri uestiebatur. Laudabiliores multo erant *Gustaui* mentis animique dotes, in his animi magnitudo, liberalitas, affabilitas, misericordia, mira praeterea sagacitas, circa expediendas difficultates perspicacia, in consiliis promptitudo. Iuuenilibus annis, praeter Latinam, Gallicam quoque et Italicam didicerat linguam, Historiarum insuper, ueterum et recentium, callens, aliarumque literarum, quantum Regi decorum, quibus naturalis plane suada accedebat, summa porro in DEVM pietas, et sacrorum reuerentia, quod religiosae pietatis decus primo quidem loco memorandum erat, cum

prae-

praesertim, seriam fuisse pietatem eius, nec aurae populari captandae compositam, ex infinitis documentis, totoque uitae curriculo, cernere detur.

GROTIVS [1]) forma corporis erat vulgarem non multum excedente, facie satis formosa pulchraque, genis rubore temperatis, fronte ampla, capillitio fusco, mento angusto, quod labrum item superius, decenti barba, coloris pariter fusci, contegebatur, naso in aquilinum uerso, oculis scintillantibus, vultu sereno, membris bene compactis et robustis, adeo, ut ambulando, currendo, saltando, in aetatis flore, uix quenquam parem SIBI reperiret. Solertia praeterea fuit incredibili, et, in literariis laboribus exhauriendis, [2]) tolerantia prorsus inuicta. Praeter Belgicum suum, Britannicum, Gallicum, Etruscum, sermonem callebat, linguae literarumque, tum Latinarum, tum Graecarum, immo, totius propemodum Orientis, adeo peritus, ut nihil supra. Ne Turcicae quidem linguae fuisse expertem, ex Epistola [3]) quadam EIVS perspici potest. Quanam uitae ratione in *Batauia* sit usus, clare satis IPSE exposuit *Salmasio*, quo tempore is siccum *Galliae* coelum cum humidiore *Batauorum* terra commutarat.

1) Anon. Vita H. GR. 2) supra, p. 179. 3) Epp. ad Gall. CXIII, ad Claud. Salmas.

Quanquam [1] *et coelum, ne hoc quidem immerito, accuſas. Scio enim, quam illud grave ſit, paludum ſuarum uaporibus madens, ex ſicco tenuique aere uenientibus. Sed et huic malo remedia non deſunt. Primum diuitiae Tibulli, lucens focus, deinde, ubi ſerenior aura eſt, in locis ſiccioribus deambulatio. Vinum quoque paulo generoſius et rubellum maxime. Sed haec, et quae alia ualent aduerſus pituitam, ne Stoicis quidem, ſemper ſanis, parcentem, ſi quid Horatio credimus, melius dicet tibi* Eobaldus Schreuelius, *uir facetus non minus, quam eruditus, et, qui mihi ſaepe morbum non Galenicis pharmacis, ſed Plautinis ſalibus, quibus ſcatet totus, ademerit.*

Cum primis uita delectabatur [2] agreſti, more modoque *Batauorum*, ab qua ne in *Gallia* quidem abſtinere ſolebat. In rebus SVIS expediendis quanta ſeueritate cautelaque ſit uſus, partim *ſupra* iam narrauimus, partim alia IPSIVS uel geſta, uel ſcripta, conteſtantur. Praecipuum tempus ſuum impendebat, partim miniſterio LEGATIONIS, partim [3] ſtudiis, partim ſalutationibus [4] eorum, qui, uidendi EVM & conſilia ſua cum EO [5] ſociandi gratia, ab omnibus *Europae* [6] partibus, confluebant. Apud amicos [7] hilaris

1) Ep. CXLV. 2) ſupra, p. 470. 2) ſupra, p. 242, 243. 3) ſupra, p. 43, paſſim, 4) ſupra, p. 445. 5) ſupra, 431, 444. 6) ſupra, p. 445, 298. 7) ſupra, p. 425, 429, 446, 447, 449.

hilaris, apud omnes affabilis, erat. Nemini aedes ipsius, nemini uictus, nemini supellex, aut opera eius ulla, defuit unquam, ne his quidem, ab quorum parentibus, post tot contumelias, 1) tum in custodiae angustias, tum in exilii calamitates, fuerat redactus.

Conuictus eius, tempore praesertim SVECICAE LEGATIONIS, tantum non 2) omnibus patebat, et, ratione habita conuiuarum, ita coenabat, ut, non multo post, lectioni SESE aut scriptioni, dederet, seramque in noctem, 3) ac persaepe etiam ad auroram usque, studii diligentiam protraheret.

Aperto sinceroque erat 4) animo, fide moribusque antiquis et omnino eiusmodi, ut iure meritoque amicos habuerit eos, quibus non potuerunt esse amiciores, de quibus supra 5) copiose fecimus mentionem.

Memoria pollebat felici tenacique, unde *Beniaminus Maurerius*, Regis Christianissimi Consiliarius atque ad *Belgas* Legatus, intimusque GROTII amicus, testatur, *Memoria* IPSVM *tantopere ualuisse, ut, quicquid legeret, id omne retineret, ne in ullis quidem circumstantiis aberrans.* Seu enim partus ingenii, seu thesaurus memoriae, seu

Qq 2 animi

1) supra, p. 80, 286. inpr. 245, 353, 431. 2) supra, p. 467.
3) supra, p. 468. 4) supra, p 19. 5) supra. p. 431, multis seqq.

animi motus, efferendus eſſet, adeo non inuita uerba occurrebant, ut diſtincte, grauiter, ornate, copioſe, omnia diceret, utque res, ſi fuiſſent coram poſitae, conſpici luculentius haud potuiſſent.

Ingenio iudicioque maturo, ſolido planeque admirando, fuit, adiutus praeſertim tanta experientia, lectione et rerum meditatione, unde inſignis ille Galliae Iureconſultus, *Hieronymus Bignonius*, dicere ſolebat,

Poſt Ariſtotelem, uixiſſe neminem quenquam hominem, tanta ingenii capacitate ac ſolertia praeditum, tanta longe lateque patentis doctrinæ abundantem copia, quam GROTIVM. Conſentit cum hoc *D. Heinſius*, eundemque *Viri ſummi et incorruptiſſimo iudicio praediti* laude ornat.

Quis enim neſcit, eum non hominis, ſed APOLLINIS inſtar DELPHICI, fuiſſe? Cuius ex ore oracula de rebus [1]) omnibus abſtruſis et incognitis tunc reddebantur quotidie, et ex ſcriptis eius egregiis adhuc redduntur, et quam diu ſcripta eius aurea perdurabunt, reddentur. *Diodorus Siculus* [2]) refert, *Cum, eo in loco, ubi nunc templi* Delphici *adytum eſt, terrae hiatus pateret, circumque paſcerent capræ, contigiſſe, ut una ex grege frequenter ad hiatum illum accederet, et, introſpiciens,*

1) ſupra p. 431, 444, paſſim. 2) Bibl. Hiſt. L. XVI.

ciens, miris quibusdam exultationibus, et uoce prius ei insolita, incredibilem caprario suo admirationem concitaret, adeo, ut ipse, spectatum eius loci situm, accederet. Tunc eundem, quod capræ euenerat, perturbatione ingenti fuisse correptum, conceptoque spiritu, simili modo exiliisse, et uaticinia fundere incepisse. Famam increbuisse, et fuisse peruulgatam. Factum esse concursum ingentem ad hiatum, et, quotquot se demiserint, statim, fatidico spiritu afflatos, furibundis similes euasisse. Ex ingenii quidem et doctrinae GROTIANAE reliquiis, spiritu plenis, debitaque perlustratis attentione, haud aliter, dixerim, mentes animosque lectorum velut afflari, ut nihil ne ipsi quidem deinceps, nisi APOLLINE hoc nostro DELPHICO dignum, uel mente, uel ore, uel calamo, prodere posse uideantur.

Animus EIVS non quærebat [1]) divitias, sed illud maxime spectabat, ut cum dignitate quadam aeuum hoc transigeret, relinqueretque famae, etiam ab obitu propagandae, monumenta. De charitate in Patriam, charitates omnes complexa, quid hoc attexam loco? Nam, qua mente animoque fuerit in patriam, patria [2]) quoque exul, ostendit, cum, in extremis constituto angustiis, praeter bonam uoluntatem, reli-

 ctum

1) p. 477. 2) supra, p. 16, 21, 23, 197, 198, 452, 217, 247, 419, in pr. 245, 291, 232.

ctum nihil esset, id uero ex iis, quae *supra* iam retulimus, haud obscure colligere licet. Certe, tantum non ubique, amoris in Patriam constantia sese, nulla temporum ui, nullis aduersariorum contumeliis, imminuta, nedum fracta, exerit, ut pietatem cultumque in Remp. Batauam non ante, quam uitam, deposuisse uideatur.

Haud minus constans in aliis omnibus, ac sincera in DEVM fide amoreque fuit, maxima quaeque de tanta maiestate sentiens, et optime de eius bonitate sperans. De solertia eius, patientia, [1]) integritate, temperantia, modestia, moderatione, et omni Virtutum choro, apertius ex ipsis eius scriptis, quam ex aliorum testimoniis, colligetur. Quisquis eius uel naturae, uel doctrinae, dotes, plane incomparabiles, quas ne ex acerrimis quidem eius aduersariis ipsi denegat ullus, cognoscere cupit, ille Scripta VIRI euoluat, maxime aureolum illud de Veritate Rel. Christianae opus, fassurus, eum, si quem alium, diuinae maiestatis decus et incrementum nunquam temere neglexisse, nunquam non ante oculos habuisse, omnique tempore, et modis omnibus, amplificare contendisse.

Illud superest, ut GROTII MEMORIAM ueneratione

1) supra, pag. 195, & passim,

ratione profequar, et de fcriptis ipfius ea Teftimonia tranfmittam ad pofteros, quae incomparabilis eius eruditio et merita, nunquam fatis aeftimanda, depofcunt.

Sic liberis illis, ab fe affertis, in uafto, libero immenfoque, Oceano, Na igationibus, non apud *Delphos* folos, aut folos *Batauos*, fed *Germanos* *Anglos*, *Hifpanos*, *Italos*, *Danos*, *Sueonas*, *Polonos*, IN ADMIRATIONEM SVI, IVVENIS ADHVC, PERTRAXIT, prout *infra* difpiciemus.

In primis, per illos fex Libros, de *Veritate Relig. Chriftianae*, HIC DIVINI NVMINIS VINDEX, IMMORTALITATEM SIBI CONCILIAVIT, in quibus inuenit fuam *Arius* ruinam, *Socinus* interitum fuum, fuam *Atheus* deftructionem, fuam *Gomarus* emendationem, neque hi libri partes tantummodo penetrarunt terrarum fingulas, Batauiam, Galliam, Germaniam, Angliam, Sueciam, Arabiam, Perfiam, Malabariam, Graeciam, uerum omnes quatuor terrarum orbis plagas peruolarunt, omnem Europam, Afiam utramque, Americam, Africam fimul et Aethiopiam forfan extremam.

Neque terreftribus fpatiis fefe FAMA ET GLORIA CONTINVIT MERITORVM GROTII NOSTRI, uerum Maris quoque procellas tentauit. *Cantilenae* enim EIVS *Sacrae*, de *Ver. Relig. Chriftia-*

nae, *Lupeſtenii* licet, in carcere, ab ipſo confectae, quo non penetrarunt, ubi non IPSVM fecerunt notum, quas non uias ad aeternam poſteritatis memoriam aperuerunt, ut non ſolis fluuiis, *Vahali* ad *Arcton*, non *Danubio*, auroram uerſus, non maris *Atlantici* inſulis, non inſulis *mediterranei Balticique* maris, nec intra *Caſſubiae* littora coarctarentur, ſed *Oceanum* ipſum, tam *Orientem* uerſus, quam *occiduum* illum, polum *Arcticum* et *Antarcticum*, nautis uaſtum immenſumque terrarum orbem circumnauigantibus, longe lateque perſonarent, GROTIVMQVE noſtrum quotidie celebrarent, celebraturae in poſterum quoque, DONEC HARVM SACRARVM HONOS CONTILENARVM CONSTABIT.

Tandem MAXIMI HVIVS REGVM ASSERTORIS *tres libri*, de *Iure belli et pacis*, ORBI VNIVERSO THEATRVM GLORIAE FVERVNT. Non enim a maximis ſolum uiris et Rerumpublicarum conſultis, earum uidelicet, quae, praeter DEVM, obnoxiae ſunt nemini, et *Naturae* tantummodo atque *Gentium Iure* utuntur, ingenti ſunt applauſu excepti, ſed in omnibus deinceps Regum aulis et curiis, in omnibus Academiis *Europae*, ad *commune Ius Gentium*, ueluti ſigno ſublato, dominari coeperunt, in iisque ornan-

dis

dis et extollendis magni uiri certarunt, superfuturis haud dubie, quam diu Principes et Respublicae in orbe terrarum erunt.

GROTII quidem dotes explicare, uniuersas ac singulas, arduum, immo, plane immensum, mihi uidetur, de CVIVS INDOLE NOMEN, DE ANIMI DOTIBVS EGREGIA CONSILIA, DE PRVDENTIA RES GESTAE, DE ERVDITIONE SVMMA TOT LIBRI, TESTANTVR. Mihi, ut Germano, non Batauo, excusatio a conatu, uotum pro uiribus, erit, cum praesertim ipsa uoluminis ratio, nimiam excrescentis in molem, me moneat, ut uela contraham, manibusque GROTII succlamem.

Hoc unum uniuersa TVA, MAGNE HVGO, DECORA comprehendit, quod ad maximum totius regni negotium es adhibitus, hoc est, quod splendidissima functus es, apud *Ludouicum* XIII et XIV, LEGATIONE, quod *Christina*, magni illius *Gustaui* filia, Cancellariusque regni *Sueonum* inclytus, TE VNVM ELEGERVNT, QVONIAM VNVS TV ERAS DIGNVS ELIGI, ALTER ILLE ELIGERE DIGNVS.

De ILLVSTRISSIMO NOSTRO HVG. GROTIO, de *Petro* item *Grotio* et *reliqua eius familia*, haec attigimus, ut autem, quae de HVG. GROTIO, uelut PRAECIPVA SCENAE HVIVS NOSTRAE PERSONA, diximus, maiorem habeant fidem, *Literas* subiungimus

gimus *Friderici Henrici*, *Arausionensis*, Foederati Belgii *Gubernatoris*, et *Reginae Christinae*, quae paulo post sequentur, QVORVM AMPLISSIMA TESTIMONIA EFFOETAE IAM DIVTVRNITATE ET VERITATIS LVMINE PRAESTRICTAE MALEDICENTIAE PRAEVALEBVNT.

COPIE DE LA LETTRE, ECRITE DE LA HATE, LE IV, AVG. A. cIɔ Iɔ CXXII. PAR FRID. HENRY, PRINCE D'ORANGE, AV SIEVR
HVGO DE GROOT.

DOMINE,

Ago gratias pro bonis iis officis, quae mihi apud quosdam praestitisti, qui regi sunt a consiliis, rogoque, ut sic pergas, tam apud eosdem, quam alios, quos non inidoneos iudicabis, meam dans fidem, me non immemorem futurum huius beneuolentiae, sed, qualiscunque se occasio offerat, operam tibi daturum. ORO ETIAM, VT PERSVASVM HABEAS 1) MEVM ERGA TE FAVOREM, QVO TE SEMPER PROSEQVOR, INDVCTVS EO AFFECTV, QVEM MIHI OMNI TEMPORE FECISTI TESTATISSIMVM. *Rogaui affinem tuum D.* Reygersbergium, *ut ad te definite et distincte de rebus quibusdam scriberet*, AD QVAS INTELLIGERE SENTENTIAM TVAM GESTIO. HANC SI MISERIS, MAGNO BENEFICIO ME TENEBIS OBLIGATVM, *sicut nuper, cum memoriale ad me mitteres, pro quo gratias ago maximas.* VTINAM

1) supra, p. 295.

NAM HIC POSSEM REBVS TVIS VTILEM OPERAM AFFERRE, EAM SANE EX ANIMO IMPENDEREM. *Sed nihil te fallit eum nunc esse rerum statum, ut aut ego, aut reliqui amici, commodis tuis ex uoto* [1] *inseruire nequeamus.* SPERO TAMEN, QVOD TEMPVS MVTATIONEM [2] HISCE INFERET, QVODQVE TE BREVI VIDEBO EXISTIMATIONE ET HONORIBVS IIS FLORENTEM, QVOS EXIMIAE DOTES TVAE REQVIRANT. *Vnde non minor mihi uoluptas suborietur, quam olim ex tua libertate. Interim, dum extorris a patria uiuis, exopto tibi omnia grata, fausta, prospera, ipsi tibi quae optare possis. Precor Deum, ut hoc tibi donet,* MIHIQVE OCCASIONEM, VT TIBI QVEAM RE IPSA OSTENDERE, QVOD SIM *omni affectu tibi inseruire pronus.*

DOMINE,

FR. HENRICVS A NASSAV.

Magnum sui, mortuus, desiderium [3] reliquit, IDEOQVE ERVDITI IPSVM, DE COMMVNI OMNIVM SVFFRAGIO, OB EXCELLENTEM SAPIENTIAM ET BONITATEM, SICVT INDIGETEM, ET ERVDITORVM ORACVLVM [4] ATQVE INTERPRETEM, OMNIBVS LAVDVM PRAECONIIS, AD SERAM VSQVE SERAE POSTERITATIS MEMORIAM, CONSECRARE NON

DESI-

1) supra, p. 295. 2) supra, p. 296.
3) supra, p. 433, 444. 4) supra p. 446, seq. et passim.

DESISTENT. De illa exiſtimatione ſingulari, quam, eximiae cuiuſdam et minime uulgaris doctrinae ſcientiaeque copia, apud ſummos perinde, atque infimos, SIBI comparauerat, optime teſtari *Literae* poſſunt Inclytae *Gothorum* & *Sueonum* Reginae, *Chriſtinae*, magni illius *Guſtaui Adolphi* filiae, ad GROTII defuncti relictam uiduam datae, in quibus ab ea DIVI ſcripta, pro largo pretio, flagitans, ſplendorem una tantum addit VIRO, quantum ei haud ulla unquam praeconia, quibus eum ſummi in literis uiri, 1) *Scaliger*, 2) *Voſſius*, *Heinſius* 3) *Peireſcius*, 4) *Barlaeus*, *Iacobus Gillotus* 5) aliique, tantum non extulerunt in coelum, conciliare potuerunt.

RESPONSIO
REGINAE CHRISTINAE,
AD MARIAM REYGERSBERGIAM,
H. GROTII VXOREM.

Ex literis tuis, decimo ſeptimo Cal. Aug. ad me datis, intellexi, quo pacto Legatus meus iuſſa mea ſit executus in conciliandis mihi mariti tui, DOMINI GROTII, *p. m., libris, quodque, neglectis aliorum, qui eorum poſſeſſores eſſe ambiebant, oblatis, maiorem habueris rationem, meis deſideriis ut morem gereres, quam propriis commodis, quorum ſpes ab altera*

1) ſupra p. 10. 2) ſupra p. 5. 3) ſupra p. 96.
4) ſupra p. 444. 5) ſupra p. 8.

ra parte affulgebat. Equidem, inter uoluptates istas, quas ex bonorum autorum lectione capio, D. GROTII SCRIPTA ITA DEPEREO, VT, SI, SPE MEA FRVSTRATA, NEQVEAM ISTA BIBLIOTHECAE MEAE ADIVNGERE, NVNQVAM ME VOTI COMPOTEM ARBITRATVRA SIM. *Legatus meus fortasse tibi retulit partem summae illius existimationis, qua uigent apud me eius admirabile ingenium, et egregia, quae mihi praestitit officia,* SED PERFECTE NON POTVIT EXPRIMERE, EIVS MEMORIA MIHI QVAM SIT CHARA, ET SCRIPTORVM MONVMENTA QVAM SVSPICIENDA. *Sane,* SI IN AVRO ET ARGENTO ALIQVID ESSET MOMENTI AD REDIMENDAM VITAM TAM CLARAM, QVICQVID ESSET IN MANV MEA, ANIMO LVBENTI IN HVNC FINEM CONFERREM. *Ex hisce colligas, quod egregia haec monumenta et reliquias non possis committere manibus, a quibus melius excipiantur et habeantur, quam meis. Cum horum Autor* VIVVS MIHI FVERIT ADEO VTILIS, NE PATIARE, VT EIVS MORTE ILLVSTRIVM EIVS LABORVM FRVCTV PLANISSIME PRIVER. *Sic intelligo,* VT VNA CVM ALIORVM LIBRIS MIHI OMNIVM MEMORIALIVM MANVSCRIPTORVM ET BREVIARIORVM FACIAS COPIAM, *secundum promissa, per literas tuas* [1] *mihi facta. Nunquam mihi posses testatiorem facere tuam beneuolentiam, quam hac occasione. Nec deest mihi, gratia* DEO, *unde hanc gratiam rependere teque remunerari queam, quorum*

1) Quae scripta quoque accepit Regina.

quorum Legatus meus te certiorem faciet, cui acquiescens, DEVM *rogo, ut te sanctissima sua gratia protegat.*

Holmiae, A. CIↃ IↃ CXLIIX, prid. Idus Augusti,

CHRISTINA.

Huic eruditi Gynaecei pariter, ac *Gothorum*, Magnae Reginae, CHRISTINAE, de GROTIO Epistolae, e Gallico Latine redditae, longiori breuius, non tamen leuius, iudicium Maximi Patris addo,

VNVM ESSE GROTIVM, id est, *non habere parem.*

ALIORVM
DE H. GROTIO.
ELOGIA.

Galli, generatim, GROTIVM *Salmasiumque uere doctos fuisse*, pronuntiare consueuerunt.

Beniamin Maurerius, Consiliarius Gall. Regis et ad Belgas Legatus, testatur,

Memoria GROTIVM *tantopere ualuisse, ut, quicquid legeret, id omne retineret, ne in ullis quidem circumstantiis aberrans.*

Claudius Nicolaus Fabricius Peirescius GROTIVM *altero tanto doctiorem habuit* Salmasio, IPSI *etiam* Iosepho Iusto Scaligero *præferens in multis.*

Magnus

Magnus ille Gallus, *Hieronymus Bignonius*, dicere ſolebat,

Poſt Ariſtotelem, vixiſſe neminem quenquam hominem, tanta ingenii capacitate ac ſolertia praeditum, tanta longe lateque patentis doctrinae abundantem copia, quam H. GROTIVM.

Daniel Heinſius, in animaduerſ. ad Senecam Trag., eum nominat

Maximum HVGONEM, item,

Virum ſummum et incorruptiſſimi iudicii.

Cl. Salmaſius, in literis ad ipſum GROTIVM datis, diuinis ornat eum laudibus, VIRVMQVE appellat SVPEREMINENTISSIMVM, item, MONSTRVM INGENII.

Idem, in Exercitt. ad Solin. eum appellat

Virum excellentiſſimae doctrinae in omni genere literarum.

G. Voſſius, pater, confirmat,

VNIVERSVM TERRARVM ORBEM DOCTIVS EO NIHIL VNQVAM HABVISSE.

Ab *Ioanne Seldeno* appellatur,

Vir acuminis et omnigenae doctrinae praeſtantia incomparabilis.

Ioann. Limnaeus, ad Capitulationem Caroli V, ait,

GRO-

GROTIVM *unum plura ſcire, quam alios centum.*

Dominicus Baudius de GROTIO, adhuc iuuene, Maris liberi aſſertore, dixiſſe fertur,

Se de EIVS *indole, doctrina, probitate, et admimirandis laudibus in omni genere uirtutum, nihil tam magnifice dicturum eſſe, quod* EIVS *meritis reſpondere queat.*

Dempſterus de eo ſcribit,

Criticum acutum et inſignem fuiſſe.

Maurerii de GROTIO uerba Gall. apponam.

Il etoit humaniſte conſommé, bon poete, Graec et Latin, parlant et ſachant bien toutes les langues, tant mortes, que uiuantes, grand Theologien, grand Iuriſconſulte, et grand Hiſtorien.

Ab *Herm. Conringio*, in eius paſſim ſcriptis, nominatur,

Magnus, incomparabilis et admiratione digniſſimus uir, qui, pro ſui magnitudine ingenii et perſpicacitate, incomparabile illud Opus ſuum emiſerit in lucem. (de I. B. et P.)

Caſpar Zieglerus ſic de eo loquitur.

Ego tum GROTII *ſtupendam, et, in omni literararum genere, oppido quam exercitatam eruditionem, tum et in rebus probe ſubactum et uerſatum iudicium, reueritus, num quid in hoc genere praeſtare,*

ſtare, et eius ſermonem, conciſum ſaepe et inuolutum, iuſto interpretamento indipiſci poſſem, mecum dubitabam.

Fridericus Vlricus Calixtus ait,

HVGO GROTIVS *ad miraculum uſque eruditus, atque in antiquorum ſcriptis ita verſatus, quam, qui verſatiſſimus.*

Guido Patino, Gallice de ipſo loquenti, eſt

Le premier homme de ſon Siecle.

Item,

Il a eté le plus bel eſprit de ſon tems.

Et, in alia eius Epiſt.

GROTIVS *a ete le plus ſcauant homme de ſon tems.*

Dan. Heinſius,

ΠΡΟΣ ΓΡΩΤΙΟΝ, ΤΟΝ ΠΑΝΥ.

ΓΡΩΤΙΆΔΗ περίπυστε, τετιμένε πᾶσι θεοῖσιν,
Ἄρχων ἱστορίης, ἕρμα δικαιοσύνης,
Πᾶσαν τὴν σοφίην μεμυημένε, δέχνυσο τούς δε
Ἀστέρας, ἀρχαίης ἡγεμόνας σοφίης.
Εἰσὶ δε τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα, τῶν κλέος αἰεὶ
Ἔσσεται, ἐκ Μουσῶν πάντη ἀειδόμενον.
Εἰ δὲ περισσοὶ ἔασι, τί τὸ πλέον; ΕἾΣ γὰρ ἀριθμὸν
Λείπων ΓΡΩΤΙΆΔΗΣ ἄρτιον ἐκτελέσει.

i. e.

GROTIADE *inclyte, uenerande omnibus Diis,*
Princeps historiæ, fulcrum iustitiae,
Omnem sapientiam edocte, accipe hosce
Viros, priscae duces sapientiae.
Sunt uero quadraginta et nouem, quorum decus semper
Erit, a Musis ubique celebrandum.
Si uero desunt (quidam,) quid tum? Vnus enim numerum
Superstes GROTIADES *perfectum reddet.*

Danielis Heinsii Epigramma, in effigiem HVG. GROTII, tale est.

Depositum coeli, quod iure Batauia mater
Horret, et non credit, se peperisse sibi.
Talem oculis, talem ore, tulit hic maximus HVGO.
Instar, crede, hominis, cetera, crede, DEI.

HVGEANO GROTIO, IANI F.

Magne Puer, Magni[1]) *dignissima cura Parentis,*
Nomine sis, dubito, Maior, an ingenio.
Grande quidem, sed enim debes Maioribus illud:
Maior et ingenio Laurea parta tibi.

Omi-

1) Ad nomen eius gentilitium, quod vernaculo sermone *Magnum* sonat, allusio. vid. Iani Dousae, Nordouici, Echo etc. 4, Hagae Comit. 1603, p. 41.

Omina principiis certe tam grandibus insunt.
Fallor, an et talis noster Erasmus *erat?*
Credo equidem, neque me fallunt praesagia, tam nil
Vel puerile sapis corde, uel ore sonas.
Quodque aliis aetas per taedia mille laborum,
Hoc Natura ultro gratificata tibi est,
Vndecimae uix dum egresso confinia brumae,
Vno in te Leges ausa migrare suas.
Quid dignum tanta precer indole? Perge Iuuentae
Exemplo et Genii luce praeire tui.
Et Lugdunensi iam nunc assuesce theatro,
Et Patriae in laudes crescere perge tuae.
Tempus erit, cum te mox mirabuntur adultum
Certare Antiquis, exsuperare Nouos.

Caspar Barlaeus sequentem in modum loquitur

Qui, Puer, hoc scripsit, quod stupuere Senes.

Paulus Flemmingius, in Epigrammatibus suis Latinis, sequens eius honori dedit.

HVGONI GROTIO, SECVLI HVIVS VARRONI.

Siue uelis dare, siue neges, sibi munus habendi
Ambit amicitiam mens mea tota tuam.
Quae licet, icta tui radio fulgoris, hebescat,
Ales ut ad medium, noctis alumna, diem.
Hoc magis ad tantum tamen euolat acta nitorem,
Ipsa uolens radiis esse corusca tuis.

Ipſa ſuam ſibi, quam non eſt par demere, noctem
Hoc ſimul a GROTIO *ſperat habetque die.*

Tarraei Hebii, *Nobilis a Speriga*, ſeu *Caſp. Barthii*, *Berolinenſis*, in H. GROTII Effigiem Epigramma.

Qualem iſtum in tabula GROTIVM *depinxit aëna*
Pictor, in inueſti corpore talis homo eſt.
Ingenium atque animum, cuſtos ſophiæ, omnibus armis,
Pingere ſi lubitum eſt, dic, DEVS *hic habitat.*

Non quidem nulli excellentis Viri huius ſcriptis caliginem offundere ſunt conati, quos inter *Ioannes Feldenus*, in Acad. Iulia Profeſſor Iuris et Matheſeos, qui inſurgere in GROTIVM, eiusque dicta, in quibus a tanto ſapientiae magiſtro diſſenſerat, atro notare lapillo, fuit auſus, neque huius conatus diſplicebant illis, qui famam et gloriam GROTII aegris limiſque oculis intuebantur.

Claudius item *Salmaſius*, qui inuidiae ſuae luculentum hoc extare voluit monumentum, in Epiſtola quadam ad *Claudium Sarrauium*, quam e tenebris produxit *Thomas Crenius* [1]) qua GROTIVM *Voſſiumque* inter ſe contendit, poſterioremque, multas ob cauſas, antepo-nit,

1) Animaduerſ. Philol. & hiſtor. T, I, p. 22.

nit. Verba Epiſtolae *Salmaſianae* potiora dabo.

In Philoſophicis, ſi diſputandi ſolertia ſpectetur, uix mediocribus par eſt. Nec unquam uidi, qui minori cum cura ratiocinetur. Id quod teſtantur ſcripta eius, quibus Riuetus et Mareſius reſcripſerunt. In ſtudio literarum multos habuit pares, et plurimos ſuperiores. In Iure quantum excelluerit, oſtendit Sparſio Florum ad Ius Iuſtinianeum. Librum eius de Iure B. et P. refutandum ſuſcepit Profeſſor Almae Iuliae, qui amicis aliquot, quos uidi, affirmauit, ſe oſtenſurum eſſe, nullam paginam uacare inſignibus erratis.

Nihil dubito, quin *Feldenum* deſignet *Salmaſius*, qui, quo animo ad hanc cenſuram acceſſerit, uel ex hoc ipſo intelligere licet, quod, nullam paginam erratis uacare, ſe oſtenſurum, pollicitus ſit. Prodierunt vero tandem *Feldeniana* iſta, A. CIϽ IϽ LIII, quibus *Theodorus Graſuincelius*, uir doctus ciuiliumque rerum haud imperitus, Anno inſequente *Stricturas* oppoſuit, quas duobus HVG. GROTII filiis voluit eſſe ſacras. Non defuit quidem ſibi *Feldenus*, ſed *Reſponſionem* ad iſtas *Stricturas* edidit, tacente tamen *Graſuincelio*, fortaſſe, quod perſpexiſſet, optimam hanc eſſe homines rixoſos uincendi rationem, ſi, ſuas ſibi res habere, iubeantut. Id omne uero ex

 aemu-

aemulatione sola et liuore *Salmasii* profectum esse, iam olim suo tempore, obseruauit *Guido Patinus*, dicens [1])

Ils n' etoient pas tous deux de meme avis en beaucoup de choses.

Et, quamuis *Salmasius* de GROTIO contemptim scripserit, omnia tamen ipse desumpsit ex GROTIO, teste *I. Franc. Buddeo*, Hist. Iur. Natural., quodque magis mirandum, GROTIVS *Salmasius*, in literis ad ipsum GROTIVM datis, diuinis [2]) ornat laudibus, uirumque appellat *Supereminentissimum*, item, *Ingenii Monstrum*. Verum, plus satis constat, quot quantosque, in Iure admiserit errores *Salmasius*, et, quam temere se in res ciuiles ingesserit, quas tamen cum ignarissimis sciebat, prout uno iam, alterove, exemplo docuit, post *Ott. Taborem*, sagacissimus Iuris olim Antecessor, iam uero, non sine peracerbo dolore meo, *Batauis* ereptus, *D. Gerardus Noodus*, in egregiis Opp. suis. Specimen Errorum *Salmasii* in *Theologia*, immo, in ipsa etiam Philologia, *Vittembergae* pridem exhibuit *Iosua Arndius*, Theologus aeque, ac Philologus minime uulgaris, ac, postremo tempore in Meclemburgica dioecesi Sacrorum Antistes. Iniustus igitur hic obtrectator fuit *Claudius*

1) Ep. 545. 2) supra, p. 597.

dius Salmasius, qui GROTIVM quoque nostrum ignorantiae, Epistola ad *Sarrauium*, arguere est ausus, cum tamen scriptoris haud unius testimonio ista cauillatio refellatur. Illud sane in confesso est, *Salmasium* neminem quenquam, sibi contradicentem, ferre potuisse, cum tamen eos, de quibus iudicium ferret, tam exciperet inhumane, ut plures redderet inimicos sibi, quam amicos, ne maximis quidem Viris, nominatim, *Lipsio, Scaligero, Heinsio, Sirmondo, Spanhemio, Blondello, Amyraldo, Boissardo*, pluribusque aliis, facile parcens. Memoria quidem pollebat is plane singulari, sed nec fastu minori. Cum enim aliquando, una cum *Gaulmino*, et *Maussaco*, in Bibliotheca Parisiensi Regia versaretur, et *Gaulminus* ad alteros duos diceret, *Crediderim, nos tres coniunctim eruditis in Europa tantum non omnibus pares esse posse*, contemptim *Salmasius* in haec erupit uerba, *Vos ambo, uel cum aliis omnibus Europae doctis, coniungite uires, et tamen par ero uobis.*

At literas omnes ac disciplinas GROTIVS euexit ad summum. Ferunt, a *Galatone*, pictore, *Homerum* fuisse pictum, eumque uomentem, reliquos autem Poetas ea, quae ipse euomuisset, haurientes. Haud dissimiliter ex nostri fonte GROTII, tanquam abysso quadam et immenso

mari, hauserunt, ac, uelut ex equo Troiano Duces, sic eruditi et clarissimi uiri ad aetatis nostrae gloriam, ex eius Schola prodierunt.

Hos inter, qui, GROTIO iam mortuo, uitam, doctrinam, famam, fortunam, et quid non, debent, locum facile principem tenent, ne *Salmasio* quidem excluso, *I. H. Boeclerus*, *Samuel Pufendorfius*, *Casp. Ziglerus*, *Vlr. Obrechtus*, *I. G. Kulpisius*, *Gerardus Noodus*, *Phil. Reinh. Vitriarius*, Excell. *Christianus Thomasius* et alii plures. Prudens enim hic Vir atque peritus, in republica ueluti large scaturiens erat scaturigo, ex qua boni consilii copiam haurire licebat, erat longe lateque relucens Pharus, quae uacillantem nauem in suo incerto dirigit cursu, erat, immo, est eritque, uaticinans uelut oraculum, ad quod identidem recurrere licebit.

Iam ad extremum uitae GROTIANAE actum et finem reuertor, solitariisque meis cogitationibus infausta *Cassubii* maris littora oberrans, nec procul a pago *Lybae* SEMIANIMEM, e naui quassata, elatum, uehiculoque rustico, parum ornato, illatum, conspiciens, a lacrymis temperare mihi non queo. Eaedem profundae moestaeque cogitationes in memoriam hic mihi reuocant eximium quendam, prudentia, doctrina, pietate, Virum, nomine *Guil. Nesenum*.

Hic

Hic, aeſtiuo tempore ſcapham ingreſſus piſcatoriam, *Albim* traiecturus, ad truncum, ſub aqua latitantem, nauem ſic illiſit, ut, inuerſa conquaſſataque nauicula ſidente, cum effugere non poſſet, tandem ſuffocaretur. Qui miſerabilis exitus ipſum tunc LVTHERVM in primis afflixit, tantoque affecit moerore, ut, cum *Neſeni* corpus, ad ripam fluminis appulſum, tandemque ex *Albi* extractum, cerneret, aſtans, et in coelum, non ſine lacrymis, ſuſpiciens, exclamaret, *O,* NESENE, *ſi mihi datum eſſet donum miraculoſum excitandi mortuos, ullumue unquam excitaſſem, te nunc excitarem.*

Corpus GROTII mortuum, iam in pace quieſcit, iam fama quoque eius, et eius memoria, indigna iniquorum labe commaculata, ſine labe et macula uiget, atque in dies magis magiſque emergit ex ſcriptis eius tam egregiis, rarique ipſe inſtar PHOENICIS, uelut e cineribus ſuis reuiuiſcit, permanſurus, donec ille uelox ſolis, omnis terrarum orbis plagas perluſtrantis, curſus perdurabit.

Atque hic quidem, in *Caſſubienſibus* illis *Balticiſque* littoribus, audire mihi uideor altam ac triſtem quandam uocem, quae olim praeternauiganti inſulam *Paxin Thamo*, homini *Aegyptio*, acclamabat,

MAGNVM ILLVM PANA EXPIRASSE, uocem, inquam, una iubentem, ut in *Balticis Belgicisque* littoribus, ac tantum non in omnibus, ab ortu Solis ad Solis occaſum, regionibus et locis, diuulgentur eadem illa, triſtiſſimi nuntii plena, uerba, *Thamo* non ſoli, aut ſolis comitibus *Thami*, iam pridem attonitis et mirabundis, horrorem ſummum religioſiſſimamque uenerationem incuſſura, uerum ſoni repercuſſione, multa hominum millia, ex omnibus terrarum orbis partibus, in moeroris luctuſque communis ſocietatem pertractura.

Contumulatus iam GROTIVS NOSTER, dignus utique, immo, haud paullo dignior, eſt ELOGIO ILLO, quo *R. Ioſis, Ben Ioſis,* merita et memoriam poſteris celebraturi, ſepulcrum ornabant Iudaei,

HIC VIR. EST. SITVS
IN QVO SAPIENTIA OMNIS
SEDEM. FIXIT.

Certe, in noſtro GROTIO, dotes illae interiores uniuerſae poterant animaduerti, haud aliter, atque olim in *Solonis* exemplo perfectum totius *Graeciae* decus. Arbiter erit ille dies, poſtquam inuidiam aetas purgauerit, quo etiam *Bataui* omnium gentium accedent calculo, teſtaturi,

MAIVS

MAIVS ORNAMENTVM APVD SE GROTIO NVLLVM VNQVAM EXTITISSE.

Quare in ſpem venio, ILLVSTRIS VIRI HVIVS, cunctis Romanae Atticaeque antiquitatis ſapientibus audacter opponendi, uirtutes, res item actioneſque praecipuas, ab EIVS obtrectatorum infamia, qua toties EVM aſpergere ſunt auſi, opera mea qualicunque purgatas eſſe, vindicatas ſummatimque propoſitas, ut VIRI TAM EXCELLENTIS totus uitae curſus, pro aſſerenda libertate auita, domi, militiae, terra, mari, incredibili quadam patientia conſtantiaque, aerumnoſiſſime confectus, luci exponatur publicae, meusque hic labor, ad aſſerendam GROTII innocentiam, ad amorem VIRI diligentioremque Scriptorum EIVS lectionem, ad exemplum et imitationem uirtutum GROTIANARVM, aliquid conferat, inprimiſque, uti coeleſte illud auxilium, in uniuerſa GROTII uita, factis fatiſque, tantopere conſpicuum, iuſtis laudum praeconiis concelebretur a piis, atque ad omnem poſteritatis memoriam et admirationem tranſmittatur.

Abſtinui ab arctiore omni controuerſia, dictisque quibusuis acerbioribus, quantum potui, quae abeſſe deberent ab omnibus ſcriptis, ſi modo per aduerſarios liceret. Certe peccat ille contra

tra leges aut naturales, aut ciuiles, immo, quod maximum, contra regulas Chriſtianae charitatis, quiſquis contra VIRI tam innocentem uitam aliquid ſiniſtri molitur. Aperiet aetas futura haec omnia magis magiſque, quam ego ſcriptis quoque meis delegi magiſtram.

Reſtaret, ut IMMORTALIS MEMORIAE VIRI OSSIBVS, iam pridem *Delphos Batauorum* deportatis, tumuloque illatis, *Inſcriptionem* in Tabula ſuſpenderem, plura item, quae paſſim latent, de DIVO memorabilia eruere pertenderem, ſed, tempore aliiſque rebus excluſus, aliud in tempus iſta cogor differre, HVGONI interim GROTIO noſtro, ut omnes humani ingenii terminos, ſic nulla non quoque laudum praeconia, longe multumque ſupergreſſo, hic Bonae Mentis ueluti ponens ARAM.

BIBLIOTHECA GROTIANA.

Scripta, quae noſter GROTIVS poſteritati reliquit, uel edita ſunt, uel non edita, ſpectantque uel ad *Philologiam*, uel *Hiſtoriam*, uel *Philoſophiam*, uel *Iuriſprudentiam*, uel *Theologiam*. Sane, cum multos HVGONIS MAGNI Libros, non ſine ſumma admiratione portentoſi cuiusdam ingenii, ab ipſo etiam prope adhuc Puero, exceperit Eruditus Orbis, operae utique pretium erit,

erit, *Scripta* eius hic generatim, inferius autem omnia et ſingula, cum omnibus *Editionibus Verſionibusque* et *Notis*, enumerare, ut ab obliuione uel ſic uindicentur.

EFFODIANT ALII RADIANTIA MARMORA ROMAE,
VT REGVM RADIOS RVDERA PARTA FERANT.
EX TENEBRIS REVOCASSE, IVVAT, MONVMENTA HVGONIS,
QVEIS CEDVNT RADII, MARMORA, ROMA NOVA.

HVG. GROTII
SCRIPTORVM EDITORVM, PLENIVS INFRA ENVMERANDORVM, BREVIS CONSPECTVS, ORDINE ANNORVM.

A. C. CIƆIƆIC.

1, H. GROTII Carmina quaedam.
2, *Simon. Steuini* Liber de inueſtigandorum ratione Portuum, e Belg. Latine, per H. GR.
3, ad *Martianum Capellam* H. GR. Notae.

A. C. CIƆIƆC.

4, H. GR. Mirabilium Anni CIƆIƆC, quae *Belgas* ſpectant, Semeſtre prius.
5, ad *Arati* Phaenomena H. GR. Notae.

A. C. CIƆIƆCI.

6, H. GR. *Adamus* Exul, Tragoedia.
7, H. GR. Epiſtolae ad *Gallos*.

A. C.

A. C. CIↃIↃCIII.

8, *Theocriti* Idyllia quaedam, interprete H. GR.

A. C. CIↃIↃCIIII.

9, H. GR. Myrtillus, ſiue Eidyllium Nauticum, ad *Dan. Heinſium.*

A. C. CIↃIↃCVIII.

10, H. GR. Chriſtus Patiens, Tragoedia.

A. C. CIↃIↃVIIII.

11, H. GR. Mare Liberum, *ſuppreſſo nomine.*

12, H. GR. Epiced. in *Iac. Arminium.*

13, H. GR. Commendatio Annuli, carmine.

A. C. CIↃIↃCX.

14, H. GR. de Antiquitate Reip. *Batauorum.*

A. C. CIↃIↃCXIII.

15, H. GR. Pietas Ordinum *Hollandiae* et *Weſt*-friſiae.

A. C. CIↃIↃCXIIII.

16, H. GR. Bona Fides *Sibrandi* (*Lubberti.*)

17, ad *Lucanum* Notae H. GR.

A. C. CIↃIↃCXVI.

18, H. GR. Oratio, ad Senatum *Amſtelodamenſem*, de recta mente Ordinum, in conſeruanda uera Religione reformata.

A. C. CIↃIↃXVII.

19, H. GR. Chronicon *Hollandiae.*

20, H. GR. de Satiſfactione Chriſti, contra *Socinum.*

A. C.

A. C. CIↃIↃCXXII.

21, H. GR. Syluae ſacrae, et Sylua, ad *Iac. Aug. Thuanum.*

22, H. GR. Cantilenae ſacrae de Verit. Rel. Chr. *Belgice.*

23. Ex *Ioanne Stobaeo* Excerpta, Graece et Lat. H. GR.

24, H. GR. Diſquiſitio *Pelagiana.*

25, H. GR. Apologeticus eorum, qui *Hollandiae VVeſtfriſiaeque*, et uicinis quibuſdam Nationibus, ex legibus praefuerunt, ante mutationem, quae euenit A. CIↃIↃCXVIII.

A. C. CIↃIↃCXXIII.

26, *Plutarchus et Baſilius M.* de uſu Poetar. Graecorum, Gr. et L. per H. GR.

A. C. CIↃIↃCXXIIII.

27, H. GR. de Veritate Religionis Chriſtianae LL. VI.

A. C. CIↃIↃCXXV.

28, H. GR. de Iure Belli et Pacis LL. III.

A. C. CIↃIↃCXXVI.

29, Ex *Tragoed.* et *Comoed.* Graecis Excerpta, emendata et Latinis verſibus reddita ab H. GR. Graece et Latine.

A. C. CIↃIↃCXXVIIII.

30, H. GR. Obſidio *Grollae*, cum annexis, A. C. CIↃIↃCXXVII. cum Tabulis Geograph.

A. C.

A. C. CIↃIↃCXXX.

31, *Euripidis* Tragoedia, Phoenissae, Graece et Latine, H. GR. interprete.

A. C. CIↃIↃCXXXI.

32, H. GR. Introductio ad Iurisprudentiam Batauicam, *Belgice*.

A. C. CIↃIↃCXXXVII.

33, H. GR. de omni genere Studiorum recte instituendo, Dissertatio.

A. C. CIↃIↃCXXXVIIII.

34, H. GR. de S. Coenae Administratione, ubi Pastores non assunt. It. An semper communicandum per Symbola.

A. C. CIↃIↃCXXXX.

35, H. GR. Explicatio Decalogi.
36, H. GR. de Fide et Operibus.
37, H. GR. de absoluto Reprobationis Decreto.
38, H. GR. de Antichristo.
39, H. GR. Theologica quaedam.
40, H. GR. Notae ad *Tacitum*.

A. C. CIↃIↃCXXXXI.

41, H. GR. in *Euangelistas*.
42, H. GR. Annot. in *Nouum Testamentum*.

A. C. CIↃIↃCXXXXII.

43, H. GR. Notae in Consultationem *Ge. Cassandri*, et de Christianae pacificationis et Ecclesiae reformandae uera ratione.

44, H.

44, H. GR. Via ad Pacem Ecclesiasticam.

45, H. GR. Votum, pro Pace ecclesiastica, contra Examen *Andreae Riueti*, et alios irreconciliabiles.

46, H. GR. Animaduersiones in Animaduersiones *Riueti*.

47, H. GR. Discussio Apologetici *Riuetani*.

48, H. GR. de Origine Gentium *Americanarum*, Dissertatio prima.

49, Ad *Iustinian.* Ius H. GR. Florum Sparsio.

50, H. GR. Epistola, ad *Iac. Laurentium*, anatomizata.

51, H. GR. Poema de Baptismate et Eucharistia.

A. C. CIƆIƆCXXXXIII.

52, H. GR. de Origine Gentium *Americanarum* Dissertatio altera, aduersus *Obtrectatorem*, opaca bonum quem facit barba.

A. C. CIƆIƆCXXXXIIII.

53, Ad *Vetus* et *Nouum Testamentum* Annot. H. GR.

A. C. CIƆIƆCXXXXVII.

54, H. GR. de Imperio summarum Potestatum circa Sacra.

A. C. CIƆIƆCXXXXVIII.

55, *Philosophorum* Veterum Sententiae de Fato, et de eo, quod in nostra est potestate, per H. GR.

A. C. CIƆIƆCLII.

56, H. GR. quaedam, ante inedita.

A. C. CIƆIƆCLIIII.

57, Historia *Gothorum, Vandalorum* et *Longobardorum*, ab H. GR. partim uersa, partim in ordinem digesta, cum EIVSD. Prolegg., ubi Regum *Gothorum* Ordo et Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellatiua et uerba *Gothica, Vandalica*, cum Explicatione. Scriptores sunt, *Procopius, Agathias, Iornandes, B. Isidorus, Paulus VVarnefridus.*

A. C. CIƆIƆCLVII.

58, H. GR. Annales et Historiae de rebus *Belgicis*, usque ad A. C. CIƆIƆCIX.

A. C. CIƆIƆCLX.

59, H. GR. aliorumque praestantium Virorum Epistolae Ecclesiasticae et Theologicae.

A. C. CIƆIƆCLXVII.

60, H. GR. et *M. Berneggeri* Epistolae mutuae.

A. C. CIƆIƆCLXX.

61, H. GR. Epistolae ad *Isr. Iaskium.*

A. C. CIƆIƆCLXXIIII.

62, H. GR. Epistola Consolatoria, ad *Beni. Aub. Maurerium.*

A. C. CIƆIƆCLXXV.

63, H. GR. Historia *Iacobitarum.*

A. C. CIƆIƆCLXXVII.

64, H. GR. et *Martini Ruari* Epistolae mutuae.

A. C.

A. C. CIↃIↃCLXXXXV.

65, H. GR. Epiſtolae ad *Sim. Epiſcopium*, de *Tileno*, cum *Camerone* certante.

A. C. CIↃIↃCC.

66, *Iuſtini, Martyris*, Apologia, cum H. GR. Notis.

A. C. CIↃIↃCCIX.

67, *Menandri* et *Philemonis* Reliquiae, Graece et Latine, cum H. GR. Notis.

Ex Operibus HVG. GROTII *ineditis* quaedam in anteceſſum dabo, quamuis infra, in Bibl. MSS. GROTIANORVM, repetenda. Referuntur autem a *Ioanne Meurſio*, in Athen. Bat., ſeqq.

Commentationes in LEGES quaſdam *Iuris Iuſtin.* difficiliores, nominatim ſeqq.

L. Mater ff. de *inoſſicioſo Teſtamento.*

L. Frater a Fratre ff. *de condit. indeb.*

L. Eius, qui ff. *de rebus creditis.*

L. Lecta, eodem Tit.

L. Gallus ff. *de Lib. et poſth.*

L. C. *Familiae erciſcundae*, et alias quaſdam Iuris partes, exercitii gratia conſcriptae.

In *Orphei* hymnos, qui dicuntur, H. GR. Notae.

Moſaicae Hiſtoriae Illuſtratio, ex *Ethnicorum* ſcriptis.

Comparatio Rerumpublicarum, *Athenienſis*, *Romanae* veteris, et *Batauae*.

De hiſce H. GROTII MSS. notandum, a *Chriſti-*

na, Suec. Regina, ut ex ipsius *Epistola*, [1] ad HVG. GROTII Viduam scripta, patet, a Vidua modo laudata, impenso pretio, empta fuisse, et in Bibliothecam *Holmiensem* translata. Vtrum spes aliqua supersit, haec luce tandem aliquando donatum iri, an, in nupero *Holmiensi* incendio flammis, una cum aliis libris, sint consumpta, aut, id quod non nulli plane suspicantur, ab ipsa *Gothorum Christina Romam* usque sint deportata, pro certo ponere non possum.

Antea uero, quam omnium atque singulorum GROTII Operum Editiones recensere aggrediar, Operisque GROTIANI palmarii, de *Iure Belli atque Pacis*, Editiones referam, tum de *Opere* ipso, tum de *Operis Interpretibus*, non nulla hic praemittere licebit. Ac principem quidem curam GROTIVS noster, si recte calculum duco, posuit in limatissimo hoc celebratissimoque *de I. B. et P. Opere*, quippe de quo dirigendo et in ordinem redigendo pauci cogitauerunt, rem certe ipsam, propter difficultatem, tentauit nemo. Vnus ante alios GROTIVS, unus, post GROTIVM, *Sam. Pufendorfius*, Viri, uel hoc nomine, immortaliter meriti, difficilimam rem, eo ausu, ea felicitate, sunt aggressi, ut, uno tempore, et nata

pars

1) supra p. 594. conf. Obseru. Hall. T. VII, obseru. XV, §. XXIV, p. 350.

pars haec Iuris, et uirile decus aetatemque, raro ſane exemplo, conſecuta uideatur, ac, ſicut in Opere hoc GROTIANO magna omnia, et omnia ſolida, ſunt, ita fundamenta ibi Iuris poſita inuenias, fruſtra alibi quaerenda. Hinc tres hi Libri, *de Iure B. et P.*, in omni uita ualent, rationum pleni et exemplorum, ex omni memoria deſumptorum, ceteroſque libros omnes, qui de hac materia ſcripti ſunt, longe multumque antecedunt. Suſcepit hanc ſcriptionem, hortatu et ſubſidiis Illuſtris Viri, *Nicolai Claudii Fabricii Peireſcii*, Senatoris apud *Aquiſextienſes* multo eruditiſſimi, et, feliciſſimo ſucceſſu, luculentiſſimam Doctrinae Morali lucem affudit hoc Opere ſuo, *Pariſiis*, A. CIↃIↃCXXV, in 8, ut uocant, maiori, primum edito, ob ſummamque ſui praeſtantiam, communi omnium Eruditorum applauſu, auidiſſime recepto.

Ante GROTII tempora, *Philippus Melanchthon*, communis ille *Germaniae* Doctor, et *Franciſcus Baconus Verulamius*, Eques *Britannus*, viam rereformandae Philoſophiae, in Ethicis ſuis, feliciter oſtenderunt, *Benedictus* item *VVinclerus*, in libro ſuo de Principiis Iuris, A. CIↃIↃCXV, radios quoſdam clarioris luminis ſparſit. Scripſerat etiam, ante GROTIVM, *Albericus Gentilis*, *Ita-*

lus, de Iure Belli, Libros tres, duosque, de Iure *Romanorum* Armorum, doctos quidem et eruditos, nec e ciuili solum Iure, sed morali quoque et ciuili Prudentia, illustratos. Quibus tamen omnibus palmam praeripit, re et nomine magnus, ille noster *Batauus*, HVGO GROTIVS, in uere palmario suo, de *Iure Belli et Pacis*, Opere, qui *Gentilem* et imitatus est, et castigauit, et suppleuit, et superauit, acutius disputans, atque altioribus e principiis eruens sua, explicatius quoque omnia proponens. Nihil GROTIO defuisse in hoc literarum genere, audacter confirmo, in quo nec acumen Philosophicum, nec Historiae notitiam, nec Iuris scientiam, temere desideret ullus. Ingenium, iudicium, memoria, labor, omnia summa, in illo, ut credam, neminem in hoc argumento perfectius aliquid adhuc dedisse.

Sunt, qui, libris Relectionum *Francisci Victoriae*, *Hispani*, O. D. G., usum fuisse GROTIVM, autumant, quanquam illae raro ab eo laudantur, quarumque, nisi memoria me fallit, mentio uel semel est facta in *Prolegg. de I. B. et P.* Extat Liber iste Relectionum, et Theologis pariter, ac ICtis, maximo esse usui potest, adeo quippe accurate et subtiliter disserens de rebus morum,

morum, ut ſine admiratione legi non poſſit. Occurrunt Diſſertationes de Bello, de Uſuris, aliiſque, in his Relectionibus, editis, et *Antvverpiae*, et *Ingolſtadii*, A. CIϽIϽXXX, *Lugd. Gall.* CIϽIϽLVII, et CIϽIϽLXXXVI, 8. Rariſſimae ſunt, et magno ſaepe pretio uenditae. Magna illis elogia tribuuntur a *Medina*. Quare non miratus ſum, HVGONEM GROTIVM tantum ex hoc ſcriptore profeciſſe, cum praeſertim ingenio praeſtaret *Gallos* tantum non omnes et *Hiſpanos*, nedum *Batauos* ſuos.

Diſcipuli *Franciſci Victoriae* fuerunt, *Ferdinandus Vaſquius* et *Didacus Covarruuias*, ambo *Hiſpani*, quos diligentiſſime GROTIVS legit. Neque uero minus in eodem opere Quaeſtionibus eſt uſus *Franc. Hottomanni* illuſtribus Controuerſiarum. Quae circa Quaeſtionem illam habet, *An iuſta ſit belli cauſa pro ſubditis, ut ab eis arceatur imperantis iniuria?* GROTIVS hauſit e *Stephani Iunii Bruti* Vindiciis contra Tyrannos, cuius libri haud alius Autor, quam *Hubertus Languetus*, fuit, quae vero de *Iudaeorum* doctrina, in Libris de Iure B. et P. afferuntur, e *Guil. Schiccarti* Miſchpat deprompſiſſe videtur.

Kormartus, in Libello, *Abregé des Memoi-*

res illustres, post recensitos alios commentarios, (vulgo *Memoires*) ad recensionem Libelli Gallici, *Essais de Montaigne illustre*, [1]) post insequentia uerba Gallica et allatum GROTII testimonium, *a scauoir, ou le uaincre par force, est plus glorieux, que par fraude*, (*uid.* GROT. *Lib.* III, *c.* I, §. 20, n. 3, *de Iure B. et P.*) statim adiicit, *qui* (GROTIVS) *huius Autoris* (Montaigne) *doctrinam in multis, et saepius de uerbo ad uerbum, annotauit.*

Similiter uult *Thom. Crenius*, eum, in hoc Opere, *Dionis Chrysostomi*, *Leon. Lessii*, aliorumque *Iesuitarum*, scriptis fuisse usum.

Verum, ne hoc quidem gloriae illi GROTIANAE caliginem inducit, splendorique uel *Operis*, uel IPSIVS SCRIPTORIS, detrahit quicquam, satis est, optima quaeque, et cum iudicio delectuque, delibata ab ipso, quasique recocta, et incomparabili huic Volumini fuisse inserta, uix ut ab ullo alio plenior operis huius perfectio in posterum speranda sit et expectanda.

Ius Romanum appellatur *Ratio scripta*, item, *Ius scriptum*, etiam a *Christophoro Thuano*, Senatus *Parisiensis* Praeside, a *Carolo* item *Molinaeo*, aliis-

1) L. I, c. I, p. 619.

aliisque Iureconsultis, idem ius tam aequum, ac tam rationi consentaneum, pronuntiatur, ut, omnium fere Christianarum usu et approbatione Gentium, Ius commune sit effectum, unde Reges quoque *Hispanorum*, quamuis ab Imperio *Romano* omnino se liberos profitentur, in Legibus tamen suis Leges Romanas *Ius* appellant *Commune*. Ita ipsi etiam *Iudaei*, lege *Mosaica* deficiente, ad Ius hoc *Romanum* recurrunt, *Turcique* Codicem habent Iustinianeum, quo utuntur in caussis decidendis, *Ioanne Leunclauio* teste. Quid uero non dicendum erit de hoc incomparabili Opere GROTIANO? In quo fontes illi perennes monstrantur, ex quibus *Romani* Iuris limpidi riui rationesque firmissime deducuntur, quodque toties est recusum, in tot translatum linguas, ut exinde *Britanni, Batavi, Germani*, aliique populi, sint excitati, ad praestantissimi huius studii cultum mature suscipiendum. Vnde etiam *Iurisprudentia Naturalis*, proximo superiore seculo, plures habuit progressus, quam antea, per sesquimille et plures annos, cum praesertim finis, ne nunc quidem, ullus sit tot *Editionum, Notarum, Animaduersionum, Commentariorum, Stricturarum*, et similium, in Opus illud, Commentationum. Dolendum modo, Doctores, in Iuris Naturalis principiis inter se discre-

pantes, mutuo se proscindere, et Heterodoxiae, immo, Atheismi, inculpare audere, ut adeo haec Iurisprudentia haeretificandi rixandique malo inquinata fuerit, uerborum magis, quam rerum, rationem habentibus iis, qui uanis sese dediderunt λογομαχίαις, erroribus sese implicantes haud unis, &, in suis quisque principiis mirabiliter uariantes.

Alii enim, ut GROTIANI, Scholasticorum principia sequuntur.

Alii cum *Pufendorfio* quodammodo sentiunt. *Alii* ab utroque discedunt.

Alii noua plane principia introducere studuerunt.

Alii, nulli se astringentes principio, libera procedunt uia.

Alii, fundamenti loco, reuelatam substituunt religionem.

Extat de *Iure N.* et *G.*, ex mente *Hebraeorum*, Liber *Ioannis Seldeni*, qui Ius Naturae ad Iuris *Noachidarum* VII Capita reduxit. Propositum ipsi fuit, in hoc uolumine congerere, quicquid Iuris N. et G. ex sententia populi *Hebraei* habetur, utpote, cuius Leges, ex origine diuina et antiquitate, quam maxime memorabiles sunt. Ratione is igitur et uia peculiari usus, ex unius sententia gentis, de Iure N. et G. scripsit hunc

Librum,

Librum, cui debent eiuſdem addi, de Synedriis *Hebraeorum*, et de Vxore *Hebraea*, Libri. *Seldenus* certe nimis philoſophice tractare uidetur *Ius Naturale*, non contemnendus ille quidem, ſed Dialogis ſuis inuoluit ſententias et abſcondit, ac, neſcio quid, interdum Platonizare uidetur. Hinc imperfectum omnino iſtud habetur Syſtema, tum, propter omiſſa I. N. Praecognita, tum, propter obſcurum quoque, incertum et minus domeſticum, fundamentum.

Paulo ante obitum GROTII, *Thomas Hobbeſius*, Malmesburienſis *Anglus*, uir ſubtilis et peracuti ingenii, iudiciique profundiſſimi, emiſit, *Lutetiae Pariſ.*, A. CIƆIƆCXLII, Librum ſuum de *Ciue*, ubi, naturalem hominis ſtatum talem eſſe, docebat, in quo bellum omnium contra omnes, et ius omnibus in omnia, et uoluntas laedendi in omnibus, ſit. Quanquam uero non inelegans eſt illud de *Ciue* opus, ſaepe tamen caute legendum uenit.

Aliquot poſt annis, A. nempe CIƆIƆCLI, alter eius foetus, cui *Leuiathanis* titulum fecit, prodiit, cum Libro de *Ciue*, *Amſtelodami*, CIƆIƆCLXVIII, *Gallica* etiam et *Anglica* lingua recuſus. Ego, quanquam, neminem adeo eſſe amentem, credam, quin *Hobbeſio* nimis tribuat, ingenue tamen

men fateor, omne eius institutum mihi displicere, licet haud ignorem, ipsum *Samuelem*[1]) *Pufendorfium* non pauca ex his fontibus hausisse, et, ductu licet dispari, in suos ex GROTIO riuos corriuasse. Nam, etsi interdum acutius forsan cernat *Hobbesius*, uir in recondita hac lateque patente disciplina ceteroquin apprime uersatus, pleraque tamen eius chimaerae sunt, et contemplationi magis, quam usui, inseruiunt, ut optimum hic consilium sit *Conringii*, dissuadentis nimiam *Hobbesii* admirationem, ac multum praeponentis GROTII doctrinas, quae non magis ad philosophiam, quam ad omnes bonas literas, et ad Ius quodlibet, erudiunt. Quo magis etiam mihi in deliciis Christiana GROTII principia sunt, quam *Hobbesiana*, cum haec profana sint nimis et paradoxa, e quibus Ius Naturae plane aliter formauit, quam, quod e sanioris Philosophiae principiis extrui consueuit. Singulari hunc refutauit *Richardus Cumberlandus* Disquisitione, de *LL. Naturae, Londini Anglorum*, A. CIƆIƆCLXXII, edita, ubi illud, quod est in *Hobbesio*, praecipue tangit ulcus, quo detecto, non est tantus a gangraena ista in progressu Iuris metus. Ceteri huius

1) *Sam. Pufendorfius* tale iudicium de Scriptis *Hobbesianis*, tulit. *Nec parum debere nos profitemur* Thomae Hobbes, *cuius hypotheses, in libro de Ciue, etsi quid profani sapiant, tamen cetera satis arguta et sana.*

huius *Britonis* aduersarii fuerunt, *Scharroccius*, *Bramshallus*, *Heydius*, *VVardus*, *Clarendonius*, *Grandis*, *Coquius*, *Eadvvorthius*, *Morus*, *Barkerus*, *Haringthonius*, *Baxterus*, *Rachelius*, *Strimesius*, *Osiander*, *VVallisius*, *Conringius*. Alii, causam incongruentium ei fuisse dogmatum, putant, partim nouitatis, ex ambitione affectatae, amorem, partim Regi suo, *Carolo*, complacendi studium, partim intimam cum *Gassendo*, Epicuri sectatore, amicitiam, unde etiam defenditur *a Gassendo*, *Becmano* item, *Bredeloo*, *Velthusio*, aliisque paucis.

Omnium ergo laudem supergressus est MAGNVS ILLE HVGO eorum, qui Iuris N. et G. interiora scrutari tentauerunt, nec defuerunt, qui, post eius mortem, ad aeternum et inimitabile hoc opus, quod erudito orbi, ad perpetuam et immortalem nominis sui gloriam reliquit, commentarios, notas, animaduersiones, obseruationes, collegia, stricturas, edere certatim contenderunt.

Ante alios fere omnes in GROTII libros commentari coepit, *Ioannes Henricus Boeclerus*, uir ad haec studia natus, sed tantum usque ad VII Caput Libri II progressus. Nec possum hic celare, GROTIO interdum ipso hunc esse

esse obscuriorem. Molesta autem res est, si obscurior sit interpres eo, quem interpretandum suscepit.

In Libro I uix aliquid eximii praestitit, quippe in quo paucissima est interpretatus, cum tamen multa in eo Libro contineantur, quae magna indigent explicatione, et interpretis officium sit, sententiam exhibere Lectori claram. Occasione suppeditata, digressiones magnas facit, et argumenta pertractat, quae brachio nituntur leuiori. Illud tamen laudem meretur, quod primus explicauerit *Dominium eminens*, in quo consistat. Ante GROTIVM hoc termino usus est nemo, sed *Boeclerus* id *Dominium* exposuit, in quo consistat, eumque secutus est *Hornius*, qui tamen *Boeclero* pleraque debet, licet copiosius ea et dilucidius proponat.

In Libro II nihil affert, quod ad explanationem contextus pertineat, multasque facit digressiones ad uaria argumenta. Est quidem interdum aliquid in hoc commentario, quod, alicuius controuersiae, uel argumenti, occasione, uberius pertractari mereatur, non tanta tamen copia, nec tantis digressionibus utendum erat, ut constare uix posset, utrum in GROTIO, an in alio scriptore,

ptore, uerſeris. Vnde Ill. *Chr. Thomaſius*, 1) Specim. Iuriſpr. Judiciariae, haud inſcite de ipſo hunc in modum ſcribit.

Boeclerus *felix quidem fuit in dubiis movendis, ſed non aeque feliciter definiuit* 2) *quaeſtiones, cum plerunque lectorem relinquat incertiorem, quam antea fuerat, aut, ſicubi quicquam definiat, ratio tamen aſſenſum lectoris non meretur, partim, ob deficientem potiſſimorum arcanorum Iuriſprudentiae naturalis ſcientiam, partim, ob nimiam adhuc Ariſtotelicae Philoſophiae adorationem, et odium eorum, qui limatius philoſophari intenderant, partim, ob nimiam impatientiam diſſidentes etiam modeſte ferendi.*

Promiſerat etiam *Boeclerus*, ad finem ſe opus ſuum perducturum, ſicut in *Catalogis Nundinarum Lipſ. et Frf.* plus ſemel fecerat, incertum tamen dubiumque eſt, an ſteterit promiſſis. Putauerunt, *Boineburgium* in culpa eſſe, uerum traditio iſta mihi non ſatis uera uidetur. Quid enim, quaeſo, deceſſiſſet Illuſtr. *Boineburgio*, ſi integrum

1) CAP. VI, §. IV, p. 62, ſeq.

2) De hoc commentatore *Sarcmaſius*, ſiue *Conradus Sam. Schurzfleiſchius*, A. CIↃIↃCLXIX, iudicabat, *Eum magis ex commentariis, quam ex ingenio, ſapere, eumque ſcribere ſaepe in rebus moralibus frigide, definire controverſias Iuris Nat. et G. perplexe, decidere dubitanter.*

tegrum opus lucem aſpexiſſet? Sed, ut ego quidem exiſtimo, omittent heredes edere, Opus tam imperfectum. Quoniam enim *Boeclerus* ipſe manum ſuis ultimam non addidit, magna eorum ἀκρίβεια ſperanda uix eſſet. Quod ſi uero continuaſſet opus ſuum *Boeclerus*, haud paruam ſane occaſionem dediſſet enucleandi uarias materias, praecipue, quae in Iure publico et inter Societates uigent. Editum eſt in Belgio *Ius* ejus *Feciale*, quod faciem habere uidetur eam, quam uoluit oſtendere in continuatione operis GR. *Boeclerus*, ſed iſte liber eſt paruus. Interea hoc etiam laudandum in *Boeclero*, quod bonas *Tabulas* in GROTIVM concinnauit, affixas extremae Parti primae, ubi uiam utique inſignem monſtrauit legendi operis GROTIANI. Eas uero *Tabulas* ab illuſtriſſ. Barone *Boineburgio*, Equite aurato, Sereniſſ. Principis *Moguntini* Conſiliario intimo et ſupremo Mareſchallo, accepit, qui, pro ſingulari ſuo in ſtudia quoque ciuilia animo, id monumenti, a Conſiliario Regni Suecici, *Ioanne Paulino Olivecranzio*, teſte *Simone Henrico Muſaeo*, confecti, *Boeclero* liberaliter ſummiſit. Cum autem, in ampla illa et uſitata forma, minoris moduli libris parum commode iungantur *Tabulae* eiuſmodi, contractis ad paginarum men-

mensuram, numero autem multiplicatis spatiis, proposuisse, nec argumento, neque Lectori, opinor, fuerit fraudi. Optandum hic quoque esset, ut acutissimi item *Iacobi Thomasii* in GROTIANVM Opus *Tabulae*, in usum GROTIANAE huius Philosophiae Cultorum, recuderentur, quin etiam celeberrimi *Ioann. Christoph. VVagenseilii* Annotata in eos GROTII locos, quos ex *Rabbinorum* monumentis passim indicauit, uel tandem proferrentur in lucem, lucem pariter aureo huic operi non dubie allatura.

Secundus GROTII Interpres est *Ioann. Feldenus*, Professor Mathematum *Helmst.*, qui scripsit *Animaduersiones* in GROTIVM, urgens dubia Logicae et Aristotelicae Philosophiae. Communicauerat is priuatim cum auditoribus dubia non nulla circa GROTIVM, eo animo, nunquam ut in lucem ederentur, unde etiam *Animaduersiones* uocabantur *Auditorum*. Erat enim uir ingenio satis acuto et iudicio acri. Eiusmodi tamen *Animaduersiones* aliquis publici iuris fecit, praeter mentem et consilium *Feldeni*. Vbi coeperunt in publicum prodire, in manus uenerunt *Theodori Grasuincelii*. Is *Defensionem* instituit GROTII sui, calamumque strinxit in *Feldenum*. Hic, cum liber ederetur, tueri se uoluit, sed ita exacerbatus saepe fuit, ut calamum

in mensam proiecerit, ob *Grasuincelii* imperitiam in Philosophia, in qua sane tam erat hospes, quam quis esse potest, nulloque modo potuit comparari cum *Feldeno*, qui Philosophus erat insignis. Verum, ob iram, ut dicitur, non potuit eum recte refutare, et melius fecisset, si *Animaduersiones*, uti nominat, non edidisset. Interim permotus fuit, sententiam suam proponere paulo plenius, et ostendere, andabatarum more modoque aduersarium pugnare.

Tertius est *Caspar Ziglerus*, Iureconsultus *Vittembergensis*. Is *Animaduersiones* scripsit in GROTIVM, sed modeste satis. Non enim temere ipsum incusat, quin laudat potius, et alios cohortatur, ut diligentes sint in eius lectione. Quaedam in Opere confirmauit, quaedam etiam confutauit, in primis uero, quae theologicos errores sapere uidebantur, quaedam limitauit, autorem tamen non explicauit, sed intra suas sese Animaduersiones continuit, quod ipse fere his profitetur uerbis.

Non possum, nec uolo, multa de eo promittere, quandoquidem tumultuaria saepe opera excidit, ut fieri solet, quando ad demensum temporis res peragenda est. Doleo enimuero, atque id tam saepe male me habuit, quod liber tam insignis, tam praeclara prudentia refertus, non potuerit enucleari consideratius.

Et

Et ibidem, paulo poſt.

Ego, tum GROTII *ſtupendam, et, in omni litterarum genere, oppido quam exercitatam, eruditionem, tum et in rebus probe ſubactum et uerſatum iudicium, reueritus, num quid in hoc genere praeſtare, et eius ſermonem, conciſum ſaepe et inuolutum, iuſto interpretamento indipiſci, poſſem, mecum dubitabam.*

Quartus eſt *Ioannes Adamus Oſiander*, qui *Obſeruationes* in hoc Opus ſcripſit, quibus impugnat ea, quae *heterodoxa* uidentur. Sed facile eſt, aliquem in lapidem impingere, cum in alienae Religionis Scriptoribus inſidias ſemper metuamus. In reliquis uitulo arat *Zigleri*. In Libro I copioſior eſt, in II parcus, in III deficit prorſus. Quod ad Librum I attinet, in eo multa Theologica immiſcet, et praecipue ex ſcriptis *Rabbinorum* et ueterum Chriſtianorum. Vbi quicquam in GROTIO inuenit, quod ex iis illuſtrari poſſe uidetur, eſt copioſior, et integra folia e *Rabbinis* conſcripſit. Verum GROTIVS in *Rabbinorum* ſcriptis longe illo uerſatior fuit. Argumenta praeterea, quae habet, ſaepe ſunt imbecilliora. Interdum tamen, fateor, non contemnenda interſperſit, in primis, quae faciant ad Codicem S. explicandum. Nam id, tanquam Theologiae Doctor, praeſtare potuit, officio-

que eius congruit, licet, contra cordati officium Theologi, modeſtiae terminos excedat, quod fieri ſaepe ſolet a Theologis, quippe qui ſuos etiam habent naeuos, nec minus, quam homines alii, humani nihil ab ſe alienum eſſe, putare debent. In Libro II cur pauca attigerit, cauſa haec eſt, quod non fuerit Iureconſultus. Quicquid ex aliis excerpere potuit, arripuit, ſtuduitque ſemper aliquid in Scholaſticis DD. inuenire, quod GROTIO adderet. Verum ipſam rem reliquit, ut plerunque faciunt illi, qui relinquunt ea, quae praeſtare non queunt. Libro III tantum non plane nihil agit. Itaque etiam hic Scriptor parum Lectoribus prodeſſe poteſt, praecipue circa contextus expoſitionem, quippe quem plane non explicat, uerum, ſi quid in theologicis inuenit, hoc audacter aggreditur, cetera prorſus intacta relinquens.

Quintus eſt *Henricus Henniges*, qui nec ipſe explanat GROTIVM, mentem eius in multis haud aſſecutus, id quod patet, ſi interpretatio eius coniungatur cum GROTII contextu. In Philoſophia morali non uidetur admodum uerſatus, unde titubanter illos attingit locos, qui explicandi eſſent e Philoſophia practica, et, ubi digreſſionem facere poteſt, non id intermittit, Quaeſtionesque Politicas infer-

fercit. Verum, non opus eſt, in GROTIO politica tractare. Quare Annotationes eius parum habent utilitatis. Tractat multa aliena et nihil facientia ad interpretationem GROTII, ſicut inter alia copioſe agit de hac Quaeſtione, *An Iudaei in Republica ſint tolerandi?* Haec res eſt otioſa, cum in *Receſſibus Imperii* receptum ita ſit, ut tolerentur. Voluit praeterea ſua dicta tanquam oracula uenditare, ut ipſe ſcribit in Praefatione, *ſi quis audeat contra hunc ſcribere, ſibi caueat*, quaſi foenum habeat in cornu, et quaſi apud illum res omnis ſit in ſaluo.

Ioannis Frider. Gronouii Commentarius extemporalis eſſe uidetur, neque a *Gronouio* ea mente concinnatus, ut lucem aliquando aſpiceret, ex eo tamen potiſſimum commendandus, quod in *Vocabulorum* GROTIANORVM ἐνέργειαν inquirat, iiſdemque ſaepius ſubſtituat clariora. *Corn. van der Meulen,* in ſuo ad GROTIVM Commentario, Annotata *Gronouii* reliqua adiecit, ante non edita, breuiora illa quidem et plerunque in operis diſpoſitione occupata, aut in critica Vocabulorum quorundam explanatione, ſed, ubi exempla, uel alia memorabilia, ex ueteribus a GROTIO adducuntur, ibi uel addit locos ſcriptorum praetermiſſos, uel commendat alios, in quibus ea de re legi plura poſſunt. *Gro-*

nouius, Iunior, male tulisse dicitur horum editionem *Annotatorum*, quippe quae hoc consilio minime sint ab Autore elaborata, iuris ut publici fierent, ut ipse quoque mirer, Dn. *Mylium* eo animum induxisse.

Ex *Ienensibus* D. *Ioann. Georgius Simon* bene multas *Notas* et *Animaduersiones*, paucas tamen ad explicationem contextus GROTII facientes, editioni suae *Ienensi* subiunxit. Peculiarem is dedit operam, ut locos, quos uocant, *parallelos* accurate annotaret, percommodos ad hoc opus ita uersandum, ut GROTIVM ex ipso GROTIO intelligamus recte, nobisque familiarem reddamus, de qua editione non parum gloriatur *Bailius*, in Lexico suo historico Critico, GROTIVS, *apres sa mort, a obtenu un honneur, que l' on n' a fait aux anciens, qu'apres une longue suite de siecles, ie ueux dire, qu'il a paru*, cum commentariis uariorum, a *Francfort sur l' Oder*, l' an. CIƆIƆCXCI. *Parallela* haec *Simonis* in operis ora simul sunt adiecta, de quibus *Autor Praefationis* sic loquitur.

Non solum distinctis celeberrimi Dn. Simonis, *animaduersionibus illustrata, sed et nouis Locorum Concordantium adiectionibus marginalibus, quatenus quidem ab eiusdem Auditoribus impetrari potue-*

tuerunt, fideliter aucta. Vtilitatem laboris tua sponte, Lector, experieris, tum maxime, si quando tecum pensitaueris, quot structurae, quot dissensiones, quot refutationes, inter eruditos, ex unilaterali censura huius Autoris assertorum, propullulauerint, quibus tamen non parum te mederi ualere, arbitror, si multifarias tractationes, hypotheses aeque, ac exortas ex iisdem conclusiones, sedulo collegeris, inuicem comparaueris, et decenter combinaueris.

Ioannes Tesmarus, in *Notis* suis plura sane ornamenta, quam subsidia Iuris naturalis prudentiae, exhibet, multa in GROTIVM tum *Exempla*, tum alia, parum necessatia, coaceruans.

Promiserat quoque *Martinus Schookius* quaedam in illum, quae tamen non uiderunt lucem, sed morte eius sunt intercepta. Dubito autem, an operae pretium facturus fuisset. Nam, quantum ex Dissertatione eius, de *Iure Naturali*, colligere licet, operose quidem satis in hoc argumento, sed non tanto cum delectu, versatur. Fuit enim illi plerunque extemporalis librorum scriptio, qualem certe ab argumento tam gravi abesse prorsus, decet.

Valentinus autem *Velthemius*, utrum *Introductione* sua a GROTIO magis abducat, an

in eius opus introducat, iudicent alii, [r]) ſane parum conducit ad percipiendum GROTIVM, occupatus potiſſimum in uariarum uentilatione *Controuerſiarum*, res claras obſcuritatibus metaphyſicis inuoluens, unde paucis ſatiſfacit, ut uel ſola ignoratio Iuris ciuilis *Velthemium* ab hoc labore detinere debuiſſet.

Vlricus Obrechtus Commentarium ſcripſit, *Teſmariano* ſubnexum, ſed eruditioni *Obrechtianae* haud reſpondentem.

Gothofr. Spinaei, Prof. Lugdun. Bataui, Notae ex *Ziglero*, *Oſiandro* et *Gronouio*, ſunt exſcriptae.

Ioan-

r) Verum utique eſt, quod ill. C. *Thomaſius*, in progr. quodam, §. XXVII, profert, GROTIVM *a profeſſoribus et eorum commentariis magis partim obſcuratum fuiſſe.* Et *Kulpiſius*, in praefat. Collegii GROTIANI, ſequentem in modum loquitur. *Si iſthoc ſcribendi genere perrexerimus, futurum penitus, credo, ut paria ſequantur* GROTIVM *fata, ac Ius Romanum et Philoſophia* Ariſtotelis, *multa infelicitate, ſenſerunt, ex quo infinitae interpretum quorumcunque expoſitiones acceſſerunt traditioneſque, ſiquidem deinceps non tam de rebus ipſis, quam uerbis* GROTII, *procul dubio, eſſemus ſoliciti, ac tandem ſuper ipſis interpretum ſententiis diuerſiſque opinationibus philoſopharemur, donec notarum notae et in commentatores commentarii iterum prodirent, qua quidem re nihil eſt ſtolidius, nihil ad impediendam ueram eruditionem fortius, nihil ad Barbariem propius. Quanto conſultius fuerit, cum ipſo* GROTIO *propiorem quandam contraxiſſe neceſſitudinem, ac diſciplinam eius penitius imbibiſſe.*

Ioannes Georgius Kulpisius GROTII libros in Disputationes eruditas redegit, additis subinde scriptoribus, qui cum locis GROTIANIS sint conferendi. Hoc Collegium GROTIANVM, A. CIↃIↃCLXXXII editum, Commentarius proprie non est in libros de *Iure Belli et Pacis*, neruosam tamen et lucidam GROTII expositionem exhibet, ibidemque Commentatores inueniuntur et Autores, qui a GROTIO uel dissentiunt, uel consentiunt cum eo.

Conradus Samuel Schurzfleischius GROTIVM, cum Annotationibus, in lucem edere uoluit, sed, morte praeuentus, propositum suum exequi non potuit.

Samuel Pufendorfius denique hoc argumentum, de *Iure N. et G.*, speciatim sibi tractandum sumpsit, quem ipsum loquentem audiamus, *Praef.* ad Opus suum *de I. N. et G.*

Palmam hactenus tulisse iudicatus fuit, non praeter meritum, HVGO GROTIVS, *qui et primus seculum ad istam disciplinam aestimandam euocasse uidetur, et ita in eadem est uersatus, ut circa magnam ipsius *) partem ceteris nil, nisi spi-*

Tt 5 *cile-*

* Nec est, quod quis obiiciat, GROTIVM suos hinc et inde passum esse manes. Id enim nemo negabit, cum passim errorum GROTIANORVM Elenchi inueniantur, nec ipse diffitea-

*cilegii laborem, reliquerit. Fatendum tamen est, non pauca ab ipso plane esse praeterita, quaedam leui duntaxat brachio tractata, quaedam denique admista, quae, et ipsum hominem fuisse, arguerent. In primis autem non exiguam nobilissimo operi labem aspergunt, queis passim a receptis orthodoxae**) *Ecclesiae sententiis diuersus abit.*

Ille

atur, se non consummatum opus confecisse, sed eiusmodi, cui adhuc quam plurima addi deberent ac possent.

*) Sed *Pufendorfius* postmodum ipse eiusdem Heteroxiae inculpatus fuit. *Iosua* enim *Schwarzius*, theologiae Professor *Lundinensis*, qui, A. CIϽIϽCLXXIII, Indicem nouitatum quorundam, quas *Sam. Pufendorfius*, in libro suo de Iure Naturae et Gentium, contra orthodoxa fundamenta, *Lundini Scanorum*, suppresso nomine, edidit, *Pufendorfium* ut hominem pessimum descripsit, eumque *Socinianismi*, *Zuinglianismi*, *Gentilismi*, *Hobbesianismi*, *Cartesianismi*, et nescio cuius adhuc grauioris haereseos, accusauit. Hinc ergo, postpositis omnibus his naeuis, opus GROTIANVM, de *Iure Belli et Pacis*, magni fecerunt omnes omnium nationum eruditi & illustres uiri. Interim mihi arrident uerba *Becmani* non parum ad defensionem GROTII inseruitura. *Dolenda certe*, inquit, *rei literariae ista infelicitas, qua gloriae nobis uertimus, si quid boni ab altero prolatum impetere possimus, quasi uero non omnibus nobis in excitanda e ruderibus imagine diuina laborandum sit, quod certe, non subtrahendo rebus inuentis, sed addendo, effectum dabitur. Mechanici longe melius in rebus suis versantur, quibus, si bonae frugis sunt, non rem ab aliis suae sortis male gestam carpere, sed eandem etiam perfectam magis perficere, curatio est, unde et tanta rerum, a mechanicis dependentium, nostro tempore sublimitas. At nos, meliorum haudquaquam satagentes, satis nobis ducimus,*

alit-

Ille, ſcribunt Collectores Actorum Eruditorum Lipſ., ad A. CIↃIↃCCVII, *literarum humaniorum et Philoſophiae, ac in primis Matheſeos, ſingulari ſcientia, iudicio ſolido, exquiſito et a praeiudiciis aliorum libero, ſedula optimorum Autorum lectione, eruditorumque ſuae aetatis familiari opera, adiutus, incluta in primis* GROTII *veſtigia ſequi, et, quae imperfecta, in Iuris N. ac Gent. doctrina, uidebat, heroico conatu, ſucceſſu feliciſſimo, frendentibus licet plurimis, tantique gloriam operis ipſi inuidentibus, ipſe perficere coepit. Meditatus enim ea, quae in* GROTIO, Hobbeſio *aliisque, legerat, et ordine Geometrico complexus, amicorum ſuaſu, primum in* Belgio *edidit*, A. CIↃIↃCLX, *Elementa Iurisprudentiae Vniuerſalis.**) *Deinde*, Heidelbergam *ab Electore Palatino*, Carolo Ludovico, *Profeſſor Iuris N. et G. uocatus, dum* GROTIVM *publice interpretaretur, quid ſuis deeſſet Elementis, quotidie magis intelligens, illuſtriſſimi potiſſimum* Boineburgii *ſuaſu, excitatus, quam* Boe-

aliena refutaſſe. Sic, quid res non ſit, ſcimus cum ignariſſimis, quid uero demum ſit, aeternum ignoramus. Optimum monitum, cunctis, caeco ſtudio praeoccupatis, merito commendandum.

*) Ea *Carolo Ludouico*, Comiti Palatino ad *Rhenum*, Electori, inſcripta ſunt, ubi, in praefatione, non diffitetur autor, quod *Erhardus VVeigelius*, quondam Matheſeos Profeſſor *Ienenſis*, apud quem, totum per annum CIↃIↃCLVII, ut patet ex Eride Scandica, moratus erat, *Pufendorfium* ad hoc opus incipiendum adhortatus fuerit, in non nullis quoque facem ipſi utiliſſime praetulerit.

Boeclerus, Conringius, Rachelius, *praestare operam, de formando methodico Iurisprudentiae Naturalis Systemate, noluerant, ipse modeste suscepit, dexterrime praestitit, edito, A.* CIↃ IↃ CLXXII, Londini Scanorum, *quo Professor Iuris primarius a Rege* Sueciae *uocatus fuerat, opere maiore de Iure N. et G., quod, duobus interiectis annis, quarta fere parte auctius prodiit* Francofurti. *Hoc opus cum interpretandum autor noster susciperet, accurata potius paraphrasi, quam Panegyrica opera, defungi maluit, quam potissimum superfluam, censuit, esse in eo opere, quod communi nunc eruditorum approbatione teritur, tot repetitis editionibus imprimitur, studio tanto et ab aliis gentibus desideratur.*

Quam clementer uero dedicatio et ipsum opus ab illustrissimo Electore *Palatino* acceptum fuerit, testantur *literae* sequentes, ad *Pufendorfium* perscriptae.

CAROLVS LVDOVICVS, DEI GRATIA, COMES PALATINVS RHENI, S. R. I. ARCHITHESAVRARIVS ET ELECTOR DVX BAVARIAE.

Doctissime uir singulariter nobis dilecte,

Accepimus, una cum literis tuis, librum, nuper a te editum nobisque inscriptum. Grata nobis non minus est eius dedicatio, quam iucunda erit lectio, utpote ab argumento commendabilis, et qui Autoris eruditionem publice manifestam facit.. Gratitudinem nostram, eo nomine, tibi testari non inter-

intermittemus, et, ut ſingulari omnes fauore proſequimur, qui bonis literis promouendis operam ſuam impendunt, ita et te eodem nos complecti, tuaque erga rem literariam merita in pretio habere, plane te perſuaſum eſſe, cupimus. Heidelbergae, *d. 29 Sept.* CIↃ IↃ CLX.

Amicus tuus beneuolus,

CAROLVS LVDOVICVS.

Doctiſſimo Viro, ſingulariter nobis dilecto, Samueli Pufendorfio.

Epitomas ex Opere GROTII confecerunt, *Guilielmus Grotius*, HVGON. frater, *Mullerus*, *Schefferus*, *Vitriarius*, *Suicerus*, *Willembergius*, *Ianus Klenckius*, qui Libello ſuo titulum ſuſpendit magnificum *Inſtitutionum Iuris* N. et G., nihil tamen aliud agit in illo, quam GROTII pediſſequum, ratione uſus *erotematica*, ſententiaſque eius in ſummam redigens, quae eo conducunt, ut ex iis breuiter perſpici ea et repeti poſſint, quae fuſe GROTIVS tractat, quam ob cauſam, una cum *Pufendorfii* Libro, de *Officio Hominis et Ciuis*, a uiris doctiſſimis commendatur hic Libellus, praeſertim iis, quibus uia breuior placet et ſufficit, licet non raro *Klenckius* hic a GROTIANA mente recedat.

Ab *Curtino* male in linguam *Gallicam* traductum, *Notisque* obſcuratum magis, quam illuſtratum, eſſe GROTIANVM Opus, teſtatur 1) *Barbeyracus*. Idem

1) in praef. ad Verſ. Gall. *Pufendorf.* §. XXX, extr. quamuis ille rationes ſui diſſenſus ibi non adduxerit. Noua editio *Barbeyracianae* uerſionis prodiit A. CIↃIↃCCXXIV.

Idem Opus, cum *Annotatis* ipſius *Autoris*, e Latina in *Germanicam* linguam translatum eſt a *P. P. S.*, nato *Schuzio*, Comitum Ruthenicorum Plauienſium Conſiliario, rerumque feudalium Directore et Ephoro, cum Praefatione ill. D. *Chriſtiani Thomaſii*, Lipſiae, A. CIↃ IↃ CCVII, de qua *Verſione* ita *Acta Erudit. Lipſ.* loquuntur.

In genere igitur nobis aſſerendum eſt, quod ſumma diligentia ac exquiſito judicio, tum textus GROTII, *tum ſingula ejus Annotata, Germanice reddita ſint. Et, ne quid deſiderari poſſet, Verſus, quos, ex probatis autoribus, ſparſim inſperſit* GROTIVS, *metro Germanico noſter quoque eleganter incluſit.*

Et, alio loco.

Quam potens Schuzius *linguae Germanicae ſit noſter, doctiſſimis ſcriptis aliis, ἀνωνύμως editis, quorum nos quoque mentionem fecimus, in Actis Anni ſuperioris, p. 91, 92, abunde hactenus comprobauit.*

Reſtat, ut de *Epiſtolis* aliquid et *Poëmatis* addam. Vt in omnibus Lucubrationibus ſuis magnus eſt GROTIVS, ita in *Epiſtolis*, itemque *Poematibus*, INCOMPARABILIS PRORSVS AC DIVINVS FVIT, auſimque dicere, nihil ab utrisque maximae TANTI HEROIS FAMAE deceſſurum. Opus uaſtum *Epiſtolarum* GROTIANARVM, quae antehac in bibliothecis uirorum illuſtrium delituerunt, editum a *Blae-*

a *Blaeuio* eſt. Continentur in illis uaria, ut ingenium ipſi fuit ad omnia natum, Politica, Eccleſiaſtica, Iuridica, Philologica, iudicia de libris, et alia, notata maxime digna. Nec deeſt *Epiſtolis* orationis cultus, quanquam ſtylus, ut *Morhofius* [1]) iudicat, ipſi interdum ex argumento ſordes aliquas trahat, et ſe ad hominum, quibus ſcribit, indolem componat. Reperiuntur enim, *pergit Morhofius*, [2]) interdum Epiſtolae, ſimplici plane humilique dictione ſcriptae, ac ſine ulla moroſa meditatione. Verum, GROTII ne, an *Morhofii*, ſtylus palmam promereatur, cuiuis perpendendum relinquo. Certe, cum rem aliquam unice GROTIVS agit, nemo uel diſertior eſt Orator ipſo, uel dulcior Poeta, uel neruoſior Hiſtoricus, adeo ubique uir ille ſui ſimilis eſt, et, uelut in fundo ſuo, dominatur. Quis enim lenioribus, aut magis ad gratiam compoſitis, uerbis amicos affatus eſt? Quis magnificentioribus uerbis laudauit? Quis diſputauit fortius et preſſius? Quis ornatius, quis ordinatius, uel narrauit, uel docuit? Quis eſt, inter eos, quos commercio *Epiſtolarum* dignatur, quin, doceri ſe et ad uigorem quendam altiorum cogitationum transferri, ſentiat, quoties GROTIANA legit? Quem non rapit in ſtuporem illa tot ſcientiarum expedita et in promptu poſita notitia, illud, e locuple-

a) Polyh. I, XXIV, 194. b) d. l.

cupletiſſimo memoriae penu, tot nominibus, tot libris, exuberans iudicium, illa par rebus, par nationum ingeniis, non unius linguae, eloquentia, qua in publicis nihil grauius exactiuſque, in priuatis familiarius nihil ac dulcius, illa, inter immenſam curarum illuſtrium molem, tot amicorum et clientium deſideriis literiſque ſufficiens, aſſiduitas? Ne per ſingula tardius eam, fatebuntur uel aemuli, omnem omnis eum eruditionis orbem perluſtraſſe, qui de rebus omnibus ita potuerit loqui. Hoc fatendum certe, in Epiſtolis GROTII multa eſſe, quae ſtatum uniuerſae illo tempore *Europae* declarent, quaeque aliunde uix, ac ne uix quidem, petantur. Haec enim *Epiſtolarum* natura et potior uis eſt, nuntiare, quae geruntur paſſim, notare ſcopulos lapſuſque mortalium, indicare pericula obiua, coniicere de futuris, et autoritate innoxia res diiudicare praeſentes. Verum plura de GROTIANIS *Epiſtolis*, earumque editionibus, et, ubi locorum *ineditae* complures lateant, inſequens *Bibliothecae* Scriptorum H. GROTII, tum *editorum*, tum *ineditorum*, Enumeratio, ſeu mauis, Bibliotheca, docebit. Vnum hic addo, certis quibuſdam *Numeris* fictiſque *Nominibus* uſum in *Epiſtolis* eſſe non raro GROTIVM, quorum ego *Clauem* ſi fortaſſe adhuc impetrauero, eam, Lector beneuole, communicare, uel in operis huius extremo, licebit.

NO-

NOTITIA CATALOGORVM ET C.

EX QVIBVS

HVGONIS GROTII

SCRIPTORVM,

TVM EDITORVM, TVM INEDITORVM,

INSEQVENS BIBLIOTHECA,

MAXIMAM PARTEM, EST COLLECTA,

ORDINE REGIONVM

ET SITARVM IN IIS VRBIVM.

* * *

IN BELGIO.

AMSTELODAMI.

Henrici Laurentii, 1647, 8.
Ioannis Blaeu, 1659, 8.
Laurentii uan der Hem, 1684, 4.
Petri Coenissen, 1698, 4.
Cornelii Nicolai, 1698, 8.
Wetsteniani Bibliopolii, 1699, 8.
Alberti Bentesii, 1702, 8.
Daniel Arendts, 1705, 4.
Ioann. Theodori Schalbruchi, 1723, 8.
Petri Calkoen, 1724, 8.
Iournal des Sçauans, ad A. C. 1724.

FRANEQVERAE.

Joannis uan der Wayen, 1702, 8.

HAGAE COMITVM.

Dalmann. 1723, 8.

Theodori uan der Lith. & Ioannis Tuldeni, 1724, 8.
S. Philippe, 1726, 8.
Iacobi Kryſii, 1727, 8.

LVGDVNI BAT.

Nicolai Heinſii, 1682, 8.
Adriani uan der VValle, 1684, 4.
Iacobi Oiſelii, 1687, 12. mai.
Ripperti a Groenendick, 1696, 8.
Friderici Spanhemii, Fr. F. 1701, 8.
Dauidis Knibbe, 1702, 8.
Iacobi uan Zanen, 1704, 8.
Gerardi Caſteleinii, 1705, 8.
Lugdun. Bat. Academiae, 1716, F.
Anonymiana (*prout ipſe libri titulus habet*) cum Danielis Deſmarets coniuncta, 1716, 8.
Ioannis Meurſii Athenae Batauae, 1625, 4.

TRAIECTI AD RHENVM.

Ioannis Georgii Graeuii, 1703, 12. mai.
Vltraiectinae Academ. 1670, F.

IN BRITANNIA.

LONDINI.

Preſtonianae Bibliothecæ, 1697, 4.
Mr. du Prat, 1699, 8.
Guilielmi Bateſii Vitae ſelectorum aliquot uirorum, 1681, 4.

OXONII.

Bodleianae Bibliothecae, 1674, F.
Angliæ et Hiberniae Librorum MSS., 1697, F.

IN

IN GALLIA.

LVTETIAE PARISIORVM.

Ioannis Cordesii, 1643, 4.
Caroli Mauritii le Tellier, 1693, F.
I. A. & F. A. Thuanorum, 1679, 8. (rec. Lauemburgi ad Albin, 1704, 8.
Card. du Bois, *Hagae Com.* 1725, 8.

IN ITALIA.

ROMAE.

Ioann. Gualteri Slusii, 1690, 4.

IN GERMANIA.

ALTONAVIAE.

Daniel Saßii, 1718, 8.

ARGENTORATI.

Vlrici Obrechti, 1721, 8.

BEROLINI.

Andr. Erasmi de Seidel, 1718, 8.
Io. Frid. Mayeri, 1715, 8.
N. Brunsenii, 1724, 8.
Bibl. insignis, Auctionis lege uend. d. 16 April. 1725, 8.

CASSELLIS.

Ioannis Bertrami Crameri, 1724, 8.

DRESDAE.

Matthiæ Zimmermanni, - - , F.
Sebastiani Schuberti, 1682, 4.
Adami Christophori Jacobi, 1693, 8.

N. Starckii, *Chiliarchae*, 1696, F.
Christophori Schraderi, 1710, 8.
N. Alemanni, 1720, 8.
Henrici Pippingii, 1723, 8.
Anonymi Bibl. uend. d. 11 Junii, 1694, F.
d. 12 Martii, 1725, 8.

FRANCOF. AD MOEN.

Martini Lipenii Biblioth. Philosophica, 1682. F.
Theologica, 1685, F.

FRANCOF. AD VIADRVM.

Iohreniorum, 1717, 8.

GEDANI.

Abrahami Heyseli, 1692, 4.
Andr. Kuhnii, 1702, 4.

GLVCKSTADII.

Ioachimi VVolters, 1721, 8.

HALAE SAXONVM.

Christophori Kraufii, 1709, 8.
Ioannis Francisci Buddei in Praef. Lutheri Epistolarum Tomum, III, 1717, 4.
Vffembachianae Bibliothecae MSS. 1720, F.
Ioannis Michaelis Heineccii, 1723. 8.

HANNOVERAE.

Kielmannseggiorum Pars I, 1724, 8.

HAMBVRGI.

Samuelis Schulzii, 1701, 8.
Ioann. Alberti Fabricii Bibl. Graeca, 1705,-1722, 4.
Eiusd. Notitia Veterum Autorum Latinorum, 1712, 8.

Kiel-

Kielmannſeggiorum Pars II, 1719, 8.
Pars III, 1720, 8.
Bernhardi Matfeldii, 1722, 8.
Ioan. Alberti Fabricii Notitia eorum, qui Veritatem Religionis Chriſtianae, aduerſus Atheos, Mahumedanos alioſque, defenderunt, 1725, 4.

HELMSTADII.

Antonii Guerneri Cunonis, 1707, 8.

IENAE.

Ioannis Chriſtophori Koecheri Diſſertatio Epiſtolica, Hiſtoriam Libelli GROTIANI, de Veritate Religionis Chriſtianae, complectens, 1725, 4.

KILONII.

Marquardi Gudii, 1706, 4.

LIPSIAE.

Chriſtiani Friderici Franckenſteinii, Senioris, 1679, F.
Iacobi Thomaſii, 1685, F.
Valentini Alberti, 1698, 8.
Friderici Benedicti Carpzouii, 1700, 8.
Ioann. Chriſtoph. Falkneri, 1704, 8.
Ioachimi Chriſtoph. Ludouici, 1705, 8.
N. Freiſlebeii, 1708, 8.
Henr. Auguſtini Groſchupfii, 1711, 8.
Thomae Fritſchii, 1711, 8.
Erneſti Guntheri Boeſchenii, 1712, 8.
Ioann. Gottlieb Hardii, 1714, 8.
Ioannis Iacobi Ryſſelii, 1714, 8.

Ioannis Guntheri, 1715, 8.
Alexandri Chriſtii, 1715, 8.
Ioann. Gottlieb Krauſii Ephemerides rei literariæ nouæ, Germanice, ab A. 1715 uſque ad 1726, 8.
Chriſtiani Godofredi Franckenſteinii, 1718, 8.
Ioannis Dornfeldii, 1721, 8.
Abrahami Ihlii, 1721, 8.
Adami Rechenbergii, 1722, 8.
Frider. Haſſerti, 1722, 8.
Ottonis et Ioann. Burchardi Menckeniorum, 1723, 8.
Myliorum, 1723, 8.
Frider. Erneſti Kettneri, 1723, 8.
Melch. Eccardi, 1723, 8.
N. Opelii, 1724, 8.
Immanuelis Hornii, 1724, 8.
Andr. Stubelii, 1725, 8.
Georgii Adolphi Schubarti, 1725, 8.
Chriſtiani Miſleri, 1726, 8.
Chriſtiani Godofredi Alberti, 1727, 8.
Anonymi, uend. d. 12 Octobr. 1705, 8.
d. 16 Julii, 1708, 8.
d. 1 Dec. 1710, 8.
d. 6 Sept. 1717, 8.
d. 20 Mart. 1721, 8.
d. 6 Dec. 1723, 8.
d. 17 Ianuar. 1724, 8.
d. 30 Octobr. 1724, 8.
d. 12 Martii, 1725, 8.
d. 3 Sept. 1725, 8.
d. 11 Martii, 1726, 8.

Der

Der Leipzigischen Teutschen Poetischen Gesellschafft Verzeichniß aller Deutschen Poetischen Schrifften. 1724, 8.

Allgemeines Histor. Lexicon, Leipz. 1722, F.

LVBECAE.

Henrici Zeidleri, 1689, 1690, 1691, 8.

NAVPOTAMI.

(uulgo, *Schiffbeck*, haud procul Hamburgo.)

Friderici Adolphi Hansen ab Ehrencron, 1717, 4.

NORIMBERGAE.

Christophori & Andreae Arnoldi, 1725, 8.

VINARIAE.

VVilhelmi Ernesti Tenzelii, 1714, 8.

VVISMARIAE.

Henningi Ioachimi Gerdesii, 1703, F.

VVITTEMBERGAE.

Casp. Ziegleri, 1708, F.
Ioannis Baptistae Roeschelii, 1713, 8.
Georgii Beyeri, 1715, 8.

VVOLFENBVTTELII.

Ioannis Christophori Meisneri, 1726, 8.

ZITTAVIAE.

N. Guntheri, 1725, 8.

IN DANIA.

HAFNIAE.

Petri Scauenii, 1665, 4.

IN SVECIA.

Videatur ſupra, p. 272.

Optarem, Bibliothecae *Petri Grotii* Catalogum a me haberi potuiſſe, quippe ex quo fortaſſe plura de ſcriptis HVGONIS GROTII, Patris, haurire potuiſſem. Meminit eius Catalogi *Ehrencronianus*, ſub inſcriptione ſq.

Petri Grooten Catalogus Librorum. *Hamb.* - 12.

Ehrencron. B. C. p. 387.

Grotiana Bibliotheca, *Hamburgi*, 1680, 8.

Ehrencron. B. C. p. 351.

BI-

BIBLIOTHECA
HVGONIS GROTII
SCRIPTORVM
TVM EDITORVM, TVM INEDITORVM
AB
INIVRIA TEMPORVM
ET
HOMINVM OBLIVIONE VINDICATA.

SCRIPTORES VETERES GRAECI, AB HVGONE GROTIO, VEL EDITI, VEL TRANSLATI, VEL EMENDATI, NOTISVE ILLVSTRATI.

* * *

Syntagma Arateorum.

H. GR. *Aratea*, in quibus non modo fragmenta *Ciceronis*, eo ordine, quo *Arato* reſpondent, exhibet, ſed etiam alio literarum charactere uerſus, qui deerant, ex ſuo ingenio ſuppletos, interſerit atque adiungit, cum *figuris æneis. Ex officina Plantin. ap. Chriſtoph. Rapheleng.* 1600, 4.

Heinſii B. C. P. II, p. 71.
Oizel. B. C. T. II, p. 21.
Gudi. B. C. T. I, p. 362.
Van der VVall. B. C. P. I, p. 112.
Et alii plures.

H. GR. Syntagma *Arateorum*, Græce et Latine, cum eiusdem notis et figuris æneis de *Ghyn. Ex officina Plantiniana, ap. Chriſtoph. Raphelengium*, 1600, 4. *cum notis MSS. uiri docti, teſte Cat. Bibl. uan der VVall. p. 170.*

Cordeſi. B. C. p. 464.
Preſton. B. C. P. I, p. 14.
Benteſ. B. C. P. I, 145.

H. GR. Syntagma *Arateorum*, ſ. Notae ad *Aratum*, ac *Auienum* et ad *Germanici* Phoenomena

mena etc. Opus Astronomiæ et Poetices studiosis utilissimum. *Ex officina Plantin.* 1600, 4.
Quod exempl. Nicolaus Heinsius diligenter cum uet. codd. contulit et uarias lectiones plurimas passim notasque aliquas manu sua adiecit, teste eius (N. Heinsii) B. C. P. II, p. 81.

Sluf. B. C. P. V, p 589.
Lipen. Bibl. Philosoph. T. I, p. 91.

Iac. de Gheyn, sculptoris, *Aratea*, s. signa cœlestia aeneis formis expressa, *Amstelod.* 1621, Fol.

Lipen. Bibl. Philosoph. T. I, p. 91.
Scauenii B. C. p. 295.

Idyllia Theocrit.

Idyllia quædam *Theocriti* et Epigrammata omnia, Latine reddita a *Dan. Heinsio* et HVG. GROTIO, et alia quaedam. *in Bibliopol. Commeliniano*, 4.

Cunon. B. C. p. 219.

Dan. Heinsii emendationes et Notae in *Theocriti* Idyllia, eiusdem et H. GR. poemata, *Maronis* ecloga decima ab eodem et *Iosepho Scaligero* Dorice, reddita *ap. Commel.* 1603, 8.

Oizel. B. C. T. II, p. 175.
Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 1167.

H. GR. non nulla in *Theocriti* Idyllia, *Lugd. B.* 1603, 8.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 274.

Theocriti, *Moschi*, *Bionis*, et *Simmiae Rhodii*, quae exstant, Gr. Lat. cum Graecis in *Theocritum* et *Simmiam* scholiis antiquis, *Iosephi Scaligeri* ad *Theocritum Moschum* et *Bionem* emendationibus,

bus, et *Is. Casauboni* ac *Dan. Heinsii* Lectionibus *Theocriticis.* Accedunt quaedam *Theocriti,* Latine reddita, ita ut uersus uersui respondeat, a *Dan. Heinsio* et H. GR. Item ecloga *Virgilii* decima, Dorice reddita a *Iosepho Scaligero* et *Dan. Heinsio apud Commel.* 1604, 4.

Schalbruch. B. C. P. I, p. 148.

Stobaeus.

H. GR. *Stobaeus Paris.* 1622, 4.

Meurs. Athen. Bat. L. II, p. 207.
Freisleb. B. C. p. 95.

Ioann. Stobaei Florilegium ad *Epimium* filium, siue, Collectaneorum liber, scite reddita, dicta et praecepta, continens, emendatus et latin. carmine redditus ab H. GR. Accedit *Plutarchi* et *Basilii* M. libelli, de usu Graecorum poetarum, *Paris. ap. Nicol. Buon.* 1623, 4.

Thuan. B. C. T. II, p. 248.
Cordes. B. C. p. 464.
Preston. B. C. P. I, p. 14.
Schalbruch. B. C. P. I, p. 151.
Et alii plures.

Stobaei Florilegium, s. dicta poetarum uet. quae apud *Io. Stobaeum* extant, emendata et Lat. carmine reddita ab H. GR. Item *Plutarchus* et *Basilius* M. de usu Graecorum poetarum, *Paris. ap. Nicol. Buon.* 1625, 4. *

Cunon. B. C. p. 226.
Oizel. B. C. P. II, p. 311.

Fr.

Spanhem. B. C. p. 86.
Scauen. B. C. p. 225.
Et alii plures.

* vid. supra p. 172. et 203.

Plutarchus et Basilius M. de usu Graec. Poetarum.

Plutarchus et *Basilius* M. de usu Graecorum Poetarum, cum Latina interpr. H. GR. in *Stobaei* Florilegio Editionis *Paris.* 1623, 4.

Carpzou. B. C. P. II, p. 221.
Groenendyk B. C. p. 124.

Plutarchus et *Basilius* M. de usu Graecorum Poetarum cum latin. interpret. H. GR. in *Stobaei* Florilegio editionis *Paris. apud Nic. Buon.* 1625, 4.

Cunon. B. C. p. 226.

Plutarchi liber, quomodo Iuueni audienda sint poemata, et *Basilii* M. Homil. ad iuuenes, quomodo cum fructu legere possint Graecorum libros, cum interpret. Lat. H. GR., uariantibus it. lectionibus et notis *Io. Potteri Oxonii, e theatro Scheldoniano*, 1674, 8.

Cunon. B. C. p. 544.

Plutarchus et *Basilius* M. de legendis Graecorum libris, Graeca cum interpret. lat. H. GR. et notis *Potteri, Oxon.* 1694, 8.

Fritsch. Cat. libror. nundin. Lips. 1711.

Ex-

Excerpta ex Tragoed. et Comoed. Graec.

Excerpta ex Tragoed. et Comoed. Græcis, tum quae extant, tum quae perierunt, emendata Latinis uerſibus reddita ab H. GR. et cum eiuſdem notis, *Pariſ. ap. Nicol. Buon.* 1626, 4.

Cunon. B. C. p. 219.
Bodlei B. C. p. 308.
Heinſ. B. C. P. II, p. 72.
Cordeſ. B. C. p. 464.
Et alii plures.

H. GR. Excerpta ex Tragoediis et Comoediis Graecis, uerſibus Latinis reddita, *Pariſ.* 1627, 4.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 325. T. II, p. 1485.

Excerpta ex Tragoediis et Comoediis Graecis, tum', quae extant, tum, quae perierunt emendata et Latinis uerſibus reddita, ab H. GR. cum eiuſdem Notis, *Pariſiis*, 1636. 4.

Groenendyk, B. C. p. 124.

Euripidis Phoeniſſae.

Euripidis Tragoedia, *Phoeniſſae,* Latine facta ab H. GR. *Pariſ. ap. Iac. Ruart.* 1630, 8.

Cordeſ. B. C. p. 501.
du Bois B. C. P. IV, p. 796.
Kielmannſegg. P. III, p. 846.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 78.

Euripidis Phoeniſſae, Graece cum uerſ. Latina H. GR. *Amſtelod.* 1630, 8.

Carpzou. B. C. T. II, p. 236.

Euri-

Euripidis Tragoedia, *Phoenissae*, emendata et Latine facta ab H. GR. *Amstelod.* 1631, 8.

Gudi. B. C. T. I, p. 261.

De Fato.

Philoſophorum Sententiae de *Fato*, et de eo, quod in noſtra eſt poteſtate, collectae per H. GR. *Pariſ.* 1648, 4.

Bodleii B. C. p. 308.
Heinſ. B. C. P. I, p. 239.
Thuan. B. C. T. II, p. 42.
Gud. B. C. T. I, p. 199.
Et alii plures.

Philoſophorum Sententiæ de *Fato*. *Amſtelod.* 1648, 12.

Oizel. B. C. T. II, p. 85.
Arnold. B. C. T. I, p. 157.
Iacobi B. C. P. II, p. 236.
Kielmannſegg. P. III, p. 1265.
Et alii plures.

H. GR. Philoſophorum Sententiae de *Fato*, extant etiam Tomo III Opp. *Amſtelod.* 1679, F.

Lipen. Bibl. Theol. T. I, p. 681.

Anglicana Verſio.

H. GR. Diſcourſes of God and his Prouidence, and of Chriſt and his Miracles and Doctrine, in to Engliſh, by B. C. *London*, 1652, 8.

Lipen. B. C. Theolog. P. II, p. 571.
Bodelei. Bibl. p. 308.

Hierocles.

Pythagorae Carmina aurea Fragmenta metrica, Epiſtolae et Symbola, Gr. Lat. *Hieroclis* * Vita,

ta,

* p. 462.

ta, et in carmina *Pythagorica* commentarius, Gr. Lat., interprete *Io. Curterio* It. alia *Hieroclis* Gr. Lat., interpretibus *Fed. Mollero*, et HVG. GROTIO, et *Meric. Casaub.* notae ad commentarium *Hieroclis* in aurea carmina, *Lond.* 1654, 8.

Schalbruch. B. C. P. II, p. 31.

Procopius et Agathias.

H. GR. Hiſtoria *Gothorum*, *Vandalorum* et *Longobardorum*, *Amſtelodam.* 1654, 8.

Chriſt. B. C. p. 93.

Hiſtoria *Gothorum*, *Vandalorum* et *Longobardorum* ab H. GR. prouerſa, pro in ordinem digeſta, cum EIUSD. Prolegom. ubi Regum *Gothorum* ordo et chronologia, cum elogiis. Accedunt nomina appellatiua, et uerba *Gothica*, *Vandalica*, *Longobardica*, cum explicatione. Autores ſunt, *Procopius*, *Agathias*, *Iornandes*, B. *Iſidorus*, *Paulus VVarneſridus*. *Amſtelod. ap. Ludou. Elz.* 1655, 8.

Teller. B. C. p. 323.
Bodlei. B. C. p. 308.
Heinſ. P. I, p. 331, et 360.
Cunon. B. C. p. 332.
Et alii plures.

Hiſtoria *Gothorum*, *Vandalorum* et *Longobardorum*, edita ab H. GR. *Lugd. Bat.* 1655, 8.

Iohreniorum B. C. n. 314.

Suecica Verſio.

Norlandz Chronica, ſampt Dan. Gylden-

ſtaelpe foeretaal, och H. GR. pae *Goethernes VVaenders*, auch *Langebarders* Hiſtoria (in lingua Suecica.) *VVyſingzborg* 1670, F.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 12.

Iuſtini, Martyris, Apologia.

Iuſtini, Martyris, Apologia I, pro Chriſtianis ad *Anton. Pium*, Graece cum Verſ. *Langi*, ſubiunctis Emendat. et Notis *Stephanorum*, *Scaligeri*, *Caſauboni*, *Montacutii*, *Salmaſii*, GROTII, *Valeſii*, *Cotelerii*, *Kortholti* et al., ex Edit. *Grabii Oxoniae* 1700, 8.

Pipping. B. C. n. 1876.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 3.

Menandri et Philemonis Reliquiae.

Menandri et *Philemonis* Reliquiae, Graece & Latine, cum notis H. GR. et *Io. Clerici*, *Amſtelodam.* 1709, 8.

Du Boiſ. B. C. T. IV, p. 796.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 78.
S. Philippe B. C. P. III, p. 389.
Stubel B. C. p. 147.

Emendationes in *Menandri* et *Philemonis* Reliquias, ex edit. *Io. Clerici*, autore *Phileleuthero Lipſienſi* (i. e. *Rich. Bentleio*) *Trai. ad Rhen.* 1710, 8.

Menck. B. C. p. 101.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 78.

Philargyrii Emendationes in *Menandri* Reliquias *Amſtelod.* 1711, 8.

Schalbruch. B. C. P. II, p. 78.

Capel-

SCRIPTORES VETERES LATINI, AB HVGONE GROTIO, VEL EMENDATI, VEL ILLVSTRATI.

* * *

Capellae Satyricon.

Martiani Minei Felicis Capellae Satyricon, ſ. de Nuptiis Philologiae et Mercurii libr. 2, et de VII Artibus liberalibus libri tot. ſing; omnes emend. et notis et februis illuſtr. ab H. GR. Effigies *Heinr. Borbonii*, Principis *Condaei*, decennis, et HVG. GROTII, quindecennis in hoc exemplari extant. *Lugd. Bat. ex officin. Plantiniana Raphe-leng.* 1599, 8. *cum annotat. MSS. G. I. Voſſii, teſte Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 262.*

Cordeſ. B. C. p. 498.
Bodlei. B. C. p. 308.
Kielmannſegg, B C. P. III, p. 1014.
Cunon. B. C. p. 546.
Et alii plures.

Martiani M. F. Capellae Satyricon, cum notis H. GR., *Lugd. Bat. ex officin. Plant. Rapheleng.* 1599, 8. *Accedunt obſeruationes et emendationes manu Nicolai Heinſii, teſte eius B. C. P. I, p. 357.*

Martiani M. F. Capellae Satyricon, cum notis H. GR., *Lugd. Bat. ex officina Plantin. Rapheleng.* 1599, 8. *Accedunt notae MSS. in margine, teſte Oi-zelii B. C. P. II, p. 219.*

Martiani Capellae Satyricon, cum notis H. GR *Antu.* 1599, 8.

Boeſchen. B. C. p. 123.

Martiani M. F. Capellae Satyricon, cum notis et februis H. GR., *Lugd. Bat. ex officin. Plantin. Chriſt. Rapheleng.* 1600, 8.

Nicol. B. C. P. I, p. 108.
Eraſmi de Seidel. B. C. in app. p. 47.

Martiani M. F. Capellae Satyricon, cum notis ſiue februis H. GR., *Antu.* 1600, 8.

Mensken. B. C. p. 118.
Sluſ. B. C. P. V, p. 603.

Martiani M. F. Capellae Satyricon, cum notis H. GR., *Lugd. B.* 1601, 8.

Franckenſtein ſen. B. C. n. 881.

Lucanus.

Marci Ann. Lucani Pharſalia, cum notis H. GR., *Lugd. B.* 1603, 16.

Lipen. Bibl. Philoſoph. p. 850.

M. Ann. Lucani Pharſalia, ex emendatione et cum notis H. GR., *Antuerp. ex officina Plantin. Rapheleng* 1614, 8. *Cum notis MSS. uiri docti Teſte Graeuii B. C. in app. p. 221.*

Cunon. B. C. p. 516.
Preſton. B. C. P. I, p. 18.
Oizel. B. C. T. II, p. 317.
Gud. B. C. T. I, p. 290.
Et alii plures.

M. Ann. Lucani Pharſalia, per H. GR., *Lugd. Bat.* 1614, 8.

Carp-

Carpzou. B. C. T. II, p. 252.
Bodlei. B. C. p. 308.
Van der VValle B. C. P. II, p. 125.
Obrecht. B. C. p. 246.

Et alii plures.

M. Ann. Lucani Pharſalia, cum notis *Thom. Farn.* aliorumque *Londin.* 1618, 8.

Deſmarets B. C. p. 611.

M. Ann. Lucani de bello ciuili Libri. x, ex emend. H. GR. *Amſtelod.* 1619, 16.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 1373.

M. Ann. Lucani, Pharſalia, cum notis H. GR. *Lugd. B.* 1624, 8.

VVetſtein. C. Libr. uenal. 1699, p. 252.

M. Ann. Lucani Pharſalia cum notis H. GR. *Amſtelod.* 1626, 12.

Anon. B. C. uend. Lipſ. 1717, 6. Sept., in app. p. 47.

M. Ann. Lucani Pharſalia, cum *Pulmanni* uariis lect. et H. GR. notis auctioribus *Lugd. B. ap. Ioan. Maire* 1626, 8. *Nicolai Heinſii cuius manu adſcriptae ſunt uariantes lectiones e duobus manuſcriptis uetuſtis codicibus Rumphianis Teſte B. C. Gudii in app. p. 512.*

Cordeſ. B. C. p. 500.
du Bois. B. C. T. IV, p. 806.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 267.
Heinſ. B. C. P. II, p. 108.

Et alii plures.

Lucani Pharſalia, ex emendatione H. GR. *Lugd. Bat.* 1627, 8.

Deſmarets B. C. p. 611.

M.Ann. Lucani Pharſalia, cum notis H. GR. *Amſtelod.* 1627, 12.

Spanhem. B. C p. 205.
Zeidler. B. C. T. I, p. 429.
Alemann. B. C. n. 2150.

Lucanus, cum notis et emendatione H. GR. *Amſtelodam.* et *Francof.* 1628, 16.

Lipen. Bibl. Philoſoph. p. 850.

Lucanus, cum notis *Thom. Farnabii* et H. GR. *Lond.* 1635, 8.

Fabricii Bibl. Lat. L. II, p. 168.

M. Ann. Lucanus, ex emendatione H. GR. *Amſtelod.* 1636, 12.

Boeſchen. B. C. p. 237.
Benteſ. B. C. P. III, p. 95.

M. Ann. Lucanus, cum notis H. GR. et cum ſupplemento *Thomae Maii*, *Lugd. Bat.* 1640, 12.

Heinſ. B. C. P. II, p. 124.

M. Ann. Lucani Pharſalia ſiue de bello ciuili *Caeſaris* et *Pompeii* libri x, cum notis H. GR. in fine, et *Th. Farnabii* in margine, *Amſtelodam. Blaeu*, 1643, 12.

Cunon. B. C. p. 516.
Lugd. Bat. B. C. p. 267.
Heinſ. B. C. P. II, p. 124.
Carpzou. B. C. T. II, p. 287.
Et alii plures.

M. Ann. Lucani Pharſalia, cum H. GR. et *Thomae Farnabii* notis, *Amſtelod.* 1650, -

Anon. B. C. uend. Dreſdae 1694, n. 496.

M. Ann.

M. Ann. Lucanus, cum notis H. GR. *Amstelod. apud Ianßon.* 1651, 12.

Cunon. B. C. p. 630.
Franckenstein. Iunior. B. C. p. 283.
Heinf. B. C. P. II, p. 124.
Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 1223.
Et alii plures.

M. Ann. Lucanus de bello ciuili, cum H. GR. et *Farnabii* notis integris et uariorum selectissimis, accur. *Cornel. Schreuelio,* in quo etiam subiicitur *Lucani* supplementum, Libris VII a *Thom. Maio,* Anglo, elucubratum *Amstelod. ex officin. Elzeuier* 1658, 8.

Cunon. B. C. p. 516.
Fabric. Bibl. Latin. L. I, p. 383.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 91.

M. Annaeus Lucanus, de bello ciuili, cum not. H. GR. et *Farnabii* uariorumque, edit. a *Cornel. Schreuelio, Lugd. Bat.* 1658, 8.

Iohreniorum B. C. n. 217.
Fabric. Bibl. Lat. L. I, p. 383.
Bentef. B. C. P. III, p. 78.

M. Ann. Lucanus, ex emendatione H. GR. *Lugd.* 1663, 16.

du Bois B. C. T. IV, p. 806.

M. Ann. Lucanus, cum notis H. GR. *Amstelod.* 1665, 12.

Fabric. Bibl. Latin. L. II, p. 168.
Bentef. B. C. P. III, p. 95.

M. Ann. Lucanus, cum notis H. GR. *Thom. Farnabii* et aliorum, curante *Cornel. Schreuelio,* in

quo etiam ſubiicitur *Lucani*, ſupplementum a *Th. Maio* elaboratum, *Amſtelod.* 1669, 8.

Ehrencron. B. C. p. 340.
Fabric. Bibl. Latin. L. I, p. 383.

M. Ann. Lucanus, cum notis H. GR. et *Farnabii* integris, et uariorum ſelectis, accurante *Cornel. Schreuelio Lugd. B.* et *Roterod.* 1669, 8.

Oizel. B. C. T. II. p. 317.
Carpzou. B. C. T. II, p. 352.

M. Ann. Lucanus de bello ciuili, cum H. GR. et aliorum notis, Tom. I, II, *Lugd. Bat.* 1669, 8.

Heinſii B. C. P. I, p. 121.
Dalmann. B. C. p. 368.
Groenendück B. C. p. 180.

M. Ann. Lucanus de bello ciuili, cum not. uar. per *Schreuelium*, addito ſupplemento *Maii*. *Lugduni.* 1670, 12.

Carpzou B. C. T. II, p. 252.
Anon. B. C. uend. Lipſiae 1725. 3. Sept. P. I, p. 214.

M. Ann. Lucani Pharſalia, cum notis H. GR. *Amſtelodani* 1671, 12.

Heinecc. B. C. p. 355.

M. Ann. Lucani Pharſalia, cum notis H. GR. et *Farnabii*, *Amſtelodami* 1681, 12.

Preſton. B. C. P. I, p. 32. P. II, p. 13.
Groenendyck. B. C. p. 193.

M. Ann. Lucanus cum notis H. GR. et *Farnabii* *Lugd. Bat.* 1693, 24. *

Fritſch. C. nundin. Lipſ. ad A. 1711.

* ſupra p. 457.

No-

Notae in Tacitum.

Corn. Tacitus, ex Edit. *I. Lipsii* cum not. et Emend. H. GR. *Lugd. Bat. ap. Elzeuir* 1640, 12.

Tellier B. C. p. 278.
Presion. B. C. P. II, p. 13.
Desmarets B. C. p. 573.

Corn. Tacitus, ex recensione H. GR. *Amstelodami* 12.

Io. Blaeu. C. libr.

Corn. Tacitus, cum integris *Iust. Lipsii*, B. *Rhenani*, *Fulu. Vrsini*, *Ant. Mureti*, *Curt. Pichenae*, *Ios. Merceri*, *Iani Gruteri*, *Acidalii*, H. GR., *Freinshemii*, et selectis aliorum, commentariis, ex recensione *Io. Frid. Gronouii*, cum eiusdem notis, et *Iac. Gronouii* excerptis ex uariis lectionibus MS. Oxoniensis, *Amstelod.* 1672, 8. Voll. II.

Schalbruch. B. C. P. II, p. 57.

Tacitus cum Obseruationibus *Io. Fridr. Gronouii*, *Rhenani*, *Vrsini*, *Mureti*, *Acidalii*, *Freinshemii*, H. GR. aliorumque, *Amstelod.* 1673, 8.

Fabric. Bibl. Latin. L. I, p. 472.

Corn. Tacitus cum Notis H. GR. *Amstelodami* 1685, 8.

Fabric. B. Latin. Lib. I, p. 472.

Corn. Taciti opera, quae extant, integris *B. Rhenani*, *Fulu. Vrsini*, M. *Ant. Mureti*, *Iusti Lipsii*, *Val. Acidalii*, *Curt. Pichenae*, *Iani Gruteri*, H. GROTII, *Io. Freinshemii*, *Io. Frid. Gronouii*, et sele-

ctis aliorum, commentariis illustrata, ex recensione et cum notis *Iac. Gronouii*, *Vltraiect.* 1721, 4. uol. I. pagg. 794. uol. II. pagg. 736.

I. G. Krausii Ephemerides rei literar. nouae ad Annum 1721. n. LXII, p. 489.

Florum Sparsio ad Ius Iustinianeum.

H. GR. Florum Sparsio ad Ius Iustinian. *Paris. Pelé* 1642, 4.

Thuan. B. C. P. I, p. 223.
Bodlei. B. C. p. 308.
Heinf. B. C. P. I, p. 135.
Carpzou. B. C. P. I, p. 320.
Et alii plures.

H. GR. Florum Sparsio ad Ius Iustinianeum, *Amstelod. ap. Io. Blaeu.* 1643, 12.

Cunòn. B. C. p. 737.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 101.
Anon. B. C. uend. Lipsiae 1708, 16. Iulii p. 86.

H. GR. Florum Sparsio ad Ius Iustinian. *Amstelod. ap. Ioann. Ianſſon* 1643, 12.

Cunon. B. C. p. 580.
du Prat. B. C. p. 40.
Heinf. B. C. P. I, p. 155.
Gud. B. C. P. I, p. 128.
Et alii plures.

H. GR. Florum Sparsio ad Ius Iustinianeum, *Amstelod.* 1643, 8.

Preston. B. C. P. I, p. 21.
Bodlei. B. C. p. 308.

H. GR. Florum Sparſio ad Ius Iuſtinianeum *Amſtelod.* 1643, 4.

Stubel. B. C. p. 185.

H. GR. Florum Sparſio ad Ius Iuſtinianeum *Amſtelod.* 1648. -

Deſmarets B. C. p. 499.

H. GR. Florum Sparſio ad Ius Iuſtinianeum *Amſtelod.* 1660, 12.

Io. Blaeu. C. Libr.

Scriptores, qui hoc titulo ad alias materias uſi ſunt.

Iac. Lydii Florum Sparſio ad hiſtoriam paſſionis Ieſu Chriſti, *Dordrecht* 1672.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 1279.
Knibb. B. C. p. 128.

Schulzii Florum Sparſio ad loca quaedam in re literaria controuerſa, *Frf.* 1707, 12.

Stubel. B. C. p. 176.

Caſp. Matthiae Schwartzii Florum Sparſio ad Ius Militare Suecicum. 4. -

Gerdeſ. B. C. ſub uoce Schwarz.

HVGO GROTII ORATIO AD CONSVLES ET SENATVM AMSTELODANENSEM.

Oratie van HVGO de GROOT, *Achabs* Biddag ende

ende uerscheyde aendre Zwist-Schriften, tuschen de *Remonstranten* ende *Contraremonstranten*, 4. -

uan der VValle B. C. P. I, p. 28.

Oratio, ab H. GR. uernacule habita, in Senatu *Amstelodam.* IX. Cal. Mai. 1616. *de recta mente Ordinum in conseruanda uera religione reformata, Vltraiecti* - 4.

Thuan. B. C. T. I, p. 419.

H. GR. Oratio, in Senatu *Amstelod.* habita, cum ab Ordin. *Hollandiae* et *VVestfrisiae* delegatus esset, 1616, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 341.
Schalbruch. B. C. P. I, p. 167.

H. GR. Oratio ad Consules et Senatum *Amstelodam. Francf.* 1616, 4. *

Oizel. B. C. T. I, p. 55.

* supra p. 49.

Thysii, Boxhornii, Buchneri, Vossii, Schurzfl. Mochingeri, GROTII et aliorum orationes et carmina, 10 Volumina, 4.

Desmarets B. C. p. 376.

Cui libet, is referre huc potest H. GR. *Apologiam pro iis qui etc.* Item *Pietatem Hollandiae etc.* quas ego tamen, cum libri potius sint, quam Orationes, iidemque historico politici, infra inter historica eius opera malui referre.

HVG.

HVGONIS GROTII
EPISTOLAE
TVM SEORSIM, TVM IVNCTIM, EDITAE.

Epiſtolae ad Gallos.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Lugd. Bat.* 1601, 24.

Du Prat. B. C. p. 41.
Anon. B. C. uend. Lipſiae 1725. 3. Sept. p. 119.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Lugd. Bat.* 1648, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.
Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 457.

H. GR. Epiſtolae * ad Gallos, *Lugd. Bat. ex officina Elzeuir.* 1648, 12.

Thuan. B. C. T. II, p. 394.
Heinſ. B. C. P. II, p. 59.
Teller. B. C p. 414.
Preſton. B. C. P. I, p. 21.
Et alii plures.

* De hac epiſtolarum editione, quam *Puteanis* fratribus acceptam referunt *Elzeuirii*, a ſe procurata, ſed mendis inquinata, queritur ad *Vincentium Fabricium Claudius Sarrauius*, Epiſtolarum p. 247, 248. *Hactenus me poenituerat, petentibus* Elzeuiriis, *facilius conceſſiſſe, quas, diligenter conquiſitas, mihi ſeruabam,* GROTII *ad* Gallos *Epiſtolas. Tot enim mendis deformes editae ſunt, ut, ſi reuiuiſceret ſuſpiciendus poſtfuturis ſeculis omnibus autor, eas pro ſuis uix, ſaltem non ſine uerecundia, agnoſceret. Veruntamen, quia uideo, qualemcunque conatum noſtrum tibi non im-*

improbari, habeo, quod mihi gaudeam, de ſecunda praeſertim, quam apud eoſdem procurare non ceſſo, editione auctiore et emendatiore. Certe tanti Viri amicitia liceat mihi ſuperbire, cui uel innotuiſſe non poteſt non eſſe glorioſum.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Lugd. Bat. ex officina Elzeuir.* 1650, 12.

Cunon. B. C. p. 625.
Heinſ. B. C. P. II, p. 62.
Benteſ. B. C. P. III, p. 92.
Ehrencron. B. C. p. 375.
Et alii plures.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Amſtelod.* 1650, 12.

Sluſ. B. C. P. V, p. 612.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Lugd. Bat.* 1651, 12.

Beyer. B. C. n. 1629.
Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 457.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, cum *Salmaſii* et *Sarrauii* Epiſt. ad GROTIVM, per *Ioach. Geſenium, Lipſiae* 1674, 12.

Carpzou. B. C. T. II, p. 203.
Thomaſ. B. C. P. II, app. n. 90.
Rechenberg. B. C. T. II, p. 94.
Zeidler. B. C. p. 204.
Et alii plures.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, editae a *Ioach. Geſenio, Lipſiae*, 1675, 12.

Lipen. Bibl. Phioſoph. T. I, p. 457.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Lipſ.* 1676, 12.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 605.

H. GR.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, cum *Salmaſii* et *Sarauii* Epiſt., ad H. GROTIVM *Lipſ. et Francof. ap. Maurit. Georg. VVeidmann.* 1684, 12.

Carpzov. B. C. T. II, p. 203 et 504.
Arnold. B. C. p. 195.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Lipſ.* 1686, 12.

Carpz. B. C. T. II, p. 202.

H. GR. Epiſtolae ad Gallos, *Lugd. Bat.* 1691, 12.

Cat libror. uenalium ap. VVetſtein, 1699 p. 251.

Epiſtola Conſolatoria, ſuper obitu Mariae Magdalenae, uxoris Ben. Aub. Maurerii.

H. GR. Epiſtola Conſolatoria ad *Ben. Auber. Maurerium*, *Lupiſteni* III. Calend. Martias, 1621. ſcripta, in omnibus editionibus epiſt. H. GR. ad Gallos occurrit.

H. GR. Epiſtola* Conſolatoria ad *B. A. Maurer.* ſigulariter edita cum aliis ei. argumenti *Kilon.* 1674, 4.

Matfeld. B. C. p. 512.
Gud. B. C. T. I, p. 303.
Kielmannſegg. B. C. P. I, p 67, P II, p. 516, 660, P. III, p. 114, 199, 405, 637, 653.

* vid. ſupra p. 199, 200.

Anglica Verſio.

The Mourner comforted, or an Epiſtle conſolatory to *Mr. du Maurier. London* 1652, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.

Epi-

Epiſtola de ſtudio politico.

Ignatii Hannielis, H. GROTII et *Ioan. Heinr. Alſtedii* Conſilia de Politico ſtudio inſtituendo cum *Aeg. a Lancken.* Ep. de educatione nobilium 1636, 4.

Kielmannſegg. B. C P. II, p. 279.

H. GR. Epiſtola de ſtudio Politico, *Lugd. Bat.* 1642, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.

H. GR. Epiſtola de ſtudio Politico, 16. -

Gerdeſ. B. C. ſub GROTIO.

Naudaei Bibliographia Politica. Acceſſ. H. GR. Epiſt. de ſtudio politico, *Leidae*, 1642, 12.

Saſſi. B. C. p. 344. n. 562.

Gallica Verſio.

Naude Bibliographie Politique, auec un lettre de Mr. GROTIVS et du Sieur *Hamel* ſur la meme ſubiet, *Paris* 1642, 8.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 152.

Anglica Verſio.

Politick Maximes and Obſeruations, into Engliſh by H. C. S. T. B. *London*, 1654, 8.

Bodlei. B. C. p, 308.

De ſtudiis recte inſtituendis.

H. GR. et aliorum diſſertationes, de omni genere ſtudiorum recte inſtituendo, *Lugd. Bat. ex officina Commeliniana* 1637, 12.

Cordeſ.

Cordes. B. C. p. 490.
Bodlei. B. C. p. 308.
Heins. B. C. P. II, p. 60.
Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 1205.

Et alii plures.

H. GR. et aliorum de studiis instituendis dissertationes, *Amstelod.* 1643, 12.

Groschupf. B. C p. 2.

H. GR. et aliorum de studiis instituendis dissertationes, *Amstelod.* 1645, 12.

Nicol. B. C. P. I, p. 116.
Carpzou. B. C. T. II, p. 104.
Gud. B. C. T. I, p. 308.
Ehrencron. B. C. p. 386.

Et alii plures.

H. GR. dissertatio epistolica de studiis instituendis, *Amstelod.* 1645, 8.

Hard. B. C. p. 119.

Epist. ad Iacobum Laurentium.

H. GR. Epistola ad *Iacob. Laurentium* anatomizata, *Amstelod.* 1642, 8.

Gud. B. C. P. I, p. 68.
Albert. B. C in app. p. 287.
Freisleb. B. C. p. 186.

H. GR. Epist. ad *Laurentium*, *Ha* [illegible] 8.

Lipen. Bibl. Theol. T. I, p. 605.

Iacob. Laurentii Resp. ad Ep. H. GR.

Iacobi Laurentii Responsio ad Ep. H. GR., *Amstelod.* 1642, 8.

Freisleb. B. C. p. 202.

Belgica Verſio Ep. Laurent.

Iacobi Laurentii Antwort op GROTII brief, - 8.

Laurent. B. C. p. 241.

Epiſtolae Arminianorum.

Iacob. Arminii, Epiſcopii, HVG. GROTII, et aliorum praeſtantium Virorum Epiſtolae Eccleſiaſticae et Theologicae, per *Chriſt. Hartſoeker* et *Phil. a Limborch, Amſtelod. ap. Heinric. Dendrin.* 1660, 8.

Acad. Vltraiect. B. C. P. II, p. 62, 140.
Oizel. B. C. T. I, p. 104.
VVall B. C. P. I, p. 46.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 867.
Et alii plures.

Praeſtantium ac eruditorum Virorum Epiſtolae Eccleſiaſticae et Theologicae, maior pars ſcripta a *Iacobo Arminio, Ioanne Vtenbogardo, Conrado Vorſtio, Ger. Io. Voſſio,* HVGONE GROTIO, *Simone Epiſcopio, Caſp. Barlaeo,* editio ſecunda auctior, *Amſtelodam. apud H. VVetſtenium.* 1684, F.

Teller. B. C. p. 46.
Meyer. B. C. P. I, p. 309.
Roeſchel. B. C. P. I, p. 154.
Benteſ. B. C. P. III, p. 10.
Et alii plures.

Iacob. Arminii, Conr. Vorſtii, HVG. GROTII, *Caſp. Barlaei,* praeſt. ac erudit. Virorum, Epiſtolae

ſtolae Eccleſiaſticae et Theologicae, uarii argumenti, *Amſtelodam.* 1690, 4.

Schulz. B. C. p. 77.

Epiſtolae Eccleſiaſticae et Theolog. Viror. praeſtant. et erudit. uulgo *Arminiorum*, uidelicet *I. Arminii*, *Io. Vtenbogardi*, *C. Vorſtii*, *G. I. Voſſii*, HVG. GROTII, *S. Epiſcopi*, *C. Barlaei* et aliorum, *Amſtelod.* 1704, F.

S. Philipp. B. C. P. I, p. 249.
Pipping. B. C. n. 2356.

Belgica Verſio.

Brieuen ouer ueelerband hoogwigtige ſtoffen, door de uermaerſte Mannen der uoorl. Eeuwe, inſonderheyt, I. Arminius, I. Vytenbogaert, HVGO de GROOT, S. Epiſcopius, etc. *Amſterd.* 1662, 8.

Caſtelein. B. C. p. 171.
Knibb. B. C. p. 114.
Carpzou. B. C. T. I, p. 267.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 972.
Et alii plures.

Epiſtolae ad Berneggerum.

H. GR. et *Matth. Berneggeri* Epiſtolae mutuae, *Argent.* 1667, 8.

Lipen. Bibl. Phil. P. I, p. 457, et P. I, p. 605.

H. GR. et *Berneggeri* Epiſtolae mutuae, *Argent.* 1667, 12.

Carpzou. B. C. T. I, p. 379.
Zeidler. B. C. T. I, p. 208.
Stubel. B. C. p. 190.
Deſmaretſ. B. C. p. 634.
Et alii plures.

H. GR. et *Matthiae Berneggeri* Epiſtolae mutuae, *Argent.* 1670, 12.

Oizel. B. C. T. II, p. 352.
Meyer. B. C. P. II, p. 563.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 1310.
Sluſ. B. C. P. V, p. 612.
Et alii plures.

Epiſtolae ad Iſrael. Iaſkium.

H. GR. Epiſtolae ad *Iſraelem Iaſkium*, ex museo *Teſkiano*, *Dantiſci*, 1670, 12.

Heinſ. B. C. P. I, p. 115, P. II, p. 65.
Obrecht. B. C. p. 210.
Heyſel. B. C. p. 66.
Sluſ. B. C. P. V, p. 612.
Et alii plures.

Epiſtolae eruditiſſ. Virorum et H. GR. ad *Iſrael Iaſkium*, *Amſtelod.* 1705, 12.

Pipping. B. C. n. 966.

Epiſtolae ad Mart. Ruarum.

Martini Ruari, HVGONIS GROTII, *Martin. Marſenni*, *Mich. VVittichii*, *Nerani Gruneuualdi*, *Petri Bertii*, *C. Bergii*, *Abr. Calouii*, *Franc. Limburgii*, *Dan. Zwickeri*, *Steph. Curcellaei*, ad ipſum *Ruarum*, Epiſtolarum ſelectarum Centuria una, in quibus res magni in religione momenti, inter diuerſarum ſententiarum atque ſectarum homines, tractantur et examinantur. *Amſtelod.* 1677, 8. et 1679, 8. Centuria altera *Amſtelod.* 1681, et 1687, 8.

Heinſ. B. C. P. II, p. 47.
Meyer. B. C. P. I, p. 351.

Kryſ.

Kryſ. B. C p. 184.
Lipen. Bibl. Theolog. T. I, p. 609.

Et alii plures.

Epiſtolae Operis Maioris.

H. GR. Epiſtolae, *Amſtelod.* F.

Rechenberg. B. C. T. I, p. 161.

H. GR. Epiſtolae, quotquot reperiri potuerunt, *Amſtelodam. ex officin. P. et I. Blaeu* 1687, F.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 279.
du Bois. B. C. T. I, p. 74.
Carpzou. B. C. T. II, p. 110.
Cunon. B. C. p. 76.

Et alii plures.

Epiſtolae ad Simonem Epiſcopium.

H. GR. Epiſtolae, ad Sim. Epiſcopium, de Tileno, cum Camerone certante, edidit *Thom. Crenius* in ſuis Animaduerſionibus Philol. & hiſtoricis A. 1695.

Nec induſtria *VVilelmi Meelii* hic tacenda erit, qui ſelectas epiſtolas edidit, et in quinque diuiſit centurias, quarum prima H. GR., uel ad GROTIVM, ſecunda, tertia et quarta, *Scriuerii* uel ad eundem, quinta uero uariorum ad *Barlaeum*, datas epiſtolas complectitur. *Amſtelodam.* 1701, 8.

Buddei praef. in Tom. III. Epiſtolarum Lutheri.
S. Philipp. B. C. P. III, p. 367.

Epiſtolae ad Dominicum Baudium.

Hiſtoria Vitae *Iac. Arminii*, deſcripta a *Caſp. Brantio*, Paſt. Remonſtrant. Eccl. Amſtelod. cum epiſtolis H. GR. et *Dominici Baudii*, *Amſtelod.* 1724, 8. I. Alph. 8. pagg.

Krauſii ephmerides rei literas nouae ann. 1725, n. LII, p. 512.

Fortaſſe Lector in ſequentibus epiſtolis, quaſdam epiſt. H. GR. inueniet, harum euolutionem ergo illi relinquimus.

Illuſtrium & clarorum Virorum Epiſtolarum a *Belgis*, uel ad *Belgas*, ſcriptarum, Centuriae II. *Lugd. Bat. ap. Ludou. Elzeuir*, 1617, 8.

Nicol. B. C. P. I, p. 308.
Knibb B. C. p. 117.
Cordeſ. B. C. p. 496.

Epiſtolae clarorum Virorum Cent. III, ex autographis collectae, per *Sim. Abbes Gabbema Harling. Friſ.* 1663, 8. *Harling.* 1664, 8. *Harling.* 1669, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 945, 995, 1068.

Marqu. Gudii et doctorum Virorum ad eum epiſtolae, accedunt & uariorum eruditiſſ. uirorum epiſtolae ex Bibliotheca *Gudiana* et *Claudii Sarrauii* epiſtolae, ex eadem Bibliotheca auctiores, curante *Petro Burmanno*, *Vltraiecti* 1697, 4.

Nicol. B. C. P. I, p. 102.

GVGO-

HVGONIS GROTII POEMATA, TVM SEORSIM, TVM IVNCTIM, EDITA, EAQVE TVM PROFANA TVM SACRA.

* * *

Poemata nonnulla.

H. GR. Poemata nonnulla, ſ. characteres *Pontif. Rom.* Regis *Gall.*, Regis *Hiſp.*, Card. *Alberti Auſtr.*, Reginae *Angliae*, et Ordinum Foederat. *Lugd. Bat.* 1598, 4.

Heinſ. B. C. P. II, p. 82.
Benteſ. B. C. P. III, p. 49.

HVGVEIANI GROTII Poemata nonnulla, ſ. characteres Pontif. Rom., Reg. *Gall.*, Reg. *Hiſp.*, Card. *Alberti*, Reginae *Angliae*, et Ordin. Foeder. *Lugdun. ap. Rapheleng.* 1599, 8.

Kielmannſegg, B. C. P. III, p. 745.
Franckenſtein. Senior. n. 889.

Syntagma Arateorum.

Videatur ſupra, p. 657.

Mirabilia ann. CIƆIƆC. etc.

H. GR. Mirabilium Anni CIƆ IƆCC, quae *Belgas* ſpectant, Semeſtre prius, *Hagae Com. ex typog. Alberti Henrici*, 1600, 4.

Cordeſ. B. C. p. 464.
Heinſ. B. C. P. II, p. 82.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 586.
Carpzou. B. C. P. II, p. 229.

Et alii plures.

Adamus, Exul, Tragoedia.

H. GR. *Adamus*, Exul, *Lugd.* 1601, 8.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 1485.

H. GR. Sacra Poemata, in quibus *Adamus*, Exul. *Hagae Com. ex typogr. Alberti Henrici*, 1601, 4.

Cordeſ. B. C. p. 464.
Heinſ. B. C. P. II, p. 82.
Meurſ. Ath. Bat. libr. II, p. 207.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 446.

Et alii plures.

H. GR. *Adamus*, Exul, *Lugd.* 1608, 8.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 11.

H. GR. Sacra, in quibus *Adam*, Exul, *Amſteod.* 1635, 4.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. II, p. 1485.

Theocriti Idyllia.

Videatur ſupra, p. 658.

Batauia.

H. GR. *Batauia*, ſiue Epithalamion, *Cornelio Mylio* et *Mariae Oldenbarneueldiae* dictum, *Hagae Com.* 1603, 4.

Heinſ. B. C. P. II, p. 82.
Benteſ. B. C. P. III, p. 49.

Myr-

Myrtillus.

H. GR. Myrtillus, ſiue, Eidyllium nauticum ad *Dan. Heinſium*, 1604, 4.

Bodlei. B. C. p. 308.

Chriſtus Patiens.

H. GR. Tragoedia, Chriſtus Patiens, *Lugdun. Bat.* 1608, 8.

Thuan. B. C. P. II, p. 297.
Meurſ. Athen. Bibl. Bat L. II, p. 207.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 958.
Carpzov. B. C. P. II, p. 273.

Et alii plures.

H. GR. Chriſtus Patiens, *Leidae*, 1608, 12.

Scauen. B. C. p. 274.

H. GR. Chriſtus Patiens, *Monachii*, 1626, 12.

Carpz. B. C. P. II, p. 510.

H. GR. Sophomponeas. Acceſſerunt, Chriſtus Patiens, et ſacri argumenti alia, 1617, *Amſtelod. ap. Guil. Blaeu.* 1635, 4.

Cordeſ. B C. p. 464.
Bodlei. B. C. p. 308.
Heinſ. B. C. P. II, p. 82.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 199.

Et alii plures.

H. GR. Tragoediae *Sophompaneas* et Chriſtus Patiens, *Amſtelod.* 1635, 12.

Caſtellein. B. C. p. 190.
Thomaſ. B. C. P. II, n. 1301.
Carpzou. B. C. P. I, p. 285, P. II, 510, 513.
Iacob. B. C. P. I, p. 191.

Et alii plures.

H. GR. Chriſtus Patiens, *Lipſ.* 1666, 12.

Meyer. B. C. P. II, p. 562.
Franckenſtein. ſen. B. C, in app. n. 190.

H. GR. Chriſtus Patiens, *VVittenberg.* 1671.

Carpzou. B. C. P. II, p. 510.
Rechenberg. B. C, T. II, p. 29.
Beyer. B. C, n. 1116.
Freiſlebii B, C. p. 220.

Et alii plures.

Frid. Rappolti Poetica, ſ. ueteris Tragoediae Expoſitio, quae ex mente *Ariſtotelis* uniuerſae Tragoediae ratio explicatur, et exemplis, *Senecae*, in Troadibus, et H. GR. in Chriſto Patiente, illuſtratur, *Lipſ.* 1678, 12.

Cunon. B. C. p. 638.

Io. Bapt. Giattini Tragoediae IV, de Chriſto Patiente, *Dilingae* 1682, 12.

Carpzou. B. C. P. II, p. 289.

H. GR. Chriſtus Patiens, carmen heroicum, *Lond.* 1713, 8.

du Boiſ. B. C. P. III, p. 818.

H. GR. Chriſtus Patiens, cum notis, *Tubing.* 1714, 12.

du Boiſ. B. C. P. IV, p. 800.
S. Philippe B. C. P. III, p. 329.

H. GR. Chriſtus Patiens, per *M. Hiller. Tubing.* 1715, 12.

Miſleri. B. C. p. 599.

H. GR. Chriſtus Patiens, cum uerſione *Germanica*

manica notisque *D. VVilhelmi Trilleri, Lipſ.* 1723, 8. 11 Alph. pagg. 8.

Verzeichniſs teutſchen poetiſchen Schrifften, p. 28.

Belgica Verſio.

H. GR. *ouer het Lyden Chriſti*, 8. -

Laur. Cat. libr. p. 220.

Anglica Verſio.

Georg. Sandys Tranſlation of GROTIVS his Tragoedy of Chriſts Paſſion in to Engliſh, with Notes on the Same, *London.* 1640, 8. *

Bodlei. B. C. p. 308.
Lipen. Bibl. Theolog. p. 434.

* De hac uerſione H. GROTIVS in Ep. CIƆ CC LXXXV, ad Gerard. Voſſium Patrem ſequentem in modum loquitur: *Tranſlatorem Regi Britanniae hanc dedicaſſe, eumque hunc librum ſingulari gratia excepiſſe.*

Germanica Verſio.

H. GR. *Leidender Chriſtus, Trauer-Spiel, aus dem beygefügten lateiniſchen Texte ins Teutſche überſezet, und mit uollſtändigen Anmerckungen erläutert, auch einen poetiſchen Anhang, verſchiedener Paſſions-Andachten begleitet, uon* Daniel VVilhelm Trillern, Phil. et Med. Doctor, *Lipſiæ*, 1723, 8.

Krauſii Ephemerides rei literar. nouae ad Annum 1723. n. XLIII, p. 403.

Sa

Samuel Benedictus Carpzouius publice hanc Tragoediam Auditoribus ſuis expoſuit, ut inſequens ſcriptum teſtatur.

Poetices et Humanioris Literatura Cultoribus S. P. D. eoſque ad H. GR. Chriſtum Patientem, Tragoediam, publice ab ſe exponendam, peramanter inuitat *Samuel Benedictus Carpzouius* Poeſ. Prof. Publ. *VVittembergae, typis Matthæi Henckelii, Acad. Typogr.* 1671, 4.

Epicedia in Iac. Arminium.

Dominici Baudii et H. GR. Epicedia in *Iacobum Arminium, Lugd. Batau.* 1609, 4.

Heinſ. B. C. P. I, p. 50.
Iohreniorum B. C. n. 317.

Cantilenae Sacrae de Veritate Rel. Chriſt., Belgicis uerſibus.

Vid. infra inter ed. Libri de Verit. Rel. Chr.

Sylua, ad Franciſcum Auguſtum Thuanum.

H. GR. Syluae ſacrae, et Sylua ad *Franciſcum Auguſtum Thuanum, Pariſiis*, 1622, 8. *

Bodlei. B. C. p. 308.

* ſupra p. 457.

H. GR. Sylua ad *Fr. Aug. Thuanum, Pariſiis*, 1634, 4.

Heinſ. B. C. P. II, p. 59.
Zeidler. Lat. B. P. II, p. 265.

H. GR.

H. GR. Sylua ad *Fr. Aug. Thuanum*, 4.

Laurent. Libr. Cat. p. 120.

Stobaeus.

Videatur ſupra p. 659.

Alloquium ad Arcam.

Incomparabilis Viri, H. GR. Patris Patriae, Alloquium ad Arcam, qua e carcere elatus eſt, editum ex muſeo *Ioachimi Morſii*, - 4. *

* *Iuſtus Chriſtoph. Boehmerus* in *Hermanni Conringii* Muſis Errantibus quas collegit, et *Helmſtad.* 1708, 8. edidit, ita loquitur, in praefatione dicti libri, de hoc alloquio ad arcam: *Addidi in fine carmen unum ad arcam, qua* HVGO GROTIVS *e carcere elatus fuit, ſub perſona* GROTII *factum. Adſcripſit illud* Conringius *propria manu editioni, qua uſus eſt, carminum* GROTIANORVM, *nullo addito autore, quumque in diuerſis, quas equidem uidi, poematum* GROTII *editionibus, hic Scazon non reperiatur, ſicque, a* GROTIO *illum eſſe ſcriptum, credere nequeam, a* Conringio *ipſo eum eſſe compoſitum coniicio. Dignus certe mihi uiſus fuit publica luce.*

Belgica Verſio.

H. de GROOT *Aenſpraeck tot de Kiſte*, -

Laurent. B. C. p. 237.

Poema

H. GR. Poema Latinum.

In honorem Coniugis et memoriam Liberationis ex arce Lupeſtenii.

Videatur inter eius poemata.

Belgica Verſio.

H. GR. *Gedichte, ter eere ſyner Huyſuron door* Ian. uan Vondel. *uertaelt.* Reperitur in Annalibus Belgice tranſlatis. *Amſtelod.* 1681, F.

Excerpta ex Comoed. & Tragoediis.

Videantur ſupra, p. 661.

Euripidis Phoeniſſae.

Videantur ſupra, p. 661.

Sophompaneas.

H. GR. *Sophompaneas*, etc. *Amſtelod. ap. Guil. Blaeu*, 1635, 4.

Thuan. B. C. P. II, p. 297.
Ehrencron. B. C. p. 278.
VValle B. C. P. II, p. 72.
Bodlei. B. C. p. 308.
Et alii plures.

H. GR. *Sophompaneas*, etc. *Amſtelod.* 1635, 12.

Iac. B. C. P. I, p. 191.
Carpzou. B. C. P. I, p. 285.
Caſtelein. B. C. p. 190.
Boeſchen. B. C. p. 308.
Et alii plures.

Cate-

Catechiſmus, carmine.

Videatur inter eius Poemata.

H. GR. Catechiſmus carmine, cum Metaphraſi Graeca, per *Chr. VVaſe*, et praxi in eandem per *Barb. Beale, Londin.* 1668, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.
Albert. B. C. p. 13.
Lipen. Bibl. Theolog. T. I, p. 248.

Belgica Verſio.

H. de GROOT *t' Samenſpraeck tuſchen Vader en Soon*, 4. -

Laurent. Cat. libror. p. 237.

Germanica Verſio.

H. GR. *Catech. Fragen in Teutſchen Reimen, durch* S. Gerlach. *Lübeck*, 1639, 8.

Zeidler. B. C. P. II, p. 150.

H. GR. *Frage und Antwort über den heil. Catechiſmum für ſeine Töchter* Cornelia *geſtellt, Lübeck*, 1640, 12.

Meyer. B. C. P. I, p. 150.

H. GR. *Catechiſmus Fragen, aus den Holländiſchen ins Teutſche überſezt und mit Sprüchen heil. Schrifft erläutert, nebſt angehängten Leben Chriſti in Verſen durch* Sam. Gerlach. *Lübeck*, 1640, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 922.

Ioach. Rachelii *Chriſtlicher Glaubens Vnterricht oder Geſpräch zwiſchen Vater und Sohn, aus* GROTII *lateiniſchen*, rhythmice, *Tubing.* 1666, 12.

Carpzou. B. C. P. II, p. 301.

H. GR.

H. GR. *Gespräch uon der Christl. Religion, Altena,* 1668, 12.

Carpzou. B. C. P. II, p. 367.

Ioach. Rachelii (Catechet.) *Vnterricht oder Gespräch zwischen Vater und Sohn, meist aus den Lateinischen* H. GR. 1670, 12.

Kielmannsegg. Cat. Bibl. P. III, 1414.

Ioach. Rachelii *Gespräch zwischen Vater und Sohn in Versen*, Bremen, 1707, 12.

Verzeichniss Poetischer Gedichte, p. 35.

Anglica Versio.

H. GR. *Catechismus carmine (Anglice) Lond.* 1668, 12.

Albert. B. C. p. 13.

Baptisma.

H. GR. Poema de Baptismate, Eucharistia etc. *Lugd. B.* 1642. -

Lipen. Bibl. Theol. T. I, p. 128.

H. GR. Poema de Baptismate, Eucharistia - 1642, 8.

Teller. B. C. p. 126.
VVaeyen. B. C. p. 132.

Belgica Versio.

HVGO de GROOT *uan den Doop* -

Laurentii Cat. libr. p. 237.

Euchâ-

Euchariſtia.

H. GR. Poema de Baptiſmate, Euchariſtia, *Lugd. B.* 1642.

Lipen. Bibl. Theol. T. I, p. 128.

H. GR. Poema de Baptiſmate, Euchariſtia - 1642, 8.

VVaeyen. B. C. p. 132.
Teller. B. C. p. 126.

H. GR. Trochaei de Euchariſtia, cum notis *Ioan. Schultzii*, Budiſſinenſis Rectoris editum, *Budiſſ.* 1704, 4.

Natiuitas Chriſti.

Videatur inter eius poemata.

Belgica Verſio.

H. GR. *ouer de Geboorte Chriſti* - 8.

Laurent. Cat. Libr. p. 220.

Phaleucus.

Lis inter *Guyetum* et H. GR., de Praeſtantia cereuiſiae et uini, reperitur in *Balzaci* epiſtolis, *Phaleucus* vero H. GR. inter EIVS poemata. *

* vid. ſupra p. 460.

Precatio Dominica.

Vid. inter Eius poemata.

Belgica Verſio.

H. GR. *ouer 't Vader onſer*, in 4.

Laurentii Cat. libr. p. 237.

H. GR. Notae ad Menandri et Philemonis reliquias.

Vid. ſupra, p. 658.

Cum ſchedula quaedam mihi exciderit, Poema ſequens, paulo maturius, anno quippe 1609, collocandum, hunc demum locum debuit occupare.

H. GR. De Annulo.

H. GR. Commentatio Annuli, metrice. *Lipſ.* 1609, 4.

Bodlei. B. C. p. 308.

H. GR. Commentatio de Annulis. Extat cum Kitſchio, *Lipſ.* 1614, 4.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 75.
Bodlei. B. C. p. 308.

Sacra Poemata.

H. GR. Sacra Poemata, *Hagae, ex Typogr. Alberti Henrici.* 1601, 4.

Cordeſ. B. C. p. 464.
Heinſ. B. C. P. II, p. 82.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 446.
Meurſ. Athen. Bat. L. II, p. 207.
Et alii plures.

H. GR. Syluae ſacrae, et Sylua ad *Fr. Aug. Thuanum, Pariſiis* 1622, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.

H. GR. *Sophompaneas.* Acceſſerunt, Chriſtus Patiens, et ſacri argumenti alia, *Amſtelod. ap. Guil. Blaeu.* 1635, 4.

Cordeſ.

Cordeſ. B. C. p. 464.
S. Philipp. B. C. P. II, p. 299.
Thuan. B. C. P. II, p. 297.
Gud. B. C. P. I, p. 257.
Et alii plures.

H. GR. Tragoediae duae, et alia ſacri argumenti *Amſtelod.* 1635, 12.

VVaeyen. B. C. p. 299.

Poemata omnia.

H. GR. Poemata collecta et edita a *Guil. Grotio*,* Fratre, *Lugd. ap. Andr. Clouquium* 1617, 8.

Cordeſ. B. C. p. 502.
Bodlei. B. C. p. 308.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 1153.
Caſtelein B. C. p. 187.
Et alii plures.

* ſupra, p. 459.

H. GR. Poemata, *Lugd. Bat.* 1620, 8.

du Prat. B. C. p. 26.

H. GR. Poemata, ex recenſione *Guil. Grotii*, fratris publicata, *Lugd. Bat.* 1637, 8.

Benteſ. B. C. P. III, p. 81.
Thuan. B. C. P. I, p. 294.
Heinſ. B. C. P. II, p. 115.

H. GR. Elegiae extant in Poematibus, per *Guil. Grotium* auctis, *Lugd. Bat.* 1639, 12.

Thuan. B C. P. I, p. 294.
Heinſ. B. C. P. II, p. 127.
Deſmaretſ. B. C. p. 617.
Scauen. B. C. p. 268.
Et alii plures.

H. GR. Poemata, *Amstelod.* 1639, 12.

Sluf. B. C. P. V, p. 612.

H. GR. Poemata, *Lugd. Batau.* 1644, 12.

Boeschen. B. C. p. 135.

H. GR. Poemata, *Lugd. Bat. ap. Hieron. Vogel.* 1645, 12.

Cunon. B. C. p. 634.
Gud. B. C. p. 289.
Blaeu Cat. libr.
Schalbruch. B. C. P. III, p. 26.

H. GR. Poemata omnia, *Lugd. Bat.* 1646, 12.

Freisleb. B. C. p. 221.

H. GR. Poemata, *Londin.* 1650, 8.

Sluf. B. C. P. V, p. 612.

H. GR. Poemata omnia, *Amstelod.* 1670, 12.

Heinf. B. C. P. I, p. 126.
du Boif. B. C. P. IV, p. 813.
Preston. B. C. P. II, p. 15.
Gronendyck. B. C. p. 196.
Et alii plures.

Poemata doctiss. Belgii Virorum, H. GR., *Dom. Baudii, Dan. Heinsii, Petr. Scriuerii,* aliorumque, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 329.

Thysii, Boxhornii, Buchneri, Vossii, Schurzfleischii, Mochingeri, GROTII et aliorum, Orationes et Carmina, 10 uolumina, 4.

Desmarets B. C. p. 376.

Belgi-

Belgica Verſio.

Verſcheyde Nederduitſche Gedichten, van H. GR., Hooft, Barlaeus, Huygens, etc. 2 Voll. *Amſterdam*, 1651, 8.

Oizel. B. C. P. II, p. 328.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 901.

Verſcheyde Nederduitſche Gedichten van H. GR., Hooft etc. *Amſterdam*, 1653, 8.

Oizel. B. C. P. II, 328.

Verſcheyde Nederduitſche Gedichten, van H. GR., Hooft, Barlaeus, Huygens, Vondel etc. *Amſterdam*, 1657, 8.

Opel. B. C. p. 132.
Anon. B. C. uend. Lipſ 1724, 17 Ianuarii, p. 132.

Verſcheyde Nederduitſche Gedichten, van H. GR., Hooft, C. Barlaeus *en aendre*, *Amſterdam*, 1659, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, 900.
Groenendyk B. C. p. 174.

Overgebleven Rymſtukken, of Veroolgh der Verſen van de Heeren en Meeſters, Ian. Huygens, VVilhelm et Pieter Groot, *met eenighe, hier en daer op zyn plats ingevoegde van den Vytgever der zelver*, *Delft*. 1722, 8. 10 pagg.

Krauſii Ephmerides rei literar. nouae ad A. 1724, n. 13, p. 125.

HVGONIS GROTII
OPERA HISTORICA.

Antiquitas Reipubl. Batauae.

De Antiquitate Reipubl. *Batauicae* Aut. H. GR., *Lugd. Bat.* 1601, 4. *

Gud. B. C. P. I, p. 412.

* Fortaſſe loco 1601, legendum erit 1610. ſupra p. 20.

H. GR. de Antiquitate Reipubl. *Batauicae, Lugd. Bat. ex officina Plant. ap. Raphelengium*, 1610, 4.

Cordeſ B. C. p. 285.
Bodlei. B. C. p 308.
Meyer. B. C. P. II, p. 615.
Meurſ. Ath. Bat. libr. II, p. 207.

Et alii plures.

H. GR. de Antiquitate Reipubl. *Batau. Lugd. Bat.* 1630, 24.

Thuan. B. C. P. I, 421.

H. GR. de Antiquitate et Statu Reipublicae *Batauicae* Lib. cum notis Autoris et *Paul. Merulae* de eadem diatr. *Amſtelod.* 1633, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 734.
Heinſ. B. C. P. I, p. 251.
Iacob. B. C. P. II, p. 321.

H. GR. liber de Antiquitate et *P. Merula* de Statu Reipubl. *Batauicae*, *Amſtelod.* 1633, 12.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 1419.
du Boiſ. B. C. P. IV, p. 737.

Belgica Verſio.

H. de GROOT, *uan de Oudheyt uan de Bata-*

uiſche

uiſche en Hollandſe Republyk, Grauenhaeg. 1610, 4.

Kielmannſegg. B. C. P II, p. 285.

H. de GROOT *uan de Oudheyt der Batauiſche en Hollandſe Republique.* Harlem, 1641, 4.

VVolter. B. C. p. 109.

H. de GROOT *uan de Oudheyt der Batauiſche en Hollandſe Republyk, ende de vrye Zeeuaert*, Haerlem, - 4.

Kielmannſegg. B. CP. III, p. 355.

H. de GROOT *Batauiſche Oudheyd*, Amſterdam, 1651, 4.

Oizel. B. C. P. II, p. 145.

H. de GROOT *Nederlandſe Iar-Boecken, Hiſtorien, t' Zedert het Iaer* 1555 *tot het Iaer* 1609, *met de Belegering der Stad* Groll, *ock het Tractaet uan de* Batauiſche, *nu* Hollandſe *Republick etc.* Amſterdam 1681, F.

Caſtelein B. C. p. 94.

Gallica Verſio.

H. GROTIVS *de l' Antiquité de la Republique des* Hollandois, Amſterdam, 1648, 12.

Krauſ. B. C. P. p. I, 361.

Chronicon Hollandiae.

H. GR. et *Iani Douſae*, Patris et Filii, Chronicon *Hollandiae*, ſ. de *Hollandorum* Republica et rebus geſtis Commentarii, *Lugd. Bat.* 1611, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 355.

H. GR. et *Iani Dousae*, Patris, et *Iani Dousae* filii, Chronica de *Hollaudorum* Republica et rebus gestis, *Lugd. Bat. ap. Io. Maire*, 1617, 4.

Cordes. B. C. p. 285.
Cunon. B. C p. 142.
Nicol. B. C. P. I, p. 82.
Scauen. B. C. p. 245.
Et alii plures.

H. GR. et alii, de Republica *Hollandiae*, *Lugd. Bat. ex officin. Io. Maire*, 1630, 12.

Cunon. B C p. 612.
Gud. B. C. P. I, p. 379.
Boeschen. B. C. p. 53.
VVolter. B. C. p. 394.
Et alii plures.

H. GR. Respublica *Hollandiae* et Vrbes *Traiect.* 1630, 12.

Starck. B. C. n. 133.

Antequam insequentia duo GROTII *scripta, nempe*, Pietatem Ordinum Hollandiae, *et* Apologeticum eorum, qui etc. *recenseam, haud alienum erit, alia quaedam aliorum scripta praemittere, quae ad utrumque* H. GR. *librum, et res ibi comprehensas, lucis non parum afferre Lectori posse uidentur.*

Historia * Initia et Progressus Turbarum Ecclesiasticarum in *Hollandia* ex Bibliotheca *Frederici de Vry*, Consulis *Amstelod.*, Amstelod. 1621, 4.

Kielmannsegg, B C P. II, p. 599, 618.
Ehrencron. B. C. p. 166.

* Historiam harum turbarum vide supra p. 33, 34, et multis seqq.

Iac.

Iacob. Arminii * Analyſis Cap. IX ad Rom., *Lugd. B.* 1612, 8.

Zeidler. B. C. P. III, p. 218.
Lipen. Bibl. Theolog. T. II, p. 680.

* ſupra, p. 29.

Sibrandi Lubberti Comm. ad 99 errores *Conr. Vorſtii, Franek* 1613, 8.

Dornfeld. B. C. p. 194.
Schulz. B. C. p. 219.
Laet. B. C. n. 111.

Conr. Vorſtii Catalogus errorum *Sibrandi Lubberti, Lugd. Bat.* 1612, 4.

Rechenberg. B. C. p. 53.

Requeſte uan de Studenten tot Leyden, aengaende de Beroepinghe Conr. Vorſtii tot de Profeſſie de H. Theologie, - 1611, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 361.

Conr. Vorſtii Oratio Apologetica, in conſeſſu Ordd. *Holl.* et *VVeſtfriſiae* habita, *Hagae Comit., Lugd. Bat. ap. Io. Patium.* 1612, 4.

Cunon. B. C. p. 212.

Specimen Conſcientiae, Candoris, Veracitatis, Simplicitatis, et Pietatis *D. Vorſtii*, in loco de Immenſitate ſ. omnipraeſentia Eſſentiae Dei, ſcriptum a Paſtoribus Eccleſiae Leouard., *Franeck.* 1617, 4.

Lipen. Bibl. Theolog. T. II, p. 929.

Arminianorum Libellus ſupplex, ſub titulo *Remonſtrantiae*, Illuſtr. Ordin. Foeder. tradita, in quo flagitant, ut *Confeſſio Belgica*, *Catecheſis* item *Heidelbergenſis*, accuratius examinetur, ſua

de suis V Articulis sententia relinquatur libera, ipsique interim in tutelam recipiantur. vid. supra p. 40.

Gomaristarum Responsio, sub titulo *Contraremonstrantia*, ad *Arminianorum* Remonstrantiam, vid. supra, p. 41.

Secunda *Remonstrantia* Ministrorum Ecclesiarum Hollandicarum et VVest-Frisicarum, qui *Remonstrantes* uocantur, Illustr. Ordinibus *Hollandiae* et *VVest-Frisiae*, mense April A. 1617, tradita, *Lugd. Bat.* 1617, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 618.
Lipen. Bibl. Theolog. T. II, p. 663.

Secunda *Contraremonstrantia*, siue Responsio ad *Remonstrantiam* secundam, in qua demonstratur, *Remonstrantes* nouam doctrinam in Ecclesias Reformatas introducere velle, iisdem Illustr. Ordin. Foeder. mense August. 1617, tradita, *Lugd. Bat.* 1617, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 618.
Lipen. Bibl. Theol. T. II, p. 663.

Responsio Necessaria ad *Contraremonstrantium* contrariam Declarationem, continens perspicuam et solidam eius Refutationem, *Lugd. B. ap. Ioannem Patium.* 1618, 4.

Cordes. B. C. p. 69.
Lipen. Bibl. Theol. T. II, p. 663.

Epistola Ecclesiastarum *Remonstrantium* ad exteros Reformatos, circa Artic. controu. de Praedestinatione *Lugd. Bat.* 1617, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 618.

Conr.

Conr. Vorstii Apologia, pro Ecclesiis Orthodoxis, *Hanou.* 1607, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 260.

Sibrandi Lubberti *Brief aen den Aertsbischop uan Cantelberg, contra* Vorstium, Delph. 1613, 4.

Diecmann. B. C. p. 97.

H. GR. Pietas Hollandiae.

H. GR. Ordinum *Hollandiae* et *VVest-Frisiae* Pietas, * *Lugd. B. ap. Ioan. Patium*, 1613, 4.

Cordes. B. C. p. 65.
Heins. B. C. P. I, p. 35.
Oisel. B. C. P. I, p. 54.
Suaning B. C. p. 67.

Et alii plures.

* supra, p. 41.

H. GR. Pietas, *Leouardiae*, 1614, 4.

uan der Lith. B. C. p. 143.

Belgica Versio.

H. GR. *Godts-Dienstigheidt der Staaten uan Holland* - 4.

Oisel. B. C. P. I, p. 57.

Gallica Versio.

La Pieté des Estats d' Hollande et VVest-Frise, par H. de GROOT, Leide, 1613, 4.

Oisel. B. C. P. I, p. 57.

Sibran-

Sibrandi Lubberti et *Ioan. Bogermanni* Reſponſio ad hanc Pietatem.

Sibrandi Lubberti Reſponſio ad *Pietatem* H. GR., * *Franek.* 1614, 4. et *Franek.* 1614, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 166.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 299.
Carpzou. B. C. P. I, p. 98.
Laet. B. C. n. 1, in libris incompactis.
Et alii plures.

* ſupra p. 41.

Antwoort uan Sibrandus Lubbertus op de Goods-Dienſtigheyt uan H. de GROOT, *Franecker.* 1614, 4.

Suaning. B. C. p. 22.

Io. Bogermanni, Annotationes ad ſcriptum H. GR. de ſua Pietate, in cauſa *Vorſtiana* et *Remonſtrantium*, cum *Fr. Iunii* de Synodis aduerſus *Bellarmin.* Diſp. *Leouard. ap. Abraham Radaeum.* 1614, 4.

Cordeſ. B. C. p. 65.
Heinſ. B. C. P. II, p. 263.
Kielmannſegg B. C. P. II, p. 217.
VVaeyen B. C. p. 81.
Et alii plures.

Io. Bogermanni, ad ſcriptum H. GR. Annotationes, *Franeck.* 1614, 4.

Kuhn. B. C. p. 71.

Io. Bogermanni, ad ſcriptum H. GR., in quo tractat cauſam *Vorſtii* et Remonſtrantium, annotationes, *Francof.* 1614, 4.

Thuan. B. C. P. I, p. 179.

Io

Io. Bogermannus et *Sibrandus Lubbert.*, contra H. GR. de Pietate Ordinum *Hollandiae*, 4.

Oizel. B. C. P. I, p. 55.

Decretum Ordinum Hollandiae adu. Lubberti Reſp.ad Pietatem.

Decretum Ordinum *Hollandiae*, contra libellum *Sibrandi Lubberti*, inſcriptum, *Reſponſio ad Pietatem* H. GR. *Lugd. Bat.* 1614, 4.

Thuan. B. C. P. I, p. 419.

H. GR. Pietas Ord. Holl. Vindicata et Bona Fides Sibrandi Lubberti.

Ordinum *Hollandiae* et *VVeſt-Friſiae* Pietas, ab improbiſſimis multorum calumniis, praeſertim uero a *Sibrandi Lubberti* epiſtola, quam Archiepiſcop. *Cantuarienſ.* ſcripſit, vindicata, per H. GR., *Lugd. B.* 1613, 4.

du Boiſ. B. C. P. II, p. 486.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 386.

H. GR. Ordinum *Hollandiae* ac *VVeſt-Friſiae* Pietas, aduerſus *Sibrandum Lubbertum* uindicata, *Lugd. Bat.* 1613, 4. *cum notis MSS.*

uan der VVaeyen B. C. p. 269.

H. GR. Bona Fides *Sibrandi*, *Lugd. Bat.* 1614, 4.

VVaeyen B. C. p. 81.

Volu-

Volumen ſcriptorum Eriſticorum Belgg. H. GR., *Sibrandi Lubberti*, al. 18. St. 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 466.

Ioan. Andr. Coruini Reſponſio, ad Annotat. *Bogermanni* de Pietate H. GR., *Lugd. B.* 1614, 4.

VVaeyen. B. C. p. 81.
Miſler. B. C. p. 21.
Dicmann. B. C. p. 92.

Sibrandi et *Sopingii* Reſponſio ad Bonam Fidem.

Sibrandi Lubberti Bona Fides demonſtrata ex libro ſuperiori, *Lugd. B.* 1614, 4.

Thuan. B. C. P. I, p. 166.

Godofridi Sopingii Apologetica Reſponſio ad *Sibr. Lubberti* Bonam Fidem et H. GR. *Pietatem*, cum ipſa Bona Fide et autoris uita, *Franekerae*, 1616, 4. 2 Alph. ½ B.

Zeidler. B. C. P. II, p. 168.
VVaeyen. B. C. p. 81.

Godofridii Sopingii Reſp. ad Sibr. Lubberti Bonam Fidem et H. GR. Pietatem, *Francof.* 1616, 4.

Dicmann. B. C. p. 120.

Ordinum *Hollandiae* ac *Weſt-Friſiae* Decretum, pro pace Eccleſiarum, * *Lugd. B. ap. Ioan Patium*, 1614, 4.

Cordeſ. B. C. p. 61.
Iac B. C. P. I, p. 287.
Gud. B. C. p. 424.
Lipen. Bibl. Th. T. II, p. 663.

* ſupra, p. 41.

Or

Ordinum *Hollandiae* et *VVeſt-Friſiae* Decretum pro Pace Eccleſiarum, munitum S. Scriptura, Conciliorum, Patrum, Confeſſionum et Theologorum, Teſtimoniis, *Vltraiect.* 1614, 4.

Zeidler. B. C. P. III, p. 30.

Kuhn. B. C. p. 71.

Lipen. Bibl. Theol. T. I, p. 95.

Tuba Pacis Clangens Bono publico Prouinciarum Belgii Confoederatarum, ad *Iac. Regem Angliae*, - 4.

Gud. B. C. p. 424.

Diecmann. B. C. p. 96.

Epiſtola Regis *Angliae* ad *Ordines Foederatos*, qua, mutuam tolerantiam *Arminianorum* et *Gomariſtarum* ſuadet, A. 1613. vid. ſupra p. 82, 83, et multis ſeqq.

Declaratio Sereniſſimi *Magnae Britanniae* Regis, qua, quid, cum Generalibus Foederatarum *Belgii* Prouinciarum Ordinibus, ſuper re *Vorſtii*, actum ſit, explicatur ſigillatim, *Lond.* 1612, 4.

Lipen. B. Theol T. II, p. 929.

Declaratio *Anglice*, Lond. - 4.

Lipen. Bibl. Theol. P. II, p. 929.

Declaration Iacques Roy d' Angleterre, ſur les actions de les Eſtats Generaux des Pais - bas unis, touchant le fait de Conr. Vorſtius. *Lond.* 1612, 4.

Lipen. B. Theol. T. II, p. 929.

Dudlei

Dudleii Carletoni, Legati Angliae Oratio etc.

Oratio Dudleii Carletoni, M. Britanniae Regis Legati, ad Generales F. Belgii Ordines, de initio turbarum Ecclesiastic. et de instituenda ocyus synodo. *Lips.* 1713, 8.

Belgica Versio.

Oratie, gedaen uan den Ambassadeur Dudley Carleton, *uan wegens den Oorspronck en Oneenigheeden in de Kerck en Politie*, 1617, 4.

du Bois B. C. P. II, p. 312.
Oisel. B. C. p. 57.

Refutatio huius Orationis.

VVeegschael uan de Oratie uan de Ambassadeur Dudley Carleton, *met de VVederlegging uan deselue*, - 1618, 4.

Oisel. B. C. P. I, p. 55.

Historiae Synodi Dordracenae initium, pro- et finem,

Vide supra late descript. p. 130.

Iudicium Synodi *Nationalis* Reformatarum Ecclesiarum *Belgicarum*, habitae Dordraci A. CIↃ IↃCXVIII, CIↃ IↃC XIX. cui subiecta sunt 1) Sententia aduersus *Io. ab Oldenbarneueld*, etc. et XIV. *Arminianos*, qui Synodo interfuerunt. 2) Iudicium Synodi *Dordracenae*, de *Conr. Vor-*

stii,

ſtii doctrina etc. 3) Edictum Ordinum Generalium, contra Conuenticula *Arminianorm* etc. *Lugd. Bat.* 1619, 4.

Lipen. Bibl. Theolog. T. I, p. 95.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 612.
Kuhn. B. C. p. 71.

Acta et Scripta Synodalia *Dordracena* Miniſtrorum *Remonſtrantium* in *Foederato Belgio. Harderuic. ex officin. Typographi Synodalis*, 1620, 4.

Cordeſ. B. C. p. 69.

Acta Synodi Nationalis *Dordracenae*, A. 1618 et 1619. *Lugd. B. typis Iſaaci Elzeuiri*, 1620, F.

Cordeſ. B. C. p. 47.

Grouuael de Veruuoeſtinge, of Nullitaeten des Nationel Synodi tot Dordrecht, II. *Deele*, *Engh.* 1622, 4.

Kielmannſegg, B. C. P. II, p. 282, 599.

'T Hemelſche Synodus, tegen 't Aerdiſche Synodus tot Dordrecht, 1619, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 599.

Enoticon diſſiecti *Belgii*, per *Salomonem Theodotum*, *Vrſellis, ap. Vendelinum Iungben.* 1618, 8.

Cordeſ. B. C. p. 103.
Vltraiect. Acad. B. C. p. 78.
Laet. B. C. n. 116, in libris incompactis.

Inquiſitio *Io. Oldenbarneueldii* et H. GR.

Articul en Ordeel ouer Ian uan Oldenbarneueld, Aduocat uan Holland, - 1619, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, 157.

Ooderſoeck H. *de* GROOT. - 4.

Laurentii B.C. p. 270.

Brands *Hiſtorie, uan de Rechts pleging, gehouden omtrent Io. uan Oldenbarneueld, Mr. Rombout Hogerbeets, en Mr.* H. *de* GROOT. Rotterdam, 1708, 4.

du Boiſ. B. C. P. II, p. 486.
S. Philipp. B. C. P. II, p. 233.
Schalbruch. B. C. P. I, p. 101.

Apologia *Io. Oldenbarneueldii.*

Remonſtratie des Herrn Aduocaten uan Oldenbarneueld aen de Staeten uan Holland. Grauenhaegh. 1618, 4.

Heinſ. B. C. P. II, p. 250.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 628. P. III, p. 125.

Myſteria Hollandica, ſ. *Oldenbarneueld.* Apologia ad Status *Holl.* et *Weſt-Friſiae. Durocortori,* 1618, 4.

Cordeſ. B. C. p. 287.
Alemann. B. C. n. 2592.
Zeidler. B. C. P. III, p. 218.

Io. ab *Oldenbarneueld* Apologia, ex interpret. et cum notis *Petri Holderi. Durocortori* 1618, 4.

Iacob. B. C. P. I, p. 298.
Meyer. B.C. P. II, p. 807.
Roeſchel. B. C. P. I, p. 291.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 403.

Io. Oldenbarneueld Myſteria *Hollandica* ſ. Apologia ad Status *Hollandiae* etc. *Francof.* 1618, 4.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 161.

Sen-

Sententia *Io. Oldenbarneueldii*, H. GROTII *Aeg. Ledembergii* et *R. Hogerbecii.*

Sententie ouer Ian uan Oldenbarneueld, Groning. 1619, 4.

Gud. B. C. in app. p. 501.

Sententia lata et pronuntiata adversus *Ioannem Oldenbarneueldum* et alios, *Hagae Com. ap. Arnoldum Meuris*, - 4.

Cordes. B. C. p. 287.

Sententia contra *Io. Oldenbarneueld. Haeg.* 1619, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 111.
Roeschel. B. C. P. I, p. 290.

Sententien ouer Io. uan Oldenbarneueld, Aegid. uan Ledemberg, Rombout Hogerbeet, en HVG. de GROOT, *Grauenhaegh.* 1619, 4.

Kielmannsegg B. C. P. II, p. 599.

Sententia Ordin. *Hollandiae* et *Westfrisiae* aduersus *Aegid. Ledenberg, Rumold. Hogerbecium* et H. GROTIVM. *Hagae Comitum.* 1619, 4.

Roeschel. B. C. P. I, p. 190.
Dicmann. B. C. p. 96.

Vita et Mors *Ioannis Oldenbarneueldii.*

Historie uan Ian Oldenbarneueld Doodt, - 1620, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 125.

Het Leuen en Steruen uan Ian uan Oldenbarneueld. - 1648, 4.

Heinſ. B. C. P. II, p. 250.
Benteſ. B. C. P. II, p. 87.

Hiſtorie uan het Leuen en Steruen uan Io. Oldenbarneueld op Loeueſten - 1658, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 135.

Waerachtige Hiſtorie uan wylen Heer I. uan Oldenbarneueld, Amſterdam, 1669, 8.

Saſſ. B. C. p. 256.

Waerachtighe Hiſtorie uan't Leuen, Bedryf en Dood uan Ian uan Oldenbarneueld, uermeerdert met einige Schriften uan Ian Francken, met Kooper Plaeten. Rotterd. 1670, 8.

Nicol. B. C. P. I, p. 93.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 747.

H. GR. Apologia.

H. GR. Apologeticus eorum, qui *Hollandiae, Weſtfriſiaeque* et uicinis quibusdam nationibus, ex legibus praefuerunt, ante mutationem anni CIↃ IↃC XVIII, quo ea referuntur, quae aduerſus H. GR. et *alios* acta iudicataue fuerunt. *Pariſ. ap. Nicol. Buon.* 1622, 8.

Cordeſ. B. C. p. 290.
Bodlei. B. C. p. 308.
Heinſ. B. C. P. I, p. 365.
Suahing. B. C. p. 82.
Et alii plures.

H. GR. Apologeticus eorum, qui *Hollandiae Weſtfriſiaeque* et uicinis quibuſdam nationibus ex

ex legibus praefuerunt, ante mutationem Anni CIƆ IƆC XVIII, *Parif.* 1622, 8. *Infertae funt exemplari Icones quorundam illuftrium Virorum.*

S. Philippe B. C. P. III, p. 253.

H. GR. Apologeticus eorum, qui *Hollandiae VVeftfrifiaeque* et uicinis quibufdam nationibus praefuerunt, ante mutationem, An. CIƆ IƆC XVIII, factam, cum refut. eorum, quae aduerfus ipfum atque alios acta et iudicata funt, *Heidelberg.* 1629, 8.

Mayer. B. C. P. II, 631.
Bodlei. B. C. p. 308.
Lugd Bat. Acad. B. C. p. 217.
Thuan. B. C. P. I, p. 419.
Et alii plures.

H. GR. Apologeticus eorum, qui *Hollandiae* etc. praefuerunt, *Parif.* 1630, 12.

Kielmannfegg. B. C. P. II, p. 1296.

H. GR. Apologeticus eorum qui *Hollandiae* etc. 1631, 8.

Oizel. B. C. P. II, p. 200.
Carpzou. B. C. P. I, p. 702.
Gud. B. C. p. 426.
Defmaret. B. C. p. 47.
Et alii plures.

H. GR. Apologeticus eorum, qui *Hollandiae* etc. praefuerunt, *Parif.* 1631, 12.

Kielmannfegg. B. C. P. II, p. 1209.

H. GR. Apologeticus eorum, qui *Hollandiae* et *VVeftfrifiae* praefuerunt, ante mutationem, quae evenit anno CIƆ IƆC XVIII, etc. *Parif. ap. Guil. Pele* 1640, 12.

Cordesf. B. C. p. 290.
Cunon. B C. p. 581.
Nicol. B. C. P. I, 15.
Gud. B. C. p. 427.
Et alii plures.

H. GR. Apologia Praefectorum *Hollandiae*, ante mutationem anni CIↃ IↃC XVIII, *Amstelodam.* 1640, 12.

Fritsch. Cat. Libr. iurid. Lipf. 1707.

H. GR. Apologeticus eorum qui *Hollandiae* etc. praefuerunt, ante mutationem CIↃ IↃC XVIII, *Paris.* 1665, 12.

Preston. B. C. P. II, p. 15.
Spanhem. B. C. p. 204.
Schrader. B. C. P. I, n. 1412.
Rechenberg. B. C. P. II, p. 53.
Et alii plures.

Autentycke Stucken, raackende de Saaken van H. de GROOT. - 1642, 4.

Gud. B. C. in app. 501.

H. GR. *Autentycke Stucken* - 4.

Laurent. Cat. Libr. p. 262.

Belgica Versio.

HVGO de GROOT *Verantuuoorting van de uuettelycke Regeering van* Holland *en* VVest-Vriesland *en eeniger naeburige Prouintien, soo als deselue uuas voor de Veraendering van den laere* CIↃ IↃC XVIII, *mitsgaders VVederlegging de Proceduren en Sententien, soo tegen denselben de* GROOT *en aendere gehouden, alles ueruat in XX capitteln,* uuel-

uuelkers Regiſter achter 't VVerck teſien is. Accordeert met het Latynſe gedruckt, tot Pariſ. 1622, 4.

Caſtelein. B. C. p. 121.
Nicol. B. C. P. I, p. 11.
Gud. B. C. p. 423.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 270.

Et alii plures.

HVGO de GROOT *uuettelicke Regeringh* uan Holland *en* VVeſt-Vrieſland - 1630, 4.

uan de VValle B. C. P. I, p. 62.

H. GR. Grolla.

H. GR. Obſidio *Grollae*, cum annexis an. 1627, et cum tabulis geographicis, *Amſtelodam. Blaeu.* 1629, F.

Thuan. B. C. T. I, p. 419.
Heinſ. B. C. P. I, p. 295.
Lipen. Bibl. Philoſ. p. 623. et P. II, 1024.
Deſmaretſ. B. C. p. 39.

H. GR. Obſidio, *Grollae Francof.* 1629, F.

Lipen. Bibl. Philoſoph. P. I, p. 623.

Belgica Verſio.

H. GR. Obſidio *Grollae, Francof.* 1648, F.

Lipen. Bibl. Philoſoph. P. I, p. 623.

HVGO de GROOTS *Nederlandſe Iaerboecken, en Hiſtorien, t' Zedert het Iaer 1555, tot het Iaer 1609, met der Belegering der Stad* Groll, *en den aenckleuen des Iaers 1627.* etc. tot Amſterdam 1681, F.

Caſtelein. B. C. p. 94.

H. GR. Tacitus.

Vid. ſupra, inter Scriptores Latinos, p. 671.

H. GR. de Origine Gentium Americanarum.

Praedamitae, quibus inducuntur primi homines, ante *Adamum* conditi, - 8.

S. Philippe B. C. P. III, p. 40.

H. GR. Diſſertatio prior de Origine Gentium Americanarum. *Pariſiis* 1642, 8.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 208.
Carpzou. B. C. P. II, p. 57, P. II, p. 69.

H. GR. Diſſertatio prior de Origine Gentium Americanarum, *Amſtelod.* 1642, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 148.
Blaeu. Cat. Libr.
Ihl. B. C. P. II, p. 191.
Anon. B. C. uend Lipſ. 1721, 20 Marr. P. II, p. 191.

H. GR. Diſſertatio de Origine Gentium Americanarum, *Amſtelod.* 1643, 8.

Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 35.

Io. Laetii Refutatio huius Diſſertationis.

Ioann. de Laet Notae ad Diſſertationem H. GR. de Origine Gentium Americanarum, *Amſtelod.* 1643, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 70.

Kiel-

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 869.
Oizel. B. C. P. I, p. 259.
Et alii plures.

Ioann. de Laet Notae ad Diſſertationem H. GR. cum obſeruationibus aliquot, *Paris, Pelé* 1643, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 458.

Io. de Laet Notae ad Diſſertationem H. GR. de Origine Gentium Americanarum, *Amſtelod.* 1693, 4.

Gud. B. C. P. I, p. 448.

Reſponſio ad Refut. *Io. Laetii.*

H. GR. de Origine Gentium Americanarum, Diſſertatio altera, aduerſus obtrectatorem, opaca bonum, quem facit barba. *Paris*, *Cramoiſy.* 1643, 8.

Thuan. B. C. P. I, 458.
Carpzou. B. C. P. II, p. 57.

Ioan. Laet. Reſponſio ad Diſſertat. ſecundam H. GR.

Ioann. de Laet Reſponſio ad Diſſertationem H. GR., de Origine Gentium Americanarum. *Amſtelod.* 1643, 8.

VVetſteinii Cat. libr. uenal. Amſtel. 1699. p. 267.
Deſmaret. B. C. p. 587.

Ioan. de Laet Reſponſio ad Diſſertationem ſecundam, de Origine Gentium Americanarum H. GR. *Amſtelod. Elzeuir.* 1644, 8. *

* vid. ſupra p. 460.

Heinf. B. C. P. I, p. 358.
Thuan. B. C. P. I, p. 459.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 70.
Defmaret. B. C. p. 514.

Et alii plures.

Ioann. de Laet Refponfio ad Differtationem fecundam H. GR., de Origine Gent. American. *Amftelod.* 1646, 8.

Iac. B. C. P. II, p. 337.

H. GR. Iornandes, B. Ifidorus, Paulus VVarnefridus.

Vid. fupra, p. 663.

Annales et Hiftoriae.

H. GR. Annales et Hiftoriae, *Amftelod.* 1654, -

Lipen. Bibl. Philofoph. T. I, p. 161.

H. GR. Annales, *Amftelod.* 1655, 8.

Lipen. B. Philofoph. T. I, p. 168.

H. GR. Annales, *Amftelod.* 1655, 12.

Lipen. Bibl. Philofoph. T. I, p. 168.

De his Editionibus fit fides ap. Autorem.

H. GR. Annales et Hiftor. Belgg., ufque ad Inducias anni 1609, Lib. XVIII. *Amftelod. Blaeu*; 1657, Fol.

Nicol. B. C. P. I, p. 72.
Bodlei. B. C. p. 308.
Carpzou. B. C. P. II, p. 16, et 69.
Sluf. B. C. P. V, p. 529.

Et alii plures.

H. GR. Annales et Hiſtoriae Belg., *Amſtelod.* 1658, 8. et *ib. apud Ioann. Blaeu* 1658, 12.

Cunon. B. C. p. 590.
Nicol. B. C. p. P. I, p. 93.
Sluf. B. C. P. IV, p. 529.
Suaning. B. C. p. 100.
Et alii plures.

H. GR. Annales, *Amſtelod.* 1688, 12.

Schulz. B. C. p. 266.

Fortaſſe leg. 1658.

Gallica Verſio.

Annales et Hiſtoires de Troubles de Pays-bas, par H. GR. Amſterdam 1662, F.

Teller. B. C. p. 315.
Dalmann. B. C. p. 100.
Groenendyck. B. C. p. 66.
Sluf. B. C. P. IV, p. 529.
Et alii plures.

Annales et Hiſtoires par HVGO de GROOT Amſterd. 1672, F.

Oizel. B. C. P. II, p. 104.

Hiſtoire d' Hollande, depuis ou finit GROTIVS 1609, *iuſqu a notre tems par Monſ. de la Neufuille,* T. 1. 2. 3. 4. Paris 1702, 12.

Ehrencron. B. C. p. 221.

La meme, continué iuſqu a la paix de Ryſuuick, 1704, 8.

Fritſch. Cat. Libt. Gall. Lipſ. 1704.

Belgi-

Belgica Verſio.

HVGO de GROOTS *Nederlandſe Iaer-Boecken, en Hiſtorien, 't Zedert het Iaer 1555, tot het Iaer 1609, met de Belegering der Stad* Groll, *en den aekleuen des Iaers 1627, oock het tractaet uan de* Batauiſche *nu* Hollandſe *Republyck, en de urye Zeeuaert met antekennigen, met zuue uolkomen Regiſters en ueele konſtige Kopere Plaeten uerryckt door* Ioan Goris, *tot Amſterdam*, 1681, F.

Caſtelein B. C. p. 94.
Groenendyk B. C. p. 65.
VVetſtein. Cat. libr. uenal. 1699. p. 363.
Benteſ. B. C. P. II, p. 57.

Hiſtoria Iacobitarum.

HVGONIS GROTII Hiſtoria Iacobitarum, *Oxon.* 1675, 12.

Rechenberg. B. C. P. II, p. 51. *

* *Catalogus hic me induxit, ut hunc librum ſupra* p. 616. HVG. GROTIO *adſcriberem, ſed, quia poſtea ſequentem uidi librum, eodem anno, eodem loco, eademque forma, me hic uolui corrigere.*

Ioſephi Abudani, S. Barbati Hiſtoria Iacobitarum, ſ. Coptorum, in *Aegypto, Lybia, Nubia, Aethiopia,* Oxon. 1675, 12.

Lipen. Bibl. Theolog. T. II, p. 53.

Antequam a ſcriptis hiſtoricis H. GR. *diſcedo, aliquid monendum erit de ſcriptis* Iuſti Aſterii, *quae* Georgius Hornius *Orb. Polit. Part.* II, p. 38. HVGONI GROTIO *ſub hoc Aſterii nomine*

ne adſcribit. Vide quae ſupra p. 358. de his ſcriptis dixi. Guido *uero* Patinus Epiſt. V, *eum nominat* Tilemannum Stellam, *in Panegyrico quem dixit Cardinali Richelio, ad cuius confirmandam epiſtolam* Panegyrici edit. hic addam.

Tilemanni Stellae Panegyricus Card. *Richelio* dictus, *Pariſiis*, 1634, F.

Boeſchen. B. C. p. 186.

Nunc ad ſcripta ipſius alia me conferam.

Iuſtus Aſterius de Pace Pragenſi.

Diſſertatio de Pace *Pragenſi*, tam infauſte inita Pragae Bohemorum, 30. May 1635, *Lutet. Pariſ. ap. Sebaſtian Cramoiſy*, 1636, F.

Cordeſ. B. C. p. 296.
du Bois B. C. P. I, p. 208.

Iuſti Aſterii (D. Stellae, *uti notauit poſſeſſor libri, qui eum ex dono autoris acceperat, teſte Bibl. Cat. Kielmannſegg. P. II, p. 89*) Diſſertatio de Pace Pragenſi, tam infauſte, quam iniuſte, inita, *Pariſ.* 1636. F.

Heinſ. B. C. P. I, p. 294.
Obrecht. B. C.
Chriſt. B. C. p. 202.

Iuſti Aſterii Deploratio Pacis Germanicae, ſ. Diſſertatio de Pace Pragenſi, *Lutet. Pariſ. ap. Sebaſtian Cramoiſy*, 1636, 4.

Cunon. B. C. p. 699.
Gud. B. C. P. I, p. 432.
Iac. B. C. P. I, 279.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 185.
Et alii plures.

Gal-

Gallica Verſio.

Diſcours ſur la Traité de Prague, *fait entre l' Empereur et le Duc de Saxe, le 30 May, 1635, Pariſ.* 1637, 8.

Refutatio huius Scripti.

Anon. Vindiciae ſec. Libertatem *Germaniae*, contra Pacificationem *Pragenſem* (Germanice) *Stralſund.* 1635, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 402.
Franckenſtein. B. C. p. 157.
Mencken. B. C. p. 256.
Anon. B. C. uend. Lipſ. 1725, 3. Sept. P. II, p. 93.

Ablehnung etlicher wieder den Pragiſchen Friedens-Schluß mouirter dubiorum 1636, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 489.
Anon. B. C. uend. Lipſ. 1725, 3. Sept. P. I, p. 240.
Dicmann. B. C. p. 201.

Franciſci Zypaei hiatus *Iacobi Caſſani* obſtructus, de Iuſtitia belli Hiſpanici Gallo Belgici, cum Diſcept. de Pace *Pragenſi*, aduerſus *Aſterium*, it. ſuper Vindiciis Gallicis *Antuerp.* 1639, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 808.

Iuſti Aſterii Examen Comitiorum Ratiſbonenſium, 1637.

Examen Comitiorum Ratiſbonenſium, ſiue, Diſquiſitio Politica de nupera electione nouiſſimi Regis Romanorum, *Hanou. apud Eleutherium Meinhardum,* 1637, F.

du

du Boiſ. B. C. P. I, p. 368.
Scauen. B. C. p. 168.

Iuſti Aſterii Examen Comitiorum Ratiſbonenſium ſ. diſquiſitio politica de nupera electione Regis Romanorum, cum actis, *Hanouiae*, 1637, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 400, 537. 657.
Suaning. B. C. p. 105.

Germanica Verſio.

Stellae *Bericht uon den Reichs-tag zu Regenſpurg* Norimb. - 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 537.

Refutatio huius Scripti.

Petri Oſtermanni Corona Romana Ferdin. III. Imp. (Auſtriaci) legitima impoſita, ſ. Epicriſis Examinis Aſteriani nouiſſimorum comitiorum Ratiſbonenſium. - 1640, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 232, 647, 537,
Ehrencron. B. C. p. 175, 181.
Mencken. B. C. p. 157.

IN MATHESI.

H. GR. de Portuum inueſtigandorum Ratione.

(e Belg. *Sim. Steuini.*)

(S. ST.) De Hauen-Vindingh, *Leyden*, 1599, 4.

Heinſ. B. C. P. II, p. 250.

Λιμηνευρετικὴ, ſiue, Portuum inueſtigandorum

rum Ratio, Metaphraste H. GR., Batauo, cum dedic. ad Ducem, et S. P. Q. Venetum, *ex officina Plantiniana, ap. Chr. Raphelengium, Academiae Lugd. Bat. typogr.* 1599, 4.

Iac. B. C. P. II, p. 68.
Cordes. B. C. p. 149.
Thuan. B. C. T. II, p. 115.

Metaphrasis Latina libri, Belgice scripti a *S. Steuino*, cui nomen Λιμηνευρετικη, siue Portuum inuestigg. Ratio, - 1601.

Meurs. Athen. Bat. L. II, p. 207.

Portuum inuestigg. Ratio, Metaphraste H. GR., *Lugd. Bat.* 1621, 4.

Anon. B. C. auct. Lips. 1710, Dec. 1, n. 286.

H. GR. Ratio Portuum inuestigandorum, *Lugd.* 1624, 4.

Franckenstein. sen. B. C. n. 624.
Iac. B. C. P. I, p. 89.
Desmarets B. C. p. 307.

Aratea.

Vid. supra, p. 657.

In Physicis.

Referri possunt Sententiae de Fato iam supra, p. 662. relatae.

HVGONIS GROTII POLITICO IVRIDICA.

H. GR. Poemata non nulla.

H. GR. Poemata non nulla, s. characteres *Pontif.*

Pontif. Rom. Reg. Gall., Cardin. *Alberti*, Reginae *Angliae*, et Ordin. Foeder. vide ſupra, p. 685.

H. GR. Princeps.

H. GR. Princeps, *ap. Chriſt. Raphelengium*, 1599, 8.

Cordeſ. B. C. p. 448.

H. GR. Mare Liberum.

Mare Liberum, ſ. Diſſ. de Iure, quod *Batauis* competit ad Indicana commercia, XIII. capitibus diuiſum. *Lugd. Bat. apud Elzeuirios*, 1609, 8. *ſuppreſſo nomine*.

Cordeſ. B C. p. 448.
Bodlei B. C. p. 308.
Meurſ. Athen. Bat L II, p. 207.
Schrader. B. C. P. II, n. 45.

Et alii plures.

Mare Liberum, ſiue, de Iure, quod *Batauis* competit ad Indica commercia, Diſſertatio, *Lugd. Bat.* 1611, 8.

Horn. B. C p. 122.

H. GR. de Mari Libero, ſiue, de Iure, quod *Batauis* competit ad Indica commercia, *Lugd. Bat. ex officin. Elzeuiriana*, 1618, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 235.
Bodlei. B. C. p, 308.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 115.
Scauen. B. C. p. 122.

Et alii plures.

H. GR. Mare Liberum, ſeu, de Iure, quod *Batauis* competit ad Indicana commercia, *Lugd. Bat.* 1619, 8.

Lipen. Bibl. Philoſ. T. I, p. 161.

H. GR. Mare Liberum, *Amſtelod.* 1632, 8.

Sluſ. B. C. P. II, p. 284.
Seidel. B. C. in app. ult. p. 2.

H. GR. Mare Liberum, ſ. de Iure Nauigationis quod *Batauis* competit ad Indicana commercia, Editio noua, prioribus longe emendatior, *Amſtelod. ap. Guil. Bleau*, 1633, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 858.

H. GR. Mare Liberum, *Lugd. Bat.* 1633, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.
Lipen. Bibl. Philoſ. T. I, p. 161.

H. GR. Mare Liberum, *Paul. Merula* de Maribus, *M. Zuer. Boxhornii* Apologia, pro nauigationibus Hollandorum, *Lugd. Bat. apud Elzeuirios*, 1633, 12.

Cordeſ. B. C. p. 452.
Roeſchel. B. C. P. II, p. 130.
Caſtelein B. C. p. 200.
Heinſ. B. C. P. I, p. 372.
Et alii plures.

H. GR. Mare Liberum, & *P. Merula* de Maribus, *Lugd. Bat.* 1633, 16.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 1371.
Saſſ. B. C. p. 344. n. 558.

H. GR. de Mari Libero, *Leidæ*, 1633, 24.

Blaeu

Blaeu. Cat. Libr.
Nicol. B. C. P. I, p. 95.
Lipen. Bibl. Philoſoph. T. I, p. 726.

Apologia pro Nauigationibus *Hollandorum* aduerſus *Pontum Heuterum*, cum Mari Libero H. GR., item Clauſo *Seldeni*, - 1638, 8.

Boxhorn. Cat. Scriptor. in edit. Epiſtolarum eius, Amſtelod. 1662, 12.

H. GR. Mare Liberum, *Lugd. Bat.* 1659, 8.

Carpzou. B. C. P. II, p. 186.

H. GR. aliorumque Diſſertt. de Maribus, *Frf.* 1663, 12.

Albert. B. C. p. 209.
Haſſert. B. C. p. 130.
Boeſchen. B. C. p. 159.
Chriſt. B. C. p. 170.

H. GR. Mare Liberum, *Francof.* 1669, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.

H. GR. aliorumque Diſſert. de Maris Dominio *Francof.* 1699, 12.

VVolters B. C. p. 356.
Chriſt. B. C. p. 170.
Alemann. B. C. n. 3205.
Anon. B. C. uend Lipſ. 1705, 12. Octobr. p. 121.

H. GR. Mare Liberum, *Amſtelod.* - 24.

Sluſ. B. C. P. II, p. 232.

H. GR. Mare Liberum, *Ien.* 1673, 4. in editione *Simon.* Op. de Iure B. et P.

Schrader B. C. P. II, n. 1061.
Iacob B. C. P. I, p. 264.
Roeſchel. B. C. P. II, p. 2.
Rechenberg. B. C. in app. p. 134, 240.

H. GR. Dissertatio de Mari Libero, et Libellus de Indulgentia, Aequitate et Facilitate, *Hagae*, 1686, 8.

Heinec. B. C. p. 221.

H. GR. Mare Liberum *Francof. ad Moen.* 1696, F. *Editioni Op. Ioann. Tesmari de Iure B. et Pacis annexum.*

Eccard. B. C. P. II, p. 43.
Schubert. B. C. p. 121.
Christ. B. C. p. 7.
Ehrencron. B. C. p. 223.

H. GR. Libellus de Mari Libero, *Amstelod. ex officin. VVetstein.* 1712, 8. *Operi de Iure B. et Pacis annexus.*

Nolo Lectorem fatigare pluribus recensendis editionibus, si plures lubet legere, euoluat editiones H. GR. *de Iure B. et Pacis, ubi plerumque hunc L. inueniet operi annexum.*

Belgica Versio.

Vrye Zeeuaert of Beuuys, uan 't Recht dat den Hollanders *toekompt ouer den Indischen Coophandel,* Lugd. Bat. 1614, 12.

Gud. B. C. P. I, p. 396.

HVGO de GROOT *Vrye Zeeuaert.* Haerlem, 1641, 4.

VVolters. B. C. p. 109.
Kielmannsegg, B. C. P. II, p. 355.

H. GR

H. GR. *Vrye Zeeuaert.* Amſterdam 1681, F. cum Editione Op. de Iure Belli et Pacis.

Caſtelein B. C. p. 94.

* * *

Nationes, quas H. GROTIVS, fere in tota *Europa*, eo tempore per hunc ſuum Libellum de Mari Libero, prout ſupra, p. 16, 589. memoraui, excitauit hanc proſequendi Maris materiam, nominatim, *Itali, Dani, Poloni, Sueones, Angli, Germani* et *Bataui.*

MARE ADRIATICVM.

Iulius Pacius a Beriga.

Iulii Pacii, a Beriga, Iuriſconſulti, de Dominio Maris Adriatici Diſceptatio inter Regem *Hiſp.* ob Regnum *Neapol.* et Rempublicam *Venetam*, *Lugd. Cl. Landry* 1619, 8.

Teller. B. C. p. 218.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 718.
Carpzou. B. C. P. II, p. 73.
Franckenſtein. ſen. B. C. n. 993.

Et alii plures.

Iulii Pacii aliorumque Diſſertt. de Imperio Maris, *Frf.* 1663, 12.

Albert. B. C. p. 209.
Haſſert. B. C. p. 130.
Chriſt. B. C. p. 170.
Boeſchen. B. C. p. 159.

Francof. 1669, 12.

VVolters B. C. p. 356.
Chriſt. B. C. p. 170.

Alemann B. C. n.3105.
Anon B. C. uend. Lipſ. 1705, 12. Octobr. p. 121.

Il Conſolato del Mare con il Portolano del Mare, Venet. 1637, 4.

Scauen. B. C. p. 110.

Ioann. Palatius.

Io. Palatius de Dominio Maris, *Venetiis* 1663, 12.

Heinſ. B. C. P. I, p. 155.
Boeſchen. B. C. p. 159.

MARE LIGVSTICVM.

Ioann. Baptiſta Burgus.

Io. Baptiſtae Burgi de Dominio Reipublicae *Genuenſis* in Mari *Liguſtico* Libr. II, *Romae*, 1641, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 246.
Carpzou. B. C. P. II, p. 444.
Mencken. B. C. 428.
Ludouici. B. C. p. 19.

MARE BALTICVM.

Nic. Helduaderus et Anonymus quidam.

Nic. Helduaderi Sylua chronologica Circuli Baltici, i. e. *Hiſtoriſcher Wald und Umzirck des Baltiſchen Meers oder der Oſt-See.* Nurnberg. 1623, 4. et Hamburg, 1624.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 218.
Deſmaret. B. C. p. 363.

Mare Balticum, i. e. Hiſtorica Deductio, utri Regum, *Daniae* ne, an *Poloniae*, praedictum Ma-

re

re a multis iam annorum centenariis, aſſerente, non fallaci hominum cenſura, ſed ipſa nunquam fallibili natura, ſe deſponſatum fateatur et agnoſcat. - 1638, 4.

Obrecht. B. C. p. 91.
Ehrencron. B. C. p. 161.

Mare Balticum, ſiue, Deductio diſcurſui neceſſario cuiuſdam *Poloni* oppoſita, - 1638, 4.

VVolter. B. C. p. 113.

Antimare Balticum, - 1639, 4.

Ehrencron. B. C. p. 161.

Ioann. Loccenius de Iure Maritimo et nauali, *Holmiae*, 1650, 12. et - 1652, 12.

Graeu. B. C. p. 116.

Io. Loccenii et *Mart. Schookii* Ius et Imperium maritimum. *Amſtelod.* 1669, 12.

Iac. B. C. P. I, p. 372.

MARE BRITANNICVM.

Ioann. Seldenus.

Io. Seldeni Mare Clauſum, ſeu, de Dominio Maris. *Londin. ap. VVilhelm Steneſbeium*, 1635, F.

Cordeſ. B. C. p. 434.
Caſtelein. B. C. p. 36.
uan de VValle B. C. P. II, p. 20.
Scauen. B. C. p. 90.
Et alii plures.

Io. Seldeni Mare Clauſum, ſeu, de Dominio Maris, *Lugd. Bat. ap. Ioann. et Theod. Maire* 1636, 4.

Thuan. B. C. P. I, 235.
Zanen. B. C. p. 21.
Gud. B. C. P. I, p. 111.
du Prat. B. C. p. 11.
Et alii plures.

Io. Seldeni de Mari Clauſo Libr. II. acced. Marc. Zuerii Boxhornii Apologia pro nauigatio-nibus Hollandorum aduerſus Pontum Heuterum, et Tractatus mutui commercii et nauigationis inter Heinricum VIII. Regem Angliae, et Philippum Archiducem Auſtriae cum fig. aeneis. *Londin.* 1636, 8.

Meyer. B. C. P. II, p. 683.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 758.
Cordeſ. B. C. p. 452.
Deſmarets B. C. p. 500.
Et alii plures.

Io. Seldeni Mare Clauſum, ſeu, de Dominio Maris libri duo, cum Boxhorni apologia pro nauigationibus Hollandorum, aduerſus *Pontum Heuterum. Londin.* 1636, 12.

VVolter. B. C. p. 365.
Graeu. B. C. in app. p. 116.
Scauen. B. C. p. 122.

Io. Seldeni Mare Clauſum, *Amſtelod.* 1636, 12.

Carpzou B. C. P. I, p. 379.
Thuan. B. C. P. I, p. 235.

Io. Seldeni Vindiciae pro ſcripto Maris Clauſi, contra Vindicias Maris Liberi, *Londin.* 1653, 4.

Carpzou. B. C. P. I, p. 342.
Scauen. B. C. p. 110.

Io.

Io. Seldeni Vindiciae existimationis suae, de scriptione Maris clausi et liberi, aduersus *Petr. Bapt. Burgum, Lond.* 1653, 4.

Ehrencron. B. C. p. 280.
Boeschen. B. C. p. 199.
Carpzou. B. C. P. I, p. 342. P. II, p. 421.

Io. Seldeni Mare Clausum, cum *M. Zuerii Boxhornii* Apologia, pro Nauigationibus *Hollandorum* aduersus *Pontum Heuterum*, et tractatus commercii atque nauigationis inter *Henricum VII. Angliae* Regem et *Philippum Austriacum Londin.* 1656, 8,

Iac. B. C. P. I, 358.

Io. Seldeni Mare Clausum, siue, de Dominio Maris. *Lugd. Bat.* 1686, 4.

Oizèl. B. C. P. I, p. 170.

Guil. VVeluuod de Dominio Maris, *Hagae*, 1653, 4.

Scauen. B. C. p. 110.
Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 380.

Theod. Grasuuinckelius.

Theod. Grasuuinckelii Vindiciae Maris liberi, *Hagae Com.* 1652, 4.

VVaeyen. B. C. p. 270.
Carpzou. B. C. P. II, p. 421.
Meyer. B. C. P. II, p. 522.
S. Philippe B. C. P. II, p. 87.
Et alii plures.

Theod. Grasuuinckelii Vindiciae Maris liberi, aduersus *P. Baptistam Burgum*, Ligustici maritimi dominii assertorem, *Hagae*, 1653, 4.

Blaeu. Cat. libr.
Ehrencron. B C. p. 280.
Scauen. B. C. p. 110.

Theod. Grasuuinckelii Vindiciae aduersus *Guil. VVeluuodum*, Britannici maritimi Dominii assertorem, *Hagae Com.* 1653, 4.

Carpzou B. C. P. II, p. 421.
Scauen. B. C. p. 110.

HANSEATICVM IVS MARITIMVM.

Der Hansee-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. Lubeck, 1614, 4.

Ehrencron. B. C. p. 152.

Reinbold Kuricke Ius maritimum Hanseaticum, *Hamb.* 1667, 4.

Carpzou. B. C. P. II, p. 421.
Ehrencron. B. C. p. 79.
Desmaret. B. C. p. 253.

Bataui, Germani, aliique, qui tunc temporis de Mari libero et non libero scripserunt.

Io. Isaaci Pontani Discussiones Historicae, *Argent.* 1617, 12.

Sluf. B. C. P. V, p. 432.

Io. Isaac Pontanus de Mari libero et non libero, *Harderuici Gelrorum*, 1627, 8.

Cordes. B. C. p. 450.

Io. Isaac. Pontani Discussionum historicarum libr. II, quibus quatenus et quodnam Mare liberum

liberum, uel non liberum, expenditur. Accedit *Casp. Vairreni* de Ophyra regione et ad eam nauigationem Comm. et *Barth. Lekermanni* problemata nautica, cum commonit. de utroque. *Harderuic.* 1637, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 896.
Thuan. B. C. P. I, p. 235.
Schalbruch. B. C. P. II, p. 65.
Scauen. B. C. p. 122.

Et alii plures.

Hogerbeets *Inleydinghe tot de Practyck uan Iustitie, uan den Houe uan Holland, en urye Zeeuart* - 4.

uan Hem. B. C. p. 18.

Iac. Godofr. de Imperio Maris et Iure naufragii colligendi, 1637, 4.

Carpz. B. C. P. I, p. 327.
Scauen. B. C. p. 94.

Iac. Godofredus de Imperio Maris, et de Iure naufragii colligendi, legeque Rhodia, *Geneu.* 1654, 4.

Scauen B. C. P. I, p. 94.

Iac. Godofr. aliorumque Diss. de Imp. Maris, *Frf.* 1663, 12.

Albert. B. C. p. p. 209.
Hassert. B. C. p. 130.

Iac. Godofr. aliorumque Dissertat. de Imperio Maris, *Frf.* 1669, 12.

VVolters B. C. p. 356.
Christ. B. C. p. 170.

Cornel.

Cornel. Lerke Oratio de Mari libero, *Leidae*, 1637, 4.

Scauen. B. C. p. 110.

T' Boeck der Zee-Rechten. Middelburg, 1637, 4. Amſterdam 1648, 4.

Ehrencron. B. C. P. p. 83.
Deſmaret. B. C. p. 253.

Io. Strauchii Diſſertat. de Imperio Maris, *Brunſu.* 1662, 4.

Carpzou. B. C. P. I, p. 344.

Mart. Schookii aliorumque Diſſertt. de Iure et Imperio Maritimo, *Amſtelod.* 1669, 12.

Iac B. C. P. I, p. 372.

Mart. Schookii aliorumque Diſſert. de Imperio Maris, *Frf.* 1669, 12.

VVolter. B C. p. 356.
Chriſt. B. C. p. 170.

Hermann Conringius de Dominio Maris, *Helmſt.* 1676, 4.

Kielmannſegg. B. C P. II, p. 314.

Hermann. Conringius de Maritimis Commerciis, - 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 355.

Ioann. Groningii nauigatio libera, *Lubec.* 1698, 4.

Carpz. B. C. P. II, p. 421.

H. GR. Tacitus.

Vid. ſupra, p. 671.

HVGO-

HVGONIS GROTII
DE
Iure Belli et Pacis Libri III.

HVGO GROTIVS de Iure Belli et Pacis, *Parif. Buon.* 1625, 4.

Thuan. B. C. P. I, p. 234.
Bodlei Bibl. p. 308.
Gronendyk. B. C. p. 107.
Matfeld. B. C. p. 1135.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Francof. ad Moenum*, 1626, 8.

Kielmannfegg. B. C. P. III, p. 1073.
Ehrencron. B. C. p. 314.
Eccardi. B. C. p. 46. n 759.
Suaning. B. C. p. 75.
Et alii plures,

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amftelod. Blaeu.* 1631, F.

Teller B. C. p. 214.
Vltraiect. Acad. B. C. P. II, p. 130.
Meyer. B. C. P. I, p. 425.
Sluf. B. C. P. II, p. 284.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amftelodam.* 1631, 8. *cum annotat. MSS. Io Georg Graeuii, tefte eius B. C. p. 82.*

Bodlei. B. C. p. 308.
du Prat. B. C. p. 22.
Eccard B. C. P. II, p. 69.

H. GR. de Iure Belli ac Pacis Libri tres, in quibus Ius Naturae et Gentium, item Iuris Publici prae-

praecipua explicantur. Editio noua, ab Autore ipſo recognita et correcta, de qua uide pagina * ſequenti, cum Priuilegiis S. Caeſareae Maieſtatis, et Chriſtianiſſimi Galliarum Regis, *Amſtelod. ap. Guiliel. Blaeu*, 1632, 8.

* *Editionem librorum meorum de Iure Belli ac Pacis quae poſt illam* Guilielmi Blaeu *in folio, ut loquuntur, factam, facta eſt in octauo a* Ioanne Ianſonio, *nulla parte auctiorem eſſe illa* Guilielmi Blaeu, *in multis uero locis Graecorum maxime ſcriptorum minus caſtigatam, factam denique me inconſulto, hanc uero eiuſdem* Guilielmi Blaeu *in minori octauo editionem me uolente expreſſam ad exemplar a me recognitum atque emendatum teſtabar.* Amſtelodami VIII Aprilis CIↃ IↃC XXXII.

H. GROTIVS.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amſtelodam.* 1633, F.

du Boiſ. B. C. P. I, p. 131.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Annotation. Autoris. Acceſſerunt et Annotata in Epiſtolam *Pauli* ad *Philemonem*, *Amſtelodami* Bleaeu, 1642, 8.

du Boiſ. B. C. P. III, p. 444.
Thuan. B. C. P. I, p. 234.
Bodlei B. C. p. 308
Deſmaretſ. B. C. p. 471.

Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amſtelod.* 1646, 8.

Oizel. B. C. P. I, p. 370.
du Prat. B. C. p. 21.
Gud. B. C. P. I, p. 124.
Brunſen. B. C. Sect. II, p. 42.

Et alii plures.

H. GR.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amstelod.* 1646, 4.

Bodlei. B. C. p. 308.
Lipen. Bibl. Philosoph. T. I, p. 175.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Annotationibus Autoris, *Amstelod.* 1647, F.

Oizel. B. C. P. I, p. 144.
S. Philippe B. C. P. I, p. 63.
Lipen. Bibl. Philos. T. I, p. 175.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Annotatis, *Amstelod.* 1650, 4.

Scauen. B. C. p. 97.

H. GR. de Iure Belli et Pacis Libri III, cum Aut. in eosdem Annot. et Comment. in Epist. ad Philemonem, *Amstelod.* 1650, 8.

uan Hem B. C. p. 19.
Gud. B. C. P. I, p. 124.
Rechenberg. B. C. in app. p. 261.
Ehrencron. B. C. p. 314.

Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amstelod.* 1651, 8.

Spanhem. B. C. p. 170.
Iac. B. C. P. I, p. 358, 365.
VVolter. B. C. p. 314.
Rechenberg. B. C. P. II, p. 23.

Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amstelod.* 1652, 4.

Nicol. B. C. P. I, p. 137.

H. GR. de Iure Belli et Pacis Libri tres, in quibus Ius Naturae et Gentium, item Iuris publici praecipua, explicantur. Editio noua, cum annotatis Autoris, ex postrema eius ante obitum cura, multo nunc auctior. Accesserunt et Anno-

tata

tata in Epist. *Pauli* ad *Philemonem*, *Amstelodam. ap. Ioannem Blaeu.* 1660, 8. *Codex anott. MSS. Carpz. refertiss. teste eius B. C. P. I, p. 370.*

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 880.
Blaeu. Cat. Libror.
Crist. B. C. p. 37.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amstelod.* 1663, 8.

Ehrencron. B. C. p. 314.
Tenzel. B. C. p. 76.
Groschuph. B. C. p. 185.
Anon. uend. Berolin. 1725, 16. April. Sect. III, p. 5.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Ep. *Pauli* ad *Philemon.* atque Dissertat. de Mari Libero, *Amstelod.* 1667, 8.

Meyer. B. C. P. I, p. 439.
Falckner. B. C. P. I, p. 52.
Alemann. B. C. n. 3373.
Sluf. B. C. P. II, p. 284.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, in quibus Ius Naturae et Gentium, item Iuris Publici praecipua explicantur. *Amstelod. Blaeu* 1670, 8.

S. Philipp. B. C. P. II, p. 106.
Carpzou. B. C. P. I, p. 370.
Kryf. B. C. p. 122.
Ehrencron. B. C. p. 314.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Notis *Io. Frid. Gronouii*, *Amstelod.* 1680, 8.

Preston. B. C. P. I, p. 21.
du Prat. B. C. p. 22.
Alemann. B. C. n. 192.
Sluf. B. C. P. II, p. 84.

H. GR.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Notis ipſius Autoris, et Annotat. *Io. Fr. Gronouii, Hagae Comitum*, 1680, 8.

Nicol. B. C. P. I, p. 12.
Roeſchel. B. C. P. II, p. 14.
Heinecc. B. C p 221.
uan Zanen. B. C. in app. n. 78.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, etc. itemque Mare liberum, *Amſtelod.* 1684, 8.

Stark. B. C, n. 137.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Notis *Gronouii, Amſtelod. ap. Ianſonio VVaeſbergios*, 1689, 8.

Groenendyk. B. C. p. 170.
Iacob. B. C. P. I, p. 354.
Cunon. B C. p. 292.
Boeſhen. B. C p. 151.

H. GR. cum Notis Aut., et *Io. Fridr. Gronouii, Amſtelod.* 1700, 8.

Fritſch. Cat. Libr. Iurid. nundin. Lipſ. 1707.

H. GR. de Iure Belli et Pacis libri tres, cum Annotatis Autoris, acceſſerunt Annotata in Epiſt. *Pauli* ad *Philemonem.* Diſſ. de Mari Libero et Libellus de Aequitate, Indulgentia et Facilitate. *Nicol. Blancardi* et *Io. Frid. Gronouii* Notae in totum opus de I. B. et P. *Amſtelod.* 1701, 8.

Saſſ. B. C. p. 243. n. 637.
S. Philipp. B. C. P. III, p. 106.
du Boiſ. B. C. P. III, p. 444.
Stubel. B. C. p 1117.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Notis Variorum, *Amſtelod.* 1702, 8.

Kryſ. B. C. p. 123.

H. GR. de Iure Belli et Pacis Libri tres. Accesserunt eiusdem Dissertatio de Mari Libro et Libellus singularis, de Aequitate, Indulgentia et Facilitate, cum Not. *Io. Fr. Gronouii*, *Amstelod.* 1712, 8.

Albert. B. C. P. II, 49.
Desmarets. B. C. p. 472.

H. GR. de Iure Belli et Pacis Libri tres, in quibus Ius Naturae et Gentium, item Iuris Publici praecipua, explicantur, cum Annotatis Autoris, eiusdemque dissertatione de Mari Libero ac Libello singulari de Aequitate, Indulgentia et Facilitate, et *Io. Frid. Gronouii* notis. Editionem omnium, quae hactenus prodierunt emendatissimam, ad fidem priorum et optimarum recensuit, loca pleraque autorum laudatorum distinctius designauit, innumeros in illis errores sustulit, indicauit, notulas denique addidit, *Ioannes Barbeyrac*. *Amstelod.* 1720, 8. *

S. Philippe B. C. P. III, p. 106.
Krauf. Ephem. Rei literar. nouae ad A. 1720. n. 25. p. 199.
Albert. B. C. P. II, p. 49.
* Vid. supra, p. 264, seqq.

INDEX
AD
HVG. GROTII
DE
IVRE BELLI ET PACIS LIBROS III.

Index in H. GR. de Iure B. et P. Libr. III, et alia huius generis. - 4.

Carpzou. B. C. P. II, p. 333.

Bel-

Belgica Versio.

HVGO de GROOT *Recht des Orloghs en Vredes*, Haerlem, 1635, 4.

uan Zanen. B. C. p. 19.

HVGO de GROOT *Recht uan Oorlogh en Vrede, uuaerin t' Recht der Nature en der Volckern, neuens de uoornaemste Stucken uan 't publycke Recht uerklaert uuerden*, Amsterdam, 1651, 4.

Castelein. B. C. p. 119.

HVGO de GROOT *drie Boeken uan 't Recht des Oorloghs en Vredes, met des Auteurs Aentekenningen*, Delft 1652. 4.

Blaeü. Cat. Libr.

Drie Boeken uan 't Recht des Oorloghs en Vredes, daerin het Recht der Nature en der Volckeren, oock de uornaemste stucken uan het publycque Recht uerklaert uuerden door Mr. H. de GROOT, *nae de leste Druck, en met des Auteurs uermeerderde Aentekenningen (by hem ouersien) getrouuoelyk ouergheset door. B. D. den zuueeden Druck, seer nut en dienstigh in dese zydt, niet alleen uoor Princen, Ouerheden, en Regenten, maer oock uoon Secretarissen, Notarissen, en alle Liefhebbers uan Billick heydt en Rechtueerdigheyt.* Amsterdam, by Ian Hendrick en VVillem uan Beaumont Boeckuerkoppers, 1657, 4. *

* In praef. huius editionis haec occurrunt uerba: *VVat oock den Auteur deses VVercks belangt, uuiens uytmuntende gheleerrheyt, sonderlinge deught, en onghemuonlycke liefstalligheyt hem bouen alle geleerde en uermaerde Mannen, deser en der uorleden eeuuuen doet uytsteken, ende uan alle hooghe en aller*

Eeren uuaerdig achten, alsoo hebben uwe Ed. Grootachtb. alle-tydt tot hem ghetoont een uytnemende affectie en uriendelycke gheneghentheydt sels in de tyden synder droefheyt en uerstootinghe, daer uan deselde menighmael klaer blyck en bewuys in uerscheyden ghelegentheden gegeuen hebben, ende onder anderen als hy in syne laetste reyse uyt Vrankryck nae Suueden aen haere Coninghlyck Maiesteyt reysende, syn uuegh naem door uwe Ed. Grootachtb. Stadt, om uan daer te Schepe tegaen, aluuaer hy uan deselfde met alleen uriendelyck ontfangen. beleefdelyck begroet, gheuuellekomt, en gheherberghtwierdt, maer oock uoor syn af-scheyt heerlyck ende magnifycklyck onthaelt, ghetoeft, en ghetracteeret, hem geluck op syne Reyse uuenschende, en alle teyckenen uan Eere, gunste, en boogh toe-gedane Genegentheyt beuuysende, uid. supra, p. 473.

Suecica Versio.

Vid. supra, p. 272, 304.

Anglica Versio.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, (Anglice) *Lond.* 1654, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.

H. GR. de Iure B. et Pacis, cum eiusdem uita, quae petita est ex Bailii Dictionario *London.* 1715, voll. III, 8.

Krausii Ephem. Rei Literar. nouae ad A. 1715. n. 22. p. 169.

Gallica Versio.

Le Droit de la Guerre et de la Paix, par H. GR. *traduit en Francois par de* Courtin *Paris* 1687, 4.*

VVetstein Cat. libr. uenal. 1699. p. 363.
du Bois B C. P. II, p. 225.

* Vid. supra, p. 643.

Le

Le Droit de la Guerre et de la Paix, par M. H. GR., *traduit par M. de* Courtin, *Amſterd.* 1688, 8.

Carpz. B. C. P. I, p. 370.
Ehrencron. B. C. p. 361.
Anon. B. C. uend. Dreſd. 1725, d. 12. Martii. n. 4733.

H. de GROOT *de la Guerre et de la Paix, Hagae,* 1688, -

S. Philippe B. C. P. III, p. 107.

Le Droit de la Guerre et de la Paix, par M. GROTIVS, *traduit du Latin en Francois par* Courtin, *a la Haye,* 1703, 8.

du Bois B. C. P. III, p 444.
S. Philippe B. C. P. III, p. 107.
Meiſner. B. C. n. 988.

H. GR. *Traité du Droit de la Guerre et de la Paix,* 3 vol. - 12.

Fritſch. Cat. Libr. Gall. Lipſ. 1704.

Le Droit de la Guerre et de la Paix, per HVGVES GROTIVS. *Nouuelle Traduction par* Iean Barbeyrac, *Profeſſeur en Droits a Groningue et membre de la Societé Royale des Sciences a Berlin. Auec les Notes de l' Auteur meme, qui n' auoient encore paru en Francois et des nouuelles Notes du Traducteur.* A Amſterdam, 1724, 4. VI, Alph.

Krauſii Ephem. rei liter. nouae ad A. 1724. n. 53. p. 529.

Germanica Verſio.

H. GR. *Drey Bücher uom Rechte des Kriegs und des Friedens, aus dem Lateiniſchen ins Teutſche überſetzt durch P. B. S. g.* Schütz, *nebſt*

einer Vorrede Christian Thomasii, *Leipzig*, 1707, 4. *

VVolters B. C. p. 53.
Anon. B. C. uend. Dresd. 1725, 12. Mart. n. 6962.
Anon. B. C. uend Dresd. 1725, 3. Sept. p. 44.

* vid. supra p. 644.

H. GR. *Drey Bücher uon Kriegs und Friedens Rechten, samt general und special Tabellen uon* Biörenklau *und* Müllers, *übersetzt uon* Io. Nic. Serlin, *und Comment. uon unterschiedenen Aut.* Francofurt. 1709, F. *

du Boisf. B. C. P. I, p. 478.

* Gallorum Ephemerides de GROTII Libro de Iure Belli et Pacis iudicant, eumque laudant, et quidem iure *Er uuird in 100. Iahren keinen nach sich ziehen.* Vnde Rex Sueciae dixit: *Vnum esse Grotium, i. e. non habere parem.* Et Galli, *Grotium et Salmasium uere doctos esse pronuntiarunt, scil. excellenter.* Schurzfl.

Cum quibus consentit Autor Ephemeridum Lipf. sequentibus uerbis. *Der uortreffliche* GROTIVS *hat einen besondern Vorzug uor seinem Vorgängern, deren Hochachtung meist nicht lange gedauert. Es begehret ihm niemand den Ruhm streitig zu machen, daß er zuerst, das heut zu Tage so hoch geachtete Recht der Natur, auf einen festen Fuß gesetzet und dasselbe auch zuerst* systematisch *uorgetragen. Seine Grund-Sätze sind uortrefflich, und uon allen VVeltuueisen, die nach ihm einigen Nahmen erhalten, mit allgemeinen Beyfall angenommen uuerden, sein schoenes VVerck* de Iure Belli et Pacis *aber bleibet ein Schatz, uuelchen die spaete Nachuuelt uielleicht nicht uueniger als* Ciceronis *und* Senecae *Schrifften uerehren und beuuundern uuird. Und in der That ist er aller dieser Ehre mehr als uuürdig. Er hat eine Beuuundernsuuürdige Belesenheit, ein uortreffliches* Iudicium, *eine uuunderschöne Schreibarth in gebundener und ungebundener Rede, eine grosse Sanfftmuth und Maeßigkeit und zuuar iedes uou diesen Stücken in sehr hohen Grade besessen. Geuuiß es bringt die Natur kaum in 100. Iahren*

Iahren einen solchen Mann zuuuege, zum uuenigsten ist in den 80. Iahren seit dem er gestorben, niemand aufgestandeu, der alles das beysammen gehabt, uuomit Natur und Fleiß GROTIVM *berühmt gemacht, und es findet sich noch niemand, uuelchen man ihm mit Rechte an die Seite setzen könte.* etc. *Sein Buch* de Iure Belli et Pacis *ist uon* Mr. Io. Barbeyrac Piofessor *zu* Groningen *aufs reue ins Französche übersezt und 1724. sauber ans Tage Licht kommer, und solche dem Könige in England uon ihm* dedicir*et uuorden, in uuelcher derselbe bewercket, daß* GROTIVS *die Ehre gehabt fast bey allen Auflagen gekrönten Haeuptern zugeschrieben zu uuerden.*

COMMEMTATORES

IN

HVGONIS GROTII

DE

Iure Belli et Pacis Libros III.

Ioan. Feldenus.

Amstelod. 1652, 12.

Lipen. Bibl Philosoph. T. I, p. 175.

Ioan. Feldeni Annotata in H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amstelod.* 1653, 12.

Blaeu Cat. Libror.
du Bois B. C. P. II, p. 444.
Meyer. B. C. P. II, p. 442.
Sluf. B. C. P. II, p. 285.
Et alii plures.

Io. Feldeni Annotata ad H. GR. de Iure Belli et Pacis, quibus immixtae sunt Responsiones ad Stricturas *Grasuuinckelii, Ienae* 1663, 12. *

Iac. B. C. P. I, p. 375.
VVolter. B. C. p. 426.

* Vid. supra, p. 631.

Carpzou B. C. P. I. p. 378 380.
Kielmannſegg, B. C. P. III, p. 1257.
Et alii plures.

Theod. Graſuuinckelii. Stricturae ad Cenſuram *Ioan. Feldeni.*

Theod. Graſuuinckelii Stricturae ad Cenſuram *Ioan. Feldeni* in libros H. GR. de Iure Belli et Pacis, *Amſtelod.* 1653, 4.

Blaeu Cat. libror.

Amſtelod. 1653, 12.

Blau, Cat libror.
Carpzou. B C. P. I, 380.
Kiel mannſegg. B. C P. III, p. 1257.

Amſtelod. Io. Blaeu, 1654, 4.

Cunon. B. C. p. 684.
du Boiſ. B C. P. II. p. 225.
Gud. B. C. P. I, p. 111.
Ehrencron. B. C. p. 252.
Et alii plures.

Amſtelod. 1654, 12.

Oizel. B. C. P. I, p. 220.
Iacob. B. C. P. I, p. 375.
Benteſ. B. C. P. I, p. 111.
Beyer. B. C. n. 865.
Et alii plures.

Ienae, 1675, 12.

Carpzou. B. C. P. II, p. 436.
Schrader. B. C. P. II, n. 5711.
Brunſen, B. C. in app. v, p. 66.
Chriſt. B. C. p. 40.
Et alii plures.

1778,

- 1678, 12.

Ludouici B. C. p. 67.

Ioann. Henricus Boeclerus.

Io. Henr. Boeclerus in GROTII de Iure Belli et Pacis, L. I, et capita VII, Libr. II. *Tubing.* 1661, 8.

Albert. B. C. p. 161.

Io. Henr. Boeclerus ad GROTIVM de Iure Belli et Pacis, eiusdem Dissertationes V ad GROTIVM, *Argent.* 1663, 8.

S. Philippe B. C. P. II, p. 128.
uan der VVayen B. C. in app. II, p. 285.
Rechenberg. B. C. in app. p. 194.
Sluf. B C. P. II, p. 285.
Et alii plures.

Argent. 1664, 8

Graeu. B. C. p. 82.
Roeschel. B. C. P. II, p. 14.
Iacob. B. C. P. I, p. 358.

Io. Henr. Boecleri in H. GR. Ius Belli et Pacis, item Dissertationes V. et Tabulae ad commentationem GROTIANAM, *Giessae Hassorum ap. Casp. VVaechtler*, 1687, 8.*

Meyer. B. C. P. II, p. 439.
Castelein. B. C. p. 173.
Beyer. B. C. n. 145.
Desmarets B. C. p 480.
Et alii plures.

* Vid. supra, p. 627, sq.

In H. GR. Ius Belli et Pacis ad Illustrissimum Baronem *Boineburgum* Commentatio *Io. Henrici Boecleri* cum praefatione *Io. Schilteri.* Accedunt *Boecler.* Dissertationes V ad GROTIVM, it.

 Tabu-

Tabulae in H. GR. Ius Belli et Pacis. *Argentorati ex officina Dulssekeriana*, 1704, 8.

Obrecht. B. C. p. 184.
Anon. B. C. uend. Dresd. 1725, 12. Martii. n. 2627.

Caspar Zieglerus.

Casp. Ziegleri in H. GR. de Iure Belli et Pacis Libros Notae et Animaduersiones, *VVittenb. sumpt. haered. Meuii* et *Schumacheri* 1666, 8. *cum plur. in margine annott. MSS. F. B. C. test. Carpzou. B. C. P. I, p. 370.*

Ziegler. B. C. P. II, n. 265.
Gud. B. C. p. 124.
Ehrencron. B. C. P. II, p. 265.
Sluf. B. C. P. II, p. 285.
Et alii plures.

VVittenb. 1669, 8.

Schulzii B. C. p. 212.

VVittenb. 1676, 8.

du Boif. B. C. P. III, p. 444.
Roeschel. B. C. P. II, p. 14.
Rechenberg. B. C. in app. p. 24.
OPel. B. C. in app. p. 63.
Et alii plures.

Casparis Ziegleri, IC. Consiliarii Elect. Sax. et Facult. Iurid. in Acad. VVitteberg. Ordinarii, in H. GROTII *de Iure Belli ac Pacis, Libros*, quibus Naturae et Gentium Ius explicauit, Notae et Animaduersiones subitariae* Editio Tertia, indice auctior, *Francof. et Lipsiae impensis Quenstedi et Schumacheri typis Balth. Christ. VVustii*, 1686, 8.

* supra. p. 632.

Castelein,

Castelein. B. C. p. 173.
Stubel. B. C. p. 117.
Kuhn. B. C. p. 172.
Diecmann. B. C. p. 324.
Et alii plures.

L. 1686, 12.

Eccard. B. C. P. II, p. 12. n. 205.

Eadem esse uidetur cum antecedente.

VVittenberg. 1696, 8.

Kettner. B. C. in app. II, p. 90.

Argent. 1706, 8.

Schaader. B. C. P. II, n. 5500.
Ehrencron. B. C. p. 314.
Freisleb. B. C. p. 238.

Ioann. Adamus Osiander.

Io. Adami Osiandri Typus Legis Naturae ex Rom. c. II. expressus et exhibitus, *Tubingae*, 1669, 4.

Seidel. B. C. p. 65.
Diecmann. B. C. p. 148.

H. GR. Ius Belli et Pacis Obseruationibus *Io. Adami Osiandri* illustratum, *Tubingae*, 1670, 8.

Obrecht. B. C. p. 252.
Haffert. B. C. p. 113.

Tubingae. 1671, 8. *

Graeu. B. C. p. 82.
Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 971.
Sluf. B. C. P. II, p. 285.
Desmarets B. C. p. 474.
Et alii plures.

* Vid. supra, p. 633.

Tu-

Tubing. 1674, 8.

Kettner. B. C. in app. II, p. 59, 60.

Tubingae, 1675, 8.

Oizel. B. C. P. I, p. 205.

Tubingae, 1711, 8.

Rechenberg. B. C. in app. p. 193.

Henricus Henniges.

Henrici Henniges Obſeruatt. Politico-Morales in H. GROTIVM de Iure Belli et Pacis, *Soliſbach*, 1672, 8.

Roeſchel. B. C. P. II, p. 14.

Soliſbach, 1673, 8.

Oizel B. C P. I, p. 205.
Meyer. B. C. II, p. 439.
Ehrencron. B. C. p. 314.
Sluſ. B. C. P. II, p. 285.

Et alii plures.

Norimberg, 1673, 8. *

Fritſch. Cat. Libror. nundin. Lipſ. 1707.

* ſupra, p. 634.

Io. Fridr. Gronouius.

Is Commentarius paſſim reperitur inter editiones H. GROTII, ſupra, p. 635, 742.

Sam. Pufendorfii

Elementa Iuriſprudentiae uniuerſalis.

Sam. Pufendorfii Elementa Iuriſprudentiae uniuerſalis, *Hagae*, 1660, 8.

Oizel.

Oizel. B. C. P. I, p. 206.
Chrift. B. C p. 33.
Diecmann. B. C. p. 316.

S. Pufendorfii Elementorum Iurifpr. uniuerfal. Libr. II, *Cygn.* 1668, 8.

Kettner. B. C. app. I, p. 32.
Defmarets B. C. p. 478.

Ienae, 1669, 8.

VVolter. B. C. p. 274.
Rechenberg. B. C. in app. p. 194.
Anon. B. C. uend. Lipf. 1708, 16 Iunii p. 60.

Francof. 1680, 8.

du Boif. B. C. P. III, p. 451.
Beyer. B C. n. 166.

Francof. 1688, 12.

Fritfch. Cat. Libr. iuridic. Lipf. 1707.

Cygn. 1688, 8.

Nicol. B. C. P. I, p. 10.
Chrift. B. C. p. 37.

Frf. 1694, 12.

Kielmannfegg. B. C. P. II, p. 1356.
Beyer. B. C. n. 985.

- 1699, 12.

Anon. B. C. uend. Lipf. 1721. 20 Martii, P. I, p. 32.

Samuel Pufendorfii De Iure Naturae et Gentium Libri VIII.

Sam. Pufendorfii de Iure Naturae et Gentium Lib. VIII, *Londin. Scan.* 1672, 4. *

* Vid. fupra, p. 639.

Meyer.

Meyer. B. C. P. I, p. 430.
VVolter. B. C. p. 52.
Desmaret. B. C. p. 236.
Rechenberg. B. C. in app. 193.
Et alii plures.

Lipſ. 1672, 4.
Myl. B. C. p. 202.

Francof. ad Moen. 1684, 4.
Oizel. B. C. P. I, p. 170.
Diecmann. B. C p. 81.
Anon. B. C. Lipſ. uend. 1721. 20 Martii P. I, p. 238.
Anon. B. C. uend. Dreſdae 1725, 12 Martii n. 1864.

Sam. Puſendorfii Eris Scandica, *Frf.* 1686, 4.
Schulz. B. C. p. 123.

Sam. Puſendorfii de Iure N. et Gentium Libri VIII, *Amſtelod.* 1688, 4.
du Boiſ. B. C. P. II, p. 224.
Rechenberg. B. C. in app. 208.

Frf. ad Moen. 1694, 4.
du Boiſ. B. C. P. II, p. 224.

Frf. ad Moen. 1696, 4.
Anon. B. C. uend. Berolin. 1725, 16 April. Sect. I, p. 11.

Amſtelodami, 1698, 4.
Calkoen. B. C. p. 9.

Francof. 1699, 4.
Groſchupf. B. C. p. 78.

Amſtelod. 1704, 4.
Deſmaret. B. C. p. 236.
S. Philippe B. C. P. II, p. 86.
Kryſ. B. C. p. 149.
Albert. B. C. P. II, p. 2.

Fran-

Francof. ad Moen. 1716, 4.

Eccard. B. C. P. I, p. 129.

Gallica Versio.

Le Droit de la Nature et des Gens, traduit de Latin de feu Mr. *le Baron* de Pufendorf. *par* Iean. Barbeyrac, *auec des Notes, Amsterdam.* 1706, 4.

S. Philippe B. C. P. II, p. 88.
Eccard. B. C. P. II p. 63.
Anon B. C uend. Dresd. 1725. 12. Martii n. 1902.
Anon B. C. uend.. Lips. 1717, d. 6. Sept p. 82.

Le Droit de la Nature et des Gens de Mr. Pufendorf, *traduit par M.* Iean Barbeyrac. *Amsterd.* 1711, 4. Alph. VII. 6 plagg.

Krausii Ephemer. Rei literar. nouae ad A. 1715. p. 466.

Le Droit de la Nature et des Gens par Pufendorf *auec les Notes* de Barbeyrac, *Amstelodam.* 1712, 4.

Desmarets. B. C. p. 236.

Germanica Versio.

Sam. Pufendorfii *uom Natur und Völker Rechte mit Anmerckungen uon* Iohan. N. Hertio, *und* Io. Barbeyrac, *Frf.* 1711, 4. 2. vol.

du B is. B. C. P. II, p 603.
Rechenberg. B. C. in app. p. 218.

COMMENTATORES AD OPVS PVFENDORFII DE IVRE NAT. ET GENTIVM.

Sam. Pufendorfius de Iure Nat. et Gentium,

cum

cum Annotat. *I. N. Hertii*, accedit Eris Scandica, ſeu, de Controuerſiis de Iure Naturae, *Frf.* 1706, 4.

Franckenſtein. ſen. B. C. p. 27.
Beyer. B. C. p. 58.

* * *

Hic, de Aduerſariis Pufendorfii, ſigillatim aliquid eſſet addendum, ſed, quia hanc materiam eleganter tractauit *Iac. Frid. Ludouici*, in libro, cui titulus, *Delineatio Hiſtoriae Iuris Diuini, Naturalis et Poſitiui Vniuerſalis, editio ſecunda*, Halae 1714, 8. ad hunc librum, lectorem remittimus.

Samuel Pufendorfius de Officio Hominis et Ciuis.

Sam. Pufendorfius de Officio Hom. et Ciuis, *Lond. Sc.* 1663, 8.

Chriſt. B. C. p. 38.

S. Pufendorfius de Officio Hom. et Ciuis Lond. Sc. 1673, 8. *in margine diuerſis in locis not. Beyeri* teſte eius catalogi, n. 166.

Carpzou. B. C. P. I, p. 364.
Rechenberg. B. C. in app. p. 261.
Schalbruch B. C. P. II, p. 31.
Deſmarets B. C. p. 513.

Et alii plures.

Lond. 1675, 8.

Kettner. B. C. In app. II, p. 7.

Frf.

Erf. 1678, 12.

Ihl. B. C. P. I, p. 245.

Anon B. C. Lipf. uend. 1721, 10. Martii P. I, p. 245.

Rudolstad. 1678, 12.

Rudolstad. 1679, 12.

Carpzou. B. C. P. I, p. 381.

Sam. Pufendorf. de Offic. H. et C. eiusque Elementa iurisprudentiae, quibus adiecta appendix de Sphaera morali, *Frf.* 1680, 8.

Mylii. B. C. p. 33.

Rudolst. 1681, 12.

Schulz. B. C. p. 257.

Hamb. 1684, 12.

Anon. B. C. Lipf. uend. 1708. 16. Iulii p. 87.

Holm. 1689, 12.

Anon. B. C. Lipf. 1705, 12. Octobr. p. 57. p. 131.

Hamb. 1689, 12.

Brunsen. B. C. App. III, p. 14.

Anon. B C. Dresd. 1725. 12. Martii n. 5381.

Anon. B. C. Lipf. uend. 1725, 3. Sept. P. II, p. 65. P. II, p. 120.

Hamb. 1693, 12.

Dornfeld. B. C. p. 233.

Magdeb. 1693, 4.

Stubel. B. C. p. 184.

Vltraiecti. 1696, 12.

Graeu. B. C. p. 115.

Holmiae, 1701, 12.

Saff. B.C. p 320.

Opel. B. G. p. 51.

Anon. B. C. Lipf. 1724, d. 17. Ianuar. p. 51.

Londin. Sc. 1702, 12.

Chrift. B. C. in app. p. 40.
Anon. B. C. habit. Drefd. 1725, 12, Mart. n. 2268.

Vltraiect. 1705, 12.

S. Philipp. B. C. P. III, p. 127.

Frf. 1705, 8.

Boefchen. B. C. p. 293.
Kettner. B. C. p. 17.

Hamburg, 1709, 8.

Anon. B. C. hab. Lipf. 1725, 3. Sept. P. II, p. 6.

Gallica Verfio.

Les Deuoirs de l'Homme et du Citoyen, fuiuant la loi naturelle, par Pufendorf. Berlin. 1696, 12.

S. Philippe B. C. P. III, p. 129.
Fritfch. Cat. Libr. Gallic. Lip. 1704.

Les Deuoirs de l'homme et du Citoyen, traduit du Latin de Mr. de Pufendorf *par* Iean Barbeyrac, *Amft.* 1707, 8.

Grofchupf. B. C. p. 197.

Les Deuoirs de l'Homme et du Citoyen, tels qu'ils lui fon prefcrits par loi Naturelle, traduits du Latin de feu Mr. de Baron de Pufendorf, *par* Iean Barbeyrac. *Auec quelques notes du Traducteur, a Amfterdam*, 1708, 8.

Auerbach. B. C. n. 166.

Les deuoirs de l'Homme et du Citoyen, traduits du Latin de feu M. de Pufendorf, *par* Io. Barbeyrac, *Docteur en droits et Profeffeur en la meme faculté a* Groningue, *et membre de la focieté royale des fciences de* Berlin. *Quatrieme edition, reue-*

ue

ue auec de soin et augmente d'un grand nombre des notes du Traducteur, de ses deux discours sur la permission et le benefice des Lois, et du Iugement de Mr. Leibniz *sur cet ouurage, auec de Reflexions du Traducteur,* Amsterd. 1718. T. I, pagg. 344. T. II, pagg. 420.

Krauſ. Ephem. rei liter. nou. ad A. 1718, p. 239.

Commentatores in Libellum Pufendorfii de Officio Hominis et Ciuis.

Immanuel VVeberus.

S. Pufendorf. de Officio Hominis et Ciuis, cum notis *Imm. VVeberi, Francof.* 1700, 8.

VVolter. B. C. p. 460.
Anon. B. C. Lipſ. 1705, 12. Octobr. p. 126.
Ryſſel. B. C. p. 6.

Francof. 1702, 8.

Fritſch. Cat. libror. Lipſ. 1711.

Francof. 1709, 8.

du Boiſ. B. C. P. II, p. 517.

Francof. 1710, 8.

Eccard. B. C. P. II, p. 32.
Pipping. B. C. n. 169.
Anon. B. C. Dreſd. 1725. 12. Martii n. 2628.

Gottlieb. Gerh. Titius.

Gottlieb. Gerh. Titii Obſeruationes in lib. *Sam. de Pufendorf,* de Officio Hom. et Ciuis, *Lipſ.* 1703, 12.

du Boiſ. B. C. P. III, p. 517.
Anon. B. C. Lipſ. 1708, 16. Iulii, p. 91.

Lipſ. 1709. 8.

Schubart. B. C. p. 44.

G. G. Titii Collegium MS. in Pufendorf. de Offic. H. et C. -

Anon. B. C. Lipſ. 1725, 3. Sept. P. II, p. 60.

D. Gottl. Gerh. Titii *Einleitung zum Natur- und Voelker-Recht* -

Opel. B. C. p. 45.

Andr. Ad. Hochſtetterus.

Andr. Ad. Hochſtetteri Collegium Pufendorfianum ſuper libr. de Offic. Hom. et Ciuis, *Tubing.* 1710, 4.

du Bois. B. C. P. II, p. 224.
Kettner. B. C. in app. II, p. 40.

Io. Rodol. a VValdkirch.

Io. Rodol. a VValdkirch Annotata in Libr. *Sam. Pufendorf.* de Officio H. et Ciuis, *Baſil.* 1711, 8.

du Bois. B. C. P. III, p. 517.

Pagenſtecherus.

S. Pufendorf. de Offic. Hominis et Ciuis, per *Pagenſtecherum*, Groning. 1712, 8.

Ryſſel. B. C. p. 34.

Rotherus.

Rotherus ad *S. Pufendorf.* de Officio Hominis et Ciuis, *L.* 1719, 8.

Anon. B. C. habit. Lipſ. 1725, 12. Martii n. 5413.

H. GR.

H. GR. Commentatores.

Ioannes Georgius Simon.

HVGO GROTIVS de Iure Belli et Pacis, cum notis *Io. Geo. Simonis*, Eiusque Mare liberum, *Ienae*, 1673, 4.

Sluſ. B. C. P. II, p. 284.
Schrader. B. C. P. II, n. 1061.
Rechenberg. B. C. in app. 134 et 240.
Iac. B. C. P. I, p. 21.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Epiſt. ad Philemonem et not. *I. G. Simonis*, *Ienae*, 1680, F.

Albert. B. C. p. 29.
Falkner. B. C. P. I, p. 52.
Anon. Cat. Lipſ. 12. Octobr. 1705. p. 110.
Anon. B. C. Lipſ. 16. Iulii 1708, p. 8.
Et alii plures.

Ienae, 1680, 4.

Menken. B. C. p. 524.
Anon. B. C. Lipſ. 6. Sept. 1717. p. 124. 108.
Albert. B. C. P. II, P. 41.

Ienae, 1685, 4.

Rechenberg. B. C. in app. 173.

Frf. 1688, 8.

Anon. B. C. Lipſ 6. Sept. 1717. p. 42.

Conrad. Sam. Schurzfleiſchius.

Conradi Sam. Schurzfleiſchii Notae ad H. GRO-

TIVM de Iure Belli et Pacis, *Vittemberg.* 1674, 4. *

Lipen. B. Philos. T. I, p. 176.

* *Has nunquam uidi, credo potius, notas MSS. esse.* Vid. supra, p. 639.

Valentinus Velthemius.

Valentini Velthemii Vera & Genuina Fundamenta Vniuersi Iuris Naturae, *Ienae*, 1675, 4.

Schulz. B. C. p. 117.

Valentin. Velthemii Introductio ad H. GROTII Opus de Iure Belli et Pacis, ubi, simul elem. scient. de Iuris Nat. et Gentium prudentia, cum praecip. Mat. Moral. et Polit. ut et quaest. controu. *Ienae*, 1676, 8.

Kielmannsegg, B. C. P. III, p. 917.
Oizel. B. C P. I, p. 205.
Ehrencron. B. C. p. 314.
Opel. B. C. p. 45.
Et alii plures.

Ienae, 1676, 12.

Anon. B. C. Lips. 1725, 3 Sept. p. 60.

Ienae, 1677, 8. *

Carpzou B. C. P. II, p. 435.
Beyer B. C. n. 174.
* supra, p. 637.

Chr. Fr. VVaechtlerus.

Christ. Fr. VVaechtleri Lectionum GROTIANARVM Libr. I, *Lips.* 1680, 12.

Iacob. B. C. P. I, p. 375.
Brunsen. B. C. in app. v, p. 66.
Beyer. B. C. n. 987.

Hassert.

Haſſert. B. G. p. 124.
Et alii plures.

Chriſt. Fr. VVaechtleri Lectiones GROTIANAE, *VVittemb.* 1682, 12.

Iacob. B. C. P. I, p. 375.
Anon. B. C. Lipſ. 1721. 20 Martii, P. I, p. 34.

Io. Georgius Kulpiſius.

Io. Georg. Kulpiſii Collegium GROTIANVM, ſ. Synopſis Operis GROTIANI de Iure Naturae et Gentium, *Francof.* 1682, 4. *

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 136.
Ehrencron. B. C. p. 252.
Sluſ. B. C. P. II, p. 284.
Deſmarets B. C. p. 236.
Et alii plures.

* Vid. ſupra, p. 639.

Gieſſae, 1682, 4.

Oizel. B. C. P. I, p. 170.
Ehrencron. B. C. p. 84.

Gieſſae, 1686, 4.

Rechenberg. B. C. in app. p. 193.

Stutgard. 1697, 4.

Mencken. B. C. p. 525.
Chriſt. B. C. p. 26.
Meiſner. B. C. n. 265.
Opel. B. C. p. 65.
Et alii plures.

Io. Georg. Kulpiſii Collegium GROTIANVM *Stutgard.* 1701, 4. *cum notis MSS. docti cuiuſdam, teſte Dornfeld. B. C. p. 300.*

Meyer. B.C. P. I, p. 430.

Halae, 1708, 4.

du Boiſ. B. C. P. II. p. 225.

S. Philipp. B. C. P. II, p. 87.
Ryssel. B. C. p. 23.

Halae, 1709, 4.

Heinecc. B. C. p. 208.

Io. Christ. Becmanus.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum excerptis Annotat. Virorum insignium, edente *Becmano*, *Francof. ad Viadrum* 1691, 4. *c. Ind. sep.*

Carpzou. B. C. P. I, 342.
Roeschel. B. C. P. II, p. 2.
Desmarets B. C. p. 252.
Bentes. B. C. P. I, p. 102.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis Libri III. cum Annotat. Aut. et excerptis Annotat. Virorum uariorum, opera *Io. Christoph. Becmani*, *Frf. ad Viadrum*, 1699, 4.

Schrader. B. C. P. II, n. 5378.
Meyer B. C. P. I, p. 430.
Brunsen. B. C. Prodr. II, p. 19.
Groschupf B. C. p. 58.
Et alii plures.

Philippus Reinhardus Vitriarius.

Philippi Reinhardi Vitriarii Institutiones Iuris Nat. et Gentium, in usum Principis *Christ. Ludouici, March. Brandenb.* ad Methodum H. GR., *Lugd. Bat.* 1691, 8. *

Meyer. B. C. P. II, p. 439.
* Vid. supra, p. 643.

Frib.

Frib. 1691, 8.

Ehrencron. B. C. p. 313.

Lugd. Bat. 1692, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 785.
Beyer. B. C. n. 175.
Fritsch. Cat. Libr. Iurid. nundin. Lips. 1707.

Philipp. Reinhard. Vitriarii Institutiones Iuris Nat. et Gentium, accedit *Io. Fr. Buddei* Historia Iuris Naturalis, *Halae*, 1695, 8.

Carpz. B. C. P. I, p. 370.
Ehrencron. B. C. p. 314.
Fritsch. Cat Libr. jurid. Lips. 1707.

Halae, 1701, 8.

Schubert. B. C p. 48.

Philippi Reinhardi Vitriarii Institutiones Iuris Nat. et Gentium, accedit *Io. Francisc. Buddei* selecta Iuris Naturae et Gentium Historia, eiusdemque Historia Philosophiae *Hebraeorum*, *Lugd. Bat.* 1704, 8.

du Bois B. C. P. III, p. 444.
Menck. B. C. p. 610.
Stubel. B. C. p. 127.

Lugd. Bat. 1711, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. I, p. 103.

Ioann. Tesmarus et Vlricus Obrechtus.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum notis Aut. et *Io. Frid. Gronouii*, Comment. perpet. *Io. Tesmari*, et *Vlrici Obrechti* Obseruatt. separ. Acced. Mare Liberum, *Argent.* 1696, F.

Christ. B. C. p. 7.

H. GR. de Iure Belli et Pacis Libr. III. cum Notis ipsius Autoris et *I. F. Gronouii* et Commentariis perpetuis *Io. Tesmari* et *Vlrici Obrechti*, *Francof. ad M.* 1696, F. *

Obrecht. B. C. p. 17.
Beyer B. C. n. 108.
Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 42.
Ehrencron. B. C. p. 223.
Et alii plures.

* Vid. supra, p. 637.

Guilielmus uan der Meulen.

H. GR. de Iure Belli et Pacis Comment. *Guil. uan der Meulen.* Acced. ipsius Autoris et *Io. Fr. Gronouii* Notae, *Vltraiecti* 1696, 1700, 1703, F. voll. II.

Graeu. B. C. p. 71.
Nicol. B. C. P. I, p. 8.
Schrader. B. C. P. II, n. 1698.
Bentes. B. C. P. I, p. 63.
Et alii plures.

H. GR. de Iure Belli et Pacis, cum Commentariis *Guil. uan der Meulen*, *Amstelod.* 1704, F. vol. III. *

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 115.
Ehrencron. B. C. p. 223.
Meyer. B. C. P. I, p. 425.

* Vid. supra, p. 635.

Ioannes VVolfg. Iaegerus.

Io. VVolfg. Iaegeri Obseruationes Theologicae et Morales ad H. GR. Libros de Iure Belli et Pacis, *Tubing.* 1710, 8.

du

du Boiſ. B. C. P. III, p. 444.
Meyer. B. C. P. I, p. 431.
Rechenberg. B. C. P. II, p. 70, 139.
Eccard. B. C. P. II, p. 55.

Nec hic ſunt praetereundi ſequentes Viri de Iure Naturae et Gentium celeberrimi.

Io. Frid. Hornius.

Io. Frid. Hornius de Subiecto Iuris Naturalis, *Traiect. ad Rhen.* 1663, 12.

Rechenberg B. C. P. II, p. 198.
Carpzou. B. C. P. I, p. 381.
Opel. B. C p 45.
Albert. B. C. p. 248.

Io. Frid. Hornii, Politicorum Pars Architectonica de Ciuitate, *Traiect ad Rhen.* 1664, 12.

Oizel. B. C. P. I, p. 220.
Carpzou. B. C. P. I, p 381.
Rechenberg. B. C. P. II, p. 198.

Francof. 1670, 8.

Sluſ. B. C. P. III, p. 410.

Frf. 1672, 8.

Chriſt. B. C. p. 39.
Hard. B. C. p. 77.

Chriſtianus Thomaſius.

Chriſt. Thomaſii Inſtit. Iuriſpr. diuinae, ſ. Iuris Diuini Poſitiui Vniuerſalis et Iuris Naturalis, *Fr. et Lipſ.* 1688, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 325.

Fran-

Francof. et *Lipſ.* 1688, 8.

Kettner. B. C. in app. II, p. 66.

Chriſt. Thomaſii Inſtitutionum Iuriſprudentiae Diuinae Libr. III, cum ſcholiis et appendicibus, *Halae*, 1694, 4.

VVolter. B. C. p. 73.

Chriſt. Thomaſii *Göttliche Rechts-Gelehrheit*, Halle, 1702, 4.

Ryſſel. B. C. p. 13.

Fundamenta Iuris Nat. et Gentium, in uſum auditorii *Thomaſiani, Halae*, 1705, 4.

Meyer. B. C. P. II. p. 665.
Ryſſel. B. C. p. 12.

Fundamenta Iuris Nat. et Gentium in, uſum auditorii *Thomaſiani, Hallae*, 1708, 4.

Chriſt. B. C. app. p. 39.
Opel. B. C. p. 65.
Anon. B. C. uend.. Lipſ. 1724, d. 17 Ianuar. p. 65.

Chriſt. Thomaſii *Grund-Lehre des Natur- und Voelcker-Rechts*, Halle. 1709, -

Ryſſel. B. C. p. 13.

Chriſt. Thomaſii Specimen Iuriſprudentiae Iudicialis ex Iure N. et Gentium, *Halae et Lipſ.* 1706, 4.

VVolter. B. C. p. 73.

EPITOMATORES OPERIS GROTIANI DE IVRE BELLI ET PACIS ETC.

Ianus Klenckius.

Iani Klenckii Inſtitutiones Iuris Naturalis et Gentium,

Gentium, ex H. GR. de Iure Belli et Pacis Libb. III excerptae, *Amst.* 1662, 12. *cum Notis MSS.* *

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 557.
Kryſ. B. C. p. 122.

* ſupra, p. 643.

Amſtelod. 1665, 12.

Beyer. B. C. n. 871.
Kettner. B. C. in app. II, p. 49.

Amſtelod. 1666, 12.

Arnold. B. C. p. 197.

Ienae, 1666, 12.

Carpzou B. C. P. I, p. 380.
VVolter. B. C. p. 420.
Chriſt. B. C. p. 40.
Alemann. B. C. n. 3194.

Et alii plures.

Iani Klenckii Inſtitutiones Iuris Nat. Gent. et Publ. ex H. GROTIO excerptae, addita eſt eiuſdem Diſſert. de Ciuitatum Mutationibus, *Pariſ.* 1670, 4.

Ehrencron. B. C. p. 252.
Stubel. B. C. p. 185.

Pariſ. 1670, 12.

du Boiſ. B. C. P. III, p. 443.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 1304.
Carpz u. B. C. P. I, 380.
S. Philippe B. C. P. III, p. 90.

VVilhelmus Grotius.

VVilhelmi Grotii de Principiis Iuris Naturalis Enchiridion, *Hagae Comit.* 1667, 4.

du

du Boiſ. B. C. P. II, p. 225.
Heinſ. B. C. P. I, p. 135.
Carpzou. B. C. P. II, p. 424.
Freiſleb. B. C. p. 103.

L. 1669, -

Anon. B. C. uend. Lipſ. 1708, 16. Iulii p. 91.

Ienae, 1672, 12. *

Anon. B. C. uend. Lipſ. 1725, 3. Sept. P. II, p. 11.

* vid. ſupra, p. 643.

COMMENTATORES

AD

LIBELLVM VVILHELMI GROTII.

Georg. Goezius.

Guil. Grotii de Principiis Iuris Naturalis Enchiridion, cum notis *Georg. Goezii*, *Ienae*, 1669, 12. *

du Boiſ B. C. P. III, p. 444.
Meyer. B. C. P. II, p. 442.
Deſmaretſ. B. C. p. 495.
Sluſ. B. C. P. II, p. 233.
Et alii plures.

Ienae, 1674, 12.

Gud. B. C. P. I, p. 128.
Ehrencron. B. C. p. 361.
Brunſen. B. C. app. v, p. 66.
Arnold. B. C. p. 181.
Et alii plures.

Ioann. Georg. Simon.

Guil. Grotii de Principiis Iuris Nat. Enchiri-

chiridion, curante *Simone*, *Ienae*, 1675, 12.

Brunsen. B. C. Sec. II, p. 21.
Kettner. B. C. in app. I, p. 34.
Anon. B. C. Berolin. 1725, 16 April. Sect. I, p. 1.
Anon. B. C. Lipſ. 1723. 6 Dec. p. 6.

Ienae, 1682, 12.

VVolter. B. C. p. 420.
Beyer. B. C. n. 867.
Haſſert. B. C. p. 125.

Io. Iacob. Mullerus.

Io. Iacobi Mulleri Inſtitutiones Iuriſprudentiae Gentium, *Ienae*, 1694, 8.

Fritſch. Cat. Libr. Lipſ. 1707.

Io. Iac. Mulleri in *Guil. Grotii* Enchiridion de Principiis Iuris Naturae Commentatio, *Ienae*, 1696, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 910.
VVolter. B. C. p. 332.
Meiſner. B. C. n. 287.
Fritſch. Cat. libr. iuridic. 1707.
Et alii plures.

Io. Iac. Mulleri Diſput. de Obligatione Subditorum ad H. GR. de Iure Belli et Pacis libri II, c. 21, - 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 582.

H. GR. Epitomatores.

Holtermannus et Spinaeus.

H. GROTIVS de Iure Belli et Pacis ab *Holterm.* et *Spinaeo* Enucleatus, *Kil.* 1682, 8.

Gud.

Gud. B. C. P. I, p. 124.
Ehrencron. B. C. p. 314, 333.
Zeidler. B. C. P. I, p. 302.

Sim. Henric. Musaeus.

H. HR. de Iure Belli et Pacis Enucleatus, editus per *Sim. Henr. Musaeum*, *Kilon.* 1682, 8.

Kielmannsegg.. B. C. P. II, p. 224.

Sim. Henr. Musaei Specimen H. GROTII de Iure Belli et Pacis, casibus fictis illustrati, *Kilon.* 1689, 4.

Kielmannseg. B. C. P. II, p. 173.
Falkner. B. C. P. I, p. 52.

I. G. Simonis.

I. G. Simonis GROTIVS Erotematicus, seu H. GROTIVS de Iure Belli et Pacis, in Quaestiones redactus, cum Differt. *Ian. Klenckii* de Ciuitat., Mutationibus *Fr. et Lipsiae*, 1688, 8.

Beyer. B. C. n. 172.
Falkner. B. C. in app. p. 75.
Meisner. B. C. n. 302.
Anon. B. C. uend. Dresd. 1725, d. 12. Martii, n. 6067.

- 1693, 12.

Anon. B. C. Dresd. 1725, 12. Mart. n. 5815.

I. V. Bechmannus.

I. V. Bechmanni Institutiones Iuris Publici Axiomaticae, cum Analectis ad Librum I. de Iure Nat. et Gentium et H. GR. de methodo studii iuridici, 1688, 8.

Falc-

Falcner. B. C. P.I, p. 113.
Haſſert. B. G, p. 67.

Io. Henr. Suicerus.

H. GR. Ius Belli et Pacis, in Compendium Redactum per *Io. Henricum Suicerum, Tig.* 1689, 12.

Beyer. B. C. n. 987.
Carpzou. B. C. P. II, p. 435.

Tigur. 1694, 8.*

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 910.
Carpzou. B. C. P. I, 370.

* ſupra, p. 643.

Ioannes Schefferus.

H.GR. enucleatus a *Io. Scheffero, Sedini*, 1693, 12.

Kielmannſeg. B. C. P. II, p. 1326.
Beyer. B. C. n. 987.
Eccard. B. C. P. II, p. 33.
Kuhn. B. C. p. 205.
Et alii plures.

Sedini, 1694, 12.

Carpzou B. C. P. I, p. 30. P. II, p. 435.

H. GR. enucleatus per *Io. Schefferum*, cura *Hackmanni*, - 1712, 8. *

Ryſſel. B. C. p. 34.

* Vid. ſupra, p. 643.

Io. Reinh. Hedingerus

Io. Reinh. Hedingeri Sicilimenta Philoſophiae Iuris ad H. GROTIVM de Iure Belli et Pacis, *Gieſſ.* 1699, 4.

Eee Schu-

Schubert. B. C. p. 29.
Beyer. B. C. n. 424.
Ryssel. B. C. p. 25.
Anon. B. C. uend. 1725, 12. Martii Cl. I. p. 29.

Sam. Frid. VVillembergius.

Sam. Frid. VVillembergii Sicilimenta Iuris Gentium Prudentiae, ex H. GR. uariorumque celeberrimorum scriptis collecta, *Lips.* 1711, 8. *

Saff. B.C. p. 243.
* Vid. supra, p. 643.

Frid. Aug. Hackmannus.

H. GR. Iurisprudentia Vniuersalis Diuina, cura *Frid. Aug. Hackmanni, Helmstad.* 1712, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 1148.

Adr. Beyerus.

Adr. Beyeri Harmonia Struuio-Grotio-Schnobeliana, cum Obseruat. *Io. Schulzii, Gedani*, 1693, 4.

Beyer. B. C. n. 1067.

TABVLAE
in
HVG. GROTII
de
Iure Belli et Pacis Libros III.

Tabulae
Io. Philipp. Mulleri.

HVG. GROTII Liber de Iure Belli et Pacis in Tabb.

Tabb. redactus a *Io. Phil. Mullero, Francof.* 1664, F.

Meyer. B. C. P. II, p. 610.
Cunon. B. C. p. 55.
Roeſchel. B. C P. II, p. 2,
Matfeld. B. C. p. 62, 68.
Et alii plures.

Io. Philippi Mulleri Tabulae in H. GR. libros de Iure B. et P. *I.* 1664, F.

Chriſt. B. C. p. 5.

Germanica Verſio.

Io. Philip. Mulleri *Tabellen, überſetzt ins Teutſche, durch* Io. Nic. Serlin, *und dem Teutſchen* Operi GROTIANO de Iure Belli et Pacis, anno 1709, in Fol. *zu Franckfurth affigi*ret vid. p. 748.

Tabulae
Iacobi Thomaſii.

Iacob. Thomaſii Tab. in H. GR. de Iure Belli et Pacis, - 1670, F. *

Chriſt. B. C. p. 232.
Anon. B. C. Lipſ. 6. Sept. 1712. p. 112.

* ſupra, p. 630, 631.

Tabulae
Io. Paulini Oliuekranſii.

Io. Paulini Oliuekranſii Tabulae in H. GR. de Iure Belli et Pacis Libros, ex edit. *Sim. Heinr. Muſaei, Kilon.* 1688, F.

Ehrençron. B. C. p. 247.
Meyer. B. C, P. I, p. 425.

Desmarets B. C. p. 66.
Matfeld. B. C. p. 68.

Et alii plures.

Kilon. 1690, F.

Obrecht. B. C. p. 43.
Christ. B. C. p. 221.

Kilon. 1706, F.

Anon. B. C. Lipſ. 1717, 6. Sept. p. 110.

In minorem formam redactae per *Io. Heinr. Boeclerum.*

Io. Henr. Boecleri Tabellae in minorem formam redactae. uid. Commentatio. eius de Iure Belli et Pacis ſupra, p. 630, 751.

Germanica Verſio.

Io. Paulini Oliuekranzii Tabulae, *ins Teutſche überſetzt durch* Io. Nic. Serlin, *und der Teutſchen edition zu Francfurt in Folio 1709, beygefüget,* uid. p. 748.

SERIES OPERIS GROTIANI DE IVRE BELLI ET PACIS.

Nicol. Chriſtoph. Linckeri Series Operis GROTIANI de Iure Belli et Pacis, *Ienae,* 1688, F.

VVolter. B. C. p. 24.
Anon. B. C. uend.. Lipſ. 1725, d. 3 Sept. P. I, p. 238.

APOLOGIA PRO H. GR. IVRE BELLI ET PACIS.

Ioannis Arndii, Dantiſcani, Specimen de H. GR. a Com-

a Commentatoribus Iuris Belli et Pacis aliisque immerito uapulante *Rostocchii*, *typis Nicolai Schuuiegerouii*, 1712, 4.

Aemuli, quos suo tempore excitauit H. GR. ad prosequendam Iuris Naturae materiam.

Ioannes Seldenus.

Io. Seldeni, de Successione, ad Leges *Hebraeorum*, in bona Defunctorum, et in Pontificatum *Hebraeorum*, Libr. II, *Londin.* 1631, 4.

Blaeu Cat. Libr.
Gud. B. C. P. I, p. 18.
Carpz. B. C. P. I, p. 109.

Londin. 1636, F.

Scauen. B. C. p. 9.
Carpzou. B. C. P. I, 28.
Falkner. B. C. P. II, p. 105.
Anon. B. C. p. 4.

Lugd. Bat. 1638, 12.

Suaning. B. C. p. 86.
Desmarets B. C. p 504.

Ioan. Seldenus de Iure Naturae et Gentium, iuxta Disciplinam *Hebraeorum*, *Londini*, 1640, F.

du Bois B. C. P. I, p. 131.
Scauen. B. C. p. 90.
Suaning. B. C. p. 9.
Nicol. B. C. P. I, p. 8.
Et alii plures.

Ioan. Seldeni Vxor *Hebraica*, seu, Libri III, de Nuptiis et Diuortiis, ex Iure *Hebraeorum*, *Londini*, 1646, 4.

Carpzou. B. C. P. I, p. 109.
Suaning. B. C. p. 28.
Scauen. B. C. p. 28.
Falkner. B. C. P. II, p. 105.
Et alii plures.

Io. Seldeni, de Synedriis et Praefecturis Iuridicis Veterum *Hebraeorum*, Libri III, *Londini*, *Pars I*, 1650, *Pars II*, 1653, *Pars III*, 1655, 4.

Diecmann. B. C. p. 50.
Blaeu. Cat. Libr.
Scauen. B. C. p 29.
Suaning B. C. p. 33.
Et alii plures.

Ioan. Seldenus de Iure Naturae et Gentium, iuxta Difciplinam *Hebraeorum*, *Oxonii*, 1665, 4.

Graeu. B. C. p. 75.

Argent. fumpt. Societat. 1665, 4.

Kielmannfegg. B. C. P. III, p. 262.
Mayer. B. C. P. II, p. 448.
uan der Lith. B. C. p. 97
Sluf B. C. P. IV, p. 264.
Et alii plures.

Ioan. Seldeni Vxor *Hebraica*, *Francof.* 1672, 4.

Bentef. B. C. P. I, p. 41.

Io. Seldeni Vxor *Hebraica*, feu, de Nuptiis et Diuortiis Libri III, eiufdem, de Succeffionibus ad *Leges Hebraeorum* in bona Defunctorum, Liber fingularis, in Pontificatum Libri II, *Francof. ad Viadrum*, 1673, 4.

Obrecht B. C. p. 145.
VVolter. B. C. p. 149.

Diec-

Diecmann. B. C. p. 51.
Desmaretſ, B. C. p. 233.
Et alii plures.

Io. Seldeni, de Synedriis et Praefecturis Iuridicis ueterum *Hebraeorum*, Libri III, *Amſtelod.* 1679, 4.

Benteſ. B. C. P. I, p. 41.

Io. Selden. de Iure Naturae et Gentium, iuxta diſciplinam *Hebraeorum*, *Lipſ. et Francoſ.* 1695, 4.

Ehrencron. B. C. p. 78.
Desmaretſ. B. C. p. 203.

VVitembergae, 1712, 4. *

Saſſ. B. C. p. 59. n. 353.

* vid. ſupra, p. 624.

Ioach. Hopperus.

Aſſecla *Ioan. Seldeni.*

Ioach. Hopperi Seduardus, ſiue, de Vera Iuriſprudentia Libri XII, It. de Inſtitutione Principis e recenſione *Herm. Conringii*, *Brunſuic.* 1656, 4.

Oizel. B. C. P. I, p. 170.

* * *

Thomas Hobbeſius.

Thom. Hobbeſ. Elementa Philoſophica de Ciue, *Amſtelod.* 1646, 12.

Blaeu. Cat. Libr.

Amſtelod. Elzeuir, 1647, 8.

Anon. B. C. uend. 1724, 17 Ianuarii, p. 45.

Amſtelod. 1647, 12.

Oizel B. C. P. I, p. 220.
Gud. B. C. P. I, p. 221.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 1307.
Sluſ. B. C. P. III, p. 410.

Et alii plures.

Th. Hobbeſ. Leuiathan, *Lond.* 1651, F.

Diecmann. B. C. p. 13.

Th. Hobbeſ. Elementa Philoſophica de Ciue, *Amſtelod.* 1653, 12.

Carpzou. B. C. P. I, p. 381.

Amſtelod. 1657, 12.

Obrecht B. C. p. 235.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 1270.
Ehrencron. B. C. p. 361.

Thom. Hobbeſ. Element. Philoſophiae ſectio ſecunda de Homine, cum Figg. *London,* 1658, 4.

Oizel B. C. P. II, p. 39, 84.
Ehrencron. B. C. p. 262.

Thom. Hobbeſ. Opera Philoſophica, III voll. *Amſtelod.* 1668, 4.

Benteſ. B. C. P. I, p. 143.
Iacob. B. C. P. II, p. 54.
Sluſ. B. C. P. I, p. 119.
Caſtelein. B. C. p. 126.

Et alii plures.

Thom. Hobbeſ. de Ciue, *Amſt.* 1669, 12.

Nicol B. C. P. I, p. 15.
Sluſ. B. C. P. I, p. 119.
Diecmann. B. C. p. 426.

Thom.

Thom. Hobbesii Leuiathan, seu, Ciuitas Ecclesiastica et Ciuilis, *Londini.* 1676, *

Franckenstein. p. 53.
Ehrencron. B. C. p. 251.
Falkner. B. C. P. I, p. 77.
Kuhn. B. C. p. 49.

* Vid. supra, p. 625. seq.

Gallica Versio.

Elemens philosophiques du Citoyen, ou les Fondemens de la Societé Ciuile, par Hobbes., *Amsteld. Blaeu*, 1649, 8.

S. Philipp. B. C. P. III, p. 129.
Alemann. B. C. n. 3332.
Sluf. B. C. P. III, p. 418.

Hobbes *Leuiathan, ou, Corps politique*, - - 12.

Fritsch. Cat. Libr. Gall. Lipf. nundin- 1707.

Hobbes. *Elemens de la Loi Guile*, 12.

Fritsch. Cat. Libr. Gallic. Lipf. 1704.

Belgica Versio.

Leuiathan, of, uan de Magt der Kerkelycke eu VVereltlycke Regeeringe door Thom. Hobbes. *uan Malmesbury, Amsterd.* 1667.

du Bois. B. C. P. III, p. 545.
Kielmannsegg.. B. C. P. III, p. 824.
Ludouici. B. C. p. 76.
Kuhn. B. C. p. 169.

Anglicana Versio.

Th. Hobbes. *de Corpore Politico* (Anglice) *Lond.* 1650, 12.

Diecmann. B.C. p. 465.

Decameron Physiologicon, or, ten Dialogues of Natural Phylosophy, by Th. Hobbes, *Lond.* 1678, 8.

Opel. B. C. p. 1678.

Refutatores *Ioan. Hobbesii.*

Robertus Felmerus.

Roberti Felmeri, Obseruationes de Origine Dominii, contra *Hobbium, Miltonum,* GROTIVM, - 1653, -

Sethus VVardus.

Sethi VVardi Exercitatio in *Th. Hobbii* Philosophiam, cum Responsoria Appendice ad calumnias *Hobbii*, Oxonii, 1656, 8.

Iacob. B. C. P. I, p. 120.
Carpzou. B. C. P. I, p. 262.
Thomaſ. B. C. n. 4189.
Schalbruch. B. C. P. I, p. 42.

Et alii plures.

Ioann. Brammhall.

Iohn Bramhall *Castigations of Mr.* Hobbes, *his last Animaduersionis concerning Liberty and Necessity, uuith a Catching of his Leuiathan demonstrating his Principles, to be destructiue to all Religion and Society*, London, 1658, 8.

Kielmannsegg, B. C. P. III, p. 1016.

Ro-

Robertus Scharrockius.

Robert. Scharrock. de Officiis ſecundum Ius Naturae, *Oxonii*, 1660, 8.

Thomaſ. B. C. n. 3923.

Oxonii, 1666, -

Groſchupf. B. C. p. 61.

Robert. Scharrock. de Officiis Iuris Naturae, cum Notis *Sam. Reyheri, Gothae*, 1667, 12.

Iacob. B. C. P. I, p. 374.
Carpzou. B. C. P. I, p. 381.
Deſmaretſ. B. C. p. 500.
Diecmann. B. C. p. 428.
Et alii plures.

Londini, 1687, 8.

VVetſtein. Cat. Libror. uenal. 1699, p. 363.
Stubel. B. C. p. 117.

VVil. Lucy.

Obſeruations, Cenſures and Confutations, of Notorious Errours in Mr. Hobbeſ. *his Leuiathan and other his Bookes, by* VVill. Lucy, *London*, 1663, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 175.

Giſb. Cocquius.

Giſb. Cocquii Vindiciae pro Lege, Imperio et Religione, contra Tract. *Th. Hobbeſii* de Ciue et Leuiathane, *Vltraiecti*, 1668, 12.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 1249.

Giſb. Coquii Hobbeſianiſmi Anatome, ſiue, Apo-

Apoſtaſia *Th. Hobbeſii*, ex Tract. eius de Homine, Ciue, et Leuiathan, iuxta ſeriem locorum Theolog., *Vltraiecti*, 1680, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 719. P. III, p. 965.
Boeſchen. B. C. p. 291.

Richardus Cumberlandus.

Rich. Cumberlandus de Legibus Naturae, cum Refutatione *Th. Hobbeſii*, *Londini*, 1672, 4.

Schalbruch. B. C. P. I, p. 118.
VVayen. B. C. p. 265.
Ehrencron. B. C. p. 78.
Iacob. B. C. P. I, p. 293.
Et alii plures.

Lubecae, 1683, 8.

Meyer. B. C. P. II, p. 439.
Diecmann. B. C. p. 324.
Schulz. B. C. p. 173.

Lubecae et Francof. 1694, 8.

du Boiſ. B. C. P. III, p. 545.
Krauſ B. C. P. I, p. 118.
Stubel. B. C. p. 126.

Adamus Rechenbergius.

Adam. Rechenberg. contra Ἕυϱημα compendiarium in Religione Chriſtiana nouum de uno tantum Fidei Articulo, *Lipſiae*, 1674, 12.

Meyer. B. C. P. II, p. 527.
Iac. B. C. P. I, p. 180.

Eduard. Carl. Clarendon.

A Brief and Suruey of the dangerous end pernicous

nicous Errors to Church and State in Hobbes *Boock, entitled Leuiathan, by* Eduard Carl of Clarendon, - 1676, 4.

Ehrencron. B. C. p. 250.

I. Schaftius.

I. Schafti Magna Naturae Lex ſui ipſius conſeruandi, examinata, aſſerta et uindicata, contra abuſus illi ſuppoſitos a *Th. Hobbeſio.*

Sam. Strimeſius.

Sam. Strimeſii Praxiologia Apodictica, ſeu, Philoſophia Moralis Demonſtratiua, Pythanologiae *Hobbeſianae* oppoſita.

Franc. Iulius Chopius.

Fr. Iulii Chopii Philoſophia Iuris Vera de Poteſtate et Obligatione.

Otto Menckenius.

Otto Menckenius contra *Thom. Hobbeſii* Epicureiſmum, - 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 467.

Io. Georgius Pritius.

Io. Geo. Pritius de Primo Falſo *Thom. Hobbeſii,* - 4.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 155.

Chriſtianus Kortholdus.

Chriſt. Kortbold. de Tribus Impoſtoribus magnis

gnis, *Ed. Herberto, Th. Hobbes.*, et *B. Spinoza*, Liber, *Kilon.* - 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 924.

Defenſores *Th. Hobbeſii.*

Lambertus Velthuſius.

Anonymi (*Lamberti Velthuſii*) Diſſert. de Principiis Iuſti et Decori, continens Apologiam pro Tract. illo *Hobbeſii*, pro Ciue, *Amſtelod.* 1651, 12.

Iacob. B. C. P. I, p. 377.
Schrader. B. C. P. I, n. 2182.
Schulz. B. C. p. 258.

Lambert. Velthuſii Initia Primae Philoſophiae, It. de Deo, et Mente humana, *Traiecti*, 1662, 12.

Diecmann. B. C. p. 431.

Lamb. Velthuſ. Tractatus Moralis de Naturali Pudore et Dignitate Hominis, in quo agitur de Inceſtu, Scortatione, Coelibatu, Coniugio et Adulterio, *Traiecti ad Rhenum*, 1676, 4.

Boeſchen. B. C. p. 190.

Traiect. 1677, 4.

Iacob. B. C. P. I, p. 255.

Lamb. Velthuſ. Opera omnia, It. de Articulis Fidei Fundamentalibus, et Cultu Naturali, *Roterod.* 1680, 4.

Boeſchen. B. C. p. 299.

Iacobus Schallerus.

Iacob. Schallerus de Principiis Decori, ad Apo-

Apologiam, pro *Hobbio* conſcriptam, *Argent.* 1656, 4.

Ehrencron. B. C. p. 184.

Io. Templerus.

Io. Templeri Idea Leuiathanis Theologiae, *Lond.* 1673, 8.

Groſchupf. B. C. p. 99.

Mentetus Rettuuig.

Menteti Rettuuigius, de Veritate Philoſophiae *Hobbeſianae*, contra Vlr. Huberum, ad Gerh. Feltmannum, Epiſtola, - 1695, 8.

Rechenberg. B. C. P. II, p. 65.
Heinecc. B. C. p. 318.
Diecmann. B. C. p. 414.

- 1695, 12.

Ryſſel. B. C. p. 86.

H. GR. Introductio ad Iuriſprudent. Hollandicam (Belgica.)

HVGO de GROOT *Inleydinge, tot de Hollandſe Rechtsgelertheyt*, Hagae, 1631, 4.

Acad. Vltraiect. B. C. P. II, p. 22.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 115.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 270.
uan der VValle B. C. P. I, p. 59.
Et alii plures.

H. GR. *Inleyding, tot de Hollandſe Rechtsgeleertheyt*, Roterdam, 1636, 4.

Gro-

Gronendyck. B. C. p. 158.
uan Zanen B. C. in app. n. 82.

H. GR. *Inleyding, tot de Hollandſe Rechtsgeleert-heyt*, Hagae, 1636, 4.

Heinſ. B. C. P. II, p. 251.

H. GR. *Inleydinge, tot de Hollandſe Rechtsgeleertheyt*, tot Haerlem, 1636, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 355.
Carpzou. B. C. T. I, p. 325.

H. GR. *Inleyding, tot de Hollandſe Rechtsgeleert-heyt*, tot Haerlem, 1641, 4.

Oizel. B. C. T. I, p. 148.
uan Hem B. C. p. 18.
Althoefer. B. C. p. 130.

H. GR. *Inleyding, tot de Hollandſche Rechtsgeleertheyt met Aentekeningen uan S.* uan Groeneuuegen, *Dordrecht*, 1644, 4.

Bodlei. B. C. p. 308.
Acad. Vltraiect. B. C. P. II, p. 22.

H. GR. *Inleyding, tot de Hollandſe Rechtsgeleert-heyt ex recenſione Simonis a Groeneuuegen*, Amſt 1647, 4.

Iacob. B. C. P. I, p. 261.
uan der VValle B. C. P. I, p. 59.
Myl. B. C. p. 69.
Matfeld B. C p. 760.

H. GR. *Inleyding tot de Hollandſe Rechtsgeleert-heyt, met uerſcheyde Annotatien, met de band geſchreeuen, door de Heer Laurentius uan der Hem*, 1652, F.

uan Hem B. C. p. 14.

H. GR.,

H. GR. *Inleyding tot de Hollandse Rechtsgelehrtheyt, uermerdert en uerbetert door* Simon uon Groeneuuegen *met desselfs Annotatien*, Delft, 1652, 4.

Blaeu Cat. libr.
uan der VValle, P. I, 59.
uan Zanen B. C. p. 19.
Bentes. B. C. P. I, p. 103.
Et alii plures.

H. GR. *Inleyding tot de Hollandse Rechtsgeleertheyt, uermeerdert door* Sim. uan Groeneuuegen *en* R. Hogerbeets, Delft, 1657, 4.

VVayen B. C. p. 267.
uan Zanen B. C. p. 15 et 18.
Coenissen. B. C. p. 8.
Matfeld. B. C. p. 760.

H. GR. *Inleydingh tot de Hollandse Rechtsgeleertheyt, met Antekeningen* uan Groeneuuegen, Amsterd. 1667, F.

Groenendick. B. C. p. 21.

H. GR. *Inleyding tot de Hollandse Rechtsgeleertheyt met Vermeerderingen uan* Groeneuuegen, Amsterd. 1667, 4.

Groenendyk B. C. p. 107.
Bentes. B. C. P. I, p. 103.

H. GR. *Inleyding tot de Hollandse Rechtsgeleertheyt, beuestigt met Placaten, Handuesten, Oude-Herkomen, Rechten, Rechtsgeleerden, Sententien uan den Houe uan Iustitie, en nette Aentekeningen op deselue, door* Mr. Simon uan Groeneuuegen, *en uorsien met een Regisster de Latynse uuoorden en spreeckuuysen, met derseluer Verklaring, waer-*

achter uolght R. Hogerbeets *uan t'aenleggen en uoluoeren de Processen,* Delft, 1667, 4.

Castelein. B. C. p. 120.

H. GR. *Inleyding tot de Hollandse Rechtsgeleertheyt, met byuoegsels uan* Simon uan Groeneuuegen uan der Made, Amsterd. 1692, 4.

Nicol. B. C. P. I, p. 10.
Kalkoen. B. C. p. 37.

H. GR. Florum Sparsio ad Ius *Iustinianeum.*

Vid. supra, inter Scriptores Veteres Latinos, p. 672.

H. GR. De Imperio Summarum Potestatum circa Sacra.

H. GR. de Imperio Summarum Potestatum circa sacra, *Parisiis,* 1646, 8.

Heysel. B. C. p. 38.

H. GR. de Imperio Summarum Potestatum circa Sacra, *Lutetiae Paris.* 1647, 8.

Cunon. B. C. p. 715.
Bodlei. B. C. p. 308.
Nicolai B. C. P. I, p. 12.
Laet. B. C. n. 7.
Et alii plures.

H. GR. Comment. posthumus, de Imperio Summarum Potestatum circa sacra, *Paris.* 1647, 12.

Scauen. B. C. p. 131.

H. GR.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, Comm. poſth. Editio ſecunda emend. et ord., cum *Dauidis Blondelli* Scholiis, eiusdemque Tr. de Iure Plebis in Regimine Eccleſ., *Pariſ.* 1648, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 970. P. III, p. 882.
Teller. B. C. p. 200.
Bodlei. B. C. p. 308.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 115.
Et alii plures.

Quoniam in ſequentibus editionibus interdum ſequens libellus, GROTII libro de Imperio etc. adiicitur praemittam hunc, eſt huius hic uero titulus:

Officium Magiſtratus Chriſtiani circa S. Miniſterium, qua publicum et externum, ex Praxi uet. Eccleſiae et Iudiciis Theol. Reform. adiectis 2 reſponſis ad tot quaeſita de ſupplicio *Abiathari* et inſtitut. *Sadochi* 1. Regum 2, 26. A. C. E. M. G., *Auriſtadii*, 1648, 8. *

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 882.

* *Lipenius* in Bibl. Theolog. T. II, p. 216 hunc librum aſcribit HVG. GROTIO, Catalogus uero Kielmannſeggianus, P. II, p. 1067, literas A. C. E. M. G. ſic explicat Aut. Car. Euer-uuyno Min. Goudano.

H. GR. de Imperio ſummarum Poteſtatum circa Sacra, cum ſcholiis *Dauid. Blondelli*, eiuſque tractatus de Iure Plebis in Regimine Eccleſiaſtico, *Hagae Com.* 1652, 8.

Acad. Lugd. Bat. B. C. P. I, p. 115.
Oizel. B. C. P. I, p. 110.
Rechenberg B. C. P. I, p. 75.
Benteſ. B. C. P. I, p. 53.
Et alii plures.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, cum *Blondelli* Iure Plebis in Regimine Eccleſiaſtico et de Officio Magiſtratus Chriſtiani circa ſacrum Miniſterium, - 1660, 4.

Schubert. B. C. p. 29.
Anon. B. C. uend. Lipſ. 12. Martii 1725, P. I, p. 29.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, cum ſcholiis *Dauidis Blondelli*, it. ei. Tractat. de Iure plebis in Regim. Eccleſiaſt. It. Officium Magiſtratus Chriſtiani, *Hagae Com.* 1661, 8.

Spanhem. B. C. p. 156.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 872.
Ehrencron. B. C. p. 314.
Knibbe B. C. p. 100.
Et alii plures.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum cira Sacra, *Amſtelod.* 1668, 12.

Lipen. Bibl. Theol. T. II, p. 158.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, *Amſtelod.* 1677, 8.

uan der Lith. B. C. 169.

H. GR. de Imperio Summarum Pot. circa Sacra. Acc. *Dauid Blondellus* de Iure Plebis in Regimine Eccleſ. et de Officio Magiſtratus Chriſtiani, *Amſtelod.* 1677, 12.

Meyer. B. C. P. II, p. 698.
Beyer. B. C. n. 1118.
Tenzel. B. C. p. 16.
VVetſtein. Cat. libror. uenal. 1699, p. 126.
Et alii plures.

H. GR.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, cum Opp. eius *Amſtelod.* 1679, F.

Lipen. Bibl. Theolog. T. II, p. 695.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra cum *Blondello* de Iure Plebis in Regimine Eccleſiaſtico, et de Offic. Magiſtratus Chriſt. *Francof. ad V.* 1690, 4.

Carpzou. B. C. P. I, p. 342.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 224.
Matfeld. B. C. p. 1453.
Diecmann. B. C. p. 92.
Et alii plures.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, *Francof. ad Viadrum.* 1691, 4.

Anon. B. C. Dreſd. 1725, 12. Mart. n. 6950.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, *Francof. ad Viadrum*, 1699, 4.

Fritſch. Cat. nundin. A. 1707.

Anonymus.

Inſtitutiones Iuris Imperii circa Sacra, ex HVG. GROTIO deſumtae, *Amſtelod*, 1668, 12.

Spanhem. B. C. p. 204.
Beyer. B. C. n. 1117.
Zimmermann. B. C. n. 279.

Inſtitutiones Iuris Imperii circa Sacra, ex H. GR. deſumtae, *Amſtelod.* 1688, 12.

Rechenberg. B. C. P. II, p. 197.

Quidam Scriptores, qui hoc titulo ad alias materias uſi fuerunt.

Doctrina Eccleſiae Reformatae de Summa

 Po-

Poteſtate Magiſtratus circa Sacra, *Ziricſ.* 1666, 12.
Groſchupf. B. C. p. 9.

Henr. Henniges de Summa Imperatoris Romani Poteſtate circa Sacra, *Norimb.* 1676, 8.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 864.
Iacob. B. C. P. I, p. 350.

Henr. Henniges de Summa Imperatoris Romani Poteſtate circa Profana, *Norimberg.* 1676, 8. *Norimb.* 1677, 8.
Meyer. B. C. P. II, p. 698.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 864.
Fritſch. cat. nundin. Lipſ. 1707.

Diſſert. de Iure Summae Poteſtatis circa Conſcientiam ciuium, autore rectae rationis dictamine, *Col.* 1686, 8.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 1380.
Ihl. B. C. P. I, p. 3.

Oſiander de Iure Maieſt. circa Sacra, *Tubing* 1667, 4.
Albert. B. C. p. 196.

HVGO GROTIVS
de
Modis, quibus uſusfructus finitur.

H. GR. de Modis, quibus uſusfructus finitur *Traiecti*, 1711, 4.
Matfeld. B. C. p. 824.

* * *

HVG. GROTII THEOLOGICA.
H. GR. *Adamus*, Exul.

Vid. ſupra, p. 686.

H. GR

H. GR. Christus Patiens.

Vid. supra, p. 687.

H. GR. Natiuitas Christi.

Vid. supra, p. 695.

H. GR. Precatio Dominica.

Vid. supra, p. 695.

H. GR. Sacra Poemata.

Vid. supra, p. 696.

H. GR. Disquisitio *Pelagiana.*

Remonstrantium in *Belgio Semipelagianismus,* Pietate Ord. *Holland.* ac *VVest-Frisiae* Defensus per H. GR., detectus a *Gisb. Grotiano Ciuili,* Anglo, *Basil.* 1616, 8.

Kuhn. B. C. p. 186.
Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 894.
Krauf. B. C. P. I, p. 125.

H. GR. Disquisitio de Dogmatibus *Pelagianis,* - - 8.

Oisel. B. C. P. I, p. 107.

H. GR. Disquisitio *Pelagiana,* - 1622, 8.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 217.

H. GR. Disquisitio, An *Pelagiana* sint ea Dogmata, quae nunc sub eo nomine traducuntur, *Paris. ap. Hieronymum Drouart,* 1622, 8.

Cordes. B. C. p. 196.
Thuan. B. C. P. I, p. 180.
Carpzou. B. C. P. I, p. 262.
Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 1113.

Disquisitio, an *Pelagiana* sint ea dogmata, quae nunc sub eo nomine traducuntur, Aut. H. GR., *Paris. Guil. Pelé*, 1640, 12.

Teller. B. C. p. 94.

H. GR. Disquisitio *Pelagiana*, *Paris.* 1642, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 172.

H. GR. Satisfactio Christi.

H. GR. Defensio Fidei Catholicae de Satisfactione Christi, aduersus *Faustum Socinum, Senensem, Lugd. Bat. ap. Ioan. Patium*, 1617, 8.

Cordes. B. C. p 58.
Knibbe B. C. p. 100.
Thuan. B. C. P. I, p. 178.
Carpzou. B. C. P. I, p. 127, 148.
Et alii plures.

H. GR. Defensio Fidei Catholicae de Satisfactione Christi, aduersus *F. Socinum, Lugd. Bat.* 1617, 4.

Oizel. B. C. p. 54.
Mayer. B. C. P. I, p. 36, 51.
Spanhem. B. C. p. 57.
Brunsen. B. C. Sect. II, p. 32.
Et alii plures.

H. GR. Defensio Fidei Catholicae, de Satisfactione Christi, *Lugd. Bat.* - - *Huic aliqua ascripsit G. I. Vossius.*

Acad, Lugd. Bat. B. C. p. 86.

H. GR. Defensio Fidei Catholicae, de Satisfactione I. Christi, aduersus *Socinum, Lond.* 1661, 12.

Freisleb. B. C. p. 221.

H. GR.

H. GR. Defensio Fidei Catholicae, de Satisfactione Christi, *Salmurii*, 1675, 12. *

VVetstein. Cat. Libr. uend. 1699, p. 41.
Fritsch. Cat. Libr. qui prostant. Lips. 1705.

* Vid. supra, p. 524.

Refutatio huius Libri.

Hermanni Rauenspergeri Iudicium de Libro GROTII, de Satisfactione Christi, *Groning*. 1617, 4.

Carpzou. B. C. P. I, p. 121.
Meyer. B. C. P. II, p. 693.

Defensio huius Libri.

Gerh. Ioan. Vossii Responsio ad Iudicium *Hermanni Rauenspergeri*, de Libro ab H. GROTIO, pro Catholica, Fide, de Satisfactione Iesu Christi, scripto, aduersus *F. Socinum*, *Lugd. Bat*. 1618, 4.

Gud. B. C. P. I, p. 47.
Roeschel. B. C. P. I, p. 289.
Oizel: B. C. P. I, p. 54.
Brunsen. B. C. Sect. II, p. 32.
Et alii plures.

Ioann. Crellii Responsio.

Ioann. Crellii Responsio ad Libr. H. GROTII, quem aduersus *Socinum* de Satisfactione Christi scripsit, *Racou*. 1623, 4.

VVolter. B. C. p. 139.
Freisleb. B. C. p. 108.
Carpzou. B. C. P. I, p. 128.
Meyer. B. C. P. I, p. 348.
Et alii plures.

Ioan. Crellii Opera ad H. GROTII Librum, quem de Satisfactione Christi aduersus *Socinum* scripsit, *Irenopol.* 1656, F.

Kuhn. B. C. p. 15.

Epistola Consolatoria,
ad
Beniamin. Aub. Maurerium.

Vid. supra, p. 677.

HVG. GROTII
CANTILENAE SACRAE,
DE
VERITATE RELIG. CHRISTIANAE,
BELGICIS VERSIBVS.

Beuuys uan den uuaeren Godsdienst, in Versen gestellt door HVGO de GROOT, *in VI Boecken* 1622, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 354.
Heins. B. C. P. II, p. 250.
uan Zanen. B. C. p. 8.
Bentes. B. C. p. 49.
Et alii plures.

HVGO de GROOT *uan den uuaeren Godsdienst, mitsgaders syne aendere Gedichten en Gesangen,* door G. Brand. *Graeuenhaegh*, 1683, 4.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 718.

Germanica Versio,
VERSIBVS GERMANICIS.

HVG. GROTIVS *uon der VVahrheit der Christlichen*

chen Religion aus Hollaendiſcher Sprache hochteutſch gegeben durch Martin Opitz, - 1631, 4.

In extremo libri ſexti haec leguntur uerba

Gedruckt in der Fürſtlichen Stadt Brieg, durch Auguſtinum Gründern, 1631 *in Verlegung Dauid Müllers, Buchhaendlers in Breſslau.*

In Praefatione ſua Germanica, ad Senatum *Vratiſlauienſem*, haec occurrunt uerba:

VVie nun geſtrenge, hochgeehrte Herren, das Licht der Gelehrten, HVGO GROTIVS, *deſſen Verſtand und in allen dem, uuas VViſſenſchafft heiſt durchtriebene Geſchicklichkeit meines Lobes nicht bedarff, dieſes Buch aufzuſetzen, ſich die treue Gunſt zu ſeinem Vaterland, die er auch in uuaehrender ſeiner bekannten Verhafftung hierdurch eruueiſen uuollen, hat anregen laſſen. Alſo hat mich die Liebe und ſchuldige Pflicht dieſem meinem Vaterlande dieſe meine fleiſſige und hoffentlich reine Verteutſchung zuzuſchreiben gleichſam genoethigt und angereizt.*

Ex fine libri ſexti referam uerſus HVGONIS GROTII Belgicos quibus claudit et amorem erga Patriam teſtatur, quos ſic uertit *Opitius:*

Nim günſtig an dies Buch zu meiner Liebe Pfande,
O der Erdtbodens Marckt, Blum aller Niederlande,
Schoen Holland, laſs es ſeyn an meine ſtatt bey dir,
O meine Koenigin: ich zeig' auch izt alhier
Das Hertze, uuelches ich allzeit zu dir getragen,
Vnd trag' und tragen uuill bey meinen Lebens Tagen.
Find iemand uuas er meint es ſey hierinnen gut,
So dancket dem, ohn den kein Menſch uuas gutes thut.

Fehlt

Fehlt da uuas oder hier, eruueget mit erbarmen.
VVas für Geuuoelcke deckt die Augen unſrer Armen.
Verſchont uielmehr das VVerck, als daß ihr es uerlacht,
Und denckt, ach Herr es iſt zu Loeuuenſtein gemacht.

Ex Praefatione ad Lectorem, ad finem libri ſexti, annexa uidetur *Opitius*, notas ſequenti tempore uoluiſſe addere, ſic enim ſcribit:

Güuſtiger Leſer, die Hoheit der Sachen, daruon in dieſen Büchern gehandelt uuird, uerurſacht es, daß die uuelche in der Theologie, Philoſophie, *Hiſtorien und* Poeſie, *nicht allerdings durchtrieben ſind, zuuueilen auf den eigentlichen Verſtandt übel kommen koennen. Es erbeut ſich aber der Dollmetſcher künfftiger Zeit, beliebt es Gott, eine ſolche Erklaerung darbey zu ſetzen, daß man an der Meynnng uueiter nicht uuerde zuueiffeln dürffen. Er bekennt auch, daß er in den Reimen biſuueilen, entuueder uuegen des* Autoris, *der ſich ſelbſt alſo geſtellt, oder der Niederlaendiſchen Sprache halber, die ihr mit Verſetzung der VVoerter offtmahls ziemliche Freyheit nimht, ſeine eigene Geſetze, uuelche er in uorigen Schrifften in acht genommen, um etuuas überſchritten habe. Er uerhofft aber, uuie er andern ihr Urtheil und Regeln in ihren Sachen gern uergoennet, alſo uuerde man ihm auch in dieſem uuoran des VVerckes Eigentſchafft nicht lieget, und er mehrentheils nicht Vrſach iſt, uerzeihen.*

HVGO GROTIVS *uon der VVahrheit der Chriſtlichen Religion uerteutſcht durch* Martin Opitzen. *Brieg.* 1651, 4.

Gud. B. C. P. I, p. 41.

H. GR.

H. GR. *von der VVahrheit der Christlichen Religion verteutscht durch* Martin Opitzen, *Bresslau* - 8.

Brunsen. B. C. Sect. I, p. 9.

Et inter *Martini Opitii Poemata* aliaque opera, iunctim excusa, Tomo tertio, *Vratislau.* 1690, 8.

Fabric. in Fragm. ad Eusebium c. 30, p. 551.

HVG. GROTII LIBRI VI. (IN PROSA) DE VERITATE RELIGIONIS CHRISTIANAE.

H. GR. de Veritate Religionis Christianae, *Amstelodami*, 1624, 12. *

Rechenberg. B. C. P. I, p. 17.

* Catalogus hic me induxit, ut supra, p. 613. etiam hunc annum ponerem, fortasse autem legendum 1642.

H. GR. de Veritat. Relig. Christianae, *Lugd. Bat. ex officina Ioan. Maire*, 1627, -

Lipen. B. C. Theolog. p. 654.
Koecher. Praefat. ad Differt. Epist. de Ver. Rel. Chr.

H. GR. de Veritate Relig. Christianae, editio secunda, priore auctior et emendatior, *Lugd. Bat. ex officina Io. Maire* 1629, 12.

Gunther. B C. p. 12.
Albert. B. C. p. 98.
Koecher. Diss. Epist. de Verit. R. Christ. p. 4.
Desmarets B. C. p. 463.

H. GR. de Veritate Rel. Christianae, *Lugd. Bat. Maire*, 1633, 12.

Thuan.

Thuan B. C. T. I. p. 167.
Albert. B. C. p. 31.
Fabricius ad Fragment. Eusebii, cap. 30, p. 551.
Suaning. B. C. p. 90.

H. GR. de Verit. Relig. Christianae, *Lugd. Bat.* 1637, 12.

Althoefer. B. C. p. 98.

H. GR. de Veritate Religionis Christianae, *Oxonii*, 1639.

Scauen. B. C. p. 75.

H. GR. de Veritate Rel. Christ. editio noua, additis Annotationibus, in quibus Testimonia. Iuxta exemplar Parisiense, *Paris. sumptibus Seb. Cramoisy, typographi Regii* 1640, 12. *cum priuilegio Regis.*

Cordes. B. C. p. 114.
Thuan. B. C. T. I, p. 167.
Cunon. B. C. p. 573.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 86.
Et alii plures.

H. GR. de Veritate Relig. Christ. Editio noua, additis Annotationibus, in quibus Testimonia, *Lugd. Bat. ex officina Io. Maire*, 1640, 12.

Gud. B. C. P. I, 76.
Blaeu. Cat. Libr.
Gronendyk B. C. p. 182.
Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 1313.
Et alii plures.

H. GR. de Veritate Relig. Christ. cum Annotationibus, *Paris.* 1640, 8.

Bodlei. Bibl. p. 308.
Lipen. Bibl. Theolog. T. II, p. 654.
Vltraiect. Acad. B. C. P. II, p. 62.
VVayen. B. C. p. 151.

H. GR.

H. GR. in N. Testamentum et de Veritate Rel. Christ. *Amstelod.* 1641, F.

Graeu. B. C. p. 6.

H. GR. de Verit. Relig. Christ. *Amstelod.* 1641, 12.

Lipen. Bibl. Philos. T. I. p 281.

H. GR. de Veritate Rel. Chr. inter Opera eius Theologica, *Parisiis et Amstelod.* 1644, F.

Van der Lith B. C. p. 10.
Heins. B. C. P. I, p. 12.
Thuan. B. C. P. I, p. 156.
Carpzou B. C. P. I, p. 4.
Et alii plures.

H. GR. de Veritate Rel. Christ. in Commentario eius ad Nouum Testamentum, *Parisiis* 1646, Fol.

Fabricius ad Fragment. Eusebii, c. 30. p. 550.

H. GR. de Veritate Rel. Christ. *Parisiis*, 1646, 12.

Anon. B. C. Dresd. 1694, 11. Junii uend. n. 1596.

H. GR. de Veritate Rel. Christ. cum eiusdem Annotationibus, *Lugd. Bat.* 1647, 12.

Iacob. B. C. P. I, p. 176.

H. GR. de Veritate Relig. Christianae, cum eius Annotatt. in Epp. Petri, Pauli, Iudae et Apocalypsin, *Paris.* 1648, F.

Seidel. B. C. in app. p. 34.
Schulz. B. C. p. 3.

H. GR. de Veritate Rel. Christ., inter GROTII Annott. ad N. Testam., *Paris. ap. Guil. Pelé*, 1650, F.

Cunon. B. C. p. 4.
du Prat. B. C. p. 6.

Heins.

Heinſ. B. C. p. 260.
Iacob. B. C. P. I, p. 8.
Et alii plures.

H. GR. de Verit. Relig. Chriſt. *Pariſiis* - 1650.
Bodlei. B. C. 308.

H. GR. de Veritate Rel. Chriſt., *Amſtelod.* 1654, 12.
Stubel. B. C. p. 167.

H. GR. de Verit. Rel. Chriſt., inter eius Opera Theologica, *Londini*, 1660, F.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 6.

H. GR. Libri VI de Veritate Rel. Chriſt. cum Annotationibus, *Londini*, 1660, -
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 86.

H. GR. de Verit. Rel. Chriſt., *Oxonii*, 1660, 8.
Bodlei. B. C. p. 308.
Lipen. Bibl. Theol. T. II, p. 654.

H. GR. de Veritate Relig. Chriſt. Editio nouiſſima, in qua eiuſdem Annotationes ſuis quaeque paragraphis ad faciliorem uſum ſubiectae, *Amſtelod. ex officin. Elzeuiriana*, 1662, 12. *in ora huius Editionis multa F. B. Carpzouius de illo elogia et teſtimonia manu ſua annotauit, teſte* eius Cat. P. I, p. 278.
Lipen. Bibl. Theolog. p. 654.
Groſchupf. B. C. p. 185.
Anon. B. C. Dreſd. 12 Mart. 1715 uend. n. 947.
Diecmann. B. C. p. 428.

H. GR. de Veritate Rel. Chriſtianae, *Amſtelod.* 1663, 12.
Lipen. Bibl. Theol. T. II, p. 654.

H. GR. de Veritate Religionis Christianae, *Amstelod.* 1666, 12.

Anon. B. C. uend. Lipſ. 12 April. 1675, n. 454.

H. GR. de Veritate Rel. Christ., *Oxonii,* 1668, 8.

Bodlei. B. C. p. 65.

H. GR. de Veritate Relig. Christ., Editio nouiſſima, cum Annotationibus, *Amstelod. Elzeuir.* 1669, 12.

Teller. B. C. p. 82.
Lipen. B. C. Philoſ. T. I, p. 281.

H. GR. de Verit. Relig. Christ., *Amstelod. ap. Elzeuir.* 1669, 8.

Dalmann. B. C. p. 314.

H. GR. de Veritate Rel. Christ. Eiuſdem Annotationes ad hunc librum, *Amstelod.* 1674, 12.

Oizel B. C. P. I, p. 123.
Lipen Bibl. Theolog. T. I, p. 281. et T. II, p. 654.

H. GR. Sex Libri de Veritate Rel. Christianae, *Amstelod.* 1675, 12.

Schrader. B. C. P. I, n. 3609.
Ehrencron. B. C. p. 41.
Kuhn. B. C. p. 194.
Anon. B. C. Lipſ. d. 3. Sept. 1725. P. I, p. 243.

H. GR. de Verit. Relig. Christ. inter criticos ſacros Anglicanos Tomo IX, atque inter Theologica GROTII Opera, Tom. III, iunctim excuſa. *Amstelod.* 1679, F.

Fabric. ad Fragm. Euſebii c. 30, p. 550.
Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 17.
Lipen. Bibl. Theol. T. II, p. 654.

H. GR. de Verit. Rel. Christ., cum ipſius Annotationibus, *Amstelod.* 1680, 12.

Nicol. B. C. P. I, p. 7.
Preston. B. C. P. II, p. 15.
VVetstein. Cat. Libr. uenal. 1699, p. 41.

H. GR. de Verit. Rel. Christ., cum Notis eiusdem, *Amstelodami*, 1684, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 1075.
Carpzou B. C. T. I, p. 144.
Meyer. B. C. P. II, p. 538.
Krys B. C. p. 32.
Et alii plures.

H. GR. de Veritate Relig. Christ., *Amstelod.* 1684, 12.

Kraus. B. C. selectiss. T. I, p. 171.

H. GR. de Veritat. Relig. Christ., *Oxonii*, 1685, 8.

du Prat. B. C. p. 30.

H. GR. de Veritate Relig. Christ. cum Notis, *Londin.* 1687, -

Preston. B. C. P. I, p. 31.

H. GR. de Veritate Relig. Christ., *Hagae*, - 8.

Carpzou B. C. P. I, p. 144.

H. GR. de Veritate Relig. Christ., *Amstelod.* 1694, 8.

VVetstein. Cat. libror. uenal. 1699, p. 41.

H. GR. de Veritate Relig. Christ., *Amstelod. ap. VVetstein.* 1696, 8.

Roeschel B. C P. I, p. 161.
Fritsch. Cat. Libr. qui prostant, Lips. 1705.
Anon. B. C. Dresd. uend. 12 Martii 1725. n. 2317.

H. GR. de Veritate Relig. Christ., inter eius Opera Theologica, *Amstelod.* 1698, F.

H. GR. de Veritate Relig. Chriſt. c. Notis, et ex Recenſ. *Io. Clerici*, et eiuſdem Libr. de Eligenda inter Chriſtianos diſſentientes Sententia, *Amſtelod. ap. Franciſc. uan der Plats* 1709, 8.

S. Philippe B. C. P. III, p. 16.
Boeſchen, B. C. p. 292.
Groſchupf. B. C. p. 149.

H. GR. de Veritate Rel. Chriſt. editio nouiſſima, in qua eiuſdem Annotationes ipſius textus uerbis ſubiectae ſunt. Acced. *Erneſti Salomonis Cypriani* Analecta, *Lipſ. ap. Io. Frid. Gleditſch*, 1709, 8.

Chriſt. B. C. in app. p. 48.
Anon. B. C. Lipſ. 1725, 3. Sept. uend. T. I, p. 210.

H. GR. de Veritate Rel. Chriſt., Editio accuratior, quam ſecundum recenſuit notuliſque illuſtrauit *Io. Clericus*, cuius acceſſit, de eligenda inter Chriſtianos diſſentientes Sententia, Liber unus, *Amſtelod.* 1717, 8. pagg. 382.

Fabricius ad Fragment. Euſebii, cap. 30, p. 551.
Krauſ. Ephemerid. Rei Literat. nouae ad A. 1717.

H. GR. de Verit. Relig. Chriſtianae, *Hagae Com.* 1718, 8.

S. Philippe B. C. P. III, p. 16.

H. GR. de Veritate Rel. Chriſt., in qua Editione adiunctus Liber nouus, contra indifferentiam religionum, *Amſtelod.* 1724, 8.

S. Philippe B. C. P. III, p. 16.
Fabricius ad Fragment. Euſebii, c. 30. p. 551.
Clerc. Bibl. choiſie T. 18, p. 228.

H. GR. de Veritate Rel. Chriſt., Editio accuratior, quam tertium recenſuit notuliſque illuſtra-

ſtrauit *Io. Clericus*; Cujus acceſſere, de eligenda inter Chriſtianos diſſentientes ſententia, et contra indifferentiam religionum, Libr. II, *Hagae Comitum*, 1724, 12. pagg. 384.

Krauſ. Ephem. rei literar. ad Ann. 1725, N. LV, p. 531.

H. GR. de Veritate Relig. Chriſtianae, cum Annotationibus G., - 1724, -

Continuation des Memoires de Litteratures P. II.
Krauſ. Ephemerides rei literarum nouae ad A. 1726, N. LXXXII, p. 805.

H. GR. de Veritate Relig. Chriſt. Editio nouiſſima quam ad finem antiquiſſimorum codicum recenſuit, mendis ſollicite purgauit, ueterum teſtimoniis accuratius pleniuſque allegatis inſtruxit *Io. Chriſtoph. Koecherus*, Philoſophiae Magiſter, cuius quoque ſtudio uariorum in hunc Librum notae ac diſſertationes proxime ſequentur, *Ienae, ap. Claude Baillar*. 1725, 8.

H. GR. de Veritate Relig. Chriſt., editio nouiſſima, cura *D. E. S. Cypriani*, *Lipſiae*, 1726, 8.

H. GR. de Veritate Rel. Chriſtianae cum Notis Variorum ex Recenſione *Io. Chriſtoph. Koecheri*, *Ienae*, 1727, 8.

* * *

Senſus ſex Librorum H. GR. de Veritate Religionis Chriſtianae, *Lugd. B.* 1627, 8.

Bodlei. B. C. p. 308.
Lipen. Bibl. Theol. T. II, p. 654.

Anonymi Sex Librorum H. GR. Senſus, quos pro Veritate Religionis Chriſtianae *Batauice* ſcripſit, *Pariſ.* 1627, 8.

Deſma-

Desmarets B. C. p. 464.

Grotii Sensus Librorum sex, quos pro Veritate Religionis scripsit, *Parisiis*, 1627, 12.

Anon. B. C. uend. Helmstad. 1666, 15. Aug. n. 131, inter Libros in duodec.

Chr. Coleri
Germanica Versio in prosa.

Chr. Coleri *Meynung der Bücher* H. GR. *uon VVahrheit der Christlichen Religion*, - 1631, 12.

Eccard. B. C. P. I, p. 119. n. 1901.

H. GR. *uon Geuuißheit der Christlichen Religion*, Stockholm, 1651, 12.

Alemann. B. C. n. 1991.

Meynung der Bücher H. GR. *uon der VVahrheit der Christlichen Religion, uon ihm selbst aus dem Hollaendischen ins Latein, und aus diesem ins Teutsche gezogen durch* Chr. Colerum, - 1681, 12.

Carpzou. B. C. P. II, p. 366.

Valentini Musculi
Germanica Versio.

H. GROTIVS *uon der Geuuißheit der Christlichen Religion Sechß Bücher, mit denen Anmerckungen, darinne die heilige Schrifft und Christliche Lehre aus der Iuden und Mahomedaner eignen Gezeugniß behauptet, und die Gottlosen aus ihrer Vernunfft, und die Heyden, Iuden und Mahometaner, aus ihren eigenen Schrifften, mit unuuiedersprechlichen Gründen, ihres grosen Irrtums über-*

uuiesen uuerden. Einem ieden einfältigen Christen, so der Lateinischen Sprache nicht kundig ist, zu Nutz, aus dem Lateinischen Exemplar ins Teutsche gebracht, und mit kurtzen Summarien über iedes Buch, sambt einigen nöthigen Zusatz der reinen Euangelischen Lehre, uermehret durch Valentinum Musculum. *Stockholm, in Verlegung Christian Guth, Buchhändlers in Thum in Hamburg*, 1656, 12.*

* In praefatione huius ita scribit: *VVas aber an diesen Büchlein geuuendet, uuird der uerstaendige Leser leicht koennen ermessen, uuenn er eine Teutsche Version mit den Lateinischen und mit der teutschen Dollmetschung* Coleri, *unter dem Titul*: Die Meynung der Bücher H. GROTII uon der Christlichen Religion, die er Anno 1631. heraus gegeben, *gegen einander halten uuird. VVelches Buch mir erst, uuie ich meine Version schon etliche VVochen in die Buchdruckerey gegeben, und bereits 6. Bogen dauon gedruckt uuaren, zur Hand kommen: Deshalber ich mich bey einem und andern guten Freunde Raths erhohlet, uuas zu thun uuaere, obs nicht besser, ich nehme meine uuieder aus der Dructkerey, uueil uerhoffentlich mein hochgnaediger Graf und Herr* (Magnus de la Guardie) *uuürde mit* Coleri *Version koennen contentiret seyn. Aber, uueil nunmehr die Arbeit zu uertiren geschehen, und uon* Coleri *Version keine Exemplaria mehr zu finden, haben sie mir gerathen, fortzufahren.*

An sequentes Versiones, sint *Coleri*, *Musculi* uel Aliorum, Versiones, Lectoris iudicio relinquo.

H. GR. *uon der VVahrheit Christlicher Religion*, Lübeck 1696, 8.

Fritsch. Cat. librorum Theol. Nundin. Lips. 1705.

H. GR. VI *Bücher uon der Geuuißheit der Christl. Religion*, Frf. 1696, 8.

Rechen-

Rechenberg. B. C. P. II, p. 216.
Meiſner. B. C. n. 66.

H. GR. *uon der uuahren Religion, uermehrt durch* Valentin. Muſculum, *eiuſd. Anmerckungen über die VI Bücher der uuahren Religion*, Frf. 1696, -

Falckner. B. C. P. II, p. 53.

H. GR. *uon der Geuuißheit der Chriſtlichen Religion* - 1696, 8.

Ihl. B. C. P. I, p. 71.

H. GR. *uon der Geuuißheit der Chriſtlichen Religion*, Frf. 1698, 8.

VVolter. C. B. in app. p. 37.

H. GR. *uon der Geuuißheit der Chriſtlichen Religion, Frf.* 1708, 8.

Alemann. B. C. n. 1328.

H. GR. *uon der Geuuißheit der Chriſtlichen Religion*, - 1708, 8.

Rechenberg B. C. in app. p. 221.

H. GR. *uon der VVahrheit der Chriſtlichen Religon*, L. 1708, 8.

Albert. B. C. p. 47. n. 93.

Gallica Verſio.

H. GR. *de la Verité de le Religion Chretienne*, Amſterdam, ches Iean Blaeu, 1636, 12.

Kielmannſeg. B. C. P. I, p. 221.

La Verité de la Religion Chretienne, Ouurage traduit du Latin de H. GR., *a Paris de l'imprimerie des nouueaux caracteres inuentes par* Pier. Moreau Eſcriuain, *Pariſ.* 1650, 8.

du Boiſ. B. C. P. III, p. 285.

De la Verité de la Religion Chretienne par H. GR., *traduit du Latin par le Sr.* de Beauuoir, *Parif.* 1659, 8.

du Boif. B. C. P. III, p. 76.

H. GR *de la Verité de la Religion Chretienne, par* *P. L. I.* (Pere le Ieune) *Parif.* 1691, -

Fabric. Annotatt. ad Fragment. Eufeb. c. 30, p. 552.

Traité de la Verité Chretienne par H. GR. *auec les Citations et les Remarques de l' Auteur meme, traduit par* P. L. I, *Vtrecht, ches uan der VVater* 1692, 12.

Koecher. Diff Epift. de Veritate Rel. Chrift. p. 9.

Traité de la Verité de la Religion Chretienne par H. GR. *auec les Citations et les Remarques de l' Auteur meme traduit par* P. I. L. *Vtrecht*, 1692, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 145.

Haec eadem fortaffe, quae prior.

Traite de la Verite de la Religion Chretienne, traduit du Latin de GROTIVS, *auec des Remarques*, Paris 1724, 12, pagg. 315.

Iournal des Scauans ad An. 1724, p. 504.
Krauf. Ephem. Rei Liter. nouae ad A. 1724, n. 67, p. 688.
Fabric. Annotat. ad Fragm. Eufeb. c. 30. p. 552.

Anglica Verfio.

Ea Verfio prodiit A. 1636 (*Fabritius*, ad *Eufebii* Fragmentum, fcribit 1637) a *Conuentrio* ut ex H. GR. Ep. CCCLXXXV ad Fratrem p. 864. uidere licet, quam GROTIVS non folum ipfe uidit, fed etiam magnis laudibus ornat, prout uidere licet ex Ep.

Ep. CCCCLXI. Porro *Ioan. Albertus Fabricius* in Bibl. Graeca, L. V. c. VII, p. 107, vol. VII et ad Fragmentum *Eusebii* c. 30, p. 551. *Simonis Patricii* Episcopi Eliensis Versionis Anglicanae fecit mentionem cum additione Libri septimi aduersus Pontificios.

H. GR. de Veritate Relig. Christianae, *Anglice*, - 1656, 8.

VVitten. in Memor. Philosoph. p. 562.

H GR. *Truth of Christian Religion*, London, 1680, 8.

Ehrencron. B. C. p. 39.

H. GR. de Veritate Relig. Christianae, *Londin.* 1690, 8.

Fabric. ad Fragm Euseb. c. 30, p. 551.

Suecica Versio.

Lucem uidit An. 1637, ut ipse GROTIVS in Ep. CCCC XIII, ad Guilielm. Fratrem p. 873, fatetur.

Danica Versio.

Danicam, a celebr. Viro Thoma Bartholino compositam memorat *Seuerinus VValtherus Sluterus*, ὁ μακαρίτης in Propylaeo historiae Christianae, Sect. II, p. 193.

Albert. Fabric. ad Fragment. Euseb. c. 30, p. 552.

Belgica Versio.

H. de GROOT *uan de VVaerheyd des Christelyken Godsdienst*, - 1652, 4.

VVitten in Memor. Philos. p. 562.

H. de GROOT *uan de VVaehrheyd des Christelycken Godsdienst*, - 1653, 12.

VVitten. in Memor. Philosoph. p. 561.

H. de GROOT *uan de VVaehrheyd des Christelycken Godsdienst, met alle desselfs uolkomen Aentekenningen*, Haerlem, 1667, 8.

Castelein. B. C. p. 171.

H. de GROOT *uan de VVaerheyd des Christelyken Godsdienst*, Roterdam, 1686, 8.

du Bois. B. C. P. III, p. 319.

H. de GROOT *uan de VVaerheyd des Chrystelyken Godsdienst*, Roterdam, 1694, 8.

VVetstein. Cat. Libr. uenal. 1699, p. 363.

Plura de Versione *Belgica* ap. *Baelium*, in Lexico, uoce GROTIVS, nota G.

Graeca Versio.

Graecae Versionis, a Pastore Legati Anglicani *Parisiis* concinnatae, meminit GROTIVS Ep. IↃCCCLXXXIII, ad *Vossium*, p. 389 ad A. 1638, in Ep. tamen ad Fratrem, *Guilielmum* n. CCCCXI, p. 872 fatetur ipse, impressam nondum esse.

Arabica Versio.

Arabicae Versionis meminit GROTIVS Epist. 444. ad *Guilielmum*, Fratrem A. 1641. et *Pocock* Ep. CCCXXXVI. ad Vossium Ann. 1642. in Vita uero *Iobi Ludolfi* in annexis, sequens Epistola inuenitur.

Hen-

Henricus Oldenburgius ad *Iobum Ludolfum.*

(Gallice) *Parisiis*, d. 2. Dec. CIↃ IↃCLIX.

Cl. Pocock, Oxoniae *Professor, accingit se, ex consilio, uere christiano, uersioni libelli* H. GR. *de* Veritate Religionis Christianae *in linguam* Arabicam; *Quemadmodum et* VVarnerus, *qui negotia* Statuum Batauiae Generalium *in aula* Constantinopolitana *iam curat, prope ultimam manum imposuit uersioni totius Codicis Bibliorum in linguam* Turcicam, *quam proxime in* Hollandiam *mittere secum decreuit, ut ibi typis imprimatur.*

H. GR. de Veritate Religionis Christianae, *Arabice* uersus per *Eduardum Pocokium** *Oxoniae* (*I. Alb. Fabricius* in Fragment. Euseb. c. 30. p. 551. scribit *Londini*,) 1660, 8.

Preston. B. C. P. I. p. 10.
Fabricius ad Fragm. Eusebii c. 30, p. 551.

* *Vnde lepidus error*, inquit Fabricius, ad Eusebii Fragment. Iacobi Sponii et Georgii VVheleri, *qui ex* Arabico *illo* GROTIVM *plagii reum agunt, in itinerariis suis, lectu alioqui dignis et amoenis. Extet illa Versio nitide scripta inter codices manu exaratos* B. D. Abrahami Hinckelmanni, *quos hodie seruat Reu.* Ioachimus Morgenuueg, *pastor orphanotrophii meritissimus in urbe Hamburgensi.* uide, quae supra p. 199. diximus.

Persica Versio.

Persicae Versionis ipse GROTIVS mentionem facit

facit in Ep. IↃCCCLXXXIII, p. 389. ſequentibus uerbis: *Pontificii autem nunc* Perſice, *ut* Mahumetiſtas, *ſi Deus aſpiret, faciant Chriſtianos.*

Malabarica Verſio.

In *Malabaricam* Linguam tranſferri curauit *Robertus Boyleus.* uid. *Franciſci Buddei* Lexicon Vniuerſale Hiſtoricum, ſub uoce H. GROTIVS. conf. ſupra, p. 261, 199.

Chinenſis Verſio.

Chinenſem Verſionem memorat C. L. *Billerbeck*, Conſiliarius *Cellenſis*, in Praefat. ad *Abbadium*, de Veritate Relig. Chriſtianae, *Germanice* uerſum, §. VI.

Fabric. ad Fragment. Euſebii c. 30. p. 551.

COMMENTATORES
AD LIBRVM
DE
VERITATE RELIG. CHRISTIANAE,

Ioann. Heinichius.

Ioann. Heinichius de Veritate Religionis Chriſtianae, ad H. GR., *Rintel.* 1667, 12.

Schalbruch. B. C. P. III. p. 5.

Ioannes Clericus.

Vid. ſupra, inter editiones de Verit. Relig. Chriſt. p. 809.

Erne-

Ernestus Salomon Cyprianus.

Vid. supra, inter editiones de Veritate Relig. Christ. p. 809.

Paulus Pomianus Pesarouius.

D. *Pauli Pomiani Pesarouii* illuminatus in Religionis Christianae H. GR., ut et *Ioannis Clerici*, de eligenda inter Dissentientes Christianos Sententia Liber unus. Acced. *Ioann. Canuti Lenaei*, de Veritate et Excellentia Christianae Religionis Libellus, *Seruestae*, 1721, 8.

Anonymus Litera G.

Vid. supra, p. 810.

Laudandus hic quoque est labor *Io. Christoph. Koecheri* in procuranda editione accuratiori de Veritate Relig. Christ. ad melius percipiendum praemisit sequ. Ep.

Ioan. Christophori Koecheri Historia Libelli Grotiani de Veritate Religionis Christianae.

Io. Christoph. Koecheri Dissertatio Epistolica Historiam Libelli Grotiani, de Veritate Religionis Christianae, complectens etc. *Ienae*, 1725, 4.

Studium hic et pium laborem *Dauidis Algoeuueri*, Pastoris *Vlmensis* non silebo, qui huius aure

aurei Libelli internum pretium et thesaurum sentiens, publice in id praelegere non ueretur, ideoque sequenti scripto breui quidem, sed non parum ad Historiam huius Libelli faciente, inuitat Auditores suos.

Dauid Algoeuuers, *Predigers in Münster und Professor Publ. Einleitungs-Discours über* H. GR., *uon der VVahrheit der Christlichen Religion*, Vlm, 1722, 8.

Krauss. Ephemerid. Rei Liter. nouae ad A. 1723, n. 31. p. 288.

Nec praetereundus hic est, *Gerhardus Noodus*, qui quamuis proprie non de Veritate Relig. Christianae scripsit, defensionem tamen, de Religione hominibus non cogendam in sequenti elegante Oratione adstruxit, plures in linguas iam uersa.

Gerhardi Noodi Oratio, de Religione ab Imperio Iure Gentium Libera, *Lugd. Bat.* 1706, 4.

Schalbruch. B. C. P. I, p. 102.

An GROTIVS sequentis libri Autor sit, hoc scriptori Catalogi *Schubartiani* relinquo, qui sine praenomine librum sic memorauit.

GROTIVS de Dissensu Caluinistarum, *Rostock*, 1625, 8.

Schubert. B. C. n. 526.

H. GR. Schompaneas.

Vid. supra, p. 692.

HVGO GROTIVS
de
Coenae Adminiſtratione.

Diſſertatio, de Coenae Adminiſtratione, ubi Paſtores non ſunt, *Amſtelod.* 1638, 8.

Cordeſ. B. C. p. 71.

Diſſertatio de Coenae Adminiſtratione, ubi Paſtores non ſunt, - 1639, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 923.
Kuhn. B. C. p 156.

H. GR. de Coenae Adminiſtratione, ubi Paſtores non adſunt, *Amſtelod.* - 8.

Blaeu Cat. Libr.

H. GR. Exercitatio de Coenae Adminiſtratione, ubi Paſtores non ſunt, It. An ſemper ſit communicandum per ſymbola? *Amſtelodam.* 1646, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 148.
Lipen. Bibl. Philoſ. T. I. p 325.

Anon. (ſ. H. GR.) Diſſert. de Goenae Adminiſtratione, ubi Paſtores non ſunt. It. an ſemper communicandum per ſymbola, *Amſtelod.* 1656, 8.

Iacob. B. C. P. II, p. 184.

H. GR. de Coenae Adminiſtratione, ubi Paſtores non adſunt. Item, an ſemper communicandum per ſymbola? Accedunt 1) Reſponſio *Petau.* de Poteſtate conſecrandi et ſacrificandi, ſacerdotibus a Deo conceſſa, deque communione uſurpanda. 2) Io. *Cloppenburg.* ad poſteriorem diſſertationis partem, e ſelectis eiuſdem *Cloppenburg*

penburg. Disputt. 3) *Henr. Doduuelli* de Iure Laicorum Sacerdotali, ex sententia *Tertulliani* aliorumque ueterum, ad Dissert. priorem partem, *Londini*, 1685, 8.

du Prat. B. C. p. 43.
Carpzou B. C. P. I, p. 166.
Lipen. Bibl. Philos. P. I, p. 128.
Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 934, 1148.

Et alii plures.

Io. Cloppenburgii Epistola, de Die, quo Christus, et quo *Iudaei*, agnum paschalem comederint, cum H. GR. de utraque quaestione, sententia, *Amstelod.* 1643, 12.

Iacob. B. C. P. I, p. 178.
Lipen. Bibl. Theolog. T. II, p. 420.

Io. Capelli Ἐπίκρισις ad amicum se inter et *Ioan. Cloppenburg.* epistolicam collationem de ultimo Christi paschate σκυρωσιμω et Sabbato Deuteroproto, qua H. GR. de utraque illa quaestione sententia expenditur, *Amstelod.* 1644, 8.

du Bois. B. C. P. III, p. 199.

Lud. Capelli Ἐπίκρισις de ultimo Christi Pascate σκυρωσιμω et Sabbato Deuteroproto cum H. GR. de Vtraque Quaestione sententia, *Amstelod.* 1644, 12.

Saff. B. C. p. 314.

H. GR. Catechismus Carmine.

Vid. supra, p. 693, sqq.

H. GR. Quaedam Theologica.

H. GR. Quaedam Theologica, *Amstelod.* 1640, 8.

Frankenstein. sen. B. C. n. 279.

H. GR.

H. GR. Decalogus, de Fide, Operibus et abſoluto Reprobationis Decreto.

H. GR. Explicatio Decalogi, ut Graece extat, *Amſtelod.* 1640, 8. Id. de Fide et bonis Operibus. Eiuſdem Commentatio ad loca quaedam N. T. de Antichriſto, et de abſoluto Reprobationis Decreto, *Amſtelod.* 1640, 8.

Oizel. B. C. P. I, p. 108.
Blaeu Cat. Libr.
Carpzou. B. C. P. I, p. 259, 262.

H. GR. de Abſoluto Reprobationis Decreto, Explicatio Decalogi, ut *Graece* extat, *Amſtelod.* Blaeu, 1641, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 166.

H. GR. in N. T., ubi agitur de Fide et Operibus et de Antichriſto. It. de Abſoluto Reprobationis Decreto, - 1641, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 161.

Explicatio trium utiliſſimorum Locorum N. T. cap. I. *Pauli* ad *Epheſ.*, cap. II. *Iacobi* IX. cap. III. epiſtola I. Ioann. in quibus agitur de Fide et Operibus, *Amſtelod.* 1640, 8. Explic. Decalogi, ut *Graece* extat, et quomodo ad Decalogi Locos Euangelica praecepta referantur, *Amſtel.* 1642, 8.

Kielmannſegg. B. C. p. 1183.
Carpzou. B. C. P. I, p. 148.
Rechenberg. B. C. P. I, p. 13.

H. GR. in Decalogum, *Londini*, 1660, -

Acad. Lugd Bat. B. C. p. 86.

H. GR. Baptizatorum Puerorum Inſtitutio, et Euchariſtia, cum eiuſdem Annotat. ad Decalo-

 gum

gum, et Sermonem Christi, in monte habitum, *Oxonii*, 1706, 8.

Schubert. B. C. p. 71.

H. GR. de Antichristo.

Commentatio ad Loca quaedam Noui Testamenti, quae de Antichristo agunt aut agere putantur, *Amstelod. ap. Ioann. et Cornelium Blaeu*, 1640, 8.

Cordes. B. C. p. 128.
Oizel B. C. P. I, p. 108.

H. GR. de Antichristo, cum appendice, *Amstel.* 8.

Blaeu Cat. Libror.

H. GR. in Loca quaedam Noui Testamenti, quae de Antichristo agunt, *Amstelod. Blaeu*, 1641, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 262, 148, P. II, p. 387.
Heins. B. C. P. I, p. 88.
Thuan. B. C. P. I, p. 181.
Rechenberg. B. C. P. I, p 13.

Refutatio huius Libri.

Sam. Maresii Dissertatio de Antichristo, contra nuperum Commentatorem, H. GR., *Amstelod.* 1640, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 181.

Hippolyti Frontonis Caracottae, seu, *Petri Molinaei*, Strigil, aduersus Commentationem H. GR. ad loca de Antichristo, *Amstelod.* 1640, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 262.
Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 1289.
Laurent. Cat. Libr.

De-

Defensio.

Sam. Maresii Concordia Concors, seu Apologia H. GR., *Amstelod.* 1642, 8.

Fritsch. Cat. Libror. nundin. Lips. 1705.

Responsio ad hanc Defensionem.

Sam. Maresii Concordia Discors et Antichristus reuelatus contra H. GR., Lib. I, II, *Amstelod.* 1642, 8. *

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 1318, P. III, p. 1633.
Carpzou. B. C. P. I, p. 262, P. II, p. 387.

* Sam. Maresius *hat fast seine meiste Zeit mit Streit-Schrifften zugebracht. Denn, zu geschuueigen der Bücher, uuelche er den Papisten und Socinianern entgegen gesetzet, so konten ihm seine eigene Glaubens-Genossen leicht zu nahe kommen, uuie solches die Haendel, uuelche er mit* G. Voetio, Altingio *und andern gehabt, zur Gnüge darthun. Der Herr* B. *zu* G. *als ich mit ihm hieuon redete, sagte,* Quaelibet Ecclesia habet suos Calouios, habet suos Maresios. Vid. Benthems *Hollaendischer Kirchen- und Schulen-Staat* P. II, c. 4. §. 32, p. 249, 50.

Anonym. H. GR. Papista, - 1642, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 243.

Iacobi Laurentii H. GR. Papizans, i. e., Notae ad quaedam Loca in H. GR. appendice, de Antichristo, Papam Rom. etc. spectantia, in quibus uia sternitur ad Papismum Antichristianum, *Amstelod.* 1642, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 181.
Gud. B. C. P. I, p. 68.
Krys. B. C. p. 73.
Freisleb. B. C. p. 125.
Et alii plures.

Iacobi Laurentii Idolum Romanum, *of VVederlegg. uan de Verdedinge des Paepschen Psalters, uan* Bonauentura, *door* Fabric. uan Eyndhouen,

cum Dedic. ad H. GR., et Grotio antiquo nouo, ſeu, Syncretiſta, a ſe ipſo diſſentiente, *Amſt.* 1643, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 1161.

H. GR. Epiſtola ad *Iacobum Laurentium* Anatomizata.

Vid. ſupra, p. 679.

Io. Simplicii Notae ad V. Cl. Comm. ad Cap. II, 2. Theſſ. - 1643, 8.

Carpzou. B. C. P. II, p. 387.

H. de GROOT *Vytlegg. uan eenige Platſen des N. Teſtam. uan den Antichriſt, door* D. H. *et I. B. uuederleyt,* Rotterdam by Io. Naeranus, 1649, 8.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 898.
Cunon. B. C. p. 286.
Schulz. B. C. p. 171.

HVG. GROTIVS ad Conſultationem *Georg. Caſſandri.*

Georgii Caſſandri Liturgia, *Col.* 1559, 8. *Scaligeri manus exhibetur paſſim in hoc libro.*

Heinſ. B. C. P. I, p. 85.

Geo. Caſſandr. de Officio Pii ac Publ. Tranquillit. uere amantis Viri in hoc religionis diſſidio, ſub nomine, *Veranii Modeſti Pacimontani,* - 1562, 4. Ejuſd. Defenſio huius libelli ac Traditionum Eccleſ. uet. et SS. PP. aduerſus iniquas et importunas Ioan. Caluini criminationes, *Colon.* 1564, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 317.

Geo. Caſſandr., de Articulis Religionis inter Ca-

Catholicos et Proteſtantes controuerſis, Conſultatio, - 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 480.

Geo. Caſſandri et *Georg. VVicelii*, de Sacris noſtri temporis controuerſ. Libri II, edit. ab *Herm. Conringio*, Helmſtadii, 1659, 4.

Kielmannſegg. B. C. P. III, p. 549.

H. GR. ad Conſultationem *Geo. Caſſandri*, - 1641, 8.

Oiſel. B. C. P. I, p. 107.
Ludouic. B. C. p. 39.
Eccard. B. C. P. II, p. 68.

Geo. Caſſandri Conſultatio de Articulis Religionis inter Catholicos et Proteſtantes, It. de Officio Pii Viri in hoc Religionis Diſſidio, cum Notis H. GR., *Pariſ.* 1642, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 82.

H. GR. in Conſultationem *Geo. Caſſandri*, et *Riueti* Critici ſacri Libr. IV, *Lugd. Bat.* 1642, 4.

Oizel. B. C. P. I, p. 107.
du Prat. B. C. p. 30.

H. GR. Annotata in Conſultationem *Ge. Caſſandri*, cum neceſſariis Animaduerſion. *Andr. Riueti*, *Lugd. Bat. ap. Elzeuir.* 1642, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 259.
Rechenberg. B. C. P I, p. 93.
S. Philipp B. C. P. III, p. 16.

H. GR. Annotata in Conſultationem *Caſſandri*, cum Animaduerſionibus *Andr. Riueti*, inter Opera eius, *Gen.* 1644, F.

Ehrencron. B. C. p. 6.

H. GR. Annotata in Conſultationem *Caſſandri*, de Pace Eccleſiarum, *Roterodami*, 1646, 8.

Heinſ. B. C. P. I, p. 73.

Responsio.

Andreae Riueti Animaduersionis in H. GR. Annotata in *Geo.Cassandri* Consultationem. Accedit Tracat., de Christianae Pacificationis et Ecclesiae reformandae uera ratione, ante LXXX. annos editus, *Lugd.Bat.* 1642, 8.

Thuan. B. C P. I, p. 172.
Carpzou. B. C. P. I, p. 259.
Dornfeld. B. C. p. 182.

Andr. Riueti Examen Animaduersionum H. GR. pro suis ad Consult. (Irenic.) *Geo. Cassandri* Notis, cum Prodromo aduersus calumnias *Theoph. Bracheti Milleterii*, in Catholico reformato, *Lugd. Bat.* 1642, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 871.
Thuan. B. C. P. I, p. 172.
VVayen. B. C. p. 23.
Gud. B. C. P. I, p. 64.
Et alii plures.

Andr. Riueti Examen animaduersionum H. GR., inter Opera eius, *Gen.* 1644, F.

Ehrencron. B. C. p. 6.

Riuetus et GROTIVS ad Consultationem *Cassandri*, de Pace Ecclesiarum, *Roterodami*, 1646, 8.

Heins. B. C. P. I, p. 73.

H. GR. Animaduersiones in Animaduersiones *Andr. Riueti.*

H. GR. Animaduersiones in Animaduersiones *Andr. Riueti*, - 1642, 8.

Oizel B. C P. I, p. 107.

H. GR. Animaduersiones in Animaduersiones *Andr. Riueti, Amstelod.* - 8.

Blaeu Cat. Libros.

H. GR.

H. GR. Animaduerſiones in *Andr. Riuetum*, *Lutiae Pariſ.* 1642, 8.

Carpzou. B. C. P. II, p. 387. P. I, p. 148.
Roeſchel. B. C. P. I, 308.

H. GR. Animaduerſiones in Animaduerſiones *Andr. Riueti*, *Paris*, 1643, 8.

Rechenberg. B. C. P. I, p. 75.

H. GR. Via et Votum ad Pacem Eccleſiaſticam.

H. GR. Votum pro Pace Eccleſ. contra *Andr. Riuetum*, - 1642, 8.

Rechenberg. B. C. P. I, p. 75.
Gud. B. C. P. I, p. 67. 68.
Freiſleb. B. C. P. I, p. 67, 68.

H. GR. Votum pro Pace Eccleſiaſt., *Amſtelod.* - 8.

Blaau Cat. Libr.

H. GR. Via ad Pacem Eccleſiaſticam, Votum pro Pace Eccleſiae, contra Examen *Riueti*, aliaque, *Pariſ.* 1642, 8.

Thuan. B. C. P. I, 172.
Heinſ. B. C. P. I. p. 73.

H. GR. Via ad Pacem Eccleſiaſticam, *Amſtelod.* 1642, 8.

Oizel. B. C. P. I, p. 107.
Carpzou. B. C. P. I, p. 259.

H. GR. Via ad Pacem Eccleſiaſt., in qua continentur Confeſſio fidei ſecundum Concil. Trident. Confeſſio Fidei *Auguſtanae*, aliaque - 1642, 8.

VVayen. B. C. p. 132.

H. GR. Tractatus de Vera Chriſtianae Pacifi-

cationis et Ecclesiae reformandae ratione, *Lugd. Bat.* 1642, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 987.
Carpzou. B. C. P. I, p. 259.

Refutatio.

Andr. Riueti Apologeticus contra H. GR. de Voto, *Lugd. Bat.* 1643, 8.

Gud. B. C. p. 471.

Andr. Riueti Apologeticus contra GROTII Votum, et *Seyfferti* Classicum belli sacri contra H. GR., *Lugd. Bat.* 1643, 8.

Thuan. B. C. P. I, p. 172.
Oizel. B. C. P. I, p. 107.
Gud. B. C. P. I, p. 68.
Rechenberg. B. C. P. I, p. 84.
Et alii plures.

Responsio.

Riuetani Apologetici, pro Schismate contra Votum Pacis facti Discussio, *Irenop.* 1645, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 872, 1043.
Kuhn. B. C. p. 154.
Heins. B. C. P. I, p. 88.

H. GR. Discussio Apologetici *Riuetani, Irenopoli* - -

Oizel. B. C. P. I, p. 107.

Riueti Responsio.

Andr. Riueti Grotianae Discussionis Dialysis, siue, Vindiciae Apologetici sui, pro uera Pace Ecclesiae, contra subdolos Mediatores, *Roterod.* 1646, 8.

Kielmannsegg B. C. P. III, p. 1161.
du Prat B. C p. 29.
Carpzou B. C. P. I, p. 259.
Gud. B. C. p. 68
Et alii plures.

Ionas

Ionae Schlichtingii Notae in H. GR. Votum pro Pace, *Irenop.* 1655, 8. *Irenop.* 1685, 8.

Carpzou. B. C. P. II, p. 401.
Freifleb. B. C. p. 138.

Abrahami Calouii Vindiciae Considerationis Arminianismi, *Henr. Nicol.* oppositae, *VVittemb.* 1671, 4.

Thomas. B. C. P. II, n. 2798.
Carpzou. B. C. P. I, p. 70.

H. GR. Baptizatorum Puerorum Institutio.

H. GR. Baptiz. Puerorum Institut. Catechet. et de Eucharistia carmen, cum Syllabo Actorum Irenicorum, iuxta exemplar, *Lutet.* 1642, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. II, p. 1077.

H. GR. Institutio Baptizatorum Puerorum, *Londini*, 1668, 8.

Albert. B. C. p. 13.

H. GR. Baptizatorum Puerorum Institutio et Eucharistia, cum eius Annotat. ad Decalogum, et Sermonem Christi, in Monte habitum, *Oxonii*, 1706, 8.

Schubert. B. C. p. 71.
Anon. B. C. Lips. uend. 12 Martii 1725. Cl. I, in app. p. 70.

H. GR. Annotatt. in Vetus Testamentum.

H. GR. Annott. ad Vetus Testamentum T. I, II, III, *Lutetiae Paris. ap. Seb. et Gabr. Cramoisy et Amstelod. ap. Ioan. Blaeu*, 1644, F.

Cunon. B. C. p. 4.
Thuan. B. C. P. I, p. 156.
Carpzou. B. C. P. I, p. 4,

Acad. Lugd. Bat B. C. p. 6.
Et alii plures.

H. GR. Annott. ad V. Teſtamentum, *Venetiis*, 1663, F.

Iacob. B. C. P. I, p. 8.

H. GR. Annotationes ad Nou. Teſtam. tum ſeorſim, tum iunctim editae.

H. GR. Annotatt. in Libros Euangelicorum et uaria loca Sacrae Scripturae. Accadit Appendix ad interpretationem locorum N. Teſtamenti, quae de Antichriſto agunt, cum Explicatione Decalogi, *Amſtelod. ap. Io. et Cornel. Blaeu*, 1641, F.

Cordeſ. B. C. p. 11.
Cuſſon. B. C. p. 4.
Vltraiect. Acad. B. C. P. I, p. 11.
Kielmannſegg. B. C. P. II, p. 104.
Et alii plures.

H. GR. Annotatt. in Ep. ad Philemonem, *Amſtelod.* 1642, 8.

Bodlei. B. C. 308.

H. GR. Annotatt. in N. Teſtamentum, *Pariſiis*, 1644, F.

Heinſ. B. C. P. I, p. 12.

H. GR. Annotatt. in Ep. ad Philemonem, *Amſtelod.* 1646, 4.

Bodlei. B. C. p. 308.

H. GR. Annotatt. in N. Teſtamentum, *Pariſ.* 1646, F.

du Boiſ B. C. P. I, 518.

H. GR. Annotatt. in Acta Apoſtol. It. Ep. ad *Roman.* Item 1 et 2 ad *Corinth.* It. ad *Philipp. Coloſſ.* 1 et 2, ad *Theſſal.* 1 et 2, ad *Timoth.* It. ad *Titum*,

tum, Philemonem, et *Hebraeos*, It. Ep. *Iacobi*, *Parisiis ap. Vid. Guil. Pelé* 1646, F.

Cunon. B. C. p. 4.
Seidel. B. C. in app. p. 34.
Thuan. B. C. P. I, p. 160.
Blaeu Cat. Libr.

H. GR. Annotatt. in Ep. *Petri* I et II. It. Eiusdem Annotatt. in I Ep. *Ioa.* in Ep. *Iudae* et Apocalypsin, Idem de Veritate Relig. Christianae, *Paris.* 1648, F.

Schulz. B. C. p. 3.
Seidel. B. C. in app. p. 34.

H. GR. Annotatt. in N. Testamentum, *Paris.* 1649, F.

Iacob. B. C. P. I, p. 8.

H. GR. in N. T. Pars III, nempe in Epp. *Petrinas* et *Ioanneas*, It. in Apocalypsin *Ioannis*, et de Veritate Relig. Christ., *Paris. ap. Vid. Theod. Pepingue et Stephan. Maucroy*, 1650, F.

Cunon. B. C. p. 4.
Heins. B. C. P. II, p. 260.
Iacob. B. C. P. I, p. 8.
Carpzou. B. C. P. I, p. 4.
Et alii plures.

Abrahami Calouii Biblia Illustrata Antigrotiana, *Frf. ap. VVustios*, 1672, F.

Carpzou. B. C. P. I, p. 2.

H. GR. Annotationes in N. Testamentum, *Paris.* 1664, F. vol. III.

Iacob. B. C. P. I, p. 8.

H. GR. Opera Theologica omnia.

H. GR. Opera Theologica omnia in Vetus et N. Testamentum, *Parisiis et Amstelod. ap. haeredes Ioan. Blaeu*, 1644, 1646, F. voll. VI.

Castelein,

Castelein. B. C. p. 4.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 6.
uan der Lith. B. C. p. 10.
Kielmannsegg. B. C. P. III, p 17.

H. GR. Annotatt. in V. et. N. Testamentum, *Londini*, 1660, F.

Acad. Lugd. Bat B. C. p. 6.

H. GR. Opera omnia Theologica in III Tomos diuisa (Tom. I, Exeget. in Libr. Vet. Test., Tom. II. in Libr. Nou. Test., Tom. III, Opuscula alia Theologica, scil. de Veritate Relig. Christ. etc. continet) *Amstelod.* 1679, F. Vol. II.

Kielmannseg. B. C. P. III, p. 17.
du Bois. B. C. P. I, p. 75.
Carpzou. B. C. P. I, p. 16.
Krys. B. C. p. 3.

H. GR. Opera omnia Theologica, cum Indice locupletissimo, *Amstelodami ex Offic. Boom., VVaesbergii, Borstii, Someren, VVolters, et Guilielmi uan de VVater*, 1698, F. *

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 6.
* supra, p. 462.

Richard. Simonis *Histoire Critique du Vieux Testament*, Roterdam, 1685, 4.

Meyer. B. C. P. I, p. 20.

Sentiments de quelques Theologiens d' Hollande sur l' Histoire du uieux Testament du P. Simon *et leur Defense contre le prieur de* Bolleuille, Amsterdam 1685, 8.

Ehrencron. B. C. p. 38.

Response aux Sentiments, de quelques Theologiens d' Hollande, sur l' Histoire Critique du Vieux Testament, par le Prieur Bolleville, *Roterdam*, 1686, 4.

Ehren-

Ehrencron. B. C. p. 8.
Meyer. B. C. P. I, p. 20.

Verſa quaedam Theologica in Linguam Belgicam.

H. de GROOT *Aentekeningen ouer het Euangely* uan Matthaeus, *uertaelt door* Dauid uan Hoogſtraten, *Gouda*, 1685, 4.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 13.

H. de GROOT *Aentekeningen ouer de Brieuen aen die uan* Rome, Korinten, Galatie, Epheſen, Philipp., Koloſſen, *uertaelt door* Dauid uan Hoogſtraten, *Amſterd.* 1693, 4.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 14.

H. GR. Liber Poſthumus de Euchariſtia etc.

Hunc ipſum reperire non licuit, Librum tamen ſq.

Claudii Salmaſii, ſub falſo nomine *Simplicii Verini*, Epiſtola ad *Iuſtum Pacium*, ſiue, Iudicium de libr. poſthumo H. GR., ubi tractatur de Euchariſtia, *Hagiopoli, typ. Theodori Eudoxi* 1646, 8.

Cunon. B. C. p. 286.
Thuan. B C. P. I, p. 178.
Spanhem. B. C. p. 118.
Kielmannſegg. B. C. P, II, p. 1017. et p. 1048.
Et alii plures.

Sim-

Simplicii Verini Epist. ad *Iust. Pacium* seu *Claudii Salmasii* Iudicium de libro posthumo H. GR., *Argent.* 1654, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 362.
Iacob. B. C. P. I, p. 168.
Gudii B. C. T. I, p. 71.
Desmarets B.C. p. 437.
Et alii plures.

Simplicii Verini ad *Iustum Pacium* epistola, de libro posth. H. GR., *Argent.* 1655, 8.

Kielmannsegg. B. C. P. I, p. 901.
Schrader. B. C. P. II, n. 5980.
Carpzou. B. C. P. II, p. 399.
Falckner. B. C. P. II, p. 27.

Simplicius Verinus de Transsubstantiatione, ad *Iust. Pacium* contra H. GR., *Hagiapoli*, 1660, 8.

Carpzou. B. C. P. I, p. 258 n. 996.

Simplicius Verinus de Transsubstantiatione, ad *Iust. Pacium* contra H. GR., *Lugd. Bat.* 1660, 8.

Ehrencron. B. C. p 33.

Cl. Salmasius de Transsubstantiatione, contra H. GR., *Leidae*, 1666, 8.

Lipen. B. C. Theol. T. II, p. 872.

Responsio ad hunc Librum.

Iusti Pacii Reuisio Iudicii, *Salmasiani*, seu Responsoria ad Epistolam *Simplicii Verini*, de libro posthumo H. GR., *Dicaearchiae ap. Cornel. Sebastian*, 1647, 8.

Tellier. B. C. p. 141.
Carpzou. B. C. P. I, p. 199.
Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 938.
Krausf. P. II, p. 171.

Iusti Pacii Reuisio Iudicii siue Responsoria ad episto-

epiſtolam *Simplicii Verini* de libr. poſthumo H. GR., *Dicaearchiae*, 1674, 8.

Gud. B. G. P. I, p. 71.

H. GR. Epiſtolae Eccleſiaſticae et Theologicae.

Vid. ſupra, p. 680.

H. GR. Epiſtolae ad *Iſrael. Iaſkium.*

Vid. ſupra, p. 682.

H. GR. Epiſtolae ad *Martin. Ruarum.*

Vid. ſupra, p. 682.

H. GR. Conciliatio etc.

H. GR. Conciliatio Diſſentientium, de Re Praedeſtinaria et Gratia, Opinionum, extat Tom. III Opp. Theol. *Amſtelod.* 1679, F.

Lipen. Bibl. Theol. T. II. p. 529.

HVGO GROTIVS de Dogmatibus, Ritibus et Gubernatione, Eccleſiae Chriſtianae,

H. GR. de Dogmatis, quae Reipublicae noxia ſunt, aut dicuntur, de Ritibus et Gubernatione Eccleſiae Chriſtianae, extat Opp. Theolog. Tomo III, *Amſtelod.* 1679, F.

Lipen. Bibl. Theolog. T. I, p. 542, 571, 678.

H. GR

H. GR. Notae ad *Iustini*, Martyris Apologiam.

Vid. supra, p. 664.

H. GR. Sermo Christi, in monte habitus.

H. GR. Baptizatorum Puerorum Institutio, et Eucharistia, cum Eiusd. Annotatt. ad Decalogum, et Sermonem Christi in monte habitum, *Oxonii*, 1706, 8.

Schubert. B. C. p. 71.

H. GR. Miscellanea.

H. GR. Quaedam hactenus Inedita, et ex Belgice editis, Latine uersa argumenti Theologici, Iuridici, et Politici, *Amstelod. ap. Elzeuir* 1652, 12.

Obrecht B. C. p. 226.
Rechenberg B. C. P. II, p. 51, 198.
Oizel. B. C. P. I, p. 321.
Frankenstein in app. p. 15.
Et alii plures.

H. GR. Argumenta Iuridica ac Theologica, *Amstelod.* 1652, 8.

Hard. B. C. p. 43.

H. GR. Quaedam hactenus Inedita, argumenti Theologici, Iuridici, et Politici, *Amstelod. ap. Elzeuir* 1657, 12.

du Bois. B. C. P. IV, p. 835.

Volumen Opusculorum, lingua patria ab H. GR., *Ioann. Vtenbogarto*, *Casp. Barlaeo*, aliisque pro se suisque conscriptorum, - 4.

Kielmannsegg. B. C. P. III, p. 131.

Cata-

Catalogi quidam omissi.

Ioann. de Laet, *Lugd. Bat.* 1650, 4.
Ioann. Suaningii, *Hafniae*, 1669, 4.
Ioann. Diecmanni, *Bremae*, 1721, 8.
Althoeferi, *Hamburgi*, 1727, 8.
Dauidis Auebachii, *Lipsiae*, 1727, 8.
Anonymi, uend. 15 August. *Helmstad.* 1666, 4.
Anonymi, uend. 12 April. *Lipsiae*, 1675, 4.
Anonymi, sine titulo, ut uidetur, *Hafniae*, 4.

Libri quidam omissi.

Acta Synodi Dordracenae, manu *Danielis Heinsii* scripta, F.

H. GR. Epistolae.

Marquardi Gudii et *Claudii Sarrauii* Epistolae, una cum Responsis, quibus accedunt ex Bibliotheca *Gudiana*, clarissimorum et doctissimorum Virorum, qui duobus ultimis seculis floruerunt, Epistolae, *Andr. Alciati*, *Casp. Barthii*, *Philip. Camerarii*, *Hieron. Cardani*, *Is. Casauboni*, *Io. Caselii*, *Des. Erasmi*, *Tanaqu. Fabri*, *Marqu. Freheri*, *Iani Gebhardi*, *Scip. Gentilis*, *Hub. Giphanii*, *VVil. Goesii*, *Dion. Gothofredi*, *Ioan. Georg. Graeuii*, *Ioan. Frider. Gronouii*, H. GROTII, *Iani Gruteri*, *Dan. Heinsii*, *Dauid Hoeschelii*, *Goth. Iungermanni*, *Io. Kirchmanni*, *Frid. Lindenbrogii*, *Iust. Lipsii*, *Io. Meursii*, *Marii Nizolii*, *Laur. Rhodomanni*, *Conr. Ritterhusii*, *Claudii Salmasii*, *Iosephi Scaligeri*, *Ezech. Spanhemii*, *Frid. Sylburgi*, *Iac. August. Thuani*, *Laeu. Torrentii*, *Marci*

Velſeri, Io. VVouuuerii, et *aliorum*, ultra quinquaginta, curante *Petro Burmanno, Lugd. Bat.* 1711, 4.

Auerbach. B. C. n. 259.

H. GR. Chriſtus Patiens (Germanice.)

H. GR. *Leidender Chriſtus*, Germanice uerſ. per Iohann Klaium, *Nurnberg*, 1645, - *

Trilleri Praefat. ad Chriſtum patientem ſuum, Germanice uerſum.

* *Haec eſt prima Verſio Germanica ſed male tranſlata.*

H. GR. Sophompaneas.

H. GR. Sophompaneas, Tragoedia et alia, *Amſtelod.* 1639, 12. *

Suaning. B. C p 108.

* Haec etiam in Germanicam linguam eſt tranſlata a *Daniele VVilhelmo Trillero*, parata iam prelo teſte Praefat. *Trilleri* ad Chriſtum Patientem.

HVG. GROTIVS de Origine Gentium American.

Petri Albini, de Nouo Orbe, Oratio, quam habuit in ſuo diſceſſu *VVittembergae*, acced. H. GR., de Origine Gentium *Americanarum* Diſſertatio, *VVittembergae, ap. Hanauerum*, 17–, 8.

HVGO GROTIVS de Iure Belli et Pacis (Belgice)

H. de GROOT *drie Boecken, uan t' Recht des Oorloghs en Vredes*, Amſterdam, 1657, 8.

Anon. B. C. uend. Lipſ. 11 Martii 1726, p. 60, n. 333.

* * *

HVGO-

HVGONIS GROTII INEDITA ORDINE ALPHABETICO.

Aeſchyli Tragoediae, in 4.

Cum Annotationibus, manu H. GR. *ſcriptis.*
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 259.

Anthologia, ſiue Florilegium Epigrammatum Veterum, cum Indicibus, et Annot. *H. Stephani*, Gr. ap. *H. Steph.* 1566, 4.

Fuit olim Arn. Vinnii, *et ad oram libri aſcriptae ſunt Emendationet quam plurimae* Guil. Canteri *et* H. GR.
Schalbruch. B. C. P. I, p. 150.

Conf. omnino, infra, SENECA, Tragoedus.

Anthologia Graecorum Epigrammatum, ſiue Verſio *Planudeae* Συλλογῆς.

Fuiſſe *Iſ. Voſſio* Librum Epigrammatum (ſcribit Autor Bibl. *Vffembachianae* Manuſcriptae *Halae*, 1720, Fol. editae, P. II, §. XXII, p. 537.) ineditorum, et Anthologiam integram, Latine uerſibus ab H. GR. redditam, indicat Colomeſius, in Recueil de Particularites, p. 331, edit. *Fabricianae*, inter MSS. Codd. *Voſſianos*, memorans, Vn Recueil d' *Epigrammes Graecques, qui ne ſont point dans l' Anthologie, copié par* Gruterus, *ſur un MSC. de la Bibliotheque Palatine, dont il etoit Garde.* Ac, paulo poſt, *L' Anthologie toute, traduite en uers par* H. GR. *auec les Epigrammes, qui n' auoient point eté publiees auſſi traduites.*

De hac *Anthologia* loquitur ipse GROTIVS Ep. CLXV, ad *Cl. Salmasium*, p. 312, sequentem in modum.

Vtinam et Anthologia prodiret. Nam, sola ea mora est, quo minus de edenda nostra Planudeae Συλλογῆς *Versione cogitem, quia prius uelim uidere, quae abs te* (Salmasio) *aut ex libris, aut ex ingenii felicitate, emendata sunt, ne, corrupta Graeca intelligendo, faciam, ut nihil intelligam.*

Et, Ep. LXXI, ad eundem p. 369.

Historia Batauica, *etiamsi a me simplicissime scripta, malignos reperiet interpretes. Quid, si ad nugas potius, sed non indoctas, reuertar, et edam Latine, Epigrammata Planudeae Collectionis? Sed illud remoratur, quod multa sciam abs te ex codicibus emendata, quae mendose uertisse nolim; tibi ut hoc molestiae iniungam, tot studiis occupato, ut illa ad me mittas, non audeo expectare.* Conf. Ep. CLXXVII ad *Cl. Salmasium*, et *Cl. Salmasii* Ep. XII, ad H. GR., appendici edit. Lips. 1684, adiecta, p. 460.

Arati, Solensis, Phaenomena et Diosemeia, cum scholiis *Theonis*, item, *Procli* Sphaera, Graece et Latine, per Germanicum Caesarem, *Basil.* 1549, F. (conf. *Hyginus.*)

Hoc exemplari usus fuit H. GR., *ab quo plurima sunt ascripta et cum MSS. antiquissimis collata.*

Acad. Lugd. Lugd. Bat B. C p. 173.

Arateorum Syntagma, ex ed. H. GR., Gr. Lat., cum figg. ex Offic. *Plant. Rapheleng.* 1660, 4.

Prae-

Praemissa libro est H. GR. *Elegia ad* Guil. Martinum, *Curiae Brab. a consiliis, cum ad eum* Aratea *sua mitteret, scripta ipsius* GROTII *manu.*
Schalbruch. B. C. P. I, p. 150.

Arati Phaenomena, Latinis Versibus reddita, cum figg. elegantissimis, quas expressit H. GR., tum XIV, aut XVI, annorum Puer, in Syntagmate *Arateorum*, in F.
Angl. et Hibern. Librorum MSS. Catal., inter *Is. Vossii* Codd. MSS. in Anglia, p. 68, n. 2625.

Aristotelis Opera, Gr. et Lat., per *Iul. Pacium*, *Geneuae*, Voll. II. 1597, 8.
H. GR. *manu notata.*
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 153.

Barclaii (*Ioann.*) Vindiciae publicae, pro Regibus ac Principibus, priuatae, pro *Guil. Barclaio*, parente suo, aduersus *Rob. Bellarminum*, *Paris.* 1612, 4.
Exemplar nitidissimum, H. GR. *dono datum ab Autore.*
Schalbruch. B. C. P. I, p. 76.

Capellae (*Martiani*) Satyricon, cum Notis H. GR., *Lugd. Bat.* 1599, 8.
Cum Annotat. G. I. Vossii. Idem, ibidem.
Septendecim paginae sunt collatae cum MSS.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 262.

CORPVS IVRIS IVSTIN. u. LEGES.

Diaconus (*Paulus*), de *Longobardorum* Origine et gestis, *Basil.* 1532, F.
Collatus est cum MSS, *manu* H. GR.
Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 224.

Diaconi (*Pauli*) Historia, Editionis *Basileensis*.

H. GR. *manu cum MSS. collata.*

Angl. et Hib. Librorum MSS. Catalogus inter *Vossianos*, p. 71, n. 2753.

Dousarum Batauiae Hollandiaeque Annales, ap. *Plantin.* 1601, 4.

Ex Bibliotheca H. GR. *et D.* Heinsii, *qui quaedem annotarunt.*

Heins. B. C, P. I, p. 303.

Fulgentii (*Fabii Placiadis*, seu *Planciadis*) Mythologiae, etc. *Basil.* 1549, F. conf. *Hyginus.*

Hoc exemplari usus est H. GR., *a quo plurima sunt ascripta.*

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 164.

Germanicus (*C. Caesar*) u. *Aratus.*

H. GROTII, Comparatio Rerumpp., *Atheniensis, Romanae,* et *Batauae,* MS.

Meurs. Athen. Bat. L. II, p. 207, sq. in H. GR. Vita.

H. GROTII Epistola, ad DD. *Ouerallum*, Episc. Conuent. et Lichtfeld., et altera Episcopi ad H. GR., MS.

Angl. et Hibern. MSS. Catalogus inter *Barlou.* Codd. MSS., p. 82. n. 2464.

Volumen, continens *Epistolas autographas*, et, quae pleraeque sunt ineditae, eruditorum et illustrium Virorum, ut, *Phil. Melanchthonis, I. Arminii, S. Episcopi, G. Vossii,* HVGONIS GROTII, *I. Vtenbogardi,* C. *Barlaei,* C. *Vorstii, M. Ruari, Steph. Curcellaei, R. Hogerbeccii, I. F. Gronouii, C. Hugenii, N. Heinsii, I. uan Vondel,* etc. in Folio.

Nicol. B. C. P. II, p. 152, inter MSS.

(EPISTOLARVM) Volumen (praemissa enim sunt

ſunt XII alia) XIII, Autographorum Regum, Principum, aliorumque illuſtris ordinis Virorum, XL Symbolis expreſſorum, quos inter ſunt Autographa *Guſtaui Adolphi* et *Chriſtinae*, Suec. R., membranae inſcripta, *Erneſti*, Haſſ. Landgr., etc. His accedunt Theologorum et Virorum clarorum, diuerſarum religionum, Sec. XVI et XVII, Autographa, circiter CCCC, inſertae ſunt ſunt EPISTOLAE multae autographae, *Arminii ad* Vtembogardum, *C. Barlaei*, ad S. Epiſcopium, Ren. Carteſii, ad Profeſſ. quendam Vltraiect., addictis figuris, calamo ductis, *Iſ. Caſauboni* ad HVGONEM GROTIVM et Rutgerſium, *Steph. Curcellaei*, ad VV. Vorſtium, Sim. Epiſcopii, ad Greuinchonium, et huius, ad illum, *Nicol. Heinſii*, ad Marqu. Gudium, *Iuſti Lipſii*, ad Ioſeph. Scaligerum, uariorum *Ieſuitarum*, quos inter eſt *Her. Roſuueidus*, ad El. Ehingerum, *A. M. Schurmanniae* ad Io. Smith, A. Riuetum, etc. Arn. Poelenburgii, ad Limbrochium, *Thomae Reineſii*, ad Sagittarium. *Conr. Vorſtii*, ad Sim. Epiſcopium, *G. I. Voſſii* ad H. GROTIVM, *I. Vtenbogardi*, ad H. GROTIVM, *Ioſ. Scaligeri* 3. apographae ad El. Putſchium. Sunt hic praeterea commeatus autographae a GROTIO, Legato Suecico, *Pariſ.* datae, *Phil. Caeſio*, etc. quibus ſubſcripſerunt IPSE GROTIVS, eiuſque Secretarius, Iſ. Voſſius. Aliaque, ακρύπτο - Caluin. VVittemb., in laudem Melanchthonis.

Mayer. B. C. P. II, p. 727, inter MSS. chartacea, F.

H. GR. EPISTOLAS plures adhuc latitare ineditas, nec paucas sese uidisse in Bibliotheca *Gudiana*, quas in Opere GROTIANO non extare, credat, scribit *Morhof.* Polyhist. P. I.

H. GR. EPISTOLAS ineditas, ad *Christinam*, Sueciae Reginam, et *Axel. Oxenstirnam*, numero CCLX et plures, in Museo quodam seruari, certo mihi constat exploratumque est.

Ioann. Petr. Ludouicus, S. Regi *Prussiae*, a Consil. Aul., Tomum I Reliquiarum suarum suarum Manuscriptarum congessit, quem circa Annum nouum (A. CIↃIↃCCXVIII) simul cum T. II, in bibliopolio nouo *Halensi* edet. Reperiuntur autem in illis prope IↃCC Diplomata inedita, cum diuersorum eruditorum Virorum EPISTOLIS, nominatim *Lutheri*, *Melanchthonis*, *Erasmi*, *Scaligeri*, *Ioann. Sturmii*, *Conringii*, H. GROTII, *Heinsii*, *Vorstii*, *Kircheri*, *Graeuii*, *Obrechti*, *VVetsteinorum*, *Suiceri* et aliorum.

Kraufii Ephemerides Literar. nouae Germ. ad An. 1717, p. 637.

Clare perspici quoque potest, ex H. GR. Epistola * CLXII. ad *Gallos*, quae est in opere maiori Epistol. CCCXLVII, ad Hieron. Bignonium, quamque propter Epistolam *Clementinam* ad *H.*

* *Epistolam, quae* Clementis *ad* Corinthios *inscribitur*, *Vir Amplissime*, *ab* Anglis *promissam mihi iam pridem*, *cum* Hamburgi *frustra diu expectassem*, *nunc demum*, *postquam* Francofurtum *ueni*, *Viri maximi*, Suecorum, *Regii Cancellarii uocatu*, *a familia* Anglicani *Legati accipio*.

H. Bignonium ſcripſit, eos plures EPISTOLAS inter ſe de hac Epiſtola *Clementina* ſcripſiſſe. Sic *Maderus*, in Praefatione ſuae editionis nouae, ſequentia GROTII uerba, ex Epiſtola quadam, ad *H. Bignonium* ſcripta, profert. *De Phoenice*, inquit, *rem fuiſſe eo tempore eruditis creditam, nec eo argumento, uti* Clementem, *ut probet, ſed ut oſtendat, ea credita.* Ex hoc ergo breui Fragmento uideri poteſt, *Bignonium* cum Epiſtola CLXII GROTIANA nondum fuiſſe contentum, ſed potius expoſitionem deſideraſſe dubiorum, quae GROTIVS quoque, in iam relata a *Madero* Epiſtola ſua ſoluere auſus eſt. Obiectio enim de *Phoenice* una de praecicipuis eſt obiectionibus, dolendumque, eam aut perditam, aut in Opere GROTIANO maiori fuiſſe omiſſam.

H. GR. de Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra, Fol. MS.

du Boiſ. B. C. P. I, p. 90.

H. GR. Hiſtoriae de Rebus Belgicis, Fol., Voll. II, MSS.

du Boiſ. B. C. P. I, p. 407.

H. GR. Moſaicae Hiſtoriae Illuſtratio ex Ethnicorum ſcriptis. MS.

Meurſ. Athen. Bat. L. II, p. 207, ſq.

H. GR. de Veritate Religionis Chriſtianae, *Lugd. Bat. ex Offic. Ioann. Maire*, 1627, 24. *

* *Exemplum eius, et quidem illud ipſum, quo uſus olim erat* GROTIVS, *in Viri illuſtris* D. Georgii Michaelis a Ludolph, *grauiſſimi Camerae Imperialis* VVezlarienſis *Aſſeſſoris,*

ris, manibus olim fuit, qui deinceps instructissimae Bibliothecae Vffembachianae *illud* dono dedit. De *quo Vir excellens, sequentia, summa humanitate, nos edocuit, Constare illud forma, ut loqui solent, 24ma, atque emendationes typi ab* IPSIVS GROTII *manu profectas, continere. Conspici ibi et alias Annotationes, initio et fini libri ascriptas, sed lectu perdifficiles. Quo pacto hicce liber inter* Ludolphinas *relatus fuerit, patrem suum, summum olim Virum, in fronte istius libri annotasse, Nimirum, se, cum iussu serenissimae* Sueonum *Reginae*, Christinae, integra cista, *eiusmodi editionibus adimpleta*, Parisiis Stockholmiam transmittenda esset, istud exemplum, in rei memoriam transmittenda esset, istud exemplum, in memoriam, sibi seruasse.

Ioann. Christoph. Koecheri Dissert. Epistolica, Historiam Libelli GROTIANI de Veritate Relig. Chr. complectens, §.IV.

Inter alios Codd. MSS., qui *Francofurti ad M.* asseruantur, supplementum occurrit eorum, quae in illustrissimi Viri, *Iacobi Augusti Thuani*, Hist. sui temporis, Libris CXXXVIII, desiderantur, et quidem ex H. GR. Aduersariis; alia manu, excerptum, supra p. 434.

Tenzelii *Monatliche Vnterredungen* p. 496.

Hygini (*C. Iulii*) Fabularum Liber *Eiusd.* Poeticon Astronomicon, *Palaephatus*, *Fulgentius*, *Phurnutus*, *Albricus*, *Aratus*, *Proclus*, Basil. 1549, F. (conf. *Aratus* etc.)

Hoc

Hoc exemplari usus fuit H. GR., *a quo plurima sunt ascripta.*

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 266.

Isidorus et *Isidori* Chronicon, (sine ment. edit.)

Cum MSS. collatum, manu H. GR.

Angl. et Hibern. MSS. Librorum Catalogus, inter Voss., p. 71, n. 2783.

Isidorus, in F.

Ea quae in eius MS. habentur, et desunt in editione Vulcanii, *manu* H. GROTII, *8 Octaptychis, MS. ex Bibliotheca* Vossiana.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 390.

L. Mater ff. de inofficioso Testamento,

L. Frater a Fratre ff. de Condit. indeb.

L. Eius, qui ff. de Rebus Cred.

L. Lecta eod. Tit.

L. Gallus ff. de Lib. et Posth.

L. Filius C. Familiae erciscundae.

Et aliae quaedam Iuris partes, exercitii gratia conscriptae ab H. GR.

Meurs. Athen. Bat. L. II, p. 207, 208. in Vita H. GR.

Lucanus, ex ed. H. GR., cum MS. collatus,

Manu Franc. Iunii, Fr. F.

Angl. et Hibern. Librorum MSS. Catalogus, inter Voss., p. 71. n. 2775.

Martialis, per *Hadrianum Iunium* et *Ioseph. Langium*. Argent. 1595, 12.

Ex Bibl Petr. Scriuerii *et* H. GR. *cum Var. Lect. MSS.*

Carpzou. B. C. P. II, p. 289, n. 203.

Orphei Hymni, qui dicuntur, cum H. GR. Notis MSS.

Meurs. Athen. Athen. Bat. L. II, p. 707, sq.

Palaephatus uid. *Hyginus*.

Pla-

Placidi Lactantii, al. *Luctatii*, item, *Lutatii*, Scholia in *Statium*, Vid. *Statius*.

Poetarum Graecorum Dicta *Stobaeana*. Vid. *Stobaeus*.

Poetarum Veterum, Tragg et Com., Graece et Latine, interprete H. GR., cum eiusd. Notis, *Parisiis*, 1626, 4.

Passim ab EODEM connotata.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 265.

Poetarum Vet. Graecorum. Tragg. et Com. Excerpta GROTIANA, GR. ipsius manu emendata et aucta.

Angl et Hib. Librorum MSS. Catalogus, inter Voss. p 70, n. 2703.

Poetarum Vet. Tragg. et Com. Graecorum, Excepta GROTIANA Is. Vossii altera, manu *Thomae Gatakeri*. Horum Excerptorum meminit *Gatakerus*, Miscell. cap. x.

Ibidem inter Voss. p. 70. n. 2703.

Poetarum Veterum Latinorum Fragmenta, per H. Steph. *G. I. Vossii* et H. GROTII manu passim notata

Ibidem, p. 71, n. 2808.

Procli Sphaera, etc. u. *Aratus*.

Ad *Procopii* Graeca, prout edita sunt ab *Hoeschelio*, Emendationes, partim e MSS., pleraque uero e coniectura H. GROTII e Bibl. Vossiana.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 101.

Phurnutus uid. *Hyginus*.

Piche-

Picherelli (*Petri*) Opuſcula Theologica, *Lugd. Bat.* 1629, 12.

Acad. Lngd. Bat. B. C. p. 93.

Picherelli Opuſcula Theologica, ab *Andr. Riueto*, ut ex eius in Exodum Commentario didici, in lucem edita, magni GROTII manu auctiora, et collatione cum autographo.

Angl. et Hibern. Librorum MSS. Catalogus, inter Voſſ, p. 71, n. 2858.

Statius, cum *Placidi Lactantii* Commentario, ex Bibliotheca *Franc. Pithoei*, per *Frider. Tiliobrogam* (Lindenbrog.) *Pariſiis*, 1600, 4.

Aſcripta aliqua H. GR.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 273.

Seneca, Tragicus, cum H. GR. Notis, *

* *Barteſius* in Vitis aliquot Virorum clarorum, *Londini*, 1681, 4, p. 431, loquitur de Notis ad *Senecam*, Tragicum, et ad ANTHOLOGIAM GRAECORVM EPIGRAMMATVM, ſed quia nuſquam inueniuntur, merito referenda ueniunt inter MSS. Grotiana.

Stobaei (*Ioann.*) Loci Communes, Graece et Latine, *Aureliae Allobr.* 1609, F.

Aſcripſit plurima H. GR.

Acad. Lugd Bat B. C. p. 257.

Stobaei, Eclogae, editionis *Geneuenſis*, H. GR. manu emendatae et auctae.

Angl. et Hibern. MSS. Catalogus, inter Voſſ. p. 70, n. 2688.

Stobaeus, GROTII ipſius manu emendatus et auctus.

Ibidem, inter Voſſ. p. 70, n. 2701.

Stobaei Dicta Poetarum Graecorum, emendata

ta et Latino carmine reddita ab H. GR. *Parisis*, 1623, 4.

Ipsius Grotii manu aucta et emendata.

Acad. Lugd. Bat. B. C. p. 363.

Stobaei Excerpta, Lat. carmine reddita ab H. GR. Accedit *Plutarchus* et *Basilius M.* de usu Graecorum Poetarum, *Paris.* 1625, 4.

Roeschel. B. C. P. II, p. 150.

Testamentum Nouum, Graecum, *Lugd. Bat. ex offic. Plant.* 1591, 12.

H. GR. *contulit cum Codd. MSS.*

Schalbruch. B. C. P. III, p. 2.

Theonis Scholia in *Aratum*. uid. ***Aratus***.

Xenophontis Commentarii Graeci, 4.

Ex Bibliotheca H. GR., *qui sine dubio quaedam ascripsit.*

Heins. B. C. P. I, p. 303.

BIBLIOTHECA HOMONYMA GROTIANA.

Albertus Magnus (qui Ludou. Viui est * GROOT) Episcopus Ratisbonensis A. 1265, mortuus A. 1280 complura Opera publice edidit satisque notoria.

* Vid. *Ludou. Viues* de Disciplinis L. IV, p. 597, 200.

Gerhardi Magni * (alias GROOT) Protestatio de ueridica Praedicatione, de Studio in sacris libris, conclusa et proposita, quae opera tria inueniuntur inter Opera *Thom. a Kempis.*

* *Vid. quae de hoc Viro eximio habet* Ioann. Franc. Buddeus *in Lexico Vniuersali Historico sub uoce* Magnus.

Gerardus dictus de GROOT, de Focariis et Locatione Eccles. seu, de Focaristis et Locatione Curae Pastoralis MS.

Vltraiect. B. C. P. I, p. 94.

In Bibliotheca Vffembachiana MSta P. IV, 49, Vol. XLIV. inuenitur etiam MS. huius Viri.

Olai Magni Historia Septentrionalis, *Basil.* 1568, F. *Lugd. Bat.* 1652, 12.

du

du Boisſ. B. C. P. I, p. 370.

Groſchupf. B C. p. 95.

Hiſtoria delle Geuti et delle coſe ſettentriorali, da Olao Magni, *Venet.*, 1562, F.

du Bois B C. P. I, p. 370.

Groot (Olai de) *Tonneel de Nordiſchen Lauden cum* Dith. Blefkeni, *Ysland en, Groenland*, Amſt. 1655, 8.

Ludouic. B. C. p. 66.

Lettre Famigliari Luigi Groto *Cieco d' Adria* in Venetia 1601, 4.

Gud. B. C. p. 297.

Chronyck uan Hoorn uerbetert en eenſdeels op t' nieuue beſchreuen door D. Vedelius, *deſſelfs VVeſt-Friſia ouerghesſet in Nederduitſche Verſe door L. de Groot, tot Hoorn*, 1648, 4.

Oizel B. C. P II, p. 143.

Chriſtiani VVilhelmi GROTEN, Equ. Luneburgici, Oratio de Amneſtia habita, *VVitemberg.* 1648, *

* *Vid. quae de hoc generoſo et nobiliſſimo Viro ſcribit* Bucherus *in Diſſertatt. et Oratt. ſuis, et* Buddei Lexicon Vniuerſale Hiſt. ſub uoce GROTIVS.

I. Grotius de Praedeſtinatione, *Hildeſii* - -

Zeidler. B. C P. II, p. 261.

Chr. Abr. Grotii Hoellenuueg in Verſen, Coethen, 1671, 8. ib. 1672, 8. ib. 1698, 8.

Carpzou. B C P. II, p. 517.

Dornfeld B. C. p. 210.

Verzeichniß aller teutſchen Poeten, ſub uoce Grotius.

I. P. Grotius de Capillis & Capillamentis Veter, - 4.

Roeſchel B. C. P. II, p. 138.

Conſtantinus de Groot *Ioodſe Oudheden, of Vorbereitſelen tot de Bybelſche VVysheyd, cum Figg.* Amſterd. 1690, T. II, F.

Krauſ B. C. P. I, p. 1.

Io. de Groot VI *Seelen-Vbungen und Andachten*, Hamburg, 1697, 12. Naumb. 1697, 12.

Falckner. B. C. P. II, p 45

Fritſch. Cat. Libr. nundin. Lipſ. 1705.

Ad.

Ad. Groot de Benedictione Sacerdotali, *Lipſ.* 1721, 8. Heinecc. B. C. p. 390.

Loca ubi Grotiorum glorioſe mentio fit.

Sic de ipſis loquitur *Samuel Pufendorfius* Rer. Suecic. LX:II, § 54, ad An. 1641. *Inde eum Legatis Luneburgicis* Thoma Grotio, *Hodenbergio* et *Ottone Mauderodio conſultatur.*

Idem, in Vita Frid. VVilhelmi L. XIX, §. 44, p. 1565 ad An. 1686. *Sed et* Luneburgici *optabant*, Gottorpienſe *quoque negotium ſimul expediri*, Danumque eo redigi, ut non amplius *talia ab ipſo expectanda ſint. Ac proponebat Fuchſio* Otto Grotius, *Duces cenſere, hac occaſione non praeſentes ſolum turbas componendas, ſed et futura quiete et de ſecuritate* Hamburgi, *ac totius circuli, cogitandum, ad quam cumprimis facta ſit* Gottorpienſis *reſtitutio, qua is priorem uelut limitem* Daniam *uerſus firmet.*

Ibid. LXIII, §. 47. p. 1012. ad An. 1675. *Ita demum in Regem* Daniae *Electorem et* Monaſterienſem *Praeconſulem* ac Ioann. Fridericum *Ducem, conuentio inibatur, ſuper medio ſtatu praeſentibus temporibus hic concedendo. Subſcripſerant pactum nomine Regis* Daniae *Fridericus Alefeld, Electoris VVilhelmi Lente, Monaſterienſis Matthias Korf Smiſingius, Ducis* Otto Groote *et Henricus VVizendorf.* Et Lib. XIIX, §. 106. p. 1485 ad A. 1683. *Vnde ab his* Otto Grotius, *Berolinum miſſus, proponebat, cum Caeſar a* Gallo *latas couditiones duras nimium & ignominioſas, an non* Gallus *ad moderationem permoueri queat, ſaltem ut* Argentoratum *penes imperium maneat.*

Ibidem L. XVII, §. 95 p. 1373. ad An. 1679. *ſuper eodem negotio a* Luneburgicis *miſſus* Auguſtus Grotius *Electori proponebat; Haud quaquam* Dano *animum eſſe urbem officii duntaxat admonere, ſed penitus ſub iugum mittere. Nam iſti fini paucas naues bellicas ſuffeciſſe, nec 70 machinis, 30 grandibus mortariis, ac tanto exercitu opus, fuiſſe. Suſpicionem quoque augere, quod ea deſtinata ita ſollicite uicinarum notitiae ſubtracta fuerint, detentis quoque tabellariis. Ad id ſine dubio iam effectui dandum fuiſſe, ni aduerſus uentus naues attinuiſſet. Intereſſe autem omnium uicinarum, qui, totius* Germaniae, *id emporium ſeruari, unde huius commercia magnam partem dependent.*

FINIS.

INDEX RERVM, VERBORVM ET SCRIPTORVM.

B.

Bar-

ſeſe

Ec-

G.

H.

Hol-

I.

Mul-

con-

P.

Mi-

Sab-

S.

Notae

H. GROTII SCRIPTA inedita.

TA-

T.

COR-

CORRIGENDA.

IN, *redundat*, 8. *lin.* 18. *uti lege* pro *ut*, *lin.* 12. 24. *causa* pro *cansa*, 70. *lin.* 16. *bien* pro *pien*, 83. *lin.* 13. *solos* pro *solas*, 136. *lin.* 14. *arce* pro *arte*, 260. *lin.* 16. *innocentis studium*, *lin.* 14. 291. *accuratiora* pro *accuratoria*. 329. *lin.* 7. *Bohemiae* pro *Boiohemiae*, 392. *lin.* 2. *fuerant* pro *fuerat*, 419. *lin.* 25. *Augustus* pro *Aupustus*. 423. *lin.* 13. *paulo* pro *panlo*, 441. *lin.* 9. *commercio* pro *commereio*, 468. *lin.* 20. *libris* pro *liberis*, 589. *Poematibus* pro *Poematis*, 644. *lin.* 21. *nauigationibus*, 589. *lin.* 6. *necessaria*. 637. *lin.* 14. *Sophompaneas* pro Schompaneas, 820. *probe*, 536. *lin.* 5. pro *robe*. A. CIↃ IↃC XVII, pro CIↃ IↃ XVII. 38. *lin.* 5. *progressum et finem*, *lin.* 18. 710. *animaduersiones* pro *animaduersionis*, 828. *lin.* 2.

OMITTENDA.

pro, *in ordinem digesta* 663. *lin.* 12.